

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ

2623

2623 D

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ Ι. ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΕΙΚΟΝΕΣ ΚΑΙ ΧΑΡΤΑΙ 100

ΔΙΑ ΤΗΝ Α' ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΠΡΩΤΗ

Αριθμός άδειας κυκλοφορίας 193
16-9-27

Τιμᾶται μετὰ τοῦ βιβλιοσῆμου καὶ φόρου	
ἀναγκαστικοῦ δανείου Δρ.	52.95
Τιμὴ βιβλιοσῆμου »	18.90
Πρόσθετος φόρος ἀναγκαστικοῦ δανείου »	5.70

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΙΩΑΝΝΟΥ Ν. ΣΙΔΕΡΗ

46, ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ — ΜΕΓΑΡΟΝ ΑΡΣΑΚΕΙΟΥ

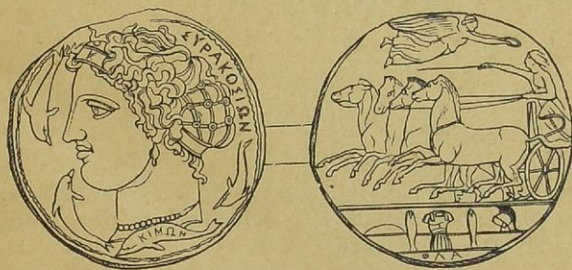
1927

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ Ι. ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΔΙΑ ΤΗΝ Α' ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΙΩΑΝΝΟΥ Ν. ΣΙΔΕΡΗ

46 ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ—ΜΕΓΑΡΟΝ ΑΡΣΑΚΕΙΟΥ

1927

ΚΥΚΛΟΣ Α'. Διὰ τὰ Ἑλληνικὰ Σχολεῖα :

- 1) Ἀρχαία Ἑλληνικὴ ἱστορία, διὰ τὴν α' τάξιν.
- 2) Ρωμαϊκὴ Βυζαντινὴ, διὰ τὴν β' τάξιν.
- 3) Νεωτέρα Ἑλληνικὴ καὶ Εὐρωπαϊκὴ, διὰ τὴν γ' τάξιν.

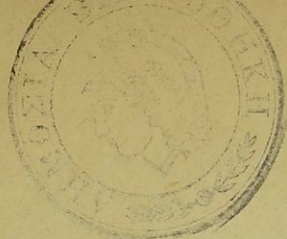
ΚΥΚΛΟΣ Β'. Διὰ τὰ Γυμνάσια :

- 1) Ἀρχαία Ἑλληνικὴ ἱστορία, διὰ τὴν Α' τάξιν.
- 2) Ἑλληνικὴ καὶ Ρωμαϊκὴ ἱστορία, διὰ τὴν Β' τάξιν.
- 3) Βυζαντινὴ ἱστορία, διὰ τὴν Γ' τάξιν.

Κωδ. 724/1924

- Α. Διαίσεις.** Ἐκάστη ἱστορία διαίρεται εἰς μέρη, καὶ ταῦτα εἰς κεφάλαια. Ἐκαστον δὲ κεφάλαιον εἰς διδχκτικὰς ἐνότητας. — Περιλήψεις ἐκτενεῖς καὶ γενικαὶ κρίσεις.
- Β. Ἱστορικὸν ὕλικον** νέον καὶ μὲ νέας ἀπόψεις. Ὡς κέντρον εἶναι ὁ πολιτισμός, — ἔξαρσις τῶν μεγάλων ἐκπολιτιστικῶν φαινομένων.
- Γ. Εἰκονογράφσεις.** Εἰκόνες πολλὰ καὶ ἰδίως χάρται συνοπτικοί. Διὰ τῆς εἰκονογραφήσεως ἡ ἐρμηνεία τοῦ κειμένου.

Αἱ κρίσεις τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου ἐκαίρουν συνεχῶς καὶ ἐντόνως τὴν *λογοτεχνικὴν καὶ παιδαγωγικὴν δεξιότητα*, τὴν μετὰ τόλμης καινοτομίαν, τὴν μορφωτικὴν καὶ ἐθνικὴν σημασίαν τῶν ἱστορικῶν ἐγχειριδίων.

Ἡ ἐκδιδομένη σήμερον *Ἀρχαία Ἑλληνικὴ ἱστορία* τῆς Α' τοῦ Γυμνα-
σίου συμπληρῶναι τὴν σειρὰν τῶν ἱστορικῶν μου ἐγχειριδίων.

Ἡ γνῶσις τῆς ἱστορίας τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος εἶναι ἡ βάσις καὶ ἡ
ἀρχὴ πάσης ἱστορικῆς γνώσεως, διότι ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς εἶναι τὸ
θεμέλιον τοῦ ἰδικοῦ μας βίου καὶ πολιτισμοῦ. Δι' ὅλους τοὺς λαοὺς τοῦ
κόσμου ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ ἱστορία θεωρεῖται ὡς ἰδίᾳ ἱστορία. Διὰ δὲ τοὺς
Ἑλληνόπαιδας πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἱστορία τῶν μεγάλων προγόνων καὶ τῶν
μεγάλων δημιουργῶν τοῦ πολιτισμοῦ. Τὴν γενικὴν αὐτὴν ιδέαν ἐπροσπάθησα
εἰς ὅλην τὴν ἀνάπτυξίν μου μὲ ἀκρίβειαν καὶ σαφήνειαν νὰ ἐξάρω.

Ἡ διαιρέσις τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς ἱστορίας εἰς 3 μεγάλας περιόδους
εὐκολύνει τὴν κατὰ τὰς νεωτάτας ἀντιλήψεις ἐξέλιξιν τῆς ἱστορίας τῆς
ἀρχαίας Ἑλλάδος.—Τὰ γεγονότα ἐκτίθενται μὲ νέαν ἄποψιν συντελοῦσαν εἰς
τὴν σαφεστέραν κατανόησιν τοῦ βίου.—Ἐνίοτε (ὅπου δυνατόν) ἀναφέρονται
καὶ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, διὰ νὰ συνηθίσῃ ὁ παῖς εἰς τὸ ὅτι ἡ ἱστορία ἐξά-
γεται ἐκ τῶν πηγῶν καὶ διὰ νὰ γίνεται ζωντὰ ἡ ἀφήγησις.

Ἰδιαιτέρα προσοχὴ δίδεται εἰς τὴν δι' εἰκόνων ἐρμηνείαν καὶ συμπλήρω-
σιν τοῦ κειμένου, ἰδίως δὲ εἰς τὴν παρὰθεσιν συνοπτικῶν ἱστορικῶν χαρτῶν.
Οὕτω προσέρχεται ἐξοικειῶσις μὲ τὴν τέχνην καὶ μὲ τὸν ἀρχαῖον βίον διὰ
τῆς ἀμέσου ἐποπτικῆς ἀντιλήψεως.

Εἰς τὸν διδασκοντα ἀπόκειται δι' ἱστορικῶν ἀναγνωσμάτων ἐκ τῶν
μεγάλων Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ διὰ τῆς ἰδικῆς του ἀφηγήσεως, κατὰ
τὰς παρατιθεμένους ὑποδείξεις, νὰ δώσῃ πληρεστέραν τὴν εἰκόνα τῆς ἀρχαίας
Ἑλληνικῆς ἱστορίας. Ἐπιδέχεται ὁ κόπος εἰς τοὺς διδασκάλους, ὡς καθή-
κον φιλοπatriας, ἀλλὰ καὶ ὡς καθήκον πρὸς τὴν ἀληθῆ λαϊκὴν ἀνάπτυξιν.

ΑΔ. ΑΔ.

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Γενική διαίρεσις :

ΜΕΡΟΣ Α' : Οἱ παλαιοὶ χρόνοι.

[2000—500 π. Χ.]

» Β' : Οἱ χρόνοι τῆς ἀκμῆς.

[500—400 π. Χ.]

» Γ' : Ἡ παρακμή. — Ἡ Μακεδονικὴ κοσμο-
κρατορία.

[400—300 π. Χ.]

Α. Α. Αλεξανδρίου

Τύποις ΞΕΝ. Ε. ΣΕΡΓΙΑΔΟΥ — Γεωργίου Σταύρου, 10

ΠΡΟΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑΙ ΓΝΩΣΕΙΣ

— Αἱ ἀρχαὶ τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἱστορία.— Ὑπῆρξε καιρὸς, κατὰ τὸν ὁποῖον οἱ ἄνθρωποι, ὅπως τὰ ἄγρια θηρία. Δὲν ἐγνώριζον νὰ μεταχειρίζονται τὰ μέσα, τὸ ὁποῖα ἡ φύσις εἶχε θέσει εἰς τὴν διάθεσίν ν, οὔτε νὰ ζοῦν εἰς κοινωνίαν μὲ ἄλλους ὁμοίους.

Ἡ πρόοδος ἐνὸς λαοῦ εἰς βίον εὐκολώτερον καὶ περισσότερον ἀνεπτυγμένον ὀνομάζεται **πολιτισμός**. Ἡ ἀφήγησις δὲ τῶν μονημονευτῶν συμβάντων εἰς τὸ παρελθὸν ἐνὸς λαοῦ εἶναι ἡ **ἱστορία** τοῦ λαοῦ τούτου.

Αἱ πηγαὶ τῆς ἱστορίας.— Ἡ γνῶσις τῶν παρελθόντων συμβάντων γίνεται δυνατὴ ἀπὸ παντὸς εἶδους μαρτυρίας, ὅποιας ἀφῆκαν οἱ παλαιοὶ ἄνθρωποι. Προφορικαὶ παραδόσεις ἢ μῦθοι, διηγήσεις, τὰς ὁποίας ἔγραψαν, κτίρια καὶ διάφορα ἔργα τοῦ ἀνθρώπου, ὅλα αὐτὰ εἶναι αἱ **πηγαὶ** τῆς ἱστορίας.

Γραπτὰ πηγαὶ λέγονται ἐκεῖναι, τὰς ὁποίας ἀφῆκαν οἱ ἀρχαῖοι εἰς **χειρόγραφα**, τὰ ὁποῖα σήμερον δημοσιεύουν οἱ σοφοὶ εἰς βιβλία. Ὅσαι δὲ πηγαὶ εἶναι χαραγμέναι ἐπὶ λίθων, μεταλλῶν ἢ ἄλλης σκληροῦς ὕλης, λέγονται **ἐπιγραφαί**.

Ἐκτὸς τῶν γραπτῶν τούτων εἰδήσεων, σπουδαῖαι πηγαὶ εἶναι καὶ τὰ λείψανα τοῦ βίου τῶν ἀρχαίων. Εἶναι δὲ ταῦτα τὰ κτίρια, τὰ ἀγάλματα, αἱ ζωγραφίαι, τὰ ἀγγεῖα, τὰ νομίσματα, ὅλα τὰ λεγόμενα **μνημεῖα**. Ὅταν τὰ μνημεῖα εἶναι κατασκευασμένα μὲ δεξιότητα, τότε λέγονται **ἔργα τέχνης**.

Τὰ μνημεῖα εἶναι σπουδαιόταται πηγαὶ τῆς ἱστορίας. Διότι μᾶς διδάσκουν τὸν βίον, τὰς ἀσχολίας καὶ τὸν βαθμὸν τῆς ἀναπτύξεως ἐνὸς λαοῦ. Ἡ δὲ ἐπιστήμη, ἡ ὁποία ἀσχολεῖται μὲ τὰ μνημεῖα, ὀνομάζεται **ἀρχαιολογία**. Ὅσα μνημεῖα εἶναι ὑπὸ τὴν γῆν τὰ ἀνακαλύπτουν οἱ ἀρχαιολόγοι μὲ τὰς ἀνασκαφάς, τὰ δὲ εὑρήματα φυλάσσονται εἰς τὰ **Μουσεῖα**.

Εἶναι ἀδύνατον νὰ γνωρίζωμεν τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος ἀπὸ τοὺς χρόνους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐνεφανίσθη αὕτη εἰς γῆν. Διὰ τοὺς πολὺ ἀπομεμακρυσμένους χρόνους δὲν ἔχομεν πληροφορίας. Διότι αἱ γραφαὶ πηγαὶ δὲν ἀνάγονται εἰς χρόνον πάρα πολὺ παλαιούς. Χωρὶς δὲ τὴν βοήθειάν των εἴμεθα περιορισμένοι εἰς ἀορίστους γνώσεις.

Ἐν τούτοις ἄλλαι ἐπιστῆμαι, ὅπως ἡ **γεωλογία**, ἡ **γλωσσολογία**, ἡ **ἀρχαιολογία**, ἔρριψαν φῶς εἰς τὰς μᾶλλον ἀπομακρυνόμενας ἐποχὰς τῆς ἀνθρωπότητος.

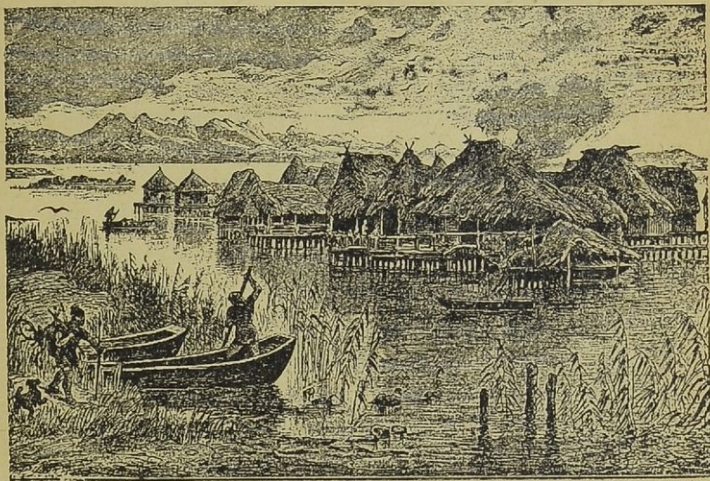
Τὰ πρῶτα ἐργαλεῖα τῶν ἀνθρώπων.—Πριόνια καὶ αἰχμηὶ βέλους ἀπὸ πυρόλιθον (τουφεκόπετραν).

μακρυσμένης ἐποχᾶς τῆς ἀνθρωπότητος. Εἰς βαθύτατα στρώματα τοῦ ἐδάφους καὶ εἰς σπήλαια ἀνεκαλύφθησαν ἀνθρώπινα ὀστά, παραπλεύρως δὲ τῶν ὀστέων διάφορα ἀντικείμενα τοῦ καθημερινοῦ βίου. Τὰ σπήλαια ταῦτα ἦσαν κατοικίαι ἢ τάφοι παναρχαίων ἀνθρώπων.

Αἱ ἐποχαὶ τοῦ βίου τῶν ἀνθρώπων.—Κατ' ἀρχὰς οἱ πανάρχαιοι ἔκείνοι ἀνθρώποι ἔζων ὡς ἄγριοι ἐν μέσῳ ἀγρίων θηρίων. Διὰ τὴν ὑπερασπίζονται τὴν ζωὴν των κατεσκευάζον πελέκεις ἀπὸ σκληρὸν λίθον. Ἐζων μὲ τὸ κρέας τῶν θηρίων, τὰ ὅποια ἐφόρνευον καὶ ἐνεδύνοντο μὲ τὰ δέρματά των. Ἡ περιόδος αὕτη τῆς ἀνθρωπότητος ὀνομάζεται **ἐποχὴ τοῦ λίθου**. Πολλὰ χιλιάδες εἴη ἐπέρασαν, ἕως οὔτου ὁ ἀνθρώπος μάθη νὰ ζῇ ὀλίγον καλύτερα. Μετὰ πάροδον πολλοῦ χρόνου εὔρον ἐπὶ τέλους οἱ ἀνθρώποι τὰ μέταλλα καὶ ἀπὸ τότε ἤρχισαν νὰ προοδεύουν, δηλαδὴ νὰ ἐκπολιτίζονται. Πρῶτον εὔρον τὸν χαλκόν,

διότι οὗτος εἶναι τὸ μαλακώτερον καὶ τὸ εὐχρηστότερον ἀπὸ τὰ μέταλλα, ἔπειτα τὸν σίδηρον. Αἱ περίοδοι αὗται τῆς ἀνθρωπότητος ὠνομάσθησαν **ἐποχὴ τοῦ χαλκοῦ, ἐποχὴ τοῦ σιδήρου.**

Μὲ τὸν χαλκὸν οἱ ἄνθρωποι κατεσκεύασαν κοσμήματα, διὰ νὰ ἀρέσουν εἰς ἑαυτοὺς καὶ εἰς τοὺς ἄλλους. Οἱ ἄνθρωποι λοι-

Αἱ πρῶται κατοικίαι τῶν ἀνθρώπων ἦσαν τὰ σπήλαια. Κατόπιν ἔκαμαν ξυλῖνας οἰκίας ἐπάνω εἰς πασσάλους εἰς τὰς λίμνας, διὰ νὰ προφυλάσσωνται ἀπὸ τὰ ἄγρια θηρία. Αἱ κατοικίαι αὗται λέγονται **λιμναῖαι οἰκῆσεις.**

πὸν τῆς ἐποχῆς τοῦ **χαλκοῦ** ἤρχισαν νὰ ζοῦν εἰς **κοινωνίαν** μετ' ἀλλήλων. Ὁ ἄνθρωπος, ἀντὶ νὰ κοιμᾶται εἰς τὰ σπήλαια, ἐγνώριζε νὰ κατασκευάζῃ καλύβας, νὰ κατεργάζεται τὰ μέταλλα, νὰ καλλιεργῇ τὸ ἔδαφος, νὰ κάμνῃ φίλους καὶ νὰ ἔχῃ ὡς βοηθοὺς τὰ κατοικίδια ζῶα του.

Πόσας χιλιάδας ἔτη ἔμειναν οἱ ἄνθρωποι εἰς τὴν **ἐποχὴν τοῦ λίθου** καὶ ἔπειτα **τοῦ χαλκοῦ**, δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν. Ἐπὶ τέλους ὁ ἄνθρωπος εὔρε τὸν σίδηρον καὶ ἔμαθε νὰ κατεργάζεται αὐτὸν διὰ τοῦ πυρός. Ἡ ἐποχὴ αὕτη τοῦ σιδήρου δὲν εἶναι πολὺ παλαιά, δὲν εἶναι δὲ καὶ ἡ ἰδίᾳ δι' ὅλας τὰς χώ-

ρας. Ἴσως μετὰ τὸ 1000 π.Χ. ἐγνώρισαν οἱ ἄνθρωποι τὸν σίδηρον εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ εἰς τὰς χώρας τῆς Μεσογείου.

Μὲ τὸν σίδηρον κατώρθωσεν ὁ ἄνθρωπος νὰ κόπῃ τὸν λίθον καὶ τὸ ξύλον, νὰ κατασκευάζῃ ἀνευωτέρας οἰκίας, νὰ καλλιερῇ εὐκολώτερα τὸ ἔδαφος, νὰ ἐφευρίσκῃ ὅπλα φοβερώτερα πρὸς ὑπεράσπισίν του. Ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου ἐγένεν εὐκολώτερος, ἢ διάνοιά του ἔλαβεν ἀνάπτυξιν, καὶ ὁ ἄνθρωπος ἤρχισεν ἔκτοτε νὰ προχωρῇ ταχέως εἰς τὸν πολιτισμόν.

Οἱ προῖστορικοὶ χρόνοι.— Μὲ αὐτὰς τὰς βραδείας προόδους ὁ ἄνθρωπος διῆλθε πολλὰ διαδοχικὰ στάδια ἢ ἡλικίας ἀναπτύξεως. Αἱ ἐποχαὶ δὲ αὗται δὲν ὑπῆρξαν αἱ ἴδιαι δι' ὅλους τοὺς λαούς. Οἱ Αἰγύπτιοι ἐγνώριζον τὸν σίδηρον, καθ' ὃν χρόνον οἱ Ἕλληνες ἦσαν ἀκόμη εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ χαλκοῦ. Εἰς τὴν Ἀμερικὴν ἡ ἐποχὴ τοῦ λίθου δὲν ἐτελείωσε παρὰ μόνον, ὅταν οἱ Εὐρωπαῖοι ἐπῆγαν εἰς αὐτὴν (κατὰ τὸ 1500 μ. Χ.). Καὶ σήμερον δὲ ἀκόμη, εἰς τὴν κεντρικὴν **Ἀφρικὴν** καὶ τὴν Αὐστραλίαν, ὑπάρχουν φυλαὶ ἀγρίων, αἱ ὁποῖαι εὐρίσκονται ἀκόμη εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ λίθου.

Ἄλλως τε ἡ ἀπολίτιστος ἐκείνη ἀνθρωπότης εἶχεν ἄρά γε ἱστορίαν; Τὰ ζῶα δὲν ἔχουν ἱστορίαν. Καὶ οἱ ἄνθρωποι ἔζων τότε χωρὶς καμμίαν διοργάνωσιν, καὶ χωρὶς νὰ ἔχουν καταρτίσει **κοινωνίας**. Ἡ ἀνθρωπότης δὲν ἔλαβε συνείδησιν τῶν χαρισμάτων αὐτῆς παρὰ πολὺ βραδέως μικρὸν κατὰ μικρόν. Κατ' ἀρχὰς ἐγιναν οἱ δεσμοὶ τῆς **οἰκογενείας**. Ἐπειτα πολλαὶ οἰκογένειαι ἀπετέλεσαν μίαν **φυλὴν**, πολλαὶ δὲ φυλαὶ ἓνα **λαὸν** ἢ **ἔθνος**. Οὕτως ἐσχηματίσθησαν τὰ **κράτη**. Τότε ἀρχίζει πραγματικῶς ἡ ἱστορία. Οἱ χρόνοι τῆς ἀνθρωπότητος, οἱ ὅποιοι εἶναι **πρὸ τῆς ἱστορίας** λέγονται **προῖστορικοὶ χρόνοι**, οἱ μετ' αὐτοὺς **ἱστορικοὶ χρόνοι**.

Οἱ ἱστορικοὶ χρόνοι.— Ἡ ἀληθινὴ ἱστορία δὲν εἶναι γνωστὴ παρὰ μόνον ἀπὸ τοὺς χρόνους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἤρχισαν οἱ ἄνθρωποι νὰ σημειῶνουν διὰ τῆς γραφῆς τὰ γεγονότα.

Ὁ χρόνος οὗτος πάλιν, ὅπως καὶ αἱ ἡλικίαι τῆς ἀνθρωπότητος, δὲν εἶναι ὁ ἴδιος δι' ὅλους τοὺς λαούς. Ἡ ἱστορία τῆς Αἰγύπτου ἤρχισε 4000 πρὸ Χριστοῦ, ἡ ἱστορία τῶν Ἑλλήνων 1000 π. Χ. περίπου. Δι' ἄλλους δὲ λαούς ἡ ἱστορία ἤρχισε πολὺ ὕστε-

ρώτερα, οἱ δὲ ἄγριοι τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Αὐστραλίας δὲν ἔχουν ἀκόμη ἱστορίαν.

Ἡ χρονολογία καὶ ἡ γεωγραφία. — Ἐπειδὴ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὀρισθῇ δι' ὅλους τοὺς λαοὺς ἡ ἀρχὴ τῶν ἱστορικῶν χρόνων, διὰ τοῦτο κάθε λαὸς λογαριάζει τὰ ἔτη ἀπὸ ἓν σπουδαῖον γεγονός, τὸ ὁποῖον χρησιμεύει ὡς *χρονολογία*. Οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης, οἱ ὁποῖοι εἶναι Χριστιανοί, ἔχουν ὡς χρονολογίαν τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ (*πρὸ Χριστοῦ* = π.Χ. — *μετὰ Χριστόν* = μ. Χ.). Ἡ *χρονολογία*, ὅπως καὶ ἡ *γεωγραφία*, εἶναι ἀπαραίτητοι γνώσεις διὰ τὴν ἐκμάθησιν τῆς ἱστορίας.

Ἡ ποικιλία τῆς ἱστορίας. Αἱ πρόοδοι τῶν λαῶν. — Ἡ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος ποικίλλει εἰς μέγαν βαθμὸν ἀναλόγως τῶν χωρῶν καὶ τῶν λαῶν. Ἡ γειτνίασις τῆς θαλάσσης ἐλέπτυνε τὰ πνεύματα καὶ ἐπετάχυνε τὴν πρόοδον τοῦ ἀνθρώπου. Τὰ εὐκράτα κλίματα, εἰς τὰ ὁποῖα ὀφείλει νὰ ἐργασθῇ τις διὰ νὰ εὕρῃ τὴν τροφὴν καὶ διὰ νὰ κατασκευάσῃ τὰ ἐνδύματά του, ἐξήσκησαν τὴν διανόησιν τῶν ἀνθρώπων περισσότερον ἀπὸ τὰ τροπικὰ κλίματα, εἰς τὰ ὁποῖα ὁ βίος εἶναι εὐκολώτερος. Προσέτι αἱ φυλαὶ τῶν ἀνθρώπων εἶναι κατὰ διαφόρους τρόπους προικισμέναι πνευματικῶς. Ἀπὸ τὰς διαφόρους αὐτὰς αἰτίας οἱ λαοὶ ἔγιναν διάφοροι ὁ εἷς ἀπὸ τὸν ἄλλον.

Αἱ ἀρχαὶ τοῦ πολιτισμοῦ. — Οἱ λαοὶ τῆς λευκῆς φυλῆς, μὲ τοὺς ὁποίους ἀσχολεῖται ἡ ἱστορία, εἶχον, ὡς φαίνεται κοιτίδα τὴν Κεντρικὴν Ἀσίαν, πρὸς Ἀνατολὰς τῆς Μεσογείου θαλάσσης. Εἰς πολὺ παλαιὰν καὶ ἄγνωστον ἐποχὴν κατῆλθον ἀπὸ τὰ ὄροπέδια ἐκεῖνα καὶ ἐβάδισαν πρὸς Δυσμὰς. Οἱ λαοὶ οὗτοι ὠνομάσθησαν εἰς τὴν ἱστορίαν *Ἰνδοευρωπαϊκοὶ* ἢ *Ἀριοι λαοί*.

Ἐπίσης ὁ πολιτισμός, ὁ ὁποῖος ἔγινεν ἰδικός μας, ὁ Εὐρωπαϊκὸς πολιτισμός, ἐγεννήθη καὶ προώδευσεν εἰς τὴν Ἀνατολήν, εἰς τὰ Ἀνατολικά παράλια τῆς Μεσογείου θαλάσσης καὶ διὰ τοῦτο οἱ λαοί, οἱ ὁποῖοι πρῶτοι ἀνέπτυξαν αὐτόν, ὠνομάσθησαν *Ἀνατολικοὶ λαοί*.

Ἀπὸ τὴν Ἀνατολήν ὁ πολιτισμὸς ἐπέρασεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν Ἰταλίαν, καὶ ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν

εἰς τὴν Δυτικὴν Μεσόγειον, διέτρεξε δηλαδὴ ὅλας τὰς ἀκτὰς τῆς Μεσογείου, ἀπὸ τὰς Ἀνατολὰς πρὸς Δυσμὰς.

Οἱ λαοὶ τῆς Μεσογείου.—Ὁ σημερινὸς λοιπὸν πολιτισμὸς παρήχθη καὶ ἐτελειοποιήθη εἰς τὰς χώρας, τὰς ὁποίας βρέχει ἡ Μεσόγειος θάλασσα. Πλησίον τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου οἱ **Αἰγύπτιοι** εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Νείλου, καὶ οἱ **Ἀσσύριοι** εἰς τὴν Μεσοποταμίαν, ἀνέπτυξαν τὴν διάνοιάν των καὶ ἐδημιούργησαν τὸν πολιτισμόν. Ἀπὸ 4000 ἔτη π. Χ. οἱ λαοὶ ἐκεῖνοι ἐγνώριζον νὰ καλλιερگوῦν τὴν γῆν, νὰ κτίζουν πόλεις καὶ νὰ ζοῦν ἡνωμένοι ὑπὸ μίαν διοίκησιν, ἦσαν δηλαδὴ λαὸς πολιτισμένος. Ἄλλοι λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς ἐξηκολούθησαν τὴν πρόοδον εἰς τὸν πολιτισμόν. Τέλος οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὰ σπέρματα τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Ἀνατολῆς διεμόρφωσαν πολὺ ὑψηλὴν πνευματικὴν καὶ καλλιτεχνικὴν μόρφωσιν καὶ οὕτως ἐδημιούργησαν ἰδικόν των τέλειον πολιτισμόν, ὃ ὁποῖος ἐγενεεν ὑστερώτερα ὁ σημερινὸς Εὐρωπαϊκὸς πολιτισμός. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὸ κέντρον τῆς ἀρχαίας ἱστορίας, ὥς καὶ τοῦ παγκοσμίου πολιτισμοῦ, εἶναι ἡ Μεσόγειος θάλασσα. Γύρω εἰς τὰ παραλία αὐτῆς ἤκμασαν αἱ χώραι, εἰς τὰς ὁποίας διεξήχθη ἡ ἀρχαία ἱστορία καὶ ἐξηπλώθη ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς μὲ τὸν μέγαν αὐτοῦ πολιτισμόν.

Αἱ μεγάλαι διαιρέσεις τῆς ἱστορίας.

Ἡ ἱστορία λοιπὸν τῆς ἀνθρωπότητος ἀρχίζει εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Νείλου εἰς τὴν Αἴγυπτον, τοῦ Τίγρητος καὶ Εὐφράτου εἰς τὴν Μεσοποταμίαν, 4000 ἔτη περίπου π. Χ. Ἀπὸ τότε ἕως σήμερον ἡ ἱστορία διαρεῖται εἰς τρεῖς μεγάλας περιόδους, αἱ ὁποῖαι εἶναι:

1) **Οἱ ἀρχαῖοι χρόνοι**, ἡ περίοδος πρὸ τῆς ὀριστικῆς νίκης τοῦ Χριστιανισμοῦ (ἕως τὸ 325 μ. Χ.)

2) **μέσοι χρόνοι** ἢ **μεσαίων** (μέσοι αἰῶνες) ἕως τὸ 1453.

3) **Οἱ νεώτεροι χρόνοι** ἕως σήμερον.

Ἡ ἀρχαιότης.—Ὀνομάζομεν ἱστορίαν τῆς ἀρχαιότητος τὴν ἱστορίαν τῶν ἀρχαίων λαῶν, οἱ ὁποῖοι ἤκμασαν εἰς τὰς Μεσογειακὰς χώρας κατὰ τοὺς χρόνους πρὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ὀλίγον ὑστερώτερα. Οἱ λαοὶ οὗτοι εἶναι:

1) Οἱ ἀρχαῖοι Ἀνατολικοὶ λαοί,

2) οἱ Ἑλληγες, καὶ

2) οἱ Ρωμαῖοι.

Ἰδίως ὁμως Ἀρχαιότης εἶναι ἡ ἱστορία τῶν δύο μεγάλων ἀρχαίων λαῶν, τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ρωμαίων, οἱ ὅποιοι συνεπλήρωσαν καὶ ἐτελειοποίησαν τὸν ἀρχαῖον πόλιτισμόν.

Β'.—Ἡ χώρα καὶ οἱ κάτοικοι.

Ἡ Ἑλληνικὴ χώρα.—Οἱ Ἑλληγες κατῴκουν κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἱστορίας τῶν καὶ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν αὐτῆς εἰς τὰ παράλια καὶ τὰς νήσους, τὰς ὁποίας βρέχει τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Τὸ κέντρον τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς ἱστορίας ὑπῆρξεν ἡ κυρίως Ἑλλάς, ἡ παλαιὰ λεγομένη Ἑλλάς, δηλαδὴ ἡ ἡπειρωτικὴ χώρα, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὸ Νότιον μέρος τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου. Ἀλλ' ὁ Ἑλληνισμὸς ἐξηπλώθη πρὸς ὅλας τὰς διευθύνσεις καὶ ἡ Ἑλληνικὴ ἱστορία ἔχει εὐρύτατον στάδιον δράσεως.

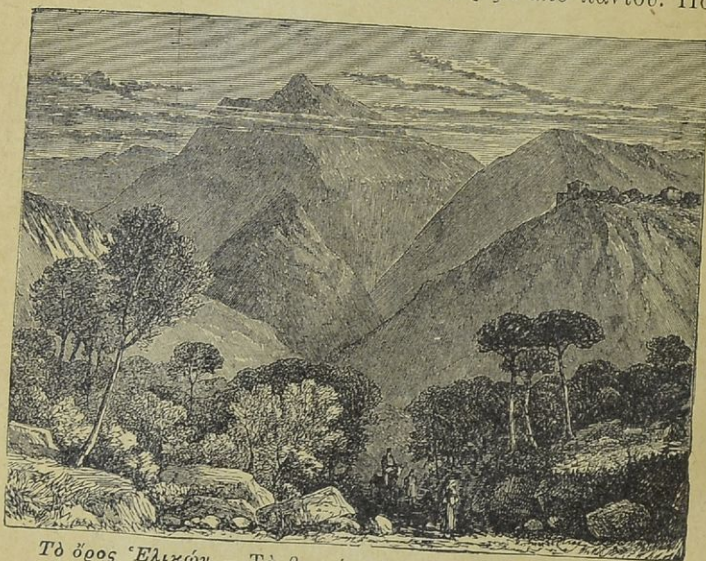
Ἡ Ἑλληνικὴ χερσόνησος.—Ἡ χερσόνησος τοῦ Αἴμου ἀρχίζει ἀπὸ τὸν μέγαν ποταμὸν Δούναβιν καὶ φθάνει ἕως τὸ Ταίναρον. Εἶναι πλατεῖα πρὸς Β. καὶ στενεύει καθ' ὅσον προχωρεῖ πρὸς Νότον. Τὴν χερσόνησον ταύτην διασχίζει ἓν μέγα ὄρος ἀπὸ τὸν Εὐξείνιον Πόντον ἕως τὴν Ἀδριατικὴν θάλασσαν. Ἀπὸ τὸ ὄρος τοῦτο ὠνομάσθη *Χερσόνησος τοῦ Αἴμου*. Εἶναι δὲ γνωστὴ καὶ μὲ τὸ ὄνομα *Ἑλληνικὴ Χερσόνησος*, διότι ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐκυριάρχησεν εἰς αὐτὴν ὁ Ἑλληνικὸς βίος καὶ πόλιτισμός (¹).

Κατὰ τὴν ἀντίληψιν τῶν ἀρχαίων ἡ κυρίως Ἑλλάς ἦτο ἡ πρὸς Νότον τοῦ Ὀλύμπου χώρα. Ἡ χερσόνησος προεκτείνεται διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου καὶ σχηματίζει μίαν μικροτέραν χερσόνησον, ὥς εἶδος ἀνοικτῆς παλάμης, ἡ ὁποία ὀνομάζεται Πελοπόννησος καὶ κοινῶς *Μορέας* (διότι ὁμοιάζει μὲ φύλλον μορέας). Τὴν Ἑλλάδα βρέχει ἀνατολικῶς μὲν τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, τὸ

(¹) Ὁ Αἴμος ὀνομάζεται σήμερον ἀπὸ τοὺς ξένους *Βαλκάνια* καὶ ἐκ τοῦτου ἡ χερσόνησος *Βαλκανικὴ*.

ὁποῖον τὴν χωρίζει ἀπὸ τὴν Ἀσίαν, δυτικῶς δὲ τὸ Ἰόνιον, τὸ ὁποῖον τὴν χωρίζει ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν.

Ἡ ὑπερρωτική Ἑλλάς. — Πολὺ μεγάλην ἐντύπωσιν προκαλεῖ ἡ γεωγραφικὴ διαμόρφωσις τῆς Ἑλλάδος. Δὲν εὐρίσκεται ἄλλη χώρα τόσον ὀρεινὴ καὶ συγχρόνως τόσον πλησίον εἰς τὴν θάλασσαν. Τὰ ὄρη διασχίζουν τὴν χώραν καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις, ἡ δὲ θάλασσα τὴν περιτριγυρίζει ἀπὸ παντοῦ. Πολ-

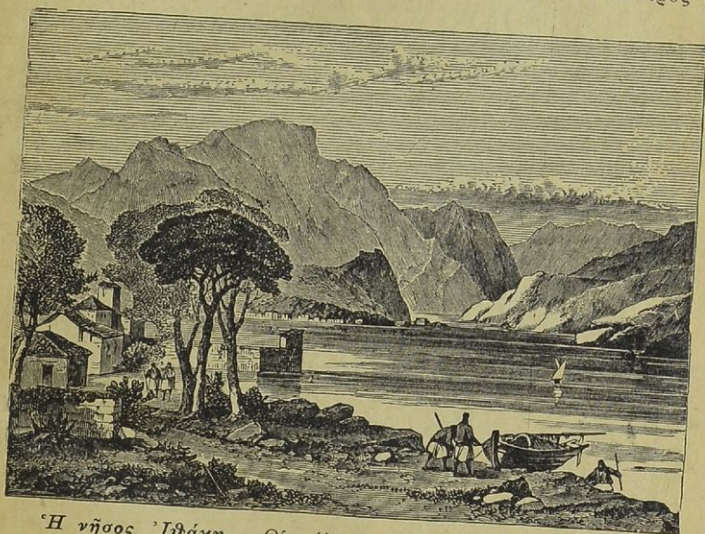
Τὸ ὄρος Ἑλικῶν. — Τὰ βουνά, τὰ ὁποῖα φαίνονται εἰς τὴν εἰκόνα, δεικνύουν πόσον ὀρεινὴ εἶναι ἡ Ἑλλάς. Εἰς τοὺς πόδας αὐτῶν ἀρχίζει ἡ πεδιάς.

λάκις εἰσχωρεῖ βαθύτατα εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ἀποτελεῖ μεγάλους κόλπους (τὸν Ἀμβρακικόν, Κορινθιακόν, Θεσσαλικόν, Παγασσητικόν κ. λ.), ἀναρίθμητοι δὲ εἶναι οἱ μικρότεροι κόλποι καὶ λιμένες.

Ὅρη καὶ πεδιάδες. — Ἡ χώρα εἶναι γεμάτη ἀπὸ πληθὺς ἀποκρήμων ὀρέων. Τὰ ὀρεινὰ ὑψώματα διαδέχονται ἄλληλα, μεταξὺ δὲ αὐτῶν σχηματίζονται μικραὶ πεδιάδες, τῶν ὁποίων τὸ ἔδαφος εἶναι κατάλληλον διὰ καλλιέργειαν.

Ὡς κύριον κορμὸν τῶν πολυπληθῶν ὀρέων διακρίνομεν πρὸς βορρᾶν τὴν Πίνδον. Τὸ μακρὸν τοῦτο ὄρος ἔχει ἀπείρους δια-

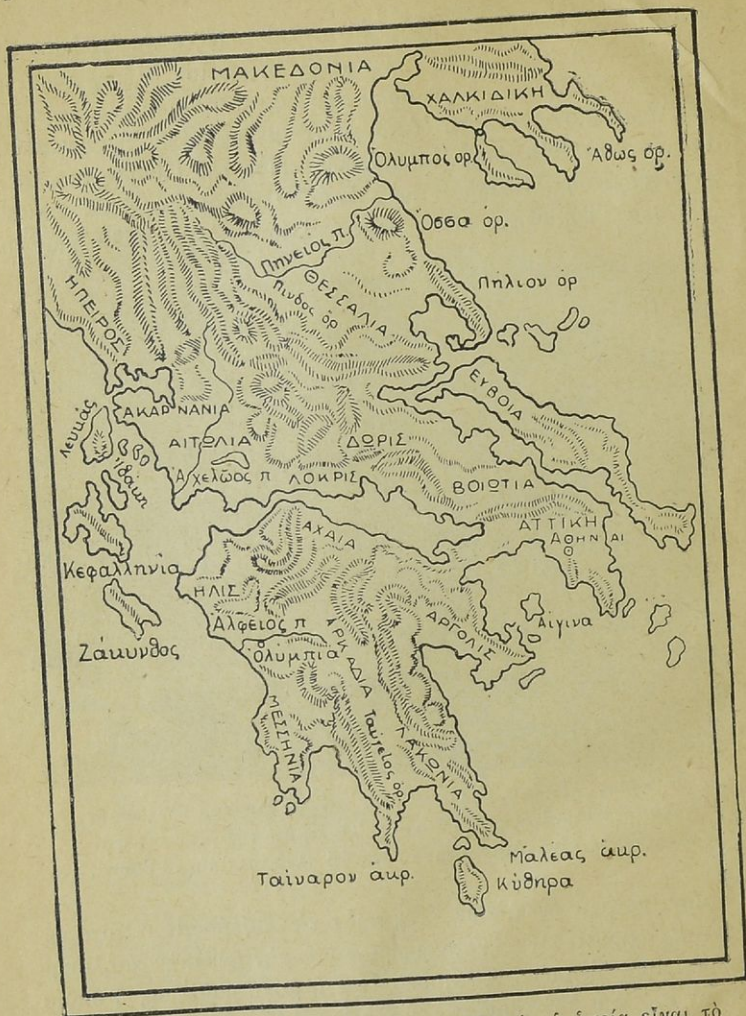
κλαδώσεις. Διευθύνεται πρὸς Νότον καὶ χωρίζει τὴν Ἑλλάδα εἰς δύο μέρη, τὸ μέρος πρὸς Ἀνατολάς, τὸ ὁποῖον βλέπει πρὸς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, καὶ τὸ ἄλλο πρὸς Δ. τὸ ὁποῖον βλέπει πρὸς τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος. Ἀπὸ τὸ Α. μέρος εἶναι ἡ Θεσσαλία, ἀπὸ τὸ Δ. ἡ Ἡπειρος. Παραλλήλως πρὸς τὴν Πίνδον παρατρέχουν πᾶρά τὴν θάλασσαν πρὸς Α. ὁ Ὀλυμπος (ὑψ. 3000 μ.) καὶ ἡ Ὅσσα. Τὰ ὑψηλὰ αὐτὰ βουνὰ κλείουν τὴν πεδιάδα πρὸς τὸ

Ἡ νῆσος Ἰθάκη. — Οἱ κόλποι καὶ οἱ λιμένες εἰσχωροῦν πολὺ βαθέως εἰς τὴν θάλασσαν. Ὁ λιμὴν τῆς Ἰθάκης φαίνεται ὡς γὰ εἶναι λίμνη, τὸσον στενωῶς κλείεται ἀπὸ τὰ βουνά.

Αἰγαῖον, μεταξὺ δὲ αὐτῶν ῥέει πρὸς τὴν θάλασσαν ὁ ποταμὸς Πηνειός, σχηματίζων τὴν περίφημον διὰ τὴν φυσικὴν καλλονὴν κοιλάδα τῶν Ἑμπῶν. Αὕτη δὲ εἶναι ἡ μόνη διάβασις, ἡ ὁποία ὁδηγεῖ ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν εἰς τὴν Θεσσαλίαν.

Ἀπὸ τὴν Πίνδον καταβαίνουν πρὸς Ν. σειραὶ ὄρεων, ἡ ὄρεος, καὶ ἔπειτα *Οἶτη*. Μεταξὺ τῶν δύο τούτων ὄρεων ῥέει ὁ Σπερχεῖος ποταμὸς πρὸς τὴν θάλασσαν, ὅπου εἶναι ὁ Μαλιακὸς κόλπος. Ἐκεῖ σχηματίζεται ἐν ἄλλο περίφημον στενόν, αἱ *Θερμοπύλαι*, εἰς τὰς ὁποίας ἔτρεχον πάντοτε οἱ Ἕλληνες διὰ γὰ

Ἡ παλαιὰ Ἑλλάς.—Ἡ ἡπειρωτικὴ Ἑλλάς, ἡ ὁποία εἶναι τὸ Νότιον μέρος τῆς Χερσονήσου, εἶναι χώρα ἐξαιρετικῶς ὄρεινῃ. Διασχίζεται κατ' ὅλον τὸ μῆκος ἀπὸ ὄρη, τὰ ὁποῖα ἀφίουν ἀναμεταξὺ των γλοερὰς κοιλάδας.

ὑπερασπισθοῦν τὴν ἐλευθερίαν των ἐναντίον τῶν βαρβάρων, οἱ ὅποιοι κατέβαινον ἀπὸ τὸν Βορρᾶν διὰ νὰ ὑποδουλώσουν τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ σειρὰ τῆς Πίνδου ἐξακόλουθεῖ πρὸς Νότον, καὶ σχηματίζει τὰ περίφημα ὄρη εἰς τὴν ποιήσιν, τὸν Παρνασσὸν καὶ τὸν Ἑλικῶνα, τὰ βουνὰ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῶν Μουσῶν.

Εἰς δὲ τὴν Πελοπόννησον ὑψώνεται εἰς τὸ κέντρον τὸ ὑψηλὸν ὄροπέδιον τῆς Ἀρκαδίας, ἀπὸ τὸ ὁποῖον καταβαίνουν πρὸς Νότον δύο μεγάλαι ὄροσειραί, ὁ *Πάργων* καὶ ὁ *Ταῦγετος*. Πρὸς Ἀνατολὰς τοῦ Ταῦγέτου εἶναι ἡ κοιλάς τοῦ Εὐρώτα, πρὸς Δυσμὰς ἡ Μεσσηνιακὴ πεδιάς.

Ἡ νησιωτικὴ Ἑλλάς. — Ἡ ἡπειρωτικὴ Ἑλλάς περικυλώνεται ἀπὸ μίαν ζώνην νήσων. Εἶναι δὲ αἱ νῆσοι αὗται μεγάλα ὄρη, τῶν ὁποίων οἱ πόδες βυθίζονται εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἡ κεφαλὴ ὑψώνεται ἔξω ἀπὸ τὰ ὕδατα.

Κατὰ μῆκος μὲν τῆς Δυτικῆς παραλίας, πρὸς τὸ μέρος τῆς Εὐρώπης, παρατάσσονται εἰς γραμμὴν αἱ *Ἰόνιοι νῆσοι*. Εἰς δὲ τὸ Ἀνατολικὸν μέρος, πρὸς τὸ μέρος τῆς Ἀσίας, εἶναι συστήματα νήσων, τὰ ὁποῖα ἀρχίζουν ἀπὸ τὸν Βορρᾶν, αἱ *Σποράδες νῆσοι*, ἔπειτα αἱ Κυκλάδες, καὶ τέλος πρὸς Ν. ἡ *Δωδεκάνησος*, τῆς ὁποίας σπουδαιότερα νῆσος ἡ *Ρόδος*. Ὑπάρχουν δὲ νῆσοι καὶ πολὺ πλησίον τῆς ξηρᾶς. Κατὰ μῆκος τῆς Ἀπτικῆς ἐκτείνεται ἡ μεγάλη νῆσος Εὐβοία. Πλησίον δὲ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἶναι ἡ Λέσβος (Μιτυλήνη), Χίος καὶ Σάμιος. Αἱ μεγάλαι δὲ νῆσοι *Κύπρος* καὶ *Κρήτη* κλείουν πρὸς Νότον τὸ Αἰγαῖον πέλαγος.

Ἡ Ἀσιατικὴ Ἑλλάς. — Ἡ Ἑλλάς ἐξακολουθεῖ καὶ πέραν τοῦ Αἰγαίου πελάγους εἰς τὴν παραλίαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἡ θάλασσα, ἡ ὁποία εἶναι μεταξὺ, δὲν τὰς χωρίζει, τοῦναντίον τὰς ἐνώνει. Διότι εἰς ὀλίγας ἡμέρας ἐν πλοῖον ἡδύνατο νὰ φθάσῃ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν.

Εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἤκμασαν μεγάλαι καὶ σπουδαῖαι πόλεις, ὅπως ἡ *Μίλητος*, ἡ *Φώκαια*, ἡ *Ἐφεσος*, ἡ *Σμύρνη*. Αἱ ᾠῶραι αὗται καὶ αἱ νῆσοι ὁμοιάζουν ὥς ἐν κομματί κομμένον ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, τὸ ὁποῖον ἔχει προσκολληθῇ εἰς τὴν Ἀσίαν. Καὶ ἐδῶ ἡ θάλασσα εἰσχωρεῖ πολὺ βαθεῖα εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ἐδῶ ἔχομεν τὸ ἴδιον ἀκριβῶς κλίμα καὶ ἐν γένει τὴν ἰδίαν

γεωγραφικὴν διαμόρφωσιν. Οἱ Ἕλληνες τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῶν νήσων αὐτῆς συνετέλεσαν ὅσον καὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν δόξαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος.

Τὸ κλίμα καὶ τὸ ἔδαφος.—Ἡ χώρα εἶναι σκεπασμένη ἀπὸ βουνὰ μὲ ἀποκρίμους κλιτύας. Τὰ περισσότερα εἶναι φαλακρὰ καὶ ὁ λαμπρὸς ἥλιος τὰ κάμνει ν' ἀστροάπτουν ἀπὸ τὴν λευκότητά ἐν μέσῳ τοῦ διανυοῦς αἰθέρος. Εἰς τὰ διαστήματα δὲ μεταξὺ τῶν βουνῶν σχηματίζονται κοιλάδες, αἱ ὁποῖαι ἔχουν γόνιμον ἔδαφος διὰ καλλιέργειαν. Αἱ σπουδαιότεραι κοιλάδες εἶναι τῆς *Θεσσαλίας*, τῶν *Θηβῶν*, τῆς *Ἀττικῆς*, τοῦ *Ἀργους*, τῆς *Λακωνίας* καὶ τῆς *Μεσσηνίας*.

Εἰς τὴν ποικιλίαν τῶν ὁρέων καὶ τῆς θαλάσσης πρόπει νὰ προσθέσωμεν καὶ τὴν ποικιλίαν τοῦ κλίματος. Εἰς τὰ ὑψηλὰ βουνὰ τὸ κλίμα εἶναι ψυχρὸν. εἰς δὲ τὰς πεδιάδας θερμὸν. Μετριάζεται ὅμως πάντοτε τὸ κλίμα ἀπὸ τὴν γειτνίασιν τῆς θαλάσσης.

Εἰς τὰ Βόρεια μέρη τῆς Ἑλλάδος φυτρῶνουν τὰ προϊόντα καὶ ἡ βλάστησις τῶν Βορείων χωρῶν, δηλαδὴ ἡ πλάτανος, καστανεαὶ ἀκόμη καὶ ἔλατα. Προσέτι παράγεται σῖτος καὶ ἄλλοι δημητριακοὶ καρποί. Εἰς δὲ τὰ Νότια μέρη εὐδοκιμοῦν τὰ ἐσπεριδοειδῆ, δηλαδὴ αἱ πορτοκαλεαὶ, λεμονεαὶ, καὶ τὰ συνηθέστερα, ἡ ἐλαία, ἡ συκῆ καὶ ἡ ἄμπελος.

Ἡ ὥραία φύσις.—Ἡ Ἑλλὰς εἶναι ἀπὸ τοὺς ὡραιότερους τόπους τοῦ κόσμου. Ὁ οὐρανὸς καθαρός, τὸ κλίμα γλυκύ, τὸ ἔδαφος μὲ μεγάλην ποικιλίαν. Ἐδῶ πράσιναι πεδιάδες, ἐκεῖ σκοτεινὰ δάση, παρὰ πάνω βουνὰ, τὰ ὁποῖα ὑψώνουν εἰς τὸν φωτεινὸν οὐρανὸν τὰ κορυφὰς τῶν.

Μόλις ἀναβῇ κανεὶς εἰς τὸ βουνόν, θὰ ἴδῃ ἀμέσως εἰς τὸν ὀρίζοντα τὴν θάλασσαν, ἡ ὁποία ρίπτει ἀκτῖνας καὶ λάμπει μεταξὺ πολυαριθμῶν νήσων, ἢ, ἂν ἔρχεται κανεὶς ἀπὸ τὸ πέλαγος, τὴν βλέπει νὰ εἰσχωρῇ βαθειὰ εἰς τὴν γῆν καὶ νὰ κάμνῃ ἐν πλῆθος λιμένων καὶ κόλπων κατὰ μῆκος τῶν χαριτωμένων αἰγιαλῶν.

Ἄν ἐμέτρα κανεὶς τὴν ἔκτασιν τῆς Ἑλλάδος μὲ τὸν θόρυβον, τὸν ὁποῖον ἔκαμεν εἰς τὴν ἱστορίαν, θὰ ἐνόμιζεν ὅτι εἶναι μία ἀπέραντος χώρα, πραγματικῶς δὲν εἶναι παρὰ ἡ μικροτέρα χώρα εἰς τὴν Εὐρώπην... ἄλλ' ἔγινε μεγάλη, διότι ὁ μικρὸς αὐτῆς λαός, εἰς τὸν ὁποῖον ἔλειπεν ἡ ἔκτασις, ἐξέτεινε μὲ τὰ ἔργα τῶν μεγάλων ἀνδρῶν τοῦ ὄνομα καὶ τὴν ἐπίδρασίν του πολὺ μακρότερα ἀπὸ τὰ ὅρια τοῦ ἐδάφους του καὶ ἀπὸ τοὺς αἰῶνας, κατὰ τοὺς ὁποίους ἔζησεν. Ἡ Ἑλλὰς εἶναι ἀκόμη καὶ σήμερον εἰς τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα τὸ σχολεῖον τοῦ κόσμου» (*Βίκτωρ Δουρνού*, σύγχρονος Γάλλος ἱστορικός).

Ἀδ. Ι. Ἀδαμαντίου ἀρχαία Ἑλληνικὴ Ἱστορία, α' ἐκδ.

2

Οἱ κάτοικοι. Ἡ διαμόρφωσις τοῦ ἔδαφους καὶ ἡ θάλασσα εἶχον μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος.

Ἐπειδὴ ἡ χώρα εἶναι διηρημένη εἰς πολλὰ διαμερίσματα κλεισμένα ἀπὸ ὄρη, διὰ τοῦτο κάθε διαμέρισμα ἔγινε τὸ κέντρον ἑνὸς κράτους, καὶ εἰς τὰς πεδιάδας ἤγμισαν αἱ μεγάλαι πόλεις

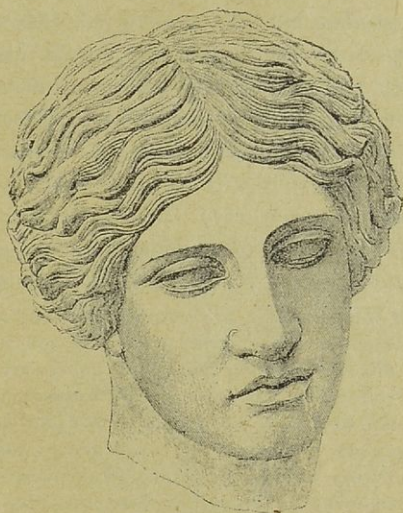
Μαρμαρίνη κεφαλή (ἀπὸ ἀρχαῖον ἄγαλμα ἀνδρός).—Ἡ κόμη εἶναι πλουσία, ἡ οὖς συνεχίζει τὸ μέτωπον καὶ ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ εἶναι ἁδρὰ καὶ κανονικά.

(Θῆβαι, Ἀθῆναι, Σπάρτη, κ.λ.π.). Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἡ ἀρχαία Ἑλλὰς δὲν κατώρθωσε νὰ συνενωθῇ εἰς ἓν κράτος.

Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶναι παντοῦ γόνιμον, διὰ τοῦτο οἱ κατοικοῦντες αὐτὸ ἄνθρωποι ἐσυνήθισαν εἰς τὸ νὰ ἐργάζωνται διὰ νὰ κάμνουν τὴν γῆν νὰ παράγῃ τὰ χρήσιμα εἰς τὸν βίον. Ἡ συνήθεια τῆς ἐργασίας ἔκαμε τοὺς Ἕλληνας λαὸν φι-

λόπονον. «Διὰ πραγματικῆς δραστηριότητος, τὴν ὁποίαν οὐδεὶς ἄλλος λαὸς ἔδειξε, κατώρθωσαν οἱ Ἕλληνες νὰ φθάσουν τόσον πολὺ ὑψηλά. Ἐκάλυψαν τὰ παραλία τῆς Μεσογείου δι' ἀνθηρῶν πόλεων, καὶ ἀνέδειξαν τὸν μικρὸν καὶ πτωχὸν τόπον των κύριον τοῦ κόσμου διὰ τῶν ὅπλων, διὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ ἰδίως διὰ τοῦ πολιτισμοῦ» (Δουρουτί).

Ἄλλο γεγονός, τὸ ὁποῖον ἐκυριόρχησεν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλη-

Κεφαλὴ ἀπὸ ἀρχαῖον *ἄγαλμα γυναικός*. —
Τὸ πρόσωπον εἶναι ὡσεὶ δέξ, οἱ ὀφθαλμοὶ
μεγάλοι καὶ τὸ ὅλον τῆς μορφῆς εἶναι
σύμμετρον καὶ εὐρυστον.

νικὴν ἱστορίαν εἶναι ἡ γειτνίασις τῆς θαλάσσης. Εἰς οὐδὲν μέρος τοῦ κόσμου οἱ κόλποι, τὰ ἀκρωτήρια, αἱ παραλίας δὲν εἶναι περισσότεραι, οὔτε ποικιλώτεραι. Ἡ θάλασσα ἔκαμε τοὺς Ἕλληνας ναυτικούς, τοὺς ἠθκόλυνε νὰ συγκοινωνοῦν μὲ ξένους λαούς, τοὺς ἔδωκε τὰ πλούτη καὶ ἔκαμε τὰ μικρὰ κράτη αὐτῶν πλούσια καὶ ἰσχυρά.

Ἐν τούτοις ὅλαι αὗται αἱ εὐνοῖαι περιστάσεις δὲν θὰ εἶχον τὴν

δύναμιν ν' ἀναδείξουν τοὺς Ἑλληνας εἰς τόσον μεγάλην περιωπὴν, ἃν οἱ ἴδιοι δὲν ἦσαν φυλὴ ἐκ φύσεως προικισμένη μὲ ἐξαιρετικὰ ὅλως διόλου χαρίσματα. Καὶ ἡ ἰδιοφυΐα τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς ἦτο ἐντελὼς ἐξαιρετική καὶ ἡ σωματικὴ διάπλασις τῶν Ἑλλήνων. Τὰ ἀρχαῖα ἀγάλματα, αἱ ζωγραφίαι, αἱ ὁποῖαι ἔχουν σωθῆ, παριστάνουν τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας ὑψηλοὺς καὶ εὐρώστους, μὲ μέλη ἁρμονικώτατα. Τὸ πρόσωπόν των ἦτο πολὺ κανονικόν, τὸ μέτωπον ἐκαλύπτετο ὑπὸ ἀφθόνου κόμης, οἱ ὀφθαλμοὶ ἦσαν μεγάλοι καὶ φώτεινοί, τὰ χεῖλη λεπτὰ. Τέλος, τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς ἦτο, ὅτι ἡ ὄξις εὐθυτάτῃ συνέχιζε κατ' εὐθεΐαν τὴν γραμμὴν τοῦ μετώπου. Οὗτος ἦτο ὁ γνήσιος Ἑλληνικὸς τύπος, ὁ ὁποῖος ἐθεωρεῖτο ὡς τὸ ἀληθές ὑπόδειγμα τῆς ὠραιότητος. Σήμερον σπανίως τὸν συναντῶμεν εἰς τοὺς ἀπογόνους τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἴσως ἦτο σπάνιος καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Εἰς μερικά ὅμως ὄρεινά μέρη τῆς Πελοποννήσου καὶ εἰς τὰς νήσους δύναται νὰ εὐρεθῇ καὶ σήμερον ὁ θαυμάσιος οὗτος τύπος τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς.

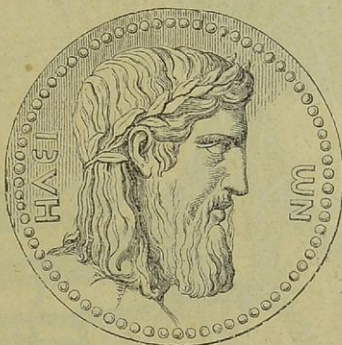
Ἡ Ἑλληνικὴ ἰδιοφυΐα. — «Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον πρὸ παντὸς θαυμάζομεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν φυλὴν εἶναι ἡ ποικιλία τοῦ πνεύματος καὶ τῶν δυνάμεων αὐτοῦ. Οἱ Ἕλληνες ἦσαν ἄξιοι διὰ πᾶσαν ἐργασίαν καὶ ἐπάγγελμα. Ὁ μέγας φιλόσοφος Ἀριστοτέλης παρατηρεῖ ὅτι οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης, ἐπεὶ κατοικοῦν εἰς ψυχρὰ μέρη, ἔχουν δραστηριότητα, ἀλλ' ὀλίγην ζωηρότητα πνεύματος. Τὸ ἐναντίον, οἱ λαοὶ τῆς Ἀσίας, οἱ ὁποῖοι κατοικοῦν εἰς θερμὰς χώρας, ἔχουν ζωηρότητα πνεύματος, ἀλλ' ὀλίγην δραστηριότητα. Ἐνῶ οἱ Ἕλληνες ὀφείλουν εἰς τὸ συγκεκραμένον κλίμα των τὸ ὅτι συνενώνουν τὴν ἐνεργητικότητα τοῦ χαρακτῆρος μὲ τὴν ἀνεπτυγμένην διάνοιαν.

Ἡ ὁμαλὴ αὕτη ἀνάπτυξις τῶν διαφορῶν πνευματικῶν δυνάμεων ὑπῆρξεν ἡ αἰτία τῆς θαυμασίας ἰσορροπίας καὶ τῆς ἁρμονίας, τὰς ὁποίας βλέπομεν εἰς τὰ μεγάλα ἔργα τῆς λογοτεχνίας καὶ τῆς τέχνης».
(Κατὰ τὸν *Μαυρίκιον Κροαζέ*, ἐπιφανῆ Γάλλον φιλόλογον).

Ἡ Ἑλληνικὴ ἱστορία. — Ἡ ἐξαιρετικὴ θέσις τῆς χώρας τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸ ἄκρον τῆς Μεσογείου θαλάσσης ἠνύνησεν αὐτοὺς νὰ ἐκπληρώσουν μεγάλην ἀποστολὴν εἰς τὸν κόσμον. Διότι διὰ τῆς θαλάσσης ἤγγιζον τὴν Ἀσίαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἔλαβον τὰ πρῶτα διδάγματα τοῦ πολιτισμοῦ, διὰ τῆς θαλάσσης ἐπίσης διέδωκαν εἰς τὴν Εὐρώπην τὸν ὑπέροχον πολιτισμόν, τὸν ὁποῖον ἐδημιούργησαν.

Ἡ Ἑλλάς εἶναι χώρα μικρά, ἀλλ' ἡ δόξα αὐτῆς κατέκτησεν ὁλόκληρον τὸν κόσμον. Εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐδημιουργήθη ὁ σπουδαιότερος πολιτισμὸς τῆς ἀνθρωπότητος. Εἰς τὴν μικρὰν αὐτὴν χώραν ἐγεννήθησαν μεγάλοι ποιηταί, φιλόσοφοι, καλλιτέχναι, παρήχθησαν αἱ ὠραιότεραι καὶ ὑψηλότεραι ἰδέαι, αἱ ὁποῖαι ἐξημέρωσαν καὶ ἐξηγύγισαν τὴν ἀνθρωπότητα. Οἱ Ἕλληνες πρῶτοι ἐδίδαξαν εἰς τὸν κόσμον τὴν ἀγάπην πρὸς τὸ ὠραῖον καὶ τὸ ἀγαθόν, τὴν ἰδέαν τῆς φιλοπατορίας καὶ πρῶτοι αὐτοὶ ἐζήτησαν νὰ μάθουν τὰ ζητήματα τῆς φύσεως καὶ τοῦ κόσμου.

Ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας ἔμαθεν ἡ ἀνθρωπότης τὰς μεγάλας ἰδέας, αἱ ὁποῖαι εἶναι τὸ θεμέλιον τοῦ πολιτισμοῦ. Τὸ νὰ σπουδάζωμεν λοιπὸν τὴν ἱστορίαν τῶν Ἑλλήνων εἶναι τὸ ἴδιον ὥς νὰ σπουδάζωμεν τὰς ἀρχὰς τοῦ σημερινοῦ πολιτισμοῦ.

Νόμισμα τῶν «Ἡλείων». — Εἰς τὸ ὠραῖον αὐτὸ νόμισμα παριστάνεται ἡ κεφαλὴ τοῦ Διὸς με θανύσαν κλονικότητα χαρακτηριζομένων καὶ με μεγαλοπρέπειαν.

Ὁ Ποσειδών, θεὸς τῆς θαλάσσης, καὶ τὸ ἄρμα αὐτοῦ.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΡΩΤΗ

ΟΙ ΠΑΛΑΙΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

(2000 - 500 π. Χ.)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΙ

α'.—*Οἱ Πελασγοὶ καὶ οἱ Ἕλληνες.*—Αἱ ἀρχαὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Οἱ λαοὶ τῆς θαλάσσης.

β'.—*Ὁ Κρητομυκηναϊκὸς πολιτισμὸς.*—Αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς Κρήτης. Ἡ Κνωσσός. Ἡ Τροία καὶ αἱ Μυκῆναι. Τὰ πινάρχια κράτη.

γ'.—*Αἱ μεταναστεύσεις τῶν Ἑλληνικῶν λαῶν.*—Ἡ ἐπιδρομὴ τῶν Δωριέων. Ἡ Ἀσιατικὴ Ἑλλάς.

δ'.—*Οἱ ἡρωϊκοὶ χρόνοι καὶ ὁ Ὀμηρικὸς πολιτισμὸς.*—Οἱ ἥρωες. Ὁ Τρωϊκὸς πόλεμος.

α.—Οἱ Πελασγοὶ καὶ οἱ Ἕλληνες.

Οἱ πινάρχαιοι χρόνοι τῆς Ἑλλάδος ἤρχιζον διὰ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας μὲ τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς ἥρωας, τὴν ἀληθινὴν δὲ ἱστορίαν των ἐγνώριζον ἀπὸ τὸ 800 π. Χ. Διότι ἀπὸ τότε μόνον ἔχομεν γραπτὰ μνημεῖα, δηλαδὴ ἀπὸ τότε μόνον ἤρχισαν οἱ Ἕλληνες νὰ γράφουν τὰ γεγονότα. Κατὰ τοὺς χρόνους ὅμως ἡμῶν ἔγιναν σπουδαιόταται ἀνακαλύψεις ἀπὸ τοὺς ἀρχαιολόγους, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ρίψει φῶς εἰς πολὺ παλαιότερους χρόνους. Μὲ τὰς κοπιώδεις αὐτὰς μελέτας τῶν ἐπιστημόνων ἐγνωρίσαμεν

ένα σπουδαιότατον πολιτισμόν, ὁ ὁποῖος ἤχμασεν ἀπὸ 2000 π. Χ. εἰς τὰ παράλια καὶ τὰς νήσους τῆς Ἑλλάδος.

Οἱ πρῶτοι κάτοικοι.—Οἱ Ἑλληνες ἐνόμιζον ὅτι ἦσαν *αὐτόχθονες*, ὅτι δηλαδή ἡ φυλὴ αὐτῶν ὑπῆρχε πάντοτε εἰς τὴν χώραν, τὴν ὁποῖαν κατέκουν. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι οἱ Ἑλληνες δὲν ὑπῆρξαν οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς χώρας, εἰς τὴν ὁποῖαν ἔδωκαν τὸ ὄνομά των. Εἶχον προηγηθῇ ἄλλοι λαοί, καὶ οἱ πρῶτοι κάτοικοι, οἱ ὁποῖοι κατέκησαν εἰς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας, ἦσαν σχεδὸν ἄγριοι. Ἐξῶν εἰς σπήλαια, ἢ εἰς καλύβας, κατεσκεύαζον ὄπλα ἀπὸ λίθου, διὰ ν' ἀποκρούουν τὰ ἄγρια θηρία, ἔτρωγον τὸ κρέας των καὶ ἐνεδύοντο μὲ τὰ δέρματά των.

Ἡ ἐποχὴ ἐκείνη εἶναι διὰ τὴν Ἑλλάδα ἡ *ἐποχὴ τοῦ λίθου*. Εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος πολὺ βαθειὰ εἰς τὴν γῆν εὐρέθησαν κοπτεροὶ λίθοι ὅμοιοι μὲ πέλεκυν ἢ μὲ αἰχμὴν βέλους. Εἶναι τὰ ἔχνη, τὰ ὅποια ἀφήκαν οἱ πανάρχαιοι ἐκεῖνοι ἄνθρωποι. Ποῖοι ὅμως ἦσαν καὶ ἀπὸ ποῦ ἤρχοντο, πῶς ἀκριβῶς ἔξων δὲν γνωρίζομεν. Κατὰ τοὺς ἰδίους ὅμως παναρχαίους χρόνους, ἀπὸ 5000 ἔτη π. Χ. οἱ ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι ἔξων εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἰδίως εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Μεσοποταμίαν, ἤρχιζον νὰ καταρτίζουσιν κοινωνίας καὶ νὰ ζοῦν ὡς πολιτισμένοι.

Οἱ Πελασγοί.—Μετὰ τοὺς ἄγριους ἐκεῖνους τῆς ἐποχῆς τοῦ λίθου κατέβησαν ἀπὸ τὰ Βόρεια μέρη ἄλλοι λαοὶ ἡμερώτεροι, οἱ ὁποῖοι εἶχον διάφορα ὀνόματα, ἐλέγοντο δὲ ὅλοι μαζὶ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων μὲ ἓν κοινὸν ὄνομα *Πελασγοί*.

Οἱ Πελασγοί, οἱ ὁποῖοι ἔξων κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ χαλκοῦ, ἐκαθάρισαν τὸν τόπον ἀπὸ τὰ ἄγρια θηρία καὶ ἀπὸ τὰ πυκνὰ δάση, ἀπεξήραναν τὰ μεγάλα ἔλη καὶ ἐκανόνισαν τὸ ρεῦμα τῶν ποταμῶν. Πρῶτοι αὐτοὶ ἤρχισαν νὰ ζοῦν ἡνωμένοι καὶ νὰ σχηματίζουσιν κοινωνίας, αὐτοὶ μάλιστα ἱδρυσαν καὶ τὰς πρώτας πόλεις, αἱ ὁποῖαι ὑπῆρξαν εἰς τὴν Ἑλλάδα, *ἤρχιζον δηλαδή νὰ ἐκπολιτίζωνται*. Ἐπίστευον ὅτι πολλοὶ θεοὶ ἐκυβέρνην τὸν κόσμον, ὁ μεγαλύτερος ἦτο ὁ *Ζεὺς*, τοῦ ὁποῖου τὸ σεβαστὸν ἱερὸν εὐρίσκετο εἰς τὴν Δωδώνην τῆς Ἠπείρου.

Οἱ λαοὶ τῆς θαλάσσης.—Λοιπὸν εἰς τοὺς παλαιούς χρόνους, (5000 ἔτη πρὶν ἀπὸ σήμερον, 3000 π. Χ.), οἱ πανάρχαιοι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος εἶχον κάμει ἀρκετὰς προόδους εἰς τὸν

πολιτισμόν. Ἐγνώριζον τὸν χαλκόν, ὁ ὅποιος, ὡς μαλακώτερος, εἶναι τὸ εὐχρηστότερον ἀπὸ τὰ μέταλλα. Μὲ τὸν χαλκὸν καὶ μὲ ὀπτὴν γῆν (ψημένον χῶμα) κατεσκευάζον διάφορα ἐργαλεῖα καὶ οἰκιακὰ σκεύη.

Κατὰ τοὺς παμπάλαιους ἐκείνους χρόνους εἰς τὰ παράλια καὶ εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους κατῴκουν διάφοροι λαοί, οἱ ὅποιοι εἶχον ἔλθει ἀπὸ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Εἰς παλαιότητας ἐπιγραφὰς τῆς Αἰγύπτου ὅλοι οἱ λαοὶ οὗτοι τοῦ Αἰγαίου πελάγους μνημονεύονται ὡς **λαοὶ τῆς θαλάσσης**, ἀπὸ ἡμᾶς δὲ σήμερον δύνανται νὰ ὀνομασθοῦν μὲ ἓν γενικὸν ὄνομα **Προέλληνες**, διότι εἶναι λαοί, οἱ ὅποιοι κατῴκουν εἰς τὰς χώρας μας πρὶν ἔλθουν οἱ πρῶτοι πρόγονοί μας, οἱ Ἕλληνες.

Οἱ Ἕλληνες.—Μετὰ τοὺς Πελασγοὺς ἦλθον οἱ Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι ἦσαν, ὡς φαίνεται, συγγενεῖς μὲ αὐτοὺς, καὶ οἱ ὅποιοι ἔδωκαν τὸ ὄνομά των εἰς τὴν χώραν. Οἱ Ἕλληνες ἦλθον ἀπὸ τὴν Ἀσίαν, ἀνήκον δὲ εἰς μίαν μεγάλην φυλὴν ἀνθρώπων, ἣ ὁποία λέγεται **Ἀρία ἢ Ἰνδοευρωπαϊκὴ φυλὴ**, καὶ ἣ ὁποία εἶχε κοινὰ τὰ ὀροπέδια τῆς κεντρικῆς Ἀσίας. Ἀπὸ ἐκεῖ οἱ Ἀριοὶ λαοὶ εἰς ἀμνημονεύτους χρόνους (τοὺς ὁποίους δηλ. δὲν ἐνθυμεῖται ἡ ἱστορία), ἐξεκινῶν κατὰ μεγάλας ὁμάδας καὶ ἤρχοντο πρὸς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ πρὸς τὴν Εὐρώπην.

Ποῖον ἀκριβῶς χρόνον ἦλθον οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν χώραν, τὴν ὁποίαν ἔκτοτε κατῴκησαν ἀδιαλείπτως ἕως σήμερον, δὲν γνωρίζομεν. Κατὰ τὸ 1500 εἶναι βέβαιον, ὅτι ὤπῃρχον Ἕλληνες εἰς τὰς χώρας τῆς Ἑλλάδος.

Οἱ Ἕλληνες δὲν ἦλθον ὅλοι μαζί εἰς τὴν χώραν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔδωκαν τὸ ὄνομά των, ἀλλὰ κατὰ μεγάλα διαστήματα καὶ κατὰ μεγάλας ὁμάδας. Διὰ τοῦτο εἶχον διάφορα ὀνόματα καὶ ἀπετέλουν πολλὰς φυλάς. Πρῶτοι, ὡς φαίνεται, ἦλθον οἱ **Ἀχαιοὶ** καὶ οἱ **Αἰολεῖς**, ἔπειτα οἱ **Ἰωνες** καὶ τελευταῖοι ἀπὸ ὅλους οἱ **Δωριεῖς**. Συγχρόνως δὲ μὲ τοὺς Ἕλληνας ἤρχοντο καὶ ἕκκτον ἀποικίας εἰς τὰ Ἑλληνικὰ παράλια καὶ τὰς νήσους, διάφοροι λαοὶ ἀπὸ τὴν Ἀνατολήν, οἱ Κᾶρες καὶ Λέλεγες κλπ., ἔπειτα οἱ Αἰγύπτιοι, Φοίνικες. Ἀπὸ τοὺς λαοὺς τούτους ἔλαβον οἱ Ἕλληνες τὰ πρῶτα μαθήματα τοῦ πολιτισμοῦ. Οἱ Κᾶρες καὶ οἱ Λέλεγες, οἱ ὅποιοι ἦσαν θαλασσινοί, τοὺς ἔμαθον νὰ κάμνουν

πλοῖα καὶ νὰ θαλασσοποροῦν, τοιοῦτοτρόπως εὗρον τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Φοινίκην καὶ ἐγνωρίζοντο μὲ λαοὺς πρω-
 δευμένους εἰς τὸν πολιτισμόν.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον εὐρίσκομεν ἀπὸ 2000 ἔτη π. Χ. εἰς τὰς νήσους καὶ τὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου πελάγους ἓνα πολιτισμὸν ἀρκετὰ πρωτεύμενον, ὃ ὁποῖος εἶχε κέντρον τὴν Κρήτην. Οἱ παλαιοὶ μῦθοι ὁμιλοῦν περὶ ἐνὸς μεγάλου βασιλέως, ὃ ὁποῖος ἐλέγετο **Μίνως**, ἔζη εἰς τὴν Κρήτην καὶ ἦτο φημισμένος διὰ τὴν σοφίαν του, αὐτὸς δὲ ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος νομοθέτης εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐπίσης καὶ οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς διετήρησαν τὴν ἀνάμνησιν τοῦ μεγάλου ἐκείνου βασιλείου, διότι λέγουν, ὅτι ὁ Μίνως «ἐθθαλασσοκράτει», δηλαδὴ ἦτο κύριος τῆς θαλάσσης.

β.—Ὁ Κρητομυκηναϊκὸς πολιτισμός.

Ἡ Κρήτη καὶ αἱ Μυκῆναι.

Αἱ ἀνασκαφαί.—Τὰ μεγάλα κέντρα τοῦ παλαιστάτου ἐκείνου πολιτισμοῦ, ὃ ὁποῖος διήρκεσε περίπου δέκα αἰῶνας (2000—1000 π. Χ.), ἦσαν κατ' ἀρχὰς ἡ **Κρήτη**, ἀργότερα αἱ **Μυκῆναι** εἰς τὴν Ἀργολίδα. Ἐγινε δὲ γνωστὸς εἰς ἡμᾶς διὰ τῶν ἀνασκαφῶν, τὰς ὁποίας ἔκαμν ἀρχαιολόγοι, ἰδικοὶ μας καὶ ξένοι. Μὲ τὰς ἀνασκαφὰς αὐτάς, αἱ ὁποῖαι ἐπροξένησαν μεγάλην ἐντύπωσιν εἰς τὸν κόσμον, ἀνεκαλύφθη εἰς λαμπρὸς πανάρχαιος πολιτισμὸς εἰς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας ἰδίως εἰς τὰ νήσους καὶ τὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου πελάγους (1).

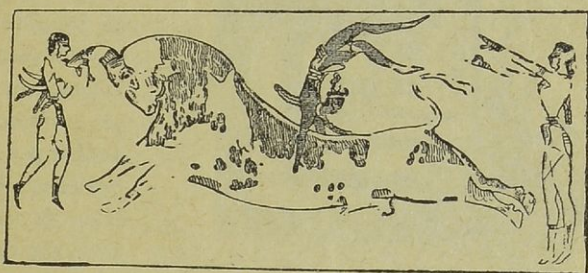
Τὸ ἀνάκτορον τῆς Κνωσσοῦ.—Σπουδιότατα λείψανα τοῦ παναρχαίου ἐκείνου πολιτισμοῦ ἀνεκαλύφθησαν εἰς τὴν ἀρχαίαν πόλιν Κνωσσὸν τῆς Κρήτης. Εἰς τὴν Κνωσσὸν εὗρέθη τὸ ἀνάκτορον, εἰς τὸ ὁποῖον κατὰ τοὺς μύθους ἐδασίλευεν ὁ περίφημος βασιλεὺς Μίνως καὶ τὸ ὁποῖον ἐλέγετο **Δαβύρινθος**.

(1) Οἱ ἀρχαιολόγοι διακρίνουν τρεῖς πολιτισμοὺς εἰς τὴν παναρχαίαν ἐποχὴν πρὸ τοῦ Ὀμήρου:

- 1) Τὸν Αἰγαϊκὸν πολιτισμόν (ἀπὸ 3000 ἔτη π. Χ.)
- 2) Τὸν Μινωϊκὸν ἢ Κρητικὸν πολιτισμόν (2000 π. Χ.)
- 3) Τὸν **Μυκηναϊκὸν** πολιτισμόν (1500—1000 π. Χ.).

Τὸ ἀνάκτορον τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἔχει μῆκος περισσότερον ἀπὸ 120 μέτρα, ἀπετελεῖτο ἀπὸ πολυαρίθμους καὶ μεγαλοπρεπεῖς αἰθούσας καὶ ἀπὸ πλήθος διαδρόμων, ἦτο δηλαδὴ μέρος, εἰς τὸ ὁποῖον εὐκόλως ἠδύνατό τις νὰ περιπλανηθῇ (διὰ τοῦτο ἡ λέξις ἔλαβε τὴν σημασίαν πολὺ περιπλόκου κατοικίας, ὅπου χάνεται κανεὶς). Οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ἀναφέρουν Λαβύρινθον εἰς τὴν Αἴγυπτον μὲ 3000 δωμάτια, οἱ δὲ μῦθοι ἀναφέρουν τὸν Λαβύρινθον τῆς Κνωσσοῦ.

Τὰ διάφορα δωμάτια τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσσοῦ ἦσαν διακοσμημένα μὲ ὡραιότατας ζωγραφίας εἰς τοὺς τοίχους. Ἀνεκα-

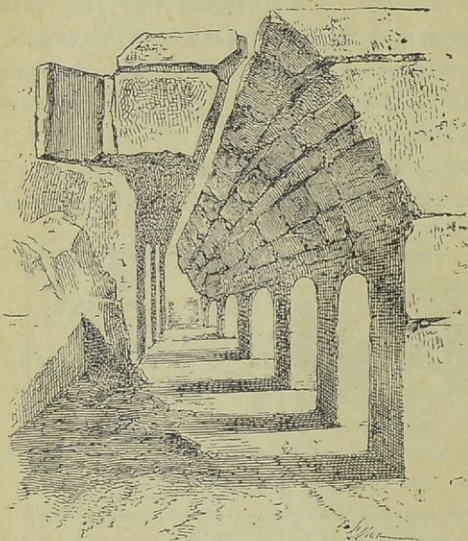

Τοιχογραφία τῆς Μινωϊκῆς (Κρητικῆς) ἐποχῆς. — Παριστάνει ἀκροατικὰ γυμνάσια ἐκτελούμενα ἐπὶ ταύρου.

λύφθησαν τοιχογραφίαι, αἱ ὁποῖαι παριστάνουν ἄνδρας ἢ γυναῖκας εἰς φυσικὸν μέγεθος καὶ ποικίλας μικροτέρας παραστάσεις, ὡς κυνήγια, τοπεῖα καὶ ἄλλας γραφικὰς σκηνάς. Ἐντύπωσιν δὲ προκαλεῖ ζωγραφία γυναικῶν, αἱ ὁποῖαι εἶναι συγκεντρωμέναι εἰς ἓνα ἐξώστην, ἰδίως μία ἄλλη ἐξεικονίζουσα γυναῖκα τόσον πολὺ ζωηρὰν καὶ στολισμένην μὲ τόσον νεωτεριστικὸν συρμόν, ὥστε θὰ ἠδυνάμεθα νὰ τὴν νομίσωμεν ὅτι εἶναι ἔργον τῶν ἰδικῶν μας χρόνων καὶ ὅτι παριστάνει μίαν σημερινὴν κομψευμένην γυναῖκα.

Αἱ Πελασγικαὶ πόλεις.— Εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος βλέπομεν καὶ σήμερον μεγάλα τείχη ἀπὸ πελωρίους ὀγκολίθους, τὰ ὁποῖα προκαλοῦν τὴν ἐκπληξίν μας, διήγειρον δὲ καὶ τὸν θαυμασμόν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Τὰ σπουδαιότερα σώζονται εἰς τὴν *Τίρυνθα* καὶ τὰς *Μυκήνας* εἰς τὴν Ἀργολίδα. Οἱ

Ἕλληνες ἀπέδιδον τὴν κτίσιν αὐτῶν εἰς μίαν φυλὴν γιγάντων με ὑπερφυσικὴν δύναμιν, τοὺς Κύκλωπας, διὰ τοῦτο τὰ ὀνόμα-

Πελασγικὴ στοά.—Εὑρίσκεται εἰς τὴν Τίρυνθα, διὰ μέσου αὐτῆς πηγαίνομεν εἰς τὸ ἀνάκτορον.

ζον **Κυκλώπεια** τείχη, ἐπίσης δὲ τὰ ἔλεγον καὶ **Πελασγικά** ἀπὸ τοὺς παλαιοτάτους κατοίκους τῆς Ἑλλάδος, τοὺς Πελασγούς. Εἶναι δὲ κατεσκευασμένα με ὀγκολίθους ἀκανονίστους ἢ πολυγωνικούς, χωρὶς νὰ συνδέωνται με ἀσθέστην, καὶ στερεώνονται διὰ τοῦ ἰδίου βάρους αὐτῶν. Εἰς τοιοῦτος ὀγκολίθος εἰς τὰς Μυκῆνας ἔχει μῆκος 9 μέτρων, πλάτος 6 καὶ θὰ ζυ-

γίζῃ περίπου 120 τόννους, περισσότερον καὶ ἀπὸ τὴν βαρυτέραν σιδηροδρομικὴν μηχανήν.

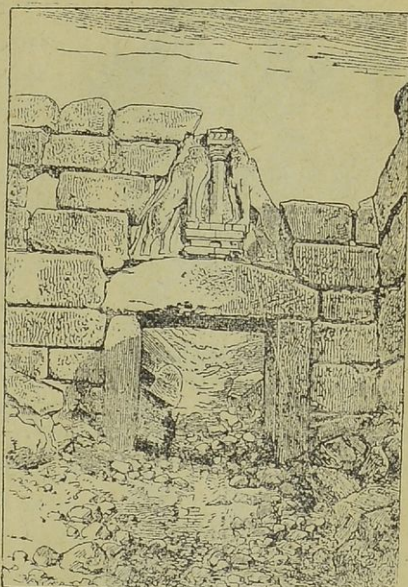
Τὰ κολοσσαῖα αὐτὰ ἐρείπια ἦσαν περιτειχίσματα μεγάλων πόλεων, τὰς ὁποίας εἶχον βεθαίως κτίσει οἱ Πελασγοί.

Αἱ Μυκῆναι.—Ἡ πλουσιωτέρα ἀπὸ τὰς πρώτας ἐκεῖνας πόλεις τῆς Ἑλλάδος, ἦσαν αἱ Μυκῆναι, τὰς ὁποίας γνωρίζομεν σήμερον ἀρκετὰ καλὰ ἀπὸ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ Ἑρρίκου Σλίμαν καὶ ἔπειτα ἄλλων ἀρχαιολόγων.

Ὅταν πηγαίνωμεν ἀπὸ τὴν Κόρινθον εἰς τὸ Ἄργος, διερχόμεθα ἐν στενὸν καὶ ἔπειτα ἐξερχόμεθα εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Ἀργολίδος, ἣ ὁποία φθάνει ἕως τὴν θάλασσαν. Εἰς τὴν ἐξοδὸν τοῦ στενοῦ βλέπομεν πρὸς Α. ἓνα λόφον, εἰς τὸν ὁποῖον σῶζονται Πελασγικά τείχη. Ἐκεῖ ἦσαν αἱ περίφημοι Μυκῆναι.

Αἱ Μυκῆναι ἦτο πόλις ἀποτελουμένη ἀπὸ δύο μέρη, τὴν ἄνω πόλιν ἢ **ἀκρόπολιν**, ἣ ὅποια ἦτο κτισμένη εἰς τὸν λόφον, καὶ τὴν κάτω πόλιν, ἣ ὅποια ἔκειτο εἰς τὴν πεδιάδα. Καὶ ἡ ἀκρόπολις καὶ ἡ κάτω πόλις ἦσαν περικυκλωμέναι ἀπὸ τείχῃ, τὰ ὅποια εἶχον ὕψος περίπου 10 μέτρων καὶ 6 μέτρων πάχος.

Ἡ κυρία εἴσοδος πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν εἶναι ἡ **Πύλη τῶν λεόντων**, ἣ ὅποια ἔλαβε τὸ ὄνομα ἀπὸ δύο λέοντας ἀναγλύφους ἐκατέρωθεν μιᾶς στήλης ἄνωθεν τῆς πύλης. Εἰς τὴν ἀκρόπολιν ἀνεκαλύφθησαν τάφοι λαξευμένοι εἰς τὸν βράχον. Εἰς δὲ τὴν κάτω πόλιν ἐν κτίριον μὲ κωνοειδῆ θόλον (ὕψους 15 μέτρων), τὸ ὅποιον κοινῶς λέγεται **Θησαυρὸς τοῦ Ἀτρέως**, ἀλλ' εἶναι καὶ τοῦτο τάφος. Ὅμοιοι θολωτοὶ τάφοι εὗρέθησαν καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ πύλη τῶν λεόντων εἰς τὰς Μυκῆνας.—Τὰ τείχη εἶναι τὰ Κυκλώπεια ἢ Πελασγικά.

Τὰ πολύτιμα εὗρήματα.—Εἰς τὰ εἰρηπια καὶ ἰδίως εἰς τοὺς τάφους ἀνεκαλύφθη μέγας ἀριθμὸς ποικίλων ἀντικειμένων, ἀκόμη καὶ σκελετοὶ ἀνθρώπων. Τὰ πρόσωπα πολλῶν σκελετῶν, οἱ ὅποιοι ἀνῆκον εἰς πολεμιστὰς καὶ ἀρχηγούς, ἦσαν σκεπασμένα μὲ προσωπίδας ἀπὸ φύλλα χρυσοῦ, αἱ ὅποια παρίστανον τὴν μορφήν τοῦ νεκροῦ καὶ τῶν ὁποίων σκοπὸς ἦτο ν' ἀποκρύπτουν τὴν ἔνεκα τοῦ θανάτου παραμόρφωσιν τοῦ προσώπου.

Εἰς τοὺς τάφους τῶν ἀρχόντων, μαζί με τὰ λείψανα τῶν ἀνθρώπων, ἀνεκαλύφθησαν πληθὺς πολυτίμων ἀντικειμένων. Τὰ

Προσωπὶς νεκροῦ. — Εἶναι ἀπὸ φύλλον χρυσοῦ, καὶ εὗρέθη ἐπάνω εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ νεκροῦ.

ἰδίως πολεμικάς, μετὰ τρία χρώματα. Ἐν ἀπὸ τὰ σχέδια αὐτὰ παραστάνει τρεῖς λέοντας πολεμοῦντας ἐναντίον πέντε ἀνδρῶν

πτώματα ἦσαν θαμμένα μετὰ τὰ πολυτελέστατα ἐνδύματά των. Εἰς τοὺς πόδας τῶν νεκρῶν εὗρέθησαν ἀγγεῖα ἀπὸ χαλκῶν ἢ ἄργιλον. Οἱ ἄνδρες ἦσαν θαμμένοι μετὰ τὰ ὅπλα των, ξίφη, λόγχας, ἐγχειρίδια. Εἰς ἓνα τάφον εὗρέθησαν 146 ξίφη, εἰς ἄλλον 86. Εὗρέθησαν ἐγχειρίδια μετὰ ἐλάσματα, τὰ ὅποια εἶχον ἐπικολλήσεις ἀπὸ χρυσοῦ ἢ ἄργυρου, οὕτως ὥστε ἐσχημάτιζον διαφόρους, παραστάσεις,

Ἐγχειρίδιον Μυκηναϊκόν. — Παριστάνει κυνήγιον λεόντων ἀπὸ ὀπλισμένων ἀνδρᾶς. Τὸ σχέδιον γίνεται μετὰ ἐπικολλήσεις φύλλων χρυσοῦ καὶ ἄργυρου (ἀπὸ τῆς Μυκῆνας).

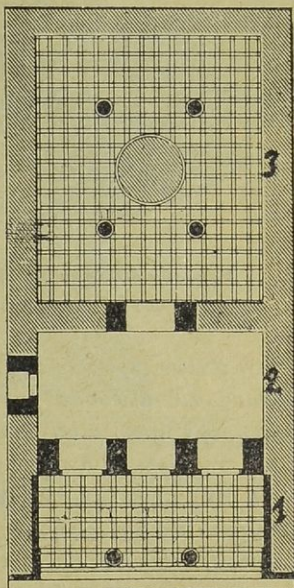
ὀπλισμένων διὰ λόγχης καὶ μεγάλης ἀσπίδος (βλ. σχετικὴν εἰκόνα).

Εἰς δὲ τοὺς τάφους τῶν γυναικῶν ἀνεκαλύφθησαν διάφορων εἰδῶν πολύτιμα κοσμήματα: διαδήματα χρυσαῖα, ἰδίως βραχιόλια ἐνώτια, δακτύλιοι, χρυσαῖα καρφίτσα, περιδέραια καὶ ἄλλα.

Τὰ Μυκηναϊκὰ ἀνάκτορα. — Εἰς τὰς Μυκήνας, καὶ καλύτερα εἰς τὴν Τίρυνθα, πλησίον τοῦ Ναυπλίου, διεσώθησαν ἀρκετὰ λείψανα τῶν παναρχαίων ἀνακτόρων, εἰς τὰ ὁποῖα κατ΄ ἑκαστὸν οἱ βασιλεῖς τῆς Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς. Δυνάμεθα δὲ μὲ τὴν βοήθειαν τῶν ἐρειπίων ν' ἀνα-
 παραστήσωμεν τὸ σχέδιον τῶν ἀνακτόρων τούτων, τὰ ὁποῖα περιγράφονται παρόμοια καὶ εἰς τὰ ἀρχαιότατα ποιήματα τοῦ Ὅμηρου.

Διερχόμεθα διαφόρους στο-
 ᾶς, καὶ ἄλλα διαμερίσματα, καὶ φθάνομεν εἰς τὸ ἀνάκτορον, ἐμ-
 πρὸς εἰς τὸ πρῶτον δωμάτιον, τὸ ὁποῖον ἐλέγετο **αἶθουσα**.
 Ἦτο τὸ πρῶτον διαμέρισμα τοῦ εὑρίσκε κανεὶς μόλις εἰσέρχεται. Κατόπιν εἰσερχόμεθα εἰς τὸν προθάλαμον ὃ ὁποῖος ὠνομάζε-
 το **προδόμος**, ἐπειδὴ κεῖται πρὸ τοῦ **δόμου**, πρὸ τοῦ κυρίου μέρους τῆς κατοικίας. Τελευ-
 ταῖον εἰς εἰς τὸ βάθος εἶναι τὸ μέγα δωμάτιον, ἢ ἡ μεγάλη αἶ-
 θουσα, ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον, ἢ ὁποῖα ἐλέγετο **μέγαρον**. Εἰς τὸ μέσον τοῦ μεγάρου ἦτο ἡ **ἐστία**, δηλαδὴ τὸ κυριώτατον μέρος τοῦ μεγάρου, περιτριγυρι-
 σμένη ἀπὸ 4 κίονας. Οἱ τοῖχοι ἦσαν στολισμένοι μὲ διαφορὰς ζωγραφίας.

Τριγύρω ἀπὸ τὸ ἀνάκτορον ἦσαν διαφόρων εἰδῶν ἄλλα κτίρια, κατοικίαι διὰ τὰς γυναῖκας, διὰ τὸ ὑπηρετικὸν προσωπικόν, διάφοροι ἀποθήκαι διὰ τὸν σίτον καὶ ἄλλας προμηθείας. Ὅλα δὲ τὰ κτίρια ταῦτα ἦσαν περιτριγυρισμένα μὲ τείχη, τὰ ὁποῖα, διὰ νὰ εἶναι ἰσχυρότερα, εἶχον πύργους πολὺ στερεὰ κτισ-

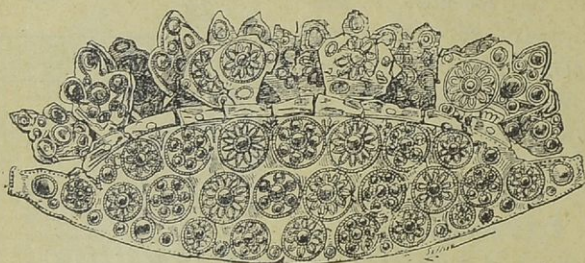

Μυκηναϊκὸν ἀνάκτορον. —

Εἶναι τὸ κύριον μέρος τῶν ἀνακτόρων.

1. Αἶθουσα.
2. Προδόμος.
3. Μέγαρον.

μένους. Εἰς τὸ βάθος ἦτο τὸ ἀνάκτορον, ὥστε ὁ βασιλεὺς ἦτο καλῶς προφυλαγμένος. Τὸ σχέδιον τῶν Μυκηναϊκῶν ἀνακτόρων ἔχει μεγάλην σημασίαν, διότι ἐπέδρασε κατόπιν εἰς τὴν οἰκοδο-

Χρυσοῦν διάδημα. — Εἶναι ὁλόκληρον ἀπὸ φύλλα χρυσοῦ με διακοσμήσεις (ἀπὸ τὰς Μυκῆνας).

μὴν τῶν οἰκιῶν, πρὸ παντὸς διὰ τῶν ἀρχαίων ναῶν. Αἱ δὲ λέξεις *πρόδομος* καὶ *αἶθουσα* ἔμειναν ἀπὸ τότε ἕως σήμερον πρὸς δῆλωσιν τῶν σπουδαίων διαμερισμάτων, καὶ ἡ λέξις *μέγαρον* σήμερον σημαίνει τὸ ἀνάκτορον καὶ κάθε μεγάλην οἰκίαν.

Ἡ Μυκηναϊκὴ τέχνη.—Τὰ ἀντικείμενα, τὰ ὅποια ἀνεκαλύφθησαν εἰς τὴν Κρήτην, τὰς Μυκῆνας, τὴν Τίρυνθα καὶ εἰς ἄλλα μέρη, δεικνύουν ὅτι ἡ τέχνη ἦτο τότε πολὺ προχωρημένη. Εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἔκαμνον τότε οἱ ἄνθρωποι κτίρια μεγάλα καὶ στερεά. Εἰς δὲ τὴν ζωγραφικὴν ὠραιότατα ἔργα, ὡς μᾶς δεικνύουν αἱ τοιχογραφίαι τῆς Κνωσοῦ καὶ τῆς Τίρυνθος.

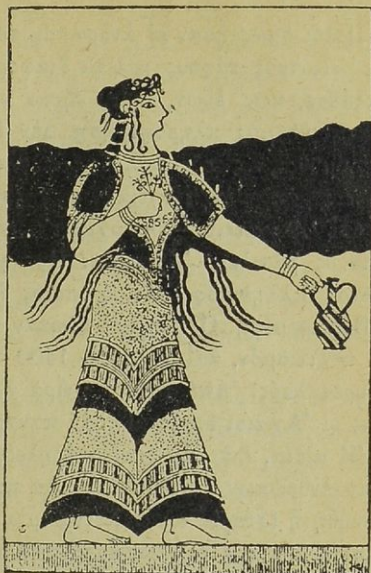
Ἡ κυριώτερα ὕλη τῶν παλαιῶν ἐκείνων καλλιτεχνῶν ἦτο τὸ μέταλλον, χρυσοῦς ἢ ἄργυρος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶναι σκαλισμένοι διάφοροι παραστάσεις με θαυμάσιαν δεξιότητα. Οἱ καλλιτέχναι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐγνώριζον νὰ κάμνουν καλὸν σχέδιον, ἐδίδον ζωὴν εἰς τὰ ἔργα των καὶ μεγάλην κομψότητα.

Τὰ πανάρχαια Ἑλληνικὰ βασίλεια.—Αἱ πανάρχαιαι πόλεις ἦσαν πάντοτε κτισμέναι πλησίον εἰς ἓνα λόφον περιτειχισμένον. Ὁ λόφος οὗτος λέγεται *ἀκρόπολις* καὶ ἐπ' αὐτῆς ἦτο τὸ ἀνάκτορον τῶν βασιλέων, ὅπως τὸ περιέγραψεν ἀνωτέρω. Κάτω δὲ εἰς τὴν πεδιάδα κατῴκουν οἱ ὑπῆκοοι αὐτῶν. Ὅταν οἱ κάτοι-

και ήθελον νά προφυλαχθούν από τούς έχθρους ή τούς πειρατάς, κατέφευγον εἰς τήν ἀκρό-πολιν.

Πολεμιστής τῆς
Μυκηναϊκῆς ἐπο-
χῆς (ἀπό ἀγγείου).

Τοιχογραφία τῆς Μυκηναϊκῆς
ἐποχῆς. — Εἰς τήν ζωηροτάτην
ταύτην εἰκόνα διεσώθη ἕως σήμε-
ρον ἡ παράστασις γυναικός τῶν
παναρχαίων χρόνων. Ἡ κόμμωσις
τῆς κεφαλῆς εἶναι μέ ἐπιμέλειαν,
τὸ φόρεμα πολὺ μακρὸν καὶ σφιγ-
μένον εἰς τὴν μέσην, ὥς νά εἶναι
τοῦ σημερινοῦ συρμοῦ (ἀπό τήν
Τίρυνθα).

Τὰ σωζόμενα τείχη, τὰ ἔποϊα οἱ ἀρχαῖοι ἐθεώρουν ὡς Κυκλώπεια, καὶ τὰ ἄλλα ἐπίσης κτίρια μᾶς δεικνύουν μέ τὸ μέγεθός των, ὅτι αἱ πόλεις ἐκεῖναι ἦσαν πρωτεύουσαι ἰσχυρῶν βασιλέων, οἱ ὅποιοι μάλιστα ἐπήγγαιναν εἰς μακρινὰς χώρας μέ τὰ πλοῖα των, διὰ νά κάμνουν κατακτήσεις.

Τοιαῦτα πανάρχαια Ἑλληνικά βασίλεια ἦσαν τὸ βασίλειον τῆς **Κρήτης**, τῶν **Μυκηνῶν** καὶ ἄλλα. Τὸ ἰσχυρότερον ἦτο τὸ βασίλειον τῶν Μυκηνῶν. Οἱ ἀρχαῖοι ποιηταὶ ὀνομάζουν τὴν πρωτεύουσάν του «**πολυχρῆσους Μυκήνας**».

γ.— Αἱ μετὰ ἀναστεύσεις τῶν Ἑλληνικῶν λαῶν.

Ποιοὶ ὅμως ἦσαν οἱ ἄνθρωποι, τῶν ὁποίων εὐρέθησαν οἱ σκελετοὶ εἰς τοὺς τάφους καὶ τὰ διάφορα ἔργα εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, πῶς ἔζων, ποταὶ ἦσαν αἱ τύχαι των, ἡ ἱστορία δὲν δύναται νὰ μᾶς πληροφορήσῃ. Δὲν διεσώθησαν ἕως ἡμᾶς παρὰ μόνον μῦθοι, εἰς τοὺς ὁποίους δύσκολον εἶναι νὰ ξεχωρίσωμεν τὴν ἀλήθειαν ἀπὸ τὴν ποιητικὴν φαντασίαν.

Οἱ Ἀχαιοί.—Οἱ ἀρχαῖοι ποιηταὶ ὀνομάζουσι τοὺς ἀρχαίους ἐκείνους βασιλεῖς **Ἀχαιοὺς**. Πραγματικῶς οἱ Ἀχαιοὶ ἦσαν ὁ πρῶτος Ἑλληνικὸς λαός, ὁ ὁποῖος ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὰ Βόρεια μέρη. Οἱ Ἀχαιοὶ ἔδωκαν νέαν ζωὴν εἰς τὸν Μυκηναϊκὸν πολιτισμόν, καὶ κατὰ τὸ 1400 π. Χ. εἶχον γίνεαι μέγας καὶ ἰσχυρὸς λαός. Ἀπὸ τότε ἡ χώρα ἤρχισε νὰ γίνεαι Ἑλληνική, διότι οἱ Ἀχαιοὶ ἐπεξετάθησαν παντοῦ εἰς αὐτήν.

Ἡ αἰτία, διὰ τὴν ὁποίαν ἐξηλείφθη ἀπὸ τὴν μνήμην τῶν κατόπιν ἀνθρώπων ἡ ἐνθύμησις τῶν παναρχαίων χρόνων καὶ ἐλησμονήθη ἡ ἱστορία αὐτῶν, εἶναι μίᾳ μεγάλῃ ἀναστάτῳσι λαῶν, ἡ ὁποία ἐπέφερε τὴν καταστροφὴν τοῦ Μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν παναρχαίων μεγάλων βασιλείων.

Ἡ ἐπιδρομὴ τῶν Δωριέων.—Ὁ λαμπρὸς Μυκηναϊκοὺς πολιτισμὸς ἐφθασεν εἰς τὴν ἀκμὴν του κατὰ τὸ 1400 π. Χ. Μετὰ τινὰς αἰῶνας ἤρχισεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ μεγάλη ἀναστάτῳσις τῶν λαῶν. Διότι ἤρχισαν νὰ καταβαίνουν ἀπὸ τὸν Βορρᾶν καὶ ἄλλοι Ἑλληνικοὶ λαοί, οἱ Ἴωνες, οἱ Αἰολεῖς, τελευταῖοι οἱ Δωριεῖς. Οὗτοι κυρίως ἐπέφεραν τὴν μεγάλην ἀναστάτῳσιν, διότι ἦσαν λαὸς ὀρεινὸς καὶ φιλοπόλεμος.

Οἱ Δωριεῖς ἦλθον ὡς βάρβαροι κατακτηταί, κατέστρεψαν τὰς πόλεις, ἔκαυσαν τὰ παλάτια τῶν βασιλέων τῆς Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς, οἱ ὅποιοι ἦσαν οἱ **Ἀχαιοί**. Ἀπὸ θάλας δὲ χώρας διήρχοντο οἱ Δωριεῖς ἐδίωκον τοὺς παλαιότερους κατοίκους καὶ οὗτοι ἐφευγον διὰ νὰ σωθοῦν καὶ ἐζήτουν ἄλλας χώρας νὰ ἐγκατασταθοῦν.

Ἡ ἐπιδρομὴ τῶν Δωριέων διήρκεσε πολὺν χρόνον, σχεδὸν δύο αἰῶνας. Κατὰ τὸ 1000 π. Χ. εἶχε τελειώσει. Ὁ πανάρχαιος Μυκηναϊκὸς πολιτισμὸς εἶχε καταστραφῇ, οἱ δὲ κάτοικοι εἶχον γυρίσει ὀπίσω εἰς τὴν βαρβαρότητα.

Αἱ μεταναστεύσεις τῶν Ἑλλήνων.—Ἀπὸ τὴν μεγάλην ἐκείνην ἀναστάτῳσιν, τὴν ὁποίαν ἐπέφερεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ ἐπιδρομὴ τῶν Δωριέων, προέκυψαν πολλὰ μεταναστεύσεις τῶν Ἑλληνικῶν λαῶν. Οἱ παλαιότεροι κάτοικοι ἤρχισαν νὰ πηγαίνουν πρὸς Ἀνατολάς, διὰ νὰ ζητήσουν ἀσφάλειαν. Ἐπῆγαν πρῶτον εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους, καὶ ὅσοι δὲν ἔμειναν εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ἐπέρασαν ἀπ' ἐκεῖ καὶ ἐγκατεστάθησαν μονίμως εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Αἱ μεταναστεύσεις ἐτελείωσαν ἐπὶ τέλους κατὰ τὸ 1000 π. Χ. καὶ ἀπὸ τότε οἱ Ἑλληνικοὶ λαοὶ κατέλαβον τὰς ὀριστικὰς τῶν χώρας. Κατὰ τὸν ἴδιον χρόνον ἔλαβον ὀριστικὴν διαμόρφωσιν καὶ αἱ τέσσαρες μεγάλαι Ἑλληνικαὶ φυλαί, οἱ Ἰῶνες, οἱ Ἀχαιοί, οἱ Δωριεῖς καὶ οἱ Αἰολεῖς.

Ἡ μεγαλύτερα Ἑλληνικὴ φυλὴ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, οἱ Ἀχαιοί, περιωρίσθη εἰς τὰ Βορειοδυτικὰ μέρη τῆς Πελοποννήσου, εἰς τὴν χώραν, ἡ ὁποία ὠνομάσθη ἀπὸ τὸ ὄνομα τῶν Ἀχαιῶν. Οἱ Ἀχαιοὶ λαμβάνουν πάλιν σημασίαν μόνον εἰς τὸ τέλος τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας.

Οἱ Αἰολεῖς.—Ἀπὸ τὴν Βοιωτίαν ἐπῆγαν πρὸς Ἀνατολὰς οἱ Αἰολεῖς καὶ κατέλαβον τὴν νήσον Λέσβον. Κατόπιν μέρος ἐξ αὐτῶν διήλθε καὶ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ κατῴκησεν εἰς τὸ Βόρειον μέρος αὐτῆς. Αἱ σπουδαιότεραι Αἰολικαὶ πόλεις ἦσαν ἡ *Μυτιλήνη* εἰς τὴν Λέσβον καὶ ἡ *Κύμη* εἰς τὴν παραλίαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Οἱ Ἰῶνες.—Κατ' ἀρχὰς οἱ Ἰῶνες κατῴκησαν εἰς τὰς Κυκλάδας, ἔπειτα ἐπῆγαν νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὴν Χίον καὶ τὴν Σάμον. Ἀπὸ ἐκεῖ δὲ κατέλαβον τὴν μεσαίαν χώραν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας πρὸς Νότον τῶν Αἰολέων. Αἱ σπουδαιότεραι πόλεις αὐτῶν ἦσαν ἡ *Ἐφεσος*, ἡ *Μίλητος*, ἔπειτα ἔγινεν ἡ Ἰωνικὴ πόλις καὶ ἡ *Σμύρνη*. Ἀργότερα οἱ Ἰῶνες ἀνεπτύχθησαν τόσον πολὺ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ὥστε ἔγιναν ὁ πρῶτος λαὸς καὶ διὰ τοῦτο ὄλοι οἱ Μικρασιαῖται Ἕλληνες ἐλέγοντο Ἰῶνες καὶ ὄλα τὰ Δυτικὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ὠνομάσθησαν Ἰωνία.

Οἱ Δωριεῖς.—Ὁ δὲ πολεμικὸς λαὸς, ὁ ὁποῖος ἐπροξένησεν ὄλας τὰς μεταναστεύσεις αὐτάς, οἱ Δωριεῖς, ἐγκατεστάθη κυρίως εἰς τὴν Πελοπόννησον. Καὶ αὐτοὶ ὅμως ἀργότερα μετενά-

στευσαν πρὸς Ἀνατολὰς καὶ ἐπῆγαν εἰς τὴν Κρήτην, εἰς τὴν Ρόδον καὶ ἀπὸ ἐκεῖ εἰς τὰ Δυτικὰ μέρη τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, κατὰ συνέχειαν τῶν Ἰώνων πρὸς Νότον. Ἡ σπουδαιότερα τῶν πόλιν ἦτο ἡ Ἀλικαρνασσός. Εἰς δὲ τὴν τελευταίαν πρὸς Νότον με-

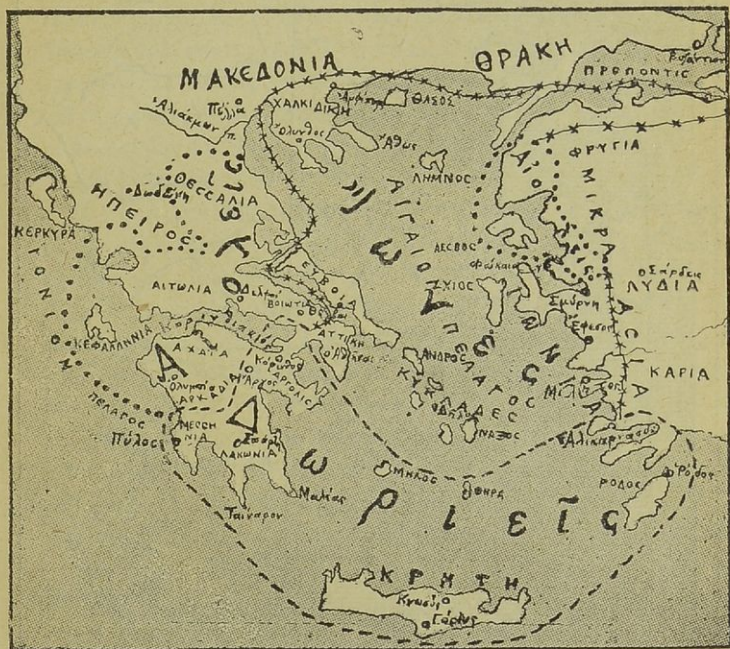

Αἱ μεταναστεύσεις τῶν Ἑλληνικῶν λαῶν.—Τὰ βέλη δεικνύουν τὴν κίνησιν αὐτῶν ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον καὶ πρὸς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν.

γάλην Ἑλληνικὴν νῆσον Κύπρον εἶχον ἐγκατασταθῇ οἱ Ἕλληνες ἀπὸ πολὺ παλαιότερους χρόνους.

Ἡ Ἀσιατικὴ Ἑλλάς.—Ἀπὸ ἀρχαιστάτους λοιπὸν χρόνους εἶχον ἐγκατασταθῇ οἱ Ἕλληνες εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ εἰς τὴν παραλίαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἡ χώρα αὕτη, ἡ ὁποία ὁμοιάζει καὶ κατὰ τὴν φύσιν τοῦ ἐδάφους καὶ κατὰ τὸ κλίμα πρὸς τὴν κυρίως Ἑλλάδα, ἐγίνεν ὡς μία νέα Ἑλλάς, αἱ μεταναστεύσεις δὲ αὗται τῶν Ἑλλήνων δὲν ἦσαν

ἀποικίαι, ἀλλ' ἦσαν ὀριστικαὶ ἐγκαταστάσεις τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ἀπὸ τότε, ἀπὸ τὸ 1000 π. Χ. ἕως σήμερον δὲν ἔπαυσαν οἱ Ἕλληνες νὰ κατοικοῦν εἰς τὰς χώρας ἐκεῖνας.

Αἱ ἐγκαταστάσεις τῶν Ἑλληνικῶν λαῶν. — Αἱ περιφέρειαι, εἰς τὰς ὁποίας ἐγκατεστάθησαν αἱ μεγάλαι φυλαί, ἰδίως οἱ Ἰῶνες καὶ οἱ Δωριεῖς.

Ὁ παλαιὸς Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς. — Ἐπειδὴ οἱ Δωριεῖς ἦσαν λαὸς τραχὺς καὶ ἄξεστος, διὰ τοῦτο εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα, ὅπου ἔκαμαν τὰς ἐπιδρομάς των, ἐπῆλθε μεγάλη ὀπισθοδρόμησις τοῦ πολιτισμοῦ, αἱ χώραι τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος ἐπανῆλθον πάλιν εἰς τὴν βαρβαρότητα. Ἀλλ' οἱ Ἑλληνικοὶ λαοί, οἱ ὁποῖοι μετενόστησαν, ἔφερον μαζί των τὰ σπέρματα τοῦ Μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ διὰ τοῦτο εἰς τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀνεπτύχθη ταχέως νέος λαμπρὸς πολιτισμὸς,

ὁ ὅποιος ἀργότερα ἤλθε καὶ εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα, ἀπὸ αὐτὸν δὲ προήλθεν ὁ λαμπρότατος Ἑλληνικὸς πολιτισμός.

Οἱ Ἕλληνες, μόλις ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν, ἤρχισαν ἀμέσως νὰ ἐργάζωνται. Τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία ἔλαβον μεγάλην ἀνάπτυξιν, ἐπομένως αἱ πόλεις ἐπλούτισαν εἰς μέγαν βαθμόν. Μεγάλῃν δὲ ἰδίως πρόοδον εἶχον αἱ πόλεις τῶν Ἰωνῶν, πρὸ παντὸς ἡ Μίλητος, ἡ ὁποία ἐγίνε μία ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας πόλεις τοῦ κόσμου. Ἐν μέσῳ τοῦ πλούτου καὶ τῆς εὐδαιμονίας τῶν Ἰωνικῶν πόλεων ἀνεπτύχθη ἡ ποίησις, ἡ τέχνη, αἱ ἐπιστῆμαι καὶ ὅλαι ἐν γένει αἱ πρόοδοι τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ ἀνάπτυξις τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων ἤρχισε κατὰ τὸ 800 π. Χ., ἀπὸ τότε δὲ ἀρχίζει καὶ ἡ κυριαρχία τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Ἔως τότε ἦσαν κύριοι εἰς τὴν θάλασσαν οἱ Φοίνικες, τολμηροὶ ναυτικοί, οἱ ὅποιοι κατῴκουν εἰς τὰ παράλια τῆς Συρίας, καὶ οἱ ὅποιοι μὲ τὰ πλοῖα των διεξήγον μόνονι δολόκληρον τὸν ἐμπόριον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἀλλ' ἀπὸ τότε ἤρχισαν οἱ Ἕλληνες νὰ τοὺς ἐκτοπίζουν ἀπὸ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Κατὰ τὸν ἴδιον χρόνον τῆς μεγάλης πρόοδου τῶν Ἑλλήνων, ἤρχισαν τὰ ὀνόματα **Ἕλλην** καὶ **Ἑλλὰς** νὰ διαδίδωνται εἰς ὅλην τὴν χώραν καὶ νὰ γίνωνται κοινὸν ὄνομα τῶν κατοίκων. Ἀπὸ τὸν ἴδιον δὲ χρόνον, ἀπὸ τὸ 800 περίπου π. Χ., ἤρχισεν ἡ ἀληθής, ἡ ἐξηκριβωμένη ἱστορία τῶν Ἑλλήνων.

δ.—Οἱ Ἡρωικοὶ χρόνοι. Ὁ Ὀμηρικὸς πολιτισμός.

Οἱ μῦθοι.— Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Μυκηναϊκῶν βασιλείων ἐξηλείφθη ἀπὸ τὴν μνήμην τῶν ἀνθρώπων ἡ ἀνάμνησις τῆς παναρχαίας ἐκείνης ἐποχῆς, διὰ τοῦτο οἱ ἀρχατοὶ Ἕλληνες δὲν ἐγνώριζον τὴν ἱστορίαν τῆς καταγωγῆς των καὶ τῶν πρώτων χρόνων. Ἀλλ' ἐπειδὴ εἶχον πολὺ μεγάλην καὶ ζωηρὰν φαντασίαν, ἐπλασαν διαφόρους μύθους, οἱ ὅποιοι ἀντικατέστησαν τὴν παλαιότεραν ἱστορίαν των.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, διὰ νὰ ἐξηγήσουν τὴν καταγωγὴν των καὶ τὰς προόδους τοῦ πολιτισμοῦ, ἔλεγον, ὅτι εἰς φιλόανθρωπος θεός, ὁ **Προμηθεύς**, ἔκλειψε τὸ πῦρ ἀπὸ τὸν οὐρανὸν καὶ τὸ

ἔδωκεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Ἄλλ' ὁ μέγας θεὸς Ζεὺς τὸν ἐτιμώρησε καὶ τὸν ἐκάρφωσεν εἰς ἓνα βράχον τοῦ Καυκάσου, ὅπου ἐπὶ

Ἡρώς τῆς μυθικῆς ἐποχῆς. — Εἶναι πολεμιστὴς καὶ εἰς στάσιν μάχης. Οὕτως ἐφαντάζοντο τοὺς ἥρώας τῶν οἱ ἀρχαῖοι.

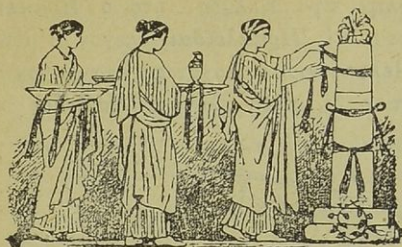
γαινεν εἰς γύψ καὶ τοῦ ἔτρωγε τὸ ἥπαρ. Ἐπειτα ἡ ὀργὴ τοῦ Διὸς ἔπεσε καὶ κατὰ τῶν ἀνθρώπων, τοὺς ὁποίους κατέστρεψε μὲ ἓνα κατακλυσμόν. Ἄλλ' ὁ υἱὸς τοῦ Προμηθέως Δευκαλίων ἐσώθη καὶ ἐδημιούργησε πάλιν ἀνθρώπους ρίπτων λίθους ὀπίσθεν τοῦ ὤμου του. Εἰς ἀπὸ τοὺς υἱοὺς του ἐλέγετο Ἕλληγ, ἐκ τούτου δὲ κατήγοντο ὁ Δῶρος, ὁ Αἰολός, ὁ Ἴων καὶ ὁ Ἀχαιοός. Ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους τούτους τοῦ Ἕλληνος κατήγοντο πάλιν αἱ τέσσαρες μεγάλαι φυλαὶ τῶν Ἑλλήνων, οἱ Δωριεῖς, οἱ Αἰολεῖς, οἱ Ἴωνες καὶ οἱ Ἀχαιοί.

Εἰς ἄλλους μύθους εὗρισκομεν τὴν ἀνάμνησιν τῶν πρώτων βασιλέων. Οἱ ἄνθρωποι τῶν παναρχαίων χρόνων ἦσαν διὰ τοὺς μεταγενεστέρους Ἕλληνας ἥρωες, δηλαδὴ ὄντα ἀνώτερα ἀπὸ

τὸν ἄνθρωπον καὶ μὲ ὑπερφυσικὴν δύναμιν. Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν λαῶν, οἱ παλαιοὶ βασιλεῖς καὶ πολεμισταὶ οἱ ὅποιοι εἶχον κοπιᾶσαι διὰ νὰ ἐξημερώσουν τὸ τόπον, νὰ κτίσουν πόλεις, ἦσαν ἥρωες. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες διηγούντο τὰς ἡρωϊκὰς αὐτὰς παραδόσεις ὡςπραγματικὴν ἱστορίαν των. Οὕτως ἡ Ἑλληνικὴ ἱστορία ἤρχιζε μὲ τοὺς ἥρωας, διὰ τοῦτο οἱ πρώτοι χρόνοι αὐτῆς ὠνομάσθησαν **Ἡρωϊκοὶ χρόνοι.**

Σήμερον μὲ τὰς μελέτας τῶν ἐπιστημόνων καὶ τὰς ἀρχαιολογικὰς ἀνακαλύψεις ἡμεῖς γνωρίζομεν διὰ τὰς ἀρχὰς τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας πολὺ περισσότερα ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας. Ἀλλὰ καὶ ἡ γνῶσις τῶν ἡρωϊκῶν μύθων εἶναι σπουδαιότατη.

Πρώτον, διότι είναι ώραιότατα καὶ ποιητικώτατα δημιουργήματα φαντασίας. Ἐπειτα οἱ Ἑλληνες τοὺς ἀνέφερον πάντοτε ὡς ἀλη-

Γυναῖκες ἀρχαῖαι προσφέρουσαι θυσίαν.—Ἡ ἐνδεξις αὕτη λητρείας ἀπονέμεται εἰς ἥρωα, εἰς τιμὴν τοῦ ὁποίου ἔχει ἀνεγερθῇ ἢ ἀπεικονιζομένη στήλῃ.

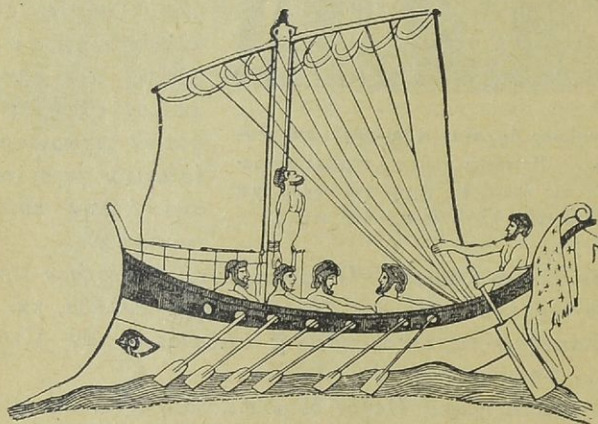
θινὴν ἱστορίαν των, ἢ γνῶσις δὲ αὐτῶν συντελεῖ εἰς τὸ νὰ ἐννοήσωμεν καλύτερα τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν. Ὑπάρχει δὲ καὶ κάποια ἀλήθεια εἰς τοὺς μύθους, ἀλλ' εἶναι δύσκολον εἰς ἡμᾶς σήμερον νὰ ξεχωρίσωμεν τὰ ἱστορικὰ γεγονότα ἀπὸ τὴν ἀπλὴν ποιητικὴν φαντασίαν.

Οἱ ξένοι ἥρωες.—Οἱ μῦθοι οὗτοι διетήρησαν τὴν ἀνάμνησιν τῆς ἐγκαταστάσεως ξένων εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἰδίως τὴν ἀνάμνησιν τῆς ἐκπολιτιστικῆς ἐπιδράσεως τῶν Αἰγυπτίων καὶ τῶν Φοινίκων.

Οἱ πρῶτοι ἥρωες, ἔλεγον οἱ μῦθοι, ἦσαν ξένοι καὶ ἦλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν Ἀνατολήν, αὐτοὶ δὲ ἔφεραν εἰς τοὺς Πελασγοὺς τὴν ἐξημέρωσιν καὶ τὸν πολιτισμόν. Εἰς τὴν Ἀττικὴν ἦλθεν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον ὁ **Κέκροψ**, ὁ ὁποῖος ἔκτισε κώμας, ἔμαθε τοὺς κατοίκους νὰ καλλιεργοῦν τὴν γῆν καὶ τοὺς ἔδωκε νόμους. Ἄλλος Αἰγύπτιος, ὁ **Δαναός**, ἔκτισε τὸ Ἄργος. Αἱ Θῆβαι ἐτίμων ὡς ἱδρυτὴν τὸν **Κάδμον**, ὁ ὁποῖος ἦλθεν ἀπὸ τὴν Φοινίκην, καὶ ἔφερον εἰς τοὺς Ἑλλήνας τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου, τοὺς ἐδίδαξε δὲ καὶ τὴν χρῆσιν τῶν μετάλλων. Εἰς δὲ τὴν Πελοπόννησον ἔδωκε τὸ ὄνομα ὁ **Πέλοψ**, ὁ ὁποῖος ἦλθεν ἀπὸ τὴν Λυδίαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Οἱ ἐγχώριοι ἥρωες.—Ἀπόγονοι τῶν πρώτων τούτων ἡρώων ἦσαν οἱ **ἐγχώριοι ἥρωες**, οἱ ὁποῖοι ἐγιναν οἱ ἱδρυταὶ τῶν πόλεων καὶ οἱ πρῶτοι βασιλεῖς. Ἐκαστος λαός, ἐκάστη Ἑλληνικὴ πόλις εἶχε τὸν ἰδικόν της ἥρωα, ὁ ὁποῖος ἦτο ὁ ἱδρυτὴς αὐτῆς ἢ ὁ **ἀρχηγέτης** (ὁ ἀρχηγὸς τοῦ γένους). Οἱ ἥρωες οὗτοι ἐξετέλουν μεγάλα κατορθώματα, ἐφόνευον τὰ ἄγρια θηρία, ἐκα-

θάριζον τὸν τόπον ἀπὸ τοὺς ληστές, καὶ ἐν γένει ἔκαμναν μεγά-
 λας εὐεργεσίας εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Ὁ μεγαλύτερος ἥρωες, ὁ
 ὅποιος ἐλατρεῦετο εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ἦτο ὁ **Ἡρακλῆς**.
 Οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἡρακλέους, οἱ **Ἡρακλῆδαι**, ἔλεγον οἱ μῦθοι,
 εἶχον ἐκδιωχθῆ ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον, ἀργότερα ἐπανῆλθον διὰ
 πολέμου, ἢ ἐπιστροφή των δὲ αὕτη ἐλέγετο **Κάθοδος** τῶν

*Πλοῖον τῆς μυθικῆς ἐποχῆς. — Ἐπεισόδιον ἀπὸ τῆν
 Ὀδυσσεϊαν (ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ αἱ Σειρήνες). Τοιαῦτα
 ἐφαντάζοντο οἱ ἀρχαῖοι καὶ τὰ πλοῖα τῆς Ἀργοναυ-
 τικῆς ἐκστρατείας.*

Ἡρακλιδῶν. Οἱ ἀρχαῖοι ἐνόουν διὰ ταύτης τὴν μεγάλην ἐπι-
 δρομὴν τῶν Δωριέων.

Τὰ μεγάλα μυθικὰ βασίλεια. — Οἱ ἥρωες ἦσαν οἱ
 βασιλεῖς τῆς Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς, τὴν ὅποian γνωρίζομεν ἀπὸ τὰ
 εὐρεθέντα ἐρείπια. Τὸ σπουδαιότερον ἀπὸ τὰ πανάρχαια ἐκεῖνα
 βασίλεια ἦτο τὸ **basίλειον τοῦ Μίνως** εἰς τὴν Κρήτην. Μὲ
 τὸν Μίνωα συνδέεται ἡ παράδοσις περὶ τοῦ Λαβυρίνθου, εἰς τὸν
 ὅποιον εἶχε κλείσει τὸν Μινώταυρον, τέρας, τὸ ὅποιον ἦτο κατὰ
 τὸ ἥμισυ ταῦρος καὶ κατὰ τὸ ἄλλο ἥμισυ ἄνθρωπος. Αἱ ἀρχαιο-
 λογικαὶ ἀνασκαφαὶ μᾶς ἀπεκάλυψαν τὸν λαβύρινθον, ὁ ὅποιος
 ἦτο παλάτιον τοῦ Μίνως εἰς τὴν Κνωσσὸν τῆς Κρήτης.

Πολλοί ἀπὸ τοὺς ἥρωας ἔκαμαν κοινὰς ἐκστρατείας, αἱ ὁποῖαι ἐγίναν περίφημοι, διότι τὰς ἔφθλαν μεγάλοι ποιηταί. Τοιαύτη ἦτο ἡ **Ἀργοναυτικὴ ἐκστρατεία**. Οἱ Ἀργοναῦται ἐπηγαν μὲ τὸ πλοῖον των Ἀργὼ εἰς μίαν μακρινὴν χώραν, τὴν Κολχίδα, πλησίον εἰς τὸν Καύκασον, ὅπου τοὺς ὠδήγησεν ὁ ἥρωας τῆς Θεσσαλίας **Ίάσων**, διὰ νὰ κατακτήσουν τὸ «Χρυσοὺν δέρας». Ἡ ἐκστρατεία αὕτῃ ἐνθυμίζει τὰ παλαιότατα ταξίδια τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἐμπόρων, οἱ ὁποῖοι ἐπήγαιναν διὰ νὰ πλουτίσουν εἰς μακρινὰς χώρας, ἔφθασαν δὲ καὶ ἕως τὸν Εὐξείνιον Πόντον.

Τὸ λαμπρότερον βασιλεῖον ὑπῆρξε τὸ **Βασιλεῖον τῶν Μυκηναίων**, τοῦ ὁποῖου τοὺς ἰσχυροὺς βασιλεῖς ἔφθλαν οἱ ποιηταί. Ὁ περιφημότερος ἦτο ὁ Ἀγαμέμνων, ὀνομαζόμενος «βασιλεὺς τῶν βασιλέων», ὁ ὁποῖος ὠδήγησε τοὺς Ἀχαιοὺς, ὅπως ἐλέγοντο τότε οἱ Ἕλληνες, εἰς μίαν κοινὴν ἐκστρατείαν ἐναντίον τῆς Τροίας.

Ὁ Τρωϊκὸς πόλεμος.—Ἡ Τροία ἦτο μία πόλις εἰς τὰ Βόρεια μέρη τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, πλησίον εἰς τὸν Ἑλλήσποντον (τὰ Δαρδανέλλια). Αἱ ἀρχαιολογικαὶ ἀνασκαφαὶ ἐδεδείωσαν ὅτι πραγματικῶς ὑπῆρξε μία πόλις Τροία εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ὅτι μάλιστα ἦτο καλῶς ὠχυρωμένη.

Ὅταν οἱ Δωριεῖς ἐξεδίωκον τοὺς παλαιοὺς κατοικοὺς τῆς Ἑλλάδος, οὗτοι ἔφευγον, ὡς γνωρίζομεν, καὶ ἐπήγαινον εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐκεῖ κατόικουν ἄλλοι λαοί, καὶ οἱ Ἕλληνες, διὰ νὰ ἐγκατασταθοῦν, ἠναγκάσθησαν νὰ κάμουν πολλοὺς πολέμους. Αἱ παραδόσεις περὶ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου διετήρησαν ἕως ἡμᾶς τὴν ἀνάμνησιν τῶν πολέμων τούτων.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐγνώριζον λοιπὸν δύο ἀληθινὰ καὶ μεγάλα γεγονότα τῆς παλαιστάτης ἱστορίας των, τὴν **Κάθοδον τῶν Ἡρακλειδῶν** καὶ τὸν **Τρωϊκὸν πόλεμον**, τὰ ὁποῖα ὅμως περιεκάλυψαν μὲ μύθους, διὰ νὰ τὰ ἐξωραίσουν ⁽¹⁾.

Ὁ Πάρις, υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Τροίας Πριάμου, ἔκλεψε τὴν ὥραιαν Ἑλένην, σύζυγον τοῦ Μενελάου, βασιλέως τῆς Σπάρτης. Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Μενελάου, Ἀγαμέμνων, βασιλεὺς τῶν Μυ-

(1) Οἱ ἀρχαῖοι ἐγνώριζον, ὅτι πρῶτον ἐγένετο ἡ Κάθοδος τῶν Ἡρακλειδῶν καὶ κατόπιν ὁ Τρωϊκὸς πόλεμος.

κηνῶν, διὰ τὰ ἐκδικηθῆ τὴν ὕδριν ἐκάλεισεν ὅλους τοὺς ἄλλους Ἕλληνας βασιλεῖς εἰς ἐκστρατεῖαν ἐναντίον τῆς Τροίας, ἣ ὅποια κατεστράφη μετὰ πολιορκίαν δέκα ἐτῶν.

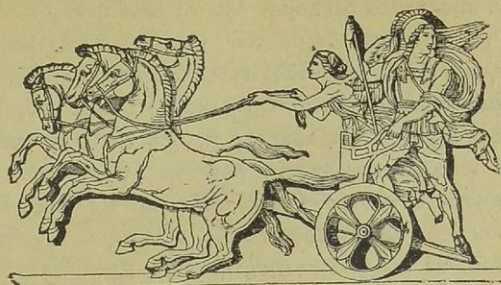
Τὰ ἐπεισόδια τοῦ πολέμου καὶ αἱ περιπέτειαι τῶν ἡρώων, οἱ ὅποιοι ἔλαβον μέρος εἰς τὴν ἐκστρατεῖαν, ὅπως καὶ αἱ περιπέτειαι αὐτῶν, ὅταν ἐπέστρεφον εἰς τὰς πατρίδας των, εἶναι τὸ θέμα μεγάλων καὶ ὠραίων ἀρχαίων ποιημάτων.

Τὰ Ὀμηρικὰ ποιήματα. — Εἰς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας ὑπῆρχον τραγουδισταί, οἱ ὅποιοι ἐλέγοντο ἀοιδοὶ καὶ ἑψάλλον τὰ κατορθώματα τῶν ἡρώων μὲ συνοδίαν μουσικῆς. Οἱ ἥρωες ἐθεωροῦντο ὡς οἱ δοξαζόμενοι πρόγονοι, μὲ μεγάλην λοιπὸν εὐχαρίστησιν ἤκουον οἱ Ἕλληνες εἰς τὰ συμπόσια καὶ τὰς πανηγύρεις τὰς διηγῆσεις ἐκείνας, αἱ ὅποια ἐλέγοντο *ἔπη* (ἔπος = λόγος, διήγησις). Οἱ ἀρχαῖοι ἐκείνοι ἀοιδοὶ ὁμοιάζουν μὲ τοὺς σημερινοὺς τυφλοὺς συνήθως τραγουδιστάς, οἱ ὅποιοι πηγαίνουν εἰς τὰ πανηγύρια τῶν χωρίων καὶ τραγουδοῦν μὲ τὴν συνοδίαν τῆς λύρας διάφορα συμβάλλοντα. Τὰ *ἐπικά* αὐτὰ *ᾠσματα* ἀνεπτύχθησαν ἰδίως εἰς τὰς πλουσίας πόλεις τῆς *Ἰωνίας* (τῆς Μικρᾶς Ἀσίας), ὅπου ὁ πολιτισμὸς εἶχε προχωρήσει καὶ οἱ ἄνθρωποι ἔζων μὲ μεγάλην ἀνεσιν.

Τὰ σπουδαιότερα ἦσαν ἡ *Ἰλιάς* καὶ ἡ *Ὀδύσεια*, τὰ ὅποια λέγονται *Ὀμηρικὰ ποιήματα*, διότι ἀποδίδονται εἰς ἓνα ἀοιδὸν ὀνομαζόμενον *Ὀμηρον*. Ἡ ἱστορικὴ αὐτὴ ποίησις ἔχει μεγάλην ὠραιότητα, διότι παριστάνει μὲ ἀκρίβειαν τὸν βίον καὶ τὰ διάφορα ἐπεισόδια, ἔχει ὑψηλὰ αἰσθήματα καὶ λαμπρότητας περιγραφάς. Ὁ ὅλος καὶ τὰ ἦθη τῶν παλαιωτάτων χρόνων, αἱ ἰδέαι τῶν ἀνθρώπων ζωγραφίζονται μὲ λεπτομέρειαν καὶ μὲ ζωηρότητα, ἣ ὅποια μαγεύει τὸν ἀναγνώστην.

Ἡ Ἰλιάς. — Τὸ μεγαλοπρεπέστατον ποίημα εἶναι ἡ *Ἰλιάς*, ἣ ὅποια φάλλει τὰς μεγάλας μάχας τῶν ἡρώων εἰς τὴν Τροίαν καὶ τὰ πολεμικὰ ἦθη τῆς πανκρχείας ἐποχῆς. Ἡ ὑπόθεσις εἶναι ἡ ὁργὴ τοῦ ἥρωος Ἀχιλλέως ἐναντίον τοῦ Ἀγαμέμνονος, ὁ ὁποῖος τοῦ εἶχεν ἀρπάσει μίαν αἰχμάλωτον δούλῃν. Ὁ Ἀχιλλεύς, ὁ λαμπρότερος ἥρωας τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, ἐξωργίσθη, δὲν ἠθέλησε πλέον νὰ πολεμήσῃ καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὴν σκηνὴν τοῦς. Κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον ὁ Ἑκτωρ, υἱὸς τοῦ Πριάμου, βασιλέω.

τῆς Τροίας, ὁ ἀνδρειότερος ἦρως τῶν Τρώων, ἐπιτίθεται κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ φονεύει τὸν φίλον τοῦ Ἀχιλλέως Πάτροκλον.

Ἡρως μαχόμενος.—Οἱ ἦρωες ἐμάχοντο συνήθως ἀπὸ τὸ ἄρμα.

Τότε ὁ Ἀχιλλεὺς γίνεται μανιώδης, φορεῖ μίαν λαμπρὰν πανοπλίαν, τρέχει καὶ ἐκδικεῖται τὸν φίλον του. †

Ἡ Ὀδύσσεια.—Τὸ ἄλλο ποίημα, ἡ **Ὀδύσσεια**, συνετέθη μετὰ τὴν Ἰλιάδα, καὶ εἶναι περισσότερον οἰκογενειακόν, εἶναι τὸ ποίημα τοῦ θαλασσινοῦ βίου. Ὁ ἦρως Ὀδυσσεὺς ἀναχωρεῖ ἀπὸ τὴν Τροίαν, διὰ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν πατρίδα του Ἰθάκην, ναυαγεῖ ὅμως καὶ φθάνει εἰς τὴν νῆσον τῶν Φαιάκων. Ὁ βασιλεὺς τοῦ τόπου τὸν φιλοξενεῖ καὶ τὸν παρακαλεῖ νὰ διηγήθῃ τὰς περιπετείας του. Ἐπειτα τοῦ ἐτοιμάζει ἐν πλοῖον καὶ τὸν στέλλει εἰς τὴν πατρίδα του. Ἀλλ' εἰς τὴν Ἰθάκην εὐρίσκει ὁ Ὀδυσσεὺς τὸ ἀνάκτορόν του εἰς μεγάλην ἀναστάτῳσιν, διότι οἱ ἀρχηγοὶ τῆς χώρας, νομίζοντες ὅτι ἀπέθανεν, ἤθελον νὰ νυμφευθοῦν τὴν πιστὴν σύζυγόν του Πηνελόπην. Ὁ Ὀδυσσεὺς φονεύει τοὺς μνηστῆρας καὶ ἀποκτᾷ πάλιν τὴν γυναῖκα καὶ τὸ βασίλειόν του.

Ὁ Ὀμηρικὸς πολιτισμός.—Τὰ Ὀμηρικὰ ποιήματα δὲν εἶναι μόνον ἀθάνατον λογοτέχνημα, ἀλλ' εἶναι καὶ σπουδαιοτάτη πηγὴ, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν μανθάνομεν πῶς ἔζων οἱ ἄνθρωποι τῆς παλαιοτάτης ἐποχῆς. Τὰ ποιήματα αὐτὰ συνετέθησαν πολὺν χρόνον μετὰ τὴν ἐποχὴν τῶν ἀνθρώπων, τῶν ὁποίων εὐρέθησαν λείψανα εἰς τὰς Μυκήνας καὶ ἄλλαχοῦ. Διτηρήθησαν ὅμως εἰς αὐτὰ ἀναμνήσεις τῆς Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς, ὥστε αἱ λεπτομέρειαι τοῦ βίου, τὰς ὁποίας μανθάνομεν, δὲν ἀναφέρονται

μόνον εἰς τὴν ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν συνετέθησαν (κατὰ τὸ 800), ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς παλαιότερους χρόνους τοῦ Μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ. Διὰ τοῦτο βλέπομεν ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν ὀνομάζονται ἀκόμῃ μὲ τὸ κοινὸν ὄνομά των, ἀλλὰ μὲ τὸ ὄνομα **Ἀχαιοί**, οἱ ὅποιοι ἦσαν τότε ὁ σπουδαιότερος Ἑλληνικὸς λαός.

Ὅπως μᾶς περιγράφουν τὰ Ὀμηρικὰ ποιήματα τοὺς Ἀχαιοὺς, βλέπομεν, ὅτι εἶχον κάμει ἀρκετάς προόδους εἰς τὸν πολιτισμόν. Ἐγνώριζον νὰ καλλιεργοῦν τὴν γῆν, νὰ κτίζουσ πόλεις καὶ νὰ ἔχουν διοίκησιν. Εἶχον ἀρχηγούς, ὀπῆκουσιν εἰς τοὺς νόμους καὶ ἐπεριφρόνουν τοὺς γειτονικοὺς λαούς, οἱ ὅποιοι δὲν ἦσαν πολιτισμένοι. Διὰ νὰ δείξῃ ὁ ποιητὴς πόσον ἀπολίτιστοι ἦσαν οἱ Κύκλωπες, λέγει: «δὲν ἔχουν νόμους διὰ τὴν δικαιοσύνην, οὔτε ἀγοράς, εἰς τὰς ὁποίας συσκέπτονται· ὁ καθεὶς διευθύνει μόνος τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδία του καὶ δὲν φροντίζουν ὁ εἰς διὰ τὸν ἄλλον».

Δὲν ἦσαν ὅμως καὶ πολὺ προχωρημένοι οἱ Ἀχαιοὶ εἰς τὸν πολιτισμόν. Ἀκόμῃ δὲν ἐγνώριζον τὴν γραφὴν, δὲν ἔκοπτον νομίσματα, ἔκαμνον τὸ ἐμπόριον μὲ ἀνταλλαγὰς προϊόντων.

Ὁ βασιλεὺς.—Οἱ Ἀχαιοὶ ἦσαν διηρημένοι εἰς πολλὰ βασίλεια. Εἰς κάθε ἓν βασίλειον ἡ γῆ ἀνῆκεν εἰς μερικοὺς ἀρχηγούς, οἱ ὅποιοι τὴν ἐκαλλιεργοῦν μὲ τοὺς δούλους των. Ὁ ἀνώτερος ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς ἐλέγετο **βασιλεὺς, ἀναξ**, ἔζη ὅμως καὶ αὐτὸς μὲ ἀπλότητα, εἰργάζετο καὶ αὐτὸς εἰς τὰ κτήματα μὲ τοὺς ὑπηρέτας του.

Ἐνίοτε οἱ ἀρχηγοὶ ἔκαμναν συνελύσεις τοῦ λαοῦ, διὰ νὰ συζητήσουν σπουδαῖα ζητήματα. Ὁ βασιλεὺς ἐκράτει τὸ σκῆπτρον, τὸ ὅποῖον τὸν διέκρινεν ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀρχηγούς. Τὸ σκῆπτρον ἦτο τὸ σύμβολον τῆς βασιλείας, δηλαδὴ τῆς ἐξουσίας, τὴν ὁποίαν εἶχε λάβει ἀπὸ τὸν Δία. Ἦτο ἀρχηγὸς εἰς τὸν πόλεμον, προήδρευεν εἰς τὰς θρησκευτικὰς τελετάς, καὶ αὐτὸς ἐδίκαιζεν. Ὁ βασιλεὺς ἦτο ἥρως καταγόμενος ἀπὸ θεοῦ, ἡ θεὰ δὲ αὕτη καταγωγὴ ἠϋξανε τὸν σεβασμὸν τοῦ λαοῦ του.

Ἡ κατοικία τοῦ βασιλέως ἦτο τὸ ἀνάκτορον, τὸ ὅποῖον ἀπετελεῖτο ἀπὸ τοὺς θαλάμους καὶ ἀπὸ τὸ **μέγαρον**, ὅπως τὸ περιεγράψαμεν συμφώνως μὲ τὰ ἐρείπια, τὰ ὁποῖα διεσώθησαν εἰς τὰς Μυκήνας καὶ τὴν Τίρυνθα.

Ὁ πόλεμος.—Ἡ σπουδαιότερα ἐνασχόλησις τῶν ἡρώων ἦτο ὁ πόλεμος. Οἱ πολεμισταὶ ἦσαν πεζοί, ὥπλισμένοι μὲ πολὺ μακρὸν δόρυ καὶ μὲ μέγα τόξον. Ὡς ἀμυντικὰ δὲ ὅπλα εἶχον τὸν θώρακα καὶ τὴν ἀσπίδα, ἡ ὁποία ἦτο μεγάλη καὶ ἀπετελεῖτο ἀπὸ πολλὰ δέρματα βοῶς. Κάθε λαὸς, δηλαδὴ κάθε φυλὴ, ἐπήγαιεν εἰς τὴν μάχην ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ βασιλέως, ὁ ὁποῖος ἐμάχετο ἀπὸ τὸ ἄρμα μὲ τὸ δόρυ καὶ τὸ ξίφος. Εἰς τὰς μάχας οἱ πολεμισταὶ παρετάσσοντο κατὰ γραμμὴν, οἱ ἀρχηγοὶ ἐπήγαιναν ἐμπρὸς μὲ τὸ ἄρμα των ἐν μέσῳ τῶν δύο στρατῶν, ἐπροσκάλουν δὲ εἰς μονομαχίαν τοὺς ἀντιπάλους ἀρχηγούς, λέγοντες πολλὰς μεγαλαυχίας. Δὲν ἐγνώριζον ὅμως ἀκόμη οἱ Ἀχαιοὶ νὰ πολιορκοῦν πόλεις, καὶ διὰ τοῦτο ἐχρειάσθησαν δέκα ἔτη διὰ νὰ κυριεύσουν τὴν Τροίαν.

Ἡ οἰκογένεια.—Τὰς σκηνὰς τοῦ πολέμου μᾶς περιγράφει ἡ *Ἰλιάς*, ἡ δὲ *Ὀδύσσεια*, μᾶς ἐξεικονίζει τὴν ἀπλότητα τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου κατὰ τὸν καιρὸν τῆς εἰρήνης. Οἱ ἥρωες, οἱ ὁποῖοι ἦσαν τόσον ὑπερήφανοι εἰς τὸν πόλεμον, διῆγον ἡσυχον βίον εἰς τὸ ἀνάκτορον καὶ εἰς τὰ κτήματά των. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἦτο καὶ κτίστης καὶ ξυλουργός. Αὐτὸς ἔκτισε τοὺς τοίχους τοῦ δωματίου του, κατεσκεύασε δὲ μόνος τὴν κλίνην του καὶ μὲ πολλὴν τέχνην μάλιστα. Ἡ δὲ κόρη τοῦ βασιλέως τῶν Φαίακων, ἡ Ναυσικᾶ, ἐπήγαινε μὲ τὰς θεραπαινίδας νὰ πλύνῃ εἰς τὸν ποταμόν.

Ὁ λαὸς κατεγίνετο εἰς τὴν γεωργίαν, ἦτο δὲ διαδεδομένη ἡ καλλιέργεια τῆς ἀμπέλου, τῆς συκῆς καὶ τῆς ἐλαίας. Τὸ ἔλαιον, ὁ οἶνος, τὰ σῦκα ἦσαν, ὡς καὶ σήμερον, τὰ συνηθέστατα εἶδη τοῦ νοικοκυριοῦ. Κατεγίνετο προσέτι ὁ λαὸς εἰς τὴν κτηνοτροφίαν, τὴν ἀλιεῖαν καὶ τὸ ἐμπόριον.

Εἰς τὰ Ὀμηρικὰ ποιήματα βλέπομεν γυναῖκας, αἱ ὁποῖαι ἠγάπων τρυφερώτατα τοὺς συζύγους των, ὅπως ἡ Ἀνδρομάχη τὸν Ἔκτορα, ἡ Πηνελόπη, ἡ ὁποία ἐπερίμενεν εἰκοσι ἔτη τὸν Ὀδυσσεά. Ἡ γυνὴ ἦτο σεβαστὴ ὡς οἰκοδέσποινα, ἀλλὰ δὲν ἔπρεπε νὰ ἀναμιγνύεται εἰς τὰ ἔργα τῶν ἀνδρῶν. Ἐν γένει ὁ βίος ἐν εἰρήνῃ ὁμοίαζε πολὺ μὲ τὸν βίον, τὸν ὁποῖον ζοῦν σήμερον οἱ πλούσιοι κτηματῖαι καὶ χωρικοὶ εἰς τὴν ἑξοχὴν.

Οἱ παλαιοὶ ἐκεῖνοι ἄνθρωποι εἶχον μεγάλας ἀρετάς. Ἐτίμων τὴν δικαιοσύνην καὶ τοὺς θεοὺς, ἐσέβοντο τοὺς ἀρχηγούς των καὶ

ἐκράτουν μὲ πίστιν τὴν φιλοξενίαν, διότι ἐθεώρουν, ὅτι ὁ ξένος ἐστέλλετο ἀπὸ τοὺς θεοὺς. Ἡ σπουδαιότερα διασκέδασίς των ἦτο νὰ κάμνουν ἀγῶνας διὰ τὴν ἀσκήσιν εἰς τὰ ὅπλα καὶ τὴν καλὴν διαμόρφωσιν τοῦ σώματος, ἐπίσης ν' ἀκούουν εἰς τὰ συμ- πόσια τοὺς αἰδοῦς, οἱ ὅποιοι ἔψαλλον τὰ κατορθώματα τῶν προγόνων των ἡρώων.

Τὰ Ὀμηρικὰ ποιήματα ἐδίδασκον εἰς ὅλους τοὺς Ἕλληνας ὅτι ἀνῆκον εἰς ἓνα λαόν, ἀφοῦ ὅλοι ἡνωμένοι ἔκαμαν τὴν ἐκστρατείαν ἐναντίον τῆς Τροίας. Συγχρόνως τοὺς ἐδίδασκον ὅλα τὰ εὐγενῆ αἰσθήματα, κάθε ὑψηλὸν καὶ ὠραῖον. Ὁ Ὀδυσσεύς, ποθῶν νὰ φθάσῃ εἰς τὴν πατρίδα του, ἔλεγε «καὶ καπνὸν ἄς ἴδω μόνον τῆς πατρίδος μου καὶ ἄς ἀποθάνω. Διότι δὲν ὑπάρχει γλυκύτερον πράγμα ἀπὸ τὴν πατρίδα».

Διὰ τοῦτο τὰ Ὀμηρικὰ ποιήματα ἔγιναν πολὺ ταχέως κοινὸν ἀνάγνωσμα τῶν Ἑλλήνων. Εἰς οἵανδῃποτε χώραν καὶ ἂν εὗρίσκετο ὁ Ἕλλην ἀνεγίνωσκε διαρκῶς τὰ ὑψηλὰ αὐτὰ ποιήματα, τὰ ὅποια ἐδιδάσκοντο καὶ εἰς τὰ σχολεῖα. Οἱ ἥρωες, τοὺς ὅποιους ἔψαλεν ὁ Ὀμηρος, ὁ Ἀχιλλεύς, ὁ Ἀγαμέμνων, ὁ Ὀδυσσεύς, εἶναι ἀκόμη καὶ σήμερον εἰς ὅλον τὸν κόσμον πρό- σωπα πολὺ γινώριμα καὶ ἀγαπητά.

Χρυσοὺς Μυκηναϊκὸς δα- κτύλιος.— Παριστάνει κυ- νήγιον ἀπὸ ἄρμα. Ὁ κυνη- γὸς τανύει τὸ τόξον του ἐναντίον ἐλάφου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΟΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΙ ΛΑΟΙ

ΑΙΓΥΠΤΙΟΙ — ΑΣΣΥΡΙΟΙ — ΦΟΙΝΙΚΕΣ

α'. — *Οἱ Αἰγύπτιοι.* — Ἡ Αἴγυπτος καὶ ὁ Νεῖλος. Ὁ πολιτισμός. Τὰ μνημεῖα καὶ τὰ ἱερογλυφικά.

β'. — *Οἱ Ἀσσύριοι καὶ οἱ Βαβυλώνιοι.* — Ἡ Μεσοποταμία. Τὰ Ἀσσυριακὰ κράτη. Οἱ Χαλδαῖοι. Αἱ ἐπιστῆμαι.

γ'. — *Οἱ Ἑβραῖοι καὶ οἱ Φοίνικες.* — Ἡ Συρία καὶ ἡ Παλαιστίνη. Τὰ ταξίδια τῶν Φοινίκων. Ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον. Τὸ ἀλφάδιτον.

α. — Οἱ Αἰγύπτιοι.

Ὁ Νεῖλος καὶ ἡ Αἴγυπτος. — «Ἡ Αἴγυπτος εἶναι δῶρον τοῦ Νεῖλου», εἶπεν ὁ ἀρχαῖος Ἕλλην ἱστορικὸς Ἡρόδοτος. Πραγματικῶς χωρὶς τὸν μέγαν τοῦτον ποταμὸν ἡ Αἴγυπτος θὰ ἦτο μία μεγάλη ἔρημος, συνέχεια τῆς Σαχάρας.

Ὁ Νεῖλος ἔχει τὰς πηγὰς του εἰς τὸ κέντρον τῆς Ἀφρικῆς καὶ ρεεῖ ἀπὸ τὸν Νότον πρὸς τὸν Βορρᾶν. Εἰς τὸ μέρος δὲ οὗ χύνεται εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν σχηματίζεται μία εὐφωτάτη πεδιάς, τὴν ὁποῖαν διαρρέουν πολλοὶ βραχίονες τοῦ ποταμοῦ, καὶ ἡ ὁποία ὀνομάζεται ἐκ τοῦ σχήματός της **Δέλτα**.

Κάθε χρόνον κατὰ τὸν Ἰούνιον ἀρχίζουσιν αἱ πλημμύραι τοῦ Νεῖλου, αἱ ὁποῖαι προέρχονται ἀπὸ τὰς μεγάλας λίμνας τῆς κεντρικῆς Ἀφρικῆς καὶ ἀπὸ τὰς βροχάς. Τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ καλύπτουν ὁλόκληρον τὴν πεδιάδα καὶ δίδουν εἰς τὸ ἔδαφος τῆς Αἰγύπτου ἐξαιρετικὴν γονιμότητα. Μόλις ἀποσυρθοῦν τὰ ὕδατα, οἱ Αἰγύπτιοι καλλιεργοῦν χωρὶς κόπον τὴν γῆν καὶ σπεύρουν τὰ σπαρτά των.

Σύντομος ἱστορία τῆς Αἰγύπτου. — Οἱ Αἰγύπτιοι ἦσαν ὑπερήφανοι διὰ τοὺς προγόνους των καὶ ἔλεγον ὅτι εἰς

Ἀδ. Ι. Ἀδαμαντίου Ἀρχαία Ἑλληνικὴ Ἱστορία, α' ἐκδ.

4

τὰς ἀρχὰς ἐκυβερνῶντο ἀπὸ τοὺς θεοῦς. Τὸ βέδκιον εἶναι ὅτι ἀπὸ τοὺς μᾶλλον παναρχαίους χρόνους εἶχον δημιουργήσει κράτος καὶ ὑπῆκουον εἰς ἓνα βασιλέα, ὁ ὁποῖος εἶχε τὸν τίτλον **Φαραῶ** καὶ ἐλατρεύετο ὡς υἱὸς θεοῦ.

Τὴν Αἴγυπτον ἐκυβέρνησαν πολλαὶ οἰκογένειαι τῶν Φαραῶ, αἱ ὁποῖαι ὀνομάζονται **δυναστεῖαι**. Ὁ πρῶτος Φαραῶ ἐδασίλευσε κατὰ τὸ 5000 π. Χ. εἶναι δὲ ὁ **πρῶτος βασιλεὺς, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξεν εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος**. Ἐπειτα, ἀπὸ τὸ 5.000 ἕως τὸ 525 π. Χ. ἐπὶ 45 αἰῶνας, ἡ Αἴγυπτος εἶχεν 26 δυναστείας, ἥτοι 26 οἰκογενεῖας βασιλέων.

Ἡ παλαιὰ πρωτεύουσα τῶν Φαραῶ, εἰς τὴν ὁποίαν ἐδασίλευσαν αἱ πρῶται δυναστεῖαι (ἕως τὸ 2.000 περίπου π. Χ.) ἦτο ἡ **Μέμφις** (παρὰ τὸ σημερινὸν Κάϊρον) εἰς τὴν κάτω Αἴγυπτον. Κατόπιν μεγάλη πρωτεύουσα ἐγίναν αἱ **Θήβαι** εἰς τὴν ἄνω Αἴγυπτον.

Ἡ ἀκμὴ τῆς Αἰγύπτου πίπτει κατὰ τὰ 3.000 π. Χ. εἰς τὴν Μέμφιδα, καὶ ἔπειτα εἰς τὰς Θήβας κατὰ τὸ 1500 π. Χ. Κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην λαμπρὰν ἐποχὴν ἤκμασεν ὁ **Ραμοῆς**, τὸν ὁποῖον οἱ ἀρχαῖοι Ἑλλήνες ὠνόμαζον **Σέσωστριν** (κατὰ τὸ 1400 π. Χ.). Ἐκτοτε ἡ δύναμις τῶν Φαραῶ ἤρχισε νὰ καταπίπτῃ ὀλίγον κατ' ὀλίγον. Μετὰ πολὺν χρόνον ἡ χώρα κατεκτήθη ἀπὸ τὸ μέγα κράτος τῶν Περσῶν (525).

Ἡ διοίκησις καὶ αἱ κοινωνικαὶ τάξεις.—Διὰ νὰ διευθύνουν τὸ βασίλειόν των οἱ Φαραῶ εἶχον πολυαριθμούς ὑπαλλήλους. Ἡ δὲ κοινωνία ἦτο διηρημένη εἰς τρεῖς μεγάλας τάξεις, τοὺς ἱερεῖς, τοὺς πολεμιστὰς καὶ τοὺς ὑπαλλήλους. Οἱ ἱερεῖς τῶν Αἰγυπτίων ἦσαν σοφοί, ἐτιμῶντο εἰς μέγαν βαθμὸν καὶ εἶχον μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τὸν λαόν. Ὁ δὲ λαὸς ἀπετελεῖτο ἀπὸ γεωργούς, τεχνίτας καὶ ἐμπόρους. Οἱ τεχνῖται ἐξήσκουν ὅλας τὰς γνωστὰς τέχνας (ἦσαν κτίσται, ὕφανται κλπ.), καὶ κατετάσσοντο εἰς συντεχνίας ἕπως καὶ σήμερον.

Ἡ θρησκεία τῶν Αἰγυπτίων.—Οἱ Αἰγύπτιοι ἐλάτρευον ὡς θεὸν τὸν ποταμὸν **Νεῖλον**, ὁ ὁποῖος παρεῖχεν εἰς αὐτοὺς τόσα ἀγαθὰ. Ἐπίσης καὶ τὰς ἄλλας δυνάμεις τῆς φύσεως. Ἰδίως, τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην. Ἐνόμιζον δὲ ὅτι οἱ θεοὶ των διέμενον εἰς τὸ σῶμα ἑνὸς ζώου καὶ διὰ τοῦτο ἐλάτρευον ταῦτα

ὡς ἱερὰ καὶ παρίστανον τοὺς θεοὺς των μὲ σῶμα ἀνθρώπου καὶ κεφαλὴν ζώου.

Λατρεῖαν ἐπίσης ἀπένεμον καὶ πρὸς τοὺς νεκροὺς των. Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἔλεγον, ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχῃ καὶ μετὰ τὸν θάνατον, ἐφ' ὅσον τὸ σῶμα δὲν καταστρέφεται. Διὰ τοῦτο τὸ σῶμα ἔπρεπε νὰ μένῃ ἄφθαρτον, τὸ ἐβαλσάμωναν λοιπὸν μὲ τέλεια τεχνικὰ μέσα καὶ διατηρεῖτο ἐπὶ αἰῶνας ὡς **μομία**. Ὁ σεβασμὸς πρὸς τοὺς νεκροὺς ἐπέβαλλε τὸν σεβασμὸν τῶν παλαιῶν συνηθειῶν. Ἐπὶ αἰῶνας λοιπὸν ἐξῆσαν οἱ Αἰγύπτιοι μὲ τὸν ἴδιον βίον, τὸν ὅποιον ἔζων οἱ πανάρχαιοι πρόγονοί των.

Ὁ πολιτισμὸς. Ἡ τέχνη καὶ τὰ μνημεῖα.— Αἱ πλημμύραι τοῦ Νείλου ἠνάγκασαν τοὺς Αἰγυπτίους ἀπὸ τοὺς ἀπωτάτους χρόνους (ἀπὸ τὰ 5.000 ἔτη π. Χ.) νὰ ζοῦν ἠνωμένοι καὶ νὰ ἐργάζωνται διὰ νὰ κανονίζουν τὰ ὕδατα. Εἶχον μάθει λοιπὸν νὰ κτίζουν πόλεις, νὰ κατασκευάζουν διώρυγας καὶ προχώματα, νὰ καλλιεργοῦν τὴν γῆν, δηλαδὴ εἶχον ἀρχίσει νὰ ἐκπολιτίζονται.

Ἀπὸ πολὺ δὲ ἀρχαίους χρόνους ἔγραφον βιβλία καὶ συνέθετον ὠραίους θρησκευτικοὺς ὕμνους. Ἀργότερα δ' ἐγίναν περίφημοι εἰς τὰς ὠραίαις τέχνας, δὲν εἶχον ἀνωτέρους, παρὰ μόνον τοὺς Ἕλληνας. Ἡγάπων πολὺ νὰ κατασκευάζουν μεγάλα κτίρια, διεκόσμουσαν δὲ αὐτὰ μὲ ζωγραφίας καὶ ἄλλα ἔργα τέχνης. Πολλὰ ἐρείπια κτιρίων διησώθησαν ἕως τὴν ἐποχὴν μας, καὶ προξενοῦν ζωηροτάτην ἐντύπωσιν μὲ τὸ μέγεθος καὶ τὴν στερεότητά των, φαίνονται ὡς νὰ ἀνηγέρθησαν διὰ τὴν αἰωνιότητά.

Αἱ πυραμίδες, οἱ ναοὶ καὶ ὁ Λαβύρινθος.— Τὰ παλαιότατα καὶ θαυμαστότατα μνημεῖα τῶν Αἰγυπτίων εἶναι τρεῖς κολοσσιαῖαι πυραμίδες πλησίον τῆς Μέμφιδος (τοῦ σημερινοῦ Καΐρου), αἱ ὅποιαι ἀνηγέρθησαν ἀπὸ πολὺ παλαιοὺς Φαραῶ διὰ νὰ χρησιμεύσουν ὡς τάφοι αὐτῶν (περὶ τὰ 3.500 π. Χ.). Ἡ μεγαλύτερα πυραμὶς, ἣ ὁποία ἔχει ὕψος 150 μ. περίπου, ἐχρειάσθη πρὸς κατασκευὴν, ὡς ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι, 30 ἔτων ἐργασίαν καὶ 100.000 ἐργάτας. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν αἱ πυραμίδες εἶχον σειρὰν διαδρόμων καὶ δωματίων διὰ τοὺς τάφους τοῦ βασιλέως καὶ τῆς βασιλίσσης. Πλησίον δὲ τῶν πυραμίδων ὑπάρχει ἓν μέγα ἀνθρω-

πόμορφον ἄγαλμα, τὸ ὁποῖον ἔχει σῶμα λέοντος, κεφαλὴν δὲ γυναικὸς καὶ λέγεται **Σφίγγξ**.

Πρὸς λατρείαν δὲ τῶν θεῶν των ἔκτιζον οἱ Αἰγύπτιοι κολοσσιαίους ναοὺς, οἱ ὁποῖοι συνίσταντο ἀπὸ πολλὰ οἰκοδομήματα χωριζόμενα μὲ ἀυλὰς. Τὸ κύριον μέρος τοῦ οἰκοδομήματος ἦτο μία μεγαλοπρεπὴς αἴθουσα, ἣ ὁποία ἐστηρίζετο εἰς ὑψηλοὺς κίονας, τόσον πολλοὺς, ὥστε ἐσχημάτιζον ὡς ἐν δάσος. Διὰ τὰ

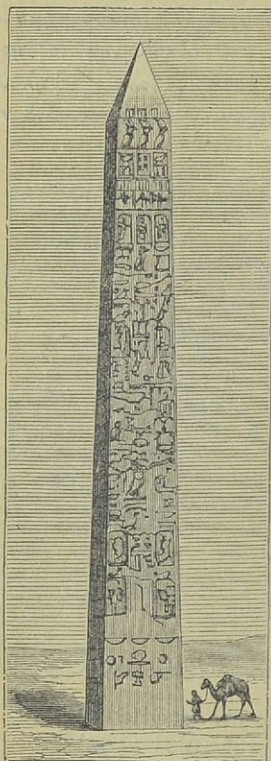

Αἱ μεγάλαι πυραμίδες. — Εἰς τὸ βάθος τῶν τεραστίων αὐτῶν πυραμίδων ἦτο δωμάτιον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐτίθεντο οἱ νεκροὶ Φαραῶ. Διὰ τὰ κτισθῶν τὰ κολοσσιαῖα αὐτὰ ἔργα ἐχρειάσθησαν 100 ἔτη καὶ ἑκατοντάδες χιλιάδων ἀνθρώπων Ἡ πυραμὶς φθάνει εἰς ὕψος 150 μ. (ὁ πύργος τοῦ Ἀΐφελ εἰς τὸ Παρίσι ἔχει ὕψος 300 μ.). Ἐμπροσθεν τῆς πυραμίδος εἶναι ἡ **Σφίγγξ**, καὶ αὕτη κολοσσιαῖον ἔργον.

πλησιάσῃ τις εἰς τὸν ναὸν διήρχετο μίαν σειρὰν ἀπὸ Σφίγγας, αἱ ὁποῖαι ἦσαν τοποθετημέναι ἀπέναντι ἀλλήλων, ἔμπροσθεν δὲ τοῦ πυλῶνος τοῦ ναοῦ ὑψώνοντο δύο δξυκόρυφοι μονόλιθοι λεγόμενοι **ὀβελίσκοι**.

Ἄλλα μεγάλα ἔργα ἔκαμαν οἱ Φαραῶ εἰς τὴν κάτω Αἴγυ-

πτον (πλησίον τῆς Ἀλεξανδρείας) περί τὰ 2.200 π. Χ. Τοιοῦτο περίφημον ἔργον ἦτο ὁ Λαβύρινθος, κολοσσαῖον οἰκοδόμημα,

Ὁβελίσκος.—Οἱ ὀβελίσκοι ἦσαν μονοκόμματοι λίθοι πανύψηλοι, ἔμπροσθεν τῶν ναῶν. Ἦσαν γεμάτοι ἱερογλυφικὰ γράμματα.

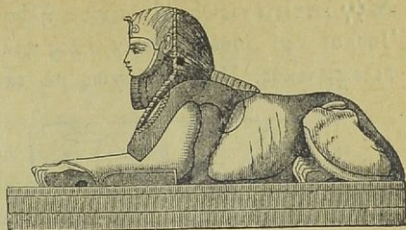
συνιστάμενον ἀπὸ πολλὰ παλάτια, εἶχε δὲ 3.000 δωμάτια καὶ διαδρόμους, οἱ ὅποιοι περιεπλέκοντο τόσον πολὺ πρὸς ἀλλήλους, ὥστε ὅστισδήποτε εἰσῆρχετο εἰς αὐτοὺς ἐχάανετο καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξέλθῃ.

Ἡ γραφή. Τὰ ἱερογλυφικά.—Εἰς τοὺς τοίχους καὶ τοὺς κίονας τῶν ναῶν οἱ Αἰγύπτιοι ἔγραφον διάφορα σημεῖα, τὰ ὅποια ἀπετέλουν τὴν γραφὴν αὐτῶν. Πολλὰ ἀπὸ τὰ σημεῖα ταῦτα διεσώθησαν ἕως σήμερον, καὶ εἶναι αἱ πρῶται ἐπιγραφαὶ αἱ γραφεῖσαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. Πρῶτοι λοιπὸν οἱ Αἰγύπτιοι ἐφεύρον τὴν γραφὴν. Ἄλλ' ἦτο μία γραφή πολὺ δύσκολος, διότι διὰ κάθε λέξιν μετεχειρίζοντο καὶ ἓν ἰδιαιτέρον σημεῖον, τὸ ὅποιον ὁμοίαζε μὲ σχέδιον (πτηνόν, ἰχθὺς, λέων κλπ.). Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες καὶ οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἐγνώριζον τί ἐσήμαινον τὰ σημεῖα αὐτά, τὸ δὲ παράδοξον σχῆμα τῶν τοὺς ἔκαμνε νὰ νομίζουν ὅτι ἐσχημάτιζον ταῦτα μίαν ἱερὰν γραφὴν τὴν ὅποιαν ἐγνώριζον μόνον οἱ ἱερεῖς, καὶ διὰ τοῦτο τὰ ὠνόμασαν **ἱερογλυφικά**.

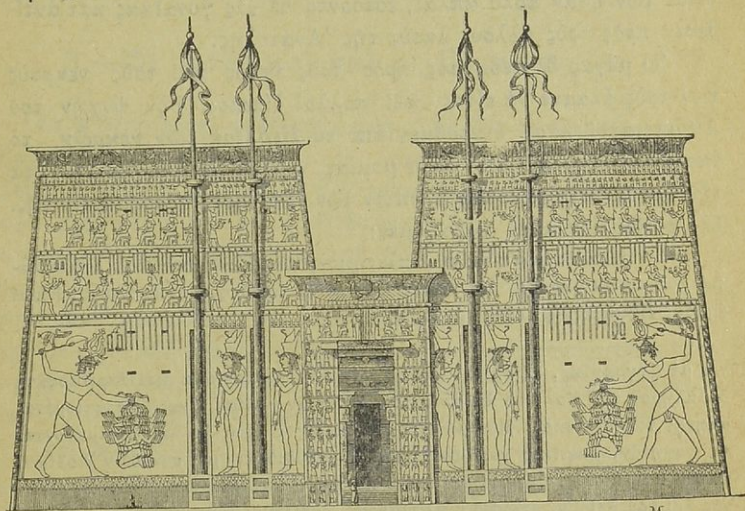
Ὁ βίος τῶν Αἰγυπτίων.—Εἰς παναρχαίους τάφους τῶν Αἰγυπτίων εὐρέθησαν μοῖραι, καὶ πλησίον αὐτῶν διάφορα οἰκιακὰ ἀντικείμενα τῶν νεκρῶν, ἐργαλεῖα ἀνδρῶν, κοσμήματα γυναικῶν, παιγνίδια παιδίων, ὅπλα, βιβλία, ἀγαλμάτια καὶ

χίλια ἄλλα ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα σήμερον κοσμοῦν τὰς Αἰγυπτιακάς αἰθούσας τῶν μουσείων.

Εἰς δὲ τοὺς τοίχους τῶν τάφων καὶ τῶν ναῶν ἐζωγραφήζοντο καθημεριναὶ σκηναὶ τοῦ βίου. Βλέπομεν γεωργοὺς εἰς τοὺς ἀγροὺς, ποιμένας βόσκοντας ποίμνια αἰγῶν καὶ προβάτων, ἐορτάς καὶ πανηγύρεις μὲ χοροὺς καὶ μὲ συνοδίαν ὀργάνων, βσιλεῖς καὶ ἱερεῖς εἰς τὰς τελετάς, ἐργάτας εἰς τὰς ἐργασίας των, ἔπειτα βλέπομεν τοὺς πολέμους καὶ τὰ κατορθώματα τῶν Φαραῶ, τοὺς στρατοὺς καὶ τὰς μά-

Σφίγξ.—Τοιαῦται σφίγγες ἦσαν κατὰ σειράν ἔμπροσθεν τῶν Αἰγυπτιακῶν ναῶν.

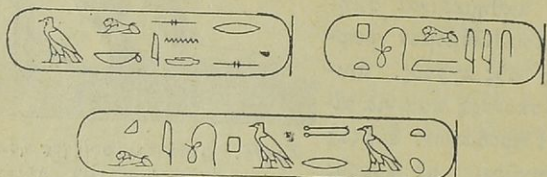

Αἰγυπτιακὸς ναός.—Οἱ τοῖχοι εἶναι στολισμένοι ὁλόκληροι ἀπὸ τοιχογραφίας, αἱ ὁποῖαι παριστάνουν θεοὺς.

χας. Μὲ τόσῃ δὲ ζωηρότητα εἶναι ζωγραφισμένα ὅλα αὐτά, ὥστε νομίζομεν ὅτι ἀναζοῦν ἐνώπιόν μας οἱ παμπάλαιοι ἐκεῖνοι χρόνοι.⁽¹⁾

(1) Εἰς Αἰγυπτιακὸς τάφος.—«Οἱ τοῖχοι τοῦ τάφου ἦσαν σχεπασμέ-

Ὁ Αἰγυπτιακὸς λαὸς καὶ ἡ σπουδαιότης τῆς Αἰγύπτου.—Οἱ Αἰγύπτιοι ἦλθον ἀπὸ τὴν Ἀσίαν διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ τοῦ Σουέζ. Ἦσαν λαὸς φιλόθρησκος, ὑπομονητικὸς καὶ φιλειρηνικός. Ἐξῶν ἡσυχῶς μὲ τὰς οἰκογενείας των, αἱ συνή-

Ἱερογλυφικά.—Κάθε εἰκονιζόμενον σημεῖον εἶναι ὡς μία εἰκὼν καὶ παριστάνει μίαν ἔννοιαν, μίαν ἰδέαν. Διὰ τοῦτο ἡ γραφὴ τῶν Αἰγυπτίων λέγεται *ἰδεογραφικὴ γραφή*.

θελαι τῶν ἦσαν πολὺ ἀπλαῖ, ἐσέβοντο δὲ τὰς γυναῖκας κατ'ἀντί-
θεσιν πρὸς τοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς.

Ὁ μέγας δὲ σεβασμὸς πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς νεκροὺς
των τοὺς ἔκαμνε νὰ εἶναι καὶ πολλοὶ δίκαιοι. Τὴν ψυχὴν τοῦ
Αἰγυπτιακοῦ λαοῦ ἐννοοῦμεν ἀπὸ τὸ *Βιβλίον τῶν νεκρῶν*, τὸ
ὅποτον ἐτίθετο πλησίον κάθε μομίας, διὰ νὰ τὸ ἀπαγγεῖλῃ κατὰ
τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως ἐνώπιον τῶν θεῶν πρὸς ὑπεράσπισίν της.
Εἰς τὸ βιβλίον αὐτὸ διαβάζομεν:

«Δὲν εἶπα ψεύματα εἰς τὸ δικαστήριον, Δὲν ἤμην ὀκνηρὸς. Δὲν κατε-
πάτησα κανὲν χωράφι. Δὲν ἔκαμα κανένα νὰ κλαύσῃ. Δὲν ἐφόνευσα. Εἶμαι
ἄγνός! Εἶμαι ἄγνός!».

οὐ μὲ ζωγραφία, αἱ ὁποῖαι παρίστανον λεπτομερέστατα καὶ ἀκριβέστατα
ὁλόκληρον τὸν βίον τοῦ ἀποθνήσκοντος. Εἰς μίαν γωνίαν εἶναι ζωγραφισμένοι
σκηναὶ τοῦ οἰκιακοῦ βίου μάγειροι ἀνάπτοντες φωτιάν καὶ ἐτοιμάζοντες
τὸ φαγητόν, γυναῖκες χορεύουσαι καὶ τραγουδοῦσαι μὲ συνοδίαν βιολίων,
αὐλῶν καὶ ἄρκας. Ἄλλοι ἐπαισὸδια κυνηγίου καὶ ἀλιείας, ναυτικοὶ ἀγῶ-
νες ἐπὶ τοῦ Νεῖλου, ἐπαισὸδια πλημύρας, ἔπειτα ὀργωμικὴ χωράφιον, σορὰ,
θερισμὸς καὶ ἀποθήκευσις τῶν γεννημάτων.

Εἰς τὸν τάφον αὐτὸν ἐπὶ γαῖαν τὰς ὥρισμένας ἡμέρας οἱ ἀπόγονοι
τοῦ νεκροῦ καὶ οἱ ἱερεῖς διὰ νὰ προσευχηθῶν εἰς τὸν πρόγονόν των. Ἐπα-
νεύριστον ἐκεῖ τὸν νεκρόν των, ὅπως τὸν εἶχαν γνωρίσει κατὰ τὸν καιρὸν
τῆς ὑπάρξεώς του περιστοιγίζόμενον ἀπὸ πᾶν ὅ,τι τὸν εἶχε εὐχαριστήσῃ
κατὰ τὸν ἐπὶ τῆς γῆς βίον του, ὥς νὰ ᾗτο ζωγτανὸς μετὰ αὐτῶν» (*Μα-
σπερώ*, σοφὸς Γάλλος Αἰγυπτιολόγος).

Ἡ Αἴγυπτος ἦτο χώρα πολυάνθρωπος, εἶχεν, ὥς ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι, 20.000 πόλεις. Εἰς τὰς ἐξοχὰς ὑπῆρχον πολλαὶ ἀγροικίαι, δηλαδή ἐξοχικαὶ οἰκίαι, αἱ ὁποῖαι ἔδιδον ζωὴν εἰς τὰς πεδιάδας, μεγάλαι δὲ ἐκτάσεις τῆς γῆς ἦσαν καλλιεργημέναι. Οἱ Αἰγύπτιοι ἠγάπων τὰς διασκεδάσεις, τὴν μουσικὴν καὶ τὸν χορόν, ἐπίσης τὸ κυνήγιον καὶ τὴν ἀλίσαιαν. Εἰς δὲ τὰς πόλεις ἡ κίνησις τῶν ἀνθρώπων ἦτο πολὺ μεγάλη, καὶ εἰς τὰ ὕδατα τοῦ Νείλου ἔπλεον διαρκῶς αἱ λέμβοι καὶ τὰ πλοῖα μὲ τὰ ἱστία.

Ἀπὸ τὴν ἀπωτάτην λοιπὸν ἀρχαιότητα ἡ Αἴγυπτος εἶχε δημιουργήσει λαμπρὸν πολιτισμόν. Οἱ Αἰγύπτιοι ἔκτιζον παλάτια καὶ ναοὺς, οἱ δὲ Φαραῶ ἐκυβέρνηον τὸ κράτος τῶν μὲ τάξιν καὶ μὲ νόμους, καθ' ὃν χρόνον αἱ ἄλλοι λαοὶ δὲν εἶχον ἀκόμη ἱστορίαν. Ἡ Αἴγυπτος λοιπὸν ὑπῆρξεν ἡ προμήτωρ καὶ ἡ πρώτη διδάσκαλος τῆς ἀθρωπότητος εἰς τὸν πολιτισμόν.

β.—Οἱ Ἀσσύριοι καὶ οἱ Βαβυλώνιοι.

Ὁ Τίγρης καὶ ὁ Εὐφράτης. Ἡ Μεσοποταμία.—

Ὅπως ὁ Νεῖλος συνετέλεσεν εἰς τὴν πρόοδον τῆς Αἰγύπτου ὁμοίως οἱ ποταμοὶ Τίγρης καὶ ὁ Εὐφράτης συνετέλεσαν εἰς τὴν δύναμιν τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῆς Βαβυλωνίας. Οἱ δύο οὗτοι μεγάλοι ποταμοί, ρέοντες παραλλήλως ἀπὸ τὴν Ἀρμενίαν ἕως τὸν Περσικὸν κόλπον, σχηματίζουν μίαν εὐρείαν πεδιάδα, ἡ ὁποία λέγεται **Μεσοποταμία**. Ἡ πεδιάς αὕτη ὑπῆρξε πολὺ σπουδαία εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος, διότι εἶναι πολυσύχναστος ὁδὸς μεταξὺ τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως καὶ ἑκατομμύρια ἀνθρώπων διήλθον δι' αὐτῆς ἡ ἔζησαν εἰς αὐτὴν.

Οἱ Χαλδαῖοι καὶ οἱ Ἀσσύριοι.—Οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς Μεσοποταμίας ὑπῆρξαν οἱ **Βαβυλώνιοι**, οἱ ὅποιοι ἐλέγοντο καὶ **Χαλδαῖοι**. Ἐγκατεστάθησαν οὗτοι εἰς τὰ Νότια μέρη παρὰ τὰς ἐκβολὰς τῶν δύο ποταμῶν εἰς τὸν Περσικὸν κόλπον. Ἀπὸ τοὺς ἀπωτάτους χρόνους τῆς ἱστορίας ἤρχισαν ν' ἀνοίγουν διώρυγας διὰ νὰ ποτίζουν τὸ ἔδαφος, κατεσκεύαζον πόλεις, εἰς τὰς ὁποίας διωργανώθη ἡ διοίκησις, ἡ θρησκεία καὶ ἡ ἐπιστήμη. Κατόπιν, ἐπειδὴ ἔγιναν πολυάριθμοι, ἐπῆγαν πρὸς Βορρὰν κατὰ μῆκος τοῦ Τίγρητος καὶ ἔγκατεστάθησαν εἰς τὴν

δρεινὴν χώραν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐδημιούργησαν τὴν **Ἀσσυρίαν** (εἰς τὸ σημερινὸν Κουρδιστάν).

Ἡ μεγάλη πεδιάς τῶν δύο ποταμῶν διηρέθη εἰς δύο χώρας, εἰς τὴν **Ἀσσυρίαν** εἰς τὴν Βορείαν Μεσοποταμίαν, καὶ εἰς τὴν **Χαλδαίαν** ἢ **Βαβυλωνίαν** εἰς τὴν Νοτίαν. Πρωτεύουσα τῆς Ἀσσυρίας ἦτο ἡ **Νινευὶ** παρὰ τὸν Τίγρητα, τῆς δὲ Χαλδαίας ἡ **Βαβυλὼν** παρὰ τὸν Εὐφράτην ⁽¹⁾.

Οἱ Ἀσσύριοι κατήκουν εἰς ἓνα τόπον δύσκολον καὶ ἄγονον, διὰ τοῦτο ἐπροσπάθουν νὰ ζοῦν εἰς βάρος τῶν γειτόνων τῶν καὶ ὁ πόλεμος ὑπῆρξεν ἡ σπουδαιότερα ἐνασχόλησίς των. Τοιοῦτο-τρόπως αἱ μὲν τέχναι τοῦ πολέμου ἦσαν ἔργον τῶν Ἀσσυρίων, αἱ δὲ τέχναι τῆς εἰρήνης τῶν Χαλδαίων.

Αἱ Ἀσσυριακαὶ παραδόσεις.—Ἡ ἱστορία τῶν Ἀσσυρίων εἶναι γεμάτη ἀπὸ παραδόσεις, αἱ σπουδαιότεραι τῶν ὁποίων ἀναφέρονται εἰς τὸν Νεμρώδ, τὸν Νίνον καὶ τὴν Σεμί-ραμιν.

Ὁ **Νεμρώδ** ἔζη κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς ἀνθρωπότητος, ὅτε ἐπλανῶντο εἰς τὴν γῆν φρικτὰ θηρία. Ὁ Νεμρώδ ἦτο φοβερὸς κυνηγὸς καὶ ἐπέρασε τὴν ζωὴν του εἰς τὸ νὰ καθαρίζῃ τὴν γῆν ἀπὸ τὰ τέρατα ἐκεῖνα. Ὁ δὲ **Νίνος** καὶ ἡ **Σεμίραμις** ἦσαν δοξασμένοι κατακτηταί. Ὁ Νίνος ἔκτισε τὴν πόλιν Νινευὶ, ἡ δὲ Σεμίραμις τὴν Βαβυλῶνα.

Ἄλλη δὲ παράδοσις ἀναφέρεται εἰς τὸν βασιλεῖα **Σαρδανάπαλον**, ὁ ὁποῖος ἐγίνε περίφημος διὰ τὴν ἡδυπάθειάν του. Ὅτε κατεστρέφετο ἡ Νινευὶ ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς, ὁ Σαρδανάπαλος διεσκέδαζε μὲ εὐωχίας καὶ ἀκολασίας, ἔπειτα ἀνέβη εἰς μεγάλην πυρὰν καὶ ἐκάνη μὲ τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς θησαυροὺς του.

Σύντομος ἱστορία τῶν Ἀσσυρίων.—Ἀπὸ παλαιότητας χρόνους ἐσχηματίσθησαν εἰς τὰ Βόρεια τῆς Μεσοποταμίας τρία ἰσχυρὰ Ἀσσυριακὰ κράτη, τὰ ὁποῖα διεδέχθησαν τὸ ἐν τῷ ἄλλῳ καὶ εἶχον πρωτεύουσαν τὴν Νινευὶ.

(1) Οἱ Ἀσσύριοι καὶ οἱ Χαλδαῖοι (Βαβυλώνιοι) εἶναι κατ' οὐσίαν ὁ ἴδιος λαός, οἱ ἀρχαῖοι δὲν ἔκαμνον καμμίαν διακρίσιν μεταξὺ αὐτῶν. Μόνον ὅτι ἄλλοτε ἡ κυριαρχία ἀνῆκεν εἰς τοὺς βασιλεῖς τῆς Νινευὶ (εἰς τοὺς Ἀσσυρίους) καὶ ἄλλοτε εἰς τοὺς βασιλεῖς τῆς Βαβυλῶνος (τοὺς Χαλδαίους ἢ Βαβυλωνίους).

Οἱ βασιλεῖς τῆς Ἀσσυρίας ἐκυριάρχησαν εἰς ὅλην τὴν κοιλάδα τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου, κατέκτησαν πολλὰς χώρας τῆς Ἀσίας, τὴν Ἀρμενίαν, τὴν Συρίαν, τὴν Παλαιστίνην, ἀκόμη καὶ τὴν Αἴγυπτον. Μεγίστη εὐχαρίστησις τῶν ἦσαν αἱ μακριναὶ ἐκστρατεῖαι, οἱ πόλεμοι, αἱ κατακτήσεις, αἱ σφαγαὶ τῶν αἰχμαλώτων καὶ αἱ καταστροφαὶ τῶν ὑποτασσομένων χωρῶν.

Τέλος ἔπεσε τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος. Ὁ βασιλεὺς τῶν Μήδων Κυξάρης ἐκυρίευσεν καὶ ἔκαυσε τὴν Νινευί (τὸ 607 π. Χ.). Βουνὰ ἀπὸ ἄμμους τῆς ἐρήμου ὑψώθησαν ἐπάνω εἰς τὰ ἐρείπια τῆς. Ἡ ἰσχυρὰ πόλις κατεστράφη διὰ παντός, τόσον δὲ μεγάλη ἦτο ἡ καταστροφή, ὥστε οἱ ἄνθρωποι ἐλησμόνησαν καὶ τὴν θέσιν αὐτῆς. Μόνον ἐσχάτως, τὸν 10^{ον} αἰῶνα, οἱ ἀρχαιολόγοι εὗρον τὰ ἐρείπια αὐτῆς εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Τίγρητος.

Κατόπιν οἱ βασιλεῖς τῆς Βαβυλῶνος διεδέχθησαν τὴν δύναμιν τῶν Ἀσσυρίων, ἀλλὰ τὸ Βαβυλωνιακὸν κράτος δὲν διήρκεσεν οὔτε ἓνα αἰῶνα. Ὁ μεγαλύτερος βασιλεὺς ὑπῆρξεν ὁ Ναβουχοδονόσωρ, ὁ ὁποῖος κατέκτησε πολλὰς χώρας καὶ ἐμεγάλωσε τὸ κράτος του. Ἀλλ' ἡ πραγματικὴ δόξα του εἶναι τὰ μεγάλα ἔργα, μὲ τὰ ὁποῖα διεκόσμησε τὴν Βαβυλῶνα καὶ τὴν ἀνέδειξεν ἐξόχως θαυμαστὴν πόλιν.

Ὁ βίος τῶν Ἀσσυρίων.—

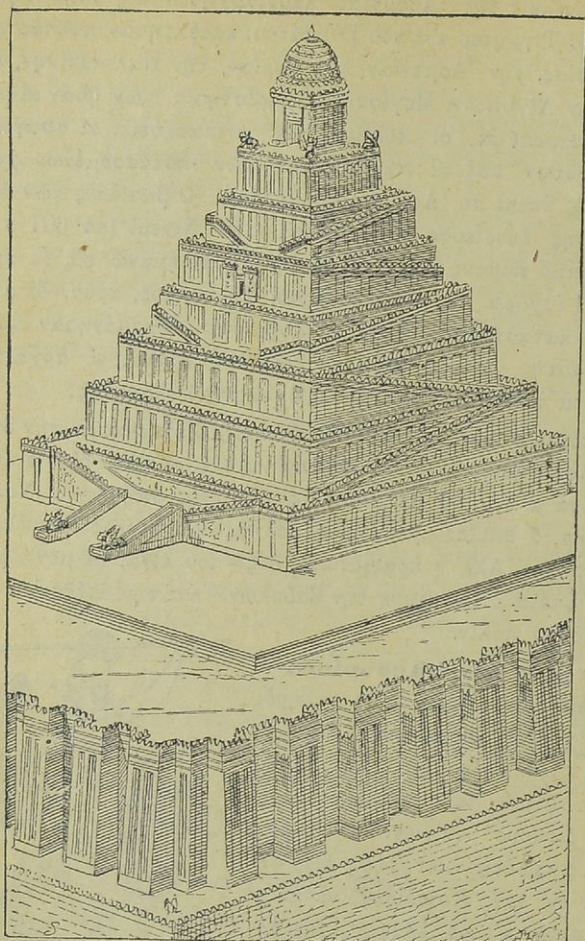
Οἱ Ἀσσύριοι ἦσαν λαὸς σκληρὸς καὶ εἶχον ὡς κυριωτάτην ἑνασχόλησιν τὸν πόλεμον, ἔσφαζον δὲ χωρὶς οἶκτον τοὺς ξένους λαούς, τοὺς ὁποίους ἐνέκων. Ὁ ἄγριος αὐτὸς χαρᾷκτηρ διετετήρηθη ἕως σήμερον εἰς τοὺς *Κούρδους*, οἱ ὁποῖοι κατοικοῦν εἰς τὸ ἔδαφος τῆς ἀρχαίας Ἀσσυρίας, αἱ δὲ σφαγαὶ τῶν Ἀρμενίων ὑπενθυμίζουν κατὰ τὰς ἡμέρας μας, τὰς ὁμοιότητας, τὰς ὁποίας εἶχον κάμει ἄλλοτε οἱ λαοὶ τῆς Νινευί καὶ τῆς Βαβυλῶνος.

Ἀσσύριοι πολεμισταί. —

Ἐφόρουν μακρὰ ἐνδύματα καὶ ἐπολέμουν μὲ μεγάλα τόξα.

Εἶναι δὲ περίεργον ὅτι ὁ χαρακτήρ αὐτὸς τῆς σκληρότητος συνεδυάζετο μὲ μεγάλην μαλθακότητα τοῦ βίου. Οἱ Ἀσσύριοι

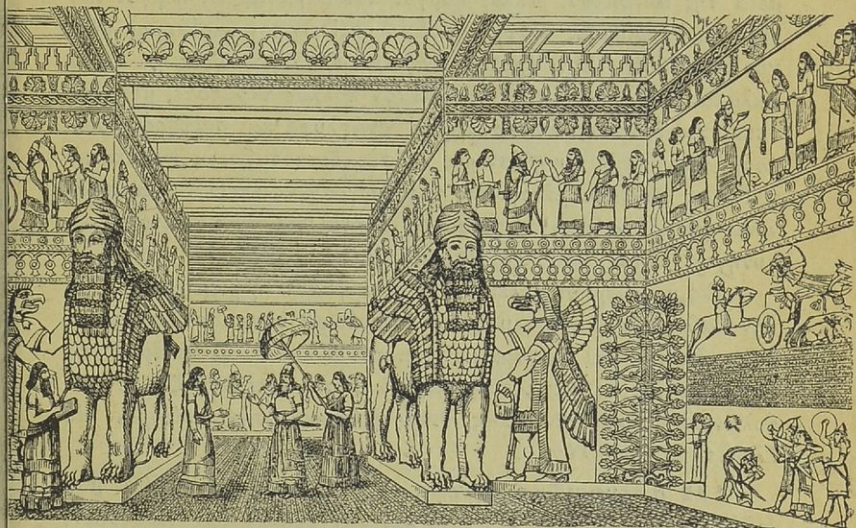

Πύργος Ἀσσυριακός (ἀναπαράστασις). — Εἰς τὸ ἐσωτερικόν τῶν τειχῶν ὕψοντο οἱ πύργοι, οἱ ὅποιοι εἶχον πολλὰ πατώματα, ἐχρησίμευον δὲ καὶ ὡς ναοί. Ἀπὸ τῆν κορυφὴν τῶν ὑψηλῶν αὐτῶν πύργων παρετήρουν οἱ Χалδαῖοι τὰ ἄστρα.

ἐφόρουν ποδῆρη ἐνδύματα μὲ διακοσμήσεις, ἐπεριποιούντο πολὺ τὴν μακρὰν κόμην καὶ γενειάδα των, ἐστολίζοντο δέ, γυναῖκες καὶ ἄνδρες, μὲ βραχιόλια, ἐνώτια καὶ διάφορα ἄλλα κοσμήματα.

Οἱ Ἀσσύριοι ἀφῆκαν εἰς τὸν κόσμον τὴν μνήμην ἑνὸς λαοῦ εἰς μέγαν βαθμὸν σκληροῦ καὶ μαλθακοῦ.

Ὁ πόλεμος καὶ ὁ στρατός.—Οἱ Ἀσσύριοι ἐτελειοποίησαν τὴν τέχνην τοῦ πολέμου. Εἶχον ὅχι μόνον τέλεια ὄπλα, ἀλλὰ

Ἀσσυριακὴ αἴθουσα παλατίου (ἀναπαράστασις). — Οἱ τοῖχοι εἶναι γεμάτοι ἀπὸ τοιχογραφίας, ἐκατέρωθεν δὲ τῆς εἰσόδου δύο πτερωτοὶ ταῦροι καὶ διάφορα σώματα στρατοῦ, πεζικόν, ἵππικόν, ἀκόμη καὶ μηχανικόν διὰ τὰς πολιορκίας τῶν πόλεων.

Οἱ δὲ βασιλεῖς τῶν ἡδυχαριστοῦντο νὰ γράφουν ἐπιγραφὰς ἐπὶ τῶν μνημείων, εἰς τὰς ὁποίας ἀναγινώσκομεν καὶ σήμερον τοὺς πολέμους, τὰς κατακτήσεις καὶ τὰς ὁμότητες αὐτῶν. Ἦσαν ἀνηλεεῖς διὰ τοὺς ἡττημένους, εἰς τοὺς ὁποίους ἐπέβηλλον φοβερὰ μαρτύρια. Τοὺς ἐξώρυσσον τοὺς ὀφθαλμούς, τοὺς ἔκοπτον τὴν ῥίνα, τὰ ὦτα, τὴν γλῶσσαν ἢ τοὺς ἔγδερναν ζῶντας. Ἀνῆγειρον τρόπαια μὲ κεφαλὰς νεκρῶν, ἢ δὲ κατακτηθεῖσα χώρα ἐλεηλατεῖτο συστηματικῶς, τὰ δένδρα ἐκόπτοντο, αἱ σποραὶ κατεστρέφοντο καὶ αἱ πόλεις ἐξηφανίζοντο ἀπὸ τὸ πρόσωπον τῆς γῆς: (1).

(1) Ἴδου πῶς εἰς Ἀσσύριος βασιλεὺς διηγείται εἰς μίαν ἐπιγραφὴν τοῦ τὸν τρόπον, καθ' ὃν μετεχειρίσθη τοὺς κατοίκους μιᾶς ἐχθρικῆς πόλεως:

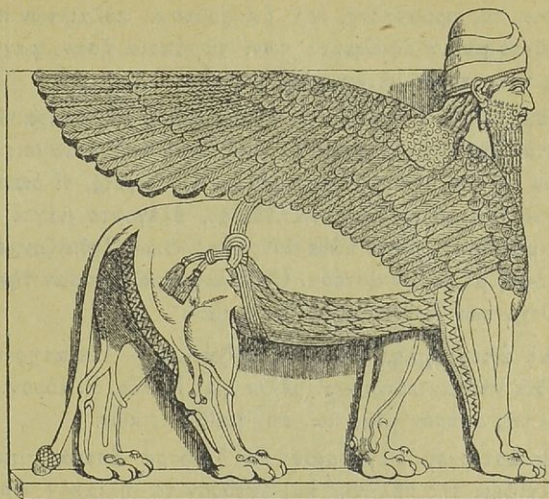
Αἱ τέχναι τῶν Ἀσσυρίων καὶ τῶν Βαβυλωνίων.
—Τὰ Ἀσσυριακὰ μνημεῖα δὲν ἐκτίζοντο μὲ μάρμαρα, διότι δὲν ὑπῆρχον λίθοι εἰς τὸν τόπον, ἀλλὰ μὲ πλίνθους ψημένους, διὰ τοῦτο πολὺ ὀλίγα διεσώθησαν. Δὲν εἶναι δὲ ναοί, ὅπως τὰ μνημεῖα τῆς Αἰγύπτου, ἀλλὰ πύργοι καὶ παλάτια. Οἱ πύργοι τῶν εἶχον πολυαριθμούς ὀρόφους καὶ ἐνθυμίζουσιν τὸν περίφημον πύργον τῆς Βαβέλ, τὸν ὅποιον ἀναφέρει ἡ Ἀγία Γραφή. Τὰ δὲ παλάτια τῶν ἦσαν ἀπέραντα. Εἶχον πολλὰς ταράτσας, μεγάλας στοὰς καὶ ἐξώστας, κιονοστοιχίας, ἀνάγλυφα καὶ διαφόρους διακοσμήσεις. Ὁ δὲ συνηθέστερος τρόπος διακοσμήσεως ἐγένετο μὲ πλίνθους ζωγραφισμένας. Εἰς τὰς ζωγραφίας ἐκείνας παριστάνοντο μὲ ἀξιοθαύμαστον ἀκρίβειαν σκηναὶ τοῦ καθημερινοῦ βίου, κυνήγια, μάχαι, θρησκευτικαὶ τελεταί.

Εἰς μεγάλην δὲ τελειότητα εἶχε φθάσει ἡ βιομηχανία. Εἰς τὴν Βαβυλῶνα κατεσκευάζοντο θαυμάσια ὑφάσματα, τάπητες, ὅπλα, ἐπιπλα καὶ διάφορα κοσμήματα. Ἐν γένει δὲ τὰ ἔργα τῆς κεραμουργίας καὶ μεταλλουργίας, τὰ ὅποια κατεσκεύαζον οἱ Βαβυλώνιοι, ὥς καὶ πᾶν εἶδος διακοσμήσεως, ἦσαν περίφημα εἰς ὅλην τὴν Ἀνατολήν.

Ἡ σφηνοειδὴς γραφή.—Αἱ παλαιαὶ ζωγραφίαι μᾶς διδάσκουν πολλὰ περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν ἐθίμων τῶν Ἀσσυρίων, ὅπως ἐπίσης αἱ ἐπιγραφαὶ καὶ τὰ βιβλία τῶν. Δὲν ἦσαν δὲ ταῦτα γραμμένα ἐπὶ χάρτου, ἀλλ' ἦσαν χαραγμένα ἐπὶ πλίνθων. Τὰ γράμματα ἐχαράσσοντο δι' ὀξέος ἐργαλείου εἰς χλωρὸν πηλόν, τὸν ὅποιον ἔθετον κατόπιν εἰς τὸν φοῦρνον, καὶ ὅταν ἐψήνητο ἡ πλίνθος διετηροῦντο εἰς αὐτὴν τὰ γράμματα ἀνεξίτηλα. Εἰς ἓν Ἀσσυριακὸν παλάτιον εὐρέθη ὁλόκληρος βιβλιοθήκη ἀπὸ πλίνθους, ἡ βιβλιοθήκη τοῦ βασιλέως Ἀσούρ-Βανιπάλ (κατὰ τὸ 650 π. Χ.). Τὸ περιεχόμενον αὐτῆς ἰσοδυναμεῖ μὲ 500 ἀπὸ τὰ συνήθη βιβλία μᾶς.

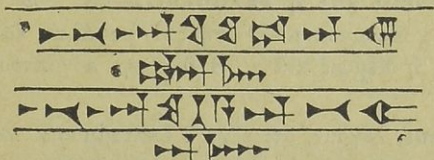
«Ἐφόνευσαν ἀπὸ τοῦς δύο τὸν ἓνα... Ἐκτίσαν ἓνα τοῖχον ἔμπρὸς εἰς τὰς μεγάλας πύλας τῆς πόλεως, ἐξέγδρα τοὺς ἀρχηγούς καὶ ἐσκέπασαν τὸν τοῖχον τοῦτον μὲ τὸ δέρμα τῶν. Μερικοὶ ἐκτίσθησαν ζωντανοὶ εἰς τὴν οἰκοδομήν, ἄλλοι ἀνεσκολοπίσθησαν κατὰ μήκος τοῦ τοίχου, πᾶρα πολλοὺς ἐξέγδρα ἐνώπιόν μου. Συνήθροισαν τὰς κεφαλὰς τῶν εἰς σχῆμα στέμματος καὶ τὰ κτυπημένα σώματά των εἰς σχῆμα στεφάνου».

Τὰ γράμματα τῶν Ἀσσυρίων ἔχουν τὸ σχῆμα καρφίων ἢ γωνιῶν, ὁμοιάζουν μὲ σφήνας, καὶ διὰ τοῦτο ὠνομάσθησαν σφη-

Πτερωτοὶ ταῦροι.—Τὰ κολοσσιαῖα αὐτὰ ἀγάλματα ἦσαν ὡς φύλακες ἐμπρὸς εἰς τὴν εἴσοδον τῶν τειχῶν ἢ τῶν παλατίων. Εἶχον πρόσωπον Ἀσσυρίου βασιλέως μὲ τὴν πραγματικὴν κόμμωσιν, τὴν ὁποίαν οὗτοι ἐσυνήθιζον.

νοειδῆ. Εἶναι δὲ πολὺ δύσκολα ν' ἀναγνωσθοῦν, ὥπως καὶ τὰ ἱερογλυφικὰ τῶν Αἰγυπτίων. Μὲ πολλοὺς κόπους κατῴρθωσαν

Σφηνοειδὴς γραφή.—Τὰ ὁμοιάζοντα μὲ σφήνας σημεῖα αὐτὰ οἱ Ἀσσύριοι τὰ ἐχάρασσον ἐπάνω εἰς πλίνθους.

κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἀρχαιολόγοι, Γάλλοι καὶ Ἀγγλοι, νὰ τὰ ἀναγνώσουν καὶ νὰ τὰ ἐξηγήσουν.

Ἡ θρησκεία καὶ αἱ δεῖσιδαίμονες. Οἱ μάγοι.—Οἱ Βαβυλώνιοι καὶ οἱ Ἀσσύριοι ἐπίστευον καὶ ἐφοβοῦντο τὰς

μεγάλας δυνάμεις τοῦ οὐρανοῦ, διότι οἱ θεοὶ των ἤδρευον εἰς τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην καὶ τοὺς πλανήτας. Προσέτι ἐλάτρευον τὰ πνεύματα ὡς προστάτας, καὶ διὰ τοῦτο αἱ πύλαι τῶν παλατίων ἐκοσμοῦντο μὲ τὰ ἀγάλματά των, τὰ ὅποια ἦσαν φανταστικοὶ λέοντες καὶ ταῦροι μὲ κεφαλὴν ἀνθρώπου.

Ἰδιαιτέρως ἐλάτρευον οἱ Βαβυλώνιοι τὰ ἄστρα ὡς θεοῦς, διότι ἐνόμιζον ὅτι εἶχον ταῦτα μυστηριώδεις δυνάμεις καὶ ὅτι ἐπέδρων εἰς τὸν βίον τῶν ἀνθρώπων. Οἱ ἱερεῖς, οἱ ὅποιοι ἰδίως εἶναι γνωστοὶ μὲ τὸ ὄνομα Χαλδαῖοι, ἐλέγοντο μάγοι, προσέλεγον τὰ μέλλοντα, διότι κάθε ἀνθρώπος, ὅπως ἐνόμιζον, ἐγεννᾶτο μὲ καλὸν ἢ μὲ κακὸν ἀστέρα. Οἱ Ἑλληνες ὠνόμασαν τὴν ἐπιστήμην αὐτὴν τῶν Χαλδαίων ἀστρολογίαν.

Αἱ ἐπιστήμαι τῶν Χαλδαίων.— Παρατηροῦντες τὰ ἄστρα διὰ νὰ μαντεύσουν τὸ μέλλον, οἱ Χαλδαῖοι, εὗρον τὴν ἐπιστήμην τῆς ἀστρονομίας καὶ τῶν μαθηματικῶν.

Ὡς ἀστρονόμοι ἐγνώρισαν τὰ διάφορα ἄστρα, ὑπελόγισαν τὰς ἐκλείψεις τῆς σελήνης καὶ ἐφεῦρον τὸ ἡλιακὸν ὥρολόγιον. Ὡς μαθηματικοὶ δὲ ἐγνώρισαν τὸ μέτρον τοῦ χρόνου, τοῦ μήκου καὶ τοῦ βάρους. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον εὗρον τὴν διαίρεσιν τοῦ ἔτους εἰς μῆνας, ἐβδομάδας, ἡμέρας, ὥρας καὶ λεπτά, προσέτι εὗρον τὰ μέτρα καὶ τὰ σταθμά. Οἱ Χαλδαῖοι ἐπίσης ἐφεῦρον τὸν πίνακα τοῦ πολλαπλασιασμοῦ, ὁ ὅποιος ὀνομάζεται Πυθαγόρειος πίναξ.

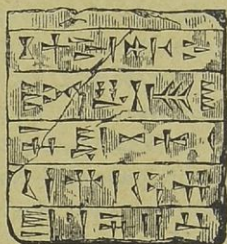
Ἡ Νινευὺ καὶ ἡ Βαβυλὼν.— Αἱ δύο πρωτεύουσαι τῶν λαῶν τῆς Μεσοποταμίας ὑπῆρξαν μεγάλαι καὶ θαυμασταὶ πόλεις, ὅπως ἡ Μέμφις καὶ αἱ Θῆβαι τῆς Αἰγύπτου, καὶ ἀνώτεροι μάλιστα.

Ἡ Νινευὺ, λέγουσιν, ὅτι εἶχε 2 ἑκατομμύρια κατοίκους καὶ ὅτι ἐχρειάζοντο τρεῖς ἡμέραι διὰ νὰ τὴν διέλθῃ τις, εἶχε πολλοὺς κήπους καὶ δάσην ὁλόκληρα διὰ τὰ κυνήγια τῶν βασιλέων τῆς (κατὰ τὸ 800 π. Χ.).

Κυρίως ὁμῶς ἡ Βαβυλὼν ὑπῆρξεν ἡ μεγάλη πόλις τῆς Ἀσίας, πόλις μυθώδης διὰ τὸ μέγεθος καὶ τὸν πλοῦτον. Ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἡ Βαβυλὼν ἔρριπεν εἰς τὸν κόσμον λάμπιν μεγάλου πολιτισμοῦ, τόσον ὁμῶς μαλθακοῦ πολιτισμοῦ, ὥστε ἐφθανε μέχρι

διαφθορᾶς (μὲ θαυμασμὸν περιγράφει αὐτὴν ὁ ἀρχαῖος ἱστορικὸς **Ἡρόδοτος**).

Ὁ περίβολος τῶν τειχῶν τῆς Βαβυλῶνος ἦτο ἀπέραντος (ἐπὶ τὰς φoρὰς μεγαλύτερος ἀπὸ τὸ σημερινὸν Παρίσι). Εἶχον δὲ τὰ τεῖχη πάχος 25 καὶ ὕψος 100 μέτρων. Τέσσαρα ἄρματα κατὰ μέτωπον ἠδύναντο νὰ τρέχουν ἐπάνω εἰς τὰ τεῖχη. Πεντήκοντα μεγάλοι ὁδοὶ ἐχώριζον τὴν πόλιν εἰς κανονικὰ τετράγωνα, τὰ ὅποια τῆς ἐδίδον ὅψιν σημερινῆς Ἀμερικανικῆς πόλεως. Ὅνομαστοὶ δ' ἔγιναν οἱ λεγόμενοι **κρεμαστοὶ κῆποι**, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἐπάνω εἰς ὑψηλὰς ταράτσας ὑπερκειμέναις ἀλλήλων, καὶ εἰς τοὺς ὁποίους ἀνεβιβάζοντο μὲ μηχανὰς τὰ ὕδατα τοῦ Εὐφράτου.

Σφηνοειδῆ γράμματα τῶν Ἀσσυρίων.

γ. — Οἱ Φοίνικες. Ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον.

Ἡ Συρία καὶ ἡ Παλαιστίνη.— Μεταξὺ τῆς Αἰγύπτου πρὸς Βορρᾶν καὶ τῆς Μεσοποταμίας πρὸς Ἀνατολὰς ἐκτείνεται πλησίον τῆς θαλάσσης στενὴ καὶ μακρὰ παραθαλασσία χώρα, ἣ ὁποία πρὸς Β. λέγεται **Συρία**, πρὸς Ν. **Παλαιστίνη**. Αἱ χώραι αὗται εἶναι πολὺ σπουδαῖαι εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ. Διότι εἰς μὲν τὴν Συρίαν ἤκμασεν ἄλλοτε κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὁ Ἑλληνισμὸς μὲ κέντρον τὴν μεγάλην Ἑλληνικὴν πόλιν Ἀντιόχειαν, εἰς δὲ τὴν Παλαιστίνην ἔζησεν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ ἀνεπτύχθη ὁ Χριστιανισμός. Εἰς ἀρχαιοτέρους δὲ χρόνους ἤκμασαν εἰς τὰς χώρας αὐτάς δύο μικροί, ἀλλὰ σπουδαῖοι λαοί, οἱ Φοίνικες καὶ οἱ Ἑβραῖοι.

Ἡ Συρία διασχίζεται ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον καὶ παραλλήλως πρὸς τὴν θάλασσαν ἀπὸ δύο ὑψηλὰς ὁροσειρᾶς τὸν **Λί**

Ἀδ. Ι. Ἀδαμαντίου Ἀρχαία Ἑλληνικὴ Ἱστορία, α' ἐκδ. 5

βανον καὶ τὸν **Ἀντιλίβανον**. Μεταξὺ τῆς ὁροσειρᾶς τοῦ Λιβάνου καὶ τῆς θαλάσσης εἰς στενὴν λωρίδα παραλίας κατ΄ἑκαστον ἀπὸ ἀρχαιοτάτους χρόνους οἱ **Φοίνικες**, πρὸς Ν. δὲ αὐτῶν οἱ **Ἑβραῖοι**.

Οἱ Ἑβραῖοι.— Ἡ ἱστορία τῶν Ἑβραίων ἔχει μέγα ἐνδιαφέρον δι' ὅλην τὴν ἀνθρωπότητα. Περιλαμβάνεται εἰς τὰ ἱερά των βιβλία, τὰ ὅποια λέγονται **Βίβλος**, δηλαδὴ τὸ κατ' ἐξοχὴν βιβλίον. Ἡ Βίβλος εἶνε ἐν ἀπὸ τὰ σημαντικώτατα βιβλία, τὰ ὅποια παρήγαγε τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα.

Ὅλοι οἱ λαοὶ τῆς ἀρχαιότητος ἐπίστευον εἰς πολλοὺς θεοὺς. Ἐλάτρευον τὰ ὁμοιώματα αὐτῶν, τὰ ὅποια ἐλέγοντο **εἰδωλα**, καὶ διὰ τοῦτο ἡ θρησκεία τῶν λαῶν τῆς ἀρχαιότητος λέγεται **εἰδωλολατρεία**. Οἱ Ἑβραῖοι ὁμῶς ἐπίστευον εἰς ἓνα Θεόν, τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν, ἐνῷ ὅλοι οἱ ἄλλοι ἦσαν ψευδεῖς θεοί. Ἡ πίστις αὕτη εἰς τὸν μόνον Θεὸν εἶναι ἡ μεγάλη κληρονομία, τὴν ὅποian ἐκληροδότησαν οἱ Ἑβραῖοι εἰς ὅλον τὸν κόσμον, διότι μὲ τὴν πίστιν αὐτὴν προητοίμασαν τὸν Χριστιανισμόν. Διὰ τοῦτο ἡ ἱστορία τοῦ μικροῦ ἐκείνου λαοῦ ἔχει τόσῃν σπουδαιότητα, ὥστε ὀνομάζεται **Ἱερὰ Ἱστορία**. Θὰ τὴν μάθωμεν ἀργότερα, διότι οἱ Ἕλληνες εἰς παλαιὰν ἐποχὴν δὲν εἶχον ἔλθει εἰς πολλὰς σχέσεις μὲ τοὺς Ἑβραίους.

Οἱ Φοίνικες.— Οἱ Φοίνικες ἦσαν λαὸς συγγενὴς μὲ τοὺς Ἀσσυρίους καὶ τοὺς Ἑβραίους, ἦλθον δὲ εἰς τὴν παραλίαν των ἀπὸ τὰ Νότια μέρη τῆς Μεσοποταμίας. Ἡ θρησκεία των ὁμοίαζε μὲ τὴν Χαλδαϊκὴν, διότι ἐλάτρευον ὡς μεγάλους θεοὺς τὸν **Βάαλ**, θεὸν τοῦ ἡλίου καὶ τὴν **Ἀσιάρτην**, θεὰν τῆς σελήνης. Ἀλλ' ἡ λατρεία αὐτῶν ἦτο βάρβαρος καὶ αἱματηρά, διότι ἐθυσίαζον εἰς τοὺς θεοὺς των νέους, νέας καὶ παιδία.

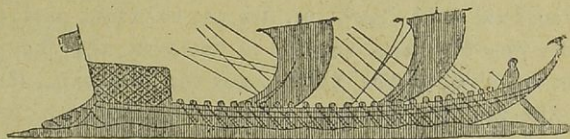
Ἐπειδὴ δὲ ἡ χώρα τῶν Φοινίκων ἦτο ἀκατάλληλος διὰ καλλιέργειαν καὶ διὰ τὴν ἀνάπτυξιν πόλεων, διότι ἦτο μία στενὴ καὶ μακρὰ λωρὶς γῆς, διὰ τοῦτο ἠναγκάσθησαν νὰ στραφῶν εἰς τὴν θάλασσαν. Ὁ Λίβανος παρείχεν εἰς αὐτοὺς μὲ τοὺς περιφήμους κέδρους τοῦ λαμπρὸν ὀλικὸν διὰ νὰ κατασκευάζουν πλοῖα, ἔπλεον λοιπὸν ἐνωρίς, ἀπὸ τὸ 1500 π. χ. μακρὰν εἰς τὴν Μεσόγειον, καὶ ἐφημίσθησαν ὡς σπουδαιότατοι ναυτικοὶ εἰς τὴν ἀρχαιότητα.

Ἡ Σιδὼν καὶ ἡ Τύρος.— Ἡ Φοινίκη δὲν ἀπετέ-

λεσε ποτὲ κράτος ὑπὸ τὰς διαταγὰς ἑνὸς μόνου κυριάρχου, ὅπως ἡ Αἴγυπτος καὶ ἡ Ἀσσυρία. Αἱ πόλεις τῶν Φοινικίων ἔμειναν ἀνεξάρτητοι ἀπ' ἀλλήλων. Διότι ὁ λαὸς ἐκεῖνος δὲν εἶχεν ἐνδι-αφέρον διὰ κατακτήσεις παρὰ μόνον διὰ τὸ κέρδος. Διὰ τοῦτο οἱ Φοίνικες ἐδέχθησαν μὲ εὐκολίαν τὴν ἐξουσίαν τῶν Αἰγυπτίων καὶ τῶν Ἀσσυρίων, ἔστρεψαν δὲ ὅλην τὴν προσοχὴν των εἰς τὸ ἐμπόριον.

Πρώτη ἀνεπτύχθη ἡ πόλις **Σιδῶν**, ἡ ὁποία ἐπλούτισε μὲ τὸ ἐμπόριον. Τὰ πλοῖα τῆς Σιδῶνος ἐταξίδευσαν πρῶτον εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἡ ὁποία ἦτο πλησίον, κατόπιν εἰς ὅλας τὰς χώ-ρας τῆς Μεσογείου, εἰς τὰς ὁποίας ἠδύναντο νὰ εὑρουν πολύτιμα ἐμπορεύματα. Ἡ δύναμις τῆς Σιδῶνος κατέπεσε κατὰ τὸ 1200 π. Χ. διάδοχος δὲ αὐτῆς ἐγένεν ἡ πρὸς Ν. κειμένη Τύρος.

Οἱ ναυτικοὶ τῆς Τύρου ὑπερέδωσαν τοὺς πρακατόχους των. Ἐκαμαν τὸν κύκλον τῆς Σικελίας, ἐπῆγαν εἰς τὰς Βαλεαρίδας νήσους, ἔφθασαν ἕως τὰς Ἡρακλείας στήλας, ὅπως ἐλέγετο τὸ Γιβραλτάρ, αἱ ὁποῖαι χωρίζουν τὴν Ἰσπανίαν ἀπὸ τὴν Ἀφρικὴν καὶ ἐθεωροῦντο ὡς τὸ τέρμα τοῦ κόσμου. Ἐτόλμησαν μάλιστα καὶ ἐπροχώρησαν εἰς τὸν Ὠκεανόν, πρὸς Ν. κατὰ μῆκος τῶν

Πεντηκόντορος. — Πλοῖον Φοινικικόν μὲ 50 κῶπας.

ἀκτῶν τῆς Ἀφρικῆς, πρὸς Β. δὲ ἕως τὴν Ἀγγλίαν. Παντοῦ ἔκτιζον ἐμπορικοὺς σταθμοὺς καὶ ἀποικίας. Ἡ σπουδαιοτέρα ἀποικία των εἰς τὴν Βορείαν Ἀφρικὴν ἦτο ἡ **Καρχηδών**, ἡ ὁποία ἐδημιούργησεν ἀργότερα ἓν ἰσχυρότατον κράτος.

Ἀλλὰ τὰ πλοῦτῃ διέφθειραν τὴν Τύρον, οἱ Φοίνικες ἐσυνή-θισαν εἰς τὸν μαλθακὸν βίον καὶ τὰς ἡδονάς, ἔχασαν τὸν σεθα-σμόν εἰς τοὺς νόμους καὶ τὴν ἀγάπην εἰς τὴν ἐργασίαν. Ἡ Τύρος ἤρchiσε καὶ αὐτὴ νὰ καταπίπτῃ ἀπὸ τὸν Ἡ' αἰῶνα καὶ τέλος ὑπεδουλώθη εἰς τοὺς γειτονικοὺς λαοὺς. Τὴν δὲ δυνάμιν της εἰς τὴν θάλασσαν διεδέχθησαν οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Καρχηδόνιοι.

Ἡ βιομηχανία.—Οἱ Φοίνικες κατεσκεύαζον πολλῶν εἰδῶν πράγματα χρήσιμα εἰς τὸν βίον, οἰκιακὰ σκεύη, ἰδίως διαφόρων εἰδῶν ἀγγεῖα ἀπὸ πηλόν, κοσμήματα, ἀγαλμάτια, διάφορα ἔργα ἀπὸ χαλκόν, ἄργυρον καὶ χρυσόν, ὑφαίνον δὲ καὶ λεπτότατα ὑφάσματα, τόσον λεπτά, ὥστε ἐφαίνοντο ὡς νὰ ἦσαν ἀραχνούφαντα.

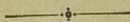
Αἱ σπουδιότεραι δὲ βιομηχανίαι τῶν ἦσαν ἡ κατασκευὴ τῆς *ύαλου* καὶ τῆς *πορφύρας*. Μὲ τὴν ἄμμον, ἡ ὁποία ἦτο ἀφθονος εἰς τὴν παραλίαν τῶν, ἔκαμνον ὑαλον, καὶ οὕτω κατεσκεύαζον ἀγγεῖα ὄχι μόνον ἀπὸ πηλόν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ὑαλον, διάφορα δοχεῖα, ποτήρια, φιαλίδια. Ἡ δὲ πορφύρα ἦτο τὸ κόκκινον χρῶμα, τὸ ὁποῖον ἐξήγγητο ἀπὸ ἐν κογχύλιον εὐρισκόμενον ἐν ἀφθονίᾳ εἰς τὰς ἀκτὰς τῶν. Μὲ τὴν πορφύραν ἔδαφον τὰ πολυτελέστατα ὑφάσματα, τὰ ὁποῖα ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἔφερον μέγαν πλοῦτον εἰς τὴν χώραν τῶν. Τὰ πορφυρεῖα αὐτὰ ὑφάσματα, τὰ ὁποῖα ἐλέγοντο *πορφύραι*, τὰ ἐφόρουν οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ ἄρχοντες ὄλων τῶν ἀρχαίων λαῶν.

Τὸ ἐμπόριον.—Οἱ Φοίνικες διπῆραν ὁ πρῶτος ἐμπορικὸς λαὸς τοῦ κόσμου, ὁρθῶς δὲ παραβάλλονται μὲ τοὺς σημερινοὺς Ἑβραίους καὶ τοὺς Ἀγγλοὺς. Διὰ τῆς θαλάσσης μετέφερον εἰς ὅλον τὸν γνωστὸν τότε κόσμον τὰ προϊόντα τῆς βιομηχανίας τῶν, ὡς καὶ τὰ ἔργα τῶν ἄλλων λαῶν τῆς Ἀνατολῆς, ἰδίως τῶν Αἰγυπτίων καὶ τῶν Ἀσσυρίων. Ἠσχολοῦντο δὲ καὶ εἰς τὸ ἐμπόριον τῆς ξηρᾶς, τὸ ὁποῖον ἐγένετο μὲ καραβάνια, ὅπως καὶ σήμερον εἰς τὴν Ἀνατολήν. Χιλιάδες κάμηλοι ἔφερον εἰς τὴν Τύρον ἀπὸ τῆς Αἰγυπτου, τὴν Ἀσσυρίαν, τὴν Ἀραβίαν, διάφορα πολυτιμα ἐμπορεύματα. Μὲ τὰ πλοῖα τῶν δὲ ἐπήγγεινον εἰς μακρινὰ παρὰλια, ἐξήρχοντο εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ἐξέθετον τὰ κοσμήματα καὶ τὰ ἄλλα ἔργα, τὰ ἰδικὰ τῶν καὶ τῶν ἄλλων λαῶν τῆς Ἀνατολῆς. Οἱ βάρβαροι τοῦ τόπου, ἰδίως αἱ γυναῖκες, ἔτρεχον νὰ τὰ ἴδουν μὲ θαυμασμόν. Ἐδίδον οὗτοι τὰ ἰδικὰ τῶν προϊόντα (δέρματα ζώων, μέταλλα κλπ.) ἐλάμβανον εἰς ἀντάλλαγμα τὰ ὠραῖα πράγματα, τὰ ὁποῖα ἔφερον οἱ Φοίνικες. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἤρχισε τὸ *ἐμπόριον*. Εἰς τὴν ἀρχὴν ἐγένετο μὲ ἀνταλλαγὴν καὶ ὠνομάζετο ἀνταλλακτικὸν ἐμπόριον, ἀργότερα δὲ οἱ ἀνθρω-

παι κατεσκεύασαν τὰ νομίσματα, καὶ τότε τὸ ἐμπόριον ἔγινεν εὐκολώτερον.

Τὸ ἀλφάβητον.— Ἡ σπουδαιότερα δὲ ἀνακάλυψις τῶν Φοινίκων εἶναι τὸ ἀλφάβητον. Οἱ Φοινίκες ἦσαν πρὸ παντὸς ἄνθρωποι πρακτικοὶ καὶ εἶχον ἀνάγκην διὰ τὸ ἐμπόριον ν' ἀναγινώσκουν, νὰ γράφουν καὶ νὰ λογαριάζουν εὐκόλως. Ἀπὸ τοὺς Ἀσσυρίους λοιπὸν ἔμαθον τὴν τέχνην τοῦ λογαριασμοῦ, ἀπὸ δὲ τὴν γραφὴν τῶν Αἰγυπτίων ἐφεῦρον τὸ ἀλφάβητον. Διὰ κάθε φθόγγον μεταχειρίσθησαν ἓν ἰδιαίτερον σημεῖον καὶ οὕτως ἔκαμαν τὴν γραφὴν πολὺ ἀπλουστέραν. Τὸ ἀλφάβητον τῶν Φοινίκων συνίστατο ἀπὸ 22 γράμματα, μὲ τὰ ὅποια ἠδύναντο νὰ σημειώνουν ὅλους τοὺς ἤχους τῆς γλώσσης των. Οἱ Ἕλληνες ἐπῆραν ἀπὸ τοὺς Φοινίκας τὰ σημεῖα αὐτά, τὰ ἠῤῥησαν εἰς 24 καὶ ἔκαμαν τὸ γνωστὸν ἀλφάβητον, τὸ ὅποτον μετέδωκαν καὶ εἰς τοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς Εὐρώπης. Τὸ ἀλφάβητον τοῦτο δὲν συνίστατο πλέον ἀπὸ συλλαβὰς καὶ ἀπὸ λέξεις, ἀλλ' ἀπὸ φωνήεντα καὶ ἀπὸ σύμφωνα, μὲ τὰ ὅποια εἶναι δυνατόν νὰ γράφονται αἱ λέξεις ὅλων τῶν γλωσσῶν.

Ἡ σπουδαιότης τῶν Φοινίκων.— Ὁ ἐμπορικὸς ἐκεῖνος λαὸς ὁ ὅποτος δὲν εἶχεν ἄλλην σκέψιν παρὰ μόνον τὸ συμφέρον, ὑπῆρξε μὲ τὸ ἐμπόριόν του σπουδαιότατος παράγων τῆς προόδου. Ὁ πολιτισμὸς ὀφείλει πάρα πολλὰ εἰς τοὺς Φοινίκας. Πρῶτοι αὐτοὶ ἔδειξαν εἰς τὸν κόσμον πόσῃ σπουδαιότητι ἔχει ἡ βιομηχανία, ἡ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριον. Μὲ τὰ ἐμπορεύματά των δὲ διέδιδον συγχρόνως εἰς τοὺς ἄλλους λαοὺς τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς. Μὲ τὴν θαυμασίαν δὲ ἐφεύρεσιν τοῦ ἀλφάβητου αἱ πρόοδοι τοῦ βίου καὶ αἱ γνώσεις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος προήχθησαν καὶ διεδόθησαν πολὺ εὐκολώτερον. Τὸ ἀλφάβητον τῶν Φοινίκων τὸ ἐτελειοποίησαν οἱ Ἕλληνες, καὶ ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸν ἀλφάβητον προήλθεν ἡ γραφὴ ὅλων τῶν Εὐρωπαϊκῶν λαῶν.

ΣΥΓΧΡΟΝΙΣΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΛΑΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΑΙΓΥΠΤΙΟΙ	ΑΣΣΥΡΙΟΙ	ΕΛΛΗΝΕΣ	ΦΟΙΝΙΚΕΣ
Οί πρόωτοι Φαραώ Μέμφις	Κράτος τῆς Νινευτ.—Αἱ πα- λαιά βασιλείαι.—Οἱ Χαλδαῖοι κτίζουσιν παλαιότητας πόλεις εἰς τὴν Μεσοποταμίαν.		Ἡ Σιδῶν } 1.500
Οἱ Αἰγύπτιοι κτίζουσιν πόλεις καὶ ἐκπολιτίζονται.	Οἱ Χαλδαῖοι καλλιεργοῦν τὴν γῆν, κατεργάζονται τὰ μέ- ταλλα, ἔχουσιν γραφὴν, πόλεις καὶ μνημεῖα.	Κρήτη } 2.000 Μυκῆναι } 1.500	Καταστροφὴ τῆς Σιδῶνος. } 1.200 Τύρος
Οἱ ἰδρυταὶ τῶν πυραμίδων.	Μεγάλαι κατακτῆ- σεις τῆς Ἀσσυρίας } 1000-650	Δωριεῖς } 1.200	Ἰδρυαῖς } 813 Καρχηδόνος
Ἡ 12η Δυναστεία εἰς τὰς Θάβας (δὲ Λαβύρινθος).	Ἡ ἀκμὴ τῶν βασι- λέων τῆς Νινευτ } 700		
Ἡ ἀκμὴ τῶν Θηβῶν. Ραμσῆς Β΄	Βαβυλών, κράτος τοῦ Ναβουχοδονόσορος } 604	Μετανα- } 1200-900 [στεύσεις	Πολιορκία Τύρου ὑπὸ Ναβουχοδονό- [σορος.
Κατάκτισις τῆς Αἰγύπτου ὑπὸ τῶν Περσῶν.	Ἀλωσις Βαβυλώνος ὑπὸ τῶν Περσῶν } 538	Ὀμηρικὰ ποιήματα } 800	

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ

ΘΕΟΙ ΚΑΙ ΗΡΩΕΣ - ΛΑΤΡΕΙΑ ΚΑΙ ΑΓΩΝΕΣ

α'.—Οἱ Ἑλληνικοὶ μῦθοι.—Τὰ φαινόμενα τῆς φύσεως. Ἡ πολυθεΐα. Ὁ ἀνθρωπομορφισμός.

β'.—Οἱ θεοὶ καὶ οἱ ἥρωες.—Οἱ θεοὶ τοῦ οὐρανοῦ, τῆς θαλάσσης, τῆς γῆς. Οἱ κατώτεροι θεοί. Οἱ σπουδαιότεροι ἥρωες.

γ'.—Ἡ λατρεία καὶ οἱ ἀγῶνες.—Αἱ θυσίαι. Τὰ μαντεῖα. Οἱ ἀγῶνες.

α.—Οἱ Ἑλληνικοὶ μῦθοι.

Οἱ Ἕλληνες εἶχον ζωηράν καὶ πλούσιαν φαντασίαν, τὴν ὅποیان ἐξωογόνει ἡ ὥραία φύσις τῆς χώρας των. Τριγύρω των τὰ ὄρη μὲ τὰς ὥραίους γραμμάς, ἡ γαλανὴ θάλασσα, ἡ λαμπρὰ ἀτμοσφαῖρα ἐμέθυε τὴν φαντασίαν των καὶ τοὺς ἔκαμε νὰ δημιουργήσουν ἓνα ὑπερφυσικὸν κόσμον, ὃ ὅποῖος ἔγινεν ἀντικείμενον τῆς λατρείας των. Ἡ θρησκεία λοιπὸν τῶν Ἑλλήνων εἶναι μία ὡραιότατη ποίησις.

Αἱ δυνάμεις καὶ τὰ φαινόμενα τῆς φύσεως, τὰ ὅποια δὲν εἶχεν ἀκόμη ἐξηγήσει ἡ ἐπιστήμη εἰς τοὺς παναρχαίους χρόνους, ἐφάνησαν εἰς τοὺς Ἕλληνας ὡς μεγάλα καὶ μυστηριώδη ὄντα προικισμένα μὲ θέλησιν καὶ μὲ αἰσθήματα ἀνθρώπινα. Τὰ ὑπεράνθρωπα αὐτὰ ὄντα ἔγιναν οἱ θεοὶ τῶν Ἑλλήνων.

Ἐξ ἄλλου, ἡ εὐσέβεια τῶν τέκνων ἔκαμε νὰ νομίζουν, ὅτι δὲν ἦτο ποτὲ δυνατόν νὰ χάσουν τοὺς γωνεῖς των. Ἐπίστευον, ὅτι οἱ νεκροὶ των ἔζων πάντοτε καὶ μετὰ θάνατον καὶ ἐπροστάτευον αὐτούς. Ἐκτὸς λοιπὸν τῆς λατρείας τῶν θεῶν, οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἶχον καὶ τὴν λατείαν τῶν προγόνων.

Πῶς ἐδημιούργησαν οἱ Ἕλληνες τοὺς θεοὺς. —
Οἱ Ἕλληνες ἐσυνήθιζον νὰ ὁμιλοῦν περὶ τῶν φαινομένων τῆς

Ἡ Σελήνη μὲ τὸ ἄρμα της. — Ἡ θεὰ Ἀρτεμις, ὡς προσωπο-
ποιήσας τῆς σελήνης.

φύσεως μὲ παρομοιώσεις, τὰς ὁποίας ἔπαιρναν ἀπὸ τὰς συνήθεις
πράξεις τῶν ἀνθρώπων. Ἐκαμνον
δ,τι κάμνουν καὶ σήμερον οἱ ποιη-
ταί, ὅταν μεταχειρίζονται ποιητι-
κὰς ἐκφράσεις. Διὰ νὰ δείξουν τὴν
λάμψιν τοῦ ἡλίου ἔλεγον «ὁ Ἀπόλ-
λων ἐξακοντίζει τὰ βέλη του», ὅπως
σήμερον λέγομεν «ὁ ἥλιος ρίπτει
τὰς ἀκτῖνας του». Μὲ τὴν ζωηρὰν
φαντασίαν των οἱ Ἕλληνες ἐφαντά-
σθησαν, ὅτι τὰ ὀνόματα Ἀπόλλων,
ἥλιος ἐδήλωνεν ἕν πρόσωπον ἰσχυ-

Ὁ ἥλιος μὲ τὰς ἀκτῖνας του.

ρόν, τὸ ὅποιον προξενεῖ τὸ φαινόμενον τῆς λάμπσεως. Κατ' αὐτὸν τὸν
τρόπον λοιπὸν ὁ Ἀπόλλων ἔγινε θεός. Καθ' ὅμοιον τρόπον ἐνό-
μιζον ὅτι ἕκαστον ἀπὸ τὰ φαινόμενα τῆς φύσεως κρύπτει μίαν
δύναμιν ζωντανήν καὶ ὑπεράνθρωπον, τὴν ὁποίαν ὁ ἄνθρωπος

ὀφείλει νὰ μὴ δυσαρεστῇ, ἀλλὰ νὰ κάμνῃ εὐνοϊκὴν πρὸς ἑαυτὸν μὲ τὸν σεβασμὸν καὶ μὲ τὰς τιμὰς, τὰς ὁποίας τοῦ ἀπονέμει. Οἱ κατακλυσμοί, οἱ κεραυνοί, αἱ θύελλαι, αἱ τρικυμῖαι διήγειραν τὸν θαυμασμὸν ἢ τὸν τρόμον. Ὁ ἥλιος ζωογονεῖ τὴν φύσιν, τὰ νέφη παράγουν τὴν εὐεργετικὴν βροχὴν ἢ τὴν χάλαζαν, ἡ ὁποία εἶναι ὁ τρόμος τῶν γεωργῶν. Ὅλαι αὐταὶ αἱ δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι ἔφερον εἰς τοὺς ἀνθρώπους εὐτυχίαν ἢ συμφοράς, προήρχοντο ἀπὸ ὑπερφυσικῶν ὄντων, καὶ αὐτὰ τὰ ὄντα τὰ ὑπεράνθρωπα ἦσαν οἱ θεοί.

Ἡ πολυθεΐα καὶ ὁ ἀνθρωπομορφισμός.—Οἱ Ἕλληνες λοιπὸν δὲν ἐξυψώθησαν εἰς τὴν ἔννοιαν ἑνὸς μόνου Θεοῦ.

Ὁ Ὀλυμπος.—Τὸ ὕψηλόν ὄρος τῆς Θεσσαλίας ὅπερ ἐθεωρεῖτο ὡς ἡ κατοικία τῶν θεῶν.

Ἐθεοποίησαν τὸν οὐρανόν, τὴν γῆν, τὰ ὕδατα, μὲ μίαν λέξιν ὅλως τὰς δυνάμεις τῆς φύσεως. Ἀλλὰ δὲν περιωρίσθησαν μόνον εἰς αὐτάς, ἐθεοποίησαν ἀκόμη καὶ τὰς ἰδιότητες τοῦ ἀνθρώπου, ὥπως τὴν διάνοιαν, τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς ἄλλας ἡθικὰς δυνάμεις, δηλαδὴ τὰ διάφορα χρίσματα τοῦ ἀνθρώπου. Ἐπίστευον ὅτι ἐπεριτριγύριζον αὐτοὺς πλῆθος ἀοράτων ὄντων, εἰς τὰ ὁποῖα ἔδωκαν καὶ ἑν ὄνομα. Ὁ κόσμος λοιπὸν ἦτο γεμάτος ἀπὸ θεοῦς μεγάλων καὶ ἑν ὄνομα.

λους καὶ μικροὺς. Ἡ τοιαύτη θρησκεία, κατὰ τὴν ὁποίαν πιστεύουν οἱ ἄνθρωποι εἰς πολλοὺς θεοὺς, λέγεται **πολυθεϊσμός**, εἶχον δὲ αὐτὴν εἰς τὴν ἀρχαιότητα ὅλοι οἱ Ἕῤῥιοι λαοί.

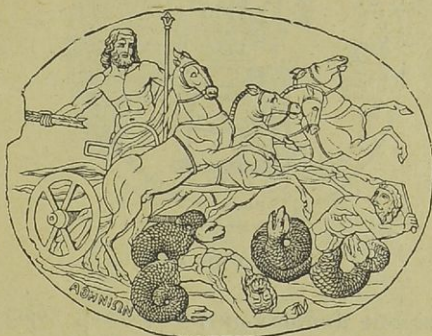
Ἡ ζωηροτάτη δὲ φαντασία τῶν Ἑλλήνων ἔδωκεν εἰς ἐκάστην θεότητα μορφήν καὶ σῶμα ἀνθρώπου. Οἱ Ἕλληνες ἐπλάσαν τοὺς θεοὺς τῶν κατὰ τὸ ὁμοίωμα αὐτῶν. Οἱ θεοὶ τῶν ἡσάν «ἀνθρωποφυεῖς», ὅπως τοὺς ὀνομάζουν οἱ παλαιοὶ ποιηταί. Ἦσαν ἄνδρες ἢ γυναῖκες, νέοι ἢ γέροντες. Ὁ τρόπος οὗτος νὰ παριστάνωνται οἱ θεοὶ μὲ ἀνθρωπίνην μορφήν λέγεται **ἀνθρωπομορφισμός**. Ἄλλ' εἶχον δύναμιν, πνεῦμα καὶ ὠραιότητα, ἡ ὁποία δὲν ἡδύνατο νὰ καταστραφῇ, οὔτε νὰ φθαρῇ. Ἦσαν ἀθάνατοι καὶ τὸ πρόσωπόν των ἔλαμπεν ἀπὸ αἰώνιαν νεότητα. Ἐζῶν, ὅπως οἱ Ἕλληνες ἀρχηγοί, εἰς ἓν ἀνάκτορον ἐπὶ τοῦ ὕψηλοῦ ὄρους Ὀλύμπου. Ἐκεῖ ἔπινον νέκταρ καὶ ἔτρωγον ἀμβροσίαν, τὰ ὁποία ἦσαν ἡ τροφή τῶν ἀθανάτων.

Ἡ μυθολογία.—Ἡ φαντασία τοῦ λαοῦ ἀπέδωκεν εἰς τοὺς θεοὺς συνηθείας ὁμοίας μὲ τὰς συνηθείας τῶν ἀνθρώπων. Συνήπτον μεταξὺ τῶν συγγενείας, γάμους, εἶχον ἀντιζηλίαν, φιλίας. Ἀνemieχθησαν ἐπίσης μὲ τοὺς θνητοὺς καὶ εἶχον διαφόρους περιπετείας. Οἱ θεοὶ λοιπόν, εἶχον, ὅπως καὶ οἱ ἄνθρωποι, τὴν ἱστορίαν των. Αἱ διηγήσεις αὗται περὶ ἐκάστου ἐκ τῶν θεῶν ἢ καὶ τῶν ἡρώων λέγονται **μῦθοι**. Τὸ σύνολον δὲ τῶν μύθων αὐτῶν ἀποτελεῖ τὴν Ἑλληνικὴν μυθολογίαν.

Οὐδεὶς λαὸς εἰς τὸν κόσμον δὲν ἐπλάσεν τόσον λαμπράν καὶ γεμάτην ἀπὸ ποιησιν μυθολογίαν. Οἱ Ἑλληνικοὶ μῦθοι ἔδωκαν θέμα εἰς τοὺς ἀρχαίους ποιητὰς καὶ καλλιτέχνας νὰ γράφουν ὑπέροχα ποιήματα καὶ νὰ κάμνουν ἀπαράμιλλα ἀγάλματα καὶ ζωγραφίας. Ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας παρέλαβεν τὰ θέματα αὐτὰ οἱ ποιηταί καὶ καλλιτέχνηαι ὅλων τῶν λαῶν καὶ ὅλων τῶν αἰώνων καὶ ἐδημιούργησαν ποιήματα, δράματα, ἀγάλματα, εἰκόνας. Καὶ οὕτω τὰ ὀνόματα τῶν θεῶν καὶ τῶν ἡρώων τῆς Ἑλλάδος ἔγιναν τόσον συνήθη εἰς ὅλους τοὺς λαοὺς, ὅσον καὶ τὰ μεγαλύτερα πρόσωπα τῆς ἱστορίας των.

Ἡ κοσμογονία καὶ ἡ τετανομαχία.—Εἰς τὴν ἀρχήν, ὅπως διηγοῦντο οἱ ποιηταί, ὑπῆρχε τὸ Χάος καὶ ἡ Γῆ, ἡ Νύξ καὶ ἡ Ἡμέρα. Ἀπὸ δὲ τὴν ἔνωσιν αὐτῶν προήλθεν ὁ Οὐρανὸς

καὶ ὁ Πόντος (θάλασσα). Ἀπὸ τὸν Οὐρανὸν ἐγεννήθησαν διάφοροι ἄλλοι καλοὶ θεοί. Ἐγεννήθησαν ὅμως καὶ ἄλλα τερατώδη ὄντα, τὰ ὅποια ἦσαν οἱ Τιτᾶνες, οἱ Γίγαντες καὶ οἱ Κύκλωπες μὲ ἓνα ὀφθαλμόν, οἱ Ἑκατόγχειρες μὲ ἑκατὸν χεῖρας. Ὁ ἰσχυρότατος ἀπὸ τοὺς Τιτᾶνας ἦτο ὁ Κρόνος (χρόνος). Ὁ τελευταῖος

Τιτανομαχία

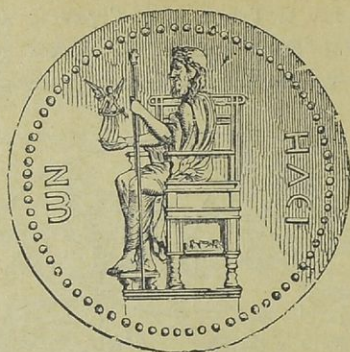
οὗτος ἐξεθρόνισε τὸν πατέρα του Οὐρανὸν καὶ ἔγινε κύριος τοῦ κόσμου. Ἀλλὰ καὶ τὸν Κρόνον ἐξεθρόνισεν ὁ υἱὸς του Ζεὺς, ὁ ὁποῖος ἔγινεν ἀνώτατος θεός, «ὁ πατὴρ τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων», ὅπως τὸν ἔλεγον οἱ ἄρχαῖοι.

Οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Κρόνου, οἱ Τιτᾶνες καὶ οἱ Γίγαντες, ἠθέλησαν νὰ ἐκδικηθοῦν τὸν ἐκθρονισθέντα θεὸν καὶ ἤρχισαν πόλεμον ἐναντίον τοῦ Διός, ὁ ὁποῖος ἦτο εἰς τὸν Ὀλυμπόν. Ἀλλ' ὁ Ζεὺς, τὸν ὁποῖον ἐβοήθουν οἱ ἀδελφοί του, οἱ καλοὶ θεοί, κατετρόπωσε μὲ τὸν κεραυνὸν τοὺς ἐχθρούς του καὶ τοὺς ἔρριψεν εἰς τὰ Τάρταρα, τὰ ὅποια ἦσαν ἐν φοβερὸν βάραθρον κάτω ἀπὸ τὸν Ἄδην. Ἀπὸ τότε ὁ Ζεὺς κυβερνᾷ μόνος του τὸ σὺμπαν.

β.—Οἱ θεοί.

Ἀναλόγως τοῦ τόπου, εἰς τὸν ὁποῖον κατέκουν, οἱ θεοὶ ἦσαν θεοὶ τοῦ οὐρανοῦ, τῆς γῆς καὶ τῆς θαλάσσης. Ἐκτὸς τῶν μεγάλων θεῶν, ὑπῆρχον καὶ πλῆθος κατωτέρων θεῶν, οἱ ὅποιοι εἶχον διαφόρους ιδιότητες καὶ ἦσαν οἱ θεράποντες τῶν μεγάλων.

Οἱ θεοὶ τοῦ οὐρανοῦ. — Ὁ Ζεὺς εἶναι «ὁ ἄναξ, ὁ πατὴρ

Ὁ μέγας θεὸς Ζεὺς.

τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων», ὁ κραταῖος κύριος καὶ κυβερνήτης τοῦ κόσμου. Εἶναι ὁ θεὸς ὅλων τῶν δυνάμεων τοῦ οὐρανοῦ,

Ἀρχαῖον πλοῖον. — Ὁ Αἰόλος ἐξαπολύει τοὺς ἀνέμους.

αὐτὸς συναθροίζει ἢ διαλύει τὰ σύννεφα, παράγει τὴν βροχὴν, ρίπτει τὴν ἀστραπὴν καὶ τὸν κεραυνόν. Εἰς ἓν κίνημά του τρέ-

μει δ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ. Αὐτὸς κρατεῖ εἰς τὸν κόσμον τὴν τάξιν (κόσμος=τάξις). Δεῖγμα τῆς δυνάμεως τοῦ Διὸς ἦτο δ κεραυνὸς καὶ ὁ αἰετὸς, τὸ ἰσχυρότατον ἀπὸ τὰ πτηνά.

Πλησίον τοῦ Διὸς παρεκάθητο ἡ σύζυγός του **Ἥρα**, ἡ βασίλισσα τοῦ οὐρανοῦ, ἐπίσης πλησίον των παρέμενον τὰ τέκνα των. Ὁ **Ἑρμῆς** ἔφερεν εἰς τὴν γῆν τὰς διαταγὰς τοῦ Διὸς καὶ ἦτο δ θεός, ὁ ὁποῖος ἐμεσίτευε μεταξὺ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς. Ἐπίσης ἄγγελος τῶν θεῶν ἦτο ἡ **Ἴρις**, τὸ οὐράνιον τόξον, τὸ ὁποῖον

Τρίτων

ἐμφανίζεται εἰς τὸν οὐρανὸν μετὰ τὴν βροχήν. Ὁ ἥλιος ἦτο δ ἀπαστράπτων **Ἀπόλλων** (Φοῖβος), ὁ θεὸς τοξότης μὲ τὰ ἀργυρὰ βέλη. Ἡ δὲ σελήνη ἦτο ἡ λευκὴ **Ἀρτεμις**, ἡ κυνηγὸς παρθένος, τῆς ὁποίας τὸ ἀργυροῦν τόξον ἐπληττε τὰ θηρία τῶν ὀρέων. Εἰς τὸν Ὀλυμπον διέμενε καὶ ἡ **Ἥβη**, ἡ αἰωνία θεότης.

Καὶ οἱ ἄνεμοι ἀκόμη εἶχον ὄνομα. Ἦσαν ὁ Βορέας (ἄνεμος τοῦ Βορρᾶ), ὁ Νότος (ἄνεμος τοῦ νότου), ὁ Εὖρος (ἄνεμος τῆς Ἀνατολῆς), ὁ Ζέφυρος (ἄνεμος τῆς Δύσεως). Ὑπήκουον δὲ ὅλοι εἰς τὸν κύριόν των, τὸν **Αἰόλον**, ὁ ὁποῖος τοὺς ἐκράτει κλεισμένους εἰς ἀκούς.

Οἱ θεοὶ τῆς θαλάσσης.—Ὅλα τὰ φαινόμενα τῆς θαλάσσης, ἡ ὁποία εἶναι ἀγαπητὴ εἰς τοὺς Ἕλληνας, εἶχον γίνεαι θεοί. Ἡ θάλασσα, ἄλλοτε γαλήνιος, ἄλλοτε φοδερὰ, ἦτο ὁ **Ποσειδῶν**, ὁ βασιλεὺς τῶν ὑδάτων. Μὲ τὴν τρίαινάν του ἔσειε τὴν γῆν καὶ διήγειρε τὰς τρικυμίας. Ἡ δὲ θάλασσα πλησίον εἰς τὰς ἀκτὰς

ἦτο ἡ σύζυγός του **Ἀμφιτρίτη**. Τὴν γαλήνιον θάλασσαν παρίστανε ὁ Νηρεύς, τοῦ ὁποίου αἱ κόραι, αἱ **Νηρηίδες**, ἔπαιζον μετὰ χάριν εἰς τὰ κύματα. Εἰς τὸν θόρυβον τῶν κυμάτων ἤκουον οἱ Ἕλληνες νὰ σαλπίζουν οἱ Τρίτωνες. Οἱ θαλάσσιοι αὐτοὶ θεοὶ συνήθως παριστάνονται μετὰ ἀνθρώπινον σῶμα, τὸ ὅποτον λήγει εἰς οὐρὰν ἰχθύος.

Οἱ θεοὶ τῆς γῆς.—Ἡ γονιμότης τῆς γῆς ἦτο ἡ **Δήμητρα** (γῆ-μήτηρ), ἡ ὅποια παρήγε τὰ σπαρτὰ καὶ πρῶτον τὸν σίτον. Ἡ **Δήμητρα** ἔμαθε τοὺς ἀνθρώπους τὴν τέχνην νὰ καλλιεργοῦν τοὺς ἀγρούς. Ὁ θεὸς τοῦ Ἄδου, ὁ **Πλούτων**, τῆς εἶχεν ἀρπάσει τὴν κόρην τῆς **Περσεφόνη**, ἡ ὅποια κάθε ἀνοιξιν ἐπέστρεφεν εἰς τὴν μητέρα τῆς. Ἦτο ἡ ἀνθις τῆς φύσεως κατὰ τὸ ἔαρ, τὴν ὅποian ἐξαφανίζει ὁ χειμὼν (ὁ Ἄδης).

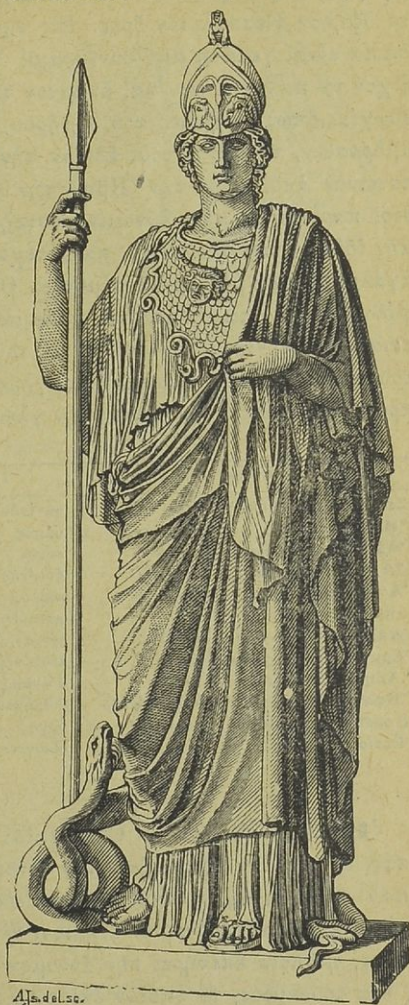
Ἡ δὲ ἄμπελος εἶχε τὸν ἰδικόν της θεόν, τὸν **Διόνυσον** ἢ **Βάκχον**. Πέριξ αὐτοῦ συνηθολίζοντο οἱ **Σάτυροι**, χυδαῖοι θεοὶ μετὰ πόδας καὶ οὐρὰν αἰγός, οἱ ὅποιοι ἐσυμβόλιζον τὰς κτηνώδεις δυνάμεις τῆς φύσεως. Τὴν δὲ βλάστησιν ἐπροξένει ὁ **Πάν**, θεὸς τῶν ποιμένων. Ὡραῖαι δὲ γυναῖκες, αἱ ὅποιαὶ ὠνομάζοντο **Νύμφαι**, ἐξέφραζον τὴν χάριν τῆς φύσεως. Τὰ δάση καὶ τὰ βουνά, αἱ κρῆναι καὶ αἱ κοιλάδες, αἱ λίμναι καὶ οἱ ποταμοί, ἦσαν ἐμψυχωμένοι μετὰ ἀπειράριθμα θεῖα ὄντα.

Οἱ θεοὶ τοῦ κάτω κόσμου.—Εἰς τὰ βάθη τῆς γῆς, εἰς τὸ βασιλεῖον τῶν νεκρῶν, ἐβασίλευεν ὁ σκοτεινὸς Ἄδης, ὁ **Πλούτων**. Εἰς κύων τρικέφαλος, ὁ **Κέρβερος**, ἐφύλαττε τὸ βασίλειόν του. Πλησίον τοῦ **Πλούτωνος** εἶναι αἱ τρεῖς **Μοῖραι**, αἱ ὅποιαὶ ἐνήθον καὶ ἐκοπτον τὸ νῆμα τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων. Δύο σκοτεινοὶ ποταμοί, ἡ **Στύξ** καὶ ὁ **Ἀχέρων**, ἐχώριζον τὸν κάτω κόσμον ἀπὸ τὸν κόσμον τῶν ζώντων. Ἀπὸ τοὺς ποταμοὺς αὐτοὺς ἐπέρνα ὁ **Χάρων**, ὁ ὑπηρέτης τοῦ **Πλούτωνος**, τὰς ψυχὰς τῶν νεκρῶν εἰς τὸν Ἄδην. Ὁ θεὸς τῶν ἡφαιστειῶν ἦτο ὁ **Ἥφαιστος**, ὁ ὅποτος ἐπροξένει τοὺς σεισμούς.

Οἱ θεοὶ τῶν χαρισμάτων τοῦ ἀνθρώπου.—Ἀκόμη δὲ καὶ αἱ δυνάμεις καὶ αἱ ἰδιότητες τοῦ ἀνθρώπου εἶχον προσωποποιηθῆ. Ὁ **Ἄρης** ἦτο ἡ ἀνδρεία, ὁ θεὸς τοῦ πολέμου, ἡ δὲ **Ἀφροδίτη** ἡ θεὰ τοῦ κάλλους. Υἱὸς τῆς Ἀφροδίτης ἦτο ὁ μικρὸς θεὸς **Ἔρως**, συνοδοὶ δὲ αὐτῆς αἱ τρεῖς **Χάριτες**. Ὁ **Ἀσκληπιὸς** ἦτο ὁ θεὸς τῆς ἰατρικῆς.

Ἄλλ' οἱ σπουδαιότατοι θεοὶ τῶν χαρισμάτων τοῦ πνεύματος ἦσαν ἡ Ἀθηνᾶ καὶ ὁ Ἀπόλλων. Ἡ Ἀθηνᾶ ἦτο κόρη τοῦ Διός, εἶχεν ἐξέλθει πάνοπλος ἀπὸ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ καὶ εἶχε μεγάλην δύναμιν ὥς ἐκπροσωποῦσα τὴν σοφίαν τοῦ πατρὸς της. Ὁ δὲ Ἀπόλλων, ὁ θεὸς τοῦ φωτός, ἦτο συγχρόνως καὶ προστάτης τῆς γυμναστικῆς καὶ τῆς μουσικῆς. Μὲ τὴν κιθάραν του ἔσυρεν εἰς τὸν Παρνασσὸν τὸν χορὸν τῶν ἐννεά Μουσῶν, διὰ τοῦτο ἐλέγετο Μουσηγέτης Ἀπόλλων. Αἱ Μοῦσαι παριστάνουν τὰς δημιουργίας τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος (ἡ Κλειώ τὴν ἱστορίαν, ἡ Εὐδέρπη τὴν μουσικὴν, ἡ Οὐρανία τὴν ἀστρονομίαν κλπ.).

Οἱ δύο οὗτοι θεοί, ὁ Ἀπόλλων καὶ ἡ Ἀθηνᾶ, ἦσαν οἱ ἀγαπητοὶ θεοὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου. Ἡ Ἀθηνᾶ ἔδωκε τὸ ὄνομά της εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἦτο ἡ ἀγαπητὴ θεὰ τοῦ Ἀθηναϊκοῦ λαοῦ, ὁ δὲ Ἀπόλ-

Ἡ Ἀθηνᾶ.

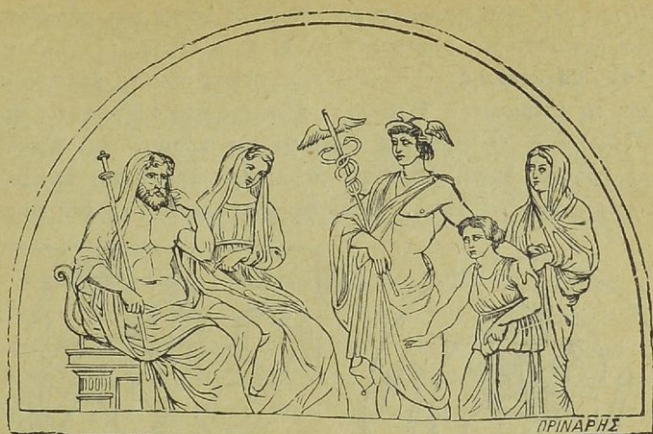
λων ἔγινεν ὁ κατ' ἐξοχὴν Ἑλληνικὸς θεός. Καὶ τῶν δύο ἡ λατρεία ἐξήσκησεν ἐξευγενιστικὴν ἐπίδρασιν εἰς τὸ πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων.

Οἱ μεγάλοι θεοί.—Δώδεκα ἀπὸ τοὺς θεοὺς αὐτοὺς ἔθεω-
ρήθησαν ὡς οἱ μεγάλοι θεοὶ καὶ εἶχον κατοικίαν τὸν Ὀλύμπου,
τὸ ὑψηλὸν Θεσσαλικὸν ὄρος. Εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ Ὀλύμπου, ἡ
ὁποία εἶναι γεμάτη ἀπὸ σύννεφα, οἱ Ὀλύμπιοι θεοί, ὡς ἐλέγοντο,
εἶχον τὰ παλάτια των καὶ ἔκαμον τὰ συμβούλιά των. Ἐξων μὲ
εὐωχίας, ὅπως οἱ ἥρωες τοῦ Ὀμήρου, ἔπινον νέκταρ καὶ ἔτρωγον
ἀμβροσίαν, τὰ ὁποία τοὺς ἔδιδον τὴν ἀθανασίαν καὶ εἶχον παν-
τοτεινὸν ἀκόλουθον τὴν Ἥβην, τὴν αἰωνίαν θεότητα. Οἱ μεγάλοι
θεοὶ παρίστανον μίαν δύναμιν φυσικὴν καὶ συγχρόνως μίαν ἡθι-
κὴν ἰδέαν, τὴν ὁποίαν οἱ καλλιτέχναι ἔκαμαν αἰσθητὴν εἰς τὰ
ἀγάλματά των μὲ μερικὰ σύμβολα. Οἱ Ῥωμαῖοι, οἱ ὁποῖοι ἐμορ-
φώθησαν μὲ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας, ἐταύ-
τισαν τοὺς ἔθνικούς των θεοὺς μὲ τοὺς θεοὺς τῆς Ἑλλάδος. Διὰ
τοῦτο εἰς ὅλας τὰς Εὐρωπαϊκὰς γλώσσας τὰ ὀνόματα τῶν θεῶν
προέρχονται ἀπὸ τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν.

Ὀν. θεοῦ	Λατινικόν	Δύναμις	Ἰδέα	Σύμβολα
Ζεὺς	Jupiter	ἄηρ	παντοδυναμία	ἀετός, σκῆπτρον, κεραυ- τάως.
Ἥρα	Juno	οὐρανός	γάμος	[νός.
Ἀθηνᾶ	Minerva	ἀστραπή	σοφία	γλαῦξ, αἰγίς, ἐλαία.
Ἄρτεμις	Diana	σελήνη	ἀγνότης	ἐλαφος, ἡμισέληνος.
Ἀφροδίτη	Venus	ἔρως	κάλλος	περιστέρα.
Δήμητρα	Ceres	γῆ	γονιμότης, γεωργία	στάχυς, δρέπανον.
Ἀπόλλων	Phoebus	ἥλιος	τέχνη, γράμματα	τόξον, λύρα.
Ἑρμῆς	Mercurius	δροχὴ	εὐγλωττία	περὶ, κηρύκειον.
Ἄρης	Mars	θύελλα	πόλεμος	πρικεφαλαία, λόγχη.
Ἥφαιστος	Vulcanus	ὑπόγειον πῦρ	βιομηχανία	σφύρα, ἔκαμον.
Ποσειδῶν	Neptunus	θάλασσα	ὄργη	τρίαινα, ἵππος.
Ἑστία	Vesta	ἑστία τοῦ οἴκου	οἰκογενειακὰ ἀρε- ταί	ἱερὸν πῦρ.

Ἡθικαὶ ἰδέαι. — Οἱ ἀρχαῖοι ἔπλασαν καὶ θεὰς σεβα-
στάς, αἱ ὁποῖαι ἐξεφράζον τὴν ἔννοιαν τῆς τάξεως. Τοιαῦται
ἦσαν ἡ **Νέμεσις**, ἡ ὁποία κατεδίωκε πάντα, ὅστις ὑπερηφα-
νεύετο καὶ ἐπεριφρόνει τὸ δίκαιον, ἡ **Θέμις**, ἡ θεὰ τῆς δικαιο-
σύνης, ἡ ὁποία ἐπετήρει τὴν ἔννομον τάξιν. Ἡ δὲ **Ἑστία** ἦτο
ἡ θεὰ τοῦ πυρός, τὸ ὁποῖον ἔκαίεν εἰς τὴν ἑστίαν τοῦ οἴκου,
καὶ παρίστανε τὰς οἰκογενειακὰς ἀρετάς.

Ὑπεράνω δὲ πάντων τῶν θεῶν καὶ ἀνθρώπων ὑψώνετο ἡ
Μοῖρα, ἡ θεὰ τοῦ πεπρωμένου, ἡ εἰμαρμένη. Ἡ Μοῖρα ἦτο ἀνω-

Αἱ ψυχαὶ τῶν νεκρῶν.—Ὁ Ἑρμῆς, ὁ ὁποῖος ἐθεωρεῖτο καὶ ὡς «ψυχοπομπός», φέρει δύο ἀποθνήσκοντας εἰς τὸν Πλούτωνα καὶ τὴν Περσεφόνην καθήμενους ἐπὶ θρόνους.

τέρα καὶ ἀπὸ τοὺς θεοὺς ἀκόμη. Οἱ ἄνθρωποι, ἂν καὶ ὑποτεταγμένοι εἰς αὐτήν, ἐν τούτοις εἶναι ὑπεύθυνοι διὰ τὰς πράξεις των. Ὅταν δὲ οἱ νεκροὶ ἔφθανον εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Πλούτωνος, ἐπῆγαινον ἐνώπιον τριῶν κριτῶν, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ὁ *Μίνως*, ὁ *Αἰακὸς* καὶ ὁ *Ραδάμανθυς*. Οἱ κακοὶ ἐρρίπτοντο εἰς τὰ *Τάρταρα*, ὅπου ἐδασανίζοντο μὲ αἰώνια βασανιστήρια ἀπὸ φοβερᾶς θεᾶς, αἱ ὁποῖαι ἐλέγοντο *Ἑρινύες*. Οἱ δὲ ἀγαθοὶ ἐπῆγαινον εἰς τὰ *Ἥλύσια πεδία*, ὅπου τοὺς ἐπερίμενε βίος ἡρεμὸς καὶ εὐδαίμων.

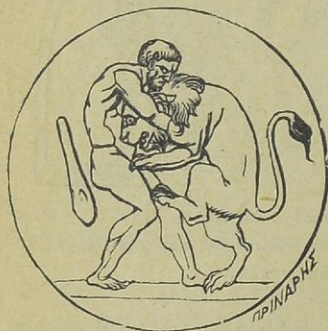
Οἱ ἥρωες.—Οἱ πρόγονοι τῶν βασιλικῶν οἴκων ἔγιναν οἱ προστάται τῶν λαῶν καὶ τῶν πόλεων, οἱ *ἥρωες*. Ἐπειδὴ δὲ οἱ οἱ Ἕλληνες ἐφαντάζοντο τοὺς θεοὺς των ὡς ἀναμιγνυσμένους πολὺ στενωῶς μὲ τοὺς ἀνθρώπους, διὰ τοῦτο ἔλεγον, ὅτι οἱ ἥρωες ἦσαν υἱοὶ τῶν θεῶν, *ἡμίθεοι*, γεννηθέντες ἀπὸ τὸν γάμον ἑνὸς θεοῦ ἢ θεᾶς μὲ ἓνα θνητόν.

Οἱ ἥρωες εἶχον θαυμαστὴν ἱστορίαν. Διότι ἐπετέλεσαν εἰς τὴν γῆν θαυμάσια κατορθώματα, ἔκαμαν μεγάλα ταξίδια, κατακτήσεις, αὐτοὶ ὠδήγησαν τὰς μεταναστεύσεις τῶν λαῶν. Οἱ δὲ Ἕλληνες μὲ τὴν ζωηροτάτην φαντασίαν των ἐπλασαν θαυμασίας

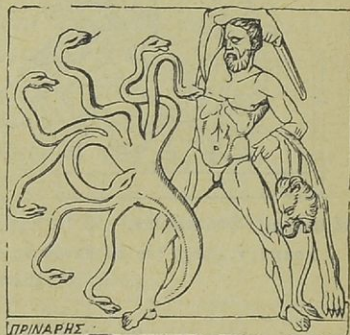
Ἀδ. Ι. Ἀδαμαντίου Ἀρχαία Ἑλληνικὴ Ἱστορία, α' ἐκδ. Β

διηγήσεις περί τῶν ἡρώων αὐτῶν. Μερικοὶ ἥρωες καὶ παραδόσεις ἔγιναν περισσότερον ὀνομασταὶ καὶ εἶναι αἱ ἐξῆς.

•Ο Ἡρακλῆς.—“Ολους τοὺς ἥρωας καὶ τὰ κατορθώματά των τὰ ἐπέρασεν ὁ Ἡρακλῆς, ὁ ὅποιος ἦτο ὁ ἀγαπητὸς ἥρωας τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Ἡρακλῆς διέτρεχε τὸν κόσμον καὶ ἐξετέλει τὰ σκληρότερα ἔργα. Ἦτο εἰς τὸ λίκνον ἀκόμη καὶ ἔπνιξε μὲ τὰς χεῖρας του δύο ὄφεις. Ὅταν δὲ ἐμεγάλωσεν, εὗρέθη ἐμπρὸς

•Ο Ἡρακλῆς παλαίων μὲ τοὺς
λέοντας τῆς Νεμέας.

•Ο Ἡρακλῆς φονεύων τὴν Λερναίαν ὕδραν.

εἰς δύο δρόμους, ὁ εἰς ἦτο ὁ δρόμος τῆς ἀρετῆς, καὶ ὁ ἄλλος τῆς κακίας. Ἐδιάλεξε τὸν δρόμον τῆς ἀρετῆς. Ὀλην του τὴν ζωὴν ὁ Ἡρακλῆς τὴν ἀφιέρωσεν εἰς τὸ νὰ ἐκτελῇ κατορθώματα, τὰ ὅποια εἶχον σκοπὸν τὴν εὐεργεσίαν τῶν ἀνθρώπων. Τὰ σπουδαιότερα κατορθώματά του ἦσαν δώδεκα καὶ ἐλέγοντο οἱ δώδεκα ἄθλοι τοῦ Ἡρακλέους.

•Ο Ἡρακλῆς ἐκαθάριζε τὸν τόπον ἀπὸ τὰς κακοποιούς δυνάμεις τῆς φύσεως, ἀπηλευθέρωνε τὸν κόσμον ἀπὸ τὰ τέρατα καὶ τοὺς ληστές, ἦτο ὡς ἡ θεὰ τιμωρία ὅλων τῶν κακῶν, ἦτο ὁ ἐξημερωτής, ὁ ὅποιος ἐξήγει νὰ βασιλεύσῃ εἰς τὴν γῆν ἡ τάξις καὶ ἡ δικαιοσύνη. Οἱ ἄθλοι τοῦ Ἡρακλέους ἐνθυμίζουν τοὺς ἀγῶνας τῶν παναρχαίων ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι ἐπάλαιον ἐναντίον θηρίων καὶ ἐναντίον τῶν κακοποιῶν, διὰ νὰ κατορθώσουν νὰ ζήσουν τακτικὸν βίον καὶ περισσότερον πολιτισμένον. Ὅλοι οἱ ἄλλοι ἥρωες ἐπλάσθησαν κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ Ἡρακλέους.

‘Ο Θησεύς.—Λαμπρὸς ἥρως ἦτο ὁ Θησεύς, ὁ σύντροφος τοῦ Ἡρακλέους. Ἦτο ὁ ἀγαπητὸς ἥρως τῶν Ἀθηναίων, ὁ ὁποῖος ἀπηλευθέρωσε τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τοὺς ληστὰς καὶ τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τὴν δουλείαν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Κρήτης Μίνως εἶχε νικήσει τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς εἶχεν ἀναγκάσει νὰ στέλλουν ὡς φόρου νέους καὶ νέας εἰς τὴν Κρήτην, ὅπου τοὺς κατεβρόχθιζεν ὁ Μινώταυρος. Ὁ Θησεὺς ἐφόνευσε τὸν Μινώταυρον καὶ ἀπηλευθέρωσε τὰς Ἀθήνας.

‘Ο Περσεύς.—Ὁ παλαιὸς ἥρως τῆς Ἀργολίδος ἦτο ὁ Περσεύς. Τὸ σπουδαιότερον κατόρθωμά του ἦτο ὅτι ἐφόνευσε τὴν γοργόνα *Μέδουσαν*. Ἦτο δὲ αὕτη ἓν τέρας μὲ πλοκάμους ἀπὸ ὄφεις, ἡ θεὰ του μόνῃ μετέβαλλε τοὺς ἀνθρώπους εἰς πέτρας. Ἀπὸ τὸ αἶμα τῆς Μεδούσης ἐπήδησεν εἰς πτερωτὸς ἵππος, ὁ *Πήγασος*, τὸν ὁποῖον ἵππευσεν ὁ Περσεὺς καὶ ἐγύριζε τὸν κόσμον ἐκτελῶν διαφόρους ἀθλους.

‘Ο Οιδίπους λύων τὸ αἶνιγμα τῆς Σφίγγος
(Ἰωγραφία εἰς ἀρχαῖον ἀγγεῖον).

‘Ο Οιδίπους.—Τὸ κατόρθωμα τοῦ Οἰδίποδος ἦτο, ὅτι ἐφόνευσε τὴν Σφίγγα, τέρας μὲ σῶμα λέοντος καὶ κεφαλὴν γυ-

ναικός. Ἡ Σφιγξ ἐκάθητο ἔξω ἀπὸ τὰς Θήβας, ἔκαμινε δυσκόλους ἐρωτήσεις εἰς τοὺς διαδάτας καὶ τοὺς κατέτρωγε, διότι δὲν ἠδύναντο ν' ἀπαντήσουν. Ὁ Οἰδίπους ἔλυσεν τὸ αἰνίγμα τῆς Σφιγγός, καὶ τὸ τέρας ἀπὸ τὸ πείσμα του ἔπεσεν εἰς τὸ βράθρον. Οἱ δὲ Θηβαῖοι εὐγνωμονοῦντες ἔκαμαν τὸν Οἰδίποδα βασιλέα των, ἀλλ' ἔπειτα υπέφερεν οὗτος ἀνεκδιήγητα δυστυχήματα, τὰ ὅποια ἔψαλαν οἱ ποιηταί. Εἰς τὰς δυστυχίας του εἶχε σύντροφον τὴν καλὴν του κόρην Ἀντιγόνην, ἣ ὅποια ἔγινε τὸ παράδειγμα τῆς υἱότητος εὐσεβείας.

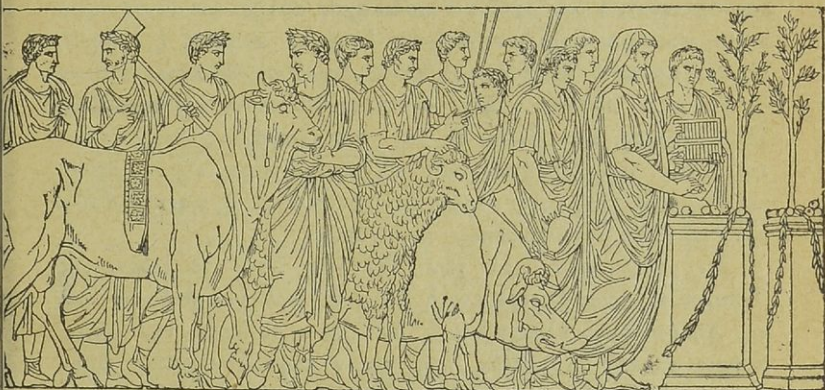
Ὁ Ὀρφεύς.— Μεγάλην φήμην ἀπέκτησε καὶ ὁ Ὀρφεύς, ὁ ὁποῖος δὲν ἦτο ἥρωες ἐκτελῶν ἄθλους, ἀλλ' ἥρωες τῆς μουσικῆς καὶ τῆς ποιήσεως. Ὁ γλυκὺς οὗτος ἀοιδὸς τῆς Θράκης ἐξημέρωνε μὲ τὴν λύραν του τὰ ἄγρια θηρία, καὶ, ὅταν ἀπέθανεν ἡ σύζυγός του Εὐρυδίκη, κατήλθεν εἰς τὸν Ἅδην ὅπου συνεκίνησε μὲ τὰ ᾄσματα του καὶ αὐτὸν τὸν Πλούτωνα, ὁ ὁποῖος τοῦ ἀπέδωκεν αὐτήν. Ἀλλὰ καὶ πάλιν τὴν ἔχασε, ἀπὸ τότε δὲ ἔζη εἰς τὰ δάση τῆς Θράκης ψάλλον τὰ δυστηχήματά του.

Αἱ σπονδαὶ καὶ αἱ θυσίαι — Εἰς τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς ἥρωας ὤφειλον οἱ ἄνθρωποι νὰ δεικνύουν τὸν σεβασμὸν των. Τοῦτο ἦτο ἡ *λατρεία* πρὸς αὐτούς, ἡ ὅποια ἐδεικνύετο δι' ἐξωτερικῶν τύπων. Ἡ συνηθεστέρα τιμὴ ἦτο ἡ σπονδή, δηλαδή ἡ ἢ προσφορὰ οἴνου ἢ καὶ ἄλλου ὑγροῦ, τὸ ὅποῖον ἔχουνον πρὸς τιμὴν τῶν θεῶν. Ἐπισήμως ἐλατρεύοντο οἱ θεοὶ εἰς τοὺς *ναοὺς*, οἱ ὅποιοι ἦσαν κατοικίαι των. Ὁ ἐπισημότερος δὲ τύπος τῆς λατρείας ἦτο ἡ *θυσία*, ἡ ὅποια ἐτελεῖτο εἰς τὸν *βωμόν*, ἐν ὑψηλὸν μέρος ἐμπροσθεν τοῦ ναοῦ.

Αἱ θυσίαι συνίσταντο εἰς τὴν προσφορὰν εἴτε καρπῶν, εἴτε ζώων, τὰ ὅποια ἐσφάζοντο ἐπὶ τοῦ βωμοῦ. Ἐθυσιάζοντο δὲ διάφορα ζῷα ἀναλόγως πρὸς τὸν θεόν, πρὸς τὸν ὅποιον ἐγίνετο ἡ θυσία, συνήθως βοῦς, πρόβατον, αἰξ. Ἐνίοτε ἐθυσιάζοντο πολλὰ ζῷα συγχρόνως, καὶ τότε ἡ θυσία ἐλέγετο *ἐκατόμβη*, διότι ἔπρεπε κυρίως νὰ θυσιασθοῦν ἑκατὸν βόες, καὶ κάθε ἄλλη ζμὺς μεγάλη θυσία ἐλέγετο ἑκατόμβη.

Αἱ τελεταὶ τῆς θυσίας. — Οἱ πιστοὶ προσήρχοντο μὲ ἐορτάσιμα ἐνδύματα καὶ στεφανωμένοι, ἐπίσης καὶ τὰ θυσιαζόμενα ζῷα ἦσαν στολισμένα μὲ ταινίας καὶ μὲ στεφάνους. Πρῶ-

τον ἔψαλλον τοὺς καθιερωμένους θρησκευτικοὺς ὕμνους, ἔπειτα ἔθυσιάζετο ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς τὸ ζῆον. Μὲ τὸ αἷμα τοῦ ζῆου ἐρραντίζετο ὁ βωμός, ἐν μέρος αὐτοῦ ἐκχέτο πρὸς τιμὴν τοῦ θεοῦ, σπανίως ἐκαίετο ὀλόκληρον καὶ τότε ἡ θυσία ἐλέγετο ὀλοκαύτωμα. Τὸ δὲ ἄλλο μέρος τοῦ ζῆου ἐτρώγετο εἰς συμπόσιον ἀπὸ ὅσους ἐλάμβανον μέρος εἰς τὴν τελετὴν. Μεγαλοπρεπέσταται δὲ ἦσαν αἱ θυσίαι, τὰς ὁποίας προσέφερε τὸ κράτος (ἢ πόλις). Ἐπήγαιναν νὰ προσφέρουν τὴν θυσίαν μὲ λαμπρὰν πομπὴν

Ἀρχαία θυσία.

(λιτανείαν), εἰς τὴν ὁποίαν ἐλάμβανον μέρος οἱ ἄρχοντες, οἱ πολῖται, ἰδιαίτεροι δὲ χοροὶ ἔψαλλον τοὺς ὕμνους καὶ ἐνίοτε ἐχόρευον.

Πρὸς τιμὴν τοῦ θεοῦ ἔκαμναν καὶ ἀπιερώματα, **ἀναθήματα**, εἴτε ἔκαμναν τὸ ἄγαλμά του, τὸ ὅποion ἐτοποθέτουν ἐντὸς τοῦ ναοῦ, εἴτε καὶ διάφορα ἄλλα μικρότερα ἀντικείμενα. Ὅλοι δὲ αἱ συνήθειαι αὗται, αἱ πομπαί, οἱ χοροί, οἱ ὕμνοι, τὰ ἀναθήματα, ἀνεδείκνυον τὴν λατρείαν καὶ ἐξηυγένιζον τὰ πνεύματα. Ἐν γένει δὲ ὅχι μόνον εἰς τὸν ὥραιον κόσμον τῶν θεῶν, τὸν ὅποion ἐδημιούργησαν οἱ ἀρχαῖοι, ἀλλ' ἀκόμη καὶ εἰς τὴν λατρείαν αὐτῶν ἐπεκράτει ἡ λαμπρότης καὶ ἡ φαιδρότης. Αἱ θρησκευτικαὶ τελεταὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων δὲν εἶχον τὴν σκληρότητα, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἡ λατρεία μερικῶν Ἀνατολικῶν

λαῶν, οἱ ὅποιοι ἐθυσίαζον καὶ ἀνθρώπους ἀκόμῃ. Οἱ Ἕλληνες προσέφερον εἰς τοὺς θεοὺς ἄνθη καὶ καρπούς, αἱ δὲ θυσίαι τῶν κατέλγηγον εἰς φαιδρὰ συμπόσια. Ὅλη δὲ ἡ τελετὴ ἦτο μίᾳ φαιδρᾷ πανηγυρις. Καὶ οὕτω συνετέλεσε καὶ ἡ λατρεία εἰς τὴν ἐξηυγένισιν τοῦ λαοῦ, αἱ δὲ προσφοραὶ ἀγαλμάτων εἰς τοὺς θεοὺς συνετέλεσαν εἰς τὴν τελειοποίησιν τῆς τέχνης.

Τὰ μεγάλα ἱερά.—Ἐκαστος Ἑλληνικὸς λαὸς καὶ ἐκάστη πόλις, ἐτίμα ἰδιαιτέρως τὸν θεὸν ἢ τὸν ἥρωα, ὁ ὅποιος τὴν ἐπροστάτευεν, ὁ ὅποιος ἦτο ὁ *πολιοῦχος* αὐτῆς, καὶ ἔδρευε πρὸς τιμὴν τοῦ *ναοῦ* ἢ *ἡρώου* (εἰς τὰς Ἀθήνας ἐτίματο ἡ Ἀθηνᾶ, εἰς τὸ Ἄργος ἡ Ἥρα κλπ.). Ὅλοι ὁμῶς οἱ Ἕλληνες ἐτίμων ὡς ἀνώτατον θεὸν τὸν Δία, ὁ ὅποιος διὰ τοῦτο ἐλέγετο *Ζεὺς Πανελλήνιος*. Καὶ ἄλλοι δὲ ἀπὸ τοὺς μεγάλους θεοὺς ἦσαν κοινοὶ θεοὶ τῶν Ἑλλήνων, καὶ εἰς μερικὰ μέρη εἶχον ἰδρυθῇ *μεγάλα ἱερά* πρὸς τιμὴν αὐτῶν, ὅπου ἦσαν ναοί, ἀγάλματα, ἡρώα καὶ ἐτελοῦντο μεγαλοπρεπεῖς πανηγύρεις.

Τὰ μεγαλύτερα ἱερά τῶν Ἑλλήνων ἦσαν τὸ ἱερὸν τῆς *Ὀλυμπίας*, ὅπου ἐλατρεύετο ὁ Ζεὺς, τὰ ἱερά τῶν *Δελφῶν* καὶ τῆς *Δήλου*, ὅπου ἐλατρεύετο ὁ Ἀπόλλων, τὸ ἱερὸν τῆς *Ἐπιδαύρου* εἰς τὴν Ἀργολίδα πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ὅπου ἐπήγαινον οἱ ἀσθενεῖς πρὸς ἴασιν, καὶ τὸ ἱερὸν τῆς *Ἐλευσίνος* εἰς τὴν Ἀττικὴν, ὅπου ἐγίνοντο τὰ *Ἐλευσίνια μυστήρια*, δηλαδὴ μυστικαὶ τελεταί, αἱ ὁποῖαι ἐξηυγένιζον τοὺς λαμβάνοντας μέρος εἰς αὐτάς.

Σήμερον γνωρίζομεν καλῶς τὰ μεγάλα ἱερά, διότι οἱ ἀρχαιολόγοι ἔκαμαν ἀνασκαφάς καὶ εὗρον ναοὺς, βωμοὺς, ἀγάλματα, καὶ πολυεῖδη ἄλλα κτίρια. Ἀπὸ τὰ εὗρήματα αὐτὰ δυνάμεθα ν' ἀναπαραστήσωμεν τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν ἱερῶν καὶ τὴν λαμπρότητα τῶν τελετῶν.

Αἱ Ἀμφικτιονίαι.—Τὴν ἀνάγκην πρὸς συνένωσιν ἡσθάνθησαν ἀπὸ παλαιούς χρόνους οἱ Ἕλληνες, καὶ ἔκαμαν ἐνώσεις διὰ θρησκευτικῶν σκοποῦς, διὰ νὰ λατρεύουν μαζὶ τοὺς θεοὺς καὶ νὰ προφυλάττουν τὰ κοινὰ ἱερά. Οἱ συνενοῦμενοι λαοὶ πρὸς κοινὴν λατρείαν ἦσαν ἰδίως οἱ λαοί, οἱ ὅποιοι κατῴκουν τριγύρω εἰς ἓνα ἱερὸν τόπον καὶ διὰ τοῦτο ἐλέγοντο *ἀμφικτιόνες* (περίοικοι), αἱ δὲ συνελεύσεις *ἀμφικτιονίαι*. Οἱ ἀμφικτιόνες

συνήρχοντο κατὰ ὠρισμένον χρόνον, διὰ τὴν ἀσφάλειαν καὶ περὶ τῶν ὑποθέσεων των, αἱ δὲ συνελεύσεις αὐτῶν ἐλέγοντο **ἀμφικτιονικά συνέδρια**.

Τοιαῦται ἀμφικτιονικά εἶχον γίνεσθαι μετὰ τῶν Ἑλλήνων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, μία μετὰ τῶν Ἰωνικῶν πόλεων καὶ ἄλλη μετὰ τῶν Δωρικῶν. Ἀλλὰ σπουδαιότερα ἦτο ἡ **Ἀμφικτιονία τοῦ Ἀπόλλωνος** εἰς τοὺς Δελφούς, οἱ ὅποιοι ἐθεωροῦντο ὡς τὸ ἐθνικὸν ἱερὸν τῶν Ἑλλήνων. Πρὸ παντὸς δὲ ἡ ἀμφικτιονία τῶν Δελφῶν συνετέλεσε πολὺ εἰς τὸ νὰ συνδέσῃ περισσότερον τοὺς Ἕλληνας. Μεγάλῃ δὲ τιμῇ ἐθεωρεῖτο διὰ μίαν Ἑλληνικὴν πόλιν ν' ἀποτελῇ μέλος τοῦ Ἀμφικτιονικοῦ συνεδρίου τῶν Δελφῶν.

Οἱ οἰωνοὶ καὶ τὰ μαντεῖα.—Οἱ Ἕλληνες ἐπροσπάθουν νὰ μαθάνουν τὴν θέλησιν τῶν θεῶν καὶ νὰ προβλέπουν τὸ μέλλον. Ἐνόμιζον ὅτι οἱ θεοὶ ἔστελλον εἰς αὐτοὺς **σημεῖα** καὶ ὅτι ἠδύναντο νὰ ἐξηγήσουν τὰ σημεῖα ταῦτα. Τὰ σπλάγχχνα τῶν θυμάτων, δηλαδὴ τῶν θυσιαζομένων ζώων, καὶ ἰδίως ὁ τρόπος, κατὰ τὸν ὅποιον ἐπέτων τὰ πτηνά, ἐδείκνυντο εἰς αὐτοὺς τὰ σημεῖα ταῦτα. Ὁ τρόπος οὗτος ἦτο σπουδαιότατος καὶ διὰ τοῦτο τὰ σημεῖα τῶν θεῶν ἐλέγοντο **οἰωνοὶ** (οἰωνός=πτηνόν).

Ἐκεῖνος, ὁ ὅποιος προέβλεπε τὸ μέλλον, ἐλέγετο **μάντις**, ἦσαν δὲ μάντιες κυρίως οἱ ἱερεῖς. Μεγάλῃν δὲ φήμῃν ἀπέκτιτταν ἰδίως ὠρισμένοι ἱεροὶ τόποι, οἱ ὅποιοι ἐλέγοντο **μαντεῖα** καὶ εἰς τοὺς ὁποίους ὁ ἴδιος ὁ θεὸς ἐπροφῆτευσεν τὸ μέλλον καὶ ἔδιδε τοὺς **χρησμούς**. Τοιοῦτον πανάρχαιον μαντεῖον ἦτο εἰς τὴν Δωδώνην τῆς Ἠπείρου, τὸ ὅποιον ἐπροστάτευεν ὁ Ζεὺς. Ὀνομαστὸν ἐπίσης ἦτο τὸ **Τροφώνιον ἄντρον** εἰς τὴν Λεβάδειαν τῆς Βοιωτίας, ὅπου οἱ χρησμοὶ ἐδίδοντο ἐντὸς σκοτεινοῦ καὶ μυστηριώδους σπηλαίου. Μὲ ὅλον ἔμῳ τὸν σεβασμόν, τὸν ὅποιον εἶχον οἱ Ἕλληνες πρὸς τοὺς χρησμούς καὶ τοὺς οἰωνούς, ἐγνώριζον πάντοτε ὅτι δι' ἓνα εὐγενὴ σκοπὸν δὲν εἶχον ἀνάγκην ἀπὸ οἰωνούς. Ὁ ἕκτωρ λέγει εἰς τὴν Ἰλιάδα.

«Εἷς οἰωνὸς ἄριστος, ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης»,

δηλαδὴ, ὁ καλύτερος οἰωνὸς εἶναι νὰ πολεμῇ κανεὶς ὑπὲρ τῆς πατρίδος του.

Τὸ Μαντεῖον τῶν Δελφῶν.—Τὸ ὀνομαστότερον μαντεῖον ἦτο τὸ **Μαντεῖον τῶν Δελφῶν**, ὅπου ὁ Ἀπόλλων ἔδιδε τοὺς χρησμούς διὰ μέσου μιᾶς ἱερείας, ἡ ὁποία ὀνομάζετο **Πυθία**. Ἐδίδε δὲ ἡ Πυθία τὰς ἀπαντήσεις ἀπὸ ἑνα τρίποδα τοποθετημένον εἰς ἓν ἄντρον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐξήρχοντο ἀτμοί. Ἡ Πυθία ἐξαλίζετο ἀπὸ τοὺς ἀτμούς καὶ ἐξέβαλλεν ἀνθρώπους φωνάς, οἱ ἱερεῖς ἡρμήνευον αὐτάς, καὶ οὕτω μετέδιδον εἰς τοὺς ἐρωτῶντας τὸν χρησμὸν τοῦ θεοῦ. Οἱ χρησμοὶ τῆς Πυθίας εἶχον ἀμφίβολον ἔννοιαν καὶ ἦτο δύσκολον νὰ ἐξηγηθῇ σαφῶς ἡ συμβουλή τοῦ θεοῦ.

Οἱ χρησμοὶ τοῦ Ἀπόλλωνος εἶχον γίνεαι περίφημοι εἰς ὅλον τὸν ἀρχαῖον κόσμον. Ὁ ναὸς ἦτο γεμάτος ἀπὸ πλούσια δῶρα καὶ ἀνθηρίματα, μεγάλοι θησαυροὶ εἶχον συλλεχθῇ ἐκεῖ, τὸ Μαντεῖον μάλιστα ἐδάνειζε χρήματα εἰς τὰς πόλεις, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἀνάγκην. Ὁ Ἀπόλλων ἔδιδε πάντοτε χρησίμους συμβουλὰς εἰς ὅλους, ὅσοι κατέφευγον εἰς αὐτόν. Δὲν ἡρώτων δὲ τὸ Μαντεῖον τῶν Δελφῶν μόνον ἰδιῶται, ἀλλ' ἀκόμη καὶ πολιτι-

κοὶ ἄνδρες, καὶ αἱ πόλεις ἔστελλον ἀπεσταλμένους, διὰ νὰ λάβουν ὁδηγίας, δὲν ἦρχοντο δὲ μόνον Ἕλλη-
νες, ἀλλὰ καὶ ξένοι ἀπὸ μακρινὰ μέρη. Οἱ ἱερεῖς τοῦ Μαντείου ἦσαν ἄνθρωποι σοφοί, οἱ ὁποῖοι εἶχον πολλὰ μάλιστα ἀπὸ τοὺς πολυαριθμοὺς προσκυνητάς, μετὰ τὴν πείραν δὲ καὶ μετὰ τὴν σοφίαν τῶν ἐδίδον πάντοτε φρονίμους ὁδηγίας.

Τὸ Μαντεῖον τῶν Δελφῶν εἶχε πολλὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν, εἶχε μά-

λιστα καὶ μεγάλην ἠθικὴν ἐπίδρασιν. Διότι ἦτο ἀπηγορευμένη ἡ εἰσὸς εἰς τοὺς ἐνόχους, ὥφειλε δὲ νὰ ἐξαγνισθῇ τις μετὰ τὸ ὕδωρ τῆς πηγῆς Κασταλίας, πρὶν γίνῃ δεκτὸς

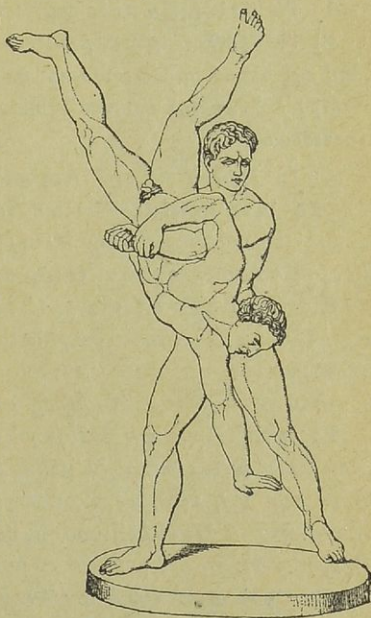
Ἡ Πυθία καθήμενη ἐπὶ τοῦ τρίποδος χρησιμοδοτεῖ.

ἀπὸ τὴν Πυθίαν. Προσέτι ὤφειλε νὰ γνωρίζῃ καλὰ τὸν ἑαυτὸν του, διότι τότε θὰ ἠδύνατο νὰ κυβερνᾷ τὰ πάθη του καὶ νὰ διευθύνῃ τὸν ἑαυτὸν του. Διὰ τοῦτο ἄνω τῆς θύρας τοῦ ἱεροῦ ἦτο γραμμένον μὲ χρυσᾷ γράμματα τὸ **γνώθι σαυτὸν**.

Αἱ ἐορταὶ τῶν πόλεων.— Πρὸς τιμὴν τοῦ προστάτου θεοῦ ἡ ἥρωος ἐτέλει κάθε Ἑλληνικὴ πόλις ἐπισήμους τελετὰς εἰς ὠρισμένον χρόνον (ὅπως καὶ σήμερον τελοῦνται διὰ τοὺς ἁγίους). Μερικαὶ ἀπὸ τὰς ἐορτὰς αὐτὰς ἐγίνοντο μὲ μεγάλην ἐπισημότητα, ὅλας δὲ ὑπερέβαλλεν εἰς λαμπρότητα ἢ τελουμένη εἰς τὰς Ἀθήνας ἐορτὴ τῶν Παναθηναίων πρὸς τιμὴν τῆς πολιούχου θεᾶς Ἀθηνᾶς. Ὑπῆρχον ὁμοίως καὶ ἐορταὶ κοιναὶ εἰς ὅλους τοὺς Ἑλληνας, αἱ ὁποῖαι ἐλέγοντο **πανηγύρεις**. Εἶχον δὲ αἱ ἐορταὶ καὶ πανηγύρεις αὐταὶ φαιδρὸν χαρακτῆρα, ὥστε ἦσαν καὶ ὡς λαϊκαὶ ἐορταί.

Οἱ ἀγῶνες.—Οἱ Ἕλληνες ἐτίμων τὴν συμμετρίαν καὶ τὴν ρώμην τοῦ σώματος εἰς τόσον βαθμόν, ὥστε ἐνόμιζον, ὅτι δὲν ὑπῆρχε διὰ τοὺς θεοὺς περισσότερον ἀρεστή προσφορὰ παρὰ νὰ τοὺς ἐπιδεικνύουν ὥραια καὶ ρωμαλέα σώματα. Διὰ τοῦτο εἰς τὰς πανηγύρεις ἐτέλουν ἀγῶνας, εἰς τοὺς ὁποίους προσέτρεχον ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ οἱ **ἀθληταὶ** καὶ οἱ θεαταὶ μὲ μέγαν ἐνθουσιασμόν.

Τὰ ἀγωνίσματα ἦσαν πολλά, ὡς σπουδαιότερα δὲ ἐθερῶοντο ὁ δρόμος μὲ ὄπλα ἢ χωρὶς ὄπλα, ὁ δρόμος μὲ ἀμάξας ἢ μὲ ἵππους, αἱ **ἀρματοδρομίαι**, ἡ **ἵπποδρομία**, ἡ **δισκοβολία** (ρίψιμον τοῦ δίσκου) καὶ τὸ **ἀκόντισμα** (ρίψιμον τοῦ ἀκοντίου).

Πάλη εἰς ἀγῶνας.— Οἱ ἀγωνισταὶ ἐπάλαιον γυμνοί.

Οἱ ἀθλῆται ἔκχμναν πρωτότερα μεγάλην προπόνησιν, ἔκχμναν δῖαιταν καὶ γυμναστικὴν, μὲ τὴν ἀδιάκοπον δὲ ἀσκήσιν ἐφθάναν εἰς μεγάλην σωματικὴν δύναμιν. Οἱ Ἕλληνες εἶχον ἐξευγενίσει τοὺς ἀγῶνας, διότι ἀπεκλείετο πᾶν ὑλικὸν κέρδος καὶ οἱ νικῆται δὲν ἐλάμβανον ὡς βραβεῖον χρήματα, ἡγωνίζοντο μόνον διὰ τὴν τιμὴν, ἢ μόνη ἀμοιβὴ τοῦ νικητοῦ ἦτο εἰς στέφανος δάφνης ἢ ἐλαίας.

Οἱ τέσσαρες μεγάλοι ἀγῶνες. — Κάθε πόλις ἐτέλει κατὰ τὰς ἐορτὰς ἰδικούς της ἀγῶνας. Ἄλλ' ἔπειτα μερικὰ μέρη ἐκ θρησκευτικῶν λόγων ἔγιναν κοινὸν κέντρον λατρείας καὶ ἀγώνων, οὗτοι δὲ ἐθεωροῦντο ὡς *Πανελλήνιοι ἀγῶνες*. Οἱ τέσσαρες μεγάλοι ἀγῶνες ἦσαν :

- 1) Τὰ *Ὀλύμπια* πρὸς τιμὴν τοῦ Διὸς εἰς τὴν Ἥλιδα.
- 2) Τὰ *Πύθια* πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος εἰς τοὺς Δελφούς, ὅπου ἐγίνοντο κυρίως μουσικοὶ καὶ ποιητικοὶ ἀγῶνες.
- 3) Τὰ *Ἰσθμια* εἰς τὸν Ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου πρὸς τιμὴν τοῦ Ποσειδῶνος.

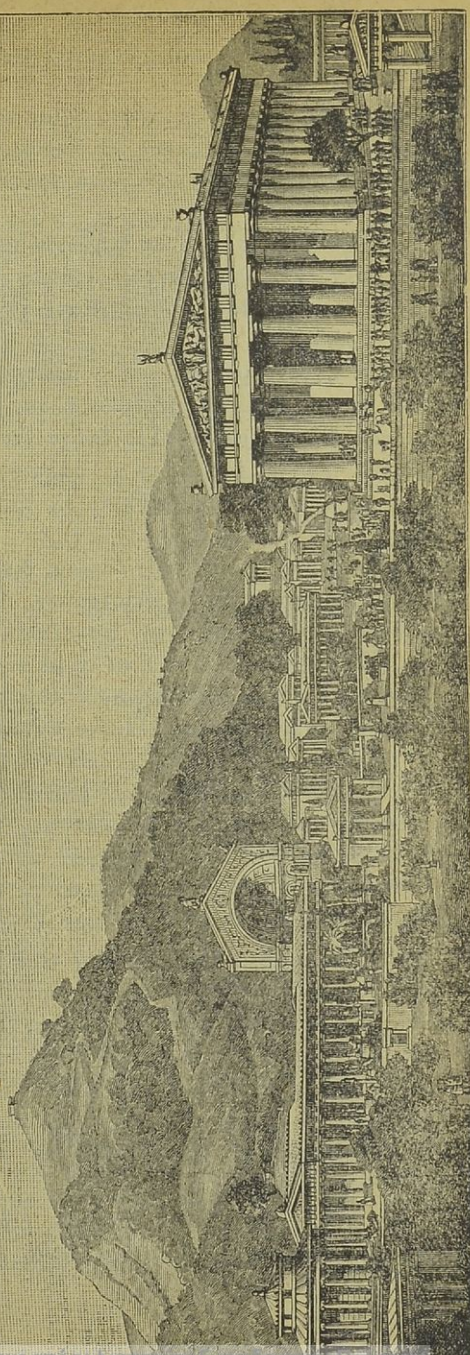
- 4) Τὰ *Νέμεα* εἰς τὴν Ἀργολίδα πρὸς τιμὴν τοῦ Διὸς.

Ἡ Ὀλυμπία. — Ὅλους τοὺς ἀγῶνας ὑπερέδκλλον κατὰ πολὺ οἱ τελούμενοι εἰς τὴν Ὀλυμπίαν πρὸς τιμὴν τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς, οἱ ὅποιοι ἐλέγοντο *Ὀλύμπια* ἢ *Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες*.

Εἰς τὴν Ἥλιδα εἰς μίαν κοιλάδα, τὴν ὁποίαν διαρρέει ὁ ποταμὸς Ἀλφειὸς, εὗρίσκετο εἰς παλαιὸς ναὸς τοῦ Διὸς, ὅπου ἀπὸ παλαιστοτάτους χρόνους ἐγίνοντο ἀγῶνες. Μικρὸν κατὰ μικρὸν ἤρχισαν νὰ ἔρχωνται Ἕλληνες ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος.

Εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ἐκτίσθησαν πολλοὶ ναοὶ τῶν θεῶν, διάφορα ἄλλα μνημεῖα καὶ τὸ μέρος ἐστολίσθη μὲ πολλὰ ἀγάλματα. Ἀργότερα ἀνηγέρθη μεγαλοπρεπὴς ναὸς πρὸς τιμὴν τοῦ Διὸς, ὁ ὁποῖος ἦτο ὁ *Πανελλήνιος θεός*. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἢ Ὀλυμπία ἐγινεν εἰς μέγας καὶ πολὺ σεβαστὸς ἱερὸς τόπος.

Οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες. — Κάθε τέσσαρα ἔτη συνήρχοντο οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν Ὀλυμπίαν διὰ νὰ ἀπονεύμουν κοινὴν λατρείαν εἰς τὸν Δία καὶ νὰ ἐορτάσουν τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας. Ἡ περίοδος δὲ αὕτη τῶν τεσσάρων ἐτῶν ἐλέγετο *Ὀλυμπιάς*, καὶ οἱ ἱερεῖς τοῦ Διὸς ἀπὸ τὸ 776 π.Χ. ἐσημείωνον τακτικὰ τὰς Ὀλυμπιάδας καὶ τοὺς νικητὰς. Τὸ ἔτος δὲ τοῦτο ἔλαβον οἱ

Ἡ ἱερὰ Ἀκρὶς. — Οἱ ὤρουότατοι ναοὶ καὶ μνημεῖα (ἀντικατάστασις).

Ἕλληνες ὡς ἀρχὴν τῆς χρονολογίας των καὶ διὰ τοῦτο ἀπὸ τὸ ἔτος 776 π. Χ. γνωρίζομεν μὲ ἀκριβείαν τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν, διότι ἀπὸ τότε ἤρχισαν νὰ γράφωνται τακτικὰ τὰ ἱστορικά γεγονότα.

Οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες διήρκουν πέντε ἡμέρας καὶ ἐγίνοντο εἰς χώρον, ὃ ὁποῖος ἐλέγετο στάδιον (ὠμοίαζε μὲ τὸ στάδιον τοῦ Ἀδέρων εἰς τὰς Ἀθήνας). Κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτῶν ἔπαυον ὅλοι οἱ πόλεμοι.

Τὰ ἀγωνίσματα.— Τὴν πρώτην ἡμέραν ἐγίνετο μεγάλη θυσία εἰς τὸν Δία, εἰς τὸ ἱερὸν ἄλσος του, τὸ ὁποῖον ἐλέγετο **Ἄλτις**. Τὴν ἐπομένην ὅλοι ἐπήγαιναν εἰς τὸ στάδιον. Μόλις ἔβγαιεν ὁ ἥλιος ἐσάλπιζον αἱ σάλπιγγες, οἱ κριταὶ οἱ ὁποῖοι ἐλέγοντο ἐλλανοδίκαί, ἐκάθηντο εἰς τὰς θέσεις των, οἱ ἀθληταὶ ἡτοιμάζοντο καὶ οἱ ἀγῶνες ἤρχίζον. Τὰ πρῶτα ἀγωνίσματα ἦσαν οἱ δρόμοι, κατὰ τοὺς ὁποίους διέτρεχον τὸ στάδιον μίαν καὶ ἔπειτα δύο φορές μὲ ἐπιστροφὴν. Ἐπειτα ἡγωνίζοντο εἰς τὸ ἄλμα, τὸ ἀκόντισμα, τὴν δισκοβολίαν καὶ τέλος εἰς τὴν πάλην. Ἐνίστε συνεδυάζετο ἡ πάλη μὲ τὴν πυγμαχίαν καὶ τότε τὸ ἀγώνισμα ἐλέγετο **παγκράτιον**. Ὅστις ἐξήρχετο νικητὴς καὶ εἰς τὰ πέντε ἀγωνίσματα ἐλέγετο νικητὴς εἰς τὸ **πένταθλον**.

Τὸ ὠραιότατον ἀγώνισμα ἦσαν αἱ **ἵπποδρομίαι**, αἱ ὁποῖαι ἐγίνοντο εἰς τὸν **ἵπποδρόμον**, ἐσυνηθίζοντο δὲ ἀπὸ πολὺ ἀρχαίους χρόνους. Ἄλλοτε ἦσαν ἀγῶνες ἵππέων, ἄλλοτε ἀγῶνες ἄρμάτων. Τὰ ἄρματα ἦσαν ἐλαφρὰ καὶ ζευγμένα μὲ τέσσαρας ἵππους, ἐτοποθετοῦντο κατὰ σειρὰν εἰς ὠρισμένον μέρος, ἡ σάλπιγξ ἔδιδε τὸ σημεῖον καὶ τὰ ἄρματα ὤρμων εἰς τὸν δρόμον.

Ὁ Ὀλυμπιονίκης.— Τὴν τελευταίαν ἡμέραν ἐγίνετο μὲ ἐπισημότητα ἡ ἀπονομὴ τῶν βραβείων. Τὸ ἄθλον, δηλαδὴ τὸ βραβεῖον, ἦτο μόνον εἰς στέφανος δάφνης ἢ ἀγριελιάς, ἡ ὁποία ἐλέγετο **κότινος**. Ἐμπρὸς εἰς τὸν ναὸν τοῦ Διὸς συνηθροίζετο τὸ πλῆθος. Ὁ κῆρυξ ἐφώναζε τὸ ὄνομα τοῦ νικητοῦ καὶ τὴν πατρίδα του. Ὁ νικητὴς ἐπροχώρει καὶ οἱ Ἑλλανοδίκαί τοῦ ἔβαλλαν τὸ στέφανον εἰς τὴν κεφαλὴν καὶ τὸν ἀνεκήρυσσον Ὀλυμπιονίκην.

Δὲν ὑπῆρχε μεγαλυτέρα εὐτυχία διὰ τὸν Ἕλληνα παρὰ νὰ γίνῃ Ὀλυμπιονίκης. Ἦτο δόξα καὶ δι' αὐτὸν τὸν ἴδιον καὶ διὰ

τὸν τόπον τοῦ ὁποῖος τοῦ ἡτοίμαζε θριαμβευτικὴν ὑποδοχὴν. Οἱ συμπολῖται τοῦ ἐκρήμνιζον ἐν μέρος τοῦ τείχους τῆς πόλεως διὰ νὰ εἰσέλθῃ ἐπὶ ἄρματος. Μεγάλοι δὲ ποιηταί, ὅπως ὁ Θηβαῖος Πίνδαρος, ἔψαλλον τὴν δόξαν αὐτοῦ. Καὶ αὐτὴ ἡ ὑπερήφανος Σπάρτη ἔδιδεν εἰς τὸν Ὀλυμπιονίκην τὴν τιμὴν νὰ βαδίζῃ εἰς τὴν μάχην ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ στρατοῦ μαζί με τὸν βασιλέα. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἔδιδον εἰς αὐτὸν μεγάλα βραβεῖα καὶ τὸν ἔτρεφον δωρεὰν καθ' ὅλον τὸν βίον τοῦ εἰς τὸ Πρυτανεῖον (δημόσιον οἶκημα).

Οἱ Ἕλληνες παρσκευάζοντο μετὰ μεγάλην ἐπιμέλειαν διὰ τοὺς ἀγῶνας. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ νέοι ἀπέκτινον εὐκίνησιν καὶ φυσικὴν ρώμην, ἣ ὁποία ἐχρειάζετο διὰ τὸν πόλεμον. Οἱ ἀγῶνες συνετέλεσαν πάρα πολὺ ὅχι μόνον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ τοῦ πνεύματος, καὶ ἐν γένει εἰς τὴν τελειοποίησιν τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς. Τὴν τελειότητα ταύτην ἐξέφραζον οἱ ἀρχαῖοι μετὰ τὸ ρητὸν «νοῦς ὕγιης ἐν σώματι ὕγιει».

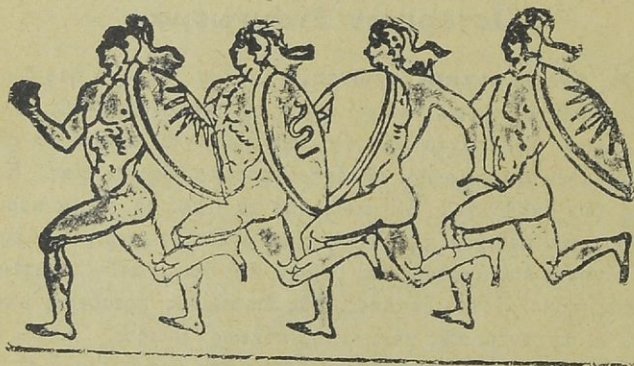
Ἱστορικὸν ἀνάγνωσμα.

Οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες.—Δι' ἓνα Ἑλληνα ἦτο δυστυχία ν' ἀποθάνῃ, χωρὶς νὰ ἔχῃ κάμει τὸ προσκύνημα τῆς Ὀλυμπίας. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν ἀγῶνων ἡδύνατο πάντες νὰ ὀδοιποροῦν ἐλευθέρως χωρὶς νὰ ἔχουν φόβον οὐδεμιᾶς βίας. Κατὰ μῆκος τῶν ὁχθῶν τοῦ Ἀλφειοῦ, ἀπὸ τὰ ὕψη, τὰ ὁποῖα περικυκλώνουν τὴν πεδιάδα τῆς Ὀλυμπίας, ἐβάδιζον χωρὶς διώλειμα προσκυνηταί ἐπὶ ἁμαξῶν, ἐπὶ ἵππων, ἐπὶ ὄνων, πεζοί. Κατέλυον δὲ ὅπως ἡδυκολύοντο ἕκαστος. Τὰς ἐπισήμους πρεσβείας ὑπεδέχοντο οἱ ἀρχόντες τῆς γειτονικῆς πόλεως Ἡλίδος. Ἄλλοι ἐπίσημοι διέμενον εἰς σκηνάς κατὰ μῆκος τῆς περιδόλου ἢ εἰς τὴν Ἀλτιν. Οἱ δὲ πτωχοί, ἐξηπλωμένοι εἰς τὰ χόρτα, ἐκοιμῶντο ὑπὸ τὸν ἑναστρον οὐρανόν.

Εἰς τοὺς ναοὺς, πλησίον τῶν βωμῶν, οἱ ὅποιοι ἦσαν κρυμμένοι ὑπὸ τὰ φυλλώματα τῶν πλατάνων, εἰς τὰς στοὰς τῆς ἀγορᾶς περιεφέρετο χωρὶς διακοπὴν τὸ περίεργον πλῆθος, καὶ κατ' ἀρέσκειαν ὁ καθείς ἔκαιε θυμιάματα πρὸς τιμὴν τῶν θεῶν. Κατόπιν ἐκάθηντο εἰς τὰ ἐδῶλια τοῦ σταδίου ἢ τοῦ ἵπποδρόμου,

διὰ νὰ θαυμάσουν τὴν καλὴν στάσιν τῶν ἀθλητῶν καὶ τοὺς ρωμαλέους ἵππους, διὰ νὰ κρίνουν τὴν ταχύτητα εἰς τὸν δρόμον καὶ τὰ κτυπήματ' εἰς τὴν πυγμὴν, διὰ νὰ χαίρῃσιν τοὺς νικητάς, οἱ ὅποιοι ἐλάμβανον ἀπὸ τοὺς Ἑλλανοδίκας τὸν κότινον. Κατόπιν ἔδωκεν νὰ διέρχωνται αἱ πομπαὶ τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ἱερέων μὲ τὰς ἐπισήμους ἐνδυμασίας. Παρηκολούθουν μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς τὰς ἐπισήμους πρεσβείας, αἱ ὅποιαι προσήρχοντο βραδέως ἢ μία μετὰ τὴν ἄλλην καὶ προσέφερον εἰς τὸν μέγαν θεὸν τὸ προσκύνημά των καὶ τὴν λατρείαν τῆς πόλεώς των.

Ἀπερίγραφτος δὲ ἐνθουσιασμός ἐτάρασσε τὰ πλήθη, ὅταν οἱ νικηταί, οἱ ὅποιοι ἐγνώριζον, ὅτι θὰ ἔζων πάντοτε ἐν δόξῃ, ἐξήρχοντο ἀπὸ τὸν ναὸν τοῦ Διὸς φοροῦντες τὸν στέφανον καὶ μὲ τὸν ἦχον τῶν σαλπύγγων καὶ τῶν ἐπινικίων ὕμνων διηρθύνοντο εἰς τὸ πρυτανεῖον, ὅπου τοὺς ἐπερίμενε τὸ ἐπίσημον γεῦμα. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην αἱ ψυχαὶ ὄλων τῶν θεατῶν ἐθερμαίνοντο μὲ τὸ αἶσθημα τῆς Ἑλληνικῆς ἀδελφότητος». (*Μονσώ*, ἢ Ἑλλάς πρὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου).

Ὅπλιτοδρόμοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Ἡ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΩΝ Ἡ ΣΠΑΡΤΗ—ΑΙ ΑΘΗΝΑΙ

α. Αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις.—Τὰ πολιτεύματα. Οἱ νομοθέται. Οἱ Δωριεῖς καὶ οἱ Ἴωνες.

β. Ἡ Σπάρτη.—Οἱ κάτοικοι. Οἱ νόμοι τοῦ Λυκούργου.

γ. Αἱ Ἀθῆναι.—Ἡ παλαιὰ ἱστορία. Οἱ νόμοι τοῦ Σόλωνα.

Καθ' ὃν χρόνον οἱ Ἕλληνες τῆς Ἰωνίας ἦσαν προωδευμένοι εἰς τὸν πολιτισμόν, ἤρχισαν καὶ εἰς τὴν Ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα νὰ γίνωνται πρόσδοι καὶ νὰ σχηματίζονται Ἑλληνικὰ κράτη. Διότι ἡ Ἑλλὰς δὲν ἀπετέλει εἰς τὴν ἀρχαιότητα ἓν κράτος ἡνωμένον, ἀλλὰ συνίστατο ἀπὸ πολλὰ μικρὰ κράτη, τὰ ὅποια ἦσαν αἱ πόλεις. Αἱ μεγάλα δὲ πόλεις ἦσαν ἡ Σπάρτη καὶ αἱ Ἀθῆναι, αἱ ὅποια ἔγιναν ὀνομασταὶ καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν καὶ εἰς τὴν παγκόσμιον ἱστορίαν. Εἰς τὴν Σπάρτην ὁ πολίτης ἦτο στρατιώτης, ἔτοιμος νὰ θυσιάσῃ τὴν ζωὴν διὰ τὴν πατρίδα του. Ἐπίσης καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀλλ' ὁ Ἀθηναῖος δὲν ἦτο μόνον φιλόπατρις, ἡγάπα τὴν ἐργασίαν, τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας.

α.—Αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις.

Ἡ πόλις.—Ἡ χώρα τῆς Ἑλλάδος ἀποτελεῖται ἀπὸ πολλὰς κοιλάδας, τὰς ὅποιας περικλείουν ὄρη, ἡ τοιαύτη δὲ γεωγραφικὴ διαμόρφωσις τῆς χώρας συνετέλεσεν, ὥστε ἡ Ἑλλὰς νὰ μὴ ἐνωθῇ ποτὲ εἰς ἐνιαῖον κράτος, ἀλλὰ κάθε πόλις ν' ἀποτελῇ καὶ ἐν χωριστὸν κράτος. Τοιαῦται μεγάλαι πόλεις, ἀληθινὰ κράτη, ὑπῆρξαν αἱ Θῆβαι εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Βοιωτίας, αἱ

Ἀθῆναι εἰς τὴν Ἀττικὴν, τὸ Ἄργος, ἡ Κόρινθος, ἡ Σπάρτη εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Πελοποννήσου.

Ὅταν οἱ Ἑλληνικοὶ λαοὶ κατέβαινον ἀπὸ τὸν Βορρᾶν καὶ ἐξήτουν χώρας νὰ ἐγκατασταθοῦν, δὲν ἦσαν ὅλως διόλου ἄτακτα στίφη, εἶχον κάποιαν ὁργάνωσιν. Ἀπετελοῦντο ἀπὸ διάφορα **γένη** (γένος, μεγάλη οἰκογένεια), πολλὰ γένη ἀπετέλουν μίαν **φυλὴν**. Ὅσοι ἀνῆκον εἰς μίαν φυλὴν συνεδέοντο πρὸς ἀλλήλους, διότι ἐλάτρευον ἓνα κοινὸν πρόγονον, ἓνα ἥρωα, εἶχον δὲ καὶ ἓνα ἀρχηγόν, ὁ ὁποῖος ἦτο **βασιλεὺς**.

Ὅταν λοιπὸν ἐγκατεστάθησαν οἱ λαοὶ εἰς ὠρισμένας χώρας, τότε φυσικὰ ἐκτίσαν χωρία, ἀπὸ τὰ ὁποῖα μὲ τὸν καιρὸν ἐγίναν αἱ πόλεις, καὶ ἔζων μὲ τάξιν καὶ μὲ νόμους. Οὕτως, ἤρχισε νὰ συγκροτῇται ἡ πόλις, δηλαδὴ τὸ κράτος. Ὅσοι εἶχον δικαιώματα εἰς τὴν πόλιν ἐλέγοντο **πολῖται**, ὁ δὲ τρόπος, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐκυβερνᾶτο κάθε πόλις, ἐλέγετο **πολιτεία**.

Τὰ Ἑλληνικὰ κράτη ἦσαν πολὺ μικρά, πολλὰ εἶχον ὀλίγας χιλιάδας κατοίκους, τὰ μεγαλύτερα 200—300 χιλ. Κάθε μία ἀπὸ τὰς πόλεις εἶχεν, ὡς ἰδιαιτέρον κράτος, ἰδικήν τῆς κυβέρνησιν, ἰδικὸν τῆς στρατὸν καὶ στόλον. Αἱ ἀντιζηλῖαι καὶ τὰ συμφέροντα πολλάκις ἔφερον τὰ κράτη αὐτὰ εἰς σύγκρουσιν, ἡ Ἑλληνικὴ δὲ ἱστορία ὁμιλεῖ συχνὰ περὶ τῶν πολέμων αὐτῶν Ἑλληνων πρὸς Ἑλλήνας.

Ἡ βασιλεία.—Εἰς τὰς ἀρχὰς ὁ λαὸς ἐκυβερνᾶτο ἀπὸ ἓνα βασιλέα, ὁ ὁποῖος ἦτο ἰσόδιος ἄρχων καὶ ἀνῆκεν εἰς τὸ πρῶτον γένος, οἱ δὲ διάδοχοί του ἔπρεπε νὰ εἶναι ἀπὸ τὸ ἴδιον γένος (οἱ Ἀτρεΐδαι εἰς τὴν Πελοπόννησον, οἱ Κοδρίδαι εἰς τὰς Ἀθήνας κλπ.).

Ἄλλ' οἱ βασιλεῖς ἐκεῖνοι δὲν ἦσαν ἀπόλυτοι κύριοι, δὲν ἐκυβέρνηντων δεσποτικῶς. Ὅπως τοὺς περιγράφουν τὰ Ὀμηρικὰ ποιήματα, ἦσαν οἱ πρῶτοι μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀρχηγῶν, τῶν ὁποίων ἤκουον τὴν γνώμην. Ὁ βασιλεὺς εἶχε τὴν ἀρχηγίαν εἰς τὸν πόλεμον, ἦτο ἱερεὺς, δηλαδὴ ἔκαμνε θυσίας ὑπὲρ τοῦ λαοῦ του, ἦτο προσέτι καὶ ὁ ἀνώτατος δικαστής. Πλησίον του ἦσαν οἱ φίλτατοι ἀρχηγοί, οἱ ὁποῖοι τὸν ἐβοήθουν (θεράποντες). Οἱ παλαιότεροι δὲ ἀρχηγοί, οἱ **γέροντες**, ἀπετέλουν τὸ συμβούλιόν του, τὸ ὁποῖον ἐλέγετο **Βουλὴ**. Ἀλλὰ καὶ ὁ λαὸς συνήρχετο

εἰς συνέλευσιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐνέκρινε τὰς ἀποφάσεις τοῦ βασιλέως.

Ἡ ἀριστοκρατία.—Μετὰ τὴν ἐπιδρομὴν ὅμως τῶν Λαριέων ἐγίναν εἰς πολλὰς πόλεις μεγάλαι ταραχαί. Οἱ εὐγενεῖς (οἱ καταγόμενοι ἀπὸ καλὸν γένος) δὲν ἠδύναντο ν' ἀνεχθοῦν τὸν βασιλέα νὰ ἔχῃ πλοῦτη καὶ κτήματα, ἐξηγέρθησαν καὶ κατήργησαν τὴν βασιλείαν (κατὰ τὸν 8ον αἰῶνα), ἀνέλαβον δὲ οἱ ἴδιοι τὴν ἐξουσίαν.

Οὕτως ἐσχηματίσθη νέον πολίτευμα, τὸ ὁποῖον ἐλέγετο **ἀριστοκρατία**, διότι ἐκυβέρνην οἱ εὐγενεῖς, οἱ ἄριστοι, οἱ ὁποῖοι ἦσαν καὶ μεγάλοι κτηματῆται.

Ἡ τυραννία.—Οἱ εὐγενεῖς κατεπύεζον τὸν λαόν, διὰ τοῦτο εἰς μερικὰς πόλεις ἰσχυροὶ ἄνδρες ἐπαρουσιάσθησαν ὡς προστάται τοῦ λαοῦ, κατέρριψαν τὴν δύναμιν τῶν εὐγενῶν, καὶ ἐκυβέρνην ὡς βασιλεῖς, δὲν εἶχον μάλιστα οὔτε συμβούλιον, καὶ ἐλέγοντο **τύραννοι**. Εἰς τὰς ἀρχὰς ἐκυβέρνην καλῶς, ἐπροσάτευσον τὸν λαόν καὶ ἐφρόντιζον διὰ τὴν πρόοδον τῆς πόλεως των. Τὸ ὄνομα τύραννος δὲν εἶχε τότε τὴν σημερινὴν σημασίαν, ἐγίναν ὅμως κατόπιν οἱ τύραννοι κακοὶ ἄρχοντες, διότι φοβούμενοι τοὺς εὐγενεῖς εἶχον φρουρὰν καὶ κατεπύεζον τοὺς πολίτας.

Ἡ δημοκρατία.—Ἀργότερα ἔλαβεν ἀνάπτυξιν καὶ ὁ λαός, ὁ **δῆμος**, ὅπως ὠνομάζετο. Τότε ἠθέλησε καὶ ὁ δῆμος νὰ λαμβάνῃ μέρος εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους. Ἠλαττώθη λοιπὸν ἡ δύναμις τῶν εὐγενῶν, ὁ λαός ἔλεγε τὴν γνώμην του καὶ ἐξέλεγε τοὺς ἄρχοντάς του, οἱ ὁποῖοι ἠδύναντο νὰ προέρχωνται καὶ ἀπὸ τὸν λαόν. Τὸ τοιοῦτον πολίτευμα, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ δῆμος εἶχε τὴν δύναμιν, ἐλέγετο **δημοκρατία** (δῆμος-κρατῶ).

Αἱ τάξεις τῆς κοινωνίας.—Τὰ Ἑλληνικὰ κράτη δὲν ἦσαν ὅμοια μὲ τὰ ἰδικά μας, διότι ὅλοι οἱ κάτοικοι δὲν εἶχον τὰ ἴδια δικαιώματα εἰς τὴν ἀρχαίαν πόλιν. Ὑπῆρχον τρία εἶδη κατοίκων: 1) οἱ πολῖται, 2) οἱ μέτοικοι, 3) οἱ δοῦλοι.

Οἱ **πολῖται** εἶχον δικαιώματα εἰς τὴν πόλιν, ἦσαν δὲ οἱ καταγόμενοι ἐκ πατρὸς καὶ μητρὸς πολιτῶν, δηλαδὴ οἱ ἰθαγενεῖς, οἱ ἐντόπιοι. Οἱ δὲ **μέτοικοι** ἦσαν οἱ ξένοι, οἱ ὁποῖοι ἤρχοντο νὰ κατοικήσουν εἰς τὴν πόλιν, καὶ οἱ ὁποῖοι εἶχον κατωτέρα θέσιν ἀπὸ τοὺς πολίτας.

Ἀδ. Ι. Ἀδαμαντίου Ἀρχαία Ἑλληνικὴ Ἱστορία, α' ἔκδ. 7

Ἄλλ' ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι εὗρισκοντο εἰς ἀθλίαν κατάστασιν ἦσαν οἱ δοῦλοι. Ἦσαν δὲ δοῦλοι οἱ αἰχμάλωτοι τοῦ πολέμου καὶ οἱ ἀγοραζόμενοι. Οἱ ἐχθροὶ εἰς τὸν πόλεμον ἐγίνοντο δοῦλοι τῶν νικητῶν ἢ ἐπωλοῦντο ὑπ' αὐτῶν ὡς δοῦλοι. Ἦσαν δὲ πολυαριθμότεροι καὶ ἔκαμναν ὅλας τὰς βρεῖας ἐργασίας, ἢ τύχη των ἦτο πολὺ σκληρά. Ἡ δουλεία ἦτο μία συνήθεια, ἢ ὅποια δὲν τιμᾷ τὴν ἀρχαιότητα, καὶ εἶναι περίεργον, ὅτι εἶχον τὴν δουλείαν καὶ οἱ τόσον πολιτισμένοι Ἕλληνες.

Οἱ νομοθέται.—Εἰς τὰ ἀρχαῖα Ἀνατολικά κράτη, εἰς τὴν Αἴγυπτον, τὴν Ἀσσυρίαν, ὁ μόνος ἰσχυρὸς ἦτο ὁ βασιλεὺς, ὁ ὅποιος ἐκυδέρνα ὡς δεσπότης, δηλαδή ὡς ἀπόλυτος κύριος, ὁ δὲ λαὸς ἦτο δοῦλος. Ἄλλ' εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ ἀρχαιοτάτην ἐποχὴν οἱ βασιλεῖς δὲν ἦσαν δεσπότες, ἀργότερα δὲ καὶ ὁ λαὸς ἔλαβεν ἐλευθερίας. Οἱ Ἕλληνες ἠγάπησαν εἰς τὸν μικρὸν τόπον των τὴν ἐλευθερίαν περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλον λαόν, καὶ ὁ μόνος κύριος ἦτο ὁ νόμος. Διὰ τοὺς Ἕλληνας ὁ νόμος ἦτο ὁ βασιλεὺς, εἰς τὸν ὅποιον ὤφειλον νὰ ὑπακούουν. Ἡ ἀγάπη διὰ τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἡ ὑποταγὴ εἰς τοὺς νόμους ἔκαμαν μεγάλην τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐδόξασαν αὐτήν.

Ὅταν αἱ πόλεις εὗρέθησαν εἰς ταραχάς, οἱ πολῖται παρεκάλεσαν τοὺς σοφοὺς συμπολίτας των νὰ κανονίσουν πῶς ἔπρεπε νὰ ζοῦν καὶ νὰ διοικῶνται. Οἱ σοφοὶ οὗτοι, οἱ ὅποιοι ἔδωσαν νόμους εἰς τὰς πόλεις των, ὠνομάσθησαν **νομοθέται**, πολλοὶ δὲ ἔγιναν περίφημοι. Ἰδίως ἐδοξάσθησαν ὁ Δυκεῦργος καὶ ὁ Σόλων διὰ τοὺς νόμους, τοὺς ὁποίους ἔδωκαν ὁ πρῶτος εἰς τὴν Σπάρτην καὶ ὁ ἄλλος εἰς τὰς Ἀθήνας.

Αἱ μεγάλαι Ἑλληνικαὶ πόλεις καὶ λαοί.—Μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν Ἑλληνικῶν λαῶν (μετὰ τὸ 800 π. Χ.), ἡ μεγαλυτέρα Ἑλληνικὴ πόλις ἦτο ἡ Μίλητος εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Εἰς δὲ τὴν Εὐρωπαϊκὴν Ἑλλάδα ἀνεδείχθησαν αἱ πόλεις τῆς Πελοποννήσου, ἰδίως τὸ Ἄργος καὶ ἡ Κόρινθος.

Εἰς τὴν καλὴν ἐποχὴν, δηλαδή κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, αἱ μεγάλαι πόλεις ἦσαν αἱ Ἀθῆναι καὶ ἡ Σπάρτη. Τὰ ὀνόματά των ἔγιναν τὰ ἐνδοξότερα ὀνόματα τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας. Αἱ δύο αὗται πόλεις ἦσαν αἱ

πρωτεύουσαι τῶν δύο μεγάλων Ἑλληνικῶν λαῶν, ἡ Σπάρτη ἦτο ἡ πρωτεύουσα τῶν Δωριέων, αἱ Ἀθῆναι τῶν Ἰωνῶν.

Οἱ Δωριεῖς καὶ οἱ Ἴωνες.—Κάθε εἰς ἀπὸ τοὺς δύο μεγάλους Ἑλληνικοὺς λαοὺς, εἶχεν ὅλως διόλου ἰδικόν του, ἰδιαίτερον χαρακτῆρα. Οἱ δύο μαζὶ εἶχον ὅλα τὰ χαρίσματα τοῦ καλοῦ πολίτου, διὰ τοῦτο οἱ Σπαρτιᾶται καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἀφῆκαν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα τελειότατα παραδείγματα.

Οἱ Δωριεῖς ἦσαν λαὸς ὀρεινὸς καὶ φιλοπόλεμος, ὁ ὁποῖος ἡγάπα νὰ μένη πιστὸς εἰς τὰς παλαιὰς συνθηκὰς του. Ἦσαν συνηθισμένοι νὰ ζοῦν ὡς στρατιῶται εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ νὰ ὑποτάσσωνται εἰς αὐστηρὰν πειθαρχίαν. Τὸ ἐναντίον, οἱ Ἴωνες ἦσαν λαὸς ναυτικὸς καὶ πολὺ δραστήριος. Εἶχον πνεῦμα λεπτόν, ἡγάπων τὴν πρόοδον καὶ τὴν ἐλευθερίαν, τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα. Καὶ εἰς τὸ πολίτευμά των ἀκόμη ἐφαίνετο ἡ διαφορὰ τῶν δύο λαῶν. Οἱ Δωριεῖς εἶχον πολίτευμα ἀριστοκρατικόν, ἐνῷ αἱ Ἰωνικαὶ πόλεις ἐπροχώρησαν ταχέως πρὸς τὴν δημοκρατίαν.

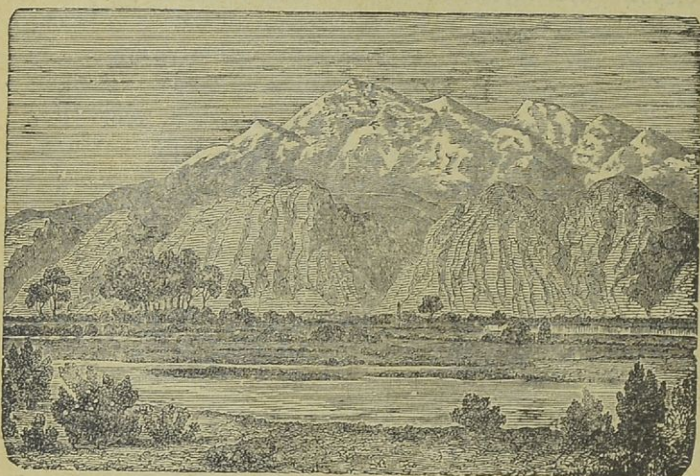
Οἱ Δωριεῖς καὶ οἱ Ἴωνες ἦσαν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Ἑλλήνων, ἔνεκα δὲ τοῦ διαφορετικοῦ χαρακτῆρος των, ἦσαν ἀντίζηλοι πρὸς ἀλλήλους. Ὀλόκληρος ἡ Ἑλλὰς ἐχωρίζετο εἰς δύο μέρη, εἰς τὸ ἓν πρῶτοι ἦσαν οἱ Ἴωνες, εἰς τὸ ἄλλο πρῶτοι οἱ Δωριεῖς. Διὰ τοῦτο αἱ δύο μεγάλαὶ πόλεις, αἱ ὁποῖαι ἦσαν πρωτεύουσαι των, ἡ Σπάρτη καὶ αἱ Ἀθῆναι, ἐγίνυν ἀντίζηλοι καὶ περιῆλθον εἰς τὸν πόλεμον. Κάθε μία ἐζήτει νὰ γίνῃ πρωτεύουσα ὅλων τῶν Ἑλλήνων, ἡ δὲ ἱστορία των συγκεντρώνει ὁλόκληρον τὴν ἱστορίαν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος κατὰ τὴν παλαιότεραν ἐποχὴν.

β.—Ἡ Σπάρτη.—Τὰ Πελοποννησιακὰ κράτη.

Ἡ περίφημος διὰ τὴν ἀνδρείαν τῶν στρατιωτῶν της Σπάρτη κεῖται εἰς τὸ κέντρον τῆς Λακωνίας μεταξὺ δύο μεγάλων παραλλήλων ὀρέων, τοῦ Ταυγέτου καὶ τοῦ Πάρνωνος, εἰς μίαν κοιλάδα τὴν ὁποίαν διαρρέει ὁ ποταμὸς Εὐρώτας. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, τὸ Δυτικόν, εἶναι ἄλλη εὐφωρὸς πεδιάς, ἡ Μεσσηνία. Κύρια τῶν δύο τούτων εὐφώρων πεδιάδων ἦσαν οἱ Δωριεῖς.

Ὁ ποταμὸς Εὐρώτας ποτίζει τὴν κοιλάδα τῆς Λακωνίας καὶ

τὴν κάμνει πολὺ εὐφορον. Εἰς τὸ μέσον τῆς Λακωνίας οἱ Δωριεῖς, οἱ ὅποιοι κατέκτησαν τὸν τόπον, ἔκαμαν χωρία, εἰς τὰ ὅποια κατόικουν, καὶ τὰ χωρία αὐτὰ ἔγιναν ἡ πρωτεύουσα τῆς Λακωνίας ἡ ὁποία ὠνομάσθη Σπάρτη ἢ Λακεδαίμων. Ἡ Σπάρτη

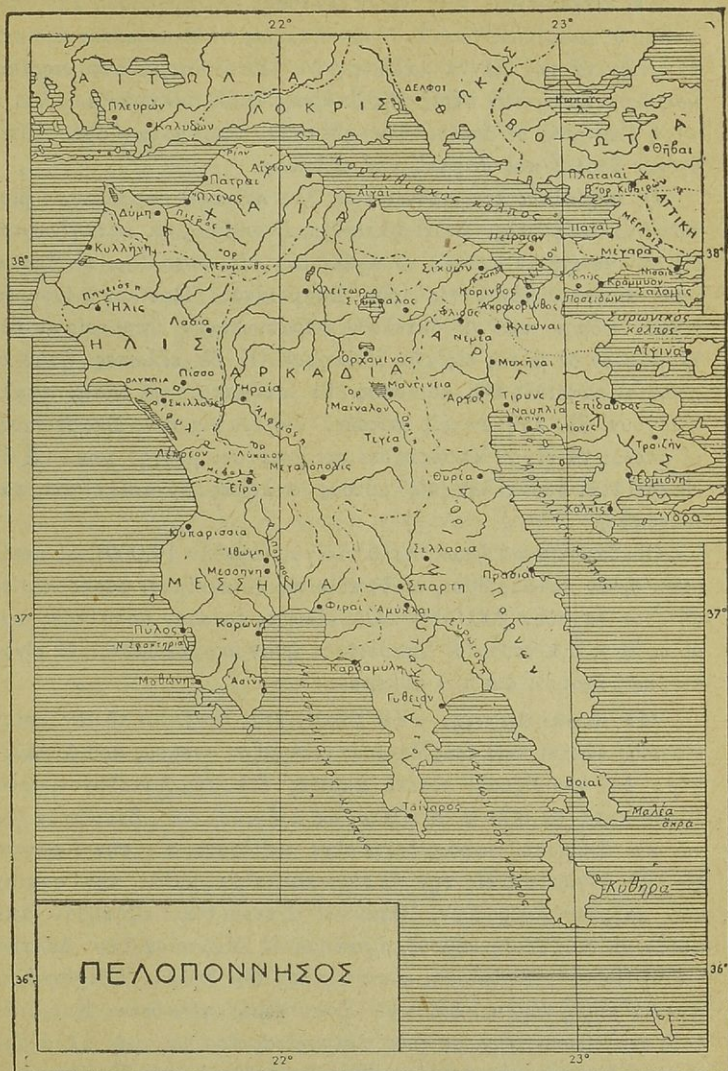

Ἡ κοιλὰς τῆς Σπάρτης.

δὲν περιεκλείσθη ἀπὸ τείχῃ, καὶ ἀληθῶς δὲν εἶχεν ἀνάγκην, ἤρκει εἰς αὐτὴν ἡ ἀνδρεία τῶν στρατιωτῶν τῆς. Ἡ Σπάρτη λοιπὸν ὑπῆρξεν ἐν στρατόπεδον, εἰς τὸ ὅποιον ἐζήσεν ἀνδρεῖος λαὸς στρατιωτῶν.

Οἱ Σπαρτιᾶται.— Κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Δωριέων εἰς ἰσχυρὸς κλάδος αὐτῶν κατέκτησε κατὰ τὸ 1000 π. Χ. τὴν Λακωνίαν. Οἱ Δωριεῖς οὗτοι ἔκτισαν τὰ χωρία, τὰ ὅποια ἀπετέλεσαν τὴν Σπάρτην, καὶ ὠνομάσθησαν Σπαρτιᾶται.

Οἱ Σπαρτιᾶται κατέκτησαν τὴν χώραν κατόπιν μακρῶν πολέμων μὲ τοὺς παλαιοὺς κατοίκους, ἦσαν δὲ πολὺ ὀλιγώτεροι, διὰ τοῦτο ἠναγκάσθησαν νὰ μένουν διαρκῶς ὑπὸ τὰ ὅπλα, ὡς σῶμα κατακτητικῆς στρατοῦ. Δὲν εἶχον λοιπὸν καιρὸν οὔτε νὰ καλλιεργοῦν τὴν γῆν, οὔτε νὰ ἀσχολοῦνται εἰς τὰ γράμματα, ἔμειναν πάντοτε εἰς λαὸς πολεμικὸς καὶ ἦσαν υπερήφανοι νὰ θυσιάζουν τὴν ζωὴν των διὰ τὸ συμφέρον τῆς πατρίδος των.

Ἡ ἀρχαία Πελοπόννησος.

Οἱ περίοικοι καὶ οἱ εἰλωτες. — Εἰς ὅσους ἀπὸ τοὺς παλαιούς κατοίκους ὑπετάχθησαν ἡσυχῶς, οἱ Σπαρτιάται ἀφῆκαν τὰ κτήματά των διὰ νὰ καλλιεργοῦν. Οὗτοι ὠνομάζοντο **περίοικοι**, διότι κατόικουν περίξ τῆς Σπάρτης. Πολὺ σκληρὰ ἔμωσ ἦτο ἡ τύχη ἐκείνων, οἱ ὅποιοι δὲν ἠθέλησαν νὰ ὑποταχθοῦν. Αὐτοὶ ἔγιναν δοῦλοι καὶ ὠνομάζοντο **εἰλωτες**.

Οἱ **περίοικοι** κατόικουν εἰς τὰ ὄρη καὶ τὴν παραλίαν, ὁ βίος των ἦτο ὑποφερτός. Διότι ἠδύναντο ἐλευθέρως νὰ καταγίνωνται εἰς τὴν γεωργίαν καὶ εἰς τὸ ἐμπόριον, εἰς ἀσχολίας, αἱ ὅποια ἦσαν ἀπηγορευμένα εἰς τοὺς Σπαρτιάτας. Ὁφείλον μόνον νὰ δίδουν φόρον καὶ νὰ ἐκτελοῦν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, δὲν ἐλάμβανον δὲ μέρος εἰς τὴν διοίκησιν. Οἱ δὲ **εἰλωτες** ἦσαν οἱ παλαιοὶ κάτοικοι τῆς κοιλάδος. Τὰ κτήματα, τὰ ὅποια ἐκαλλιέργουν, δὲν ἀνήκον εἰς αὐτοὺς, ἀνήκον εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, οἱ ὅποιοι τὰ εἶχον κατακτήσει καὶ μοιράσει μεταξὺ των. Οἱ δὲ Σπαρτιάται ἐπέβαλλον εἰς αὐτοὺς σκληρὰς ἐργασίας καὶ ταπεινώσεις.

Οἱ Σπαρτιάται ἦσαν πολὺ ὀλίγοι (σχεδὸν 10.000), οἱ **περίοικοι** ἦσαν πολυάριθμοι, οἱ δὲ **εἰλωτες** ἦσαν εἴκοσι φορὰς περισσότεροι (σχεδὸν 200.000). Οἱ **εἰλωτες** ἐμίσουν πολὺ τοὺς κυρίους των, διὰ τοῦτο οἱ Σπαρτιάται ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ εἶναι διαρκῶς ἑτοίμοι διὰ τὸν πόλεμον.

Ὁ Λυκούργος. — Οἱ Σπαρτιάται ὀφείλουν τὸ μεγαλεῖον εἰς τοὺς νόμους των, τοὺς ὁποίους ὠνόμαζον «νόμους τοῦ Λυκούργου». Δὲν γνωρίζομεν τίποτε ἀκριβές διὰ τὸν Λυκούργον, ἴσως ἔζησε κατὰ τὸ 800 π. Χ. Ἦτο, ὡς ἐλέγετο, ἀπὸ βασιλικὸν γένος καὶ ἄνθρωπος σοφός, διότι εἶχε ταξιδεύσει εἰς τὴν Κρήτην, εἰς τὴν Αἴγυπτον, εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ εἶχε μάθει τὴν σοφίαν τῶν παλαιῶν ἀνθρώπων. Ὅταν οἱ Σπαρτιάται ἐζήτησαν ἀπὸ αὐτὸν νὰ τοὺς δώσῃ νόμους, ἠρώτησε τὸ Μαντεῖον τῶν Δελφῶν καὶ ἡ Πυθία τοῦ εἶπε ὅτι εἶναι «φίλος τῶν θεῶν». Ἐδέχθη λοιπὸν νὰ κάμῃ νόμους, διότι θὰ ἦσαν νόμοι τῶν θεῶν. Καὶ ἔταν τοὺς ἐτελείωσεν, ὥρκισε τοὺς συμπολίτας του νὰ μὴ ἀλλάξουν τίποτε, ἕως ὅτου ἐπιστρέψῃ. Τότε ἐγκατέλειπε τὴν Σπάρτην καὶ δὲν ἐπανῆλθε πλέον.

Οἱ λεγόμενοι νόμοι τοῦ Λυκούργου ἦσαν λεπτομερεῖς ὁδη-

γίαι, αἱ ὁποῖαι καθόριζον ὅχι μόνον τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους, ἀλλὰ καὶ τὸν ἰδιωτικὸν βίον καὶ τὴν ἀνατροφὴν τῶν παιδῶν. Εἶχον δὲ σκοπὸν νὰ ἐνισχύσουν τὴν δύναμιν τῆς ἀριστοκρατίας, καὶ νὰ ἐξασφαλίσουν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας τὴν κατὰκτησίν των.

Ἡ γερουσία.—**Οἱ ἔφοροι.**—Τὴν Σπάρτην ἐκυβέρνηον εἰς παλαιότερους χρόνους δύο βασιλεῖς, οἱ ὅποιοι εἶχον πολὺ μεγάλην δύναμιν. Ὁ Λυκοῦργος ἡλάττωσε τὴν δύναμιν αὐτῶν καὶ τοὺς ἀφῆκε νὰ εἶναι μόνον ἀρχηγοὶ τοῦ στρατοῦ. Τὴν πραγματικὴν διοίκησιν εἶχεν ἡ Γερουσία, ἡ ὁποία ἦτο ἐν συμβούλιον ἀποτελούμενον ἀπὸ 28 γέροντας, οἱ ὅποιοι ἦσαν ὅλοι εὐγενεῖς καὶ ἡλικίας τοῦλάχιστον 60 ἐτῶν. Ἡ Γερουσία, εἰς τὴν ὁποίαν ἐλάμβανον μέρος καὶ οἱ δύο βασιλεῖς, ἔκαμνε τοὺς νόμους καὶ διηύθυνεν ὅλας τὰς σπουδαίας ὑποθέσεις τῆς Σπάρτης.

Οἱ Σπαρτιάται, ὅσοι εἶχον ἡλικίαν 30 ἐτῶν, συνήρχοντο εἰς συνελεύσεις μιᾶν φορὰν τὸν μῆνα. Ἄλλ' ἡ συνέλευσις τοῦ λαοῦ εἶχε πολὺ μικρὰν ἐξουσίαν. Τὴν μεγαλυτέραν δύναμιν ἀπέκτησαν οἱ ἄρχοντες, οἱ ὅποιοι ἐλέγοντο **ἔφοροι**. Τὸ ἔργον τῶν ἐφόρων ἦτο νὰ ἐπιβλέπουν ὅλους τοὺς ἄλλους ἄρχοντας τῆς πόλεως, ἂν ἔκαμναν καλὰ τὸ καθήκον των, ἀκόμη καὶ τοὺς δύο βασιλεῖς. Ἡ πολιτικὴ δύναμις λοιπὸν δὲν ἀνῆκεν οὔτε εἰς τοὺς βασιλεῖς, οὔτε εἰς τὸν λαόν, ἀλλ' εἰς τὴν ἀριστοκρατίαν.

Ἡ ἀνατροφή τῶν παιδῶν.—Μεγάλην προσοχὴν ἔδιδον οἱ νόμοι τοῦ Λυκοῦργου εἰς τὴν ἀνατροφὴν τῶν παιδῶν, διότι προωρίζοντο νὰ γίνουσι στατιῶται. Μόλις ἐγεννῶντο, ἐξητάζοντο ἀπὸ τοὺς γέροντας, οἱ ὅποιοι, ἂν τὰ εὕρισκον ὀγίγη, τὰ ἔδιδον εἰς τὴν μητέρα νὰ τὰ ἀναθρέψῃ. Ἄν ὅμως ἦσαν ἀσθενικά, τὰ ἔρριπτον εἰς ἐν βάραθρον τοῦ Ταυγέτου.

Ὅλαι αἱ μητέρες ἀνέτρεφον μὲ τὸν ἴδιον τρόπον τὰ παιδιὰ των. Τὰ ἄφιναν γυμνά, τὰ ἐσυνήθιζον νὰ μὴ φοβοῦνται τίποτε. Ὅταν ἐγίνοντο ἐπτά ἐτῶν, τὰ παρέδιδον εἰς τοὺς ἄρχοντας, καὶ τότε τὰ παιδιὰ ἀπετέλουν ὁμίλους ἀναλόγως τῆς ἡλικίας των καὶ ἔζων ὅλα μαζί. Τὰ καλύτερα, ὅσα εἶχον δευχθῇ ἀνώτερα κατὰ τὴν εὐφυΐαν καὶ τὴν ρώμην, ἦσαν ἀρχηγοί.

Πολλὰ γράμματα δὲν ἐμάνθαναν οἱ μικροὶ Σπαρτιάται, διότι ὅλην τὴν ἡμέραν ἔκαμναν γυμνάσια. Ἐμάνθαναν νὰ τρέχουν, νὰ περδοῦν καὶ νὰ παλαίουν, ἰδίως νὰ μεταχειρίζονται καλῶς τὰ

ὄπλα. Ὁ δὲ βίος των ἦτο πολὺ σκληρὸς. Ἐδάδιζον μὲ γυμνοὺς πόδας καὶ εἶχον ἐν μόνον ἀπλοῦν ἐνδυμα, τὸ ἴδιον καὶ τὸ καλοκαίρι καὶ τὸν χειμῶνα. Ἐκοιμῶντο ἐπάνω εἰς τὰ καλάμια, τὰ ὁποῖα ἔκοπτον οἱ ἴδιοι ἀπὸ τὸν Εὐρώταν, καὶ ἐλοῦντο εἰς τὰ κρύα νερά τοῦ ποταμοῦ. Ἐτρωγον πολὺ ὀλίγον καὶ γρήγορα. Ἐνίοτε μάλιστα τοὺς ἐμαστίγωνον ἕως νὰ τρέξῃ αἷμα. Νικητὴς ἦτο ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος δὲν ἔβγαζε κανὲν παράπονον. Τὰ παιδιὰ τῶν Σπαρτιατῶν ἦσαν σοδάρὰ καὶ ὠμίλουν πολὺ ὀλίγον. Ἡ σκληρὰ αὕτη ἀνατροφή τὰ προητοίμαζε διὰ τὴν σιδηρᾶν στρατιωτικὴν πειθαρχίαν.

Μὲ τὴν ἰδίαν σκληρὰν ἀνατροφήν ἀνετρέφοντο καὶ τὰ κοράσια. Καὶ αὐτὰ ὑποβάλλοντο εἰς κόπους καὶ ἔκαμναν γυμνάσια, ἐφόρου δὲ κοντὸν φόρεμα διὰ νὰ εἶναι ἐλεύθερα εἰς τὰς κινήσεις των. Οἱ Σπαρτιάται ἤθελον νὰ κάμνουν ρωμαλέας γυναῖκας, διὰ νὰ ἔχουν ρωμαλέα τέκνα.

Τὰ πολεμικὰ ἄσματα.—Διὰ νὰ ἐνθουσιάζωνται τὰ παιδιὰ τὰ ἐμάνθανον νὰ χορεύουν καὶ νὰ τραγουδοῦν πολεμικὰ ἄσματα. Ἦσαν δὲ ταῦτα ἔπαινοι ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἔχασαν τὴν ζωὴν των ὑπὲρ τῆς Σπαρτης καὶ τοὺς ὁποῖους ἐμακάριζον, ἢ κατηγορία τῶν φυγάδων, οἱ ὁποῖοι ἔζων δυστυχῇ καὶ βροσανισμένον βίον, ἢ προτροπαὶ καὶ μεγαλαυχίαι διὰ τὴν ἀνδρείαν (Πλούταρχος).

Τὰς ἐορτὰς ἐχόρευον ὅλοι κατὰ ἡλικίαν. Ὁ χορὸς τῶν γερόντων ἔψαλλεν :

« Ἄλλοτε εἴμαστε ἐμεῖς γενναῖα παλληκάρια ».

Ὁ χορὸς, των ἀνδρῶν ἐξηκολούθει :

« Εἴμαστε ὅμως τώρα ἐμεῖς, κι' ἂν θεὸς, δοκίμασέ μας ».

Καὶ ἔπειτα τὰ παιδιὰ ἔψαλλον :

« Ἀπ' ὅλους θὰ γενοῦμ' ἐμεῖς πολὺ καλύτεροί σας ».

Ὁ στρατιωτικὸς βίος καὶ ὁ στρατός. — Ὅταν ὁ Σπαρτιάτης ἐφθάνεν εἰς ἡλικίαν 20 ἐτῶν, ἐπήγαινε εἰς τὸν στρατόν, ὅπου διέμενε ἕως τὰ 60 ἔτη. Δὲν ἦτο δὲ ἐλεύθερος νὰ ζῇ ὅπως αὐτὸς ἤθελεν, διότι δὲν ἀνῆκεν εἰς τὸν ἑαυτὸν του, ἀλλ' εἰς τὴν πατρίδα του, ἔζη ἐν τῇ πόλει ὡς νὰ ἦτο εἰς στρατόπεδον (Πλούταρχος). Ἐτρωγε μὲ τοὺς συντρόφους του εἰς τὰ συσ-

σίτια τὸ δὲ φαγητόν του συνίστατο ἀπὸ μικρὰ τεμάχια κρέατος, τὰ ὅποια ἐδράζοντο με χοιρινὸν ἀλειμμα, ξεῖδι καὶ ἄλας. Τὸ ἄσχημον αὐτὸ φαγητόν ἦτο ὁ περίφημος μέλας ζωμός.

Οἱ νόμοι τοῦ Λυκούργου δὲν ἐπέτρεπον νὰ ὑπάρχουν εἰς τὴν Σπάρτην πλούσιοι καὶ πτωχοί. "Ολοὶ ἔπρεπε νὰ εἶναι ἴσοι, ὥς οἱ στρατιῶται ἐνὸς συντάγματος. Καμμία πολυτέλεια δὲν ἐπετρίπετο, ἐπίσης καμμία ἐργασία. Μόνον οἱ εἰλωτες καὶ οἱ περίοικοι εἰργάζοντο, ὁ δὲ Σπαρτιάτης δὲν εἶχεν ἄλλον ἔργον παρὰ νὰ πολεμῇ ὑπὲρ τῆς πατρίδος του.

Ὁ Σπαρτιατικὸς στρατὸς ἦτο ὁ πρῶτος στρατὸς τῆς Ἑλλά-

Σπαρτιάτης ὁπλίτης (μικρὸν ἄγαλμα χαλκοῦν)

Ὁ ὁπλίτης ἦτο πεζὸς στρατιώτης, ὁ ὅποιος εἶχε βρεῖαν πανοπλίαν. Ἐφερε θώρακα καὶ περισκεφαλαίαν καὶ περικνημίδας.

Ὁπλίται ἐν πορείᾳ (ἀπὸ ζωγραφίαν ἐνὸς ἀγγείου).

Βαδίζοντες κατὰ τοῦ ἐχθροῦ οἱ ὁπλίται ἐκάλυπτον ἑαυτοὺς μετὰ τὰς ἀσπίδας, αἱ ὅποια ἐσχημάτιζον ἀληθινὸν τεῖχος ἐμπρὸς των.

δος κατὰ τὴν διοργάνωσιν καὶ ἰδίως κατὰ τὴν πειθαρχίαν. Οἱ ἄλλοι στρατοὶ τῶν Ἑλλήνων συνίσταντο ἀπὸ πολίτας, οἱ ὅποιοι ἐγίνοντο στρατιῶται, ὡς ἄν τις ἦτο ἀνάγκη. Ἄλλ' οἱ Σπαρτιάται ἦσαν ἐξ ἐπαγγέλματος στρατιῶται ἀσχοῦμενοι εἰς τοῦτο ἀπὸ μικρὰν ἡλικίαν.

Οἱ Σπαρτιαῖται ἐπολέμουν πεζοὶ καὶ ἐλέγοντο ὀπλίται. Ἐφόρουν ὡς θπλα ἀμυντικὰ θώρακα, περικεφαλαίαν καὶ ἐκράτουν μεγάλην ἀσπίδα. Διὰ τὰ κτυποῦν τὸν ἐχθρόν, εἶχον κοντὸν ξίφος καὶ μικρὰν λόγχην. Ὁ στρατιώτης, ἐλέγετο *ὀπλίτης*, διότι ἔφεραν ὀλόκληρον τὸν ὀπλισμόν του.

Οἱ ὀπλίται ἐβάδιζον ὅλοι μαζὶ ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἐσχημάτιζον ἓνα στερεὸν ὄγκον, ὃ ὁποῖος ἐλέγετο *φάλαγξ*. Τὴν στιγμήν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ φάλαγξ ἐκινεῖτο, οἱ στρατιῶται ἔψαλλον πολεμικὸν ᾄσμα, ἐμβυτήριον, τὸ ὁποῖον ἐλέγετο *παιάν*. «Ἡ θεὰ τῆς φάλαγγος ἐπροξένει τρόμον, διότι οἱ στρατιῶται ἐβάδιζον μὲ ρυθμόν, σύμφωνα μὲ τὸν αὐλόν, καὶ ὅλοι μαζὶ ὡς εἰς ὄγκος ἐπροχώρουν χωρὶς νὰ τρομάζουν, ἀλλὰ μὲ ἡσυχίαν, μὲ χαρὰν καὶ μὲ τραγούδια ἐπήγαιναν εἰς τὸν θάνατον» (*Πλούταρχος*, εἰς τὸν βίον τοῦ Λυκούργου).

Οἱ Λακωνισμοί.—Ἡ ἀνατροφή καὶ ὁ βίος αὐτοῦς ἔκαμναν τοὺς Σπαρτιάτας πολὺ σοβαροὺς ἀνθρώπους. Τὰ λόγια των ἦσαν πολὺ ὀλίγα. Περίφημοι ἰδίως εἶχον γίνεαι εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα αἱ ἀξιοπρεπεῖς καὶ βραχύταται ἀπαντήσεις των, αἱ ὁποῖαι ὠνομάζοντο λακωνισμοί. Ὅταν π. χ. ὁ βασιλεὺς Ἄγις ἠρωτήθη τι πρὸ παντὸς μανθάνουν οἱ Σπαρτιαῖται ἀπήντησεν: «ἄρχειν τε καὶ ἄρχεσθαι». Ἄλλος στρατηγὸς Σπαρτιάτης πρὸς τὸν ἐρωτῶντα πόσοι εἶναι οἱ Σπαρτιαῖται, «ἱκανοί, εἶπεν, ὧ ξένε, ὥστε ν' ἀποκρούουν τοὺς κακοὺς».

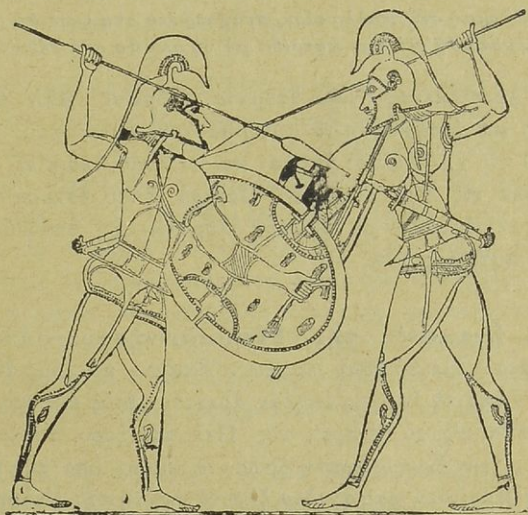

Ὀπλίται μονομαχοῦντες.

Ἐπίσης αἱ Σπαρτιάτιδες ἐφημίσθησαν διὰ τὴν φιλοπατρίαν καὶ διὰ τὸ θάρρος των. Ἦσαν σεβασταὶ εἰς ὅλους καὶ πολλὰ λόγια των ἔμειναν ἀθάνατα εἰς τὴν ἱστορίαν. Ὅταν ἔδιδον τὴν ἀσπίδα εἰς τὸν υἱόν των, ἔλεγον «ἦ τὰν ἦ ἐπὶ τάν», (ἦ νὰ τὴν φέρῃς ὀπίσω ἢ ἐπάνω εἰς αὐτὴν νὰ σὲ φέρουν). Καὶ ὅταν ἀνήγ-

γειλαν εἰς μίαν Σπαρτιάτιδα ὅτι ὁ υἱὸς τῆς ἐφρονεύθη, ἀλλ' ἀφοῦ ἐνίκησεν εἰς τὴν μάχην, ἐκείνη εἶπε: «Διὰ τοῦτο τὸν ἐγέννησα καὶ τὸν ἀνέθρεφα, διὰ νὰ ἀποθάνῃ ὑπὲρ τῆς πατρίδος σου». Ὅταν δὲ ἀνήγγειλαν εἰς μίαν ἄλλην Σπαρτιάτιδα, ὅτι ἐφρονεύθησαν εἰς τὸν πόλεμον καὶ οἱ πέντε υἱοὶ τῆς, εἶπε: «δὲν ἠρώτησα τοῦτο, ἀλλὰ τι ἀπέγινεν ἡ πατρίς».

Οἱ Μεσσηνιακοὶ πόλεμοι.—Ἀφοῦ οἱ Σπαρτιάται κα-

Ὅπλιται μονομαχοῦντες. — Εἰς τὴν εἰκόνα δεῖκνύεται ὁλος ὁ βαρὺς ὅπλισμός των.

θυπέταξαν τὴν Λακωνίαν, ἐστράφησαν ἐναντίον τῶν γειτόνων των. Αἱ δύο γειτονικαὶ χῶραι Μεσσηνία καὶ Ἀργολίς κατφκοῦντο ἀπὸ πολλοὺς Δωριεῖς κατακτητάς, καὶ ἐν στρατιωτικὸν δὲ κράτος, ὅπως ἡ Σπάρτη, δὲν ἠδύνατο ν' ἀνεχθῇ νὰ ἔχῃ ἄλλους ἰσχυροὺς γείτονas, οἱ ὅποιοι θὰ ἦσαν διαρκῆς κίνδυνος δι' αὐτήν.

Οἱ σκληρότεροι πόλεμοι ἦσαν οἱ πόλεμοι ἐναντίον τῶν Μεσσηνίων, οἱ ὅποιοι ὑπερησπίσθησαν μὲ μεγάλην γενναϊότητα τὴν πατρίδα των. Ἐπὶ τέλους οἱ Σπαρτιάται ἐνίκησαν τοὺς Μεσσηνίους. Μετὰ πολλὰ ἔτη οἱ Μεσσηνιοὶ ἠθέλησαν νὰ ἐλευθερωθοῦν ἀπὸ τὴν σκληρὰν δουλείαν τῶν Σπαρτιατῶν. Εἰς νεαρὸς ἡρως, ὁ

Ἀριστομένης, ἐκίνησεν εἰς ἐπανάστασιν δολόκληρον τὴν Μεσσηνίαν. Ἐτόλμησε μάλιστα νὰ ἐκστρατεύσῃ ἕως τὴν Σπάρτην καὶ εἰσῆλθε μίαν νύκτα εἰς τὸν ναὸν τῆς Χαλκιοῖκου Ἀθηνᾶς. Οἱ Σπαρτιαῖται ἦσαν ἀπηλπισμένοι. Τότε εἰς χωλὸς ψάλτης, ὁ Τυρταῖος, τοὺς ἔκαμε νὰ ἐνθουσιαστοῦν μὲ τὰ πολεμικά του τραγούδια. Τὰ ἔψαλλον οἱ Σπαρτιαῖται ὅταν ἐβάδιζον εἰς τὴν μάχην. Διὰ τοῦτο λέγονται *ἐμβατήρια* :

«Τί τιμὴ σὲ παλληκάρι, ὅταν πρῶτο στῇ φωτιά
«Σκοτωθῇ γιὰ τὴν πατρίδα μὲ τὴ σπάθα στῇ δεξιά!»

Ὁ Ἀριστομένης ἔκαμε θαύματα ἀνδρείας. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἐνίκηθη καὶ ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ μὲ τοὺς συντρόφους του (κατὰ τὸ 650 π. χ.). Πολλοὶ ἐπῆγαν καὶ ἔκτισαν ἀποικίας, ὅπως τὴν Μεσσήνην εἰς τὴν Σικελίαν. Παντοῦ, ὅπου ἐσκορπίσθησαν οἱ Μεσσήνιοι, ἔψαλλον μὲ θλιβερὰ ᾄσματα τὴν ὑποδούλωσιν τῆς ὠραίας πατρίδος των.

Ἡ ἡγεμονία τῆς Πελοποννήσου.—Ἀπὸ τότε οἱ Σπαρτιαῖται ἐμεγάλωσαν ταχέως. Ἐκαμν πολλοὺς ἄλλους πολέμους. Ἀπὸ τὸ Ἄργος ἐπῆραν ἀρκετὸν μέρος τῆς χώρας, ἀλλ' ἡ Ἀρκαδία εἰς τὸ κέντρον τῆς Πελοποννήσου, ἀπέκρουσε τὰς ἐπιθέσεις των. Κατάρθωσαν ὁμῶς νὰ ἔχουν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν των τὴν Κόρινθον καὶ σχεδὸν ὅλα τὰ κράτη τῆς Πελοποννήσου, νὰ γίνουιν δὲ καὶ προστάται τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς εἰς τὴν Ὀλυμπίαν.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ Σπάρτη ἦτο κατὰ τὸ 500 π. Χ. κυρίαρχος εἰς τὴν Πελοπόννησον. Εἶχε μάλιστα καταρτίσει μίαν Πελοποννησιακὴν Συμμαχίαν ὅλων των κρατῶν τῆς Πελοποννήσου, ἡ ὁποία εἶχε στρατὸν 40.000 ὁπλιτῶν, καὶ εἶχεν αὐτὴ τὴν *ἡγεμονίαν*. Οὕτως ἡ Σπάρτη ἐγίνεν ἡ πρώτη Ἑλληνικὴ πόλις, ἡ φήμῃ αὐτῆς ἐξηπλώθη εἰς ὅλας τὰς χώρας, ὅπου κατέφκουν Ἕλληνες, ἀκόμη καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν, ὅπου ὁ βασιλεὺς Κροῖσος τῆς Λυδίας ἐζήτησε τὴν συμμαχίαν τῆς. Ἀλλ' ὅταν ἡ Σπάρτη ἠθέλησε νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον, εὗρεν ἐνῶπτόν της μίαν ἄλλην μεγάλην πόλιν, ἡ ὁποία ἀντεστάθη γενναίως εἰς αὐτήν. Ἡ πόλις αὕτη ἦσαν αἱ Ἀθηναί.

Τὰ Πελοποννησιακὰ κράτη.—Ἡ βασιλεία, ἡ ὁποία εἶχε μεγάλην δύναμιν εἰς τοὺς παλαιστοτάτους χρόνους, δὲν διετηρήθη παρὰ μόνον εἰς τὴν Σπάρτην, καὶ ἐκεῖ ὡς εἶδομεν, μὲ πολὺ περιορισμένην δύναμιν. Εἰς ὅλα τὰ ἄλλα Ἑλληνικὰ κράτη ἤλλαξε τὸ πολίτευμα. Τὸν 8ον αἰῶνα ἐγίναν αἱ ἀριστοκραταί. Τοὺς δὲ ἐπομένους αἰῶνας, τὸν 7ον καὶ τὸν 6ον εἰς πολλὰς πόλεις ἀνεφάνησαν τύραννοι, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐκυβέρνησαν καλῶς καὶ ἀπέκτησαν μεγάλην φήμην. Οἱ ὀνομαστότεροι τύραννοι ἦσαν εἰς πόλεις τῆς Πελοποννήσου καὶ εἰς τὰς ἀποικίας.

Μία ἀπὸ τὰς μεγάλας Πελοποννησιακὰς πόλεις ἦτο κατὰ τοὺς παλαιούς χρόνους τὸ Ἄργος. Μετὰ τὴν Ἀωρικὴν κατάκτησιν οἱ βασιλεῖς τοῦ Ἄργους, οἱ ὁποῖοι ἦσαν Ἀωριεῖς, κατέλαβον ὅλην τὴν Ἀργολίδα, ὥστε κατὰ τὸν 7ον αἰῶνα τὸ Ἄργος ἦτο ἡ ἰσχυροτέρα πόλις τῆς Ἑλλάδος. Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐδασίλευεν εἰς τὸ Ἄργος ὁ Φεῖδων, ὁ ὁποῖος ἔκαμε μεγάλην εὐεργεσίαν εἰς τὴν κοινωνίαν, διότι εἰσήγαγε τὰ μέτρα καὶ τὰ σταθμὰ, τὰ ὁποῖα μετεχειρίζοντο ἀπὸ τοὺς ποναρχαίους χρόνους εἰς τὴν Βαβυλώνα. Ἰδίως δὲ διότι πρῶτος ἔκοψε νομίσματα εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τὰ παλαιότερα εἶχον κοπὴν εἰς τὴν Λυδίαν, μετεχειρίζοντο δὲ ἀπὸ παλαιούς χρόνους νομίσματα καὶ αἱ Ἑλλη-
Ἀσίαις.

Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ πόλιν ἦτο κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους καὶ νικαὶ πόλεις τῆς Μικρᾶς ἢ Κόρινθος. Ἡ λαμπρὰ τοποθεσία τῆς πόλεως μεταξὺ δύο θαλασσῶν συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ προσδεύσῃ πολὺ ταχέως. Διὰ νὰ γίνεταί δὲ ἡ συγκοινωνία εὐκολωτέρα μεταξὺ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου καὶ τοῦ Σαρωνικοῦ, οἱ Κορίνθιοι εἶχον κατασκευάσει μίαν ὁδόν, ἡ ὁποία ἐλέγετο, **διόλκος**, ἔσυρον δὲ εἰς αὐτὴν τὰ πλοῖα δι' ἄμαξων καὶ οὕτως ἀπέφευγον νὰ κάμουν τὸν γυῖρον τῆς Πελοποννήσου.

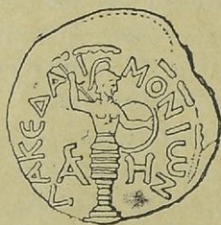
Εἰς τὴν Κόρινθον ἀνεδείχθησαν τύραννοι, ὁ σπουδαιότερος ἦτο ὁ **Περικλῆδης**, ὁ ὁποῖος ἐπροστάτευσε τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας. Ὁ Περικλῆδης ἦτο πολὺ πλούσιος καὶ ὁ ἰσχυρότερος ἄρχων τῶν χρόνων αὐτοῦ (ἔζησε κατὰ τὸ 600 π. Χ.). Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ ἢ Κόρινθος ἤρχισε νὰ γίνεταί πολὺ πλουσία πόλεις καὶ πολὺ ἰσχυρά, διότι εἶχε μεγάλον στόλον, ὁ ὁποῖος ἔκαμνε

τὸ ἐμπόριον μεταξύ Δύσεως καὶ τῆς Ἀσίας, προσέτι δὲ ἀνέπτυξε καὶ μεγάλην βιομηχανίαν. Οἱ Κορίνθιοι τεχνίται κατεσκευάζον ὥραια ἀγγεῖα ἐκ μετάλλου ἢ ἐξ ὀπτῆς γῆς, τὰ ὅποια ἐπώλουν εἰς μακρινὰ μέρη.

Μεγάλη καὶ πλουσία πόλις εἰς τὴν Πελοπόννησον ἦτο καὶ ἡ **Σικυῶν**, πλησίον τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου. Καὶ ἡ Σικυῶν ἐκυβερνήθη ἀπὸ πλουσίους τυράννους, ἔγινε δὲ ὀνομαστή πόλις, διότι ἀνεπτύχθησαν εἰς αὐτὴν αἱ τέχναι καὶ παρήγαγε σπουδαίους καλλιτέχνας (ἀγαλματοποιούς καὶ ζωγράφους). Ἡ δὲ πόλις ἦτο στολισμένη μὲ λαμπρὰ ἔργα τέχνης, ναοὺς καὶ ἀγάλματα.

ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑ

Ἡ δρεῖς τῆς Σπάρτης. — «Ἡ Σπάρτη ἦτο κυρίως στρατιωτικὴ πόλις. Δὲν ἔδωκεν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα οὔτε ποιητάς, οὔτε καλλιτέχνας, οὔτε φιλοσόφους, οὔτε σοφοὺς. Ὁ πολιτισμὸς τῆς Σπάρτης τίποτε δὲν παρήγαγε καὶ τίποτε δὲν μᾶς ἔφησεν. Ἀλλ' ἐὰν ἐν ἔθνος ζῇ μὲ τὴν πολίτην, μὲ τὴν τέχνην, μὲ τὴν ἐπιστήμην, ζῇ ἐπίσης καὶ μὲ τὸν ἡθικὸν χαρακτήρα καὶ μὲ τὰς ἀρετὰς του. Οἱ περιορισμοὶ καὶ ἡ αὐστηρότης, τὴν ὁποίαν ἐπέβαλλον εἰς τὸν βίον των οἱ Σπαρτιάται, φθάνει ἔως σκληρότητα. Ἀλλ' εἰς τὴν δραστηριότητα ἐκείνην, εἰς τὴν διαρκὴ θυσίαν τοῦ ἀτόμου των πρὸς ὄφελος τοῦ κράτους, εἰς τὸν στενὸν υπερῆφανον καὶ ἀκκαδόλητον πατριωτισμὸν των, ὑπάρχει τόσον μεγαλεῖον, ὥστε τὸ ὄνομα των ἀξίζει γὰρ μείνῃ ἀθάνατον. Ἡ μνήμη τῶν νικῶν αὐτῶν ἐξηφανίσθη πρὸ πολλοῦ, ἀλλὰ τὸ ὑψηλὸν παράδειγμα τῶν μεγάλων ἀρετῶν, τὰς ὁποίας ἔδειξαν ὡς πολῖται, ὁ ἥρωϊσμός καὶ αἱ θυσίαι των ὑπὲρ τῆς πατρίδος, μένει πάντοτε ἀλησμόνητον, χωρὶς γὰρ τὸ ἀδυνατίζουν εἰκοσιν αἰῶνες, οἱ ὅποιοι ἐπέρασαν» (κατὰ τὸν Normand, νεώτερον Γάλλον ἱστορικόν).

Ἀρχαῖον Σπαρτιατικὸν νόμισμα — Παριστάνει ἄγαλμα τῆς Χαλκιδίκου Ἀθηνᾶς. Ἡ ἐπιγραφή λέγει: Λακεδαιμονίων.

γ.—Αἱ Ἀθηναὶ καὶ ὁ Σόλων.

Ὅπως διόλου διάφορος ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῆς Σπάρτης εἶναι ἡ ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ Σπάρτη, ἡ ὁποία προσέκυψεν ἀπὸ μίαν κατὰκτησιν, ἦτο κράτος ἡπειρωτικὸν καὶ στρατιωτικὸν καὶ ἐκυδερνᾶτο ἀπὸ ἀριστοκρατίαν συμφώνως πρὸς τοὺς παλαιοὺς νόμους ἢ τὰ παλαιὰ ἔθιμα. Αἱ Ἀθηναὶ ἦσαν πόλις παραλία, πόλις τῶν ἐμπορικῶν ἐπιχειρήσεων καὶ τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως. Δύο εἶναι τὰ μεγάλα γεγονότα, τὰ ὅποια πρωτεύουν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Ἀθηνῶν, ἡ ἰδρυσις θαλασσοῦ κράτους καὶ ἡ διοργάνωσις τῆς δημοκρατίας, ἡτο δὲ **δημοκρατία** ἡ κυδέρνησις τοῦ κράτους διὰ τοῦ λαοῦ. Τὰ δύο αὐτὰ μεγάλα γεγονότα εἶναι ἀλληλένδετα, διότι ἡ θάλασσα ἔκαμε τοὺς πολίτας νὰ εἶναι δραστήριοι καὶ νὰ γίνουν πλούσιοι, δὲν ἤθελον λοιπὸν νὰ κυβερνῶνται ἀπὸ τοὺς εὐγενεῖς, τοὺς ἀφῆρεσαν τὴν ἐξουσίαν, καὶ ἔκαμαν δημοκρατίαν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ εὐδαιμονία τῶν Ἀθηνῶν, ὅπως καὶ ἡ πολιτικὴ διοργάνωσίς των, εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς γειτνιασεως τῆς θαλάσσης.

Ἡ Ἀττικὴ.—Ἡ Ἀττικὴ εἶναι χερσόνησος, ἡ ὁποία εὐρίσκεται εἰς τὸ Ἀνατολικὸν μέρος τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, καὶ καταλήγει εἰς τὸ ἀκρωτήριο Σούνιον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἀρχίζουσι πρὸς Νότον αἱ Κυκλάδες νῆσοι. Τοιοῦτοτρόπως ἀπὸ τὸ Σούνιον εἶναι δυνατὴ ἡ ἐπίβλεψις ὅλων τῶν θαλασσίων ὁδῶν, αἱ ὁποῖαι ὁδηγοῦν πρὸς τὴν Κρήτην, τὴν Ἀσίαν, τὴν Θράκην. Πρὸς Βορρᾶν εἶναι τὸ ὄρος Κιθαιρῶν, εἰς τὸ κέντρον δὲ Πάρνης καὶ Ἀνατολικὰ δὲ Ὑμηττός.

Ἡ χώρα εἶναι ὀρεινὴ καὶ ὄχι τόσο κατὰλληλος διὰ καλλιέργειαν, ἡ μόνη καλλιεργήσιμος γῆ εἶναι τρεῖς μικραὶ παιδιάδες μεταξὺ τῶν ὄρεων, τοῦ **Μαραθῶνος**, τῆς **Ἐλευσῖνος** καὶ τῶν **Ἀθηνῶν**. Οἱ παλαιοὶ Ἀθηναῖοι ἐκαλλιέργουν εἰς τὰς παιδιάδας τῶν τὴν κριθὴν καὶ τὸν σῖτον, εἰς δὲ τοὺς λόφους τὴν ἐλαίαν, τὴν ἄμπελον καὶ τὴν συκῆν. Ὅταν οἱ κάτοικοι ἔγιναν πολυάριθμοι, τότε ἠναγκάσθησαν νὰ στραφοῦν πρὸς τὴν θάλασσαν, ἡ ἀνάγκη τοὺς ἔκαμε ναυτικούς.

Οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς.—Ἡ Ἀττικὴ λοιπὸν δὲν ἦτο πλουσία χώρα καὶ δὲν προσείλκυε τοὺς ἐπιδρομεῖς. Διὰ τοῦτο οἱ ἀρχαῖοι Ἀθηναῖοι ἐκαυχῶντο ὅτι ἦσαν *αὐτόχθονες*, ὅτι δηλαδὴ εἶχον γεννηθῆ εἰς τὸ ἔδαφός των. Τὸ ἀληθὲς εἶναι ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς ἦσαν διαφόρων προελεύσεων. Οἱ παλαιότατοι κάτοικοι τοῦ τόπου ἦσαν οἱ Πελασγοί, ἀργότερα ἡ Ἀττικὴ ἐδέχθη μέγαν ἀριθμὸν Ἰώνων, οἱ ὅποιοι ἦλθον ἰδίως ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον. Διὰ θαλάσσης δὲ ἦλθον καὶ ἄλλοι ξένοι ἄποικοι. Οἱ διάφοροι οὗτοι κάτοικοι ἔγιναν εἰς λαός, ὁ **Ἀθηναϊκὸς λαός**, ὁ ὁποῖος ἐθεωρεῖτο κυρίως Ἰωνικὸς λαός, διότι οἱ Ἴωνες ἦσαν περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Ἡ ποικιλία αὕτη τῆς καταγωγῆς τῶν Ἀθηναίων ἐξηγεῖ καὶ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν ποικιλίαν τῶν προτερημάτων αὐτῶν, διότι ἦσαν συγχρόνως καὶ ναυτικοί, καὶ ἔμποροι καὶ κολλιτέχνη.

Αἱ Ἀθῆναι.—Εἰς τὸ Ν. μέρος τῆς πεδιάδος, τὴν ὁποίαν περικλείουν ἀπὸ τὴν ξηρὰν ὁ Πάρνης καὶ ὁ Ὑμηττός, ἰδρύθησαν αἱ **Ἀθῆναι**, αἱ ὁποῖαι ἔμελλον νὰ λάβουν τόσον μεγάλην θέσιν εἰς τὴν ἱστορίαν. Ἡ πεδιάς αὕτη, τὴν ὁποίαν διαρρέουν δύο μικροὶ ποταμοί, ὁ Κηφισὸς καὶ ὁ Ἰλισὸς, εἶναι γονιμωτάτη, προσέτι δὲ καὶ πολὺ εὐχάριστος πρὸς διαμονήν, διότι εἶναι ἐκτεθειμένη εἰς τοὺς ἀνέμους τῶν ὁρέων καὶ εἰς τὰς θαλασσίας αὔρας τοῦ Νότου, αἱ ὁποῖαι τὴν θερμαίνουν τὸν χειμῶνα καὶ τὴν δροσίζουν τὸ θέρος. Ὁ οὐρανὸς εἶναι καθαρός, ἡ ἀτμοσφαῖρα διαυγής, ὅλη ἡ φύσις γελαστή, καὶ συντελεῖ εἰς τὸ νὰ λεπτύνῃ τὸ πνεῦμα καὶ νὰ φαιδρύνῃ τὴν ψυχὴν.

Εἰς τὸ μέσον τῆς πεδιάδος ταύτης ὑψώνεται εἰς βράχος ἀπόκρημνος, ἔχων ὕψος ἑκατὸν μέτρα, ὁ ὁποῖος εἶναι ἐπίπεδος εἰς τὴν κορυφὴν. Ὁ βράχος οὗτος εἶναι ἡ περιλάλητος εἰς τὸν κόσμον Ἀκρόπολις, εἰς τοὺς πρόποδας τῆς ὁποίας ἐκτίσθη μικρὸν κατὰ μικρὸν ἡ πόλις.

Εἰς δὲ τὴν ἀκτὴν τῆς Ἀττικῆς σχηματίζεται μία μικροτέρα χερσόνησος, ἡ Ἀκτὴ μὲ πολλοὺς λιμένας καὶ ὄρμους. Εἰς τὸν σπουδαιότερον ἐκτίσθη μία ἄλλη πόλις, ἡ ὁποία ὀνομάσθη **Πειραιεύς**, καὶ οὕτως ἡ πόλις τῆς ξηρᾶς εἶχε πλησίον καὶ πόλιν παραθαλασσίαν. Αἱ Ἀθῆναι λοιπὸν ἐκυριάρχουν τὴν Ἀττικὴν καὶ συγχρόνως τὴν θάλασσαν.

καὶ τῆς Ἀθηνᾶς, εἰς ποῖον θὰ ἀνήκῃ ἡ πόλις. Ὁ Ποσειδῶν ἐκτύπησε μὲ τὴν τρίαινάν του καὶ ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ βράχου ὕδωρ, ἡ δὲ Ἀθηνᾶ ἐφύτευσε τὴν ἐλαίαν. Οἱ θεοὶ ἔδωκαν τὴν νίκην εἰς

Ἡ γέννησις τῆς Ἀθηνᾶς.—Εἰς τὸ μέσον ὁ Ζεὺς ἐπὶ θρόνου, δεξιὰ ὁ Ἥφαιστος μὲ τὸν πέλεκυν καὶ ἀριστερὰ ἡ Ἀθηνᾶ (ζωγραφία ἀπὸ ἀγγείου).

τὴν Ἀθηνᾶν, διότι ἡ ἐλαία ἦτο πολύτιμος διὰ τὸν βίον τῶν ἀνθρώπων. Οἱ ἀπόγονοι τοῦ Κέκροπος, οἱ **Κεκροπίδαι**, ἐδασίλευσαν πολλὸν καιρὸν εἰς τὰς Ἀθήνας. Ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῶν καὶ τῆς Παρθένου Ἀθηνᾶς ἐμεγάλωσεν ὁ Ἐριχθόνιος καὶ ὁ ἐγγονός του **Ἐρεχθεύς**, οἱ ὁποῖοι ἦσαν οἱ προστάται τῶν Ἀθηναίων.

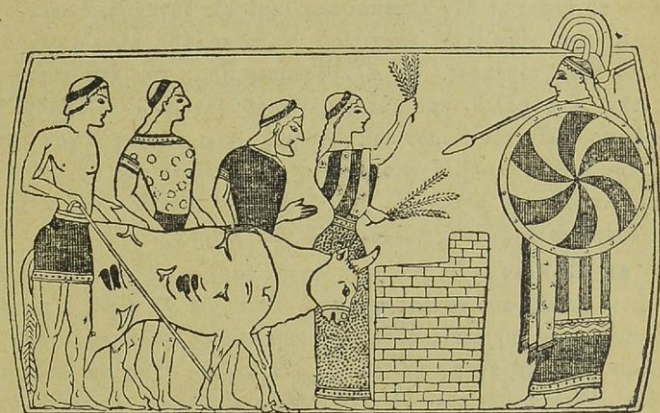
Εἰς ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους τοῦ Κέκροπος ἦτο ὁ Θησεύς, ὁ ἀγαπητὸς ἥρωας τῶν Ἀθηναίων, ὁ ὁποῖος τοὺς εἶχεν ἀπελευθερώσει ἀπὸ τὴν δουλείαν τοῦ Μίνως, καὶ ὁ ὁποῖος ὑπῆρξεν ὁ ἰδρυτὴς τῶν Ἀθηναίων. Πρωτότερα οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς ἔζων χωριστὰ κατὰ κώμας, ὁ Θησεύς τοὺς ἔκαμε νὰ συνενωθοῦν εἰς μίαν πόλιν, ὑπῆρξε δὲ ὁ πρῶτος βασιλεὺς.

Ὁ τελευταῖος βασιλεὺς ἦτο ὁ **Κόδρος**. Οἱ Δωριεῖς, ἀφοῦ κατέκτησαν τὴν Πελοπόννησον, λέγουσιν αἱ παραδόσεις, ὥρμησαν νὰ κυριεύσουν καὶ τὰς Ἀθήνας. Τὸ Μαντεῖον τῶν Δελφῶν εἶπε ὅτι ἀπὸ τοὺς δύο λαοὺς θὰ νικήσῃ ἐκεῖνος, τοῦ ὁποῖου ὁ βασιλεὺς θὰ ἐφρονεῖτο. Ὁ Κόδρος λοιπὸν ἀπεφάσισε νὰ προσφέρῃ τὸν ἑαυτὸν του θυσίαν ὑπὲρ τῆς πατρίδος. Ἀφοῦ ἐνεδύθη ὡς

χωρικός, ἐπῆγεν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Δωριέων, ἐκτύπησεν ἕνα στρατιώτην μὲ τὸ δρέπανόν του καὶ ἐκείνος τὸν ἐφόνευσεν. Ὁ χρησμός εἶχεν ἐκπληρωθῇ, οἱ Δωριεῖς ἐφοβήθησαν καὶ ἐγύρισαν ὀπίσω εἰς τὴν Πελοπόννησον. Μετὰ τὴν ἡρωϊκὴν θυσίαν τοῦ Κόδρου οἱ Ἀθηναῖοι κατήργησαν τὴν βασιλείαν.

Αἱ παρχδόσεις αὗται δεικνύουν εἰς πόσον παλαιούς χρόνους ἀνεβίβαζον οἱ ἄρχαιοι. Ἀθηναῖοι τὴν ἰδρυσιν τῆς πόλεώς των καὶ μὲ πόλιν δόξαν περιέβαλλον τὰς ἀρχὰς τῆς ἱστορίας τῆς.

Ἡ παλαιοτάτη ἱστορία. — Οἱ εὐπατρίδαι. — Τὴν

Θυσία εἰς τὴν Ἀθηνᾶν. — Οἱ θυσιάζοντες προσέρχονται εἰς τὸ ἄγαλμά της.

ἀληθινὴν ἱστορίαν πρέπει νὰ τὴν ἐκθέσωμεν ὡς ἑξῆς. Κατ' ἀρχὰς οἱ κάτοικοι ἔζων κατὰ οἰκογενείας, αἱ ὁποῖαι ἐκυβερνῶντο ἀπὸ τὸν πατέρα, τὸν ἀρχηγὸν τῆς οἰκογενείας. Ἐπειτα πολλαὶ οἰκογένειαι ἀπετέλεσαν μίαν φυλὴν, ἡ ὁποία ἐλέγετο **δῆμος**, ὑπῆρχον δὲ 12 δῆμοι. Ὁ μεγαλύτερος ἀπὸ τοὺς δῆμους αὐτοὺς ἦτο τῶν Ἀθηνῶν, καὶ οὕτως αἱ Ἀθηναῖοι ἔγιναν ἡ πρωτεύουσα τοῦ βασιλείου.

Οἱ ἀπόγονοι τῶν παλαιῶν οἰκογενειῶν ἦσαν οἱ **εὐπατρίδαι** (ἀπὸ καλὸν πατέρα). Οἱ εὐγενεῖς οὗτοι, εἶχον μεγάλα κτήματα καὶ δύναμιν, κατήργησαν τὴν βασιλείαν καὶ ἐκυβερνῶν αὐτοὶ τὸν τόπον ἐκλέγοντες κατ' ἔτος ἐννέα **Ἀρχοντας**. Ἀλλ' οἱ Ἀρ-

χοντες ἐφέροντο σκληρῶς πρὸς τὸν λαὸν καὶ ἐξεμεταλλεύοντο αὐτόν. Ἐδάνειζον χρήματα εἰς τοὺς γεωργοὺς μὲ ὑπέρογκον τόκον, οὗτοι δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ πληρώσουν τὰ χρέη των, ἔχονον τὰ κτήματά των καὶ κατήντησαν δοῦλοι τῶν εὐγενῶν. Τότε ὁ λαὸς ἔκαμε πολλὰς ταραχὰς καὶ ἐζήτησε νὰ γίνουν γραπτοὶ νόμοι, ὥστε νὰ μὴ δύνανται οἱ εὐγενεῖς νὰ ἐκμεταλλεύονται τὴν δυστυχίαν των. Οἱ νόμοι ὅμως οὗτοι, μὲ τοὺς ὁποίους συνέδεσε τὸ ὄνομά του ὁ ἄρχων Δράκων, ἦσαν ὑπερβολικῶς αὐστηροὶ (καὶ σήμερον ἀκόμη λέγομεν Δρακόντειοι νόμοι). Διὰ τοῦτο αἱ ταραχαὶ δὲν κατέπαυσαν, καὶ εἰς εὐγενῆς, ὀνομαζόμενος Κῦλων, εὗρε τὴν εὐκαιρίαν νὰ καταλάβῃ τὴν Ἀκρόπολιν διὰ νὰ γίνῃ τύραννος. Οἱ ἄλλοι εὐπατρίδαι τὸν ἐπολιόρχησαν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, καὶ αὐτὸς μὲν διέφυγεν, ἀλλ' οἱ ὀπαδοὶ του ἐσφάγησαν εἰς τὸν βωμὸν τῆς Ἀθηνᾶς, τῆς ὁποίας εἶχον ζητήσει τὴν βοήθειαν. Οἱ ἄγριοι ἐκεῖνοι φόνοι ἦσαν μία φρικτὴ ἀσέβεια (Κυλώνειον ἄγος), ὁ λαὸς ἐξεμάνῃ ἐναντίον τῶν ἀσεβῶν, καὶ ἐπέκειτο ἐμφύλιος πόλεμος εἰς τὰς Ἀθήνας.

Ὁ Σόλων.—Ἡ πόλις, ἡ ὁποία ἔμελλε νὰ δοξασθῇ εἰς τὸν κόσμον, ἐκινδύνευε νὰ καταστραφῇ. Τότε, διὰ νὰ σωθῇ ἡ πατρίς, ὁ λαὸς καὶ οἱ εὐγενεῖς ἤλθον εἰς συμφωνίαν καὶ ἀπεφάσισαν νὰ δώσουν τὴν ἐμπιστοσύνην των εἰς ἓνα ἄνδρα, ἄξιον νὰ λάβῃ σωτήρια μέτρα καὶ ἱκανὸν νὰ τὰ ἐπιβάλλῃ εἰς ὅλους. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦτο ὁ Σόλων, ὁ ὁποῖος κατήγετο ἐξ ἐπιφανεστάτου οἴκου, καὶ εἶχε κάμει πολλὰ ταξίδια εἰς τὴν Ἀνατολήν, ὅπου ἐγνώρισε τὸν βίον καὶ τοὺς νόμους πρωτευμένων λαῶν. Εἶχε μεγάλην σύνεσιν καὶ πείραν, ἐφημίσθη δὲ εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα ὡς «ὁ σοφὸς Σόλων». Ὅλοι εἰς τὰς Ἀθήνας τὸν ἠγάπων καὶ τὸν ἐσέβοντο, τὸν ἠγάπησαν δὲ περισσότερο, ὅταν κατώρθωσε ν' ἀνακτίσῃ ἀπὸ τοὺς Μεγαρεῖς τὴν σπουδαίαν διὰ τὸ μέλλον τῶν Ἀθηναίων νήσον Σαλαμίνα.

Ὁ Σόλων εἶχεν ἀποκτήσει τόσῃν δυνάμειν εἰς τὰς Ἀθήνας, ὥστε ἠδύνατο νὰ γίνῃ τύραννος, ἀλλ' ἠρκέσθη νὰ γίνῃ ὁ εὐεργέτης τῆς πατρίδος του. Ἐκλεχθεῖς ἀπὸ τοὺς συμπολίτας του ἄρχων (τὸ 594), εἰσήγαγε πολλὰς μεταρρυθμίσεις, αἱ ὁποῖαι εἶναι γνωσταὶ ὡς «νόμοι τοῦ Σόλωνος».

Ἡ σπουδαιοτέρα μεταρρυθμίσις ἀπέβλεπεν εἰς τὸ νὰ ἐλατ-

τωθῇ ἡ δύναμις τῶν εὐγενῶν καὶ ν' αὐξήσῃ ἡ δύναμις τοῦ λαοῦ. Διὰ τὰ εὐκολύνη ὁ Σόλων τοὺς χρεώστας νὰ πληρώσουν τὰ χρέη των, ἡλάττωσε τὸν τόκον καὶ ἔδωκεν εἰς τοὺς χωρικοὺς μέρος τῆς γῆς, ἡ ὁποία πρότερον ἀνῆκεν δολόκληρος εἰς τοὺς εὐγενεῖς. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἔδωκε τὴν ἐλευθερίαν εἰς τοὺς πτωχοὺς γεωργοὺς, οἱ ὅποιοι εἶχον γίνεαι δοῦλοι ἀπὸ τὰ χρέη. Τὰ εὐεργετικά αὐτὰ μέτρα εἶναι ἡ **σεισάχθεια** (ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰ βάρη).

Αἱ τέσσαρες τάξεις τῶν πολιτῶν.—Οἱ νόμοι τοῦ Λυκούργου ἀπηγόρευον εἰς τοὺς Σπαρτιάτας τὰ ἐργάζωνται, τοῦταντίον ὁ Σόλων παρεκίνησε τοὺς Ἀθηναίους εἰς ἐργασίαν. Διὰ τὰ κακοτηθῶσα δὲ τοῦτο, καὶ συγχρόνως διὰ τὰ ἐλαττώσῃ τὴν δύναμιν τῶν εὐγενῶν, διήρесе τοὺς Ἀθηναίους εἰς τέσσαρας τάξεις, ἀναλόγως τοῦ πλοῦτος αὐτῶν, ὁ ὁποῖος προήρχετο ἀπὸ τὴν ἐργασίαν. Αἱ τέσσαρες τάξεις ἦσαν:

1) **Οἱ πεντακοσιομέδιμνοι**, ὅσοι δηλαδὴ εἶχον ἀπὸ τὰ κτήματα των ἐτήσιον εἰσόδημα σίτου καὶ ἄλλων προϊόντων 500 μεδίμνων (ἥτοι περίπου 16.000 ὀκάδας. Τὸ εἰσόδημα τοῦτο ἰσοδυναμεῖ εἰς χρῆμα μὲ 6.000 περίπου χρυσᾶ φράγκα). Οἱ πεντακοσιομέδιμνοι λοιπὸν ἦσαν οἱ μεγαλοκτηματῆαι.

2) **Οἱ ἱππεῖς**, ὅσοι εἶχον εἰσόδημα τοῦλάχιστον 300 μεδίμνων. Ἐκαλοῦντο δὲ οὗτοι ἱππεῖς, διότι ἦσαν εἰς θέσιν νὰ συντηρήσουν ἵππους διὰ τὸν πόλεμον.

3) **Οἱ ξευγῖται**, δηλαδὴ οἱ ἔχοντες ἐν ξευγος βοῶν, μὲ εἰσόδημα τοῦλάχιστον 200 μεδίμνων.

4) **Οἱ θῆτες**, ὅσοι εἶχον ὀλιγώτερον εἰσόδημα.

Ἀναλόγως ἐκάστης τάξεως ἐκανονίζοντο τὰ δικαιώματα, ἐπίσης δὲ καὶ τὰ βάρη τοῦ πολίτου εἰς τὸ κράτος. Οἱ πολῖται τῆς πρώτης τάξεως ἦσαν οἱ μόνοι, οἱ ὅποιοι ἠδύναντο νὰ ἐκλεγοῦν Ἄρχοντες. Οὗτοι μόνοι λοιπὸν ἐλάμβανον τὰς ἀνωτάτας ἀρχάς, οἱ δὲ πολῖται τῆς δευτέρας καὶ τρίτης τάξεως ἐλάμβανον κατωτέρως. Ἀλλὰ καὶ τὰ βάρη ἦσαν ἀνάλογα, διότι αἱ τρεῖς πρώται τάξεις ὑπηρέτουν εἰς τὸν στρατὸν καὶ ἐπλήρωνον φόρους. Οἱ δὲ θῆτες, οἱ πτωχότεροι, δὲν εἶχον καμμίαν υποχρέωσιν, ἀλλὰ καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ λάβουν καμμίαν ἀρχήν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὅσον περισσότερα πολιτικά δικαιώματα εἶχεν ὁ πολῖτης, τόσον εἶχε καὶ περισσότερα βάρη.

Ἡ διοίκησις. — Τὸ Ἀθηναϊκὸν κράτος ἐκυβερνᾶτο ἀπὸ τέσσαρα μεγάλα σώματα. Ἦσαν δὲ ταῦτα οἱ **Ἀρχοντες**, ἡ **Βουλὴ τῶν τετρακοσίων**, ἡ **ἐκκλησία τοῦ δήμου** καὶ ὁ **Ἀρειος Πάγος**.

Τὴν ἀνωτάτην διοίκησιν εἶχον οἱ Ἀρχοντες, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἐννέα καὶ ἐξελέγοντο ὑπὸ τοῦ λαοῦ δι' ἐν ἔτος. Ὁ πρῶτος ἄρχων ἐλέγετο **Ἐπώνυμος ἄρχων**, διότι μὲ τὸ ὄνομά του ὠνομάζετο τὸ ἔτος (ἐπὶ ἄρχοντος τάδε). Ὁ δεῦτερος ἐλέγετο **Ἀρχὼν βασιλεὺς**, ὁ ὁποῖος, ὡς διάδοχος τοῦ παλαιοῦ βασιλέως, εἶχε τὴν ἐπίδωξιν τῆς λατρείας καὶ τῶν πατροπαραδότων ἐθίμων. Ὁ τρίτος ἦτο ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ καὶ ἐλέγετο **Πολέμαρχος**. Οἱ ἑξ ἄλλοι ἄρχοντες ἐλέγοντο **Θεσμοθέται**, διότι ἐφρόντιζον νὰ τηροῦνται οἱ θεσμοὶ (οἱ νόμοι).

Ἡ **Βουλὴ τῶν τετρακοσίων**, ἡ ὁποία ἐξελέγετο ἀπὸ τὰς τρεῖς πρώτας τάξεις τῶν πολιτῶν, παρεσκεύαζε τοὺς νόμους, τοὺς ὁποίους θὰ ἐφήφιζεν ὁ λαός.

Ἡ μεγαλυτέρα ὁμῶς δύναμις ἀνῆκεν εἰς τὸν λαόν, ὁ ὁποῖος συνῆρχετο εἰς συνελεύσεις αποτελουμένας ἀπὸ ὅλας τὰς τάξεις τῶν πολιτῶν. Ἡ **ἐκκλησία τοῦ δήμου**, ὅπως ἐλέγετο ἡ συνέλευσις τοῦ λαοῦ, ἐφήφιζε τοὺς νόμους, ἐξέλεγε τοὺς Ἀρχοντας καὶ ὅλας τὰς ἄλλας ἀρχάς. Καὶ ὁ πτωχότερος, ἂν εἶχεν εὐφυΐαν, ἠδύνατο νὰ διακριθῇ, διότι ὁ καθεὶς ἔλεγεν ἐλευθέρως τὴν γνώμην του.

Ὁ δὲ **Ἀρειος Πάγος** ἦτο σῶμα δικαστικόν, πολὺ σεβαστόν, τὸ ὁποῖον ἐξελέγετο μόνον ἀπὸ τοὺς διατελέσαντας Ἀρχοντας. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀνέκαθεν ἐτίμων τὴν δικαιοσύνην καὶ ἀπέδιδον τὴν ἰδρυσιν τοῦ Ἀρείου Πάγου εἰς αὐτὴν τὴν Ἀθηναίαν. Ὁ Ἀρειος Πάγος ἐδίκαζε τὰ μεγάλα ἐγκλήματα καὶ ἐξήλεγχε τὰς δημοσίας πράξεις, ἀκόμη δὲ καὶ τὸν ἰδιωτικὸν βίον τῶν πολιτῶν πρὸς περιφροῦρησιν τῶν καλῶν ἡθῶν.

Ἡ ἀνατροφή τῶν παίδων. — Ἰδιαιτέραν προσοχὴν ἔδωκεν ὁ Σόλων εἰς τὴν ἀνατροφήν τῶν παιδίων, διὰ νὰ γίνουιν καλοὶ πολῖται. Ἡ ἀνατροφή τῶν μικρῶν Ἀθηναίων δὲν ὠμοίαζε μὲ τὴν Σπαρτιατικὴν, δὲν εἶχε σκοπὸν ν' ἀναπτύξῃ μόνον τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ τὸ πνεῦμα. Τὸ παιδίον δὲν ἐδίδετο εἰς τὸ κράτος, ὅπως εἰς τὴν Σπάρτην, ἀλλ' ἐστέλλετο ὑποχρεωτικῶς ἀπὸ

τοὺς γονεῖς του νὰ μάθῃ γράμματα καὶ γυμναστικήν. Εἶχον δὲ τὰ τέκνα καθῆκον νὰ σέδωνται τοὺς γονεῖς των, ἢ πρὸς αὐτοὺς ἀγνωμοσύνη ἐτιμωρεῖτο αὐστηρότατα.

Ὁ Πεισίστρατος (κατὰ τὸ 530).—Ἄλλ' οἱ νόμοι τοῦ Σόλωνος δὲν ἔφεραν ἀμέσως τάξιν καὶ ἐλευθερίαν. Εἰς συγγενῆς τοῦ Σόλωνος, ὁ Πεισίστρατος, κατῴρθωσε καὶ προσέειλκυσε τὴν εὐνοίαν τῶν συμπολιτῶν του μὲ τοὺς καλοὺς τρόπους καὶ μὲ τὰς γενναῖας δωρίας του. Ἐγένετο ταχέως ἀγαπητὸς εἰς τὸν λαὸν καὶ κατέλαβε τὴν ἐξουσίαν, τοῦλάχιστον ὅμως ἐκυβέρνησε λαμπρῶς τὰς Ἀθήνας.

Ὁ Πεισίστρατος ἐσεβάσθη τοὺς νόμους τοῦ Σόλωνος. Ἐκαμε δὲ πολλὰ ὠφέλιμα ἔργα εἰς τὰς Ἀθήνας, κατεσκεύασεν ὁδοὺς, ἔφερε πόσιμα ὕδατα, ἔκτισε πολλὰς οἰκοδομὰς, καὶ ἐν γένει ἐκαλλώπισε τὴν πόλιν. Τὸ σπουδαιότερον ἔργον του ἦτο ὅτι ἔδωκεν ὠθησιν εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὸ ἐμπόριον, αὐτὸς πρῶτος

Ζωγραφημένα ἀγγεῖα.—Τοιαῦτα ἦσαν τὰ μετακομιζόμενα καὶ πωλούμενα ἀγγεῖα. Ἦσαν δὲ ταῦτα σπουδαιότατον εἶδος τοῦ Ἀθηναϊκοῦ ἐμπορίου.

ἔδειξεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους πόση ὠφέλεια ἦτο δι' αὐτοὺς ἡ θάλασσα. Τὸ δὲ λαμπρότερον ἔργον του ἦτο ὅτι συνήνωσεν εἰς ἓν τὰ διάφορα ἀποσπάσματα τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσεΐας καὶ ἀπὸ τότε ἔχομεν τακτοποιημένα τὰ δύο ἀθάνατα ἐκεῖνα Ὀμηρικὰ ποιήματα. Πρῶτος αὐτὸς ἔδρυσε βιβλιοθήκην εἰς τὰς Ἀθήνας, ἐν γένει δὲ ἐδείχθη λαμπρὸς προστάτης τῶν τεχνῶν καὶ τῶν γραμμάτων.

Ὁ Πεισίστρατος λοιπὸν ἐκυβέρνησεν ὥς καλὸς βασιλεὺς, τύραννος, ὅπως ἔλεγον τότε. Ἄλλ' οἱ δύο υἱοὶ του, οἱ ὁποῖοι τὸν

διεδέχθησαν, ὁ Ἰππίας καὶ ὁ Ἰππαρχος, δὲν ἔδειξαν τόσῃν σύ-
νεσιν, καὶ ἕκαμαν πολλοὺς ἐχθροὺς. Δύο νέοι, ὁ Ἀρμόδιος καὶ
ὁ Ἀριστογείτων, ἐφόνευσαν τὸν Ἰππαρχον, ἀργότερα δὲ ἐξωρί-
σθη καὶ ὁ Ἰππίας (510 π. Χ.).

Ὁ Κλεισθένης. Ὁ ἐξοστρακισμός.— Ἀμέσως τότε
τὸ πολίτευμα τῶν Ἀθηναίων συνεπληρώθη ὑπὸ τοῦ Κλεισθέ-
νους καὶ ἔγινε περισσότερον δημοκρατικόν. Ἄν καὶ κατήγετο ὁ Κλει-
σθένης ἀπὸ εὐγενέστατον οἶκον, ὅμως ἔδωκε καὶ ἄλλα δικαιώ-
ματα εἰς τὸν λαόν. Ὁ σκοπὸς τοῦ ἦτο νὰ καταστρέψῃ ἐντελῶς
τὴν δύναμιν τῶν εὐγενῶν καὶ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐπάνοδον τῆς
τυραννίας.

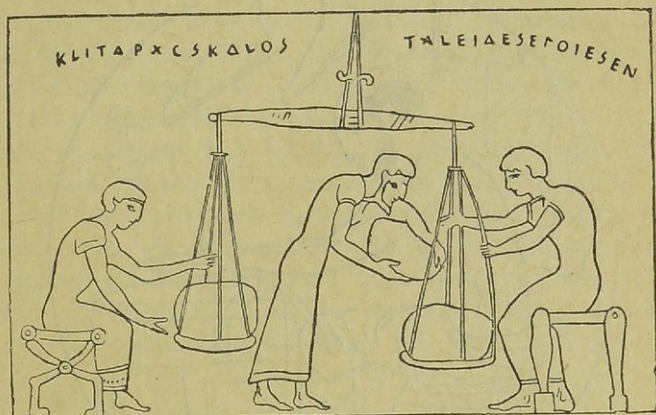
Διὰ νὰ κατορθώσῃ ταῦτα ὁ Κλεισθένης προέβη εἰς τὸ ἐξῆς
μέτρον: πρῶτον διήρесе τοὺς πολίτας εἰς δέκα φυλάς, ἐκάστη
δὲ φυλὴ ἀποτελεῖτο ἀπὸ δέκα δήμους. Εἰς τὰς φυλάς περιελαμβά-
νοντο ὅλοι οἱ πολῖται ἀνεξαιρέτως, ὅποιαδήποτε καὶ ἂν ἦτο ἡ
καταγωγὴ τῶν ἢ τὸ εἰσόδημά των, ἦσαν λοιπὸν ὅλοι πραγμα-
τικῶς ἴσοι. Ὅλοι αἱ φυλαὶ εἶχον τοὺς βουλευτάς των κατὰ ἴσον
ἀριθμόν, 50 ἐκάστη φυλὴ, ὥστε ἡ *Βουλὴ* ἔγινε *τῶν πεντακο-
σίων*. Ἐπειδὴ δὲ ὅλοι αἱ φυλαὶ ἔδιδον στρατιώτας, διὰ τοῦτο
ἐκάστη φυλὴ ἐξέλεγε τὸν *στρατηγὸν τῆς*, ὥστε ὁ Ἀθηναϊκὸς
στρατὸς διηυθύνετο ἀπὸ δέκα στρατηγούς.

Τέλος, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ πλέον ὀριστικῶς νέαν τυραννίαν, ὁ
Κλεισθένης εἰσήγαγε τὸν ἐξοστρακισμόν, ὁ ὁποῖος ἦτο μία προ-
σωρινὴ ἐξορία διὰ δέκα ἔτη. Εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου ἕκα-
στος πολίτης ἔγραφε τὸ ὄνομα ἐκείνου, τὸν ὁποῖον ἐνόμιζεν, ὅτι
ἔπρεπε νὰ ἐξοστρακισθῇ, εἰς ἓν ὄστρακον. Ὁ ἐξοστρακισμὸς δὲν
ἦτο ποινὴ, ἀλλ' ἦτο ἀπλῶς ἓν μέτρον φρονήσεως, τὸ ὁποῖον
ἐλαμβάνετο ἐναντίον ἐνὸς πολίτου φιλοδόξου χάριν τῆς ἡσυχίας
τῆς πόλεως.

Αἱ μεταρρυθμίσεις αὗται τοῦ Κλεισθένους συνεπλήρωσαν τὸ
καλὸν ἔργον τοῦ Σόλωνα καὶ ἐξησφάλισαν τὴν δύναμιν τοῦ
λαοῦ. Τὸ πολίτευμα τῶν Ἀθηναίων ἔγινεν ἀληθῆς δημοκρατία, ἡ
ὁποία παρεσκεύασε τὸ μεγαλεῖον τῆς πόλεως.

Ἡ γεωργία. Ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον.—
Εἰς τοὺς νόμους τοῦ Σόλωνα βλέπομεν καὶ πῶς ἔζων οἱ Ἀθη-

ναῖοι τοῦ κειροῦ ἐκείνου, κατὰ τὸ ὄν αἰῶνα π. Χ. Οἱ περισσό-
τεροι ἦσαν γεωργοὶ καὶ εἰργάζοντο εἰς τὰ κτήματά των, κατ΄-
ήκουν εἰς τὴν ἐξοχήν, εἰς τὰ μεσόγεια, ὅπως λέγομεν σήμερον.

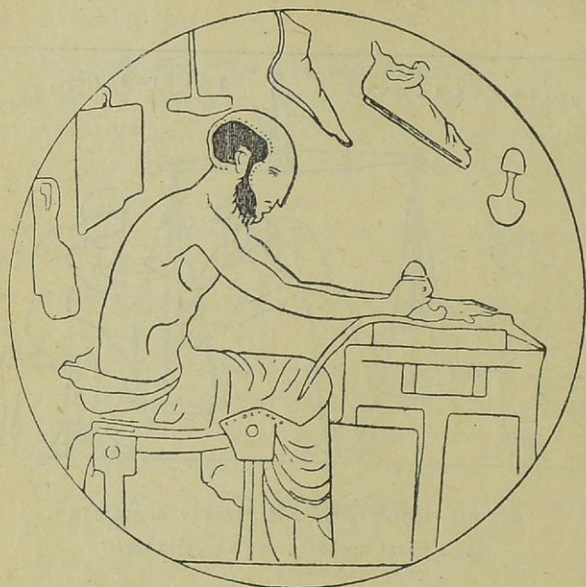
*Ζύγισις προϊόντων.—Εἰς μεγάλην πλάστιγγα
ἀδειαζονται προϊόντα διὰ νὰ ζυγισθοῦν.*

Ὁ Σόλων ἐξήτησε ν' αὐξήσῃ τοὺς γαιοκτήμενας, διὰ νὰ καλ-
λιεργεῖται ἡ γῆ περισσότερον.

Ἐπειδὴ ὅμως ἡ Ἀττικὴ δὲν ἦτο χώρα πλουσία, διὰ τοῦτο ὁ
Σόλων ἔδωκε μεγάλην ὑποστήριξιν εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ εἰς τὰς
βιοτεχνίας. Πλησίον εἰς τὰς Ἀθήνας, εἰς τὸ Λαύριον, ὑπῆρχον
μεταλλεῖα ἀργύρου, οἱ Ἀθηναῖοι τὰ ἐξεμεταλλεύθησαν καὶ ἐκέρ-
δισαν πολὺ χρῆμα. Μὲ τὰ πλούτη δὲ αὐτὰ ἐδημιούργησαν δια-
φόρους βιομηχανίας, ἔδρυσαν πολλὰ ἐργοστάσια, εἰς τὰ ὅποια
κατεσκευάζοντο ἔπιπλα, ὅπλα, ὕφασματα καὶ πρὸ πάντων ἀγ-
γεῖα. Ἐκαμαν δὲ πλοῖα καὶ μετέφερον τὰ προϊόντα τῆς γῆς καὶ
τῆς βιομηχανίας των εἰς τὰ ξένα μέρη.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον μὲ τὴν ἐργατικότητά των οἱ Ἀθη-
ναῖοι ἀνεπλήρωσαν τὴν πτωχείαν τοῦ ἐδάφους των. Αἱ Ἀθηναί,
αἱ ὅποια ἦσαν μικρὰ καὶ πτωχὴ πόλις, ἐφθασαν εἰς μέγαν πλοῦτον.
Ἀπέκτησαν δὲ μεγάλην φήμην τὰ βιομηχανικὰ προϊόντα των,

διότι ἐγίνοντο μὲ τέχνην καὶ κομψότητα. Συγχρόνως δὲ μὲ τὰ πλούτη ἡῤῥησε καὶ ἡ ἀγάπη τῶν Ἀθηναίων πρὸς τὴν ἐλευθε-

Ἀρχαῖος Ἀθηναῖος ὑποδηματοποιός.—Κάθεται καὶ ἐργάζεται, ὅπως οἱ σημερινοί. Εἰς τὸν τοῖχον κρέμονται τὰ ἐργαλεία του.

ρίαν. Διότι τὰ ταξίδια ἔκαμαν ν' ἀναπτυχθῇ πολὺ τὸ πνεῦμα τῶν. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο ὅτι ἐξεδίωξαν τοὺς τυράννους, καὶ μετὰ τὴν πτῶσιν τῶν Πεισιστρατιδῶν ἐτελειοποιήθη ἡ δημοκρατία καὶ ἔλοι οἱ πολῖται ἦσαν ἐλεύθεροι. Ὁ Ἡρόδοτος λέγει: «Ὅταν αἱ Ἀθηναὶ ἀπηλλάγησαν ἀπὸ τοὺς τυράννους, ἡσθάνθησαν μεγάλην χαρὰν διὰ τὴν ἐλευθερίαν. Ἦσαν καὶ πρὶν μεγάλαι, τώρα ἔγιναν μεγαλύτεραι».

Ὁ χαρακτήρ τοῦ Ἀθηναϊκοῦ πολιτεύματος.— Πρὸ παντὸς ὅμως αἱ Ἀθηναὶ ὀφείλουν τὸ μεγαλεῖον τῶν εἰς τὸ σοφὸν δημοκρατικὸν πολίτευμα, τὸ ὅποιον ἐγκαθύδρισαν ὁ Σόλων καὶ ὁ Κλεισθένης. Πρωτύτερα οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ λάβῃ ἀρ

χήν εἰς τὸ κράτος, ἂν δὲν ἦτο εὐγενής. Ἀλλὰ μὲ τὸ νέον πολίτευμα ὅλοι εἶχαν τὴν εὐκαιρίαν, ἂν ἦσαν ἄξιοι, ν' ἀνυψωθοῦν εἰς μεγάλα ἀξιώματα. Ὅλοι οἱ πολῖται ἐλάβανον μέρος εἰς τὰς ὑποθέσεις τοῦ κράτους, μόνον δὲ οἱ διακρινόμενοι εἶχον τὴν διοίκησιν. Ἀκόμη καὶ οἱ θῆτες, οἱ πολῖται τῆς τελευταίας τάξεως, ἠδύναντο ν' ἀνυψωθοῦν εἰς τὰς ἀρχάς, ἀρκεῖ νὰ ἐγίνοντο πλούσιοι, ἠδύναντο δὲ νὰ γίνουν πλούσιοι διὰ τῆς ἐργασίας.

Ἄλλο σπουδαιότερον χαρακτηριστικὸν τῆς Ἀθηναϊκῆς πολιτείας εἶναι ἡ ἐπιείκεια καὶ ἡ φιλάνθρωπία τῶν νόμων αὐτῆς. Ὁ Ἐπώνυμος ἄρχων ἦτο προστάτης τῶν ὀρφανῶν καὶ τῆς περιουσίας τῶν οἰκογενειῶν. Ὁ Πολέμαρχος ἦτο προστάτης τῶν ξένων. Ἄλλοι νόμοι ἐπροστάτευον τοὺς δούλους. Μὲ τοὺς σοφοὺς νόμους αὐτοῦ ὁ Ἀθηναϊκὸς λαὸς ἐγένεν ὁ πρῶτος λαὸς εἰς τὸν κόσμον, ὁ ὁποῖος ἐφήρμοσε τὴν ἐπιείκειαν, καὶ ὁ πρῶτος, ὁ ὁποῖος ἐκυβέρνησε μόνος τὸν ἑαυτὸν του.

Ἡ Ἀθηνᾶ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Η ΞΕΝΟΠΛΩΣΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ ΚΑΙ Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

α.—Αἱ Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι.—Ἡ ἐξάπλωσις τῶν Ἑλλήνων πρὸς Βορρᾶν.—Ἡ Μεγάλη Ἑλλὰς εἰς τὴν Ἰταλίαν.

β.—Ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς.—Ἡ ἐνότης τῶν Ἑλλήνων.—Τὸ ἐμπόριον καὶ αἱ τέχναι. Οἱ ποιηταί. Οἱ σοφοὶ καὶ οἱ νομοθέται.

Δὲν ὑπῆρξε κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἐν Ἑλληνικὸν κράτος, ὑπῆρξεν ὅμως εἰς Ἑλληνικὸς λαός. Ὁ Ἑλληνικὸς κόσμος ἦτο διεσκορπισμένος, διότι οἱ Ἕλληνες μὲ τὰς ἀποικίας των ἐξήπλωσαν τὴν Ἑλλάδα εἰς μακρινὰς χώρας καὶ τὴν ἔκαμαν πολὺ μεγάλην. Παρὰ τὴν διαίρεσιν ὅμως εἰς πολλὰ μικρὰ κράτη, τὰ ὅποια συχνὰ ἦσαν ἀντίζηλα τὸ ἐν πρὸς τὸ ἄλλο καὶ περιήρχοντο μάλιστα εἰς πόλεμον, οἱ Ἕλληνες εἶχον κοινούς θεσμούς, οἱ ὅποιοι τοὺς συνήνωνον πολὺ στενῶς, καὶ ἀπετέλουν ἓνα λαόν, ὁ ὅποιος ἦτο ξεχωριστὸς ἀπὸ ὧλους τοὺς ἄλλους λαούς τῆς ἀρχαιότητος, καὶ ὑπερεῖχεν ὧλους κατὰ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ἀνάπτυξιν. Ὅλοι δὲ οἱ Ἕλληνες, καὶ ὅσοι κατέφκουν εἰς τὴν μικρὰν χώραν των καὶ ὅσοι ἐπῆγαν μακρὰν καὶ ἔζων εἰς τὰς ἀποικίας, εἰργάσθησαν ἀόκνως εἰς τὸ νὰ δημιουργήσουν τὸν ἀνυπερβλήτον Ἑλληνικὸν πολιτισμόν.

α.—Ἡ ἐξάπλωσις τῶν Ἑλλήνων. Αἱ ἀποικίαι.

Αἱ κυρίως Ἑλληνικαὶ χῶραι εἶναι ἐκεῖναι, τὰς ὁποίας βρέχει τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Αὗται εἶναι αἱ μόνιμοι ἐγκαταστάσεις τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τοὺς ἀρχαιστάτους χρόνους (ἀπὸ τὸ 1.500 π. Χ. περίπου) ἕως σήμερον, ἐπὶ 3.500 ἔτη. Ἀλλ' εἰς τὴν ἀρχαιό-

τητα οἱ Ἕλληνες ἐξηπλώθησαν εἰς πολὺ μακρινὰς χώρας τριγύρω ἀπὸ τὴν πρώτην αὐτῶν κοιτίδα. Ἀπὸ παλαιῶν χρόνων Ἰδρυσαν πολυαριθμοὺς πόλεις εἰς τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ τῆς Μεσογείου θαλάσσης. Τὸ κέντρον τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς εἶναι τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, ἡ ἱστορία ὅμως καὶ ἡ ὁρᾶσις αὐτῆς ἐπεξετάθη εἰς ὅλον τὸν γνωστὸν ἀρχαῖον κόσμον.

Τὰ αἶτια τοῦ ἀποικισμοῦ.—Ἀπὸ τοὺς χρόνους, κατὰ τοὺς ὁποίους ἡ Σπάρτη καὶ αἱ Ἀθῆναι ἐδημιούργουν τὰ κράτη των (ἀπὸ τὸν 8ον αἰῶνα), ἤρχισαν πολυαριθμοὶ Ἕλληνες νὰ φεύγουν ἀπὸ τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις καὶ νὰ πηγαίνουν νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὰ ξένα. Διάφοροι ἦσαν αἱ ἀφορμαί, διὰ τὰς ὁποίας ἄφινον τὰς πατρίδας των οἱ Ἕλληνες. Εἰς πολλὰς πόλεις κατὰ τὸν 8ον καὶ τὸν 7ον αἰῶνα συνέβησαν μεγάλαι ταραχαὶ ἕνεκα τῶν ἐμφυλίων πολέμων μεταξὺ τοῦ λαοῦ καὶ τῶν εὐγενῶν. Εἰς τὴν Σπάρτην καὶ εἰς τὰς Ἀθῆνας, ὡς γνωρίζομεν, οἱ ἀγῶνες οὗτοι καθησύχασαν μὲ τοὺς νόμους τοῦ Λυκούργου καὶ τοῦ Σόλωνος. Ἀλλ' εἰς τὰς ἄλλας πόλεις τὰ ἡττηθέντα κόμματα ἠναγκάσθησαν νὰ ἐκπατρισθοῦν. Ἐκτὸς τούτου ὁ πληθυσμὸς ἠῤῥξανε πολὺ ταχέως, ἐπήγαιναν λοιπὸν εἰς ἄλλας χώρας καὶ ἐκτιζόν νέας πόλεις διὰ νὰ ζήσουν εὐκολώτερον. Σπουδαία δὲ ἀφορμὴ ἦσαν ἡ ἀγάπη πρὸς τὸ κέρδος καὶ τὰ ταξίδια, ἀγάπη, τὴν ὁποίαν διετήρησαν ἕως σήμερον οἱ Ἕλληνες.

Αἱ νέαι αὗται πόλεις ἐλέγοντο **ἀποικίαι**. Ἡ μεγάλη αὕτη ἀποικιακὴ κίνησις τῶν Ἑλλήνων διήρκεσε πολὺν χρόνον, δύο δλόκληρους αἰῶνας (ἀπὸ τὸ 800 ἕως τὸ 600 περίπου π. Χ.).

Αἱ ἀποικίαι.—Μὲ καταπληκτικὴν ταχύτητα ἐξηπλώθησαν οἱ Ἕλληνες εἰς ὅλην τὴν Μεσόγειον, εἰς τὴν ὁποίαν πρωτύτερα ἐκυριάρχουν οἱ Φοίνικες. Τώρα οἱ Ἕλληνες τοὺς ἐκδιώκουν καὶ ἀπὸ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν, ὅπως εἰς παλαιότερους χρόνους τοὺς εἶχον ἐκδιώξει ἀπὸ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Ἡ Μεσόγειος μὲ τὰς Ἑλληνικὰς ἀποικίας καὶ τὸ ἐμπόριον ἔγινε καὶ αὕτη ὡς μία Ἑλληνικὴ θάλασσα. Οἱ Ἕλληνες Ἰδρυσαν ἀποικίας καὶ ἐπεξετάθησαν κατὰ τρεῖς κυρίως διευθύνσεις.

1. **Πρὸς Βορρᾶν.**—Πολλαὶ ἀποικίαι ἔγιναν εἰς τὰ παράλια τῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας. Οἱ Ἕλληνες ἐπήγαν καὶ πολὺ

3. *Πρὸς Νότον*.—Πολὺ ἑνωρὶς διηυθύνθησαν πρὸς Νότον, εἰς τὴν Αἴγυπτον, καὶ εἰς ἄλλα παράλια τῆς Βορείας Ἀφρικῆς.

1. Αἱ ἀποικίαι πρὸς Βορρᾶν.—Οἱ Ἴωνες τῆς νήσου Εὐβοίας ἐπῆγαν νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας, καὶ τῆς Χαλκιδικῆς. Ἐκτὸς ἄλλων πόλεων ἔκτισαν τὴν Ὀλυνθον εἰς τὰ παράλια τῆς Χαλκιδικῆς. Ἡ ἐνδοξοτέρα ἀποικία ἀπὸ ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς ἔγινε τῶν Δωριέων ἀπὸ τὰ Μέγαρα, οἱ ὅποιοι ἔκτισαν εἰς τὸν Βόσπορον τὸ *Βυζάντιον*. Ἡ ἀποικία τῶν Μεγάρων ἤκμασε κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ἰδίως ὅμως μετὰ τοὺς χρόνους τοῦ Χριστοῦ ἐδοξάσθη εἰς τὴν ἱστορίαν μὲ τὸ ὄνομα Κωνσταντινούπολις ὡς πρωτεύουσα τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας τοῦ Μεσαίωνος (τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας).

Εἰς τὸν Εὐξείνιον Πόντον ἔστειλαν ἀποικίας οἱ Ἴωνες καὶ ἰδίως ἡ Μίλητος. Αἱ σπουδαιότεραι ἦσαν εἰς τὰ νότια παράλια ἡ Σινώπη καὶ ἡ Τραπεζοῦς, ἡ ὁποία ἔγινε καὶ αὐτὴ μεγάλη Ἑλληνικὴ πόλις κατὰ τὸν Μεσαίωνα. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἤκμασαν ἰδίως αἱ ἀποικίαι, αἱ ὁποῖαι ἔγιναν εἰς τὰ Βόρεια παράλια τοῦ Εὐξείνου πόντου, εἰς τὴν σημερινὴν Νοτίαν Ρωσίαν. Αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις τῶν χωρῶν ἐκεῖνων, ὅπως ἡ Ὀδησσός, ἡ Ὀλβία (=εὐδαίμων) καὶ ἄλλαι, ἔγιναν μεγάλαι καὶ πλούσιαι πόλεις.

2. Αἱ ἀποικίαι πρὸς Δυσμᾶς.—Ἡ Μεγάλῃ Ἑλλάς.—Πολυαριθμότεροι ἦσαν οἱ Δωριεῖς εἰς τὴν Δυτικὴν Μεσόγειον καὶ αἱ σπουδαιότεραι ἀποικίαι ἦσαν Δωρικαί. Τὸ Ἴόνιον Πέλαγος ἔγινεν ἑνωρὶς ὅλως διόλου Ἑλληνικὴ θάλασσα. Ἡ νῆσος Κέρκυρα, εἰς τὴν ὁποίαν ἐγκατεστάθησαν ἀποικοὶ ἀπὸ τὴν Κόρινθον, ἔστειλε καὶ αὐτὴ ἀποικίας εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἡπείρου, ὅπου ἔκτισθη ἡ Ἀπολλωνία καὶ ἡ *Ἐπίδαμνος* (κατὰ τὸν Μεσαίωνα Δυρράχιον). Τὰ Ἑλληνικὰ πλεῖστα ἔφθασαν ἕως τὰ Βόρεια παράλια τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης.

Ἰδίως ὅμως τὸ Νότιον μέρος τῆς Ἰταλίας ἐκαλύφθη ἀπὸ Ἑλληνικὰς πόλεις, εἴτε πρὸς τὸ μέρος τοῦ Ἰονίου πελάγους, εἴτε ἐπὶ τῆς Νοτίας καὶ Δυτικῆς παραλίας. Καὶ εἰς τὴν πλησίον καὶ μεγάλῃ νήσον εἰς τὴν Σικελίαν ἔκτισαν οἱ Ἕλληνες πολυαριθμοὺς ἀποικίας ἐκδιώξαντες τοὺς Φοίνικας καὶ τοὺς Καρχηδονίους, οἱ ὅποιοι εἶχον ἐγκατασταθῇ ἐκεῖ εἰς παλαιότερους χρόνους.

Αἱ σπουδαιότεραι ἀποικίαι τῆς Νοτίας Ἰταλίας ἦσαν ὁ **Τάρας** εἰς τὸ βάθος τοῦ μεγάλου ὁμωνύμου κολπου τῆς Ἰταλίας. Πρὸς Νότον ἡ **Σύβαρις** καὶ ἔπειτα ἡ Κρότων. Πρὸς Δυσμὰς δὲ ἡ Ποσειδωνία, ἡ Νεάπολις καὶ ἡ Κύμη. Εἰς δὲ τὴν Σικελίαν ἱδρύθησαν πολλαὶ πόλεις, ἡ Γέλα, ὁ Ἀκράγας, ἡ Μεσσήνη, αἱ **Συρακοῦσαι**.

Τόσον πολὺ μεγάλαι ἐγιναν αἱ Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι τῆς Νοτίας Ἰταλίας, τόσα μεγάλα πλούτη συνήθροισαν καὶ τόσην δύναμιν ἀπέκτησαν, ὥστε ὁλόκληρος ἡ χώρα αὕτη, ἡ ὁποία λέγεται **Κάτω Ἰταλία**, ὠνομάσθη **Μεγάλη Ἑλλάς**. Ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ ἱστορία ἔχει ὡς σπουδαῖον μέρος καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Σικελίας (διότι καὶ ἡ νῆσος αὕτη περιλαμβάνεται εἰς τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα). Αἱ Συρακοῦσαι ἱδρυσαν εἰς τὴν Δύσιν ἐν μέγα Ἑλληνικὸν κράτος.

Εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν τόσον μεγάλη ὑπῆρξεν ἡ δύναμις τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὥστε ἕως σήμερον διτηρήθησαν Ἑλληνικὰ ἔθιμα καὶ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα. Πολλοὶ μάλιστα Ἱταλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοικοῦντας εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη διτηρήσαν ἀκόμη τὸν ὠραῖον Ἑλληνικὸν τύπον.

3. Αἱ ἀποικίαι τῶν ἄλλων παραλίων τῆς Μεσογείου.— Ἀλλὰ καὶ εἰς μακρινωτέρας ἀκόμη ἀκτὰς τῆς Μεσογείου θαλάσσης ἐπῆγαν νὰ ἐγκατασταθῶν οἱ Ἕλληνες. Οἱ Ἰωνες τῆς Ἀσίας ἐπέρασαν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὅπου ἔκτισαν τὴν πόλιν Ναύκρατιν (πρὸς Νότον τῆς μεγάλης ἀργότερα Ἀλεξανδρείας), μὲ τὴν ὁποίαν ἡ Μίλητος ἔκαμνε σπουδαιότατον ἐμπόριον. Οἱ δὲ Δωριεῖς ἔκτισαν εἰς τὴν Ἀφρικὴν τὴν **Κυρήνην**.

Εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Γαλατίας, ἡ ὁποία εἶναι ἡ σημερινὴ Γαλλία, ἐκτίσθη ἡ **Μασσαλία**, αὕτη δὲ πάλιν ἔκτισε καὶ ἄλλας, ἀποικίας, ὅπως τὴν **Νίκαιαν**. Ἄλλοι Ἕλληνες ἀνεκάλυψαν τὴν Ἰσπανίαν καὶ ἐξεμεταλλεύθησαν τὰ πλούτη τῶν παραλίων αὐτῆς (ἰδίως τῆς ὠραίας Ἀνδαλουσίας).

Ἡ ἱδρυσις τῆς ἀποικίας.— Δὲν θὰ ἐλαμβάνομεν ἀληθινὴν ἰδέαν περὶ τῶν ἀρχαίων ἀποικιῶν, ἂν τὰς ἐνομιζομεν ὁμοίας μὲ τὰς σημερινάς. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες μετανάσται δὲν ὁμοίουν μὲ τοὺς σημερινούς. Οἱ **ἀποικοὶ**, ὡς ἐλέγοντο, δὲν ἐπῆγαι-

Ἀδ. Γ. Ἀδαμαντίου Ἀρχαία Ἑλληνικὴ Ἱστορία, ἐκδ. α' 9

νον ἀνὰ εἰς ἢ ἀνὰ δέκα, ἀλλ' ἔφευγον πολλοὶ μαζί συγχρόνως μὲ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα των.

Εἶχε δὲ ὁ ἀρχαῖος ἀποικισμὸς πρὸ παντὸς θρησκευτικὸν χαρακτήρα. Πρὶν φύγουν οἱ ἀποικοὶ ἀπὸ τὴν πατρίδα των, ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀποικίας, ὁ *οἰκιστής*, ἀνέβαινε μὲ μεγάλην πομπὴν εἰς τὴν ἀκρόπολιν, ὅπου ἦσαν οἱ ἱεροὶ ναοὶ τῆς πόλεως. Μετὰ τὰς καθιερωμένας θυσίας ἐλάμβανεν ἐν μέρος ἀπὸ τὸ ἱερὸν πῦρ, τὸ ὁποῖον ἔκαιεν ἀκοίμητον, προσέτι ἐλάμβανε μεθ' ἑαυτοῦ καὶ εἶδωλα τῶν θεῶν, οἱ ὁποῖοι ἦσαν οἱ προστάται τῆς πόλεως του. Ἐπειτα οἱ ἀποικοὶ ἔφευγον μὲ τὰ πλοῖα των. Μόλις ἀπεβιβάζοντο εἰς τὴν παρχλίαν τῆς ξένης χώρας, ὅπου ἐπήγαιναν, ἐξέλεγον ἓνα μέρος, τὸ ὁποῖον νὰ ἔχη λιμένα καὶ ἓνα λόφον. Ὁ λόφος ἐγίνετο ἡ ἀκρόπολις, ὅπου ἔδρουν ναὸν τοῦ ἰδίου θεοῦ, ὁ ὁποῖος ἐλατρεύετο εἰς τὴν πατρίδα των, εἰς δὲ τὸν ναὸν ἐτοποθέτουν τὴν ἱερὰν ἐστίαν, ὅπου ἔδαλλον τὸ ἱερὸν πῦρ. Ἐπειτα ἤρχιζαν καὶ ἐκτίζαν τὴν πόλιν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἰδρύετο μία ἀρχαία Ἑλληνικὴ ἀποικία.

Εἰς τὴν Ἑδρυσιν τῆς ἀποικίας ἐλάμβανε σπουδαῖον μέρος καὶ τὸ Μαντεῖον τῶν Δελφῶν. Οἱ ἱερεῖς τοῦ Μαντείου ἐγνώριζον πολλὰ περὶ τῶν μακρινῶν χωρῶν. Πρὶν ἀναχωρήσουν οἱ ἀποικοὶ, ἡρώτων τὸ Μαντεῖον τῶν Δελφῶν πρὸς ποῖον μέρος ἔπρεπε νὰ διευθυνθοῦν. Οἱ ἱερεῖς τοὺς ἐδίδον καλὰς ὁδηγίας, καὶ εἰς αὐτοὺς ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος ἡ ταχεῖα πρόσδος τῶν ἀποικιῶν, καὶ ἡ λαμπρὰ θέσις, εἰς τὰς ὁποίας ἐκτίσθησαν, ὥστε πολλαὶ νὰ ὑπάρχουν ἀκόμη καὶ σήμερον μετὰ 2.500 καὶ περισσότερα ἔτη (ὅπως ἡ Νεάπολις, ἡ Μασσαλία κτλ.).

Ὁ κόσμος τῶν ἀποικιῶν.—Μὲ τὰς ἀποικίας, αἱ ὁποῖαι ἐκτίσθησαν εἰς χώρας ἔξω τῆς Ἑλλάδος, ἠϋξήθη εἰς μέγαν κύκλον ὁ Ἑλληνικὸς κόσμος, ἐγένεν ὡς μία ἐπέκτασις τῆς Ἑλλάδος καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις. Ἡ Ἑλλὰς ἐξηπλώθη ἕως τὸν Εὐξείνιον Πόντον, ἕως τὴν Αἴγυπτον, ἕως τὴν Ἰσπανίαν. Τὸ κέντρον τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς ἦτο τὸ Αἰγαῖον Πέλαγος, ἀλλ' ἡ δρᾶσις αὐτῆς ἔφθασε πολὺ μακρὰν εἰς ὅλον τὸν γνωστὸν ἀρχαῖον κόσμον.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι αἱ Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι ἀπετέλουν ἐκάστη ἀνεξάρτητον κράτος ἀπὸ τὴν πόλιν, ἐκ τῆς ὁποίας προήλθον, ἦσαν ὅλως διόλου διάφοροι ἀπὸ τὰς σημερινὰς τῆς Εὐρώπης. Αἱ σημε-

φιναι ἀποικίαι τῆς Ἀγγλίας, τῆς Γαλλίας, εἶναι κτήσεις τοῦ κράτους, τὸ ὅποιον τὰς ἰδρύει, διοικούνται συμφώνως μὲ τοὺς νόμους αὐτοῦ. Αἱ Ἑλληνικαὶ ὅμως ἀποικίαι εἶχον ἐκάστη ἰδιαίτερον πολίτευμα, ἰδιαιτέρους νόμους, καὶ κυβέρνησιν καὶ στρατὸν ἰδικόν των. Διετήρησαν ὅμως πάντοτε τὸν σεβασμὸν πρὸς τὴν παλαιὰν πατρίδα, τὴν ὅποίαν ὠνόμαζον μητέρα πόλιν, **μητρόπολιν**. Ἐκτὸς τούτου οἱ Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Εὐξείνου Πόντου, εἰς τὴν Ἀφρικὴν, εἰς τὴν Ἰταλίαν, εἰς τὴν Γαλατίαν, δὲν ἀνemieχθήσαν διόλου μὲ τοὺς ἰθαγενεῖς, τοὺς παλαιοὺς κατοίκους τῶν χωρῶν ἐκείνων. Ἐμείναν πάντοτε Ἕλληνες, συνετέλεσαν δὲ καὶ αὐτοὶ σπουδαίως εἰς τὴν δόξαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος.

Ἡ σπουδαιότης τῶν ἀποικιῶν.—Πολλαὶ ἀπὸ τὰς Ἑλληνικὰς ἀποικίας προώδευσαν τόσον πολὺ καὶ ἐφθασαν εἰς τόσον μεγάλην δύναμιν, ὥστε ὑπερέβησαν καὶ τὰς πόλεις τῆς μητρὸς πατρίδος. Πολλὰ ἐκτιζον ἄλλας πάλιν ἀποικίας, ἔγιναν δὲ πόλεις πολυάνθρωποι καὶ ἀπετέλεσαν σπουδαῖα κράτη. Ἀναφέρονται ἀποικίαι, αἱ ὅποιαι ἠδύναντο νὰ βάλουν ἐπὶ ποδὸς πολέμου μεγάλους στρατοὺς (καὶ 200.000). Αἱ Συρακοῦσαι ἔγιναν πρωτεύουσα ἐνὸς τόσοῦ μεγάλου βασιλείου, ὅπως ἦσαν τὰ κράτη τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Ἀθηνῶν. Ἐν γένει δὲ κατὰ τὸν ὄρον αἰῶνα π. Χ. αἱ ἀποικίαι ἀπετέλουν μίαν ἄλλην Ἑλλάδα, ἣ ὅποια δὲν ἦτο κατωτέρα ἀπὸ τὴν Ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα.

Ἡ μέγιστη ὠφέλεια, ἣ ὅποια προήλθεν, ἦτο ὅτι αἱ Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι ἐπετάχυναν τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πολιτισμοῦ. Οἱ ἀποικοὶ ἦσαν φυσικὰ ἄνθρωποι τολμηροὶ καὶ δραστήριοι, ἔκαμναν λοιπὸν μὲ θάρρος μεγάλα βήματα εἰς τὴν πρόοδον. Οὐδέποτε εἶδεν ὁ κόσμος τόσην ταχεῖαν ἀνάπτυξιν ἐμπορίου, βιομηχανίας, πλούτου, τόσην ὁρμὴν εἰς τὴν πρόοδον. Ὀλόκληρος ἡ ἀνθρωπότης ὠφελήθη ἀπὸ τὰς Ἑλληνικὰς ἀποικίας, διότι ἀπέκτησε γρηγορώτερα τὰ μεγάλα ἀγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ.

β.—Ἡ ἐνότης καὶ ὁ πολιτισμὸς τῶν Ἑλλήνων.

Ἡ ἐνότης τῶν Ἑλλήνων.—Ἄν καὶ διηροῦντο οἱ Ἑλληνες εἰς τέσσαρας μεγάλας φυλάς, ἂν καὶ ἀπετέλουν πολλὰ ἀνεξάρτητα κράτη, ὅμως ἀνήκον ὅλοι, ὡς εἵπομεν, εἰς ἓνα καὶ τὸν ἴδιον λαόν. Οἱ ἴδιοι οἱ ἀρχαῖοι τὸ ἡσθάνοντο καὶ τὸ ἔλεγον. Ὁ ἱστορικὸς Ἡρόδοτος ἀναφέρει τρία κύρια γνωρίσματα τῆς ἐνότητος τῶν Ἑλλήνων. Εἶναι δὲ ταῦτα τὸ *δμαιομον*, ὅτι δηλαδὴ ἔχουν τὸ ἴδιον αἷμα, τὰ *κοινὰ ἰδρύματα τῶν θεῶν καὶ αἱ κοιναὶ θυσίαι*, καὶ τρίτον τὰ *ὁμότροπα*, δηλαδὴ τὰ ὅμοια ἥθη. Εἰς τοὺς σπουδαιότατους τούτους δεσμοὺς πρέπει νὰ προσθέσωμεν καὶ τὸν λαμπρότατον πολιτισμόν, ὁ ὁποῖος ἦτο κοινὸς εἰς ὅλους τοὺς Ἑλλήνας.

Τὸ δμαιομον καὶ τὸ ὁμόγλωσσον.—Ἡ κοινὴ καταγωγὴ τῶν Ἑλλήνων ἀποτελεῖ τὸ *δμαιομον* κῦτῶν. Αἱ διάφοροι δὲ Ἑλληνικαὶ φυλαὶ ὠμίλουν τὴν ἴδιαν γλῶσσαν, ἀλλὰ μὲ κάποιον διάφορον τρόπον πρὸ παντὸς εἰς τὴν προφοράν, ὅπως καὶ σήμερον ἡ προφορὰ εἶναι διαφορετικὴ εἰς μερικὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος. Αἱ διαφοραὶ αὗται ἀποτελοῦν τὰς *διαλέκτους*. Αἱ δύο μεγάλαι φυλαί, οἱ Ἴωνες καὶ οἱ Δωρεῖς, εἶχον τὰς μεγαλυτέρας διαφορὰς εἰς τὴν γλῶσσαν, ἡ Ἰωνικὴ δὲ καὶ ἡ Δωρικὴ *διάλεκτος* ἦσαν αἱ σπουδαιότεραι. Αἱ διαφοραὶ ὅμως αὗται ἦσαν πολὺ μικραὶ καὶ ὅλοι οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες συνεννοοῦντο εὐκόλως ἀναμεταξύ των, ἀκριβῶς ὅπως καὶ σήμερον.

Μικρὸν κατὰ μικρὸν ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐτελειοποιήθη εἰς ἄφθαστον βαθμόν. Μεγάλοι ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς ἔγραψαν ὑπέροχα ποιήματα καὶ ἄλλα συγγράμματα. Ἡ εὐγένεια, ἡ ἁρμονία καὶ ἡ σαφήνεια εἶναι τὰ μεγάλα χαρίσματα τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶναι ὅχι μόνον ἡ εὐγενεστέρα ἀπὸ ὅλας τὰς ἀνθρωπίνας γλώσσας, ἀλλὰ καὶ ἡ μόνη γλῶσσα εἰς τὸν κόσμον, ἡ ὁποία ἐπὶ τρεῖς χιλιάδας ἔτη ἔμεινεν ἡ ἴδια. Ἐως σήμερον εἶναι σπουδαιότατος δεσμός, ὁ ὁποῖος ἐνώνει τοὺς εἰς πᾶσαν χώραν κατοικοῦντας Ἑλλήνας καὶ συγχρόνως τοὺς ἐνώνει μὲ τὸ μακρὸν ἐνδοξον παρελθόν των.

Τὰ ὁμότροπα ἦθη. Οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ βάρβαροι.—Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἶχον βεβαίως ἐλαττώματα, τὰ ἴδια σχεδόν, τὰ ὅποια ἔχουν καὶ οἱ σημερινοί. τὴν ἀντίζηλίαν, τὴν κλίσιν πρὸς διχονοίας κλπ. Ἀλλ' εἶχον ἄλλας συνηθείας καὶ αἰσθήματα ἀπείρως εὐγενέστερα ἀπὸ τοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς ἀρχαιότητος.

Οἱ Ἕλληνες ἐφέροντο πολὺ ἐπιεικῶς πρὸς τοὺς δούλους, δὲν εἶχον δὲ εἰς τὸν πόλεμον τὴν ἀπανθρωπίαν τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς, ἐφρόνουν ὅτι τὸ νὰ κατακόπτουν καὶ νὰ τυραννοῦν ἐχθροὺς ἡττημένους «δὲν ἦτο οὔτε *γενναῖον*, οὔτε *Ἑλληνικόν*» (Πλούταρχος). Ἀνέτρεφον μὲ ἐπιμέλειαν τὰ παῖδια, ἐσέβοντο τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς γέροντας, τὰ δὲ τέκνα εἶχον καθήκον νὰ τρέφουν τοὺς γέροντας γονεῖς των. Ἡ ὑποχρέωσις τῆς φιλοξενίας ἦτο κοινὴ εἰς ὅλους, ὁ *ξένος* ἦτο τόσοι σεβαστός, ὥστε συνήπτοντο ἰσχυροὶ δεσμοὶ μεταξὺ οἰκογενειῶν καὶ μεταξὺ ἀντιπάλων πόλεων, οἱ ὅποιοι συνέτεινον καὶ εἰς τὸ νὰ εἰρηνεύουν ἀκόμη καὶ αἱ ἐχθροπραξίαι. Ὁ δὲ χαρακτήρ τῶν Ἑλλήνων διεκρίνετο διὰ τὴν φαιδρότητα καὶ τὴν συμμετρικὴν ἀνάπτυξιν τῶν σωματικῶν καὶ τῶν πνευματικῶν δυνάμεων, ἐλέγετο δὲ τοῦτο *εὐρυθυμία*. Οἱ Ἕλληνες ἡγάπων εἰς μέγαν βαθμὸν τὴν τάξιν καὶ τὸ ὥραϊον, καὶ εἶχον σφοδρὰν κλίσιν εἰς τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας.

Ἐν τῇ συναισθήσει τῆς ὑπεροχῆς των οἱ Ἕλληνες ἐπεριφρόνων τοὺς ἄλλους λαοὺς, εἰς τοὺς ὁποίους ἔδιδον ἓν κοινὸν ὄνομα καὶ τοὺς ὠνόμαζον *βαρβάρους*. Τοὺς ἐθεώρουν τόσοι πολὺ κατωτέρους, ὥστε ἔλεγον «*βαρβάρων Ἑλλήνας ἄρχειν εἰκός*». Ἀπέναντι τοῦ ἄλλου κόσμου ὑπερεῖχεν ὁ Ἑλληνικὸς κόσμος, «τὸ *Ἑλληνικόν*», ὅπως ἐλέγοντο ὅλοι μαζὶ οἱ Ἕλληνες.

Ἡ λατρεία καὶ τὰ κοινὰ ἱερά.—Ἡ θάλασσα ἠὺκλόυνεν ὅλους τοὺς διασκορπισμένους Ἑλληνικοὺς λαοὺς νὰ ἔχουν μεταξὺ των στενὰς σχέσεις πολιτικὰς καὶ θρησκευτικὰς. Αἱ πολιτικαὶ σχέσεις καὶ αἱ συμμαχίαι ἦσαν μεταξὺ ὠρισμένων πόλεων, αἱ θρησκευτικαὶ ὁμῶς σχέσεις μεταξὺ ὅλων Ἑλλήνων.

Οἱ Ἕλληνες ἐπίστευον εἰς τοὺς ἰδίους θεοὺς καὶ ἥρωας καὶ τοὺς ἐλάτρευον κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον. Ὅλοι οἱ Ἕλληνες ἐτίμων τὸν μέγαν θεόν, τὸν *Δία τὸν Πανελλήνιον*. Μέγαν ἰδίως σεβασμὸν εἶχον πρὸς τὸν θεὸν Ἀπόλλωνα. Ὅλοι ἐπῆγαιναν νὰ

συμβουλευθῶν τὸ Μαντεῖον τοῦ εἰς τοὺς Δελφούς, ὅπως καὶ ὅλοι ἐπήγαιναν νὰ λατρεύσουν τὸν Δία εἰς τὴν Ὀλυμπίαν. Καθ' ὥρισμένας δὲ ἐποχὰς ἐλησιμόνουν τὰς ἐριδὰς τῶν διὰ νὰ ἀφιερῶνωντο εἰς τὴν κοινὴν λατρείαν τῶν θεῶν τῶν. Στενώτατος δὲ δεσμός ἦτο ἡ λατρεία εἰς τὰ **κοινὰ ἱερά**, εἰς τὰ ὅποια μάλιστα ἐγίνοντο ἀγῶνες. Εἰς τὰς μεγάλας αὐτὰς θρησκευτικὰς ἐορτὰς ὁλόκληρος ἡ Ἑλλὰς παρευρίσκετο ἡνωμένη.

Ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμός.—Εἰς τὰς πανηγύρεις καὶ τοὺς ἀγῶνας ἠδ'χαριστοῦντο οἱ Ἕλληνες ν' ἀκούουν ποιήματα καὶ ᾄσματα, νὰ βλέπουν ὥραιας ζωγραφίας καὶ ἀγάλματα. Ἡ ποίησις καὶ ἡ τέχνη ἦσαν καὶ αὐτὰ εἰς σπουδαῖος δεσμός, ὁ ὅποτος συνήγωνε τὸν Ἑλληνικὸν κόσμον. Ὁ παλαιὸς ἱστορικὸς Ἡρόδοτος ἀνέγνωσεν εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας τὴν ἱστορίαν τοῦ. Μεγάλοι δὲ ρήτορες, καλλιτέχναι ἐπήγαιναν εἰς αὐτοὺς διὰ νὰ ἐπιδείξουν τὴν τέχνην τῶν.

Ὅταν, μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ, ἤρχισε τὸν 8ον αἰῶνα νὰ διαμορφώνεται ὁ κυρίως Ἑλληνικὸς πολιτισμός, πρὸς δημιουργίαν αὐτοῦ εἰργάσθησαν ὅλοι οἱ Ἕλληνες, τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἑλλάδος, τῶν ἀποικίων, πάσης χώρας οἱ Ἕλληνες. Ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς εἶναι **κοινὸν ἔργον** ὅλων τῶν Ἑλλήνων.

Τὰ σπέρματα τοῦ πολιτισμοῦ, τὸν ὅποιον ἐδημιούργησαν, παρέλαβον οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὴν Ἀνατολήν. Ἀλλ' οἱ Ἀνατολικοὶ λαοὶ δὲν εἰργάζοντο παρὰ μόνον διὰ τὸν ἑαυτὸν τῶν, διὰ τὸ συμφέρον τῶν. Ἐπρεπε νὰ ἔλθουν, οἱ Ἕλληνες διὰ ν' ἀναπτύξουν καὶ νὰ ἐξυψώσουν τὸ πνεῦμα μὲ εὐγενεῖς καὶ ὑψηλὰς ἰδέας. Μὲ τὴν εὐφυΐαν τῶν καὶ τὴν ἐργασίαν τῶν ἐδημιούργησαν **πρωτότυπον**, δηλαδὴ ἰδικόν τῶν πολιτισμόν, μικρὸν δὲ κατὰ μικρὸν τὸν ἐτελειοποίησαν εἰς τόσον ἀνυπέρβλητον βαθμόν, ὥστε ἔγιναν οἱ διδάσκαλοι τῆς ἀνθρωπότητος.

Αἱ μεγάλαι Ἑλληνικαὶ πόλεις.—Κατὰ τὴν παλαιότητα τὴν ἐκείνην ἐποχὴν, ἀπὸ τὴν ὅποιαν ἀρχίζει νέος βίος καὶ πολιτισμός, ἀπὸ τὸν 8ον αἰῶνα (800—500 π.Χ.), οἱ Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι ἤρχισαν γρηγορώτερα νὰ ἀναπτύσσωνται ἦσαν οἱ Ἴωνες τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους μόνοι οἱ Φοίνικες καὶ οἱ Ἕλληνες ἐταξίδευσαν μὲ τὰ πλοῖα τῶν εἰς τὴν Μεσόγειον

καὶ μετέφερον τὰ ἐμπορεύματα ἀπὸ τὸ ἐν μέρος εἰς τὸ ἄλλο. Μὲ τὸν καιρὸν οἱ Ἕλληνες προώδουν περισσότερον, ἐδίωξαν τοὺς Φοίνικας καὶ ἔκαμναν αὐτοὶ μόνοι τὸ ἐμπόριον ἀπὸ τὸν τὸν Καύκασον ἕως τὴν Ἰταλίαν.

Αἱ μεγαλύτεραι δὲ πόλεις ἐμπορίου εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἦσαν ἡ Φώκαια καὶ ἰδίως ἡ *Μίλητος*, ἡ ὁποία ἐλάμβανεν ὅλα τὰ ἐμπορεύματα τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ τὰ ἔστελλε μὲ τὰ πλοῖα τῆς εἰς ἄλλας χώρας. Μὲ τὸ ἐμπόριόν τῆς ἡ Μίλητος ἐπλούτισε τόσον πολὺ, ὥστε ἐγένεν ἡ μεγαλύτερα πόλις τοῦ κόσμου. Εἰς δὲ τὴν Εὐρωπαϊκὴν Ἑλλάδα ἤχμασε τότε κυρίως ἡ Χαλκὶς καὶ ἡ Κόρινθος. Ἡ Σπάρτη καὶ αἱ Ἀθηναὶ ἤρχισαν νὰ γίνωνται μεγάλαι μόνον κατὰ τὸ τέλος τῆς περιόδου ταύτης μὲ τοὺς περιφήμους νομοθέτας αὐτῶν, τὸν Λυκοῦργον καὶ τὸν Σόλωνα.

Ἡ βιομηχανία.—Εἰς τὰς μεγάλας ἐμπορικὰς πόλεις

ἤρχισαν οἱ Ἕλληνες νὰ κατασκευάζουν διάφορα ἀντικείμενα χρήσιμα διὰ τὸν βίον, πρὸς οἰκιακὴν χρῆσιν εἴτε πρὸς στολισμόν, ἐπιπλα, υφάσματα, ὅπλα διάφορα, κοσμήματα, ἰδίως ἀγγεῖα καὶ πολλὰ ἄλλα. Οἱ Ἕλληνες ἔδλεπον τὰ ἔργα τῶν Ἀνατολικῶν λαῶν, τὰ ὅποια ἔφερον οἱ Φοίνικες, ἐμιμήθησαν αὐτὰ καὶ κατασκεύασαν πολὺ καλύτερα. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀνεπτύχθη εἰς τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις ἡ βιομηχανία. Τὰ βιομηχανικὰ ὅμως ἔργα

Ἀρχαῖον μνημεῖον.—Εἰς νεαρὸς τεχνίτης χρωματίζει μὲ δικοσμῆσεις τὸ μάρμαρον.

Ζωγραφία ἀπὸ ἀγγείου. — Παριστάνει σειληνοὺς διασκεδάζοντας.

τῶν Ἑλλήτων κατεσκευάζοντο μὲ φιλοκαλίαν καὶ λεπτότητα τὸ σον μεγάλην, ὥστε ταχέως ἔγιναν ἔργα τέχνης.

Τὸ ἐμπόριον. — Τὰ ἔργα τῆς βιομηχανίας των οἱ Ἕλληνες τὰ μετέφερον μὲ τὰ πλοῖα των καὶ τὰ ἐπώλουν εἰς ἄλλας χώρας. Ἀπὸ τοὺς λαοὺς τῶν χωρῶν τούτων ἠγόραζον ὅσα προϊόντα δὲν εἶχον αὐτοί. Εἰς ὀλίγον καιρὸν ἔγινε κολοσσιαία ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου, ὀφειλομένη ἰδίως εἰς τὰς Ἑλληνικὰς ἀποικίας, αἱ ὁποῖαι εὗρισκοντο πλησίον τῶν βαρβάρων λαῶν. Ἡ Μίλητος εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἡ Ὀλβία εἰς τὸν Εὐξείνιον Πόντον, αἱ Συρακοῦσαι εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἡ Μασσαλία εἰς τὴν Γαλατίαν καὶ ἄλλαι εἰς ἄλλας χώρας, ἐγνωρίζοντο μὲ τοὺς ἐγχωρίους λαοὺς, ἐλάμβανον τὰ προϊόντα των, τὰ ἐπῆγαιναν μὲ τὰ πλοῖα των εἰς ἄλλας μακρινὰς χώρας, τὰ ἀντήλλασσον μὲ ἄλλα προϊόντα, καὶ ἐπώλουν εἰς τοὺς ξένους τὰ ἔργα τῆς ἰδιωτικῆς των βιομηχανίας.

Τὸ ἐμπόριον δὲ τοῦτο συνίστατο εἰς τὴν μεταφορὰν καὶ πώλησιν ποικιλωτάτων ἀντικειμένων. Ἀπὸ τὰς βαρβάρους χώρας, ἀπὸ τὴν Ἀσίαν, ἀπὸ τὰς χώρας τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν καὶ Γαλατίαν ἐλάμβανον μέταλλα, δέρματα, κηρόν, ἀρώματα, ἤλεκτρον, ἀλίπαστα (ἀλμυρὰ ταριχευμένα ψάρια), ἐπώλουν δὲ εἰς τοὺς βαρβάρους ἔλαιον, οἶνον, καρποὺς καὶ τὰ ἰδικὰ των βιομηχανικὰ προϊόντα.

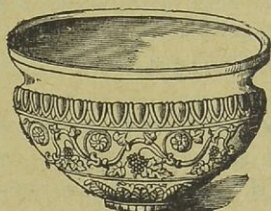
Τὰ ἔργα τῆς τέχνης. — **Τὰ ἀγγεῖα.** — Μὲ τὸ ἐμπόριον συνεσπαρεύθησαν μαγάλα πλοῦτη εἰς τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις, ἀνεπτύχθη δὲ ἡ δραστηριότης καὶ τὸ πνεῦμα τῶν ἀνθρώπων. Ἀφοῦ ἐπλούτισαν οἱ Ἕλληνες, μετεχειρίσθησαν τὸν πλοῦτον εἰς τὸ νὰ τελειοποιήσουν τὰς βιομηχανίας των καὶ εἰς τὸ νὰ ἐξωραίσουν τὰς πόλεις των μὲ ὠραῖα οἰκοδομήματα. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐδημιουργήθησαν αἱ τέχναι εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ἀπὸ τὰ μικρὰ ἔργα τέχνης, τὰ ὁποῖα κτεσκεύαζον, τὰ ὠραιότερα ἦσαν τὰ ἀγγεῖα. Τὰ παλαιότερα ἦσαν λευκὰ καὶ ἦσαν

Ἀγγεῖον με διακοσμήσεις ζώων

ζωγραφισμένα με μαύρα σχέδια (μελανόμορφα ἀγγεῖα), γραμμὰς, κύκλους κλ. Ἀρ-

Ἀγγεῖον με διακοσμήσεις φυτῶν.

Ἀθηναῖκόν ἀγγεῖον.—

Ἔχει ἐπ' αὐτοῦ ζωγραφημένην τὴν Ἀθηναὶν πάροπλον καὶ μαχομένην.

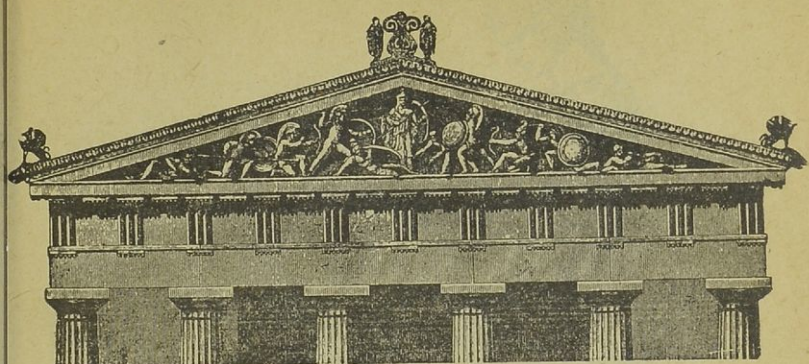
γότερα ἔκαμναν ἀγγεῖα με κάμπον μαῦρον καὶ με ἐρυθρὰς παραστάσεις. Οἱ Ἀθηναῖται ἀνεδείχθησαν δεξιότατοι τεχνῖται εἰς τὴν κατασκευὴν ἀγγείων, πολλὰ ἐξ αὐτῶν ἦσαν ὡς καλλιτεχνήματα, καὶ ἐγίναν περιζήτητα εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Ἦσαν δὲ ποικιλωτάτων εἰδῶν, ὁ ἀμφορεὺς, (ἀγγεῖον με δύο ὄτα), ἡ ὕδρεια, (με παχεῖαν κοιλίαν καὶ στενὸν λαιμόν), ἡ λήκυθος μικρότερον ἀγγεῖον με στενὸν λαιμόν, εἰς τὸ ὁποῖον ἔθετον ἔλαιον καὶ μῦρ), ὁ κρατήρ, (με πλατύτατον λαιμόν, ὅπου ἔθετον ὕδωρ ἢ οἶνον διὰ τὰ γεύματα) καὶ πολλῶν ἄλλων εἰδῶν. Ἡ καλλιτεχνία τῶν ἀγγείων συνίστατο καὶ εἰς τὸ κομψὸν σχῆμα, ἰδίως εἰς τὰς ζωγραφίας, αἱ ὁποῖαι παρίστανον διάφορα ἐπεισό-

δια τοῦ καθημερινοῦ βίου, ἐπεισόδια ἀπὸ τὴν μυθολογίαν, ὡς τὰ κατωρθώματα τῶν ἡρώων, τὰς μάχας τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου κλ.

Ἡ Ἀθηνᾶ καὶ ἄλλοι θεοί.—Ἡ Ἀθηνᾶ ἀνεδίναται εἰς τὸ ἄρμα, Παρκελεύρως εἶναι ὁ Ἀπόλλων μετ' αὐτόν, μετ' αὐτόν ὁ Ἡρακλῆς καὶ ὁ Ἑρμῆς (ζωγραφία ἀπὸ ἀγγετον).

Ἡ γλυπτικὴ καὶ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ.—Ἀπὸ τοὺς παλαιούς ἐκείνους χρόνους ἤρχισαν νὰ κατασκευάζουν ἀγάλματα τῶν θεῶν καὶ κατοικίας αὐτῶν. Ἡ τέχνη τῆς κατασκευῆς ἀγαλμάτων λέγεται *γλυπτικὴ*, τὰ παλαιότατα δ' ἔργα αὐτῆς ἦσαν ἀπὸ ξύλον καὶ ἐλέγοντο ξόανα, καὶ ἦσαν ταῦτα τὰ πρῶτα ἀγάλματα τῶν θεῶν, τὰ πρῶτα *εἶδωλα*. Ἐπειτα κατεσκευάζον ἀγάλματα καὶ ἀπὸ μάρμαρον, καὶ τοῦτο ἔγινεν ἡ σπουδαιότερα ὕλη πρὸ κατασκευῆς τῶν ἀγαλμάτων. Διὰ νὰ φυλάττουν τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν κατεσκευάσαν ἰδιαίτερα οἰκοδομήματα, τὰ ὁποῖα ἐλέγοντο *ναοί*, καὶ ἐθεωροῦντο οἱ ναοὶ ὡς ἡ κατοικία τοῦ θεοῦ (ναῖω=κατοικῶ). Ἐννοεῖται ὅτι τὰ ἀγάλματα καὶ οἱ ναοί, ὅπως καὶ ὅλη ἡ τέχνη τῆς παλαιᾶς ἐποχῆς, ἦσαν ἀκόμη ἀτεχνα, ὀλίγον κατ' ὀλίγον μὲ τὴν πρόοδον τοῦ χρόνου ἔγιναν οἱ Ἕλληνες δεξιοὶ τεχνῖται, οἱ ὁποῖοι ἔκαμν τὴν τέχνην νὰ προοδεύσῃ, καὶ εἰς τὸ τέλος ἀνεφάνησαν οἱ μεγάλοι καλλιτέχναι.

Ἀέτωμα τοῦ ναοῦ τῆς Αἰγίνης.—Τὸ ἄνω μέρος τοῦ ναοῦ, ὅπου περιστά-
νεται ἄγων Ἑλλήνων καὶ βυρσάρχων. Εἰς τὸ μέσον εἵναι ἡ Ἀθηνᾶ.

Ἡ ποίησις.—Οἱ παλαιότεροί ποιεῖται καὶ συγγραφεῖς ἐγεννήθησαν καὶ ἔζησαν εἰς τὴν Ἰωνίαν. Ἀπὸ τοὺς ἀρχαιστά-
τους χρόνους, καὶ πρὶν ἀκόμη εὐρεθῇ ἡ γραφή, οἱ Ἕλληνες
ἠὺχαριστοῦντο νὰ κάμνουν ὕμνους πρὸς τιμὴν τῶν θεῶν καὶ
ἄσματα, εἰς τὰ ὅποια διηγοῦντο τὰς πράξεις τῶν ἡρώων. Ἀπὸ
τὰ ἄσματα αὐτὰ προήλθεν, ὡς γνωρίζομεν, ἡ *Ἰλιάς* καὶ ἡ *Ὀδύσ-
σεια*. Ὀλίγον δὲ κατόπιν ἐφάνη ὁ Ἡσίοδος (περὶ τὸ 800 π. Χ.),
ὁ ὁποῖος ἦτο ἀπὸ τὴν Βοιωτίαν. Τὰ ποιήματα τοῦ Ὀμήρου καὶ
τοῦ Ἡσιόδου εἶναι τὰ παλαιότατα ἔργα τῆς Ἑλληνικῆς λογο-
τεχνίας.

Ἡ πρώτη αὕτη ποίησις λέγεται *ἡρωϊκὴ* ἢ *ἐπικὴ ποίησις*,
διότι ἔχει ὡς ὑπόθεσιν τοὺς ἥρωας καὶ ἐξιστορεῖ τὰ κατορθώ-
ματά των (ἔπος=λόγος, διήγησις). Κατόπιν ἀνεπτύχθη ἡ *λυ-
ρικὴ ποίησις*. Πρὸς τιμὴν τῶν θεῶν ἐχόρευον, ἔψαλλον καὶ
ἐπαιζον λύραν, καὶ οὕτω προήλθεν ἡ μουσικὴ καὶ ἡ ποίησις, ἡ
ὅποια ὠνομάσθη *λυρικὴ*. Οἱ ποιεῖται ἐκεῖνοι ἐψαλλον τὰ διάφορα
συναισθήματά των καὶ λέγονται *λυρικοὶ ποιεῖται*. Μεγάλην φήμην
ἀπέκτησεν ἡ ποιήτρια *Σαπφώ*, ἐπίσης ὁ ποιητὴς *Ἀλκαῖος*,
οἱ ὁποῖοι κατήγοντο ἀπὸ τὴν Λέσβον. Ἀργότερα ἤχησεν ὁ
Ἀνακρέων, ὁ ὁποῖος ἐψαλλεν εὐθυμὰ ποιήματα.

Ἡ ποιήτρια Σαπφώ.—Εἰς τοὺς πόδας αὐτῆς εἶναι ἡ λύρα.

Οἱ σοφοὶ καὶ οἱ νομοθέται.—Οἱ Ἕλληνες ἤρχισαν ἀπὸ παλαιούς χρόνους ν' ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ἐπιστήμην, δηλαδή μὲ τὰ δύσκολα ζητήματα, τὰ ὅποια ἔχουν σχέσιν μὲ τὸν κόσμον, τὴν φύσιν καὶ τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐζήτουν νὰ εὑρουν τὴν ἀλήθειαν. Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ὠνομάσθησαν σοφοί, καὶ οἱ σπουδαιότεροι ἤχησαν εἰς τὴν Μίλητον, ἦσαν δὲ ὁ **Θαλῆς** (κατὰ τὸ 600) καὶ μετ' αὐτὸν Ἀναξίμενης.

Μεγίστην δὲ φήμην ἀπέκτησε καὶ εἰς τὴν ἐποχὴν του καὶ εἰς τοὺς ἔπειτα αἰῶνας ὁ Πυθαγόρας, ὁ ὅποιος κατήγετο μὲν ἀπὸ τὴν Σάμον, ἀλλ' ἐξῆσεν εἰς τὰς Ἑλληνικὰς ἀποικίας τῆς Ἰταλίας. Τὰ διδάγματα του ἦσαν τόσον ὑψηλὰ καὶ εὐγενῆ, ὥστε ἀπέκτησε πολλοὺς μαθητάς, οἱ ὅποιοι τὸν ἐλάτρευον καὶ εἶχον πρὸς αὐτὸν τυφλὴν ὑπακοήν (**Πυθαγόρειοι**).

Πολλοὶ ἄλλοι ἐπίσης ἐφημίζοντο εἰς ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς χώρας καὶ ἐλέγοντο ἐπὶ **σοφοί** (ὅν καὶ ἦσαν περισσότεροι). Τὰ γνωμικὰ τῶν ἐπὶ σοφῶν διεσώθησαν ὡς σοφὰ διδάγματα, πολὺτιμα διὰ τὸν βίον τῶν ἀνθρώπων. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς σοφοὺς αὐτοὺς ὑπῆρξαν καὶ **νομοθέται** εἰς τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις (ὅπως ὁ Σόλων εἰς τὰς Ἀθήνας), ἔδωκαν καλοὺς νόμους εἰς τὴν πατρίδα των, καὶ συνετέλεσαν πολὺ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πολιτισμένου βίου.

ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΡΩΤΗ

ΟΙ ΠΑΛΑΙΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

(2.000—500 π. Χ.)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ : — Αἱ ἀρχαὶ τῆς ἱστορίας. — Ἡ Ἑλλάς. — Τὴν ἱστορίαν γνωρίζομεν ἀπὸ τὰς διηγήσεις καὶ τὰ λείψανα τῶν πρὸ ἡμῶν ἀνθρώπων, τὰ ὅποια λέγονται *πηγαί*. Ἀλλὰ διὰ τοὺς πολὺ μεμακρυσμένους χρόνους δὲν ἔχομεν ἀσφαλεῖς πληροφορίες. Γνωρίζομεν μόνον ἀορίστως τὰς μεγάλας περιόδους, τὰς ὁποίας διήλθον οἱ ἄνθρωποι ἕως οὗτοῦ ἀρχίσουν νὰ ἐκπολιτίζωνται. Ὀνομάζονται δι' αὐτὰι : *ἐποχὴ τοῦ λίθου*, *ἐποχὴ τοῦ χαλκοῦ* καὶ *ἐποχὴ τοῦ σιδήρου*. Ὁ ἄνθρωπος ἤρχισε νὰ προοδεύῃ εἰς τὸν πολιτισμόν, ὅταν ἔφθασεν εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ σιδήρου.

Αἱ ἡλικίαι αὐταὶ τῆς ἀνθρωπότητος δὲν ἤρχισαν τὸν ἴδιον χρόνον δι' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Κατ' ἀρχὰς ἐξεπολιτίσθησαν οἱ Ἀνατολικοὶ λαοί, κατὰ τὸν χρόνον ἐκείνον οἱ ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι κατῴκουν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἦσαν ἀκόμη ἄγριοι. Ἡ ἱστορία ἀρχίζει εἰς τὴν Αἴγυπτον, 5.000 ἔτη π. Χ. Ἀπὸ τότε ἕως σήμερον ἡ ἱστορία ὀνομάζεται, ἀναλόγως τῶν μεγάλων περιόδων αὐτῆς : 1) *Ἀρχαία*, 2) *Μεσαιωνική*, 3) *Νεωτέρα ἱστορία*.

Ἡ Ἑλλάς ἔχει ἑνδοξὸν ἱστορίαν. Ἡ χώρα, τὴν ὁποίαν κατοικοῦν οἱ Ἕλληνες εἶναι τὸ Νότιον μέρος τῆς χερσονήσου τοῦ Αἰῶμου. Ἡ γεωγραφικὴ διαμόρφωσις τῆς Ἑλλάδος προκαλεῖ ἐντύπωσιν, διότι οὐδεμία ἄλλη χώρα εἶναι τόσον ὀρεινὴ καὶ συγχρόνως τόσον πλησίον εἰς τὴν θάλασσαν. Ἐν μέγα ὄρος, ἡ *Πίνδος*, διασχίζει τὴν *Στερεὰν Ἑλλάδα*, τὸ ὅποιον ἔχει πολλὰς διακλαδάσεις πρὸς τὴν θάλασσαν, Ἀνατολικῶς καὶ Δυτικῶς. Οὕτω σχηματίζονται αἱ χώραι τῆς κεντρικῆς Ἑλλάδος, ἡ Θεσσαλία, ἡ Βοιωτία καὶ ἡ Ἀττικὴ πρὸς Ἀνατολάν, ἡ Ἡπειρος, ἡ Ἀκαρνανία πρὸς Δυσμὰς. Ἡ νοτιωτέρα δὲ ἄκρη τῆς Ἑλλάδος ἀποτελεῖ μίαν χερσόνησον, ἡ ὁποία συνδέεται μὲ τὴν ξηρὰν διὰ στενοῦ γισμοῦ καὶ εἶναι ἡ *Πελοπόννησος*.

Ἡ Ἑλλάς τριγυρίζεται ἀπὸ νήσους, ἐξακολουθεῖ δὲ καὶ εἰς τὰ Ἀσιατικά παράλια, τὰ ὅποια ἔχουν τὸ ἴδιον κλίμα καὶ τὴν ἰδίαν γεωγραφικὴν διαμόρφωσιν. Ἡ διαμόρφωσις αὕτη καὶ τὸ κλίμα εἶχον σπουδαίαν ἐπίδρασιν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος. Ἐπειδὴ ἡ χώρα εἶναι ὄρεινὴ καὶ χωρίζεται εἰς πολλὰ διαμερίσματα ἀπὸ τὰ ὄρη, διὰ τοῦτο διηρεῖτο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα εἰς πολλὰ κράτη. Ὡς ὄρεινὴ χώρα ἦτο πτωχή, καὶ ἔκαμε τοὺς κατοίκους νὰ γίνουν φιλόπονοι, ἐπειδὴ δὲ ἦσαν πολὺ πλησίον εἰς τὴν θάλασσαν, ἔγιναν καλοὶ ναυτικοί. Ἡ ὥραία δὲ φύσις τοὺς ἔκαμινε καλλιτέχνας. Τὸ σπουδαιότερον ὅμως αἴτιον, τὸ ὁποῖον ἔκαμεν ἐνδόξους τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας, ἦσαν τὰ φυσικὰ αὐτῶν προτερήματα.

ΚΕΦ. ΠΡΩΤΟΝ. Ὁ πρῶτος πολιτισμός.— Οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος ἦσαν ἄγριοι. Κατόπιν ἦλθον ἀπὸ τὸν Βορρᾶν οἱ *Μελαργοί*, οἱ ὅποιοι ἐξημέρωσαν τὴν χώραν καὶ ἔκτισαν πόλεις. Μετ' αὐτοὺς ἦλθον οἱ Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι ἦσαν συγγενὴς λαὸς καὶ ἀνήκουν εἰς τὴν Ἀρίαν φυλὴν. Οἱ Ἕλληνες ἦλθον κατὰ μεγάλας ὁμάδας, διὰ τοῦτο διηροῦντο εἰς τέσσαρας μεγάλας φυλάς. Ἦσαν δὲ αὗται οἱ Ἀχαιοί, οἱ Αἰολεῖς, Ἰωνες καὶ οἱ Δωριεῖς.

Τὰ μεγάλα κέντρα τοῦ παναρχαίου πολιτισμοῦ ἦσαν εἰς τοὺς παλαιότερους χρόνους ἡ Κρήτη, ἔπειτα αἱ *Μυκῆναι*, ἀπὸ τὰς ὁποίας ὀνομάζεται *Μυκηναϊκὸς πολιτισμός*. Εἰς τὴν Κνωσσὸν τῆς Κρήτης ἀνεκαλύφθη μέγα ἀνάκτορον καὶ ὠραιόταται τοιχογραφίαι. Εἰς δὲ τὰς Μυκῆνας πολλοὶ τάφοι βασιλέων μὲ πολὺτιμα χρυσὰ κοσμήματα καὶ ἄλλα ἀντικείμενα. Εἰς πολλὰ δὲ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος ὑπάρχουν κολοσσαῖα τεῖχη, τὰ ὅποια λέγονται *Πελασγικά*. Ὅλα τὰ λείψανα αὐτὰ μᾶς δεικνύουν ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὑπῆρχον εἰς τὴν Ἑλλάδα πολλὰ βασίλεια μὲ ἰσχυροὺς βασιλεῖς, τοὺς ὁποίους ἡ ποίησις ὀνομάζει Ἀχαιοὺς. Διότι οἱ Ἀχαιοὶ ἦσαν ὁ πρῶτος Ἑλληνικὸς λαός, ὁ ὁποῖος κατήλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὸν Βορρᾶν κατὰ τὸ 1500 π.Χ.

Ἡ ἐπιδρομὴ τῶν Δωριέων (1200—1000 π. Χ.) κατέστρεψε τὸν Μυκηναϊκὸν πολιτισμόν. Οἱ Δωριεῖς ἦσαν λαὸς τραχὺς καὶ πολεμικός, κατέστρεψαν τὰς πόλεις καὶ ἔκαυσαν τὰ παλάτια τῶν παναρχαίων βασιλέων. Οἱ Ἀχαιοὶ καὶ οἱ ἄλλοι κάτοικοι ἠναγκάσθησαν νὰ φύγουν, ἐπῆγαν εἰς τὰς νήσους καὶ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἔγινε μία ἄλλη Ἑλλάς. Πρὸς βορρᾶν ἐγκατεστάθησαν οἱ Αἰολεῖς, εἰς τὸ μέσον οἱ Ἰωνες καὶ μετ' αὐτοὺς οἱ Δωριεῖς. Αἱ Ἑλληνικαὶ ἐκεῖναι πόλεις ἤχμασαν εἰς μέγαν βαθμόν, αἱ Ἰωνικαὶ ἦσαν αἱ σπουδαιότεραι, ἰδίως ἡ *Μίλητος*, διὰ τοῦτο ἡ Μικρασιατικὴ Ἑλλάς ὀνομάσθη *Ἰωνία*.

Ἐνεκα τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Δωριέων οἱ Ἕλληνες ἐλησμόνησαν τὴν ἱστορίαν τῶν παλαιῶν βασιλέων καὶ ἔπλασαν μὲ τὴν ζωηρὰν φαντασίαν τῶν θαυμασιᾶς παραδόσεις περὶ τῶν προγόνων των. Τοὺς ἐφαντάζοντο

ὡς ὑπερφυσικά ὄντα, ὡς ἥρωας, διὰ τοῦτο αἱ παραδόσεις αὐταὶ λέγονται *Ἡρωϊκαὶ παραδόσεις*. Περίφημος ἔγινεν ὁ *Τρωϊκὸς πόλεμος*, τὸν ὅποιον ἔψαλλεν ἡ *Ἰλιάς*, ἄλλο δὲ ποιῆμα, ἡ *Ὀδύσσεια*, ἔψαλλε τὴν ἐπάνοδον τοῦ Ὀδυσσεὺς εἰς τὴν πατρίδα του.

Τὰ παλαιὰ καὶ θαυμάσια ταῦτα ποιήματα λέγονται *Ὀμηρικὰ ποιήματα*, μανθάνομεν δὲ ἀπὸ αὐτὰ πῶς ἔζων οἱ Ἕλληνες κατὰ τὴν Μυκηναϊκὴν ἐποχὴν καὶ κατόπιν, κατὰ τὴν ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ἔζη ὁ Ὅμηρος. Οἱ Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι ἐλέγοντο τότε *Ἀχαιοί*, ἦσαν διηρημένοι εἰς μεγάλα βασίλεια τὰ ὁποῖα ἐκυβέρνηα ὁ βασιλεὺς μετὰ τὴν βοήθειαν τῶν ἄλλων ἀρχηγῶν. Ἡ σπουδαιότερα ἐνασχόλησις ἦτο ὁ πόλεμος, ἐν δὲ τῇ εἰρήνῃ ἔζων ἡσύχως μετὰ τὴν οἰκογενεῖάν των καὶ ἐκαλλιεργοῦν τὰ κτήματά των. Οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἶχον πολλὰς ἀρετάς, σεβασμὸν εἰς τοὺς ἀνωτέρους, ἀγάπην εἰς τὴν πατρίδα καὶ ἦσαν φιλόξενοι. Εἰς τὰ Ὀμηρικὰ ποιήματα ἔβλεπον ὅλοι οἱ Ἕλληνες ὅτι ἀνήκουν εἰς ἓνα καὶ τὸν ἴδιον λαόν.

ΚΕΦ. ΔΕΥΤΕΡΟΝ. Οἱ Ἀνατολικοὶ λαοί.—Εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἤκμασαν, πρὶν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, πολλοὶ λαοί, οἱ ὅποιοι ἔβαλαν τὰς ἀρχὰς τοῦ πολιτισμοῦ. Κατόπιν οἱ Ἕλληνες ἐτελειοποίησαν ὅσα ἤσαν οἱ λαοὶ ἐκεῖνοι καὶ ἐδημιούργησαν τὸν τελειότατον πολιτισμόν. Διὰ τοῦτο πρέπει να γνωρίζωμεν τὴν ἱστορίαν τῶν σπουδαιότερων Ἀνατολικῶν λαῶν.

Οἱ Αἰγύπτιοι ἦσαν λαὸς εἰρηνικὸς μετὰ πολλὰς ἀρετάς, ἐλάτρευαν δὲ τὸν Νεῖλον καὶ τὰς ἄλλας δυνάμεις τῆς φύσεως. Τὴν Αἴγυπτον ἐκυβέρνησαν πολλοὶ δυναστεῖαι, ἐβασίλευσε δὲ ὁ πρῶτος *Φαραὼ* 5.000 ἔτη π.Χ. Ἡ παλαιὰ πρωτεύουσα ἦτο ἡ *Μέμφις*, ἀργότερα αἱ *Θῆβαι*. Ὁ σπουδαιότερος βασιλεὺς ἦτο ὁ Ραμσῆς (Σέσωστρις τῶν Ἑλλήνων, κατὰ τὸ 1400 π. Χ.). Οἱ Αἰγύπτιοι ἐφθασαν εἰς μέγαν πολιτισμόν. Τὰ σπουδαιότερα μνημεῖα των εἶναι αἱ *πυραμίδες*, καὶ οἱ *ναοί*, εἰς τοὺς ὁποίους εἶναι γραμμένα τὰ *ιερογλυφικά*. Ἡ Αἴγυπτος ὑπῆρξεν ἡ προμήτωρ καὶ ἡ πρώτη διδάσκαλος τοῦ πολιτισμοῦ.

Ὅπως ὁ Νεῖλος εἶναι ἡ εὐλογία τῆς Αἰγύπτου, ὁμοίως καὶ οἱ ποταμοὶ Τίγρης καὶ Εὐφράτης εἰς τὴν *Μεσοποταμίαν*. Οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς χώρας ταύτης ὑπῆρξαν οἱ *Βαβυλώνιοι* (ἢ Χαλδαῖοι), ὅσοι δὲ κατῴκησαν πρὸς Β. ὀνομάσθησαν *Ἀσσύριοι*. Πρωτεύουσα τῆς Ἀσσυρίας ἦτο ἡ *Νινευὶ*, τῆς Χαλδαίας ἡ *Βαβυλὼν*. Οἱ βασιλεῖς τῆς Ἀσσυρίας ἔκαμαν πολλὰς κατακτήσεις, ἐπίσης καὶ τῆς Βαβυλῶνος, τῆς ὁποίας ὁ σπουδαιότερος ἦτο ὁ *Ναβουχοδονόσωρ*. Οἱ Βαβυλώνιοι εἶχον πολὺν προχωρήσει εἰς τὸν πολιτισμόν ἀπὸ τὴν ἀπωτάτην ἀρχαιότητα. Ἰδίως ἔφεραν εἰς τελειότητα τὴν βιομηχανίαν, ἔβαλαν δὲ καὶ τὰς ἀρχὰς τῶν ἐπιστημῶν (τῆς ἀστρονομίας, τῶν μαθηματικῶν).

Οἱ δὲ *Φοίνικες* ἦσαν λαὸς ναυτικὸς καὶ ἐμπορικὸς. Αἱ μεγάλαι των πόλεις ἦσαν πρῶτον ἡ *Σιδὼν* ἔπειτα ἡ *Τύρος*. Εἰς τὰς δύο πλουσίας αὐτὰς πόλεις εἶχεν ἀναπτυχθῆ πολὺ ἡ βιομηχανία (τῆς ὑάλου, τῆς πορ-

φύρας). Μεγίστη δὲ ἀνακάλυψις τῶν Φοινίκων ἦτο ἡ γραφή, τὴν ὁποίαν παρέλαβον οἱ Ἕλληνες καὶ ἐκ τῶν Ἑλλήνων ὅλοι οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης. Οἱ Φοίνικες ἐδίδαξαν εἰς τὸν κόσμον πόσῃ σημασίαν ἔχει ἡ βιομηχανία, τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ ναυτιλία.

ΚΕΦ. ΤΡΙΤΟΝ. Ἡ θρησκεία τῶν Ἑλλήνων.—Οἱ ἀγῶνες.—Οἱ Ἕλληνες μὲ τὴν ζωορὰν φαντασίαν τῶν ἐδημιούργησαν ἓνα ὁλόκληρον κόσμον θεῶν καὶ ἡρώων καὶ εἶχον πλάσει πολυαριθμούς διηγήσεις περὶ αὐτῶν. Οἱ θεοὶ εἶναι οἱ *δώδεκα μεγάλοι θεοί*, οἱ ὅποιοι κατέκουν εἰς τὸν Ὀλυμπον, καὶ πλῆθος ἄλλων μικροτέρων, οἱ ὅποιοι κατέκουν εἰς τὸν οὐρανόν, τὴν γῆν, τὴν θάλασσαν, τὸν κάτω κόσμον. Οἱ δὲ ἥρωες ἦσαν οἱ πρόγονοι καὶ οἱ προστάται τῶν λαῶν, οἱ μεγάλοι πολεμισταὶ καὶ οἱ εὐεργεταὶ τῆς ἀνθρωπότητος.

Εἰς τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς ἥρωας ἀπένεμον λατρείαν οἱ Ἕλληνες καὶ ἐτέλουν θυσίας. Κάθε πόλις εἶχε τοὺς ἰδικούς της θεοὺς καὶ ἥρωας, ὑπῆρχον ὅμως καὶ μεγάλα ἱερὰ κοινὰ εἰς ὅλους τοὺς Ἕλληνας. Ἐπίστευον δὲ ὅτι ἠδύναντο νὰ προῖδουν τὸ μέλλον μὲ τοὺς οἰωνοὺς καὶ τὰ μαντεῖα. Περίφημον ἔγινε τὸ Μαντεῖον τῶν Δελφῶν, ὅπου ἔδιδε χρησμούς ὁ Ἀπόλλων.

Πρὸς τιμὴν τῶν θεῶν οἱ Ἕλληνες ἔκαμναν καὶ ἀγῶνας, τέσσαρες δὲ ἦσαν οἱ μεγάλοι, οἱ πανελλήνιοι ἀγῶνες: τὰ Ὀλύμπια, τὰ Πύθια, τὰ Ἰσθμια καὶ τὰ Νέμεα. Οἱ σπουδαιότατοι ἦσαν οἱ *Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες*, εἰς τοὺς ὁποίους συνήρχοντο ἀπὸ ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἀθληταὶ καὶ θεαταί, καὶ οἱ ὅποιοι ἐδόξαζον τὸν νικητὴν, τὸν *Ὀλυμπιονίκην*.

ΚΕΦ. ΤΕΤΑΡΤΟΝ. Ἡ Σπάρτη. Αἱ Ἀθῆναι.—Ἡ Ἑλλὰς ἀπετελεῖτο ἀπὸ πολλὰ μικρὰ κράτη. Τὸ παλαιότατον πολίτευμα ἦτο ἡ *βασιλεία*, κατόπιν ἔγινεν ἡ *ἀριστοκρατία*. Ἀργότερα δὲ εἰς μερικὰς πόλεις ἔγινε *τυραννία*, εἰς ἄλλας ἔγινε *δημοκρατία*. Αἱ μὲν Δωρικαὶ πόλεις ἐκυβερνῶντο μὲ ἀριστοκρατίαν, αἱ δὲ Ἰωνικαὶ μὲ δημοκρατίαν.

Ἡ πρωτεύουσα πόλις τῶν Δωριέων ἦτο ἡ *Σπάρτη*. Μὲ τοὺς νόμους τοῦ Λυκούργου οἱ Σπαρτιᾶται ἔγιναν δυνατοὶ καὶ μεγάλοι. Τὴν διοίκησιν εἶχεν ἡ *Γερουσία*, συμβούλιον ἀπὸ 30 γέροντας καὶ τοὺς δύο βασιλεῖς, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἀρχηγοὶ εἰς τὸν πόλεμον. Οἱ Σπαρτιᾶται ἀπὸ παιδικὴν ἡλικίαν ἐσυνήθιζον εἰς μεγάλην σκληραγωγίαν, ἄλλην ἐργασίαν δὲν εἶχον παρὰ νὰ γυμνάζωνται, καὶ ἔζων ὥς νὰ ἦσαν διαρκῶς εἰς στρατόπεδον.

Μὲ τὸν ἰσχυρὸν στρατόν, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἡ Σπάρτη, ἔκαμε πολλὰς κατακτήσεις εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ κατὰ τὸ 500 π. Χ. ἦτο ἡ πρώτη πόλις αὐτῆς. Ἀλλὰ σπουδαῖαι πόλεις εἰς τὴν Πελοπόννησον ἦσαν τὸ *Ἄργος*, ἡ *Κόρινθος* καὶ ἡ *Σικυών*.

Μεγάλη πόλις ἔγιναν καὶ αἱ *Ἀθῆναι*, ἡ πρωτεύουσα τῶν Ἰώνων. Κατὰ τὴν παλαιὰν ἐποχὴν εἰς τὰς Ἀθῆνας εἶχον ὅλην τὴν δύναμιν οἱ εὐγενεῖς, οἱ *εὐπατρίδαι*, καὶ ὁ λαὸς εἶχε πέσει εἰς δυστυχίαν. Διὰ τοῦτο

οἱ Ἀθηναῖοι παρεκάλεσαν τὸν σοφὸν Σόλωνα νὰ τοὺς κάμῃ καλοὺς νόμους. Οἱ νόμοι τοῦ Σόλωνος (κατὰ τὸ 600) ἔδιδον τὴν δύναμιν εἰς τοὺς πλουσιωτέρους πολίτας, διότι ὁ νομοθέτης ἤθελε νὰ συνηθίσῃ τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὴν ἐργασίαν, ἣ ὅποια φέρει τὸν πλοῦτον. Τὴν διοίκησιν εἰς τὰς Ἀθήνας εἶχον οἱ *ἐννέα Ἀρχοντες*, ἡ *Βουλὴ* τῶν *πεντακοσίων*, ὁ *Ἀρειος Πάγος*, τὴν μεγαλυτέραν δὲ δύναμιν εἶχεν ἡ *ἐκκλησία τοῦ δήμου*, δηλαδή ἡ συνάθροισις τοῦ λαοῦ, ἀντιθέτως πρὸς τὴν Σπάρτην, τῆς ὁποίας τὸ πολίτευμα ἦτο ἀριστοκρατικόν.

Οἱ νόμοι ὅμως τοῦ Σόλωνος δὲν ἠμπόδισαν τὸν εὐγενῆ *Πεισίστρατον* νὰ γίνῃ τύραννος. Ἄλλ' ὁ Πεισίστρατος ἦτο καλὸς ἄρχων καὶ ἔκαμε πολλὰ ὠφέλιμα ἔργα. Οἱ υἱοὶ του, οἱ Πεισιστρατίδαι δὲν ἠκολούθησαν τὸ παράδειγμα τοῦ πατρὸς των, καὶ διὰ τοῦτο ὁ εἰς ἐφ' οὐβή, ὁ ἄλλος ἐξεδιώχθη ἀπὸ τὰς Ἀθήνας. Ἀμέσως ἔπειτα (κατὰ τὸ 510 π. Χ.) εἰς εὐγενῆς, ὁ *Κλεισθένης*, ἐτελειοποίησε τὸ δημοκρατικόν πολίτευμα. Καὶ τότε αἱ Ἀθηναῖαι προώδευσαν πολὺ ταχέως, διότι οἱ νόμοι τοὺς ἔκαμναν ν' ἀγαποῦν τὴν ἐργασίαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν.

Οἱ Δωριεῖς καὶ οἱ Ἴωνες ἦσαν ὅλως διόλου διαφορετικοὶ κατὰ τὸν χαρακτῆρα, διὰ τοῦτο ἡ Σπάρτη καὶ αἱ Ἀθηναῖαι ἔγιναν ἀντίζηλοι. Οἱ Σπαρτιαῖται ἀφῆκαν μεγάλα παραδείγματα ἡρωϊσμοῦ καὶ θυσίας διὰ τὴν πατρίδα. Καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐπίσης ἔδειξαν ἡρωϊσμόν καὶ φιλοπατρίαν, ἀλλὰ συγχρόνως ἐκαλλιέργησαν τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας τόσοσιν πολὺ, ὥστε ἐδημιούργησαν ἀθάνατον πολιτισμόν καὶ ἔγιναν διδάσκαλοι ὄχι μόνον τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος.

ΚΕΦ. ΠΕΜΠΤΟΝ. Αἱ ἀποικίαι. Ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμός.—

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῆς πτώσεως τῆς βασιλείας καὶ τῆς ἀλλαγῆς τῶν πολιτευμάτων (ἀπὸ τὸ 800 π. Χ.) ἔγιναν μεγάλα ταραχαὶ εἰς τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις. Ἀπὸ τότε ἤρχισαν πολλοὶ Ἕλληνες νὰ πηγαίνουν εἰς ξένας πόλεις, ὅπου ἔκτιζον ἀποικίας. Ἡ μεγάλη αὕτη κίνησις ἀποικισμοῦ διήρκεσε δύο αἰῶνας (800-600 π. Χ.), ἔγινε δὲ κατὰ τρεῖς διευθύνσεις: 1) πρὸς Βορρᾶν εἰς τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου.—2) πρὸς Δυσμὰς εἰς τὴν Ἰταλίαν.—καὶ 3) εἰς τὰ παράλια τῆς Μεσογείου (εἰς τὴν Ἀφρικὴν, τὴν Γαλατίαν, τὴν Ἰσπανίαν). Αἱ ἀποικίαι τῆς Νοτίας Ἰταλίας καὶ τῆς Σικελίας ἦσαν τόσοσιν σπουδαῖαι, ὥστε αἱ χῶραι ἐκεῖναι ὠνομάσθησαν *Μεγάλῃ Ἑλλάδι*. Πρωτύτερα εἰς τὴν Μεσόγειον ἐκυριάρχουν οἱ Φοίνικες, τώρα οἱ Ἕλληνες τοὺς ἐδίωξαν καὶ διέτρεχον μὲ τὰ πλοῖα τὴν θάλασσαν.

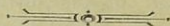
Εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα κάθε πόλις ἦτο καὶ ἓν κράτος. Ἄν καὶ ἦτο διηρημένη ἡ Ἑλλὰς εἰς πολλὰ κράτη, ὅμως οἱ Ἕλληνες ἦσαν εἰς λαός. Διότι εἶχον τὴν ἰδίαν γλῶσσαν, τοὺς ἰδίους θεοὺς καὶ τὰς ἰδίας συνηθείας.

Σπουδαῖος δεσμὸς μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ἦσαν καὶ τὰ *κοινὰ ἱερὰ* καὶ οἱ μεγάλοι ἀγῶνες, ἰδίως οἱ *Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες*, οἱ κατ' ἐξοχὴν

Ἀδ. Ι. Ἀδαμαντίου Ἀρχαία Ἑλληνικὴ Ἱστορία, ἐκδ. α' 10

πανελλήνιοι ἀγῶνες.— Ἄλλος δὲ σπουδαιότατος δεσμός ἦτο ὁ πολιτισμός, τὸν ὅποιον ἀνέπτυξαν καὶ ὁ ὅποιος ἦτο *κοινὸν ἔργον* ὅλων τῶν Ἑλλήνων. Ἀπὸ παλαιὸς χρόνους, ἀπὸ τὸ 800 π.Χ., ἤρχισε ν' ἀναπτύσσεται ὁ πολιτισμὸς εἰς τὴν Ἰωνίαν, κατόπιν καὶ εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα. Οὕτως ἀνεπτύχθη τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία, περίφημα δ' ἔγιναν τὰ *ἀγγεῖα*, τὰ ὅποια κατεσκεύαζον. Ἐπίσης ἐκαλλιεργήθησαν τὰ γράμματα, μετὰ τὴν *ἐπικὴν* ποίησιν ἀνεπτύχθη ἡ *λυρική*. Πολλοὶ δὲ σοφοί, ὅπως οἱ ὀνομαστοὶ *ἑπτὰ σοφοί*, ἀπέκتهσαν μεγάλην φήμην.

Οἱ Ἕλληνες ἐδημιούργησαν ἓνα πρωτότυπον πολιτισμόν, μὲ τὸν ὅποιον ἔγιναν οἱ διδάσκαλοι ὅλου τοῦ κόσμου. Μὲ τὸν κοινόν πολιτισμόν αὐτῶν ἐξεχώριζον ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους λαοὺς, τοὺς ὁποίους ἔβλεπον μὲ περιφρόνησιν καὶ τοὺς ὀνόμαζον βαρβάρους. Ἔλεγον : «*πᾶς μὴ Ἕλλην βάρβαρος*».

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

ΟΙ ΚΑΛΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

500 - 360 π. Χ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

ΟΙ ΠΕΡΣΑΙ ΚΑΙ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ

Οι Πέρσαι. — Αἱ κατακτήσεις τοῦ Κύρου. Ἡ διοργάνωσις τοῦ Περσικοῦ κράτους. — Τὸ βασίλειον τῆς Λυδίας. Ὑποδούλωσις τῆς Ἰωνίας. Οἱ Πέρσαι καὶ οἱ Ἕλληνες.

Περσικοὺς ἢ Μηδικοὺς πολέμους ὀνομάζομεν τοὺς πολέμους, τοὺς ὁποίους ἔκαμαν οἱ Ἕλληνες ἐναντίον τῶν βασιλέων τῆς Ἀσίας Περσῶν ἢ Μήδων. Οἱ πόλεμοι αὗτοι διήρκεσαν σχεδὸν ἡμισυν αἰῶνα (500—450 π. Χ.). Τοὺς διηγῆθη μὲ μεγάλην λεπτομέρειαν εἰς διάσημος ἱστορικὸς τῆς ἀρχαιότητος, ὁ *Ἡρόδοτος*, ὁ ὁποῖος ἦτο σύγχρονος μὲ τὰ μεγάλα ἐκεῖνα γεγονότα.

Οἱ Πέρσαι, οἱ ὅποιοι εἶχον κυριεύσει ὀλόκληρον τὴν Ἀνατολήν, ἤθελον νὰ ἐπεκταθοῦν καὶ πρὸς τὴν Δύσιν, τοιοῦτοτρόπως ἤλθον κατ' ἀνάγκην εἰς σύγκρουσιν μὲ τοὺς Ἕλληνας.

Κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους οἱ Ἕλληνες, ἂν καὶ ἦσαν πολὺ ὀλιγώτεροι, ὑπερησπίσθησαν μὲ ἀνδρείαν τὴν ἐλευθερίαν των καὶ ἐκέρδισαν ἐνδόξους νίκας. Ἡ νίκη τῆς Ἑλλάδος ἦτο ὁ θρίαμβος τῆς ἐλευθερίας. Ὁ ἡρωϊσμός καὶ αἱ θυσίαι τῶν Ἑλλήνων, ἰδίως τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης, ἔμειναν ἀθάνατοι εἰς τὴν ἱστορίαν, καὶ οἱ πόλεμοι ἐκεῖνοι ἐδόξασαν τὴν Ἑλλάδα καὶ ἔσωσαν τὸν πολιτισμὸν τῆς ἀνθρωπότητος.

α.—Οἱ Πέρσαι.

Ἡ καταγωγή.—Οἱ Πέρσαι καὶ οἱ Μῆδοι ἦσαν συγγενεῖς λαοί, Ἄριοι λαοί, ὥπως καὶ ἡμεῖς, κατέλαβον δὲ κατ' ἀρχὰς τὸ ὀροπέδιον τοῦ Ἰράν, ἀργότερα εἰς παλαιούς χρόνους ἐξηπλώθησαν εἰς τὴν χώραν, ἣ ὅποια καὶ σήμερον ὀνομάζεται **Περσία**. Ἡ ἰσχυροτέρα ἀπὸ τὰς Ἀρίας αὐτὰς φυλὰς ὑπῆρξε κατὰ πρῶτον ἡ φυλὴ τῶν **Μήδων**, τῶν ὁποίων ὁ βασιλεὺς **Κναξάρχης** ἐπολέμησεν ἐναντίον τῶν Ἀσσυρίων καὶ κατέστρεψε τὴν μεγάλην πόλιν Νινευτ (625 π. Χ.). Κατόπιν ἐδασίλευσεν ὁ Πέρσης ἀρχηγὸς **Κῦρος**, ὁ ὁποῖος ἤγνωσε τὸ βασιλεῖον τῶν Περσῶν μὲ τὸ βασιλεῖον τῶν Μήδων καὶ ἱδρυσεν τὸ μέγα Περσικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον ἀργότερα ἔμελλε νὰ καταστρέψῃ ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδὼν (560—330).

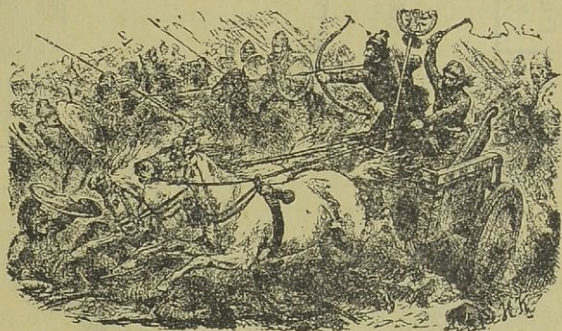
Ὁ Κῦρος (κατὰ τὸ 550 π. Χ.).—Ὁ σπουδαιότερος κατακτητὴς τῆς ἀρχαίας Ἀνατολῆς ὑπῆρξεν ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Κῦρος, ὁ ὁποῖος κατήγετο ἀπὸ τὸν οἶκον τῶν Ἀχαιμενιδῶν, διὰ τοῦτο οἱ βασιλεῖς τῆς Περσίας ἐλέγοντο **Ἀχαιμενίδαι**. Ἦτο ἀνδρεῖος πολεμιστὴς καὶ ἠθικὸς ἄνθρωπος, ὁ δὲ λαὸς του, οἱ Πέρσαι, ἦσαν γενναῖοι καὶ φιλοπόλεμοι ὀρεινοί, οἱ ὁποῖοι ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν του ἐνίκησαν ὅλους τοὺς ἐχθρούς των.

Κατ' ἀρχὰς κατέκτησε πρὸς Δ. τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἔπειτα καθυπέτρεψε πρὸς Ἀνατολὰς ὅλας τὰς χώρας ἕως τὸν Ἰνδὸν ποταμόν, τέλος κατέστρεψε τὸ ἰσχυρὸν βασιλεῖον τῆς Ἀσσυρίας καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Βαβυλῶνα. Τὸ ἀποτέλεσμα τῶν κατακτήσεων τοῦ Κύρου ἦτο πολὺ σπουδαῖον, διότι ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν ἔγινε κύριος ὅλων τῶν χωρῶν τῆς Ἀνατολῆς μετὰ τῆς Μεσογείου θαλάσσης καὶ τοῦ Ἰνδοῦ. Ἀλλὰ καὶ πάλιν δὲν ἐσταμάτησεν, ἠθέλησε νὰ καθυποτάξῃ τοὺς βαρβάρους λαοὺς τῆς Σκυθίας εἰς τὰ Βόρεια μέρη, καὶ εἰς τοὺς μακρινούς ἐκείνους πολέμους ἔχασεν τὴν ζωὴν του (529).

Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς ὅλους τοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἀπάνθρωποι εἰς τὸν πόλεμον (ἰδίως οἱ Ἀσσύριοι), ὁ Κῦρος ἐφέρθη μὲ πολλὴν ἡμερότητα εἰς τοὺς νικημένους λαοὺς. Ὁ ἥμερος τρόπος του ἔκαμε πολὺ μεγάλην ἐντύπωσιν εἰς

τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς, οἱ δὲ ἀρχαῖοι Ἕλληνες διηγοῦνται πολλὰ ἀξιωμακρινήματα διὰ τὸν Κῦρον, καὶ ὁ ἀρχαῖος συγγραφεὺς Ξενοφῶν τὸν ἔλαβεν ὡς ὑπόδειγμα εἰς τὸ βιβλίον του, τὸ ὁποῖον λέγεται *Κύρου παιδεία*.

Ὁ Κῦρος εἶχε κυριεύσει ὅλον τὸν ἀρχαῖον κόσμον τῆς Ἀνα-

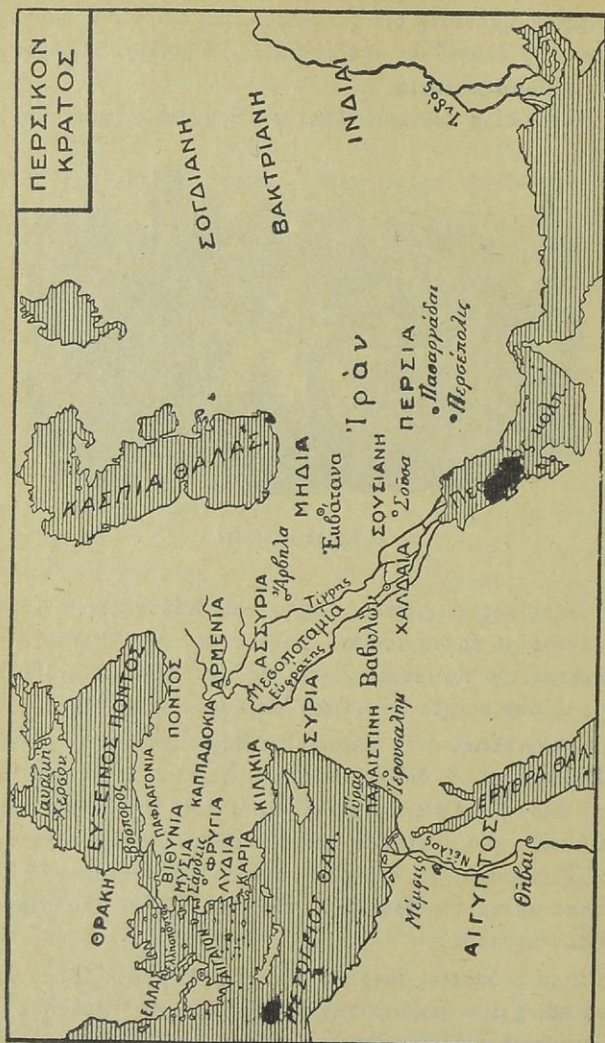

Ὁ Κῦρος πολεμῶν

τολῆς ἐκτὸς τῆς Αἰγύπτου, ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Καμβύσης ἀπετελείωσε τὸ ἔργον του καὶ κατέκτησε τὴν Αἴγυπτον. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καμβύσου ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον τῆς Περσίας ὁ Δαρεῖος, ὁ ὁποῖος ἦτο καὶ αὐτὸς Ἀχαιμενίδης (521).

Ὁ Δαρεῖος.—Ὁ Κῦρος εἶχε δημιουργήσει ἐν μέγα κράτος. Ἐπίσης καὶ ὁ διάδοχος αὐτοῦ Δαρεῖος κατέκτησε πολλὰς χώρας, ἀκόμη καὶ εἰς τὰς μακρινὰς Ἰνδίας ἔφθασαν οἱ στρατοὶ καὶ οἱ στόλοι του. Τότε διὰ πρώτην φοράν ὁλόκληρος ἡ ἀρχαία Ἀνατολὴ ὑπῆκουεν εἰς ἓνα μόνον κύριον. Ἡ Αἴγυπτος, ἡ Συρία, ἡ Μεσοποταμία, τὸ Ἰράν ἕως τὸν Ἰνδὸν ἦσαν ἐπαρχίαι ἐνὸς ἀπεράντου κράτους.

Ἐπειτα ὁ Δαρεῖος ἐστράφη πρὸς τὴν Εὐρώπην, ὅπου ἀπεφάσισε νὰ κάμῃ μίαν πολὺ δύσκολον ἐκστρατείαν. Ἡθέλησε νὰ κατκτήσῃ τοὺς Σκύθας, διὰ νὰ κατορθώσῃ δὲ τὸν σκοπὸν του, ἔκαμε μίαν μεγάλην γέφυραν ἀπὸ πλοῖα, ἐπέρασε τὸν Βόσπορον καὶ ἔπειτα τὸν Δούναβιν. Ἀλλ' οἱ Σκύθαι κατέστρεφον τὴν χώραν των καὶ ἔφευγον εἰς τὸ ἐσωτερικόν, οἱ Πέρσαι τοὺς ἐκυνή-

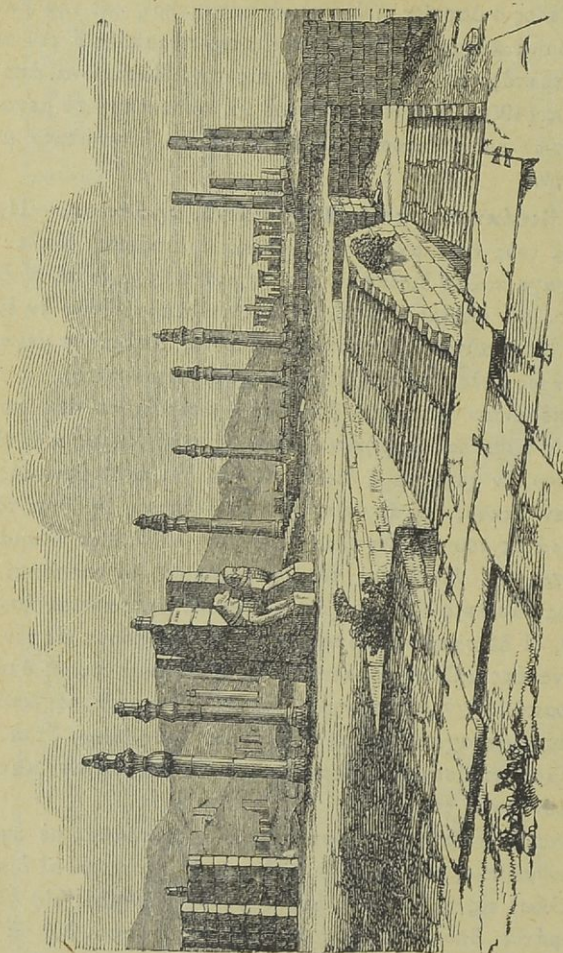
γουν, δὲν ἠδύναντο ὅμως νὰ τοὺς φθάσουν. Ὁ Περσικὸς στρατὸς ἐκουράσθη καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ μὲ ἀταξίαν εἰς τὴν Ἀσίαν. Τέλος ὁ Δαρεῖος ἠθέλησε νὰ κατακτήσῃ καὶ τὴν Ἑλλάδα, ὑπῆρξεν ὅμως ἀκόμη ἀτυχέστερος εἰς τὴν προσπάθειά του αὐτήν, διότι ὁ στρατὸς του κατετροπώθη εἰς τὸν Μαραθῶνα ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους (490). Ἀπὸ τότε ἤρχισε νὰ καταπίπτῃ τὸ μεγαλεῖον τῶν Περσῶν καὶ ἡ ἱστορία αὐτῶν συνδέεται στενώτατα μὲ τὴν Ἑλληνικὴν.

Ἡ διοίκησις τοῦ Περσικοῦ κράτους.—Πρῶτος ἀπὸ ὅλους τοὺς κυρίαρχους τῆς Ἀσίας ὁ Δαρεῖος ἔβαλε τάξιν καὶ εἰσήγαγε καλὴν διοίκησιν εἰς τὸ κράτος του, ὥστε αἱ διαφοροὶ χῶραι, αἱ ὁποῖαι ἀπετέλουν αὐτὸ ν' ἀπαρτίζουν ἓν ἐνιαῖον σύνολον. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Δαρεῖος ἀπέκτησε μεγαλυτέραν δόξαν ὥς καλὸς κυβερνήτης παρὰ ὥς κατακτητής.

Τὸ ἀπέραντον Περσικὸν βασίλειον ἀποτελεῖτο ἀπὸ πολλοὺς λαούς. Εἰς κάθε λαὸν ἀφῆκεν ὁ Δαρεῖος τοὺς νόμους καὶ τὰς συνηθείας του, ἐν γένει δὲ ἡ διοικήσις του ἦτο πολὺ ἐπιεικής. Μόνον ἔβαλεν ἰδικούς του ἄρχοντας νὰ ἐπιβλέπουν, ἐχώρισε τὸ ἀπέραντον κράτος του εἰς μεγάλας ἐπαρχίας, αἱ ὁποῖαι ὠνομάζοντο *σατραπεῖαι*. Οἱ διοικηταὶ τῶν σατραπειῶν, οἱ σατράπαι, ἦσαν σχεδὸν ὥς βασιλεῖς εἰς τὰς χώρας των. Αἱ σατραπεῖαι ἦσαν περίπου 30, οἱ δὲ σατράπαι ὤφειλον νὰ δίδουν φόρον εἰς τὸν βασιλέα καὶ νὰ ἐτοιμάζουν στρατεύματα. Ἡ δύναμις καὶ ἡ ἀλαζονία τῶν σατραπῶν ἐγίναν περίφημοι εἰς τὴν ἀρχαιότητα, ἀκόμη δὲ καὶ σήμερον μεταχειριζόμεθα τὸ ὄνομα *σατραπῆς*, ὅταν θέλωμεν νὰ χαρακτηρίσωμεν κυβερνήτην, ὁ ὁποῖος κάμνει κατάχρησιν τῆς δυνάμεώς του.

Ὁ βασιλεὺς ἐπετῆρει αὐστηρῶς τοὺς σατράπας μὲ ἀφωσιωμένους ἀνθρώπους του. Διὰ νὰ φθάνουν δὲ γρήγορα αἱ διαταγαὶ τοῦ βασιλέως εἰς τὰ μακρινὰ μέρη, ἔκαμε σταθμοὺς εἰς ὁλόκληρον τὸ κράτος, ὅπου ἐπερίμεναν ξεκούραστοι ἵπποι διὰ νὰ ἀλλάζουν. Οἱ σταθμοὶ ἐλέγοντο παρασάγγαι. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον εἰς 9 ἡμέρας ἔφθαναν εἰδήσεις ἀπὸ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν εἰς τὴν πρωτεύουσάν, τὰ Σοῦσα. Πρωτύτερα ἐχρειάζοντο 90 ἡμέραι. Ἡδύνατο λοιπὸν ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν νὰ συναθροίσῃ ἀπειράριθμον στρατὸν καὶ πολὺ ταχέως. Ὁ Περσικὸς στρατὸς συνίστατο

ἀπὸ διαφόρους λαοὺς καὶ εἶχεν ὅπλα παντὸς εἶδους. Ἦκολού-

Ἡ Περσέπολις. — Τὰ εἰρηπια τῶν Περσικῶν καλῶν.

θουν δ' αὐτὸν μακρὰι σειραὶ ἀπὸ καμήλους, αἱ ὅποται ἔφερον
τὰς ζωτροφίας καὶ πᾶν ἄλλο χρειῶδες.

Ἡ αὐλὴ τοῦ βασιλέως.—Ὁ Δαρεῖος εἶχε συναθροίσει ἀπὸ τοὺς φόρους ἀτελείωτα πλούτη. Μετεχειρίσθη δὲ αὐτὰ διὰ νὰ κτίσῃ μεγαλοπρεπέστατα ἀνάκτορα καὶ νὰ ἐξωραίσῃ τὰς πρωτευούσας τοῦ μὲ κτίρια καὶ μὲ ἔργα τέχνης. Οἱ Πέρσαι παρέλαβον τὴν τέχνην τῶν Ἀσσυρίων καὶ τῶν Αἰγυπτίων καὶ ἐτελείωποιήσαν αὐτήν. Ἔκοψαν δὲ καὶ νομίσματα ἰδικὰ των, χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ, τὰ ὅποια ὠνομάζοντο Δαρεικοί, διότι παριστάνετο εἰς αὐτὰ ὁ Δαρεῖος (ἤξιζον 25 φράγκα προπολεμικά).

Οἱ βασιλεῖς τῆς Περσίας εἶχον πολλὰς μεγάλας πόλεις, ἁλλήνῃν πρωτεύουσιν εἶχον διὰ τὸν χειμῶνα καὶ ἄλλην διὰ τὸ θέρος. Αἱ μεγάλαι πρωτεύουσαι ἦσαν τὰ **Σοῦσα** καὶ ἡ **Περσέπολις**. Εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην σῶζονται ἀκόμη μεγαλοπρεπέστατα εἰσὶν τῶν παλατιῶν.

Εἰς τὰ μεγαλοπρεπῆ ἐκεῖνα παλάτια ἔζων οἱ βασιλεῖς τῆς Περσίας μὲ πρωτάκουστον πολυτέλειαν καὶ μεγαλοπρέπειαν. Εἶχον φρουρὰν ἀπὸ 10.000 ἀνδρείους σωματοφύλακας, οἱ ὅποιοι ἐλέγοντο **Ἀθάνατοι**, διότι μόλις ἀπέθνησκεν εἰς, ἀμέσως ἄλλος ἐπαιρνε τὴν θέσιν του καὶ ἔτσι ἔμενε πάντοτε ὁ ἴδιος ἀριθμός. Χιλιάδες μεγιστᾶνες, ὑπάλληλοι καὶ θεράποντες τὸν ἐτριγύριζον. Ὀλόκληρος ἡ πολυτελὴς ἐκείνη ὑπηρεσία καὶ ὅλοι ἐν γένει, ὅσοι ἦσαν τριγύρω εἰς τὸν βασιλέα, ἀπετέλουν τὴν αὐλὴν αὐτοῦ.

Πολὺ δυσκόλως ἠδύνατο νὰ ἴδῃ κανεὶς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν. Ἐκάθητο εἰς ἓνα θρόνον χρυσοῦν, ἐκράτει εἰς τὰς χεῖρας τὸ χρυσοῦν σκήπτρον καὶ ἐφόρει πολυτελέστατα ἐνδύματα. Κάθε εἰς ποῦ τὸν ἐπλησίαζεν ἔπρεπε νὰ πέσῃ εἰς τὴν γῆν καὶ νὰ φιλήσῃ τὰ γόνατα τοῦ βασιλέως (τοῦτο ἐλέγετο προσκύνησις).

Ἡ διοργάνωσις τοῦ κράτους καὶ ἡ τόσον μεγάλη λάμψις τῆς Περσικῆς αὐλῆς κατέπληξαν τὸν ἀρχαῖον κόσμον, ὁ ὅποιος πρῶτην φορὰν ἔδλεπε τοιαύτην δύναμιν καὶ μεγαλοπρέπειαν. Διὰ τοῦτο ὁ βασιλεὺς τῆς Περσίας ὠνομάσθη ἀπὸ τοὺς λαοὺς **Μέγας βασιλεὺς**.

Ἡ Μικρὰ Ἀσία.—Τὸ μέρος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας πρὸς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν ἦτο ἀπὸ παλαιστάτους χρόνους πολὺ πλούσιον καὶ πολὺ πυκνὰ κατφυκκισμένον. Εἰς τὸ μέρος αὐτὸ κατὰ τοὺς ἀρχαιστάτους χρόνους ὑπῆρχον δύο μεγάλα κράτη, τὸ βα-

σίλειον τῆς *Φρυγίας* εἰς τὸ ἐσωτερικόν, καὶ τὸ βασιλείον τῆς *Λυδίας*, πρὸς τὴν θάλασσαν. Οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες ἐγνώριζον καλὰ καὶ τοὺς Φρύγας καὶ τοὺς Λυδοὺς.

Εἰς τὴν παραλίαν, ἐκεῖ ὅπου ἐκβάλλουν οἱ ποταμοί, οἱ Ἑλληνες εἶχον κτίσει ἀπὸ ἀρχαιοτάτους χρόνους, ὡς γνωρίζομεν, πολλὰς πόλεις, αἱ ὁποῖαι ἦσαν πλούσιαι καὶ εὐδαίμονες. Ἐπὶ μακρὰ ἔτη αἱ Ἑλληνικαὶ αὗται πόλεις ἐμεγάλωναν χωρὶς ἐμπόδια, ἀλλ' εἶχον γείτονας, οἱ ὁποῖοι ἐγίναν ἐπικίνδυνοι, πρῶτον τοὺς Λυδοὺς καὶ ἔπειτα τοὺς Πέρσας. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἦλθεν ἡ Ἑλλάς εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸ Περσικὸν κράτος.

Τὸ βασιλείον τῆς Λυδίας.—Ἡ χώρα ὅπου ἦτο ἡ *Λυδία*, εἶναι πάρα πολὺ εὖφορος. Διάφοροι ποταμοί, τῶν ὁποίων σπουδαιότερος εἶναι ὁ *Μαίανδρος*, καταβαίνουν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ σχηματίζουν ὠραίας κοιλάδας⁽¹⁾. Ἀπὸ παλαιὸν καιρὸν τὸ βασιλείον τῆς *Λυδίας* ἦτο πολὺ πλούσιον. Οἱ βασιλεῖς τοῦ εἶχον τὰ παλάτια τῶν εἰς τὰς *Σάρδεις*, πλησίον ῥέει ὁ ποταμὸς *Πακτωλός*, ὁ ὁποῖος ἐκύλιε μὲ τὰ νερά του ἄμμιον χρυσοῦ. Ἀπὸ τὸν χρυσὸν αὐτὸν οἱ Λυδοὶ κατεσκεύαζαν τὰ πρῶτα *νομίσματα*, τὰ ὁποῖα ὑπῆρξαν εἰς τὸν κόσμον.

Ὁ λαμπρότερος καὶ πλουσιώτερος βασιλεὺς τῆς *Λυδίας* ὑπῆρξεν ὁ *Κροῖσος*, ὁ ὁποῖος ἐμεγάλωσε τὸ βασιλείον τοῦ καὶ ἠνάγκασε τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις, τὴν *Σμύρνην*, τὴν *Μίλητον*, τὴν Ἐφεσον καὶ τὰς ἄλλας, ν' ἀναγνωρίσουν τὴν κυριαρχίαν τοῦ.

Οἱ θησαυροὶ τοῦ *Κροίσου* ἐκίνουν τὸν θαυμασμόν ὄλων τῶν ἀνθρώπων καὶ ἔμειναν παροιμιώδεις ἕως καὶ σήμερον ἀκόμη. Ἡ φήμη δὲ αὐτοῦ ἠῤῥξησεν ἀκόμη περισσότερον εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας, διότι ἔστειλε πολλὰ πλοῦτη εἰς τὸ *Μαντεῖον* τῶν *Δελφῶν*, τὸ ὁποῖον ἐτίμα καὶ συνεβουλευέτο εἰς τὰς δυσκόλους περιστάσεις.

Ἡ καταστροφὴ τοῦ Λυδικοῦ Κράτους.—Τὸ ἰσχυρὸν βασιλείον τῆς *Λυδίας*, τὸ ὁποῖον ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἶχε

(1) Ὁ διδάσκαλος πρέπει νὰ διηγηθῇ εἰς τοὺς μαθητὰς τοὺς ὠραιότατους μύθους (περὶ τοῦ *Μίδα* καὶ τοῦ *Μαρσίου*, περὶ τοῦ *Γόγγυ* κλπ.), τοὺς ὁποίους τόσοι χαριέντως διηγεῖται ὁ Ἡρόδοτος.

κατακτήσει ὁλόκληρον τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ τὰ παράλια αὐ-
τῆς, ἔκλειε τὸν δρόμον εἰς τοὺς Πέρσας πρὸς τὴν Μεσόγειον.
Ἦτο λοιπὸν φυσικὸν νὰ ἐπέλθῃ ἡ σύγκρουσις μεταξὺ τῶν δύο
κρατῶν. Ὁ Μέγας βασιλεὺς τῶν Περσῶν Κύρος ἐφημιζέτο τότε
εἰς τὴν Ἀσίαν διὰ τὰ κατορθώματά του, ὁ Κροῖσος ἐνόησε τὰ
σχέδιά του καὶ ἀπεράσισε νὰ τὸν προλάβῃ, διὰ τοῦτο συνεννοή-
θη μὲ ἄλλα ἰσχυρὰ βασίλεια καὶ συνεμάχησε μὲ αὐτὰ ἐναντίον
του. Ὁ πλούσιος τύραννος τῆς Σάμου Πολυκράτης, ἡ Βαβυλών,
ἡ Αἴγυπτος, ἀκόμη καὶ οἱ Σπαρτιᾶται, τοῦ ὑπεσχέθησαν βοή-
θειαν. Ἀλλὰ πρὶν ἀρχίσῃ τὴν ἐκστρατεῖαν, ἠθέλησε νὰ συμβου-
λευθῇ τὸ ἀγαπητόν του Μαντεῖον τῶν Δελφῶν. Ὁ Ἀπόλλων
ἀπήντησεν εἰς αὐτόν, ὅτι θὰ κατέστρεφεν ἕν μέγα βασίλειον, καὶ
ὁ Κροῖσος, χωρὶς νὰ προσέξῃ εἰς τὸ ἀμφίβολον αὐτὸν χρησμόν,
ἐπέρασε τὸν ποταμὸν Ἄλυν καὶ ἐπετέθη κατὰ τοῦ Περσικοῦ
κράτους. Ἀλλ' ὁ Κύρος, συναθροίσας μέγαν στρατόν, νικᾷ τὸν
Κροῖσον, κυριεύει τὰς Σάρδεις καὶ καταστρέφει τὸ περίφημον
ἄλλοτε Λυδικὸν βασίλειον (1).

Ἡ ὑποδουλῶσις τῶν Ἑλλήνων.—Ἐπειτα καὶ αἱ
Ἑλληνικαὶ πόλεις, αἱ ὁποῖαι ἦσαν εἰς τὰ παράλια, ἔπεσαν εἰς
τὴν ἐξουσίαν τῶν Περσῶν. Δὲν εἶχον συνενωθῇ ὅλαι ἐναντίον
τῶν Περσῶν, ἀλλ' ἀντέταξαν χωριστὰ ἡ κάθε μία ἀντίστασιν, διὰ
τοῦτο εὐκόλως ὑπεδουλώθησαν. Τότε ἄλλοι ἀπὸ τοὺς Ἑλλήνας
ἔφυγαν εἰς ἄλλας χώρας, ἄλλοι ἐξηκολούθησαν τὸν ἀγῶνα, ἀλλὰ
κατεσφάγησαν. Πολὺ ἰσχυρὸς εἶχε γίνεи ὁ τύραννος τῆς Σάμου
Πολυκράτης, ὁ ὁποῖος εἶχε κατακτήσει νήσους καὶ εἶχε δημιουρ-
γήσει ἕν θαλάσσιον κράτος, ἀλλὰ καὶ τὸ Ἑλληνικὸν τοῦτο κρά-
τος ἔπεσεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Περσῶν. Ὁ Μέγας βασιλεὺς

(1) Ὁ σοφὸς νομοθέτης τῶν Ἀθηνῶν Σόλων εἶχεν ὑπάγει, λέγουν,
εἰς τὰς Σάρδεις καὶ εἶχε γνωρίσει τὸν Κροῖσον. Ἐπειδὴ οὗτος τοῦ ἐπεδει-
κνυε τὰ πλούτη καὶ τὴν δύναμιν του, ὁ σοφὸς Σόλων τοῦ εἶπε: «μηδὲν
πρὸ τοῦ τέλους μακαρίζε». Ὅταν ὁ Κύρος ἐκυρίευσεν τὰς Σάρδεις, συνέ-
λαβε τὸν Κροῖσον καὶ τὸν ἔδωκεν εἰς τὴν πυρὰν διὰ νὰ τὸν καύσῃ. Τότε ὁ
Κροῖσος ἐφώνησε τρεῖς φορές «Σόλων, Σόλων, Σόλων»! Ὁ Κύρος ἀφ' οὗ
ἐπληροφορήθη τί ἐσήμαινον ταῦτα, ἐχάρισε τὴν ζωὴν εἰς τὸν Κροῖσον (ὁ
διδάσκαλος πρέπει νὰ διηγηθῇ ὁλόκληρον τὸ ἐπεισόδιον κατὰ τὸν Ἡρόδοτον).

ἔδραλε τυράννους εἰς τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, οἱ ὅποιοι ἐκυθέρνων αὐτὰς ὡς σατράπαι.

Ἡ ἐπανάστασις τῶν Ἰώνων (500 π.Χ.).—Ὅταν ὁμοῦς ὁ Δαρεῖος ἐξεστράτευσεν ἐναντίον τῶν Σκυθῶν, οἱ ὑποδουλωθέντες Ἕλληνες ἐνόμισαν ὅτι εὗρον εὐκαιρίαν νὰ ἐλευθερωθοῦν ἀπὸ τὴν δουλείαν τῶν Περσῶν. Πρώτη ἡ Μίλητος, ἡ πλουσιωτέρα πόλις, ἤρχισε τὴν ἐπανάστασιν, ἔλαβον δὲ εἰς αὐτὴν μέρος καὶ αἱ ἄλλαι Ἑλληνικαὶ πόλεις.

Οἱ Ἴωνες ἔστειλαν πρέσβεις εἰς τὴν Ἑλλάδα νὰ ζητήσουν βοήθειαν. Οἱ Σπαρτιῆται δὲν ἠθέλησαν νὰ τοὺς βοηθήσουν, ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ ὅποιοι, ὡς Ἴωνες, ἦσαν στενωῶς συνδεδεμένοι μετὰ τοὺς Μιλησίους, ἔστειλαν 20 πλοῖα. Οἱ Ἴωνες καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἤρχισαν μαζὶ τὰς ἐχθροπραξίας, εἰς τὴν ἀρχὴν μάλιστα εἶχον ἐπιτυχίας, ἐπροχώρησαν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ἔκλυσαν τὰς Σάρδεεις (498). Ἀλλὰ δὲν κατώρθωσαν νὰ κρατήσουν πολὺν καιρὸν τὸν πόλεμον, καὶ ἐπὶ τέλους ὁ Περσικὸς στόλος ἐκυρίευσεν τὴν Μίλητον. Οἱ Πέρσαι ἐπυρπόλησαν τὴν μεγάλην πόλιν καὶ ἐσφάξαν τοὺς κατοίκους. Ἐπεὶτα ἐκυρίευσαν καὶ τὰς ἄλλας Ἑλληνικὰς πόλεις καὶ τὰς καθυπέταξαν ὀριστικῶς.

Ἀλλ' ὁ Μέγας βασιλεὺς Δαρεῖος δὲν ἔμεινεν εὐχαριστημένος. Ἐπρεπε νὰ τιμωρήσῃ τοὺς Ἀθηναίους καὶ νὰ κυριεύσῃ ὁλόκληρον τὴν Ἑλλάδα. Ἀφοῦ ὑπεδούλωσε τοὺς Ἕλληνας τῆς Ἀσίας, ἤθελε νὰ ὑποδουλώσῃ καὶ τοὺς Ἕλληνας τῆς Εὐρώπης⁽¹⁾.

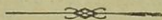
Οἱ Πέρσαι καὶ οἱ Ἕλληνες.—Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου αἰῶνος π. Χ. ὅτε ἤρχισαν οἱ Μηδικοὶ πόλεμοι, ἡ Ἑλλὰς ἦτο διηρημένη εἰς πολλὰ μικρὰ κράτη, μετὰ τῶν ὁποίων διεκρίνετο πρὸ παντὸς τὸ Σπαρτιατικόν, διότι οἱ Ἀθηναῖοι δὲν εἶχον ἀποκτήσει ἀκόμῃ μεγάλην δύναμιν. Ἀπέναντι αὐτῶν εἶχον οἱ Ἕλληνες τὸ μέγα Περσικόν κράτος, τὸ ὅποion εἶχεν ἐνώσει ὑπὸ

(1) Ὅταν ὁ βασιλεὺς Δαρεῖος, λέγουν, ἤκουσεν, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἐπυρπόλησαν τὰς Σάρδεεις, ἠρώτησε ποιοὶ ἦσαν αὐτοὶ οἱ Ἀθηναῖοι. Καί, ἀφοῦ τὸ ἔμαθεν, ἐπῆρε τὸ τόξον του, ἔδραλεν ἐπάνω ἐν βέλοσιν καὶ τὸ ἔρριψεν ὑψηλὰ εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐφώνησε: «Ζεῦ, ἀξιῶσέ με νὰ ἐκδικηθῶ τοὺς Ἀθηναίους». Ἐπεὶτα διέταξεν ἕνα ὑπηρέτην του, ὅσας φορὰς γευματίζει, νὰ τοῦ λέγῃ «Ἀυθέντα, ἐνθυμοῦ τοὺς Ἀθηναίους» (Ἡρόδοτος).

τὴν κυριαρχίαν τοῦ δολόκληρον τὴν ἀρχαίαν Ἀνατολήν, ἥ δὲ προσέγγισις τῶν Περσῶν εἰς τὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου πελάγους ἦτο μέγας κίνδυνος διὰ τοὺς Ἑλληνας τῆς Εὐρώπης. Ὁ Μέγας βασιλεὺς δὲν εἶχεν ἀμφιβολίαν, ὅτι μετ' ὀλίγον καὶ ἡ Ἑλλάς θὰ ἐγένετο μία σατραπεία τοῦ κράτους αὐτοῦ.

Ὁ Περσικὸς στρατὸς ἦτο πολυαριθμότερος ἀποτελούμενος ἀπὸ ὅλους τοὺς λαοὺς τοῦ Περσικοῦ κράτους, Πέρσας, Μήδους, Ἰνδοὺς, Ἀσσυρίους, Ἀραβας, Αἰγυπτίους καὶ πολλοὺς ἄλλους. Τὸ σπουδαιότερον μέρος τοῦ Περσικοῦ στρατοῦ ἦσαν οἱ τοξόται καὶ οἱ ἱππεῖς. Οἱ τοξόται ἔρριπτον ἀπὸ μακρὰν τὰ βέλη των, τὸ δὲ Περσικὸν ἱππικὸν ἦτο ἄριστον, ἀλλὰ δὲν ἦτο πολὺ χρήσιμον εἰς τὰς μικρὰς πεδιάδας τῆς Ἑλλάδος. Τὰ δὲ ὅπλα τῶν Περσῶν (ὅπως ἡ ἀσπίς καὶ ἡ λόγχη) δὲν ἦσαν σπουδαῖα καὶ ὁ μέγας ἐκεῖνος ὄγκος λαῶν δὲν ἠδύνατο ν' ἀποτελέσῃ ἐν ἰσχυρὸν *συμπεπυκνωμένον σύνολον*, ὅπως ἦτο ἡ *Ἑλληνικὴ φάλαγξ*.

Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἀπετελεῖτο κυρίως ἀπὸ τοὺς ὁπλίτας. Ἦσαν δὲ οὗτοι οἱ βιχρῶς ὥπλισμένοι καὶ ἐδίδον αὐτοὶ τὴν κρίσιν τῆς μάχης. Ἐφερον θώρακὰ χαλκοῦν, ὁ ὁποῖος ἐκάλυπτε τὸ στήθος των, εἶχον μεγάλην ἀσπίδα, κοντὸν ξίφος καὶ μακρὰν λόγχην. Ἄλλο σῶμα ἦσαν οἱ ψιλοί, οἱ ἐλαφρῶς ὥπλισμένοι στρατιῶται, οἱ ὁποῖοι ἐμάχοντο εἰς τὰς πτέρυγας τῆς φάλαγγος, ὅπως καὶ οἱ ἱππεῖς. Εἶχον λοιπὸν μικρότερον, ἀλλὰ πολὺ ἰσχυρὸν στρατὸν οἱ Ἕλληνες. Ἡ δύναμις των δὲ κυρίως συνίστατο εἰς τὴν γνῶσιν τῆς τέχνης τοῦ πολέμου καὶ εἰς τὴν πειθαρχίαν, ἐδιπλασιάζετο δὲ ἡ δύναμις των ἀπὸ τὸ θάρρος καὶ τὸν ἐνθουσιασμόν, τὸν ὁποῖον ἐδίδεν εἰς αὐτοὺς τὸ αἶσθημα τῆς τιμῆς καὶ τοῦ πατριωτισμοῦ. Οἱ στρατιῶται τοῦ Μεγάλου βασιλέως δὲν ἦσαν πολῖται, οἱ ὁποῖοι ἐμάχοντο ὑπὲρ τῆς πατρίδος των, ἀλλὰ δοῦλοι, οἱ ὁποῖοι ἐμάχοντο διὰ τὴν δόξαν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ αὐθέντου των, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες ἦσαν πολῖται ἐλεύθεροι, οἱ ὁποῖοι ἐμάχοντο διὰ τὴν δόξαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἰδικῆς των πόλεως.

Σκηναὶ ἀπὸ τοῦς ἀγῶνας. — Οἱ Ἕλληνας ἐγύμναζον
τὰ σώματά των εἰς διάφορα ἀγωνίσματα, καὶ ἔτσι ἦσαν
τελείως παρεσκευασμένοι διὰ τὸν πόλεμον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

ΑΙ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑΙ ΤΟΥ ΔΑΡΕΙΟΥ

α.—Ὁ Μαράθων (490 π. χ.).

Οἱ Περσικοὶ πόλεμοι δύνανται νὰ διερεθοῦν εἰς τρεῖς περιόδους: 1) τὴν περίοδον τοῦ Δαρείου, 2) τὴν περίοδον τοῦ Ξέρξου, 3) τῆς συμμαχίας τῆς Δήλου.

Κατ' ἀρχὰς ἦσαν ἐκστρατεία πρὸς τιμωρίαν τῶν Ἀθηναίων, οἱ ὅποιοι εἶχον τολμήσει νὰ βοηθήσουν τοὺς ἐπαναστατήσαντας Ἴωνας. Ὁ πρῶτος ἐκ τῶν πολέμων τούτων ἦτο ὁ πόλεμος μετὰ τοῦ Μεγάλου βασιλέως καὶ τῶν Ἀθηνῶν.

Ἡ πρώτη ἐκστρατεία.—Ὁ Δαρεῖος ἔκαμνε πολὺν καιρὸν προετοιμασίας διὰ τὴν ἐκστρατείαν του ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων. Ἡ πρώτη ὁμῶς ἐκστρατεία ἀπέτυχεν. Ὁ στρατός, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ *Μαρδονίου*, ὁ ὅποιος ἦτο γαμβρὸς τοῦ Δαρείου, ὤφειλε νὰ διέλθῃ τὴν Θράκην, ἔπειτα τὴν Μακεδονίαν καὶ νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Κατὰ μῆκος δὲ τῆς παραλίας θὰ κατέβαινε πρὸς Νότον καὶ ὁ στόλος. Ἀλλὰ κατεστράφη οὗτος ἀπὸ τρικυμίαν εἰς τὸ ἀπόκρημνον ὄρος Ἀθωνα (τὸ Ἅγιον Ὄρος), καὶ οἱ Πέρσαι ἔπαθον μεγάλην συμφοράν. Τότε ὁ Μαρδόνιος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀσίαν.

Ἄλλ' ὁ Μέγας βασιλεὺς δὲν ἄφινε τὸ σχέδιόν του. Πρὶν κάμῃ πόλεμον ἐπροσπάθησε νὰ καθυποτάξῃ τοὺς Ἑλληνας χωρὶς πόλεμον. Ἐστείλεν ἀπεσταλμένους εἰς τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις καὶ ἐζήτηι νὰ τοῦ δώσουν *γῆν* καὶ *ὕδωρ*, τὰ ὅποια ἦσαν σημεῖα τῆς ὑποταγῆς. Ἡ δύναμις τῶν Περσῶν εἶχε κάμει τόσην ἐντύπωσιν εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ὥστε καὶ μόνον τὸ ὄνομά των

ἐπροξένει φόβον εἰς τοὺς Ἕλληνας, διὰ τοῦτο πολλὰ Ἑλληνικὰ πόλεις ἐφοβήθησαν καὶ ἔδωσαν γῆν καὶ ὕδωρ. Οἱ Ἀθηναῖοι ὁμῶς καὶ οἱ Σπαρτιάται ἐφόνευσαν τοὺς ἀπεσταλμένους, τοὺς ἔρριψαν, λέγεται, εἰς ἓν βάραθρον καὶ εἰς ἓν φρέαρ καὶ τοὺς εἶπον: «πάρετε τώρα σεῖς οἱ ἴδιοι γῆν καὶ ὕδωρ»! Ὁ Δαρείος ἐξηκολούθει τὰς μεγάλας ἐτοιμασίας του.

Ἡ δευτέρα ἐκστρατεία.—Ὁ μέγας στόλος τοῦ Δαρείου (ἀπὸ 600 πολεμικὰ πλοῖα), ὁ ὁποῖος ἔφερε καὶ στρατόν, ἐπέρασε τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, ἔφθασεν εἰς τὴν Εὐβοίαν καὶ ἀπ' ἐκεῖ εἰς τὴν Ἀττικὴν. Αἱ Κυκλάδες νῆσοι εἶχον καθυποταγῇ. Ἀρχηγοὶ τῆς ἐκστρατείας ἦσαν ὁ Δάτις καὶ ὁ Ἀρταφέρνης, συνεξεστράτευε δὲ μὲ τοὺς Πέρσας καὶ ὁ ἐξόριστος ἀπὸ τὰς Ἀθῆνας Ἰππίας. Ὁ Περσικὸς στόλος διηυθύνθη εἰς τὴν Ανατολικὴν ἀκτὴν τῆς Ἀττικῆς καὶ ἐξέλεξε πρὸς ἀποβίβασιν τοῦ στρατοῦ τὴν πεδιάδα τοῦ **Μαραθῶνος**, πλησίον τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ Περσικὸς στρατὸς συνίστατο ἀπὸ 100.000 πολεμιστὰς, πεζοὺς καὶ ἵππεις. Εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Μαραθῶνος ἦτο εὐκόλον νὰ κινηθῇ ὁ πολυάριθμος ἐκεῖνος στρατὸς, ἰδίως δὲ ὁ τόπος ἦτο κατάλληλος διὰ τὸ ἄριστον ἱππικὸν τῶν Περσῶν.

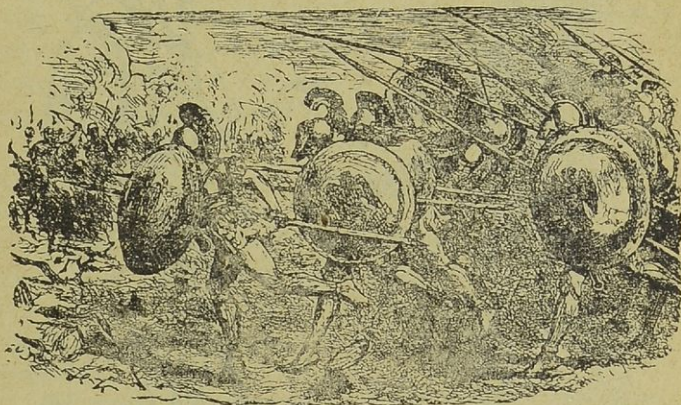
Οἱ Ἀθηναῖοι ἐφοβήθησαν καὶ ἔστειλαν εἰς τὴν Σπάρτην διὰ νὰ ζητήσουν βοήθειαν. Τὸν καιρὸν ἐκεῖνον εἶχε μεγάλην φήμην εἰς τὰς Ἀθῆνας ὁ Μιλτιάδης. Αὐτὸς καὶ ὁ Ἀριστείδης ἦσαν ἀπὸ τοὺς δέκα στρατηγούς, τοὺς ὁποίους ἐξέλεγον οἱ Ἀθηναῖοι κάθε ἔτος, διὰ νὰ διευθύνουν τὸν στρατὸν εἰς τὸν πόλεμον.

Ὁ Μιλτιάδης εἶχε τὴν ἰδέαν ὅτι, ἀντὶ νὰ περιμένουν τοὺς Πέρσας νὰ ἔλθουν εἰς τὰς Ἀθῆνας, προτιμότερον ἦτο νὰ ὑπάγουν εἰς συνάντησίν των. Ἀλλ' οἱ Σπαρτιάται δὲν ἤρχοντο εἰς βοήθειάν των, τοὺς ἠμπόδιζεν, ὅπως ἔλεγον, κάποια θρησκευτικὴ εορτή. Καμμία δὲ ἄλλη Ἑλληνικὴ πόλις δὲν ἔστειλε βοήθειαν, μόνον ἡ μικρὰ πόλις Πλαταιαὶ ἔστειλαν 1.000 πολεμιστὰς. Μόνοι των λοιπὸν οἱ Ἀθηναῖοι μὲ στρατὸν 10.000 πολεμιστῶν καὶ μὲ τοὺς 1.000 Πλαταιεῖς ἀντιπαρετάχθησαν μὲ θάρρος ἐναντίον τῶν 100.000 Περσῶν, δεκαπλασίον ἐχθρῶν.

Ἡ μάχη τοῦ Μαραθῶνος (490 π. Χ.).—Ὁ Μιλτιάδης ἐξώρκισε τοὺς ἄλλους στρατηγούς νὰ κάμουν ἀμέσως τὴν ἐπίθεσιν. Εἶπεν εἰς τὸν πολέμαρχον τὰ ἑξῆς: «Οἱ Ἀθη-

ναῖοι ἐδρίσκοντι εἰς μέγαν κίνδυνον καὶ ἂν σωθῇ ἡ πόλις αὕτη, θὰ γίνῃ καὶ ἡ πατρίς ἐλευθέρη καὶ ἡ πρώτη πόλις ἀπὸ τὰς Ἑλληνικῆς». Ὅλοι οἱ στρατηγοὶ ἐπέσθησαν, ἔδωκαν εἰς τὸν Μιλτιάδην τὴν γενικὴν στρατηγίαν καὶ αὐτὸς παρέταξε τὸν μικρὸν στρατὸν τοῦ εἰς ὀλίγας γραμμᾶς, ὥστε νὰ κατέχῃ μεγάλην ἔκτασιν, ἐνίσχυσε δὲ τὰς δύο πτέρυγας, δηλαδὴ τὰ ἄκρα τοῦ στρατοῦ. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ Πέρσαι, οἱ ὅποιοι ἦσαν πολυάριθμοι, δὲν θὰ κατόρθωναν νὰ τοὺς περικυκλώσουν.

Μόλις ἐδόθη τὸ σημεῖον, οἱ Ἀθηναῖοι ἔψαλαν τὸν *παιᾶνα*

Ἐπίθεσις τῶν Ἀθηναίων ἐναντίον τῶν Περσῶν. — Νεωτέρα εἰκὼν, ἣ ὁποῖα δίδει ὥραϊαν ἰδέαν τῆς ὁρμῆς τῶν Ἀθηναίων ὀπλιτῶν εἰς τὸν Μαρθῶνα.

καὶ ἐπετέθησαν δρομικῶς κατὰ τῶν Περσῶν. Ἐτρεχον ὅλοι μαζί, σφιγμένοι ὁ εἰς κοντὰ εἰς τὸν ἄλλον, εἶχον προφυλαγμένον τὸ σῶμα των μὲ τὰς ἀσπίδας καὶ ἐκράτουν ἐμπρὸς τὴν λόγχην. Ἐτρεχον μὲ ὁρμὴν καὶ μὲ ἀνδρείαν καὶ ἔπεσαν μετ' ὀλίγην ὥραν πλησίον εἰς τὰς τάξεις τῶν ἐχθρῶν.

Ἴδου τί λέγει ὁ ἀρχαῖος ἱστορικὸς Ἡρόδοτος, ὁ ὅποιος ἐξιστόρησε μὲ ἀφέλειαν καὶ μὲ ὥραιας λεπτομερείας τὰς μεγάλας ἐκείνας ἡμέρας τῶν ἀγώνων «ὕπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος».

«Οἱ Ἀθηναῖοι ὥρμησαν μὲ δρόμον ἐναντίον τῶν βαρβάρων. Οἱ δὲ Πέρσαι βλέποντες τοὺς Ἀθηναίους νὰ τρέ-

Ἀδ. Ι. Ἀδαμαντίου Ἀρχαία Ἑλληνικὴ Ἱστορία, ἔκδ. α' 11

χουν ἐνόμισαν ὅτι τοὺς κατέλαβε μανία, ἔνεκα τῆς ὁποίας πολὺ γρήγορα θὰ κατεστρέφοντο. Διότι ἦσαν ὀλίγοι καὶ ἔτρεχον δρομαῖοι, δὲν εἶχον δὲ οὔτε ἱππικόν, οὔτε τοξότας. Αὐτὰ ἐσκέπτοντο οἱ βάρβαροι. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, ἀφοῦ ὅλοι μαζὶ ἔφθασαν κοντὰ εἰς τοὺς Πέρσας, ἐμάχοντο μὲ μεγάλην ἀνδρείαν. Καὶ ἀλήθεια, πρῶτοι αὐτοὶ ἀπὸ ὅλους τοὺς Ἑλ-

Ἕλληνες ὁπλίται. — Τὰ ἀμυντικὰ ὄπλα τῶν ἐπλιτῶν ἦσαν : περιεσφχλαῖα, θώραξ, κνημίδες καὶ μεγάλη ἀσπίς, τὰ ἐπιθετικά : δόρυ μακρὸν (2 μ.) καὶ κοντὸν ξίφος.

ληνας ἔτρεξαν δρομαῖοι ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν, καὶ πρῶτοι αὐτοὶ ἐπίσης ἀντίκρουσαν χωρὶς νὰ φοβηθοῦν τοὺς Πέρσας. Ἔως τῶρα τὸ ὄνομα τῶν Ἑλλήνων ἐπροξένει φόβον εἰς τοὺς Πέρσας».

Ἡ νίκη τῶν Ἀθηναίων. — Εἰς τὴν τοιαύτην σῶμα μὲ σῶμα συμπλοκὴν ἦσαν ἀσυνήθιστοι οἱ Πέρσαι, δὲν εἶχον δὲ καὶ κατάλληλα ὄπλα, ἡ δὲ ἐνθουσιώδης ὁρμὴ τῶν Ἀθηναίων συμπαρέσυρε κάθε ἐμπόδιον. Ἡ μάχη διήρκεσεν ὅλην τὴν ἡμέραν. Οἱ Πέρσαι διέσπασαν κατ' ἀρχὰς τὸ κέντρον τοῦ Ἑλληνικοῦ

στρατοῦ, τὸ ὁποῖον ἦτο ἀσθενέστερον. Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ ὅποιοι ἦσαν εἰς τὰ ἄκρα, ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τοὺς ἀπέναντί των Πέρσας, καὶ ἔπειτα συνηνώθησαν, ἐπέπεσαν κατὰ τοῦ κέντρου τῶν ἐχθρῶν καὶ τὸ ἡνάγκασαν εἰς ὑποχώρησιν. Τότε ὅλοι οἱ Πέρσαι ἔτρεχον νὰ σωθοῦν εἰς τὰ πλοῖα των. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔτρεχον ἀπ' ὀπίσω καὶ τοὺς ἐφόνευον, ἕως ὅτου ἔφθασαν εἰς τὴν θάλασσαν. Ὅσοι Πέρσαι δὲν ἐφρονεύθησαν, εἰσῆλθον εἰς τὰ πλοῖα καὶ ἔφυγον. Ἐκ τῶν Περσῶν, κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, ἐφρονεύθησαν 6.400 ἄνδρες, μόνον δὲ 192 ἐκ τῶν Ἀθηναίων.

Εἰς Ἀθηναῖος ὀπλίτης ἔτρεξε ἀμέσως γεμάτος χαρὰν ν' ἀναγγείλῃ τὴν νίκην εἰς τὰς Ἀθήνας. «*Χαίρετε, νενικήκαμεν*!» ἐφώνησε μόλις ἔφθασε, καὶ ἀπὸ τὸν κόπον ἔπεσε νεκρός. Εἰς ἀνάμνησιν τελεῖται καὶ σήμερον ἐνίοτε ὁ *Μαραθώνιος δρόμος* ἀπὸ τὸν Μαραθῶνα εἰς τὰς Ἀθήνας (40 χιλιόμετρα).

Ἐπειδὴ ἐφοδῆθησαν οἱ Ἀθηναῖοι, μήπως οἱ Πέρσαι ὑπάγουν εἰς τὰς Ἀθήνας, χωρὶς νὰ ξεκουρασθοῦν, ἔτρεξαν δρομαῖοι πάλιν διὰ νὰ ὑπερασπισθοῦν τὴν πόλιν των. Ἐφθασαν γρήγορα καὶ παρετάχθησαν γύρω εἰς τὰ ὑψώματα τῶν Ἀθηνῶν, ἦτο δὲ καιρός, διότι εἶδον τὸν ἐχθρικὸν στόλον, ὁ ὁποῖος εἶχε κάμψει τὸ Σούνιον καὶ εἶχε φθάσει εἰς τὸ Φάληρον. Βλέπουν καὶ οἱ Πέρσαι ἐκπληκτοὶ τὸν στρατὸν τῶν Ἀθηναίων καὶ σπεύδουν νὰ φύγουν διὰ τὴν Ἀσίαν.

Αἱ τιμαὶ τῶν νικητῶν.—Τοὺς ὀλίγους Ἀθηναίους, οἱ ὅποιοι ἐφρονεύθησαν, τοὺς ἔθαψαν εἰς τὸν Μαραθῶνα εἰς ἓν ὕψωμα, τὸ ὁποῖον ἔγινεν ὀνομαστὸν ὡς ὁ τύμβος τοῦ Μαραθῶνος. Ἐπάνω δὲ εἰς τὸν τάφον των ἔδοξαν *τροπαιοὶ*, δηλαδὴ ὀπλα καὶ ἀσπίδα, διὰ νὰ μείνῃ εἰς ὅλους ὡς φανερὸν σημεῖον τῆς νίκης.

Ὡς μόνον δὲ ἀμοιβὴν ὁ Μιλτιάδης ἔλαβε τὴν τιμὴν νὰ ἐξεκονισθῇ εἰς μίαν μεγάλην ζωγραφίαν μὲ θεοὺς καὶ μὲ ἥρωας. Ἦτο μεγάλη ἡ τιμή, διότι οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον τὴν ὑπερηφάνειαν, ὅτι αὐτοὶ ἐπολέμησαν καὶ αὐτοὶ ἐνίκησαν. Καὶ ἀληθῶς αἱ Ἀθηναὶ ἤρχισαν ἀπὸ τότε νὰ γίνωνται μεγάλη πόλις καὶ οἱ Ἀθηναῖοι νὰ λαμβάνουν δόξαν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Αἱ Ἀθηναὶ εἶχον σώσει τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸν πολιτισμὸν, ἐμελλόν δὲ καὶ πάλιν νὰ γίνουν σωτήρες.

β.—Αἱ Ἀθῆναι μετὰ τὸν Μαραθῶνα.

Ὁ στόλος τῶν Ἀθηνῶν.

Ὁ Θεμιστοκλῆς.—Αἱ Ἀθῆναι ἔχασαν γρήγορα τὸν νικητὴν τοῦ Μαραθῶνος. Ὁ Μιλτιάδης ἐπεισε τοὺς Ἀθηναίους νὰ τοῦ ἀναθέσουν μίαν ἐκστρατείαν διὰ νὰ κυριεύσῃ τὴν Πάρον, ἀπέτυχε καὶ ἀπέθανε λησμονημένος.

Ἀλλὰ νέοι ἄνθρωποι ἐφάνησαν. Τώρα ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ ὁ Ἀριστείδης ἦσαν οἱ ἐπιφανέστεροι πολῖται εἰς τὰς Ἀθήνας. Ὁ Θεμιστοκλῆς εἶχε μεγάλην εὐφυΐαν καὶ φρόνησιν, ἦτο δὲ ἀκούραστος εἰς τὴν ἐργασίαν. Ὅταν ἔγινεν ἡ μάχη τοῦ Μαραθῶνος, ὁ Θεμιστοκλῆς ἦτο ἀκόμη πολὺ νέος. Ἀπὸ τότε ἐπεσεν εἰς μεγάλην σκέψιν, ἄφησε τὰς διασκεδάσεις καὶ τοὺς φίλους του, ὅταν δὲ τὸν ἠρώτων διατί ἤλλαξεν, ἔλεγε: «τὸ τρόπαιον τοῦ Μιλτιάδου δὲν μὲ ἀφίνει νὰ κοιμηθῶ».

Μὲ τὴν προνητικότητά του νὰ βλέπῃ τὸ μέλλον ὁ Θεμιστοκλῆς ἐνόει ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν ὁ ἀγέρωχος βασιλεὺς ν' ἀνεχθῇ τὴν μεγάλην ταπείνωσιν, τὴν ὅποιαν διὰ πρώτην φοράν ἔπαθεν εἰς τὸν Μαραθῶνα. Ἐπερίμενεν ὅτι θὰ ἐγύριζε μὲ μεγάλας δυνάμεις, διὰ νὰ ὑποδουλώσῃ τὰς Ἀθήνας. Ἐκαμε δὲ καὶ τὴν ἐξῆς πρόβλεψιν, ὅτι ἡ θάλασσα εἶχε μεγάλην δύναμιν διὰ τὰς Ἀθήνας καὶ ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ὤφειλον νὰ γίνουν ναυτικοί.

Ὁ δίκαιος Ἀριστείδης.—Ὅλως διόλου διαφορετικὸς χαρακτήρ ἦτο ὁ Ἀριστείδης, ὁ ὁποῖος ἔγινεν ἀντίπαλος τοῦ Θεμιστοκλέους. Ἐγίνε δὲ τόσον ὀνομαστός διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν δικαιοσύνην του, ὥστε ἦτο γνωστός μὲ τὸ ὄνομα «ὁ δίκαιος Ἀριστείδης». Ἀλλ' ἦτο ἄνθρωπος τοῦ παλαιοῦ καιροῦ, δὲν εἶχε τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεμιστοκλέους, δὲν ἦτο τολμηρὸς, ὅπως ἐκεῖνος. Ὁ Ἀριστείδης δὲν ᾔθελε νὰ μεταβληθοῦν αἱ Ἀθῆναι εἰς ναυτικὴν πόλιν, διότι ἐφοβεῖτο μήπως διαφθαροῦν ἀπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ξένων, ᾔθελε νὰ μείνουν αἱ Ἀθηναῖοι γεωργοί, ἄνθρωποι τῆς ξηρᾶς, ὅπως ἦσαν. Ἐνόμιζεν, ὅτι ἥρκει ἡ πεζικὴ δύναμις διὰ νὰ ὑπερασπισθῇ τὰς Ἀθήνας.

Οἱ δύο ἄνδρες ἤριζον πολὺν καιρόν, καὶ ὁ Ἀριστείδης ἔλεγε: «οἱ Ἀθηναῖοι δὲν θὰ ἡσυχάσουν, ἂν δὲν ρίψουν καὶ τοὺς

δύο ἡμᾶς εἰς τὸ βάραθρον». Ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ ὁ Ἀριστείδης ἤρχισαν ν' ἀγωνίζωνται μὲ πείσμα τίνος ἢ γνώμη θὰ ἐπικρατήσῃ, διότι καὶ οἱ δύο εἶχον πεποιθήσιν εἰς τὰς γνώμας των, ὅτι αὐταὶ θ' ἀνεδείκνυσον μεγάλην τὴν πατρίδα των.

Ὁ ἐξοστρακισμὸς τοῦ Ἀριστείδου.—Τόσον μεγάλαι ἦσαν αἱ ἐριδες τῶν δύο ἐπιφανῶν ἐκείνων ἀνδρῶν, ὥστε ἀπεφασίσθη νὰ ἐρωτηθῇ ὁ λαὸς εἰς ποῖον ἀπὸ τοὺς δύο ἔδιδεν ἐμπιστοσύνην, καὶ τότε ὁ ἄλλος ὤφειλε ν' ἀπομκρυνθῇ ἀπὸ τὰς Ἀθήνας. Ἐγίνε λοιπὸν ψηφοφορία ἀπὸ ὅλους τοὺς Ἀθηναίους, κάθε εἰς ἔγραφεν ἐπάνω εἰς ἓν ὄστρακον τὸ ὄνομα Θεμιστοκλῆς ἢ Ἀριστείδης.

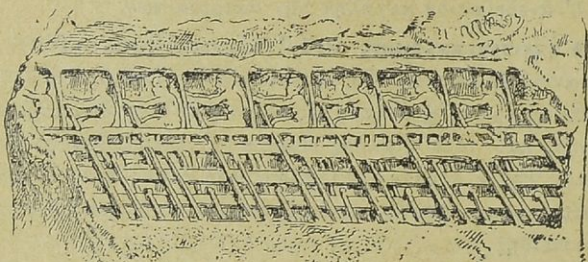
Λέγουν, ὅτι τὴν ἡμέραν ποὺ ἐγίνετο ἡ ψηφοφορία, εἰς χωρικὸς, ὁ ὁποῖος δὲν ἐγνώριζε νὰ γράφῃ, ἐπλησίασε τὸν Ἀριστείδην καὶ τὸν παρεκάλεσε νὰ γράψῃ τὸ ὄνομά του εἰς τὸ ὄστρακον. Ὁ Ἀριστείδης τὸν ἠρώτησε: «Τί σοῦ ἔκαμεν αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος;—Τίποτε, ἀπεκρίθη ὁ χωρικός. Ἀλλ' ἐδαρύνθη πλεον ν' ἀκούω νὰ τὸν ὀνομάζουν δίκαιον».

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐπεβλήθη ὁ ἐξοστρακισμὸς εἰς τὸν Ἀριστείδην. Καὶ ὁ δίκαιος ἐκεῖνος ἔφυγεν ἀπὸ τὸν τόπον του, τὴν στιγμὴν δέ, κατὰ τὴν ὁποίαν ἄφινε τὰς Ἀθήνας, ὕψωσε τὰς χεῖρας του εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ εἶπεν: «Εὐχομαι, ὦ θεοί, νὰ μὴ ἔλθουν ποτὲ εἰς κίνδυνον οἱ Ἀθηναῖοι, ὥστε νὰ ἔχουν ἀνάγκην νὰ μὲ ἐνθυμηθοῦν».

Τὰ σχέδια τοῦ Θεμιστοκλέους.—Ἡμέραν καὶ νύκτα ὁ Θεμιστοκλῆς ἐσχέπετο πῶς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ σώσῃ τὴν πατρίδα του. Ἐβλεπεν, ὅτι δὲν θὰ κατάρθωνε νὰ ἔχῃ ἡ Ἑλλάς τόσον μεγάλον σταατόν, ὥστε ν' ἀντισταθῇ εἰς τὰς φοβεράς δυνάμεις, τὰς ὁποίας θὰ ἔφερνε μαζί του ὁ Μέγας βρασιλεὺς. Μόνον εἰς τὴν θάλασσαν θὰ ὑπῆρχεν ἡ σωτηρία, καὶ μόνον μὲ τὰ πλοῖα θὰ ἦτο δυνατόν νὰ σωθοῦν οἱ Ἀθηναῖοι. Ὁ Θεμιστοκλῆς ἤθελε νὰ γίνουν αἱ Ἀθῆναι ἡ μεγαλυτέρα πόλις τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἔβλεπεν ὅτι θὰ κατάρθωνον τοῦτο μόνον ἂν εἶχον σπουδαῖον στόλον. Ἐχρειάζοντο βέβαια πολλὰ χρήματα, ἀλλὰ πλησίον εἰς τὰς Ἀθήνας ἦσαν τὰ μεταλλεῖα τοῦ Λαυρίου, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐκέρδιζον πολλὰ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ τὰ ἐμοιράζοντο ἀναμεταξύ

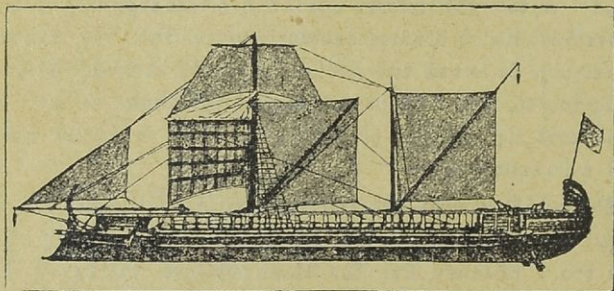
των. Ὁ Θεμιστοκλῆς ἔπεισε τοὺς Ἀθηναίους νὰ θυσιάσουν εἰς τὸ μερίδιόν των χάριν τῆς πατρίδος.

Αἱ τριήρεις.— Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἔκαμαν αἱ Ἀθηναί

Ἡ ἀρχαία τριήρης.—Εἰς τὴν εἰκόνα φαίνονται αἱ τρεῖς σειραὶ τῶν ἐρετῶν (ἀπὸ ἀρχαίον ἀνάγλυφον).

δυνατὸν στόλον. Ἔως τότε αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις δὲν εἶχον παρὰ ὀλίγα πολεμικὰ πλοῖα. Ἀκόμῃ καὶ οἱ ναυτικοὶ λαοὶ τῆς Κορίνθου καὶ τῆς Αἰγίνης εἶχον μικρὰ πολεμικὰ πλοῖα, τὰ ὅποια

Ἀθηναϊκὴ τριήρης (ἀντικαράστασις).—Τὸ ἀρχαῖον τοῦτο πολεμικὸν πλοῖον ἦτο χαμηλὸν καὶ μακρὸν διὰ νὰ τρέχῃ ταχέως, ἠδύνατο νὰ τρέξῃ καὶ 18 μίλια τὴν ὥραν. Περιελάμβανε 200 περίπου ἄνδρας, ἐρέτας, ναῦτας καὶ πολεμιστάς.

ἐλέγοντο πεντηκόντοροι, δηλαδὴ μακραὶ λέμβοι μὲ ἓν μόνον κατὰστρωμα καὶ μὲ 50 κωπηλάτας, οἱ ὅποιοι ἐκάθηντο ἀπὸ τὰς δύο πλευράς, 25 ἀπὸ κάθε μίαν. Πρῶτοι οἱ Ἀθηναῖοι κατεσκευάσαν μεγάλα πλοῖα μὲ περισσότερα καταστρώματα, πλοῖα πολὺ ταχέα καὶ στερεά. Ὄνομάζοντο δὲ τριήρεις καὶ ἦσαν ἐλαφρά

πλοῖα, στενὰ καὶ μακρά, κινούμενα μὲ ἱστία καὶ μὲ κώπας. Οἱ ἐρέται (κωπηλάται) ἐχειρίζοντο μακρὰν κώπην, ἥ ὁποία φυσικὰ ἦτο μακροτέρᾳ διὰ τοὺς τοποθετημένους ὕψηλότερα, ἔτσι ἡδύναντο ὅλοι συγχρόνως νὰ κωπηλατοῦν. Αἱ τριήρεις εἶχον καὶ τετράγωνα ἱστία. Μὲ τὰ ἱστία καὶ μὲ τὰς κώπας ἡ τριήρης ἡδύνατο νὰ πηγαίνῃ σχεδὸν τόσον γρήγορα, ὅσον καὶ ἐν σημερινὸν ἀτμόπλοισιν. Ἐμπρὸς δὲ εἰς τὸ ἄκρον ἦτο ἐμπεπηγμένον ἐν μακρὸν καὶ παχὺ σίδηρον, τὸ ὁποῖον ἐλέγετο *ἔμβολον*. Μὲ τὸ ἔμβολον αὐτὸ ἐπροσπάθουν νὰ τρυπήσουν τὸ ἐχθρικὸν σκάφος.

Ὀλόκληρον τὸ πλήρωμα τῆς τριήρους ἀπετελεῖτο ἀπὸ 200 περίπου ἀνδρας, οἱ 150 ἦσαν οἱ ἐρέται, οἱ ἄλλοι 50 ἦσαν οἱ ναῦται καὶ οἱ πολεμισταί (ὥς οἱ σημερινοὶ πεζοναῦται). Οὗτοι ἦσαν τεταγμένοι ἐπὶ τῶν καταστρωμάτων καὶ ἔρριπτον βέλη κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἕως ὅτου ἐπληροῖαζε τὸ πλοῖον καὶ μὲ τὰ ἔμβολα των συνεπλέκοντο.

Ὁ Πειραιεὺς καὶ τὸ Ἀθηναϊκὸν ναυτικόν.—Ἡ ψυχὴ τῆς μεγάλης ἐργασίας πρὸς κατασκευὴν στόλου ἦτο ὁ Θεμιστοκλῆς. Ὅταν ἐξελέγη πρῶτος ἀρχων, ἤρχισε νὰ βάλῃ εἰς ἐνέργειαν τὸ μεγαλοφυὲς σχέδιόν του. Ἐχρειάζετο πρῶτον εἰς τὰς Ἀθήνας ἀσφαλῆς λιμὴν, ὁ ὁποῖος εὐκόλως θὰ ἡδύνατο νὰ προσφυλαχθῇ ἀπὸ τὸ μέρος τῆς θαλάσσης. Εἰς τὴν χερσόνησον τοῦ Πειραιῶς, ἥ ὁποία ἐλέγετο *Ἀκτὴ*, ἐσχηματίζοντο τρεῖς φυσικοὶ λιμένες, ἔχοντες μικρὰ ἀνοίγματα πρὸς τὴν θάλασσαν. Οἱ λιμένες οὗτοι εἶναι τῆς *Μουνυχίας*, τῆς *Ζέας* καὶ τοῦ *Πειραιῶς*, αὐτοὺς δὲ διεσκεύασε καταλλήλως, ὥστε νὰ προσφυλάττεται ὁ στόλος.

Τὸ Ἀθηναϊκὸν ναυτικὸν ἀπετελέσθη ἀπὸ 200 τριήρεις (ἀργότερα ἔφθασαν ἕως 400), μόνον δὲ Ἀθηναῖοι ἀπετέλουν τὸ πλήρωμα. Διότι καὶ αὐτοὶ οἱ ἐρέται, διὰ τοὺς ὁποίους οἱ ἄλλοι λαοὶ μετεχειρίζοντο δούλους, ἦσαν οἱ Ἀθηναῖοι τῆς τετάρτης τάξεως, οἱ θῆτες, οἱ ὅποιοι, ὥς πολὺ πτωχοί, δὲν ἡδύναντο κατ' ἄλλον τρόπον νὰ ὑπηρετήσουν τὴν πατρίδα των. Ὁ στόλος οὗτος, ἐξησκημένος εἰς τὰς κινήσεις καὶ τοὺς χειρισμούς, μὲ τὴν εὐφυΐαν καὶ τὴν πειθαρχίαν Ἀθηναίων πολιτῶν, κατέστη μεγάλη ἐπιθετικὴ δύναμις καὶ εἰς αὐτὸν ὀφείλεται ἡ δόξα τῆς Σαλαμίνος καὶ τὸ μεγαλεῖον τῶν Ἀθηνῶν.

Μέγας Παναθηναϊκὸς ἀμφορεὺς.—Πολυτε-
λέστατον ἀγγεῖον, τὸ ὁποῖον δεκνύει εἰς πό-
σιν τελειότητα εἶχε φθάσει ἡ κατασκευὴ αὐ-
τῶν, ὥστε νὰ γίνωνται ὥρατα ἔργα τέχνης. Εἰς
τὸ ἄνω μέρος ὁ ἀμφορεὺς εἶναι πλήρης διακο-
σμήσεων. Εἰς τὴν κοιλίαν τοῦ ἀγγείου περι-
στάνεται θυσία, εἰς τὸ μέσον μία στήλη πρὸς
τιμὴν τοῦ νεκροῦ, ἐκατέρωθεν γυναῖκες καὶ
ἄνδρες προσφέροντες δῶρα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΟΓΔΩΟΝ

Η ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΟΥ ΞΕΡΞΟΥ

(480 π. Χ.)

α.—Αἱ Θερμοπύλαι.

Αἱ ἐτοιμασίαι τῶν Περσῶν.—“Ὅταν ἦλθεν ἡ ἀγγελία περὶ τῆς ἐν Μικραθῶνι μάχης εἰς τὸν Δαρεῖον, λέγει ὁ Ἡρόδοτος, ἐξεμάνη ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων καὶ εἶχε μεγαλυτέραν ἐπιθυμίαν νὰ ἐκστρατεύσῃ ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος. Ἔστειλε κήρυκας εἰς ὅλας τὰς χώρας τοῦ ἀπεράντου κράτους τοῦ καὶ ἔδωκε διαταγὰς νὰ ἐτοιμασθῇ μέγας στρατός. Ἐπὶ τρία ἔτη ἐσείετο ἡ Ἀσία ἀπὸ τὰς παρασκευὰς τοῦ Δαρείου.

Ἄλλ’ ὁ Δαρεῖος ἀπέθανε χωρὶς τὰ προφθάσῃ νὰ ἐκτελέσῃ τοὺς σκοποὺς του, καὶ τὸν διεδέχθη ὁ υἱός του Ξέρξης. Πέντε ὀλόκληρα ἔτη ἐχρειάσθησαν εἰς τὸν νέον βασιλέα, διὰ νὰ συναθροίσῃ τὸν ἄπειρον στρατὸν, τὸν ὅποιον ἤθελε νὰ ρίψῃ κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Οὐδέποτε εἶχε γίνεи προσπάθεια μεγαλυτέρα. Ὅλοι οἱ λαοί, οἱ ὅποιοι ὑπήκουον εἰς αὐτόν, τοῦ ἔδωκαν στρατεύματα καὶ πλοῖα. Ἡ Ἀσία, ἡ Φοινίκη, ἡ Αἴγυπτος, ἑκατὸν διάφοροι λαοὶ συνέρρευσαν εἰς τὰς Σάρδεῖς, αἱ ὅποιαι ἦσαν τὸ σημεῖον τῆς γενικῆς συγκεντρώσεως. Λέγεται ὅτι ὁ Ξέρξης ὠδήγησεν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος 5.000.000 ἀνδρῶν (οἱ 2.500.000 ἦσαν πολεμισταί, οἱ ἄλλοι διὰ νὰ ὑπηρετοῦν). Ὁ στόλος τοῦ ἀπετελεῖτο ἀπὸ 4.200 πλοῖα, τὰ 1.200 ἦσαν πολεμικά, τὰ ἄλλα μεταγωγικά (δηλαδή διὰ τὸν στρατὸν καὶ τὰς ζωοτροφίας). Μὲ τόσον φοβεράς δυνάμεις ἤρχετο ὁ υπερήφανος Ξέρξης ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος. Ἦθελε νὰ τὴν καταστρέψῃ, καὶ ἔπειτα εἶχε σκοπὸν νὰ καθυποτάξῃ ὀλόκληρον τὴν Εὐρώπην.

Ἡ πορεία τοῦ Ξέρξου.—Ἀνεδοκίμως ὁ Ξέρξης ἐπάνω εἰς ἓν ἄρμα ἐξεκίνησε τὸ 480 π. Χ. μετὸν στρατὸν του. Οἱ διάφοροι λαοί, οἱ ὅποιοι ἐδλεπον τὸ ἀτελείωτον ἐκεῖνο πλῆθος τῶν ἀνθρώπων, ἔμενον κατὰπληκτοὶ καὶ φοβισμένοι. «Ὅταν ἐπερνοῦσεν ὁ στρατὸς, ἔρημξεν τὰ χωράφια καὶ ἐξήραινεν τὰ ποτάμια». Διὰ τὴν εὐκολύνῃ τὴν διάβασίν του εἰς τὴν Εὐρώπην ὁ Ξέρξης ἔκαμε δύο μεγάλα ἔργα, δύο γεφύρας εἰς τὸν Ἑλλησπόντον διὰ τὸν στρατὸν, καὶ μίαν διώρυγαν εἰς τὸν Ἄθων διὰ τὸν στόλον.

Ἄμυ ἔφθασεν ὁ στρατὸς πλησίον τοῦ Ἑλλησπόντου, ἔβαλαν μαρμάρινον θρόνον εἰς ἓν βουνὸν καὶ ἐκεῖ ἐκάθισεν ὁ Ξέρξης, διὰ τὴν ἐπιθεωρήσιν. Ἐπτὰ ἡμέρας καὶ ἑπτὰ νύκτας διήρχετο ὁ στρατὸς. Ὅταν εἶδε τὰς πεδιάδας γεμάτας ἀπὸ ἀνθρώπων καὶ τὸν Ἑλλησπόντον ἀπὸ πλοῖα, πρῶτα ἐμακάρισε τὸν ἑαυτὸν του, ἔπειτα ἐδάκρυσεν. Διότι ἐσυλλογίσθη πόσον βραχύς εἶναι ὁ ἀνθρώπινος βίος, ἀφοῦ ἀπὸ τόσους πολλοὺς ἀνθρώπων κανεὶς δὲν θὰ ἔζη μετὰ 100 ἔτη.

Ἐπειτα ἐκάλεσεν ὁ Ξέρξης τοὺς ἐπιφανεῖς Πέρσας καὶ τοὺς εἶπε «τὰ πολεμήσουσιν ἀνδρείως καὶ τὴν μὴ ἐντροπιάσουσιν τὰ παλαιὰ κατορθώματα. Διότι, καθὼς μανθάνω, εἶπεν, ἐκστρατεύομεν ἐναντίον γενναίων ἀνδρῶν· ἂν νικήσωμεν, κανεὶς ἄλλος στρατὸς ἀνθρώπων δὲν θὰ εὐρεθῇ νὰ μᾶς ἀντισταθῇ ποτέ». (Ἡρόδοτος).

Ὁ στρατὸς τοῦ Ξέρξου.—Εἰς τὸν Ἑλλησπόντον εἶχε κάμει ὁ Ξέρξης δύο γεφύρας ἀπὸ πλοῖα διὰ τὴν εὐκολύνῃ τὴν διάβασίν του. Μόλις ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος, ὁ Μέγας βασιλεὺς ἔκαμε θυσίας καὶ ἡυχήθη «τὴν ὑποδουλώσῃ δλόκληρον τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν φθάσῃ εἰς τὰ πέρατα αὐτῆς».

Τότε ἤρχισεν νὰ περνᾷ ὁ στρατὸς. Πρῶτοι ἐπέρασαν οἱ Ἀθάνατοι, τὸ ἐκλεκτὸν σῶμα ἀπὸ 10.000 ἀνδρας μετὰ χρυσὰ ἐνδύματα καὶ μετὰ χρυσὰ ὅπλα. Ἐπειτα ἐπέρασαν οἱ Πέρσαι καὶ οἱ Μῆδοι, οἱ ὅποιοι εἶχον εἰς τὴν κεφαλὴν τιάρας, ἦσαν ἐνδεδυμένοι μετὰ πολυχρῶμα ἐνδύματα, ἦσαν ὠπλισμένοι μετὰ μεγάλα τόξα καὶ μετὰ μικρὰ ξίφη. Ὁπίσω ἐδλεπες τοὺς Ἀσσυρίους μετὰ χαλκᾶς περικεφαλίας, μετὰ ἀκόντια καὶ μετὰ ρόπαλα.

Ἀπὸ τοὺς ἄλλους, οἱ ὅποιοι ἠκολούθουν, οἱ περιεργότεροι ἦσαν οἱ Σκύθαι, μετὰ ὕψηλους καὶ μυτεροὺς σκούφους, ὠπλισμένοι

μέ τόξα καὶ μέ ἀξίνας, οἱ ὄρεινοὶ τοῦ Καυκάσου καὶ τῆς Κασπίας θαλάσσης ἐνδεδυμένοι μέ δέρματα αἰγῶς καὶ ὠπλισμένοι μέ τόξα καὶ μέ μαχαίρας, οἱ Αἰθίοπες ἀπὸ τὴν Ἀφρικὴν μέ μαῦρον πρόσωπον, μέ δέρματα λεόντων ριγμένα εἰς τοὺς ὤμους των καὶ μέ τόξα πολὺ μεγάλα.

Χιλιῶν εἰδῶν ἄλλοι λαοὶ ἤρχοντο κατόπιν, ὅλοι ὅσοι κατήκουν εἰς τὴν Ἀσίαν, εἰς τὰς ἐρήμους τῆς Σκυθίας, εἰς τὴν Ἀφρικὴν. Ὑπῆρχον δὲ καὶ ἱππεῖς Πέρσαι ὠπλισμένοι ὅπως καὶ οἱ περσῶν, καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἱππεῖς ἀπὸ τὰς ἐρήμους, οἱ ὅποιοι ἔρριπτον ἐν δίκτυον, μέ τὸ ὅποιον συνελάμβανον τὸν ἐχθρόν. Οἱ Ἰνδοὶ ἦσαν ἐπάνω εἰς ἄρματα καὶ οἱ Ἀραβες εἰς καμήλους, αἱ ὁποῖαι ἔτρεχον ταχύτατα ὡς ἵπποι (κατὰ τὸν Ἡρόδοτον).

Ὁ νόμος τῶν Σπαρτιατῶν.—Ἀπὸ ὁ Εὐρέξης ἔκαμε τὴν ἐπιθεώρησιν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου, ἐφώνησε τὸν Σπαρτιάτην Δημάρατον, ὁ ὅποιος ἦτο ἐξόριστος ἀπὸ τὴν πατρίδα του, καὶ τὸν ἠρώτησεν :

«Δημάρατε, σὺ εἶσαι ἀπὸ μίαν πόλιν, ἡ ὁποία, ὡς ἀκούω, εἶναι μεγάλη καὶ ἰσχυρὰ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Λοιπὸν, εἰπέ μου, θὰ τολμήσουν οἱ Ἕλληνες νὰ μοῦ ἀντισταθοῦν;»

Ὁ Δημάρατος ἀπεκρίθη εἰς ταῦτα :

«Οἱ Λακεδαιμόνιοι θὰ σοῦ ἀντισταθοῦν εἰς τὴν μάχην, καὶ ἂν ὅλοι οἱ ἄλλοι Ἕλληνες ὑποταχθοῦν εἰς σέ. Μὴ ἐρωτᾷς δὲ πόσοι εἶναι. Ἄν τύχουν νὰ εἶναι χίλιοι, θὰ πολεμήσουν χίλιοι, τὸ ἴδιον καὶ ἂν εἶναι ὀλιγώτεροι, τὸ ἴδιον καὶ ἂν εἶναι περισσότεροι».

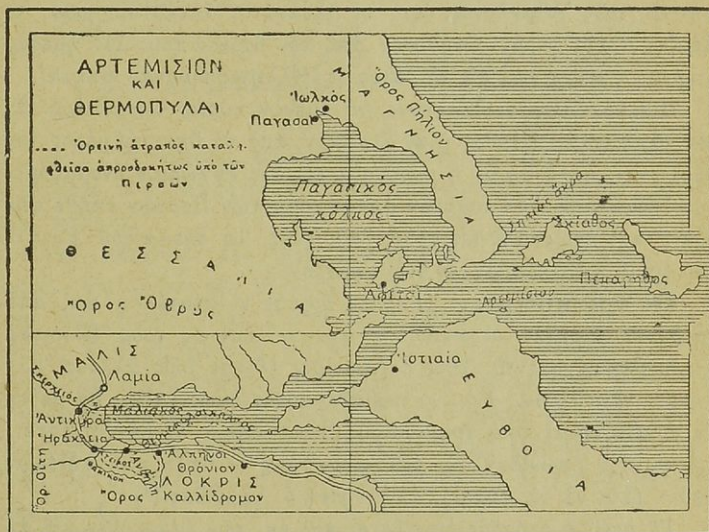
Ὁ Μέγας βασιλεὺς ἐγέλασε καὶ εἶπε : «Δημάρατε, τί μοῦ λέγεις ; χίλιοι ἄνδρες θὰ πολεμήσουν ἐναντίον τόσοῦ στρατοῦ ; σὺ ἡμπορεῖς νὰ πολεμήσῃς μέ δέκα ἄνδρας ; Λοιπὸν μὴ μοῦ λέγῃς αὐτὰς τὰς φλυαρίας.

—Οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἀπήντησεν ὁ Δημάρατος, ἔχουν κύριον τὸν νόμον καὶ τὸν φοβῶνται πολὺ περισσότερον παρ' ὅσον σέ οἱ ἄνθρωποι σου, καὶ κάμνουν ἐκεῖνα, τὰ ὅποια ὁ νόμος τοὺς διατάσσει. Τοὺς διατάσσει δὲ ὁ νόμος νὰ μὴ φεύγουν ἐμπρὸς εἰς κανὲν πλῆθος ἀνθρώπων, ἀλλὰ νὰ μένουν εἰς τὴν μάχην καὶ νὰ νικοῦν ἢ νὰ φονεύωνται» (κατὰ Ἡρόδοτον).

Ἡ μάχη τῶν Φερμοπυλῶν.—Ὁ στρατὸς τοῦ Εὐρέξου κατέβη ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν πρὸς τὴν Θεσσαλίαν καταστρέφων

·δλον τὸν τόπον κατὰ τὴν διάβασίν του. Ὁ δὲ στόλος ἐπλεε πρὸς τὰς ἀκτὰς τῆς Θράκης καὶ κατήρχετο πρὸς Νότον.

Οἱ Ἕλληνες ἦσαν πολὺ ὀλίγοι καὶ ἦτο ἀδύνατον νὰ πολεμήσουν εἰς ἀνοιχτὴν πεδιάδα. Ἀλλ' αἱ Ἀθηναὶ καὶ ἡ Σπάρτη ἦσαν ἀποφασισμέναι ν' ἀντιτάξουν ἰσχυρὰν ἀντίστασιν. Ἐσχέφθησαν λοιπὸν νὰ κλείσουν εἰς τοὺς Πέρσας τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν.

Τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν, μεταξύ τῶν βουνῶν καὶ τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου, ἦτο ἡ μόνη διάβασις ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα. Πάντοτε οἱ Ἕλληνες αὐτὸ τὸ στενὸν ἐπροσπάθουν νὰ ὑπερασπίζονται ἐναντίον τῶν ἐπιδρομῶν.

Τὸ στενὸν τοῦτο εἶναι πρὸς τὸ μέρος τῆς Εὐβοίας εἰς τὴν Στερεάν, μεταξύ ἑνὸς ἀποκρήμνου ὄρους καὶ τῆς θαλάσσης. Εἰς μικρὸς στρατὸς ἦτο ἱκανὸς νὰ ἐμποδίσῃ πολυάριθμον στρατὸν ἐπὶ πολὺν καιρὸν. Αὐτὸ τὸ στενὸν ἐπῆγε νὰ καταλάβῃ ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Λεωνίδας μετ' 7.000 Ἕλληνας. Μόνον οἱ τριακόσιοι ἦσαν Σπαρτιάται.

Ὁ Ξέρξης κατεπλάγῃ, ὅταν εἶδεν ὅτι οἱ Ἕλληνες ἦσαν ἔτοιμοι

νά ἀντισταθοῦν. Τοὺς ἐνόμισε τρελλοὺς καὶ ἐπερίμενε τέσσαρας ἡμέρας τὴν ὑποταγὴν των. Οἱ ἱππεῖς, τοὺς ὁποίους ἔστειλε πρὸς ἀναγνώρισιν, τοῦ ἀνήγγειλαν ὅτι εἶδον τοὺς Ἑλληνας νὰ εἶναι ἡττοί· εἰς τὸ στενόν, τοὺς δὲ Λακεδαιμονίους ἄλλοι· νὰ γυμνάζωνται, ἄλλοι νὰ κτενίζουσι τὴν μακρὰν κόμην των.

Ἐπὶ τέλους ὁ Εἰρῆνης ἔδωκε διαταγὴν εἰς τοὺς Πέρσας νὰ ἐπιτεθοῦν, οἱ Ἑλληνες τοὺς ἀπέκρουσαν. Ἐπειτα ἔδωκε διαταγὴν εἰς τοὺς Ἀθανάτους, καὶ οἱ Ἀθάνατοι ἀπεκρούσθησαν. Ὁ Εἰρῆνης τρεῖς φορὰς ἐπῆδυσεν ἀπὸ τὸν θρόνον του. Δύο ἡμέρας διήρκει ἡ μάχη καὶ εἰς τὸ τέλος οἱ Ἑλληνες ἔμειναν νικηταί.

Πιθανὸν εἶναι οἱ Ἑλληνες νὰ ἔμενον κύριοι τοῦ στενοῦ, ἂν δὲν εὗρισκον οἱ Πέρσαι μίαν ἀτραπὸν, ἀπὸ τὸ ὅπισθεν μέρος τὸν Ἑλλήνων, ἀπεδόθη δὲ ἡ προδοσία εἰς ἓνα ἐγχώριον ὀνομαζόμενον Ἐφιάλτην. Ἐν ἰσχυρὸν ἀπόσπασμα τῶν Περσῶν ἐπῆγε τὴν νύκτα καὶ περιεκύκλωσε τοὺς Ἑλληνας. Τὸ ὄνομα τοῦ Ἐφιάλτου ἔμεινεν ἐπικατάρτον ἕως σήμερον.

Οἱ τριακόσιοι. — Ὁ ἥλιος ἤρχισε ν' ἀνατέλλῃ καὶ ἀπὸ τὰ βουνὰ ἔτρεξαν οἱ σκοποὶ ν' ἀναγγεῖλουν εἰς τοὺς Ἑλληνας ὅτι ἐπερικυκλώνοντο. Τότε ὁ Λεωνίδας ἐδίασε τοὺς ἄλλους Ἑλληνας νὰ φύγουν, διὰ νὰ σωθοῦν, αὐτὸς ὅμως, εἶπε, θὰ μένῃ νὰ πολεμήσῃ μὲ τοὺς τριακοσίους Σπαρτιάτας. Ὁ Εἰρῆνης ἔστειλεν εἰς τὸν Λεωνίδα νὰ τοῦ παραδώσῃ τὰ ὅπλα του, «Μολὼν λαβὴ» (ἔλα νὰ τὰ πάρῃς), ἀπήντησεν ὁ Λεωνίδας ⁽¹⁾.

Τὸ πρῶτον ὁ στρατὸς ἐπιτίθεται καὶ ἐκ τῶν ἐμπροσθεν καὶ ἐκ τῶν ὀπισθεν. Οἱ Σπαρτιάται ρίπτονται ἐναντίον τῶν Περσῶν. Σφάζουν ὅσους ἡμποροῦν, ἀλλὰ διαρκῶς νέα στρατεύματα τοὺς τριγυρίζουν Αἱ λόγχαι των σφάζουν, οἱ Σπαρτιάται πολεμοῦν μὲ τὰ ξίφη. «Ὅσοι εἶχον ἀκόμῃ ὅπλα μὲ τὰ ὅπλα των, ὅσοι δὲν εἶχον μὲ τὰ χεῖρα, μὲ τὰ δόντια, ὅλοι ἐφονεύθησαν, τοὺς ἐσκέπασαν οἱ πέτρες καὶ τὰ βέλη, τὰ ὅποια ἔρριπτον οἱ βάρβαροι» (Ἡρόδοτος).

Ὁ ἡρώϊκός θάνατος τοῦ Λεωνίδα καὶ τῶν τριακοσίων ποτὲ δὲν ἐλησμονήθη. Ὁ Λεωνίδας ἔδειξεν εἰς τοὺς Πέρσας, καὶ εἰς

(1) Ὁ διδάσκαλος θὰ διηγήθῃ καὶ τὰ ἄλλα ἀνέκδοτα, τὰ ὅποια ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος (VII, 175 ἐξ.).

δλον τὸν κόσμον πῶς ὀφείλει κανεῖς ν' ἀποθνήσκῃ διὰ τὸ καθήκον, διὰ τὴν ἐλευθερίαν καὶ διὰ τὴν πατρίδα του. Ἀργότερα ἔστησαν οἱ Ἕλληνες ἐκεῖ ὅπου ἐφρονεύθησαν οἱ ἥρωες, ἕνα λέοντα ἀπὸ μάρμαρον καὶ εἰς τὸν βράχον ἔγραψαν τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν:

«ὦ ξεῖν', ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις ὅτι τῆδε

Κείμεθα τοῖς κείνων ρήμασι πειθόμενοι».

β.—Ἡ Σαλαμίς καὶ αἱ Πλαταιαί.

Ἄλλ' οἱ Πέρσαι εἶχον νὰ ὑποστοῦν ἀκόμη μεγαλυτέρας συμφοράς, οἱ δὲ Ἕλληνες νὰ διαπράξουν καὶ πολλὰς ἄλλας ἡρωϊκὰς πράξεις.

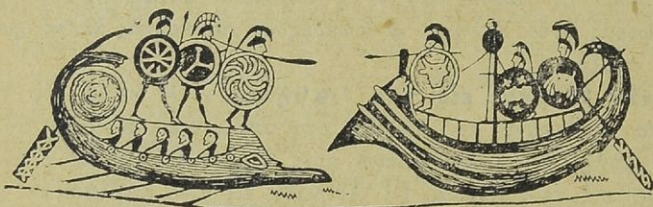
Οἱ Πέρσαι εἰς τὰς Ἀθήνας.—Ἡ θέσις, εἰς τὴν ὅποιν εὗρίσκοντο αἱ Ἀθηναί, ἦτο ἀπελυστική. Καμμία πόλις ἀπὸ τὸν Ἰσθμὸν καὶ ἐπάνω πρὸς Βορρᾶν δὲν ἐτόλμα ν' ἀντισταθῇ εἰς τοὺς Πέρσας. Οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὴν ἀπελπισίαν των εἶχον στείλει νὰ ἐρωτήσουν τὸ Μαντεῖον τῶν Δελφῶν. Μόνον τὰ ξύλινα τεῖχη, εἶπεν ὁ Ἀπόλλων, θὰ ἦτο δυνατόν νὰ τοὺς σώσουν. Ὁ Θεμιστοκλῆς κατώρθωσε νὰ πείσῃ τοὺς Ἀθηναίους, ὅτι ξύλινα τεῖχη ἦσαν τὰ πλοῖα καὶ ὅτι ὤφειλον νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν πόλιν.

Ὅλοι οἱ νέοι ἄνδρες ἔπρεπε νὰ ἐπιβιθασθοῦν εἰς τὰ πλοῖα, οἱ δὲ γέροντες, τὰ παιδία καὶ αἱ γυναῖκες νὰ ὑπάγουν εἰς τὴν Σαλαμίνα. Ἦτο πολὺ συγκινητικὸν τὸ θέαμα, ὅταν ὄλος ὁ κόσμος ἐκεῖνος ἐξεκίνησε καὶ ἄφινε τὴν ἀγαπητὴν του πόλιν. Μόλις ἐπρόφθασαν οἱ Ἀθηναῖοι, διότι ὁ Περσικὸς στρατός, ἀφοῦ καθυπέταξαν εὐκόλως τὴν Βοιωτίαν, εἰσῆλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας, ἐκυρίευσεν τὴν Ἀκρόπολιν, ἔκαυσε τὸν ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοὺς ἄλλους ναοὺς. Συγχρόνως δὲ ἔφθασε καὶ ὁ Περσικὸς στόλος καὶ ἐσχέμασεν ὅλην τὴν θάλασσαν ἐμπρὸς εἰς τὸν Πειραιᾶ.

Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος.—Τὰ πλοῖα τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν πόλεων, ἀφοῦ ἐνίκησαν τὸν Περσικὸν στόλον εἰς τὸ Ἀρτεμίσιον, ἀκρωτήριον τῆς Εὐβοίας, εἶχον συναθροισθῇ εἰς τὸ στενὸν τῆς Σαλαμίνας. Ἀπ' ἐκεῖ ἔδλεπον οἱ

Ἀθηναῖοι τὰς φλόγας τῆς πόλεως των, ἡ ὁποία ἐκαίετο ὑπὸ τῶν Περσῶν.

Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον τὰ περισσότερα πλοῖα. Ἀλλὰ κατὰ συμβουλήν τοῦ Θεμιστοκλέους ἡ ἀρχηγία τοῦ στόλου ἐδόθη εἰς τὸν Σπαρτιάτην Εὐρυβιάδην, διὰ νὰ τιμηθῇ ἡ Σπάρτη. Οἱ Ἕλληνες εὗρισκοντο εἰς μεγάλην στενοχωρίαν, ποῦ νὰ γίνῃ ἡ ναυμαχία. Ἐφοβοῦντο, διότι ἀπὸ τὴν ναυμαχίαν αὐτὴν θὰ προήρχετο ἡ σωτηρία ἢ ἡ ὑποδούλωσις τῆς Ἑλλάδος. Οἱ Σπαρτιάται ᾔθελον ν' ἀποσυρθῇ ὁ στόλος εἰς τὴν Κόρινθον διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν εἰσβολὴν εἰς τὴν Πελοπόννησον, βοηθῶν τὸν στρατὸν τῆς Σπάρτης, ὁ ὁποῖος ἐτελείεζεν ἤδη τὸν Ἰσθμόν. Ἀλλ' ὁ Θεμιστοκλῆς

Ναυμαχία. Συμπλεκόμενα πλοῖα. — Παιδικὸν σχέδιον ἀπὸ ζωγραφικῶν ἀγγείου, τὸ ὁποῖον ὁμῶς δίδει μίαν καλὴν ἰδέαν τοῦ τρόπου τῶν ἀρχαίων ναυμαχιῶν

ἐπέμενε πολὺ εἰς τὸ συμβούλιον νὰ μείνουν εἰς τὴν Σαλαμῖνα. Ὁ νχάρχης Εὐρυβιάδης ἐθύμωσε καὶ ὕψωσε τὴν ράβδον νὰ τὸν κτυπήσῃ. Ὁ Θεμιστοκλῆς εἶπε μὲ ἀπάθειαν «Κτύπησε, ἀλλ' ἄκουσέ με». Τὴν νύκτα ἦλθεν ὁ Ἀριστείδης μὲ μίαν λέμβον ἀπὸ τὴν Αἴγιναν, ὅπου ἦτο ἐξωστρακισμένος. Ἐπῆγεν εἰς τὸν Θεμιστοκλῆν καὶ εἶπε: «Πρέπει ν' ἀφήσωμεν τὰς ἑριδας καὶ τὴν ἐχθραν μας. Τώρα δεφείλομεν νὰ φιλονικῶμεν, ποῖος ἀπὸ τοὺς δύο θὰ κάμῃ μεγαλύτερον καλὸν εἰς τὴν πατρίδα του».

Ἡ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχία (480).— Ὁ Ἕλληνικὸς στόλος συνίστατο ἀπὸ 300 τριήρεις, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ 200 ἦσαν Ἀθηναῖκαί, ὁ δὲ Περσικὸς ἀπὸ τετραπλάσια μεγάλα πολεμικά πλοῖα (χωρὶς τὰ πολυάριθμα μεταγωγικά). Ἀλλ' εἰς τὸ στενὸν τῆς Σαλαμῖνος τὸ μέγα πλῆθος τῶν ἐχθρικῶν πλοίων δὲν ὠφέλει πολὺ, τὰ δὲ πληρώματά των συνίσταντο ἀπὸ Ἕλληνας τῆς

Ἀσίας, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἔτοιμοι εἰς ἀποστασίαν, ἀπὸ Αἰγυπτίους καὶ ἄλλους λαούς, οἱ ὅποιοι ἐμάχοντο ἀκουσίως. Μόνον οἱ Φοίνικες ἐπὶ ὁλέμῳ εὐχαρίστως μὲ τοὺς ἀντιζήλους τῶν ναυτικῶς Ἑλλήνας. Ἐνῷ οἱ Ἑλληνες, πρὸ παντὸς οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Κορίνθιοι, ἦσαν δεξιώτατοι καὶ τολμηρότατοι ναῦται.

Τὴν νύκτα οἱ Πέρσαι ἐστεῖλαν πλοῖα καὶ ἔκλεισαν τὸ στενὸν τῆς Σαλαμῖνος ἀπὸ τὸ βόρειον μέρος. Ἦσαν λοιπὸν ὑποχρεωμένοι οἱ Ἑλληνες νὰ πολεμήσουν, ἐπολέμησαν καὶ ἐνίκησαν. Ὁ Ξέρξης ἐκάθητο εἰς ἓνα χρυσοῦν θρόνον εἰς τὴν παραλίαν τῆς Ἀττικῆς, διὰ νὰ βλέπῃ τὴν ναυμαχίαν.

«Μόλις ἔφεξεν ἡ ἡμέρα, λέγει ὁ ἀρχαῖος ποιητὴς Αἰσχύλος, μία μεγάλη βοή ὡς ὕμνος ἠκούσθη ἀπὸ τὰς τάξεις τῶν Ἑλλήνων. Οἱ βάρβαροι καταλαμβάνονται ἀπὸ φόβον. Γεμᾶτοι ἀπὸ ἀτρόμητον θάρρος ὁρμῶν οἱ Ἑλληνες εἰς τὴν μάχην. Αἱ σάλπιγγες σάλπιζουσιν, καὶ τότε ἀπὸ ὄλων τὰ στόματα, βγαίνουν οἱ ἐξῆς λόγοι:

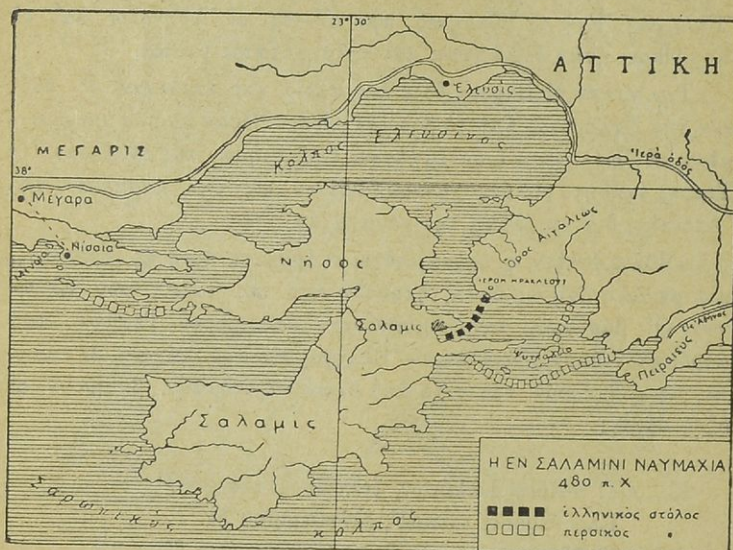
«ὦ παῖδες Ἑλλήνων, ἴτε,
Ἐλευθεροῦτε πατρίδ', ἔλευθεροῦτε δὲ
Παῖδας, γυναῖκας, θεῶν τε πατρῶων ἔδη,
Θήκας τε προγόνων· νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγών».

Οἱ δύο στόλοι πρωχωροῦν ἐναντίον ἀλλήλων. Τὰ σιδηρὰ ἔμβολα ἐμπήγνυνται εἰς τὰ ἐχθρικὰ πλοῖα. Ἀλλὰ τὰ ἐχθρικά πλοῖα εἶναι μαζευμένα εἰς στενὸν μέρος, δὲν ἔμπορουν νὰ κινηθοῦν, σπάζουσιν τὰ κουπιά των, τὰ ὅποια κτυποῦν τὸ ἐν ἐπάνω εἰς τὸ ἄλλο. Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος περικυκλώνει τοὺς Πέρσας καὶ ἀπὸ παντοῦ τοὺς κτυπᾷ. Τὰ Περσικὰ πλοῖα ἀνατρέπονται, ἡ θάλασσα δὲν φαίνεται ἀπὸ τὰ συντρίμματα τῶν πλοίων, καὶ ἀπὸ τοὺς νεκροὺς αἱ ἄκται καὶ οἱ βράχοι εἶναι γεμᾶτοι (1).

(1) Ὁ Αἰσχύλος εἶχε λάβει μέρος εἰς τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν. Ἡ ποιητικὴ δὲ ἀφήγησις τῆς ναυμαχίας γίνεται εἰς τὴν τραγωδίαν τοῦ Πέρσαι καὶ τὴν λέγει εἰς Πέρσης, ὁ ὁποῖος τρέχει νὰ διηγηθῇ τὴν μάχην εἰς τὴν μητέρα τοῦ Ξέρξου Ἀτοσσάν («ὦ παῖδες Ἑλλήνων ἴτε», στ. 402 ἐξ.).

Ἀδ. Ι. Ἀδμαντίου Ἀρχαία Ἑλληνικὴ Ἱστορία, Ἐκδ. α' 12

“Όταν τὴν νύκτα ἀνέβη ἡ σελήνη, οἱ Ἕλληνες εἶχον κερδίσει μὲ τὴν ἀνδρείαν των λαμπροτάτην νίκην ἐναντίον τῶν Περ-

Τὸ στενὸν τῆς Σαλαμῖνος. — Αἱ σημειούμεναι θέσεις εἶναι ὑποθετικές. Πάντως ὁ στόλος τῶν Περσῶν εἰσεχώρησεν εἰς τὸ στενὸν κατὰ μῆκος τῆς παραλίας τῆς Ἀττικῆς.

σῶν. Καὶ πάλιν διὰ δευτέραν φοράν αἱ Ἀθηναὶ εἶχον σώσει τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸν πολιτισμόν.

Ἡ φυγὴ τοῦ Ξέρξου.— Ἀπὸ τὴν παραλίαν, καθισμέ-
νος εἰς τὸν χρυσοῦν θρόνον, ἔδλεπεν ὁ Ξέρξης τὴν ναυμαχίαν.
“Όταν εἶδε τὰ πλοῖα του νὰ φεύγουν, ἐπήδησεν ἀπάνω ἀπὸ τὸν
θυμὸν καὶ τὴν λύπην του. Τόσον μέγαν φόβον ἐπῆρε, ὥστε δὲν
ἐσκέφθη τίποτε ἄλλο παρὰ μόνον νὰ γυρίσῃ εἰς τὸ κράτος του.

Τὴν ἄλλην ἡμέραν οἱ Ἕλληνες ἐπερίμεναν καὶ ἄλλην ναυ-
μαχίαν. Ἀλλ’ εἶδον τὸν Περσικὸν στόλον νὰ φεύγῃ. Ὁ Ξέρξης
διηυθύνθη μὲ τὸν στόλον εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ἐπέρασε τὰς γε-
φύρας καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἀσίαν. Τὸ ἴδιον ἔκαμε καὶ ὁ ἀπει-
ράριθμος στρατός του. Ἀφησεν ὅμως ὁ Ξέρξης τὸν γαμβρόν του

Μαρδόνιον εἰς τὴν Ἑλλάδα μὲ τὰ ἐκλεκτότερα Περσικὰ στρατεύματα, 300.000 ἄνδρας, καλῶς ὠπλισμένους καὶ γυμνασμένους, διὰ τὰ ἐξακολουθήσουν τὸν πόλεμον.

Οἱ Ἕλληνες τῆς Σικελίας καὶ οἱ Καρχηδόνιοι.

—Κατὰ τὸν ἴδιον χρόνον καὶ οἱ Ἕλληνες τῶν ἀποικιῶν τῆς Σικελίας διεξήγαγον σκληρὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας των. Ἡ Καρχηδών, ἡ ὁποία ἦτο ἀποικία τῶν Φοινίκων εἰς τὰ Βόρεια παράλια τῆς Ἀφρικῆς, εἶχε δημιουργήσει ἐν πολὺ ἰσχυρὸν κράτος. Ὁ πλοῦτος τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων εἶχε κινήσει τὴν ὀρεξιν τῶν Καρχηδονίων.

Ἵσως μάλιστα οἱ Πέρσαι ἦσαν εἰς συνεννόησιν μὲ τοὺς Καρχηδονίους. Διότι τὴν ἰδίαν ἀκριβῶς ἐποχὴν ὁ Καρχηδόνιος στρατηγὸς Ἀμίλκας συνήθροισε μέγαν στρατὸν καὶ στόλον καὶ ὥρμησε νὰ κυριεύσῃ τὴν Σικελίαν. Μεγάλη μάχη συνεκροτήθη εἰς τὴν Ἑλληνικὴν πόλιν Ἰμέραν τῆς Σικελίας. Ὁ τύραννος τῶν Συρακουσῶν Γέλων ἐνίκησε τοὺς Καρχηδονίους (480 π. Χ.). Ὅταν ὁ Ἀμίλκας εἶδεν ὅτι οἱ ἰδιοὶ του ἐτρέποντο εἰς φυγὴν, ἐρρίφθη εἰς τὸ πῦρ καὶ ἐκάη.

Ὁ Μαρδόνιος καὶ οἱ Ἀθηναῖοι.—Ὁ Μαρδόνιος

ἐπέρασε τὸν χειμῶνα μὲ τὸν στρατὸν του εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Πρὶν ἀρχίσῃ τὰς ἐχθροπραξίας, ἔκαμε πολὺ τιμητικὰς προτάσεις εἰρήνης πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Ἐπρότεινεν εἰς αὐτοὺς πλήρη ἐλευθερίαν καὶ ν' ἀνοικοδομήσῃ τοὺς πυρποληθέντας ναοὺς των. Ὅταν οἱ Σπαρτιάται ἔμαθον ταῦτα, ἐφοβήθησαν καὶ ἔστειλαν πρέσβεις εἰς τὰς Ἀθήνας. Αἱ ἀπαντήσεις τῶν Ἀθηναίων καὶ πρὸς τὸν Μαρδόνιον καὶ πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας εἶναι πολὺ ἀξιόμνημόνευτοι.

Πρὸς μὲν τὸν Μαρδόνιον ἀπήντησαν: «ἐφ' ὅσον ὁ ἥλιος βαδίζει τὴν ἰδίαν ὁδόν, τὴν ὁποίαν καὶ τώρα, ἡμεῖς δὲν θὰ συμμαχίσωμεν μὲ τὸν Ξέρξην, ὁ ὁποῖος χωρὶς σεβασμὸν ἐνέπρησε τοὺς ναοὺς καὶ τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν καὶ τῶν ἡρώων ἡμῶν». Πρὸς δὲ τοὺς Λακεδαιμονίους: «Οὔτε χρυσὸς ὑπάρχει οὐδαμοῦ τῆς γῆς τόσος πολὺς, οὔτε χώρα τόσον ὑπερέχουσα κατὰ τὸ κάλλος καὶ τὸν πλοῦτον, τὰ ὅποια ἡμεῖς δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν καὶ νὰ ὑποδουλώσωμεν τὴν Ἑλλάδα» (Ἡρόδοτος).

Ἡ μάχη τῶν Πλαταιῶν (479).—Ὁ Μαρδόνιος τὸ ἔαρ κατέβη πρὸς Νότον καὶ εἰσῆλθε πάλιν εἰς τὰς Ἀθήνας, διὰ δευτέραν δὲ φορὰν οἱ Ἀθηναῖοι ἄφιναν καὶ τὴν πόλιν των. Ὁ Μαρδόνιος ἔκαυσε πάλιν τὰς Ἀθήνας καὶ τοὺς ναοὺς. Ἐπειτα ἐπῆγε μὲ στρατόν του εἰς τὰς Πλαταιὰς τῆς Βοιωτίας.

Αἱ Ἀθηναί, ἡ Σπάρτη καὶ ἄλλαι Ἑλληνικαὶ πόλεις συνεκρότησαν δυνατὸν στρατόν 100.000, τοῦ ὁποῦ ἀρχιστράτηγος ἀνεκηρύχθη ὁ Σπαρτιάτης Πausanίας. Οἱ Ἕλληνες ἦλθον καὶ ἐστρατοπέδευσαν ἀπέναντι τῶν Περσῶν.

Ἡ μάχη συνήφθη μὲ πείσμα, Ἕλληνες καὶ Πέρσαι ἠγωνίσθησαν γενναίως. Ἰδίως οἱ Σπαρτιάται καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἔμειναν ἀκλόνητοι εἰς τὰς θέσεις των, καὶ ἐπὶ τέλους ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τοὺς Πέρσας. Μεγάλῃ σφαγῇ ἔγινε, ἐφονεύθη δὲ ὁ ἴδιος ὁ Μαρδόνιος καὶ πολλοὶ ὀλίγοι Πέρσαι ἐπανεῖδον τὴν πατρίδα των.

Οἱ Ἕλληνες εὗρον μέγαν θησαυρὸν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Περσῶν, ὅπλα, κοσμήματα, χρυσόν, ἄργυρον. Μὲ τὰ λάφυρα ἔκαμαν ἀναθήματα εἰς τοὺς θεοὺς καὶ ἰδίως εἰς τὸ Μαντεῖον τῶν Δελφῶν, εἰς τὸ ὅποτον ἀφιέρωσαν ἓνα μέγαν χρυσοῦν τρίποδα, ὅπου ἦσαν γραμμέναι αἱ 31 Ἑλληνικαὶ πόλεις, αἱ ἀγωνισθεῖσαι ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ ἐν Μυκάλῃ μάχη (479).—Μετὰ τὴν νίκην εἰς τὰς Πλαταιὰς ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἐπλευσεν εἰς τὴν Ἀσίαν διὰ νὰ κινήσῃ τοὺς Ἕλληνας εἰς ἐπανάστασιν ἐναντὶον τῶν Περσῶν. Συνήντησε δὲ τὸν Περσικὸν εἰς τὸ ἀκρωτήριον **Μυκάλῃ**, πλησίον τῆς Σάμου, ἔξω δὲ εἰς τὴν ξηρὰν ἦτο καὶ ὁ στρατὸς τῶν Περσῶν. Οἱ Ἕλληνες ἐξῆλθον εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ὥρμησαν ἐναντὶον τῶν Περσῶν, τοὺς ἐνίκησαν, τοὺς κατεδίωξαν καὶ ἔπειτα ἔκαυσαν τὸν στόλον των.

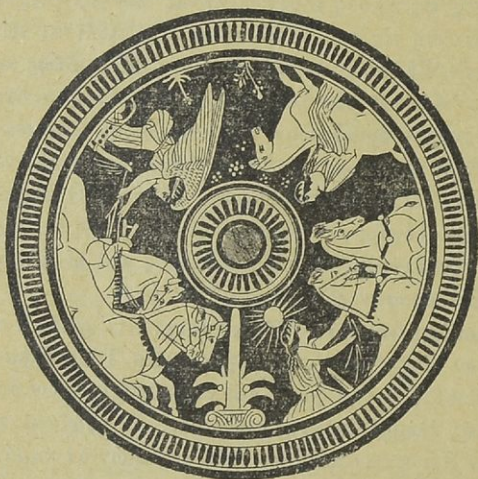
Μὲ τὴν μάχην τῆς Μυκάλῃς ἐξασφαλίζεται ὀριστικῶς ἡ ἐλευθερία τῶν Ἑλλήνων. Αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου πελάγους ἀπετίναξαν τὸν Περσικὸν ζυγόν. Οἱ Πέρσαι δὲν θὰ κάμουν οὐδέποτε πλέον ἐκστρατεῖαν ἐναντὶον τῆς Ἑλλάδος. Τώρα ἐπιτίθενται οἱ Ἕλληνες καὶ ὁ πόλεμος ἐξακολουθεῖ ἀκόμη 30 ἔτη. Ἀλλ' ἡ διάσωσης τοῦ κόσμου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ ἔγινεν εἰς τὸν Μαραθῶνα, τὴν Σκλαμῖνα, τὰς Πλαταιὰς.

Οἱ Ἀθηναῖοι.—Ἡ σωτηρία τῆς Ἑλλάδος ὀφείλεται εἰς τὴν Σπάρτην καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἡ Σπάρτη ἦτο μὲ τὸν στρατόν της ἡ πρώτη δύναμις εἰς τὴν Ἑλλάδα, οἱ στρατιῶται της δὲ ἔγιναν ἥρωες. Δὲν ἔδειξαν ὅμως δραστηριότητα καὶ ἀφῆκαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὴν πρωτοβουλίαν καὶ οὕτως εἰπεῖν τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πολέμου.

Πραγματικῶς αἱ Ἀθηναὶ ὑψώθησαν εἰς τὸ μέγεθος τοῦ κινδύνου καὶ ἔδειξαν ἀξιοθαύμαστον μεγαλεῖον. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔδωκαν τὸ θάρρος εἰς ὅλους τοὺς Ἕλληνας καὶ ἐξήγειραν τὴν Ἑλλάδα ν' ἀντισταθῇ εἰς τοὺς Πέρσας. Δύο δὲ πολῖται τῶν Ἀθηνῶν ἔδωκαν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν ἐλευθερίαν, ὁ *Μιλτιάδης* καὶ ὁ *Θεμιστοκλῆς*. Αἱ Ἀθηναὶ εἰς ὅλας τὰς μάχας ἔδειξαν ὅτι ἡ εὐφυΐα καὶ ὁ ἐνθουσιασμὸς θριαθεύουν τῆς κτηνώδους δυνάμεως. Ἐγιναν ἀξιοὶ νὰ λάβουν τὴν κυριαρχίαν τῶν θαλασσῶν καὶ νὰ γίνουν ἡ ἀληθινὴ πρωτεύουσα τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου. Ὁ ἀρχαῖος ἱστορικὸς Ἡρόδοτος λέγει: «οἱ Ἀθηναῖοι ὑπῆρξαν οἱ σωτῆρες τῆς Ἑλλάδος, αὐτοὶ ἔκκαμαν νὰ λάβουν θάρρος καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες καὶ αὐτοὶ ἀπέκρουσαν τὸν Μέγαν βρσιλέα».

Ὁ ἡρωϊσμὸς τῶν Ἑλλήνων.—Οἱ χρόνοι τῶν Περσικῶν πολέμων ὑπῆρξαν χρόνοι ἡρωϊσμοῦ. Τότε βλέπομεν ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἐθυσίαζον τὴν ζωὴν καὶ τὴν εὐτυχίαν των διὰ τὴν ὑψηλὴν ἰδέαν τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος. Αἱ ἡρωϊκαὶ πράξεις τῆς ἐποχῆς τῶν Περσικῶν πολέμων ἔμειναν αἰώνιον παράδειγμα διὰ τοὺς ἀνθρώπους. Οἱ Ἕλληνες ἐδίδαξαν τὸν κόσμον, ὅτι οὐδεμία δύναμις εἶναι ἀνωτέρα ἀπὸ τὸν σεβασμὸν εἰς τοὺς νόμους καὶ ἀπὸ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν πατρίδα.

Τὰ ὀνόματα *Μαραθῶν*, *Σαλαμίς*, *Πλαταιαὶ* δὲν ἔχασαν τὴν λάμψιν των μετὰ πάροδον εἰκοσιν αἰώνων καὶ ἡ ἀνθρωπότης θεωρεῖ ὡς ἰδικήν της τὴν ἔνδοξον ἀνάμνησίν των. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ὡς ὅρκον «μὰ τοὺς Μαραθωνομάχους καὶ Σαλαμινομάχους»!

Ὁ ἥλιος καὶ ἡ Σελήνη. — Παριστάνονται καὶ
οἱ δύο ἐπὶ ἄρματός· καὶ τρέχουσιν εἰς τὸν οὐρα-
νόν. Ὠραία ζωγραφία εἰς ἀγγιστόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΑΤΟΝ

ΤΟ ΘΑΛΑΣΣΙΟΝ ΚΡΑΤΟΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Αἱ Ἀθηναὶ μετὰ τὸ τέλος τῶν Περσικῶν πολέμων.—Τὸ τέλος τοῦ Παν-
σανίας.—Ὁ Θεμιστοκλῆς.—Ἡ συμμάχια τῆς Δήλου.

Αἱ Ἀθηναί.—Οἱ Περσικοὶ πόλεμοι εἶχον τελειώσει ὡς πόλεμοι ἀμυντικοί. Ἐμελλον νὰ ἐξακολουθήσουν ὡς πόλεμοι ἐπι-
θετικοί, διότι οἱ Ἕλληνες τώρα ἐπετέθησαν ἐναντίον τοῦ Μεγά-
λου βασιλέως, εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν ἔμεινε πλέον κανεὶς ἀπὸ τοὺς
Πέρσας, οὔτε καὶ ἐπέστρεψαν ποτέ.

Οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ ὅποιοι εἶχον ἐγκαταλείψει τὴν πόλιν των,
ἐπέστρεψαν εἰς αὐτήν. Ἀλλ' εὗρον τὴν πατρίδα των κατεστραμ-
μένην καὶ ἡ πρώτη των φροντίς ὑπῆρξε ν' ἀνοικοδομήσουν τὴν
πόλιν των. Ὅλοι οἱ κάτοικοι τῶν Ἀθηνῶν ἤρχισαν νὰ ἐργά-
ζονται. Ὁ Θεμιστοκλῆς κατώρθωσεν, ὥστε, πρὶν ἀρχίσουν νὰ
κτίζουσιν τὰς ἰδικὰς των οἰκίας, νὰ ἐργασθοῦν ν' ἀνοικοδομήσουν
τὰ τεῖχη τῆς πόλεως. Κατ' ἀρχὰς κχτεσκεύασαν τὸ τεῖχος, τὸ
ὅποιον περιεκύκλωνε τριγύρω τὴν πόλιν. Ἐπειτα ἔκαμαν τεῖχη
γύρω εἰς τοὺς λιμένας τοῦ Πειραιῶς. Ὁ Πειραιεὺς ἔγινε μέγας
λιμὴν καὶ ναύσταθμος. Ὁ Ἀθηναϊκὸς στόλος ἔπρεπε νὰ γίνῃ ἀκόμη
ἰσχυρότερος καὶ νὰ ἔχῃ ἀσφαλῆ ναύσταθμον, διότι οἱ Ἀθηναῖοι
εἶχον σκοπὸν ν' ἀναλάβουν αὐτοὶ ἐπιθέσιν ἐναντίον τῶν Περσῶν
διὰ ν' ἀπελευθερώσουν τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις, αἱ ὁποῖαι εἶχον
πέσει εἰς τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν.

Τὸ τέλος τοῦ Πανυσανίας.— Μετὰ τὴν μάχην τῆς Μυ-
κάλης ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἐπῆγεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, διὰ
νὰ καταδιώξῃ τοὺς Πέρσας. Ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Πανυσανίας, ὁ νικη-
τῆς τῶν Πλαταιῶν, ὁ ὅποιος ἐγκατεστάθη εἰς τὸ *Βυζάντιον*, διὰ

νά κλείσῃ ὀριστικῶς εἰς τοὺς Πέρσας τὴν δίοδον πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Ἐκεῖ ὁμῶς ἐδαρύνθη νὰ ζῇ μετὰ τὴν Σπαρτιατικὴν ἀπλότητα, ἔγινε πολὺ ὑπερήφανος καὶ ἔζη μετὰ τὴν πολυτέλειαν τῶν βασιλείων τῆς Ἀσίας. Λέγουν δὲ ὅτι ἤλθεν εἰς συνεννόησεις μετὰ τὸν Μέγαν βασιλέα νὰ τοῦ παραδώσῃ τὴν Ἑλλάδα, διὰ νὰ γίνῃ αὐτὸς πανίσχυρος σατράπης. Ἀλλ' ἡ συνωμοσία του ἀνεκαλύφθη καὶ οἱ ἔφοροι τῆς Σπάρτης τὸν ἀνεκάλεσαν εἰς τὴν πατρίδα του καὶ τὸν κατεδίκασαν εἰς θάνατον. Ὁ Παυσανίας κατέφυγεν εἰς ἓνα ναὸν διὰ νὰ σωθῇ, ἀλλὰ τὸν ἐκλείσαν ἐντὸς αὐτοῦ, καὶ πρώτη, ὡς λέγεται, ἡ μήτηρ του ἔφερε λίθους διὰ νὰ κτίσῃ τὴν θύραν. Κλεισμένος ἐκεῖ μέσα ἀπέθκνεν ὁ νικητὴς τῶν Πλαταιῶν ἀπὸ τὴν πείναν.

Ἡ δόξα τοῦ Θεμιστοκλέους.—Εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα δὲν ὑπῆρχεν ὄνομα περισσότερον ἐνδοξον ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Θεμιστοκλέους. Ἀκόμη καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ὑπερήφανον Σπάρτην τὸν ἐδέχθησαν μετὰ μεγάλας τιμᾶς. Ὅταν δὲ ἐπῆγεν εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, ὅλος ὁ κόσμος ἐλησμόνησε τοὺς ἀθλητὰς καὶ ἐγύρισε τοὺς ὀφθαλμοὺς νὰ τὸν ἴδῃ, οἱ δὲ ἐπρόφεραν τὸ ὄνομά του. Ὁ Θεμιστοκλῆς συνεκινήθη καὶ εἶπεν εἰς τοὺς φίλους του, ὅτι ἡ ἡμέρα ἐκείνη ἦτο ἡ εὐτυχεστέρα ἡμέρα τῆς ζωῆς του.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς εἶχε πολὺ ὑπερηφανευθῇ. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐφοβήθησαν μήπως γίνῃ τύραννος, διὰ τοῦτο ὁ λαὸς τὸν κατεδίκασεν εἰς ἐξοστρακισμόν, ὅπως ἄλλοτε τὸν Ἀριστείδην. Μετὰ πικρίαν ὁ Θεμιστοκλῆς ἀφῆκε τὴν πατρίδα του καὶ ἐγύριζεν εἰς τὰ ξένα ἀπὸ χώραν εἰς χώραν. Ἐπὶ τέλους ἐπῆγεν εἰς τὴν Περσίαν, ὅπου ἐδασίλευεν ὁ υἱὸς τοῦ Εὐρέου Ἀρταξέρξης. Ὁ Θεμιστοκλῆς ἐζήτησε νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὸν Μέγαν βασιλέα καὶ τοῦ εἶπεν: «Εἰμαι Θεμιστοκλῆς ὁ Ἀθηναῖος, ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἔκαμε μεγάλα κακὰ εἰς τοὺς Πέρσας, καὶ τώρα ἔρχομαι φυγὰς πρὸ σέ, ὦ βασιλεῦ». Τόσῃ ὑπῆρξεν ἡ χαρὰ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν, ὥστε λέγουν, ὅτι τὴν νύκτα τρεῖς φορὰς ἐφώνασε εἰς τὸν ὕπνον του «ἔχω τὸν Θεμιστοκλῆν τὸν Ἀθηναῖον! ὁ Μέγας βασιλεὺς ἐτίμησε πολὺ τὸν Θεμιστοκλῆν. Ἀλλ' ὅταν τοῦ ἐζήτησε νὰ πολεμήσῃ ἐναντίον τῆς πατρίδος του, ὁ Θεμιστοκλῆς ἔπινε δηλητήριον «οὔτε ἐξωργίσθη ἐναντίον τῶν συμπολιτῶν του, οὔτε ὑπερηφανεύθη διὰ τὰς τιμὰς ποὺ ἀπῆλαυε τώρα. Ἀλλ' ἐν-

θυμήθη τὴν παλαιὰν δόξαν καὶ τὰ τρόπαιά του καὶ ἀπεφάσισε νὰ δώσῃ ἄξιον τέλος εἰς τὴν ζωὴν του» (Πλούταρχος).

Ἀπὸ ὅλους τοὺς μεγάλους ἄνδρας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τὸ ὠραιότερον πέλος εἶχεν ὁ δίκαιος Ἀριστείδης. Μετὰ τὴν μάχην τῆς Σαλαμῖνος, ὅσον ἐπιπτεν ἡ φήμῃ τοῦ Θεμιστοκλέους, τόσον ἠϋξάνεν ὁ σεβασμὸς πρὸς τὸν Ἀριστείδην. Οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὸν Ἀριστείδην ἔδωκαν τὴν διοίκησιν μετὰ τὰς νίκας. Ἔως τὸ τέλος ἀπήλαυσεν ὁ ἐνάρετος αὐτὸς πολίτης μεγάλας τιμὰς, καὶ ἀπέθανε πάμπτωχος, ἡ κηδεῖα τοῦ ἔγινε μὲ ἔξοδα τοῦ κράτους. Αἱ Ἀθῆναι ἐπροίκισαν τὰς κόρας τοῦ καὶ πολὺν καιρὸν ἐδίδον σύνταξιν εἰς τοὺς ἀπογόνους τοῦ.

Ἡ συμμαχία τῆς Δήλου (476).—Οἱ Ἀθηναῖοι ἀμέσως μετὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Μυκάλης, πρὶν μάλιστα ἀνοικοδομήσουν τὰς οἰκίας των, ὥρμησαν μὲ τὸν στόλον των ἐναντίον τῶν Περσῶν. Ὁ πόλεμος, ὁ ὁποῖος ἦτο ἕως τῶρα ἀμυντικός, ἔγινεν ἐπιθετικός. Μετὰ τὸν θάνατον δὲ τοῦ Πausanias, ἔλαβον αἱ Ἀθῆναι τὴν ἀρχηγίαν ὅλου τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου.

Αἱ Ἀθῆναι συνεκέντρωσαν τότε ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν των ὅλας σχεδὸν τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Αἱ νῆσοι καὶ αἱ πόλεις αὗται ἀπετέλεσαν μίαν **συμμαχίαν**, ἡ ὁποία εἶχε σκοπὸν τὴν κοινὴν προστασίαν τῶν πόλεων, αἱ ὁποῖαι ἀπετέλουν μέρος τῆς συμμαχίας, ἐναντίον τῶν Περσῶν. Ἐκάστη σύμμαχος πόλις διατῆρει τὴν ἀνεξαρτησίαν της, ἀλλ' ἔδιδεν εἰς τὴν συμμαχίαν εἴτε πλοῖα ὀπλισμένα μὲ τοὺς ἄνδρας των, εἴτε τὸ ἀνάλογον χρῆμα. Καὶ οὕτως ἐσχηματίσθη εἰς ἰσχυρὸς συμμαχικὸς στόλος, τοῦ ὁποῖου ἡ διοίκησις, ὥς καὶ ἐν γένει ἡ διεύθυνσις τοῦ πολέμου, ἔδόθη εἰς τοὺς Ἀθηναίους.

Τὴν μεγάλην αὐτὴν συμμαχίαν τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων ἐναντίον τῶν Περσῶν ἐκανόνισεν ὁ Ἀριστείδης, εἰς τὴν δικαιοσύνην τοῦ ὁποῖου ὅλοι εἶχον ἐμπιστοσύνην. Ἡ ἔνωσις αὕτη τῶν παραλίων πόλεων, δηλαδὴ τῶν παραλίων κρατῶν τῆς Ἑλλάδος, ὠνομάσθη **Συμμαχία τῆς Δήλου**, διότι εἰς τὴν ἱερὰν ταύτην νῆσον συνήρχοντο ἀντιπρόσωποι τῶν πόλεων διὰ νὰ κανονίσουν τὰ συμφέροντα τῆς συμμαχίας ὑπὸ τὴν προεδρίαν τῶν Ἀθηναίων. Εἰς τὴν Δήλον ἐπίσης καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Ἀπόλ-

λωνος ἦτο τὸ κοινὸν ταμεῖον, τὸ ὁποῖον ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὰς εἰσφοράς, τοὺς φόρους τῶν συμμάχων.

‘Ο Κίμων. Αἱ νῆκαι τῶν Ἀθηναίων.— Μετὰ τὸν Ἀριστείδην ἔλαβε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἑκκληνικοῦ στόλου ὁ υἱὸς τοῦ Μιλτιάδου *Κίμων*, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὰς γενναιοδωρίας του ἔγινε πολὺ ἀγαπητὸς εἰς τοὺς Ἀθηναίους.

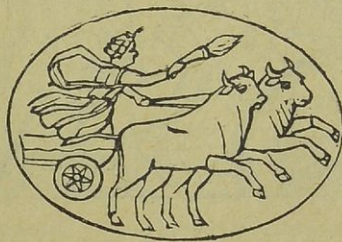
‘Ο Κίμων ἐγύριζε μὲ τὸν στόλον εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, εἰς τὰς νήσους καὶ τὰ παράλια προστατεύων τοὺς Ἑλληνας. Κατὰ πρῶτον ἀπηλευθέρωσεν ἀπὸ τοὺς Πέρσας τὰ παράλια τῆς Θράκης, ἔπειτα ἐκαθάρισε τὸ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος ἀπὸ τοὺς πειρατάς, καὶ μετὰ ταῦτα διηυθύνθη πρὸς Νότον τῶν Κυκλάδων, ἐκυρίευσεν τὴν Ρόδον καὶ κατεδίωξε τὰ Περσικὰ πλοῖα. Τέλος εὔρε τοὺς Πέρσας παρὰ τὸν ποταμὸν Εὐρυμέδοντα εἰς τὰ Νότια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐδύθισε τὰ πλοῖα των, ἔπειτα ἐξηλθεν εἰς τὴν ξηρὰν καὶ κατέστρεψε τὸν στόλον των (466). Ἀργότερα ὁ Κίμων ἐξεστράτευσεν πάλιν ἐναντῖον τῶν Περσῶν εἰς τὴν Κύπρον, ὅπου ἀπέθανεν ἐν τῇ μέσῳ τοῦ πολέμου. Ἀλλ’ οἱ σύντροφοί του συνήντησαν τὸν Περσικὸν στόλον εἰς τὰ παράλια τῆς Κύπρου καὶ ἐκέρδισαν νέαν διπλὴν νίκην, εἰς τὴν θάλασσαν καὶ εἰς τὴν ξηρὰν (449).

Ἡ νίκη αὕτη ἔδωκε τέλος εἰς τοὺς Περσικοὺς πολέμους. ‘Ο Κίμων καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέκτησαν μέγα ὄνομα. Οἱ Πέρσαι ἐξεδιώχθησαν ἀπὸ παντοῦ. Κατὰ τὴν ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἤρχισεν ἡ πρώτη ἐκστρατεία τοῦ Δαρείου κατὰ τῆς Ἑλλάδος, πρὸ 40 ἐτῶν, αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἦσαν ὑπόδουλοι εἰς τοὺς Πέρσας, ἐπίσης ἡ Θράκη καὶ αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου πελάγους, οἱ δὲ στόλοι τοῦ Μεγάλου βασιλέως διέπλεον ἐλευθέρως τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Τοῦναντίον, μετὰ τὸ τέλος τῶν Περσικῶν πολέμων αἱ νῆσοι καὶ αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς Ἀσίας ἦσαν ἀνεξάρτητοι ἀπὸ τὸν Μέγαν βασιλέα, Περσικὸν πλοῖον δὲν ἐφαίνετο εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος καὶ ἡ θάλασσα αὕτη ἔγινε πάλιν ἐντελῶς Ἑλληνικὴ θάλασσα.

‘Η ἀντιζηλία τῆς Σπάρτης. ‘Η δύναμις τῶν Ἀθηναίων.— Αἱ μεγάλαι αὗται ἐπιτυχίαι τῶν Ἀθηναίων ἐκίνησαν τὴν ἀντιζηλίαν τῆς Σπάρτης. Ἴσως καὶ οἱ Ἀθηναῖοι πολιτικοὶ νὰ ἐσκέφθησαν τὴν ἐνωσιν ὅλης τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὴν

ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηνῶν, ἣ ὁποία θὰ ἔφερε τὴν Ἑλληνικὴν ἐνό-
τητα. Τώρα ποῦ ἀπεκρούσθη ὁ Περσικὸς κίνδυνος οἱ Ἀθηναῖοι
καὶ οἱ Σπαρτιαταὶ ἐζήτουν νὰ κυριαρχήσουν εἰς τὴν Ἑλλάδα.
Διὰ τοῦτο ἐξεργάγη πόλεμος μεταξὺ τῶν δύο δυνάμεων, ὁ ὁποῖος
διήρκεσεν ἐννέα ἔτη (460—451). Κατ' ἀρχὰς ὑπερτεροῦν αἱ
Ἀθηναὶ καὶ ἡ ἐξουσία των ἐκτείνεται καὶ εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλ-
λάδα. Ἡ Αἰγίνα, ἡ Εὐβοία ἐγίναν φόρου ὑποτελεῖς εἰς τὰς Ἀθή-
νας. Ἀλλ' ἡ Σπάρτη ἦτο πάντοτε περισσότερον ἰσχυρὰ κατὰ
ξηράν, καὶ εἰς τὸ τέλος συνήφθη μὲ τὴν Σπάρτην εἰρήνην τριά-
κοντα ἐτῶν. Αἱ Ἀθηναὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὰς
βλέψεις των εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα, εἰς ἀντάλλαγμα δὲ
ἡ Σπάρτη ἀνεγνώρισε τὴν Ἀθηναϊκὴν ἡγεμονίαν εἰς τὸ Αἰγαῖον
πέλαγος. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον πρώτη πόλις εἰς τὴν ξηράν ἦτο
ἡ Σπάρτη, πρώτη πόλις εἰς τὴν θάλασσαν αἱ Ἀθηναί.

Ἰδίως ὁμως αἱ Ἀθηναὶ εἶχον φθάσει κατὰ τὰ μέσα τοῦ 5ου
αἰῶνος (κατὰ τὸ 450 π. Χ.) εἰς πολὺ μεγάλην δύναμιν. Οἱ Ἀθη-
ναῖοι ἐπαυσαν νὰ φέρωνται πρὸς τὰς ἄλλας πόλεις ὡς πρὸς συμ-
μάχους, ἐθεώρουν αὐτὰς ὡς ὑπηκόους. Μετέφεραν μάλιστα τὸ
ταμεῖον τῆς Συμμαχίας ἀπὸ τὴν Δῆλον εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ διε-
χειρίζοντο αὐτοὶ τὰ χρήματα χωρὶς νὰ δίδουν λογαριασμόν, ὥστε
τὰ χρήματα αὐτὰ ἦσαν ὡς ἀληθινοὶ φόροι ὑπηκόων πρὸς κυρίαρ-
χον πόλιν. Αἱ πόλεις αὗται εἶχον φθάσει τὰς χιλιάς. Τὸ Ἀθη-
ναϊκὸν κράτος ἐξετείνετο σχεδὸν εἰς ὅλας τὰς χώρας, τὰς ὁποίας
βρέχει τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, εἰς τὰς νήσους, εἰς τὰ παράλια τῆς
Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῆς Θράκης ἕως τὸν Εὐξείνιον Πόντον. Αἱ
Ἀθηναὶ λοιπὸν ἐγίναν ἡ πρωτεύουσα ἐνὸς μεγάλου θαλασσοῦ
κράτους εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μεσόγειον.

Ἄθληται ἵππεις.—Ἕναι σκυλισμένοι ἐπάνω εἰς τὸ μάρμαρον καὶ ἀποτελοῦν μέρος ἀπὸ τὴν περίφημον
 ζωφόρον τοῦ Παρθενῶνος, ἣ ποῖα παριστάνει τὴν Πομπήν τῶν Παναθηναίων. Οἱ ἵπποι εἶναι ἐγγεῖροι καὶ
 ἀπεικονίζονται ὅλην τὴν ἀρμονικὴν βώμην, τὴν ὁποῖαν εἶχον οἱ Ἄθληται πολεμισταί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ

Ο ΑΘΗΝΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Ο ΑΙΩΝ ΤΟΥ ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ

α.—Ἡ Ἀθηναϊκὴ δημοκρατία.

β.—Ὁ βίος τῶν Ἀθηναίων.

γ.—Τὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι.

Τὸ κέντρον δολόκληρον τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐγέναν μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους, περὶ τὸ 450 π. Χ. αἱ Ἀθηναί. Ἡ πρώτη ἐστία τῆς πνευματικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς ἀναπτύξεως τῶν Ἑλλήνων ἦσαν, ὡς γνωρίζομεν, αἱ πλούσιαι Ἰωνικαὶ πόλεις τῆς Ἀσίας καὶ τῶν νήσων, ἡ Μίλητος, ἡ Σμύρνη, ἡ Λέσβος. Τὴν ἀνάπτυξιν των ἐκληρονόμησαν αἱ Ἀθηναί, ἡ μεγάλη Ἰωνικὴ πόλις τῆς Ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος, ἡ ὁποία ὑπῆρξε καὶ ἡ διάδοχος των εἰς τὸν ναυτικὸν καὶ εἰς τὰ πλούτη των.

Τόσον ἰσχυρὰ ἦτο ἡ λάμψις καὶ ἡ δύναμις τῶν Ἀθηναίων, ὥστε ἐδημιούργησαν διὰ τοῦ πολιτισμοῦ των ἓνα ἐνιαῖον πνευματικὸν Ἑλληνικὸν βίον. Εἰς τὰς Ἀθήνας παρήχθη κατὰ τὸν 5ον αἰῶνα π. Χ. μία μοναδικὴ εἰς τὴν ἱστορίαν ἀνθησις ὅλων τῶν ὑψηλῶν ἐκδηλώσεων τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος καὶ τῆς τέχνης, ἀνθησις, ἡ ὁποία ἀνέδειξε τὰς Ἀθήνας τὸ ὕψιστον πνευματικὸν κέντρον τῆς ἀνθρωπότητος. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην συνεκέντρωθη εἰς τὰς Ἀθήνας πᾶν ὅ,τι ὑψηλὸν ὑπῆρχεν εἰς ὅλον τὸν

Ἑλληνισμόν, διὰ τοῦτο δικαίως αἱ Ἀθηναὶ ὠνομάσθησαν Ἑλλάς τῆς Ἑλλάδος καὶ δικαίως ὁ μέγας Περικλῆς εἶπεν, ὅτι ἔγιναν ἡ παιδευσίς τῆς Ἑλλάδος.

Αἱ Ἀθηναὶ λοιπὸν παρουσίαζουσι μετὰ τοὺς Μηδικοὺς πολέμους τὴν εἰκόνα θλου τοῦ Ἑλληνικοῦ βίου εἰς τὴν τελειοτέραν μορφήν αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο, ἂν ἐξεικονίσωμεν τὸν Ἀθηναϊκὸν βίον καὶ πολιτισμὸν κατὰ τὸν ὅον αἰῶνα π. Χ. ἐξεικονίζομεν ὁλόκληρον τὸν Ἑλληνικὸν βίον καὶ πολιτισμὸν εἰς πᾶν ὅ,τι ἐδημιούργησεν ὑψηλότερον καὶ ὠραιότερον.

α.—Ἡ Ἀθηναϊκὴ δημοκρατία.

Ὁ Περικλῆς.—Μὲ τὴν ὑψηλὴν δὲ αὐτὴν ἀκμὴν τοῦ Ἀθηναϊκοῦ πολιτισμοῦ πρέπει νὰ συνδεθῇ στενῶτατα τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου πολίτου τῶν Ἀθηνῶν τοῦ Περικλέους, ὁ ὁποῖος κατήγετο ἀπὸ ἐπιφανέστατον οἶκον, οἱ πρόγονοί του ἔφθανον ἕως τοὺς παλαιοὺς βασιλεῖς τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ ἐκπαίδευσίς τοῦ Περικλέους ὑπῆρξε μεγάλη, ποτὲ δὲν ἐνόμισεν ὅτι εἶχε τελειώσει αὐτὴν, πάντοτε ἐμελέτα, ἡ μόνη δὲ ἀνάπαυσις καὶ διασκέδασις ἦτο ἡ συναναστροφή του μὲ μεγάλους ἄνδρας, φιλοσόφους, συγγραφεῖς, καλλιτέχνας. Εἰς τὰς μελέτας του αὐτὰς καὶ τὴν διαρκὴ συναναστροφήν μὲ μεγάλα πνεύματα ὀφείλει ὁ Περικλῆς τὴν ἀξιοπρέπειαν, τὴν σοδαρὰν εὐγλωττίαν, τὰς ὑψηλὰς του ιδέας, αἱ ὁποῖαι ἐξήσκησαν μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ἐπειδὴ δὲ ἐγνώριζεν ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι εὐκόλως περιέπιπτον εἰς τὸν φθόνον, διὰ τοῦτο ἔζησε πάντοτε εἰς τὸν οἶκον του, δὲν ἐξήρχετο παρὰ μόνον διὰ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ τὸ βουλευτήριον καὶ δὲν ἐξήτησε ποτὲ νὰ λάβῃ τὰ μέγала ἀξιώματα τῆς πολιτείας. Ἠρκέσθη νὰ εἶναι στρατηγός, ἀλλὰ μὲ τὴν ἀρχὴν αὐτὴν κατώρθωσε νὰ ἐπιβληθῇ εἰς τοὺς συμπολίτας του καὶ νὰ γίνῃ αὐτὸς ὁ ἀληθινὸς ἀρχηγὸς τῆς δημοκρατίας ἐπὶ εἰκοσιν ὁλόκληρα ἔτη. Δὲν ὑπάρχει παράδειγμα τόσον μεγάλης ἐπιβολῆς ἑνὸς ἀνδρός, ὁ ὁποῖος μόνον μὲ τὴν δύναμιν τοῦ λόγου, χωρὶς νὰ εἶναι ὁ πρῶτος κυβερνήτης, ἐπέβαλε τὴν θέλησίν του καὶ ἐκυδέρνα αὐτὸς τὸν λαόν. Τὸ κατώρθωμα τοῦτο ἐπετέλεσεν ὁ Περικλῆς μὲ τὴν δύναμιν, τὴν ὁποίαν

τοῦ ἔδιδον αἱ ἀρεταὶ καὶ ἡ μεγαλοφυΐα του (κατὰ τὸν *Θουκυδίδη* καὶ τὸν *Πλούταρχον*).

Ἡ δημοκρατία.—Ὁ ἴδιος ὁ Περικλῆς καὶ ὁ μέγας φιλόσοφος Ἀριστοτέλης εἶπον ποία εἶναι ἡ ἀληθὴς δημοκρατία. «Ὁ σκοπὸς τῆς δημοκρατίας πρέπει νὰ εἶναι ἡ ὠφέλεια ὅλων τῶν πολιτῶν. Πρέπει οἱ ἄρχοντες νὰ ἐκλέγωνται ἀπὸ τὸν λαόν, αἱ δὲ ἀρχαὶ νὰ μὴ καταλαμβάνονται μόνον ἀπὸ τοὺς πλουσίους, καὶ προσέτι νὰ μὴ διαρκοῦν πολὺν χρόνον. Ἐπίσης ὅλοι οἱ πολῖται νὰ καλοῦνται διὰ νὰ δικάζουσιν εἰς τὰ δικαστήρια. Κυρίως δὲ ἡ ἀπόφασις περὶ ὅλων τῶν ὑποθέσεων πρέπει νὰ γίνεται ἀπὸ τὴν *ἐκκλησίαν τοῦ δήμου*, δηλαδή τὴν γενικὴν συνέλευσιν τῶν πολιτῶν».

Ἀληθῶς τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ πολίτευμα τῶν Ἀθηνῶν, τὸ πρῶτον δημοκρατικὸν πολίτευμα εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος, κατὰ τὸ ὅποιον ὁ λαὸς ἐλάμβανε μέρος εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους καὶ ἐκυδέρνα μόνος τὸν ἑαυτὸν του. Τὸ γεγονός τοῦτο ἔχει πολὺ μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ δημοκρατία ἐπὶ τοῦ Περικλέους.—Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Περικλέους εἰς τὰς Ἀθήνας ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου ἦτο ὁ κυρίαρχος. Ὁ λαὸς ἐψήφισεν ὅλους τοὺς νόμους, με τοὺς δικαίους ἐκυδερνώοντο αἱ Ἀθηναὶ καὶ τὸ κράτος αὐτῶν, αὐτὸς ἐξέλεγε τὰς ἀρχάς, αὐτὸς ἐξέλεγεν ἀκόμη καὶ τοὺς δικαστάς, οἱ ὅποιοι τὸν ἐδίκασον. Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ μεγαλυτέρα ἐλευθερία τοῦ πολίτου καὶ τελειότερα διοργανώσεις τῆς δημοκρατίας.

Εἰς τὴν δημοκρατικὴν δὲ αὐτὴν τελειότητα εἶχον φθάσει αἱ Ἀθηναὶ με σειρὰν βελτιώσεων τῆς παλαιᾶς νομοθεσίας τοῦ Σόλωνος καὶ τοῦ Κλεισθέους. Τοιοιουτρόπως, μετὰ τὰς νίκας ἐναντίον τῶν Περσῶν, ἐψηφίσθη νόμος, κατὰ τὸν ὅποιον ἡνοίγοντο αἱ ἀρχαὶ εἰς ὅλους τοὺς Ἀθηναίους χωρὶς καμμίαν διάκρισιν. Κατόπιν δὲ ὁ Περικλῆς, διὰ νὰ φέρῃ τὴν πραγματικὴν ἰσότητα, εἰσήγαγε καὶ ἄλλας καινοτομίας. Διὰ νὰ μὴ γίνωνται ἀντιζηλταί, ἐψήφισε νόμον, διὰ τοῦ ὁποίου οἱ πολῖται δὲν ἐξελέγοντο εἰς τὰς ἀρχάς, ἀλλ' *ἐκληρώνοντο*. Ἐπειτα, διὰ νὰ εὐκολυνθοῦν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν πολιτικῶν καθηκόντων αὐτῶν,

ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς ὁρισμένας χρηματικὰς ἀμοιβάς. Ἀκόμῃ καὶ εἰς τοὺς πολίτας ἔδωκε παροχάς, διὰ νὰ δύνανται ἐλευθέρως, ἀφίνοντες τὰς ἐργασίας των, νὰ λαμβάνουν μέρος εἰς τὰς ἐορτὰς τῆς πόλεως καὶ νὰ πηγαίνουν εἰς τὸ θέατρον (θεωρικά). Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὅλοι οἱ πολῖται εἶχον τὴν υποχρέωσιν καὶ τὴν εὐκολίαν νὰ ἐξασκοῦν τὰ πολιτικά των δικαιώματα.

Ἡ ἐξασφάλις δὲ τῆς πραγματικῆς ἰσότητος καὶ ἐλευθερίας ὑπῆρχεν εἰς τὸν σεβασμὸν τῶν ἀποφάσεων, αἱ ὁποῖαι ἐλαμβάνοντο εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου κατὰ πλειονοψηφίαν. Ὁ σεβασμὸς οὗτος τῆς πλειονοψηφίας, ὁ ὁποῖος εἶναι ἡ βάσις τῆς ἀληθοῦς δημοκρατίας, δεικνύει πόσον μεγάλην πνευματικὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἀληθινὴν ἐλευθέραν μόρφωσιν εἶχον οἱ Ἀθηναῖοι.

Ἡ διοίκησις.—Αἱ Ἀθηναὶ καὶ τὸ Ἀθηναϊκὸν κράτος ἐκυβερνῶντο ἀπὸ μεγάλα διοικητικὰ σώματα. Ὁ **Ἀρειος Πάγος** δὲν ἦτο πλέον παρὰ μόνον ἀνώτατον δικαστήριον. Ἡ δὲ **Βουλὴ τῶν Πεντακοσίων** ἔκαμνε τὰ σχέδια τῶν νόμων, τὰ ὁποῖα ἐπροτείνοντο εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου. Πρὸς εὐκολίαν ἢ Βουλὴ διηγεῖτο κατὰ φυλὰς εἰς τμήματα. Ἐκαστὸν μέρος τοῦ τμήματος ἐλέγετο **πρυτανίς** καὶ ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ ἐλέγετο **πρυτανεῖα**. Ἐκαστον τμήμα δ.η.ύθυνε κατὰ σειρὰν τὰς ὑποθέσεις μὲ τοὺς πρυτάνεις αὐτοῦ. Ἡ Βουλὴ συνεδρίαζε τοὺς παλαιοὺς χρόνους εἰς ἓν δημόσιον οἶκημα, τὸ ὁποῖον ἐλέγετο **πρυτανεῖον**. Εἰς τὸ πρυτανεῖον ἐτρέφοντο μὲ δημοσίαν δαπάνην οἱ πρυτάνεις κατὰ τὴν σειρὰν των, ἐπίσης καὶ οἱ ἐπίσημοι ξένοι, οἱ πρέσβεις καὶ ἐν γένει ὅσοι ἔκαμαν ἀνδραγαθίας εἰς τὸν πόλεμον ἢ καὶ ἄλλας εὐεργεσίας εἰς τὴν πόλιν.

Ἐκτὸς τοῦ Ἀρείου Πάγου ἔγιναν καὶ δικαστήρια τοῦ λαοῦ, τὰ ὁποῖα συνίσταντο ἀπὸ δικαστὰς πολίτας, οἱ ὁποῖοι ἐλέγοντο **Ἡλιασταί**. Ἡ **Ἡλιαία** ἦτο πολυχρηθμότατον δικαστικὸν σῶμα, διότι ἀπετελεῖτο ἀπὸ 5.000 πολίτας κληρουμένους, διηγεῖτο δὲ εἰς τμήματα λεγόμενα **δικαστήρια**, ὅμοια μὲ τὰ σημερινὰ ὀρκωτὰ δικαστήρια. Οἱ κατηγορούμενοι ἔλεγον μόνον τὴν ὑπεράσπισίν των χωρὶς δικηγόρους, ὁ δὲ χρόνος τῆς ὁμιλίας των ὠρίζετο ἀπὸ ἓν εἶδος ὥρολογίου μὲ ὕδωρ, τὸ ὁποῖον ἐλέγετο **κλεψύδρα**. Οἱ Ἡλιασταὶ ἐπέδλεπον καὶ εἰς τὴν ἀκριβοῇ ἐκτέλεσιν τῶν νόμων καὶ ἐπρόσεχον νὰ μὴ ἀντιβαλεῖν νόμος τις πρὸς τὸ

υπέρτατον συμφέρον τῆς πολιτείας. Ἡ ἐκλογὴ τῶν Ἡλιαστῶν, ὡς καὶ ἡ τελικὴ ψήφισις τῶν νόμων, ἀνήκει καὶ αὐτὴ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου.

Ἡ Ἀγορά.—Ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου συνηθροίζετο εἰς ἓν μέρος ἀπέναντι τῆς Ἀαροπόλεως, τὸ ὅποτον ἐλέγετο **Πνύξ**, ἐπίσης καὶ εἰς τὴν Ἀγοράν. Ὅλοι οἱ πολῖται τῆς πόλεως ἢ τῆς ἐξοχῆς εἶχον δικαίωμα νὰ πρὶστανται. Ἡ συνεδρίασις προεδρευέτο ἀπὸ ἓν τμήμα τῆς Βουλῆς καὶ ἤρχιζε μὲ ἐπίσημον θυσίαν. Ἐπειτα ὁ κῆρυξ ἀνεγίνωσκε τὴν πρότασιν νόμου, τὴν ὁποίαν εἶχε παρασκευάσει ἡ Βουλὴ, καὶ ἠρώτα: «**τίς ἀγορεύειν βούλεται**;» Οἱ ῥήτορες ἀνέδεικνον μὲ τὴν σειράν των εἰς ἓν ὑψηλότερον μέρος, τὸ ὅποτον ἐλέγετο **βῆμα**, καὶ ἡγόρευον (**ἀγορεύω**=ὀμιλῶ εἰς τὴν ἀγοράν). Οἱ Ἀθηναῖοι ἡγάπων πολὺ τοὺς ὠραίους λόγους, ἤκουον προσεκτικῶς καὶ ἔπειτα **ἐψήφισον ἀνατείνοντες** (ἐγείροντες ὑψηλὰ) τὰς χεῖρας. Ἡ ἀπόφασις τοῦ λαοῦ ἦτο ἀνέκκλητος. Οἱ ἱκανοὶ ῥήτορες ἐπέβαλλον τὴν γνώμην των εἰς τὸ πλῆθος, διὰ τοῦτο ὁ Περικλῆς ἐκυβέρνησε τὰς Ἀθήνας μὲ τὴν δύναμιν τοῦ λόγου.

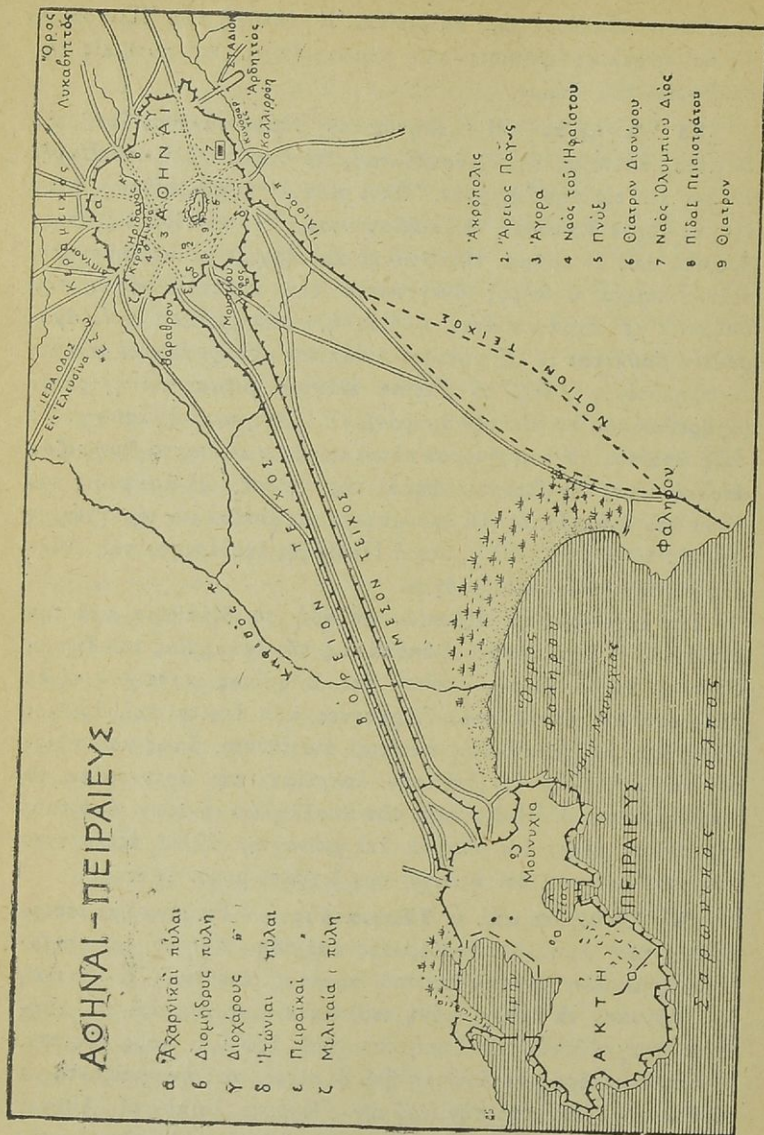
Τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν δηλαδὴ τὸ δικαίωμα καὶ τὴν φροντίδα νὰ ἐκτελοῦνται αἱ ἀποφάσεις τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου, εἶχον αἱ ἀρχαί, ἐκ τῶν ὁποίων τὰς ἀνωτάτας κατεῖχον οἱ ἐκ παλαιστάτων χρόνων ἐννέα **Ἀρχοντες**, καὶ ἔπειτα πολυάριθμοι ἄλλοι ὑπάλληλοι, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνέτιθεντο, ὅπως καὶ σήμερον αἱ λεπτομέρειαι (διὰ τὴν λατρείαν, τὴν ἀστυνομίαν, τὰ οἰκονομικὰ κ.λ.). Ἡ διαφορὰ τῶν ὑπαλλήλων τούτων ἀπὸ τοὺς σημερινοὺς εἶναι: ὅτι ἐκεῖνοι ἐκληρώνοντο, ἄλλοι ἐξελέγοντο ὑπὸ τοῦ λαοῦ, καὶ ὅτι ἡ ἀρχὴ των διήρκει μόνον ἓν ἔτος.

Αἱ Ἀθῆναι καὶ ὁ Πειραιεύς.—Τὸ μέγα θαλάσσιον κράτος τῶν Ἀθηναίων ἐκυβερνᾶτο ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, αἱ ὅποσαι ἦσαν ἡ μεγάλη πρωτεύουσα τοῦ κράτους ἐκείνου. Ἡ Ἀττικὴ δὲν ἠδύνατο νὰ θρέψῃ μόνη τοὺς κατοίκους της, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἠναγκάζοντο νὰ ζητήσουν ἀπ' ἑξω, τι τοὺς ἔλειπεν. Ἡ σπουδαιότερα των ἀνάγκη ἦτο ὁ σῖτος, καὶ ἠναγκάζοντο νὰ φέρουν τὸν σίτον ἀπὸ τὴν Θράκην. Ἐπρεπε λοιπὸν αἱ Ἀθῆναι νὰ εἶναι κυρίαρχος εἰς τὴν θάλασσαν. Διὰ τὰς Ἀθήνας λοιπὸν εἶχε μεγάλην σπουδαιότητα ὁ στόλος καὶ ὁ Πειραιεύς.

Ἀδ. I. Ἀδαμαντίου Ἀρχαία Ἑλληνικὴ Ἱστορία, Ἔκδ. α' 13

ΑΘΗΝΑΙ - ΠΕΙΡΑΙΕΥΣ

α	Αχαρνικά	πόλαι
β	Διομήδους	πόλη
γ	Διοχάρους	
δ	Ίτωνια	πόλαι
ε	Πειραικά	
ζ	Μελιταία	πόλη

Ἀπὸ τοὺς τρεῖς λιμένας τῆς Πειραιῆς χερσονήσου ὁ λιμὴν τοῦ Πειραιῶς ἔγινεν ὁ σπουδαιότατος. Ὁ Περικλῆς ἐξετέλεσε τὸ σχέδιον τοῦ Θεμιστοκλέους, συνήνωσε τὰς Ἀθήνας μετὰ τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς διὰ δύο μακροτάτων παραλλήλων τειχῶν, τὰ ὅποια ἐλέγοντο **Μακρὰ τεῖχη**. Εἰς τὸ μέσον τῶν Μακρῶν τειχῶν ὑπῆρχε μεγάλη ὁδός, διὰ τῆς ὁποίας ἐγίνετο ἀσφαλῶς ἡ συγκοινωνία. Τὰ Μακρὰ τεῖχη συνηντῶντο μετὰ τοὺς περιβάλους τῶν δύο πόλεων, ὥστε ὁλόκληρος ἡ περιοχὴ ἀπετέλει ἐν ὅλῳ τειχεισμένον. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον αἱ Ἀθηναίαι, αἱ ὅποια ἦσαν θαλασσοκράτειρα πόλεις, δὲν ἠδύναντο ν' ἀποκλεισθοῦν ἐν καιρῷ πολέμου. Ἐκτὸς δὲ τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ὁ Πειραιεὺς ἔγινε μεγάλη πόλις. Ἐκτίσθη μὲ κανονικὸν σχέδιον, εἶχε πλατείας ὁδοὺς, μεγάλα οἰκοδομήματα καὶ καλὰς προκυμᾶς. Ὁ Πειραιεὺς διετέλεσεν ὁ μεγαλύτερος ἐμπορικὸς λιμὴν τοῦ ἀρχαίου κόσμου ἕως τὴν ἐποχὴν τῆς Ἀλεξανδρείας (ἐπὶ δύο αἰῶνας).

Τὸ Ἀθηναϊκὸν ἐμπόριον.—Εἰς τὰς Ἀθήνας ἰδρύθησαν τότε πολλὰ βιομηχανικὰ ἐργαστήσια. Εἰς ἄλλα ἀπὸ τὰ ἐργαστήσια ἐκεῖνα κατεσκευάζοντο οἰκιακὰ σκεύη, εἰς ἄλλα ὅπλα, εἰς ἄλλα διάφορα ἀγγεῖα. Μετὰ τὴν εὐφυΐαν καὶ τὴν δεξιότητά των οἱ Ἀθηναῖοι τεχνῖται κατεσκευάζον ἀντικείμενα τελειότατα καὶ καλλιτεχνικώτατα.

Ἐκτὸς τοῦ πολεμικοῦ, οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον καὶ ἐμπορικὸν στόλον. Μετὰ τὰ πλοῖα μετέφερον τὰ προϊόντα τῆς βιομηχανίας των εἰς ὅλας τὰς ξένας χώρας καὶ ἐδημιούργησαν μέγιστον ἐμπόριον.

Ἦρχοντο δὲ εἰς τὸν Πειραιᾶ διάφορα ἐμπορεύματα (σίτος, μέταλλα, ὑφάσματα, οἶνοι κλ.). Ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου συνηθροίζοντο εἰς τὸν Πειραιᾶ ἔμποροι, ναῦται, ἢ κίνησις ἦτο τόσον ζωνρά, ὅσον εἶναι καὶ σήμερον εἰς ὅλους τοὺς μεγάλους ἐμπορικὸς λιμένας.

Ὁ πλοῦτος τῶν Ἀθηνῶν.—Ἀπὸ τὰ λάφυρα τῶν πολέμων ἐναντίον τῶν Περσῶν καὶ ἀπὸ τὸ ἐμπόριον συνεκεντρώθη μέγας πλοῦτος εἰς τὰς Ἀθήνας. Πολλὰ δὲ χρήματα, οἱ φόροι, ἐδίδοντο ἀπὸ τοὺς συμμάχους, ἐπίσης πολὺ χρήμα συνηθροίζετο ἀπὸ τὰ μεταλλεῖα τοῦ Λαυρίου καὶ τῆς Θράκης, ὡς καὶ ἀπὸ τοὺς συνήθεις φόρους, ὅπως καὶ σήμερον. Ὑπῆρχον δὲ καὶ ἕκτακτοι φόροι, οἱ ὅποιοι ἐλέγοντο λειτουργίαι. Οἱ πλούσιοι πολί-

ται ὑπεχρεώνοντο ν' ἀναλαμβάνουν ὠρισμένα ἐξοδα, ἰδίως τὸν ἐξοπλισμὸν τριήρων (τριηραρχία), τὰς θεατρικὰς παραστάσεις (χορηγία). Ὅλα τὰ χρήματα αὐτὰ οἱ Ἀθηναῖοι τὰ ἐδαπάνων διὰ τὰ ἐξοδα τῆς διοικήσεως καὶ διὰ τὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι ἐχρειάζοντο πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ κράτους. Ὁ Ἕλλην ὥφειλε νὰ δίδῃ εἰς τὸ κράτος τὸν καιρὸν του, τὰ χρήματά του καὶ ὅτι ἄλλο ἐχρειάζετο.

Διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν δὲ τὴν κυριαρχίαν των καὶ νὰ εὐκολύνουν τὸ ἐμπόριόν των ἐδημιούργησαν οἱ Ἀθηναῖοι ἐν νέον εἶδος ἀποικίων, αἱ ὁποῖαι ἐλέγοντο **κληρουχίαι**. Ὁ πτωχὸς πληθυσμὸς τῶν Ἀθηναίων, ἐλάμβανε **κλήρους**, δηλαδὴ γαίας εἰς μακρινὰ μέρη, καὶ οὕτως ἐσχηματίζετο μία πόλις ἀπὸ Ἀθηναίους πολίτας. Αἱ ἀποικίαι αὗται δὲν ἦσαν ἀνεξάρτητοι, ὅπως αἱ παλαιαὶ ἀποικίαι, ἀλλ' ἀπετέλουν μέρος τοῦ Ἀθηναϊκοῦ κράτους, ὅπως περίπου αἱ ἀποικίαι τῶν σημερινῶν μεγάλων κρατῶν.

β.—Ὁ βίος τῶν Ἀθηναίων.

Οἱ κάτοικοι.—Ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἀττικῆς, ὅπως καὶ πάσης ἀρχαίας πόλεως, ἀπετελεῖτο ἀπὸ πολίτας, μετοίκους καὶ δούλους. Οἱ πολυπληθέστεροι ἦσαν οἱ δούλοι (περὶ τὰς 400.000), οἱ ὅποιοι ἐξετέλουν τὰς βρρυτέρας οἰκιακὰς ἐργασίας ἢ καὶ τὰς ἐκτὸς τοῦ οἴκου, ἰδίως εἰς τὰ μεταλλεῖα. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐφέροντο πολὺ ἐπιεικῶς πρὸς τοὺς δούλους, οἱ ὅποιοι ἠδύναντο νὰ ἐλευθερωθοῦν ἀπὸ τὸν κύριόν των.

Οἱ **μέτοικοι** ἦσαν οἱ ξένοι, οἱ ὅποιοι ἐπήγαιναν νὰ κατοικήσουν εἰς τὰς Ἀθήνας (ἦσαν περὶ τὰς 50.000). Ἦσαν μὲν ἐλεύθεροι, ἀλλὰ δὲν εἶχον δικαίωματα εἰς τὴν πολιτείαν, εἶχον ἀνάγκη ἀπὸ ἑνα Ἀθηναῖον πολίτην, ὁ ὁποῖος νὰ τοὺς προστατεύῃ εἰς τὰς υποθέσεις των, καὶ ὁ ὁποῖος ἐλέγετο **προστάτης**. Ὁ δὲ Ἀθηναῖος **πολίτης** (οἱ πολῖται ἦσαν μόνον περὶ τὰς 30.000, μὲ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδία ἕως 100.000) ἦτο προνομιούχος, ἀληθὴς ἀριστοκράτης. Μόνον αὐτὸς εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἀγορεύῃ καὶ νὰ ψηφίζῃ εἰς τὴν Ἀγοράν, μόνον αὐτὸς εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ μάχεται εἰς τὸν στρατὸν ὑπὲρ τῆς πόλεως του, νὰ λαμβάνῃ μέρος εἰς τὰς δημοσίας υποθέσεις. Ὅλη ἡ ἡμέρα του

ἀφιερώνετο εἰς τὴν ἐκπληρωσιν τῶν πολιτικῶν του καθηκόντων, τὰ ὁποῖα δὲν εἶχε δικλιῶμα νὰ παραμελήσῃ χάριν τῶν προσωπικῶν συμφερόντων.

Αἱ ἀσχολίαι.—Κατὰ τοὺς παλαιοὺς χρόνους οἱ Ἀθηναῖοι ἡσχολοῦντο εἰς τὸ νὰ καλλιερگوῦν τὴν γῆν καὶ νὰ βόσκουν τὰ ποίμνιά των. Ἀργότερον οἱ ἐλεύθεροι πολῖται ἦσαν κτηματῖαι ἢ ἔμποροι, Πολλοὶ κατεγίνοντο εἰς τὰς τέχνας, ἔκαμναν ἀγάλματα ἢ ζωγραφίας, ἄλλοι ἔγραφαν ποιήματα ἢ συγγράμματα. Αὐταὶ ἦσαν αἱ ἀσχολίαι, αἱ ὁποῖαι κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἥρμοζον εἰς ἓνα ἐλεύθερον ἄνθρωπον. Τὰς δυσκόλους ἐργασίας τὰς ἄφριναν διὰ τοὺς δούλους. Ὁ Ἕλλην κυρίαν ἐνασχόλησιν εἶχε τὰς δημοσίας υποθέσεις, ἡγάπων δὲ πολὺ, ἰδίως οἱ Ἀθηναῖοι, τὰς συνομιλίας εἰς τὴν Ἀγοράν.

Ἡ οἰκογένεια.—Ὅπως καὶ σήμερον παρ' ἡμῖν, ἡ οἰκογένεια ἐγίνετο διὰ τοῦ γάμου, συνῆπτον δὲ τὸν γάμον οἱ πολῖται καὶ αἱ πολίτιδες καὶ προηγείτο αὐτοῦ ἡ μνηστεία.

Ὁ οἰκογενειακὸς βίος δὲν διέφερε καὶ πάρα πολὺ ἀπὸ τὸν ἰδικὸν μας σήμερον. Αἱ πλούσιαι γυναῖκες εἶχον ἰδιαίτερον διαμέρισμα, τὸ ὁποῖον ἐλέγετο *γυναικῶν* (ἢ γυναικωνίτης), ἀλλ' ἐξήρχοντο εἰς τὴν πόλιν συχνότατα. Αἱ δὲ γυναικες τῶν πτωχῶν ἔζων, ὅπως καὶ σήμερον, ἀπησχολημέναι εἰς τὰ οἰκιακά των ἔργα. Τὸ τέκνον, ἂν ἦτο ἄρρεν, ἔμενεν ἕως τὴν ἡλικίαν ἐπὶ τὰ ἐτῶν πλησίον τῆς μητρός του, ἂν ἦτο κόρη ἕως τὴν ἡμέραν τοῦ γάμου της.

Ἡ κατοικία.—Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἔζων τὸν περισσότερον καιρὸν ἔξω τοῦ οἴκου. Τὸ κλίμα εἶναι ὥρατον καὶ ὁ Ἕλλην εὐχαρίστως περνα τὴν ἡμέραν του εἰς τὸ ὑπαιθρον.

Ἡ οἰκία συνίστατο ἀπὸ μίαν ἐσωτερικὴν *αὐλήν*, ἣ ὁποία περιστοιχίζετο ἀπὸ στοάς. Τριγύρω ἦσαν τὰ δωμάτια, τὰ ὁποῖα ἔδλεπον πρὸς τὴν αὐλήν. Αἱ μεγάλαι οἰκίαι εἶχον καὶ δευτέραν αὐλήν μετὰ τὸν γυναικῶνα. Ἐν γένει αἱ ἀρχαῖαι οἰκίαι

Ἐνδυμασία ἀνδρός.

—Φορεῖ χιτῶνα καὶ ἐπάνω εἰς αὐτὸν ἱμάτιον. Εἰς τοὺς πόδας ἔχει τὰ σανδάλια.

ἦσαν πολὺ ἀπλᾶι καὶ πτωχικαί, οἱ τοῖχοι ἦσαν ἀπὸ πλίνθους ἢ ἀπὸ ξύλα, τὰ δωμάτια μικρά. Πτωχικὰ ἐπίσης ἦσαν τὰ ἐπιπλα, μόνον τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα : μία κλίνη, τράπεζα, μικρὰ καθίσματα. Πολλὰ ἔμωσ καὶ ὠραῖα ἀγγεῖα καὶ ἄλλα, ἔργα τέχνης ἐστόλιζαν τὰ δωμάτια. Τὰ σπῆτια τῶν πλουσίων εἶχον φυσικὰ μεγαλυτέραν πολυτέλειαν. Κατὰ δὲ τοὺς χρόνους μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον ηὐξήθη εἰς μέγαν βαθμὸν ἡ πολυτέλεια τῶν οἰκημάτων καὶ ἐν γένει ὄλου τοῦ βίου.

Ἐνδύματα γυναικῶν (νίπτουσι τὰς χεῖρας).—Εἶναι τὰ ἴδια μὲ τὰ ἀνδρῆκα, ἀλλὰ πολυτελέστερα. Αἱ δύο γυναῖκες δεξιὰ φοροῦν χιτῶνα, ἡ πρὸς τὰ ἀριστερὰ καὶ ἱμάτιον. Αἱ ἀρχαῖαι, καὶ ἰδίως αἱ γυναῖκες τῆς Ἰωνίας, ἐφρόντιζον πολὺ διὰ τὴν κόμμωσίν των.

Τὸ ἐνδύμα.—Οἱ ἀρχαῖοι ἐνεδύοντο πολὺ ἀπλᾶ, ἀλλὰ καὶ συγχρόνως μὲ φυσικότητα καὶ κομψότητα. Ἐπάνω εἰς τὸ σῶμα (κατάσαρκα) ἐφόρουσαν ἐν εἶδος ὑποκαμίσσου χωρὶς μανίκια, τὸ ὁποῖον ἐλέγετο **χιτῶν**, καὶ ἐσφίγγετο εἰς τὴν μέσην μὲ μίαν ζώνην. Ὁ χιτῶν κατέβαιναν ἕως τὰ γόνατα, καμμίαν φορὰν ἕως τὰ πόδια (ποδήρης χιτῶν). Ἀπ' ἐπάνω ἀπὸ τὸν χιτῶνα ἐφόρουσαν τὸ **ἱμάτιον**, μανδύαν ἀπὸ ἐν μόνον κομμάτι ὕφασμα, τὸ ὁποῖον ἐτύ-

λισσον με χάριν γύρω εἰς τὸ σῶμα. Οἱ ἄνδρες ἐφόρουσαν καὶ ἓνα μικρότερον μανδύαν, ὃ ὁποῖος ἐλέγετο *χλαῖνα* ἢ *χλαμύς*, ἔρριπτον δὲ αὐτὸν ἐπάνω των εἰς τὸν πόλεμον ἢ εἰς τὰ ταξίδια.

Τὸ ἴδιον ὄνομα εἶχον καὶ τὰ ἐνδύματα τῶν γυναικῶν. Ἦσαν ὁμοῦς κατασκευασμένα με μεγαλυτέραν λεπτότητα καὶ ἦσαν διαφόρων χρωμάτων (ἐνθ' τὰ ἀνδρικά ἦσαν συνήθως λευκά). Αἱ ἀρ-

Ἀρχαία ἐνδυμασία.—Ἡ πρὸς τὰ ἀριστερὰ γυνὴ κρατεῖ ἀπλωμένον τὸ ἱμάτιον. Τῶν γυναικείων ἐνδυμάτων πίπτουν αἱ πτυχαὶ με πολλήν χάριν.

χαῖτα. Ἑλληνίδες, ἰδίως αἱ Ἀθηναῖαι, ἐφόρουσαν τὰ ἐνδύματά των με μεγάλην κομψότητα. Πολυτελέστερον δὲ ἐξωτερικὸν ἐνδύμα (ἐπανωφόριον) ἦτο ὁ *πέπλος*, ὃ ὁποῖος ἐκουμδώνετο εἰς τὸν ὦμον. Ὡς ὑποδήματα δὲ ἐφόρουσαν, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, τὰ λεγόμενα *σανδάλια*.

Τὰ γεύματα.—Οἱ Ἀθηναῖοι ἔτρωγαν πολὺ ὀλίγον. Τὸ κρέας δὲν τὸ ἡγάπων πολὺ, συνήθως ἐπινον ζωμὸν ἀπὸ ἄλευρον καὶ ἔτρωγον ψάρι, τυρί, κουκιά, σκόρδα, ἰδίως ἐλιές καὶ σῦκα. Οἱ Ἑλληνες ἐν γένει ἔζων με μεγάλην λιτότητα.

Συνήθως οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον τρία γεύματα τὴν ἡμέραν, τὸ **ἀκράτισμα** (πρόγευμα), τὸ **ἄριστον** (γεῦμα), καὶ τὸ **δεῖπνον** (τὸ ἑσπερινὸν φαγητόν). Οἱ πλούσιοι ἔδιδον πολὺ συχνὰ συμπόσια. Οἱ συνδαιτυμόνες ἐκάθηντο εἰς κλίνας, ἐμπρὸς εἰς τὰς τραπέζας, ἦσαν ξαπλωμένοι καὶ ἀκουμβισμένοι εἰς τὸν ἀριστερὸν βραχίονα, ἔτρωγον δὲ μὲ τὰ χέρια. Εἰς τὰ συμπόσια αὐτὰ ἠὺχαριστοῦντο οἱ Ἕλληνες νὰ συνομιλοῦν πολλήν ὥραν διὰ διάφορα ζητήματα, πολιτικὰ καὶ φιλοσοφικά.

Ἡ ἡμέρα ἐνὸς Ἀθηναίου πολίτου.— «Ὁ Ἀθηναῖος ἐξέρχεται ἐνωρίς ἀπὸ σπίτι του. Πηγαίνει εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ ἐρωτᾷ ἂν ὑπάρχῃ κανὲν νέον καὶ ἂν συνέθῃ τίποτε σπουδαῖον, θὰ μείνῃ δὲ ὅλην τὴν ἡμέραν εἰς τὴν ἀγορὰν, εἴτε γίνῃ ἐκκλησία (συνέλευσις), εἴτε ὄχι. Πιθανὸν δὲ νὰ κληρωθῇ ὡς ἡλιαστής (δικαστής) ἢ διὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς Βουλῆς. Ἐνίοτε ὅμως δὲν ἔχει καμμίαν ἀσχολίαν καὶ τότε πηγαίνει εἰς τὰ κτήματά του. Εὐρίσκει τοὺς δούλους νὰ ἐργάζωνται, συζητεῖ μὲ τὸν ἐπιστάτην, λαμβάνει πρόνοιαν περὶ ὧλων... Ἐπειτα ἐπιστρέφει εἰς πόλιν, διότι εἶναι ἡ συνήθεια νὰ φανῇ εἰς τὴν ἀγορὰν. Συναντᾶται ἐκεῖ μὲ ἄλλους πολίτας, συζητεῖ μὲ αὐτοὺς καὶ ἔπειτα πηγαίνουν μαζὶ περίπατον εἰς τὸν Κερκμεικόν (τὴν ὁδὸν τῶν τάφων) καὶ ἀπὸ ἐκεῖ εἰς τὰ ἄλση τῆς Ἀκαδημίας, ἢ ἄλλοτε πηγαίνει εἰς τὸ γυμνάσιον, διὰ νὰ ἰδῇ τοὺς ἐφήβους νὰ παλαίουν, νὰ τρέχουν, νὰ ρίπτουν τὸν δίσκον ἢ τὸ ἀκόντιον. Τέλος προσκαλεῖ τοὺς φίλους του νὰ συνδαιτυνῇσιν, καὶ ἐπιστρέφουν μαζὶ εἰς τὴν οἰκίαν, ὅταν βραδυάσῃ.

Τὸ δεῖπνον, τὸ ὁποῖον λέγεται **συμπόσιον**, γίνεταί εἰς τὴν μεγάλην αἴθυσαν. Οἱ Ἕλληνες τρώγουν ξαπλωμένοι εἰς κλίνας, στηριγμένοι εἰς μαξιλάρια. Αἱ κλίνας εἶναι πολὺ πλησίον ἢ μία τῆς ἄλλης, καὶ σχηματίζουν κύκλον περὶ τῆς τραπέζης, μὲ ἓν ἄνοιγμα μόνον διὰ τοὺς δούλους, οἱ ὅποιοι ὑπηρετοῦν. Μετὰ τοὺς ἰχθεῖς παραπεσνταί κρέας καὶ ἰλάχανα, ἔπειτα κερποὶ ἢ πλεκούντες. Ἐπειτα σηκώνονται αἱ τράπεζαι, οἱ συνδαιτυμόνες μυρρώνονται, στεφανώνονται, καὶ οἱ δούλοι φέρουν τὸν οἶνον... Ἐρχονται μουσικοὶ, κιθαρωδοί, ἀκροβάται, οἱ ὅποιοι διασκεδάζουν τοὺς δαιτυμόνας.

Τέλος οἱ ὑπηρεταί, οἱ ἀκροβάται ἀπομακρύνονται καὶ μένουν μόνοι οἱ δαιτυμόνες. Τότε ἀρχίζουν συνδιαλέξεις περὶ ζητημάτων, τὰ ὅποια ἀφορῶσι τὰ γράμματα, τὴν τέχνην, τὴν φιλοσοφίαν ἢ τὴν πόλιν. Συχνὰ οἱ Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι ζοῦν εἰς τὸ μέσον τῶν ἀριστοκρατῶν καὶ εἰς πλήρη πολιτικὴν ἐλευθερίαν, ἀνυψῶνται τὴν συνδιάλεξιν εἰς εὐγενεστάτας συζητήσεις καὶ σκέψεις περὶ ὧλων τῶν ζητημάτων τοῦ πνευματικοῦ καὶ καλλιτεχνικοῦ βίου.

Ἡ ἀνατροφή τῶν παίδων.— Ὅταν ἐφθανε τὸ παιδί εἰς ἡλικίαν ἐπὶ ἑτῶν, ἐπήγαιεν εἰς τὸ σχολεῖον. Ἐκεῖ ἐμάνθανε **μουσικὴν** καὶ **γυμναστικὴν**.

Ὅταν ἔλεγον **μουσικὴν** οἱ Ἕλληνες, δὲν ἐνόουν μόνον τὴν τέχνην νὰ παίζουσαν λύραν ἢ κιθάραν ἢ αὐλόν. Ἀλλ' ἐνόουν ὁλόκληρον τὴν μόρφωσιν τοῦ πνεύματος, ἀνάγνωσιν, γραφήν, ἀριθμητικὴν, μουσικὴν, γυμναστικὴν. Διότι αἱ **Μοῦσαι** ἐπροστάτευον ὅχι μόνον τὴν μουσικὴν, ἀλλὰ καὶ τὰ γράμματα, καὶ μάλιστα τὴν ποίησιν καὶ ἐν γένει ὅλα τὰ χαρίσματα τοῦ πνεύματος. Ἡ κυρίως μουσικὴ εἶχε μεγάλην θέσιν εἰς τὴν μόρφωσιν τῶν Ἀθηναίων καὶ ὅλων τῶν Ἑλλήνων διότι ἦτο ἀπαραίτητος εἰς ὅλας τὰς ἐορτὰς καὶ εἰς ὅλας ἐν γένει τὰς ἐπισήμους περιστάσεις.

Ὡς πρὸς δὲ τὴν γυμναστικὴν, ὁ θαυμασμὸς πρὸς τὸ σωματικὸν κάλλος καὶ τὴν ἁρμονικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ σώματος, ἐξηγεῖ τὴν σπουδαιότητα, τὴν ὁποίαν ἀπέδιδον εἰς αὐτήν. Ἀπὸ τὴν ἡλικίαν 14 ἐτῶν διήρχοντο τὸν καιρὸν εἰς τὰς **παλαίστρας** ἢ τὰ γυμνάσια, εἰς τὰ ὁποῖα ἔκαμναν διαφόρους σωματικὰς ἀσκήσεις. Εἰς τὰς Ἀθήνας ὑπῆρχον δύο σπουδαῖα γυμνάσια, τὸ **Λύκειον** καὶ ἡ **Ἀκαδημία**. Οἱ ἄρχαιοι Ἕλληνες ἐθαύμαζον τὸ κάλλος. Ὁ τέλειος ἄνθρωπος ἦτο ὅχι μόνον ὁ χρηστός ἀλλὰ καὶ ὁ ὡραῖος, ὁ **καλὸς καὶ ἀγαθός**, ὅπως ἔλεγον.

Οἱ ἔφηβοι.— Ἀπὸ τὴν ἡλικίαν 18 ἐτῶν ὁ νέος ἐλέγετο **ἔφηβος**. Ἀπὸ τότε ἤρχιζε καὶ ἡ στρατιωτικὴ του ὑπηρεσία. Τότε ἐλάμβανεν ὁ ἔφηβος ἀπὸ τοῦ ἀρχοντος τὴν ἀσπίδα καὶ τὸ δόρυ, ἔπειτα ἀνήρχετο μὲ ἐπισημότητα εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, καὶ ἐκεῖ, ἐνώπιον τῶν θεῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπροστάτευον τὴν πόλιν του, ἔδιδε τὸν ἐξῆς ὑπέρρχον ὄρκον:

«Δὲν θὰ ἐντροπιάσω τὰ ὅπλα μου τὰ ἱερὰ, οὔτε θὰ ἐγκαταλείψω τοὺς συντρόφους μου. Θὰ ὑπερασπισθῶ δὲ τὰ ἱερὰ καὶ τὰ ὅσια, καὶ μόνος μου καὶ μὲ πολλούς. Τὴν δὲ πατρίδα μου δὲν θὰ τὴν ἀφήσω μικροτέραν, ἀλλὰ μεγαλύτεραν καὶ εὐτυχεστέραν ἀπὸ ὅσην τὴν εὗρον. Καὶ θὰ ὑπακούω εἰς τοὺς ἐκάστοτε ἀρχοντας, καὶ θὰ ὑπακούω εἰς τοὺς νόμους τοὺς ἰσχύοντας καὶ εἰς ὅσους ἄλλους ψηφίσῃ ὁ λαὸς ὁμοφρόνως. Καὶ ἂν τις παραβαίῃ τοὺς νόμους ἢ δὲν ὑπακούῃ, δὲν θὰ τὸ ἐπιτρέψω, θὰ τοὺς ὑπερασπισθῶ δὲ καὶ μόνος μου καὶ μὲ τοὺς ἄλλους. Καὶ θὰ τιμῶ τὰ ἱερὰ καὶ τὰ πάτρια. Οἱ θεοὶ νὰ εἶναι εἰς ἐμὲ μάρτυρες διὰ ταῦτα».

Οἱ ἔφηβοι ἐλάμβανον τὸ καλύτερον μέρος εἰς τὰς ἑορτὰς καὶ τὰς πανηγύρεις τῆς πόλεως. Οἱ Ἀθηναῖοι ἠγάπων τοὺς ἐφῆβους, διότι ἡ λαμπρὰ νεότης των ἦτο στολισμὸς διὰ τὰς ἑορτὰς καὶ πρὸ πάντων ἡ ἐλπίς τῆς πατρίδος.

γ.—Αἱ τέχναι καὶ τὰ γράμματα.

Οἱ Ἕλληνες ὑπῆρξαν πρὸ παντὸς λαὸς καλλιτεχνῶν. Τὰ ἀριστουργήματα τοῦ πνεύματος καὶ τῆς τέχνης των διεγείρουν τὸν αἰώνιον θαυμασμὸν τοῦ κόσμου, ζῶμεν δὲ σήμερον, μετὰ παρέλευσιν δύο χιλιάδων καὶ περισσοτέρων ἐτῶν ἐν μέσῳ τῶν διδαγμάτων καὶ τῶν παραδειγμάτων, τὰ ὅποια ἀφῆκαν εἰς ἡμᾶς.

Ἡ θαυμασία αὕτη ἀνθesis τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν εἰς τὰς Ἀθήνας κατὰ τὸν 5ον αἰῶνα π. Χ., ἡ ὅποια δὲν ἔχει ὁμοίαν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος, ὀφείλεται εἰς τὸν Περικλῆ, καὶ μὲ τὴν ἐκφρρσιν αἰῶν τοῦ Περικλέους ἐννοοῦμεν τὴν λαμπροτάτην περίοδον τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἡ ἀρχαῖα τέχνη.—Ἡ πρὸ τοῦ 5ου αἰῶνος Ἑλληνικὴ τέχνη ἀποτελεῖ τὴν πρώτην περίοδον, ἡ ὅποια λέγεται *ἀρχαῖα*. Τὰ ἔργα τῆς τέχνης, τὰ ὅποια ἔχομεν σήμερον ἀπὸ τὴν πρώτην ἐκείνην περίοδον δεικνύουν ὅτι οἱ καλλιτέχναι ἦσαν ἀκόμη ἄπειροι. Οἱ κίονες τῶν ναῶν εἶναι πολὺ κοντοί, τὰ δὲ ἀγάλματα δὲν εἶναι ἐξεργασμένα μὲ ἐλευθερίαν. Οἱ πόδες καὶ αἱ χεῖρες εἶναι κολλημέναι εἰς τὸ σῶμα, ὅπως εἰς τὰ Αἰγυπτιακὰ ἀγάλματα. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἡ τέχνη ἤρchiσε νὰ προσδεύῃ καὶ ἀμέσως μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους ἤρchiσε ν' ἀναπτύσσεται μὲ ὀρμὴν καὶ ἔφθασεν εἰς ὑψίστην τελειότητα. Λαμπρότατον δὲ κέντρον τῆς τέχνης ἔγιναν αἱ Ἀθήναι.

Ὁ στολισμὸς τῶν Ἀθηνῶν.—Αἱ Ἀθῆναι ἦσαν τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ὡς ἡ πρωτεύουσα ὅλης τῆς Ἑλλάδος. Διὰ τοῦτο ὁ μέγας Περικλῆς ἠθέλησε νὰ τὴν στολίσῃ μὲ μεγαλοπρεπῆ κτίρια καὶ ἄλλα ἔργα τέχνης ὡς πραγματικὴν πρωτεύουσαν ἑνὸς μεγάλου κράτους. Ἐξώδευσε μεγάλα ποσὰ διὰ τὰ ἔργα ταῦτα, ἀλλ' ἀφ' ἑνὸς μὲν ἔδωκεν ἐργασίαν εἰς τοὺς πτωχοὺς, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀνιγγειρεν εἰς τὸν τόπον του μνημεῖα, τῶν ὁποίων τὰ ἑρείπια

κινούν τὸν θαυμασμὸν τοῦ κόσμου. Καμμία ποτὲ πόλις εἰς τὸν κόσμον δὲν ἐστολίσθη μὲ ὠραιότερα οἰκοδομήματα καὶ ἄλλα ἔργα τέχνης. Ὁ ἀρχαῖος Ἀθηναῖος ἔβγαινε ἀπὸ τὸ πτωχικόν του σπίτι, ἔδλεπε τὰ ὠραῖα ἐκεῖνα μνημεῖα καὶ ἦτο ὑπερήφανος, διότι ἔλα τοῦ ἀνῆκον. Ὅταν ἤρχισαν αἱ μεγάλαι ἐργασίαι, παρεπο- νέθησαν οἱ Ἀθηναῖοι ὅτι ἐξοδεύονται πολλὰ χρήματα. Τότε ὁ Περικλῆς εἶπεν εἰς τὸν λαόν. «Θὰ πληρώσω ἐγὼ τὰς δαπάνας, ἀλλὰ δίκαιον εἶναι γὰ γράψω τὸ ἰδικόν μου ὄνομα ἐπάνω εἰς τὰ μνημεῖα». Ἀμέσως οἱ Ἀθηναῖοι τοῦ ἐφώναξαν νὰ παίρνη ὅσα χρήματα θέλει ἀπὸ τὸ δημόσιον ταμεῖον.

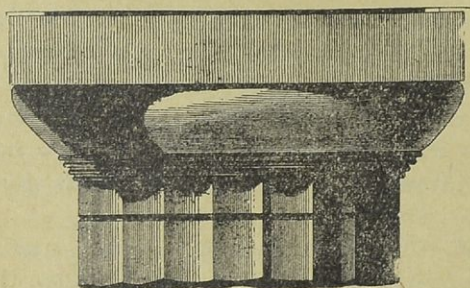
Οἱ ναοί.—Ὁ σπουδαιότερος στολισμὸς τῆς πόλεως καὶ τὰ ὠραιότερα οἰκοδομήματα ἦσαν οἱ ναοὶ τῶν θεῶν. Οἱ Ἕλληνες ἐφρόντιζον νὰ κτίζουσιν τοὺς ναοὺς των εἰς ὑψηλὰ μέρη, διὰ νὰ εἶναι ἐμφανεῖς. Ἐκαμναν μάλιστα κάτω μίαν πλατεῖαν βάσιν καὶ ἐπάνω εἰς αὐτὴν ἐκτίζετο ὁ ναός. Διὰ τὸ ν' ἀναβοῦν ἀνῆρχοντο μερικὰς βαθμίδας.

Τὸ σχέδιον τῶν ναῶν ἦτο παραλληλόγραμμον. Τριγύρω εἶχον στρογγυλὰς στήλας, αἱ ὁποῖαι λέγονται *κίονες* (κολῶνες), καὶ τότε ὁ ναός ἐλέγετο *περίπτερος* ἢ *περίστυλος*. Οἱ κίονες δὲν ἦσαν ὁλοστρόγγυλοι, ἀλλ' εἶχον αὐλακας καθ' ὅλον τὸ ὕψος, αἱ ὁποῖαι λέγονται *ραβδώσεις*. Μερικοὶ ναοὶ ἐτριγυρίζοντο ἀπὸ δύο σειρὰς κίωνων. Ἡ εἰσὸς τοῦ ναοῦ ἐλέγετο *πρόναος*, εἰς τὸ κέντρον ἦτο τὸ κύριον μέρος τοῦ ναοῦ, τὸ ὁποῖον ἔθεωρεῖτο ὡς τὸ δωμάτιον τοῦ θεοῦ, καὶ ἐλέγετο *ναός* ἢ *σηκός*. Εἰς τὸ μέσον τοῦ σηκοῦ ἰδρύετο τὸ ἄγαλμα τοῦ θεοῦ. Ὅπισθεν δὲ αὐτοῦ ἦτο ὁ *ὑπισθόδομος*, ὅπου ἐφυλάσσετο ὁ θησαυρὸς ὁ αποτελούμενος ἀπὸ τὰ δῶρα καὶ τὰ ἀναθήματα.

Οἱ τρεῖς ρυθμοί.—Ὁ ἀρχαῖος Ἕλληνικὸς ναός ἐκτίζετο συμφώνως μὲ μερικοὺς κανόνας, οἱ ὁποῖοι λέγονται *ρυθμοί*. Ἐκα- νονίζετο δὲ ὁ ρυθμὸς ἐνὸς ναοῦ ἀπὸ τὸν τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον ἦσαν κατασκευασμένοι οἱ κίονες, καὶ ὁ ρυθμὸς ἐλέγετο *Δωρικὸς*, *Ἰωνικὸς*, *Κορινθιακός*. Ὁ ρυθμὸς τοῦ ναοῦ ὀρίζεται ἀπὸ τοὺς κίονας, διότι οἱ κίονες εἶναι ὁ σπουδαιότερος στολισμός.

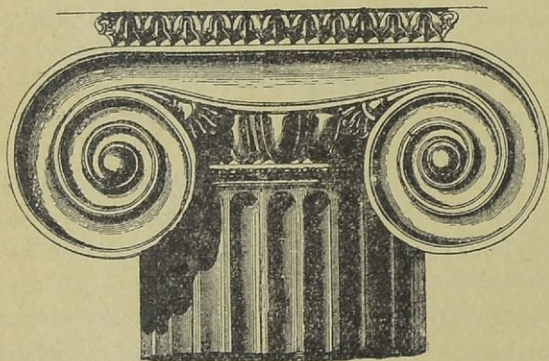
1. Ὁ *Δωρικὸς κίων* στηρίζεται ἀπ' εὐθείας εἰς τὸ ἔδαφος. Τὸ κιονόκρανον (τὸ κεφαλοκόλωνα) εἶναι πολὺ ἀπλοῦν. Οἱ σπου- δαιότεροι ναοὶ Δωρικοῦ ρυθμοῦ σώζονται εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ

είναι τὸ *Θησεῖον* καὶ ὁ *Παρθενών*. Ὁ Δωρικὸς ρυθμὸς εἶναι ἀπλοῦς καὶ αὐστηρὸς, σύμφωνος μὲ τὸν χαρακτῆρα τῶν Δωριέων.

Δωρικὸς κίον.—Ἦτο ἀπλοῦς καὶ χωρὶς κοσμήματα.

2. Ὁ Ἰωνικὸς κίον εἶναι πολὺ λεπτότερος ἀπὸ τὸν Δωρικόν, στηρίζεται δὲ ἐπάνω εἰς μίαν βάσιν καὶ τὸ κιονόκρανον στολί-

Ὁ Ἰωνικὸς κίον.—Ἦτο λεπτὸς καὶ μὲ κομψὰ κοσμήματα

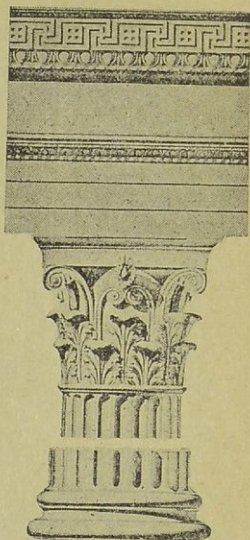
ζεται μὲ διάφορα κοσμήματα. Οἱ σπουδαιότεροι Ἰωνικοὶ ναοὶ εἶναι πάλιν εἰς τὰς Ἀθήνας, τὸ *Ἐρέχθειον* καὶ ὁ ναὸς τῆς *Ἀπτερου Νίκης*.

3. Ὁ δὲ Κορινθιακὸς κίον ἔχει κιονόκρανον ἀκόμη πλου-

σιώτερον, τὸ ὁποῖον παριστάνει τὸ φυτὸν ἄκανθαν. Τοιοῦτους κίονας ἔχει ὁ μέγας ναὸς τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς εἰς τὰς Ἀθήνας.

Αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις. —

Αἱ πόλεις τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος εἶχον ἀπλᾶς οἰκίας, στενὰς ὁδοὺς, ἀλλ' ἦσαν ὅλαι στολισμέναι με ὠραῖα δημόσια κτίρια, ἰδίως με ναοὺς καὶ με ἀγάλματα. Ἰδιαιτέρως δύο μέρη τῆς πόλεως ἦσαν τὰ μᾶλλον περιποιημένα, ἡ **Ἀκρόπολις** καὶ ἡ **Ἀγορά**. Εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἦσαν τὰ ἱερὰ τῶν θεῶν. Εἰς δὲ τὴν Ἀγορὰν ἐγίνοντο αἱ συνελεύσεις τοῦ λαοῦ. Ἀλλὰ καὶ τὰ θέατρα, αἱ πλατεῖαι, ἀκόμη καὶ αἱ μεγάλαι ὁδοὶ ἦσαν στολισμέναι με ὠραῖα ἀγάλματα καὶ ἄλλα ἔργα τέχνης.

Ὁ Κορινθιακὸς κίων. —

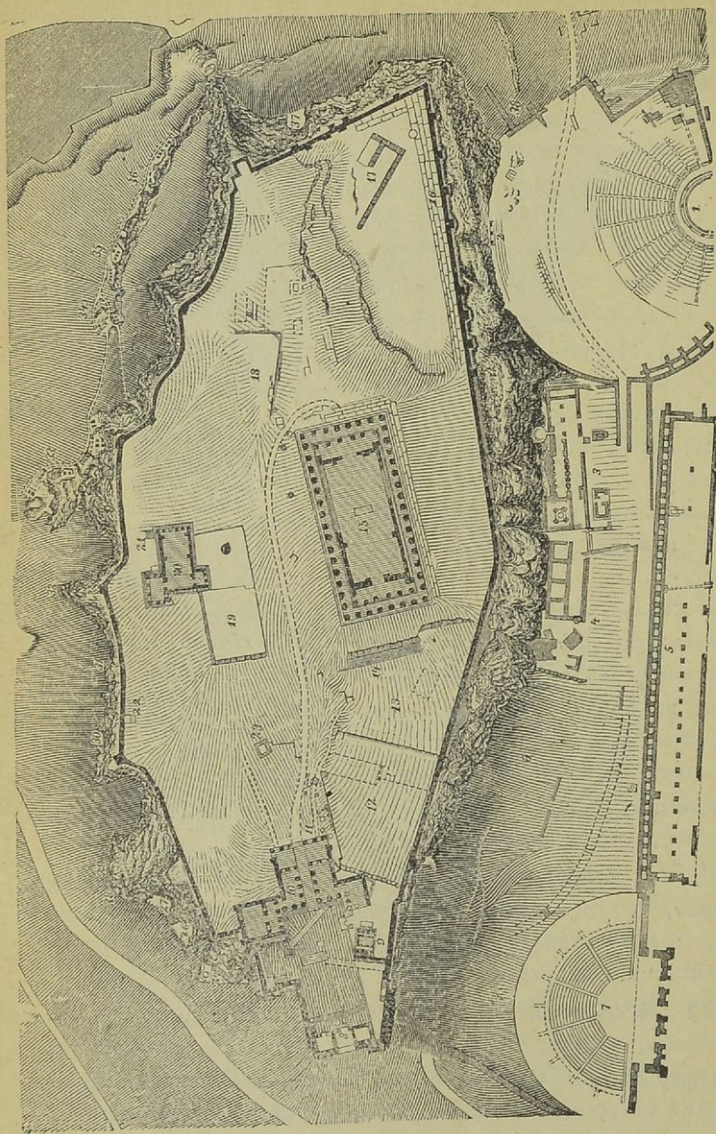
Ἐδημιουργήθη μετὰ τοὺς δύο πρώτους. Εἶχε πλουσίαν διακόσμησιν με φύλλα ἀκάνθης.

Οἱ παλαιοὶ ναοὶ τῶν Ἀθηναίων εἶχον κατὰ τὸν Πέρσας. Τώρα, συμφώνως με τὸ σχέδιον τοῦ Περικλέους, αἱ Ἀθηναὶ ἐστολίσθησαν με μεγαλοπρεπέστατα κτίρια. Ὁραϊότεστα μέρη τῶν Ἀθηναίων ἦσαν ὁ

Κεραμεικός, ὅπου ἦτο τὸ νεκροταφεῖον, καὶ ἡ **Ἀκαδημία**, ὅπου ἐπήγαιναν οἱ σοφοὶ καὶ συνεζήτουν.

Εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Ἀκροπόλεως ἦτο τὸ **Διονυσιακὸν θέατρον**, τοῦ ὁποῦ σφίζονται ἀκόμη ἕως σήμερον τὰ ἐρεῖπια. Ἰδίως ὁμοῦς ἓνα τόπον ἠθέλησεν ὁ Περικλῆς νὰ ἀναδείξῃ μεγαλοπρεπέστατον καὶ ἱερώτατον, τὴν Ἀκρόπολιν.

Ἡ Ἀκρόπολις. — Δεξιὰ, καθὼς ἀνεβαίνομεν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, σφίζεται ἀκόμη ἐν μικρὸν μνημεῖον, ὁ ναὸς τῆς **Ἀπτερου Νίκης**. Ὅταν ἀναβῶμεν διὰ νὰ εἰσέλθωμεν, διερχόμεθα ἀπὸ ἐν μεγαλοπρεπὲς μνημεῖον, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευεν ὡς εἰσοδὸς εἰς τὴν Ἀκρόπολιν καὶ διὰ τοῦτο λέγεται **Προπύλαια**. Μόλις ἐξήρχοντο οἱ ἀρχαῖοι ἀπὸ τὰ Προπύλαια ἐβλεπον ἀριστερὰ

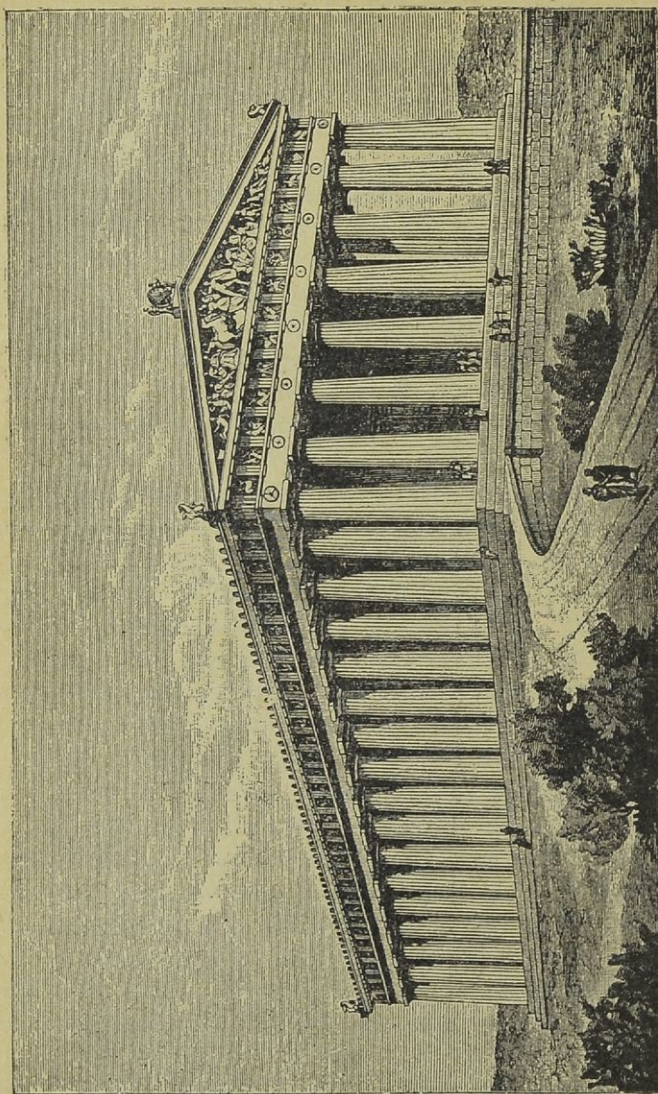
1. Τὸ Διονυσιακὸν θέατρον.—7. Τὸ θέατρον Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ.—8. Ἡ εἰσὸς εἰς τὴν Ἀκρόπολιν.—9. Ὁ ναὸς τῆς Ἀπέργου Νίκης.—10. Τὰ Προπύλαια.—11. Ὁ ναὸς τῆς Παρθενῶν.—12. Ἡ θέσις τῆς Προμάχου Ἀθηνᾶς.

ἐν κολοσσιαίῳ ἄγαλμα ἀπὸ χαλκόν, τὸ ὅποιον παρίστανε τὴν *Ἀθηνᾶν Πρόμαχον*, τὴν πολιοῦχον θεὰν τῶν Ἀθηναίων. Ὁπίσθεν ἦτο ὁ κομψότατος Ἴωνικός ναός, τὸ *Ἐρέχθειον*.

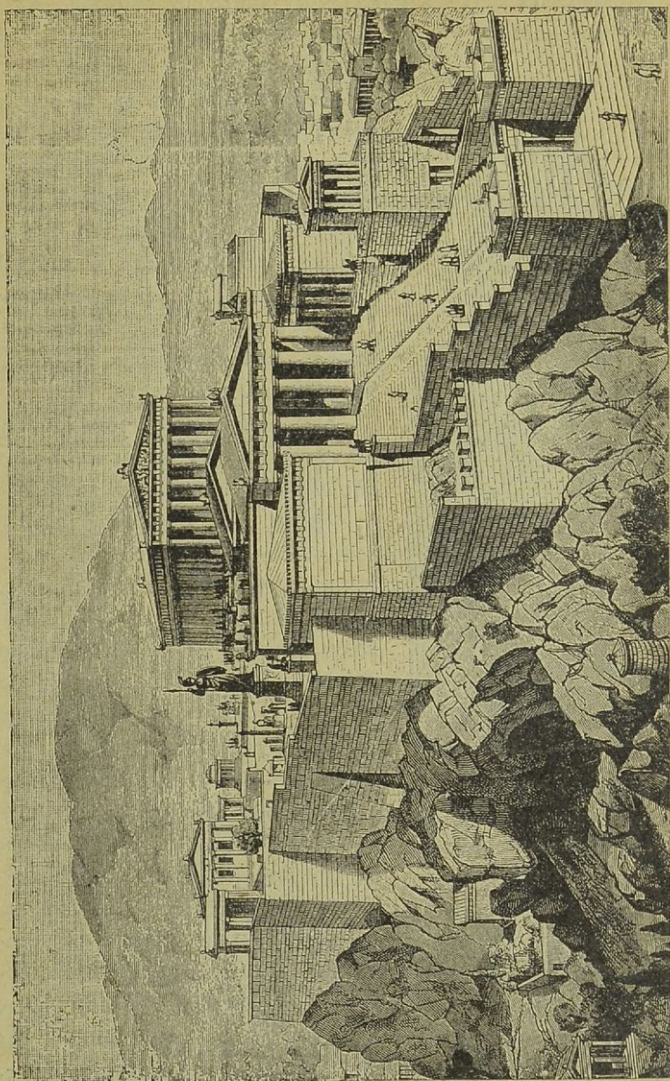
Δεξιὰ δὲ βλέπομεν μὲ θαυμασμόν τὸ ὠραιότερον μνημεῖον τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης. Εἶναι δὲ τοῦτο ὁ *Παρθενών*, ὁ ναός πρὸς τιμὴν τῆς *Παρθένου* Ἀθηνᾶς. Ποτὲ εἰς τὸν κόσμον δὲν ἐκτίσθη οἰκοδόμημα, τὸ ὅποιον νὰ δύναται νὰ συγκριθῇ μὲ τὸν Παρθενῶνα κατὰ τὴν ὠραιότητα, τὴν ἁρμονίαν καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν. Ὁ Παρθενὼν ἐκτίσθη ἀπὸ τοὺς ἀρχιτέκτονas Ἴκτινον καὶ Καλλικράτην, τὰ δὲ γλυπτὰ αὐτοῦ ἔγιναν ἀπὸ τῶν Φειδίου καὶ τοὺς μαθητάς του. Εἶχε μῆκος ἑκατὸν ποδῶν, καὶ περιεβάλλετο ἀπὸ Δωρικοὺς κίονας. Ἄνω τῶν κίωνων καὶ τῶν τοίχων, ὑπὸ τὴν στέγην, ἦτο στολισμένους μὲ θαυμάσια γλυπτὰ, τὰ ὅποια παρίστανον μύθους σχετικούς μὲ τὴν Ἀθηνᾶν καὶ τὰς Ἀθήνας.

Ὁ Φειδίας.—Μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους ἡ Ἑλληνικὴ γλυπτικὴ ἔφθασεν εἰς τὸ κορύφωμα τῆς τελειοποιήσεως αὐτῆς. Ἰδίως εἰς τὰς Ἀθήνας ἤχμασαν οἱ λαμπρότεροι γλύπται. Οἱ σπουδαιότεροι ἦσαν ὁ *Πολύκλειτος* ἀπὸ τὸ Ἄργος, ὁ *Μύρων* Ἀθηναῖος, ὁ λαμπρότατος δὲ ἐξ ὅλων ὁ *Φειδίας*, εἰς τὸν ὅποιον ὁ Περικλῆς εἶχεν ἀναθέσει τὴν διεύθυνσιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἀκροπόλεως. Πολλοὶ δὲ ἄλλοι καλλιτέχναι, ἀρχιτέκτονες, γλύπται, πολυάριθμοι τεχνῖται εἰργάζοντο εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Φειδίου μὲ μεγάλην δραστηριότητα.

Τὰ θαυμαζόμενα κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἔργα τοῦ Φειδίου ἦσαν, εἰς τὸν σηκὸν τοῦ Παρθενῶνος, τὸ ἄγαλμα τῆς Παρθένου Ἀθηνᾶς καὶ ὁ Ὀλύμπιος Ζεὺς εἰς τὴν Ὀλυμπίαν. Ἡ *Παρθένος Ἀθηνᾶ* ἦτο κατεσκευασμένη ἀπὸ χρυσὸν καὶ ἀπὸ ὁστοῦν ἐλέφαντος. Ἡ θεὰ ἐκράτει εἰς τὴν δεξιάν χεῖρα μίαν *Νίκην*, εἰς δὲ τὴν ἀριστεράν τὴν ἀσπίδα. Οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς Ἀθηνᾶς ἦσαν ἀπὸ πολυτίμους λίθους, τὰ δὲ γυμνὰ μέρη ἀπὸ χρυσὸν καὶ ἐλέφαν. Ὁ δὲ *Ὀλύμπιος Ζεὺς* ἦτο ἀκόμη θαυμασιώτερος, θεωρεῖτο δυστυχῆς ὅστις δὲν τὸν ἐδλεπε πρὶν ἀποθάνῃ. Ὁ μέγας θεὸς παριστάνετο καθήμενος ἐπὶ θρόνου, διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς ἐκράτει τὴν *Νίκην* πτερωτήν, διὰ δὲ τῆς ἄλλης τὸ σκήπτρον. Τὸ δὲ πρόσωπόν του ἐξέφραζεν ἡρεμὸν μεγαλοπρέπειαν.

Ο Παρθενών (ἀκροπόλις).

Ἡ Ἀκρόπολις. — Ὅποια ἦτο κατὰ τοῦ χρόνου τῆς ἀρχῆς (ἀναπαράστασις).

Τὰ θαυμάσια ταῦτα ἀγάλματα δὲν ὑπάρχουν σήμερον. Ἀλλὰ διεσώθησαν μερικὰ γλυπτὰ ἀπὸ ὅσα ἐξετέλεσεν ὁ Φειδίας καὶ

Ἡ Παρθένος Ἀθηνᾶ.—Τὸ περίφημον ἄγχιμα τοῦ Φειδία εἰς τὸν Παρθενῶνα (ἀναπαράστασις),

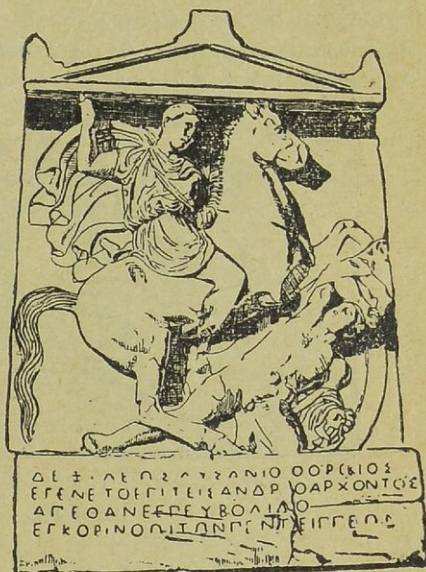
οἱ μαθηταὶ τοῦ. Τὰ αἰετώματα τοῦ Παρθενῶνος παρίστανον, τὸ ἐν τὴν γέννησιν τῆς Ἀθηνᾶς, τὸ ἄλλο τὴν ἔριδα τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ποσειδῶνος. Εἰς δὲ τὴν λεγομένην ζωοφόρον εἰς τὸ ἄνω μέρος τῶν τοίχων τοῦ ναοῦ, παρίστανετο ἡ περίφημος **πομπὴ τῶν Παναθηναίων**. Οὐδέποτε εἰς τὸν κόσμον ἐξετέλεσθησαν παρόμοια ἔργα μὲ τὴν ἀνυπέβλητον τελειότητα.

Ἡ ὠραιότης τῶν Ἀθηνῶν.—Ὑπῆρχον καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος ὠραῖοι ναοὶ καὶ ὠραῖα ἀγάλματα. Ἀλλὰ πούθενά εἰς τὸν κόσμον δὲν ὑπῆρξεν, οὔτε θὰ ὑπάρξῃ ποτέ, ἐν σύνολον μνημείων, τὸ ὅποῖον νὰ ὁμοιάζε μὲ τὴν Ἀκρόπολιν. Μεταξὺ τῶν ἄλλων μνημείων τῆς Ἀκροπόλεως, ἔλαμπον εἰς τὸν καθαρὸν οὐρανὸν τῆς Ἀττικῆς τὰ ὑπέροχα ἀγάλματα τοῦ Φειδίου καὶ τοῦ Πολυκλείτου, εἰς δὲ τὴν **Ποικίλην στοὰν** ἐθαύμαζον οἱ Ἀθηναῖοι τὰς ὠραίας ζωγραφίας, ὅπως εἰς τὸν Κεραμεικὸν τὰ ὠραῖα ἀνάγλυφα, τὰ ὅποια ἐνθούμιζον τὰ κα-

ταρθώματα τῶν ἡρώων καὶ τῶν πατέρων των. Ἐπίσης εἰς καμμίαν ἄλλην πόλιν δὲν ἐγένοντο τόσον λαμπραὶ καὶ φαιδραὶ ἐορταὶ ἐν μέσῳ τῆς ὠραίας φύσεως. Οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον ὅτι ἦτο ὅλως διόλου ἀμόρφωτος ὁ ἄνθρωπος, ὃ ὅποῖος δὲν ἐπήγγαινε εἰς τὰς Ἀθῆνας, καὶ ὃ ὅποῖος δὲν θὰ ἤθελε νὰ ζῇ εἰς αὐτὰς διαρκῶς.

Τὰ μνημεῖα.—Ἄν καὶ ἐπέρασαν τόσοι αἰῶνες καὶ ἔγιναν τόσαι καταστροφαί, σφῆζονται καὶ σήμερον μερικοὶ ἀρχαῖοι

ναοὶ ἢ λείψανα αὐτῶν. Ἄν καὶ εἶναι κατεστραμμένα ἀπὸ τὸν χρόνον, ὅμως μᾶς ἐκπλήτουν διὰ τὴν ὡραιότητα καὶ τὴν ἁρμονίαν των. Τὰ ὀνομάζομεν **μνημεῖα**, τὰ θαυμάζομεν καὶ προσπαθοῦμεν νὰ τὰ διατηροῦμεν μὲ κάθε τρόπον. Τὰ ἀγάλματα, τὰ ὅποια ἔγιναν τότε, εἶναι τὰ θαυμασιώτερα καλλιτεχνικὰ ἔργα, τὰ ὅποια εἶδεν ὁ κόσμος. Ὅσα δὲ κατορθώνουν νὰ εὑρουν μὲ τὰς ἀνισκαφὰς οἱ ἀρχαιολόγοι, τὰ φυλλάττομεν μὲ μεγάλην εὐλάβειαν εἰς τὰ μουσεῖα. Διότι μετὰ εἰκοσι καὶ περισσοτέρους αἰῶνας καὶ σήμερον ἀκόμη ἡ ἀθροπότης λαμβάνει ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν τέχνην ἀθάνατα διδάγματα.

Αἱ ἐορταί. — Οἱ Ἀθηναῖοι ἡγάπων πολὺ τὰς ἐορτάς πρὸς τιμὴν τῶν θεῶν, συνετέλεσαν δὲ καὶ αὐταὶ διὰ νὰ δώ-

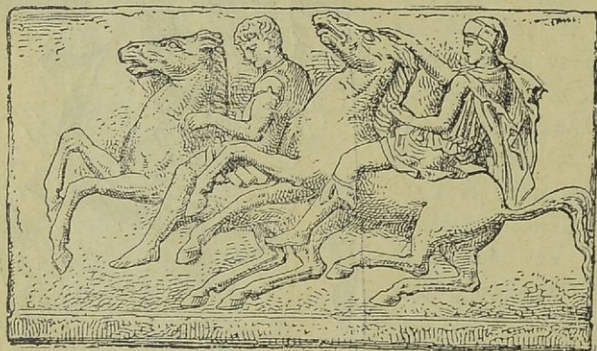
σουν μεγάλην ὥθησιν εἰς τὴν τέχνην. Διὰ τὰς ἐορτάς των ἀφιέρωναν οἱ Ἀθηναῖοι μέγα μέρος τοῦ ἔτους (80 ἡμέρας), ἔδιδον μάλιστα χρήματα εἰς τοὺς πτωχοὺς πολίτας διὰ νὰ δύνανται καὶ αὐτοὶ νὰ παρίστανται. Αἱ σπουδαιότεραι ἐορταὶ ἦσαν πρὸς τιμὴν τῆς Ἀθηναῖς τὰ **Παναθήναια**, πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου τὰ **Διονύσια** καὶ πρὸς τιμὴν τῆς Δήμητρας τὰ **Ἐλευσίνια**.

Τὰ Ἐλευσίνια ἐορτάζοντο εἰς τὴν Ἐλευσίνα, ὅπου ἐπήγαιναν οἱ Ἀθηναῖοι μὲ πομπὴν διὰ νὰ ἐορτάσουν τὰ περίφημα μυστήρια. Τὰ δὲ **Διονύσια** ἦσαν παιδραὶ ἐορταὶ πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου ἢ Βάχου, ὁ ὅποιος ἦτο ὁ θεὸς τοῦ οἴνου.

Ἐπιτύμβιος στήλη εἰς τὸν Κεραμεϊκόν. —

Ἡ ἐπιγραφὴ λέγει: «Δεξιλέως» κ. λ. π.

Τὰ Παναθήναια.—Ἡ μεγαλοπρεπεστάτη ἑορτὴ εἰς τὴν Ἑλλάδα, μετὰ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, ἦτο ἡ Ἀθηναϊκὴ ἑορτὴ τῶν Παναθηναίων, ἡ ἐθνικὴ οὕτως εἰπεῖν ἑορτὴ τῶν Ἀθηναίων. Κατὰ τὴν πανήγυριν ταύτην ἐγίνοντο πρᾶστασεις εἰς τὸ θέατρον καὶ διάφοροι ἀγῶνες. Τὴν δὲ τελευταίαν ἡμέραν ἐγίνετο μία θαυμασία παρέλασις. Ὁ λαὸς ἀνέβαινεν ἐν πομπῇ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, διὰ ν' ἀφιερῶσιν εἰς τὸν ναὸν τὸν πέπλον τῆς Ἀθη-

Ἀθηναῖοι ἵππεῖς.—Ἀπὸ τῆν ἑξαισίαν ζωοφόρον τοῦ Παρθενῶνος.

νᾶς, τὸν ὅποιον εἶχον κεντήσει νέαι τῶν εὐγενεστέρων οἰκογενειῶν, καὶ μὲ τὸν ὅποιον ἐσκεπάζετο τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τῆς ἀγαπητῆς θεᾶς τῶν Ἀθηναίων. Τὴν ἑορτὴν τῶν Παναθηναίων ἐξεικόνισε μὲ ὑπέροχα ἀνάγλυφα ὁ Φειδίας εἰς τὴν ζωοφόρον τοῦ Παρθενῶνος. Ἡ ζωοφόρος αὕτη ἔχει μῆκος 160 μέτρων περίπου καὶ παριστάνει μὲ χάριν καὶ φυσικότητα βλας τὰς λεπτομερείας τῆς λαμπροτάτης ἐκείνης ἑορτῆς.

Ἡ πομπὴ τῶν Παναθηναίων.—«Κατὰ τὴν ὁρισμένην ἡμέραν ὅλος ὁ πληθυσμὸς τῆς πόλεως ἐλάμβανε μέρος εἰς τὴν ἱερὰν πομπήν. Διηυθύνοντο βραδέως ἀπὸ τὸν Κεραμεικὸν εἰς τὴν ἀκρόπολιν ἐν μέσῳ ὕμνων καὶ μουσικῆς αὐλοῦ καὶ λύρας. Ἐπὶ κεφαλῇς ἦσαν οἱ ἱερεῖς, ἔπειτα ἤρχοντο οἱ ὠραιότεροι γέροντες καὶ μετ' αὐτοὺς στεφανωμένοι μὲ ἄνθη καὶ φέρουσαι ἄγγεῖα γεμᾶτα μύρον αἱ εὐγενέστεραι παρθέναι—αἱ *κανηφόροι* λεγόμενοι—αἱ πρεσβεῖαι τῶν συμμάχων πόλεων μὲ τὰ δῶρα των, οἱ μέτοικοι κρατοῦντες ἄγγεῖα καὶ ἄλλα ἀντικείμενα χρυσοποιίκιλτα καὶ ἀργυροποιίκιλτα, οἱ ἔφηβοι πεζοί, ἡ ἔφιπποι, ἡ ἐπὶ ἀρμά-

των, μακρὰ σειρὰ θυτῶν καὶ θυμάτων, τέλος ὁ λαὸς μὲ ἐορτάσιμα ἐνδύματα. Ἡ ἱερὰ τριτῆρος ἐφέρετο πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν καὶ εἶχεν ὡς ἰστίον τὸν πέπλον τῆς Ἀθηνᾶς, τὸν ὅποιον εἶχον κεντήσει νέαι κόραι τρεφόμεναι εἰς τὸ Ἐρέχθειον. Ἐπειτα ἀφῆρουν τὸ ἰστίον διὰ νὰ τὸ φέρουν εἰς τὴν θεὰν καὶ ἡ πομπὴ ἀνέβαινε τὴν κλίμακα τῆς Ἀκροπόλεως. Ἀφοῦ διήρχοντο τὰ Προπύλαια ἐπύγαιναν εἰς τὸ Ἀνατολικὸν μέρος τοῦ Παρθενῶνος, ὅπου ἐγίνοντο αἱ θυσίαι τῶν ζώων τῶν ἀφιερωμένων εἰς τὴν θεάν. Ἐπειτα οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ ἄρχοντες εἰσήρχοντο εἰς τὸν σηκὸν τοῦ ναοῦ καὶ ἐσκέπαζον τὸ ἄγαλμα μὲ τὸν πέπλον» (κατὰ τὸν Renan καὶ τὸν Taine).

Τὸ θέατρον.—Αἱ ἐορταί, αἱ ὁποῖαι διεξήγοντο μὲ τόσῃ λαμπρότητι ὅχι μόνον τὴν τέχνην ὠφέλησαν, ἀλλὰ καὶ τὴν ποίησιν. Τὸ θέατρον ἐγεννήθη ἀπὸ τὰ Διονύσια, κατὰ τὰ ὅποια εἰς παλαιούς χρόνους οἱ λαμβάνοντες μέρος εἰς τὴν ἐορτὴν ἐσχημάτιζον *χορὸν* καὶ ἐτραγῳδοῦν γύρω εἰς τὸν βωμὸν τοῦ θεοῦ, ἄλλοι δὲ ἦσαν *ὑποκριταί*, οἱ ὁποῖοι παρίστανον διάφορα ἐπεισόδια ἀπὸ τὸν βίον τοῦ Διονύσου. Εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ θέατρον ἔλαβε πολὺ μεγάλην σημασίαν εἰς τὸν δημόσιον βίον, ἔγινε δὲ ἡ σπουδαιότητα ἀναψυχὴ τοῦ λαοῦ καὶ τῶν μορφωμένων τάξεων.

Τὸ ἀρχαῖον θέατρον, δὲν ὁμοίαζε μὲ τὸ σημερινόν. Εἰς τὰς Ἀθήνας σφίζονται τὰ ἐρεῖπια τοῦ θεάτρου τοῦ Διονύσου, ὅπου παρίστανον τὰ δράματα οἱ μεγάλοι δραματικοὶ ποιηταὶ τῶν Ἀθηνῶν. Ἐπίσης καὶ εἰς ἄλλα μέρη (ὡς εἰς τὴν Ἐπίδαυρον) σφίζονται ἐρεῖπια, δυνάμεθα λοιπὸν ν' ἀναπαραστήσωμεν τὸ θέατρον. Ἦτο ἀνοιχτὸν χωρὶς στέγην καὶ ἐχώρει πολὺν κόσμον (τὸ θέατρον τῶν Ἀθηνῶν ἐχώρει 30.000 θεατὰς, τῆς Ἐπιδαύρου 40.000). Εἶχε σχῆμα ἡμικυκλίου, εἰς τὸ ἡμικυκλικὸν μέρος ἦσαν τὰ καθίσματα τῶν θεατῶν, τὰ ὅποια ἀνέβαινον πρὸς τὰ ἄνω κατὰ τρόπον κλιμακωτόν. Εἰς τὸ κάτω μέρος ἦτο ἡ *ορχήστρα*, ὅπου ἐχόρευεν ὁ *χορὸς*, δηλαδὴ πολλοὶ ὑποκριταὶ μαζί, οἱ ὁποῖοι ἐχόρευον καὶ ἐτραγῳδοῦν. Ἀπέναντι δὲ ἦτο εἰς τοῖχος, ὁ ὁποῖος ἐλέγετο *σκηνὴ*. Ἐμπρὸς εἰς τὴν σκηνὴν ἔπαιζον οἱ ὑποκριταὶ τὰ διάφορα πρόσωπα, τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς ἥρωας, καὶ ἐξετέλουν ἐπὶ τῆς σκηνῆς διαφόρους πράξεις αὐτῶν.

Οἱ μεγάλοι δραματικοὶ ποιηταί.—Τὸ δράμα ἐδημιουργήθη εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἔφθασε καὶ εἰς ἀνυπέδλητον ὕψος. Αἱ πράξεις, αἱ ὁποῖαι παριστάνοντο εἰς τὸ θέατρον, λέγον-

ται μὲ μίαν λέξιν *δραμα*, διότι οἱ ὑποκριταὶ *δραῶσιν* ἐπὶ σκηνῆς. Διαιροῦνται δὲ κυρίως εἰς *τραγωδίας* καὶ *κωμωδίας*. Εἰς τὰς τραγωδίας παριστάνοντο πράξεις, αἱ ὅποια προκαλοῦν τὸν φόβον ἢ τὸν οἰκτον τῶν θεατῶν, εἰς δὲ τὰς κωμωδίας πράξεις, αἱ ὅποια προκαλοῦν τὸν γέλωτα, διότι ὁ ποιητὴς δεικνύει τὰ ἐλαττώματα τῶν ἀνθρώπων.

Τρεῖς μεγάλοι τραγικοὶ ποιηταὶ παρέστησαν τὰς τραγωδίας τῶν εἰς τὸ θέατρον τοῦ Διονύσου, ὁ *Αἰσχύλος*, ὁ *Σοφοκλῆς*, ὁ *Εὐριπίδης*. Διεδέχθησαν δὲ ἀλλήλους, ὁ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον, καὶ ἐδίδασκαν ἀμέσως μετὰ τὰς νίκας τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τῶν Περσῶν. Ὁ *Αἰσχύλος* εἶχε λάβει μέρος εἰς τὰς μάχας τοῦ Μαραθῶνος καὶ τῆς Σαλαμίνος, ὁ δὲ *Σοφοκλῆς* καὶ ὁ *Εὐριπίδης* ἦσαν σύγχρονοι τοῦ Περικλέους. Τὸ θέμα τῶν τραγωδιῶν τῶν εἶναι θλιβερὰ ἐπεισόδια τῶν ἡρώων, τὰ ὅποια μὲ τόσῃν ὑψηλῇν ποιῇσιν περιγράφουν, ὥστε μετὰ διάστημα 2.500 ἐτῶν οἱ μεγάλοι ἐκεῖνοι Ἀθηναῖοι ποιηταὶ συγκινοῦν ἀκόμη τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν, καὶ ἔγιναν ἡ ἀέναντος πηγὴ, ἀπὸ τὴν ὅποιαν ἤντλησαν οἱ θεατρικοὶ συγγραφεῖς ὅλων τῶν αἰώνων.

Κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἤκμασε καὶ ἡ κωμωδία, τὴν ὁποίαν ἐξύψωσεν ὁ θαυμάσιος ποιητὴς Ἀριστοφάνης. Τότε ἀνεπτύχθησαν εἰς μέγιστον βαθμὸν καὶ ἄλλα σπουδαιότατα πνευματικὰ δημιουργήματα, ὅπως ἡ φιλοσοφία, ἡ ρητορικὴ, ἡ ἱστορία, τὰ ὅποια ἐξακολουθοῦν ν' ἀκμάζουν καὶ κατὰ τὸν ἐπόμενον τὸν 4ον αἰῶνα, καὶ διὰ τοῦτο θὰ ἀκμῶμεν λόγον ὑστερώτερα.

Ὁ αἰὼν τοῦ Περικλέους.—Ὁ Περικλῆς ἦτο ὁ φίλος καὶ ὁ προστάτης ὅλων τῶν μεγάλων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς του. Ἦτο στενῶς συνδεδεμένος μὲ τὸν μέγαν γλύπτην Φειδίαν, εἶχεν ὡς διδάσκαλον καὶ φίλον τὸν διάσημον φιλόσοφον Ἀναξαγόραν.

Ὁ δὲ οἶκος τοῦ ἦτο τὸ κέντρον, εἰς τὸ ὅποιον συνηθροίζοντο οἱ μεγάλοι ἄνδρες ὅχι μόνον τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων μερῶν τῆς Ἑλλάδος. Οἱ περισσότεροι ἤρχοντο ἀπὸ τὴν Ἰωνίαν καὶ τὰς νήσους τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὅπου ἔλαμπον ἀκόμη τὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι. Μεταξὺ δὲ ὅλων διεκρίνετο διὰ τὴν μεγάλην μόρφωσίν της ἡ *Ἀσπασία*, ἡ ὅποια εἶχεν ἔλθει εἰς τὰς Ἀθήνας ἀπὸ τὴν Μίλητον. Εἰς τὸν οἶκον αὐτῆς συνηθροίζοντο οἱ σοφοί, οἱ συγγραφεῖς, οἱ καλλιτέχναι καὶ αὐτὸς ὁ Περικλῆς.

ρικλῆς, καὶ συνεζήτουν περὶ ὧν τῶν ζητημάτων, τὰ ὅποια ἔχουν σχέσιν μὲ τὰ γράμματα, τὴν τέχνην, τὴν φιλοσοφίαν. Ἡ Ἀσπασία, τὴν ὁποίαν ἔλαβε κατόπιν σύζυγον ὁ Περικλῆς, συνετέλεσε πολὺ καὶ αὐτὴ μὲ τὸ λεπτὸν πνεῦμα τῆς εἰς τὴν μεγάλην ἀνθησιν τῶν τεχνῶν καὶ τῶν γραμμάτων, ἣ ὁποία ἐλάμπρυνε τότε τὰς Ἀθήνας.

Τὸν καιρὸν, κατὰ τὸν ὁποῖον ἔζησεν ὁ Περικλῆς εἰς τὰς Ἀθήνας, ἔγιναν τὰ ὠραιότερα μνημεῖα, τὰ ὅποια ὑπάρχουν εἰς τὸν κόσμον, τὰ ὠραιότερα ἀγάλματα, ἤκμασαν οἱ μεγαλύτεροι ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς. Τὸ σπουδαιότερον εἶναι ὅτι εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν ἡ μόρφωσις τοῦ πνεύματος δὲν ἀνῆκεν μόνον εἰς ὀλίγους, ἀλλ' ὅλοι οἱ Ἀθηναῖοι πολῖται ἦσαν μορφωμένοι. Ὅλοι ἠδὲ χαριστοῦντο ν' ἀκούουν ὠραῖα ποιήματα, νὰ βλέπουν ὠραῖα ἀγάλματα. Εἰς τὴν Ἀγορὰν ἤκουον μ' εὐχαρίστησιν τοὺς ῥητοράς των, εἰς τὸ θέατρον ἐνθουσιάζοντο μὲ τὰ ὠραῖα δράματα. Ὁ λαὸς ἦτο κριτὴς καὶ ἔδιδε τὸ βραβεῖον εἰς τὸ καλύτερον δράμα. Διὰ τοῦτο ἡ μεγάλη ἐκείνη ἐποχὴ τῆς ἀνθρωπότητος ὠνομάσθη εἰς τὴν ἱστορίαν «αἰὼν τοῦ Περικλέους».

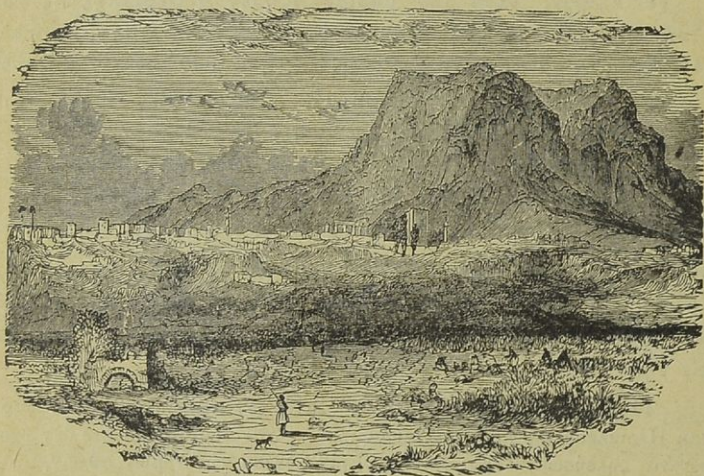
Τὸ μεγαλεῖον τῶν Ἀθηνῶν (κατὰ τὸν περιφήμον *Ἐπιτάφιον* τοῦ Περικλέους).—«Τὸ πολίτευμα ἡμῶν εἶναι τοιοῦτον, ὥστε δὲν ἔχοσεν νὰ ζηλεύσωμεν τοὺς γείτονας ἡμῶν ἕνεκα τῶν νόμων αὐτῶν, οὐδὲ μιμούμεθα αὐτούς, ἀλλ' ἡμεῖς εἴμεθα παραδείγματα τῶν ἄλλων. Ὀνομάζεται δημοκρατία, διότι διαρκῶς ἀφορᾷ εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τῶν πολλῶν, ὅχι εἰς τὴν τῶν ὀλίγων.

Ἐφροντίσαμεν νὰ παρὰσχωμεν εἰς τὸ πνεῦμα ἡμῶν πλείστας ἀναψυχὰς τῶν κόπων διὰ τῶν ἑορτῶν καὶ τῶν ἀγώνων. . . Καὶ ἡ ἀνατροφή ἡμῶν εἶναι τοιαύτη ὥστε, ἂν καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι εὐθὺς ἀπὸ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν ἀγωνίζονται δι' ἐπιπόνου ἀσκήσεως ν' ἀποκτήσουν ἀνδρείαν, ἡμεῖς... εἴμεθα πάντοτε ἑτοιμοὶ νὰ ὀρμήσωμεν εἰς τοὺς κινδύνους. . .

Συγκεφαλαιῶν λοιπὸν λέγω ὅτι ἡ πόλις αὕτη εἶναι ἐν γένει τῆς Ἑλλάδος *διδάσκαλος*. . . Ἐξ ὧν τῶν πόλεων μόνῃ αὕτῃ ἀποδεικνύεται διὰ τῶν ἔργων καθυπερτέρα τῆς φήμης αὐτῆς. . . πᾶσαν μὲν θάλασσαν καὶ γῆν κατηναγκάσαμεν νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν ἡμετέραν τολμὴν, πανταχοῦ δὲ ἰδρύσαμεν μνημεῖα ἀθάνατα τῶν εὐεργεσιῶν καὶ τῶν τιμωριῶν ἡμῶν».

Σημ.—Ὁ ἀθάνατος Ἐπιτάφιος λόγος τοῦ Περικλέους, ἐκφωνηθεὶς πρὸς τιμὴν Ἀθηναίων φονευθέντων εἰς τὸν πόλεμον, εὐρίσκεται εἰς τὸν μέγαν ἱστορικὸν *Θουκυδίδην*. Ἐγκώμια δὲ πρὸς τὰς Ἀθήνας ἔχουν

καὶ ἄλλοι ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, ὁ *Εὐριπίδης* εἰς τὸν *Ἴωνα*, ὁ *Ἰσοκράτης* εἰς τὸν *Πανηγυρικόν*, εἰς τὸν *Παναθηναϊκόν* κ. λ. Ἐπίσης δὲ καὶ οἱ σύγχρονοι πρὸς ἡμᾶς ἱστορικοὶ καὶ ἄλλοι συγγραφεῖς δὲν παύουν εἰς κάθε περίστασιν νὰ ἐκφράζουν τὸν θαυμασμόν των πρὸς τὴν «ἀθάνατον πόλιν» (βλ. τὰς ἐκδοθείσας ὁμιλίας τῆς ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων τῆς Ἑλλάδος συσταθείσης ἐν Παρίσις Ἑταιρείας, *Ligue Française, La Grèce*, 1908).

Ἡ Κόρινθος.—Τὰ εἰρηπία τῆς ἀρχαίας Κορίνθου εἶναι εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ἀκροκορίνθου.

Ο ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

431—404 π. Χ.

Ὅσον καιρὸν ἡ Ἑλλάς ἦτο ἡνωμένη, υπῆρξεν ἰσχυρὰ καὶ ἔνδοξος. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους ἀκριβῶς τῆς μεγάλης ἀκμῆς ἐπῆλθεν ἡ διαίρεσις. Ἐξῆ ἀκόμη ὁ μέγας Περικλῆς, ὅτε ἤναψε καταστρεπτικὸς πόλεμος μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων. Ἀπὸ τότε αἱ παλαιαὶ χῶραι τῆς Ἑλλάδος ἤρχισαν νὰ πίπτουν εἰς παρακμὴν.

Ὁ μακρὸς οὗτος πόλεμος, ὁ ὁποῖος ὠνομάσθη *Πελοποννησιακὸς πόλεμος*, ἦτο κυρίως ἀγὼν μεταξὺ τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Ἀθηνῶν διὰ τὰ πρωτεῖα, διὰ τὴν *ἡγεμονίαν*, ὥς ἔλεγον, τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ σχεδὸν ὅλη ἡ Ἑλλάς ἔλαβε μέρος εἰς τὸν πόλεμον, ἄλλαι μὲν πόλεις ὑπὲρ τῆς Σπάρτης, ἄλλαι ὑπὲρ τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ πόλεμος ἐξερράγη ὀλίγον χρόνον μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους (μόλις 18 ἔτη εἶχον περάσει), διήρκεσε δὲ εἰκοσιεπτὰ ἔτη, υπῆρξε πολὺ σκληρὸς πόλεμος καὶ ὀλέθριος διὰ τὴν Ἑλλάδα, διότι εἶχεν ἀποτέλεσμα τὴν παρακμὴν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὴν ἐξασθένησιν ὅλης τῆς Ἑλλάδος. Τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον διηγῆθη εἰς μέγας ἱστορικός, ὁ Ἀθηναῖος *Θουκυδίδης*, τὰ τέλη δὲ αὐτοῦ ὁ ἐπίσης Ἀθηναῖος *Ξενοφῶν*, καὶ οἱ δύο ἦσαν αὐτόπται μάρτυρες.

Αἱ δύο ἐχθρिकाὶ δυνάμεις. — Αἱ μεγάλαι νῆκαι τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἡ λάμψις, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχον φθάσει, διῆγειραν τὴν ἀντιζηλίαν τῶν ἄλλων μεγάλων πόλεων. Ἐφοβοῦντο δὲ προσέτι μήπως αἱ Ἀθῆναι κυριαρχήσουσιν ἐπὶ ὅλης τῆς Ἑλλάδος, ἢ ὁποῖα, ὥς ἐνόμιζον, ἔπρεπε νὰ εἶναι ἐλευθέρα, δηλαδὴ κάθε πό-

λις ἔπρεπε ν' ἀποτελῇ καὶ ἐν ἐλεύθερον κράτος. Ἰδίως δὲ ἡ Σπάρτη ἔδλεπε πάντοτε μὲ ζηλοτυπίαν τὴν δύναμιν τῶν Ἀθηνῶν.

Ἡ Ἑλλάς ἐχωρίσθη εἰς δύο συμμαχίας, εἰς δύο ἐχθρικά μέρη. Μὲ τὸ μέρος τῶν Ἀθηνῶν ἦσαν αἱ νῆσοι καὶ αἱ παράλια πόλεις ὅσαι ἀπετέλουν μέρος τῆς Συμμαχίας τῆς Δήλου, δηλαδὴ τὸ Ἀθηναϊκὸν κράτος. Μὲ τὴν Σπάρτην ἦτο ὅλη ἡ Πελοπόννησος (διὰ τοῦτο ὁ πόλεμος ὠνομάσθη **Πελοποννησιακός**) καὶ μερικὰ κράτη τῆς κεντρικῆς Ἑλλάδος, τὸ σπουδαιότερον ἦσαν αἱ Θηβαί. Μὲ τὰς Ἀθήνας δηλαδὴ ἦσαν αἱ Ἰωνικαὶ πόλεις, αἱ ὁποῖαι εἶχον ὡς πολίτευμα τὴν δημοκρατίαν, μὲ τὴν Σπάρτην αἱ Δωρικαὶ πόλεις, αἱ ὁποῖαι ἐκυβερνῶντο ἀπὸ τὴν ἀριστοκρατίαν. Αἱ Ἀθηναῖοι εἶχον πολλὰ χρήματα, μέγαν στόλον, καὶ ἡ κυριαρχία τῶν ἐξετείνετο εἰς ὅλα τὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Ἀλλ' ἡ Σπάρτη πάλιν εἶχεν ἀπαρμιλλοὺς πολεμιστάς. «Τοῦτου τοῦ πολέμου, λέγει ὁ Θουκυδίδης, τὸ μῆκος ὑπῆρξε μέγα καὶ συνέβησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα τόσα κακά, ὅσα οὐδέποτε ἄλλοτε εἶχον συμβῆ. Διότι ποτὲ δὲν ἡρμηώθησαν τόσαι πόλεις, οὔτε τόσοι φόβοι ἀνθρώπων ἔγιναν, συνέβησαν δὲ καὶ σεισμοὶ μεγάλοι καὶ ἐκλείψεις ἡλίου καὶ ξηρασίαι καὶ λιμοὶ καὶ λοιμώδης νόσος. Ὅλη δὲ ἡ Ἑλλάς ἐγένεν ἀνάστατος, ἀφοῦ αἱ δύο *πρῶται πόλεις* ἤρχοντο εἰς ἀγῶνα».

Ὁ πόλεμος ὠνομάσθη **Πελοποννησιακός**, ἀλλ' ἦτο ὁ πόλεμος εἰς τὸν ὁποῖον ἔλαβε μέρος ὅλη ἡ Ἑλλάς. Δὲν διεξήχθη δὲ μόνον εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἀλλ' εἰς πολλὰ μέρη τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου, εἰς τὴν Ἀττικὴν, εἰς τὴν Βοιωτίαν, εἰς τὴν Χαλκιδικήν, ἀκόμη καὶ εἰς τὴν Σικελίαν καὶ εἰς τὸν Ἑλλησποντον.

Αἱ αἰτίαι τοῦ πολέμου. — Ἡ ἀληθεστάτη αἰτία τοῦ πολέμου (πρόφασις), ἡ ὁποία ὅμως δὲν ὡμολογεῖτο, ἦτο, ὡς λέγει ὁ Θουκυδίδης, ὁ φόβος, τὸν ὁποῖον παρείχον εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ ὁποῖοι εἶχον γίνει πολὺ μεγάλοι. Ἀλλ' εἰς τὸ φανερόν ἐδόθησαν διάφοροι αἰτίαι. Ἡ σπουδαιότερα ἦτο ὅτι αἱ Ἀθηναῖοι ἀνεμίχθησαν εἰς μίαν ἔριδα μεταξὺ τῆς Κερκύρας καὶ τῆς Κορίνθου. Ἡ Κέρκυρα, ἡ ὁποία ἦτο ἀποικία τῶν Κορινθίων, ἔλαβε τὰ ὅπλα ἐναντίον τῆς μητροπόλεως αὐτῆς. Αἱ Ἀθηναῖοι αἱ ὁποῖαι ἐθεώρουν τὴν Κόρινθον ὡς ἀντίπαλόν των εἰς τὸ ἐμπόριον, ἔστειλαν βοήθειαν εἰς τοὺς Κερκυραίους ἐναντίον τῶν Κορινθίων, καὶ

εὔρισκον οὕτως εὐκαιρίαν νὰ ἐπεκτείνουν τὴν ἐξουσίαν των καὶ εἰς τὸ Ἴόνιον πέλαγος. Οἱ Κορίνθιοι ἐκάλεσαν εἰς βοήθειαν τοὺς Σπαρτιάτας, οἱ ὅποιοι ἦσαν σύμμηχοί των, καὶ οὕτως ἤρχισεν ὁ πόλεμος (431 π. X.).

Αἱ περίοδοι τοῦ πολέμου.—Ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος διαιρεῖται εἰς τρεῖς περιόδους. Κατὰ τὴν πρώτην, ἣ ὁποία λέγεται *δεκαετὴς ἢ Ἀρχιδάμειος πόλεμος* (431—421), τὰ δύο ἀντίπαλα στρατόπεδα ἔμειναν ἰσόπαλα καὶ ἡ θέσις τῶν δύο πρωτευουσῶν πόλεων, τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Ἀθηνῶν, δὲν μετεβλήθη. Ἡ δευτέρα περίοδος ὑπῆρξε πολὺ καταστρεπτική, διότι ὁ ἀγὼν διεξήχθη μὲ πάθος καὶ μὲ σκληρότητα καὶ ἀπὸ τὰ δύο ἐμπόλεμα μέρη. Ἐκαμαν δὲ αἱ Ἀθηναὶ μίαν μεγάλην ἐκστρατεῖαν ἐναντίον τῆς Σικελίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἔχασαν τὰς σπουδαιότερας δυνάμεις αὐτῶν. Τέλος κατὰ τὴν τρίτην περίοδον, τὸν *Δεκελεικὸν πόλεμον* (413—404), αἱ Ἀθηναὶ ἐνίκηθησαν, ἔχασαν τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἔλαβεν αὐτὴν ἡ Σπάρτη.

Ὁ δεκαετὴς πόλεμος.—Ὁ πόλεμος ἤρχισε τὸ ἔαρ τοῦ 431. Ἡ πρώτη περίοδος τοῦ πολέμου ἔφερε κατ' ἀρχὰς πολλὰς βλάβας εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ἡ ναυτικὴ δύναμις τῶν Ἀθηνῶν εἶχε φθάσει εἰς βαθμὸν, ὥστε νὰ εἶναι υπερτέρα ἀπὸ τὴν δύναμιν ὅλων τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν πόλεων συνηνωμένων. Ἀλλὰ κατὰ ξηρὰν οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν ἄδύνατοι. Διὰ τοῦτο βλέπομεν ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ πολέμου νὰ προχωρῇ ὁ Σπαρτιατικὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν βασιλέα Ἀρχίδαμον ἕως τὰ τείχη τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ Περικλῆς τὸ εἶχε προῖδει, καὶ μὲ τὴν συνήθη ἐπιβολὴν του εἶχε κατορθώσει νὰ πείσῃ ὅλους τοὺς χωρικοὺς, καὶ ὅσους ἔμενον ἔξω, νὰ κλεισθοῦν εἰς τὴν πόλιν των, μέσα εἰς τὰ Μακρὰ τείχη.

Οἱ Σπαρτιάται ἐπήγαιναν καθ' ἕκαστον ἔτος τὴν ἀνοιξὴν μὲ τὸν στρατὸν των καὶ ἐληλάτουν τὴν Ἀττικὴν, ἔκοπτον τὰ δένδρα, κατέστρεφον τὰ σπαρτὰ καὶ τὰ γεννήματα, ἐφόνευσαν τοὺς ἀνθρώπους. Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον οἱ Ἀθηναῖοι ἐξήρχοντο ἀπὸ τὸν λιμένα μὲ τὸν ἰσχυρὸν στόλον των καὶ ἐπήγαιναν νὰ λεηλατοῦν τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου.

Ὁ λοιμὸς καὶ ὁ θάνατος τοῦ Περικλέους.—Ἀλλ' εἰς τὰς Ἀθήνας εἶχον μαζευθῇ πάρα πολλοὶ ἄνθρωποι ἕνεκα τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν Σπαρτιατῶν. Ἀπὸ τὸν μέγαν συνωστισμόν

ἐπῆλθε μία φοδερὰ ἀρρώστεια, εἰς μέγας **λοιμούς**. Πλήθος ἀνθρώπων ἀπέθανεν ἀπὸ τὸν λοιμόν, ὅσοι πάλιν ἐσώθησαν ἔχασαν τὸ θάρρος των. Ὁ λαὸς ἤρχισε νὰ φωνάζῃ ἐναντίον τοῦ Περικλέους, ἀλλ' ὁ μέγας ἀνὴρ ἔδιδεν εἰς ὅλους θάρρος. Ἐπαθον ὅμως τὴν μεγάλην συμφορὰν αἱ Ἀθηναὶ νὰ χάσουν ἀπὸ τὸν λοιμόν καὶ αὐτὸν τὸν Περικλῆ (429).

Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἐξηκολούθησαν ἀκόμη τὸν πόλεμον μὲ θάρρος. Δὲν εἶχον ὅμως πλέον καλοὺς ὁδηγοὺς, διότι οἱ ῥήτορες τῆς Ἀγορᾶς, ὅπως ὁ **Κλέων**, μετεβλήθησαν εἰς δημαγωγούς καὶ, ἀντὶ νὰ συμβουλευοῦν τὰ πρέποντα, ἐκολάκευον τὸν λαόν. Ὁ Κλέων παρεκίνει τοὺς συμπολίτας τοῦ εἰς πόλεμον μέχρις ἐσχάτων, ἐπίσης καὶ εἰς τὴν Σπάρτην ὑπερίσχυσε ὁ φιλοπόλεμος Βρασίδης. Τότε ὁ πόλεμος ἔγινε πολὺ καταστρεπτικὸς. Αἱ Πλαταιαί, αἱ ὁποῖαι ἦσαν φιλικὴ πόλις τῶν Ἀθηναίων μετὰ τὴν βοήθειαν τὴν ὁποίαν εἶχον δώσει εἰς τὴν μάχην τοῦ Μαραθῶνος, κατεστράφησαν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν τῶν Θηβαίων. Αἱ σύμμαχοι τῶν Ἀθηνῶν πόλεις ἤρχισαν νὰ κάμνουν ἀποστασίας. Ἄλλ' ἐν τολμηρὸν κατόρθωμα ἔδωκε θάρρος εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ὁ στόλος των, ὁ ὁποῖος περιέπλεε τὴν Πελοπόννησον πρὸς λεηλασίαν, κατόρθωσε νὰ καταλάβῃ τὴν Πύλον. Καὶ ἡ Σπάρτη ὅμως μετέφερε τὸν πόλεμον εἰς τὴν Θράκην καὶ ἐκυρίευσεν ἀποικίας τῶν Ἀθηναίων. Στρατηγὸς τῶν Σπαρτιατῶν ἦτο ὁ γενναῖος Βρασίδης, ὁ ὁποῖος ὠνομάσθη ὁ Ἀχιλλεὺς τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Ἐναντίον τοῦ Βρασίδα ἔστειλαν αἱ Ἀθηναῖοι τὸν Κλέωνα, εἰς μίαν δὲ μάχην ἐφονεύθησαν καὶ οἱ δύο. Ὁ θάνατος τοῦ Κλέωνος καὶ τοῦ Βρασίδα ἠνέκλυνε τοὺς φίλους τῆς εἰρήνης. Ὁ συνετὸς Ἀθηναῖος Νικίας διεπραγματεύθη μὲ τοὺς Λακεδαιμονίους τὴν εἰρήνην διὰ πεντήκοντα ἔτη. Ἡ εἰρήνη ἐκυρώθη δι' ὅρων καὶ αἱ δύο πόλεις ὑπεχρεοῦντο ν' ἀποδώσουν τὰς κατακτήσεις καὶ τοὺς αἰχμαλώτους των. (421).

Ὁ Ἀλκιβιάδης. — Κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον εἰς τὰς Ἀθήνας ἦτο ἀγαπητὸς εἰς εὐγενῆς νέος, ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Περικλέους **Ἀλκιβιάδης**. Ἦτο ὁ ὠραιότερος καὶ ὁ πλουσιώτερος ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους, ἦτο προικισμένος μὲ μεγάλην εὐφυΐαν, μὲ εὐγλωττίαν καὶ μὲ θάρρος, τὰ χαρίσματα δὲ αὐτὰ προσείλκυσαν τὸν Ἀθηναϊκὸν λαόν. Ἦθελε νὰ λάβῃ δύναμιν μεγάλην, ὅπως ὁ θεὸς

του ὁ Περικλῆς, ἀλλὰ δὲν εἶχε τὴν σύνεσιν καὶ τὴν σοβαρότητα ἐκείνου. Μὲ τὰ σωματικὰ ὅμως καὶ πνευματικὰ χαρίσματα τοῦ ἐξήσκησεν ὁ Ἀλκιβιάδης τόσῃν μεγάλῃν ἐπίδρασιν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ὥστε, ἂν καὶ ἐπεσώρευσε μεγάλα κακὰ εἰς αὐτούς, ὅμως δὲν ἔπαυσαν νὰ τὸν θαυμάζουν.

Ἡ φιλοδοξία τοῦ Ἀλκιβιάδου τὸν ἔκαμνε νὰ μὴ ἡσυχάζῃ ποτὲ καὶ νὰ ὀνειρεύεται πάντοτε μεγάλα σχέδια. Οὕτω κατῴρθωσε καὶ ἔπεισε τοὺς Ἀθηναίους νὰ κάμουν μίαν μακρινὴν ἐκστρατείαν διὰ νὰ κατακτήσουν τὴν μεγάλῃν νήσον Σικελίαν. Τότε θὰ ἐλάμβανον τὴν δύναμιν νὰ νικήσουν καὶ τοὺς Σπαρτιάτας. Ἀπὸ τὴν Σικελίαν θὰ ἐπῆγαιναν νὰ κατακτήσουν τὰς χώρας τῆς Μεσογείου Ὑπλάσσης, τὸ κράτος αὐτῶν, τὸ ὅποιον ἐξετείνετο εἰς ὅλον τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, θὰ ἐξετείνετο καὶ εἰς τὴν Δύσιν, θὰ ἔφθανεν ἕως τὰς Ἡρακλείας στήλας. Τὸ ἐμπόριον καὶ ὁ πλοῦτος τῆς πόλεως θὰ ἠϋξάναν ὑπερβολικά, καὶ αἱ Ἀθηναὶ θὰ ἐγίνοντο πρωτεύουσα ἐνὸς μεγάλου κράτους, πρωτεύουσα ὅλων τῶν Ἑλλήνων. Ὅλα αὐτὰ ἐφάνησαν κατορθωτὰ εἰς τὸν λαὸν τῶν Ἀθηνῶν, ἐθεωρήθησαν ὡς συνέχεια τῆς πολιτικῆς τοῦ Περικλέους, ἡ μακρινὴ ἐκστρατεία ἀπεφασίσθη καὶ ἐψηφίσθησαν μεγάλαι πολεμικαὶ παρασκευαί.

Ἡ ἐκστρατεία τῆς Σικελίας (415 - 413).—Οἱ Ἀθηναῖοι εὗρον ἀφορμὴν τὰς ἔριδας μεταξὺ τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων τῆς Σικελίας, ὅπου, ὡς καὶ ἐν Ἑλλάδι, αἱ Ἰωνικαὶ πόλεις εὗρισκοντο εἰς ἀγῶνα ἐναντίον τῶν Δωρικῶν. Ἡ μεγάλη πόλις Συρακοῦσαι ἐσχεδίξατο νὰ κυριεύσῃ ὅλην τὴν Σικελίαν, νὰ λάβῃ δηλαδὴ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἑλλήνων τῆς Δύσεως. Ἀπὸ τὰς διχονοίας αὐτὰς ἔλαβον ἀφορμὴν ν' ἀναμιχθοῦν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ὡς σύμμαχοι τῶν ἐχθρικῶν πρὸς τὰς Συρακοῦσας πόλεων.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἔκαμαν μεγάλας προετοιμασίας ναυτικὰς καὶ πεζικὰς. Ποτὲ τόσον λαμπρὸς στόλος καὶ στρατὸς δὲν εἶχεν ἐκκινήσει ἀπὸ Ἑλληνικὴν πόλιν, 134 τριήρεις, πόμπολλα μεταγωγικὰ πλοῖα καὶ 30.000 πολεμισταὶ ἀνεχώρησαν εἰς τὴν Σικελίαν. Ὅλος ὁ λαὸς παρηκολούθησε μὲ τρελλὸν ἐνθουσιασμόν τὴν ἀναχώρησιν διὰ τὴν μακρινὴν κατάκτησιν (415), ἡ ὁποία θὰ ἔφερε πλοῦτη καὶ δύναμιν εἰς τὰς Ἀθήνας, ἡ ὁποία θὰ ἐδίδεν εἰς τὴν πόλιν τὴν ἡγεμονίαν ὅλης τῆς Ἑλλάδος.

Στρατηγοὶ τῆς ἐκστρατείας ἀνεδείχθησαν αὐτὸς δ' Ἀλκιβιάδης, ὁ Νικίας καὶ ὁ Λάμαχος. Ἄλλ' ὅταν ἔφθασαν εἰς τὴν Σικελίαν, καὶ μόλις ἤρχιζαν νὰ βάλλουν εἰς ἐφαρμογὴν τὰ πολεμικὰ σχέδια, ἔρχεται διαταγὴ ἀπὸ τὰς Ἀθήνας νὰ ἐπιστρέψῃ ὁ Ἀλκιβιάδης καὶ ν' ἀπολογηθῇ εἰς τὴν κατηγορίαν ὅτι διέπραξε μίαν πράξιν ἀσεβείας. Τὸν κατηγοροῦν ὅτι εἶχε θραύσει ἐν καιρῷ νυκτὸς τοὺς Ἑρμᾶς, δηλαδὴ τὰ ἀγάλματα τοῦ θεοῦ Ἑρμοῦ, τὰ ὅποια ἦσαν εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ εἰς τοὺς ἱεροὺς τόπους τῶν Ἀθηναίων. Ἦτο δὲ τοῦτο προσβολὴ ἐναντίον τῶν θεῶν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ταραχθῇ, φοβούμενοι μήπως ἡ πόλις πάθῃ συμφορὰν ἀπὸ τὴν ὀργὴν αὐτῶν. Ὁ Ἀλκιβιάδης ἐφροδύθη τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ λαοῦ, καὶ ἀντὶ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὰς Ἀθήνας, κατέφυγεν εἰς τὴν Σπάρτην. Διὰ νὰ ἐκδικηθῇ, ἔδωκε συμβουλὰς εἰς τοὺς ἐχθροὺς τῆς πατρίδος του. Οἱ Ἀθηναῖοι τὸν κατεδίκασαν τότε εἰς θάνατον.

Ἡ ἀναχώρησις τοῦ Ἀλκιβιάδου ἔφερεν ἀποθάρρυνσιν εἰς τὸν στρατόν. Ἐν τούτοις οἱ δύο στρατηγοί, ὁ Λάμαχος καὶ ὁ Νικίας, ἤρχισαν νὰ πολιορκοῦν τὰς Συρακούσας. Ἄλλ' εἰς μίαν μάχην ἐφονεύθη ὁ Λάμαχος, ὁ δὲ Νικίας ἐξηκολούθησε τὸν πόλεγον μὲ βραδύτητα, ἐπρόφθασαν δὲ οἱ Σπαρτιάται καὶ ἔστειλαν βοήθειαν εἰς τοὺς Συρακουσίους ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Γύλιππον, ὁ ὅποιος ἀπέκρουσε τοὺς Ἀθηναίους. Καὶ ὁ Νικίας ἐζήτησε βοήθειαν, ἣ ὅποια ἐστάλη εἰς τὴν Σικελίαν. Ἄλλ' ἡ ἔφοδος, τὴν ὁποίαν ἐπεχείρησαν οἱ Ἀθηναῖοι διὰ νὰ κυριεύσουν τὰς Συρακούσας, ἀπέτυχε μὲ πολλὰς ἀπωλείας. Ἐπειτα ἐνίκηθησαν καὶ εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ εἰς τὸ τέλος κατεστράφη ὁ στόλος των. Τότε οἱ Ἀθηναῖοι ἐβγήκαν εἰς τὴν ξηρὰν μὲ τὴν ἐλπίδα, ὅτι θὰ ἔφθαναν εἰς καμμίαν φιλικὴν τῶν πόλιν, καὶ ἀπ' ἐκεῖ θὰ ἐπέστρεφον εἰς Ἀθήνας, ἀλλ' οἱ Συρακούσιοι τοὺς κατεδίωξαν κατὰ πόδας. Ἀνεκδιήγητος ὑπῆρξεν ἡ καταστροφὴ τῶν Ἀθηναίων. Ἄλλοι ἐφονεύθησαν, ἄλλοι ἀπέθανον ἀπὸ τὰς ταλαιπωρίας, ἄλλοι ἐγίναν αἰχμάλωτοι καὶ ἐρρίφθησαν εἰς τὰ λατομεῖα, ὅπου μόνον οἱ κακοῦργοι εἰργάζοντο, ἄλλοι ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι. Ἐξήκοντα χιλιάδας ἀνδρας καὶ διακόσια πολεμικὰ πλοῖα ἔχασαν αἱ Ἀθῆναι εἰς τὴν καταστρεπτικὴν ἐκείνην ἐκστρατείαν.

Ἡ ἀντίστασις τῶν Ἀθηνῶν.— Ὅλη ἡ Ἑλλάς ἐνόμιζεν ὅτι αἱ Ἀθηναὶ δὲν θὰ κατάρθωνον ν' ἀνεγερθοῦν ἀπὸ τὴν συμφορὰν, τὴν ὅποιαν εἶχον πάθει. Στρατὸς καὶ στόλος δὲν ὑπῆρχον, διότι εἶχον καταστραφῇ, χρήματα εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον δὲν ὑπῆρχον, οἱ δὲ Σπαρτιᾶται εἶχον φέρεи τὸν πόλεμον πολὺ πλησίον εἰς τὰς Ἀθήνας. Εἶχον καταλάβει τὸ φρούριον **Δεκελεια** καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἔκαμναν συνεχῶς ἐπιδρομὰς ἐναντίον τῶν περιχώρων καταστρέφοντες τὰς γεννίματα (διὰ τοῦτο τὸ τελευταῖον μέρος τοῦ πολέμου ὠνομάσθη **Δεκελεικὸς πόλεμος**, 413-404). Ἡ κατοχὴ τῆς Δεκελείας διέκοπτε τὴν συγκοινωνίαν τῶν Ἀθηνῶν μὲ τὴν Εὐβοίαν, ἀπὸ τὴν ὅποιαν ἐπρομηθεύοντο τὸν σίτον. Αἱ Ἀθηναὶ λοιπὸν δὲν ἠδύναντο παρὰ μόνον μὲ τὸν στόλον τῶν νᾶ ἔχουν συγκοινωνίαν μὲ τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα. Ἀκόμῃ καὶ μὲ τοὺς Πέρσας ἔκαμναν οἱ Σπαρτιᾶται συμμάχϊαν, ὁ σατράπης τῆς Μικρᾶς Ἀσίας Τισσαφέρνης ἔδωκε χρήματα εἰς αὐτούς, κατήρτισαν στόλον καὶ παρέσυραν εἰς ἀποστασίαν ἐναντίον τῶν Ἀθηνῶν σχεδὸν ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις καὶ νήσους τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἔδειξαν εἰς τὴν φοβερὰν αὐτὴν περίστασιν ἀξιοθαύμητον καρτερίαν, δὲν κατελήφθησαν ἀπὸ ἀπελπισίαν, τὸ μέγεθος τῆς συμφορᾶς τοὺς ἔκαμε νὰ λάβουν γενναίας ἀποφάσεις. Ἐξέλεξαν ἐπιτροπὴν ἀπὸ δώδεκα συνετοὺς ἄνδρας, οἱ ὅποιοι ὠνομάσθησαν **πρόβουλοι**, διὰ νὰ λαμβάνουν ταχέως ὅλα τὰ κατὰλληλα μέτρα πρὸς σωτηρίαν. Οἱ περιτταὶ δαπάναι ἐκόπησαν, νέος στόλος κατασκευάσθη, ὁ ὅποιος ἐστάλη εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, ἐνίκησε δὲ μάλιστα τοὺς ἐχθροὺς εἰς διαφόρους ναυμαχίας.

Αἱ Ἀθηναὶ ἦσαν μόναι ἐναντίον ὅλων καὶ δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ ἐξακολουθήσουν πολὺ χρόνον τόσον μέγαν ἀγῶνα. Ἀλλ' ἐν ἀπροσδόκητον γερονὸς ἔδωκεν ἐνίσχυσιν εἰς τὰς προσπάθειάς των, ἦτο δὲ τοῦτο ἡ διακοπὴ τῶν σχέσεων τοῦ Ἀλκιβιάδου μὲ τοὺς Σπαρτιᾶτας. Ὁ Ἀλκιβιάδης κατέφυγε εἰς τὸν Τισσαφέρνην καὶ τὸν ἐπεισεν ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν Σπάρτην, ἀλλὰ νὰ κρατῇ τὴν ἰσορροπίαν μεταξὺ τῶν δύο πόλεων πρὸς ὄφελος τοῦ Μεγάλου βασιλέως. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Ἀλκιβιάδης κατάρθωσε νὰ ἀμνηστευθῇ ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους. Τίθεται

ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ Ἀθηναίου στόλου καὶ ἐπιτυχάνει λαμπρὰς νίκας ἐναντίον τῶν Σπαρτιατῶν ἰδίως παρὰ τὴν Κύζικον (410), ἀναγκάζει τὰς ἀκτὲς τῆς Θράκης καὶ ἐκσφαλίζει πάλιν τὴν κυριαρχίαν τῆς Προποντίδος. Αἱ νίκαι αὗται ἦσαν σπουδαιόταται διὰ τοὺς Ἀθηναίους, διότι ἀπὸ τὴν Θράκην καὶ ἀπὸ τὸν Εὐξείνιον Πόντον διὰ τῆς Προποντίδος ἔφεραν τὸν σίτον, τὸν ὅποιον ἐχρειάζετο ἡ πόλις. Αἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν πάλιν κύριαι τῆς θαλάσσης, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἀνεγνώρισαν τὰς ὑπηρεσίας τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ ἐδέχθησαν αὐτὸν μὲ τιμὰς εἰς τὰς Ἀθήνας. Πάντοτε ὅμως τὸν ὑποπεύοντο οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ ἀργότερα τὸν ἐξώρισαν πάλιν. Ὁ Ἀλκιβιάδης κατέφυγεν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ὅπου ἐδολοφονήθη ὑπὸ τῶν Περσῶν. Τοιοῦτον τέλος ἔλαβεν ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ὁ ὅποιος, ἂν εἶχε περισσοτέρην φρόνησιν, θὰ ἠδύνατο νὰ κάμῃ μέγα καλὸν εἰς τὴν πατρίδα του.

Ἡ καταστροφὴ τῶν Ἀθηνῶν.— Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἀκόμη μερικὰς ἐπιτυχίας. Μὲ ἀξιοθαύμαστον φιλοπατρίαν κατήρτισαν καὶ ἄλλον στόλον, τὸν ὅποιον ἐκυβέρνηα ὁ Κόνων καὶ ἐννέα ἄλλοι στρατηγοί. Εἰς τὰς Ἀργινούσας νήσους, μεταξὺ τῆς Λέσβου καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, κατέστρεψαν τὸν Σπαρτιατικὸν στόλον. Διέπραξαν ὅμως μεγάλην ἀδικίαν, κατεδίκασαν εἰς θάνατον τοὺς νικηφόρους στρατηγοὺς, ἐπειδὴ οὗτοι δὲν περισυνέλεξαν τοὺς νεκροὺς καὶ δὲν ἔσωσαν τοὺς ναυαγοὺς παραμελήσαντες ἱερὸν καθήκον.

Αἱ Ἀθηναῖοι ἔχανον διαρκῶς τὰς δυνάμεις των, ἡ δὲ Σπάρτη εἶχεν ἀναδείξει ναύαρχον τὸν **Λύσανδρον**, ἄνδρα πονηρὸν καὶ ἱκανόν. Ὁ Λύσανδρος, ὁ ὅποιος μετεχειρίζετο πᾶν μέσον πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ του, δὲν ἐδίωκε νὰ κάμῃ συμμαχίαν καὶ μὲ τοὺς Πέρσας. Μὲ τὰ Περσικὰ χρήματα ἠύξησε τὸν στόλον τῶν Σπαρτιατῶν καὶ καταδίωξε παντοῦ τὰ τελευτάια πλοῖα τῶν Ἀθηναίων. Μὲ μεγάλην δὲ πονηρίαν κατώρθωσε νὰ καταλάβῃ δι' αἰφνιδιασμοῦ τὸν Ἀθηναϊκὸν στόλον εἰς τὸν Ἑλλησποντον, πλησίον ἑνὸς μικροῦ ποταμοῦ, ὁ ὅποιος ἐλέγετο **Αἰγὸς Ποταμοί**. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον πολλάκις προκαλέσει τὸν Λύσανδρον εἰς ναυμαχίαν, ἀλλ' οὗτος ἐκράτει τὸν στόλον του ἐξησφαλισμένον εἰς τὴν Λάμψακον, ἐνῶ οἱ στρατηγοὶ τῶν Ἀθηνῶν, ἔχοντες πεποίθησιν εἰς τὴν ὑπεροχὴν των, παρημέλουν νὰ λάβουν

τάς ἀναγκαίαις προφυλάξεις, ἄφιναν μάλιστα τὰ πληρώματα νὰ διασκορπίζωνται εἰς τὴν ξηράν. Μίαν ἡμέραν αἰφνιδίως ἐπέπεσεν ἐναντίον του ὁ Λύσανδρος καὶ κατέστρεψε τὸν Ἀθηναϊκὸν στόλον, μόνον ὀκτὼ τριήρεις κατώρθωσε νὰ σώσῃ ὁ Κόνων, ὁ ὁποῖος κατέφυγε μὲ αὐτὰς εἰς τὴν Κύπρον (405).

Ἡ πανωλεθρία τῶν Ἀθηναίων εἰς τοὺς Αἰγὸς Ποταμοὺς εἶχεν ἀποτέλεσμα τὴν καταστροφὴν τῶν Ἀθηνῶν, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶχον πλεόν οὔτε πλοῖα, οὔτε πολεμιστάς. Ἐν ἀπὸ τὰ διασωθέντα πλοῖα ἔφθασεν εἰς Πειραιᾶ καὶ ἀμέσως ἡ εἰδησις τῆς φοβεραῆς καταστροφῆς διεδόθη ἀπὸ στόμα εἰς στόμα καὶ ἔφθασεν ἀμέσως εἰς τὰς Ἀθήνας. Κανεὶς δὲν ἐκοιμήθη τὴν νύκτα ἐκείνην, διότι ὅλοι ἐπερίμεναν ὅτι θὰ ἐσφάζοντο ἢ θὰ ἐπωλοῦντο ὡς δοῦλοι. Ἀλλ' ὁ Λύσανδρος δὲν ἐδιάσθη νὰ διευθυνθῇ εἰς τὰς Ἀθήνας, κατέκτησε πρῶτον τὰς πόλεις, αἱ ὁποῖαι ἦσαν σύμμαχοι τῶν Ἀθηνῶν, ἐγκατέστησε παντοῦ ἀριστοκρατικὰς διοικήσεις, αἱ ὁποῖαι ἦσαν φιλικαὶ εἰς τὴν Σπάρτην καὶ οὕτως ἐξηφάνισε τὰ λείψανα τοῦ Ἀθηναϊκοῦ κράτους εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος.

Τέλος ὁ Λύσανδρος ἐνεφανίσθη ἔμπροσθεν τοῦ Πειραιῶς καὶ ἐπολιόρχησε τὰς Ἀθήνας. Οἱ Ἀθηναῖοι μὲ ἀξιοθαύμαστον καρτερίαν ἀντεστάθησαν ἐπὶ ἑξ μῆνας καὶ ὑπερησπίσθησαν τὴν πόλιν ἀνταξίως τοῦ παλαιοῦ μεγαλείου των. Ἀλλ' ἡ πείνα ἤρchiσε νὰ τυραννῇ τοὺς κατοίκους καὶ τὰ ὄπλα ἐπιπτον ἀπὸ τὰς χεῖρας των, δὲν ἠδύναντο πλεόν νὰ ὑποφέρουν καὶ παρέδωκαν τὴν πόλιν. Οἱ ὄροι τῶν νικητῶν ἦσαν πολὺ σκληροί, αἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν ἡναγκασμένοι νὰ ἐγκαταλείψουν ἕλας τὰς κτήσεις αὐτῶν, νὰ καταστρέψουν τὰ Μακρὰ τεῖχη, νὰ παραδώσουν τὸν στόλον καὶ νὰ δεχθοῦν τὴν συμμαχίαν τῶν Σπαρτιατῶν, δηλαδὴ τὴν ὑποταγὴν εἰς αὐτοὺς (404).

Τὰ Μακρὰ τεῖχη κατεστράφησαν πανηγυρικῶς ἐν συνοδίᾳ αὐλοῦ, διότι ἐνομίσθη ὅτι «ἐκείνη ἡ ἡμέρα ἦτο διὰ τὴν Ἑλλάδα ἡ ἀρχὴ τῆς ἐλευθερίας». Ἡ ἀλήθεια ὅμως εἶναι ὅτι ἀπὸ ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἤρχισεν ἡ παρακμὴ τῆς ἐλευθέρας ἀρχαίας Ἑλλάδος.

Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ πολέμου. Ἡ αἴγλη τοῦ Ἀθηναϊκοῦ πολιτισμοῦ.— Ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος ὑπῆρξε πολὺ μακρὸς καὶ πολὺ σκληρὸς. Αἱ ὁμοίτητες, αἱ ὁποῖαι

Ἀδ. Ι. Ἀδαμαντίου Ἀρχαία Ἑλληνικὴ Ἱστορία, Ἔκδ. α' 15

ἔγιναν ἐκ μέρους καὶ τῶν δύο ἐμπολέμων, δεικνύουν ὅτι εἶχεν ἀρχίσει ἡθικὴ κατὰπτωσις. Τὰ ἀποτελέσματα δὲ ἦσαν καταστρεπτικὰ διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἡ ὁποία ἐξηλθεν ἀπὸ τὸν πόλεμον ἐξησθενημένη καὶ κατεστραμμένη. Ἄν δὲ ἐξετάσωμεν τὰ αἷτια τῆς πτώσεως τῶν Ἀθηναίων, θὰ διδαχθῶμεν πολλά. Διότι ἐπροκάλεσεν αὐτὴν ἡ μεγάλη πεποίθησις εἰς τὰς δυνάμεις των, ἡ ὁποία τοὺς ἔκαμνε νὰ περιφρονοῦν τοὺς ἀντιπάλους, ἡ ἄδικος συμπεριφορὰ πρὸς τοὺς συμμάχους των, καὶ τὸ σπουδαιότατον ἡ ἐξασθένειαι τῶν παλαιῶν ἀρετῶν. Εἰς τὴν εὐτυχίαν των ἐλησμώνησαν οἱ πολῖται τῶν Ἀθηναίων τὰς ἀρετὰς τῶν προγόνων, αἱ ὁποῖαι εἶχον κάμει μεγάλας τὰς Ἀθήνας. Πολλάκις ἐπροτίμησαν τὸ ἰδιωτικὸν συμφέρον ἀπὸ τὸ συμφέρον τοῦ κράτους των, οἱ δὲ ρήτορες των δὲν ὁμοιάζον τοὺς παλαιούς, καὶ ἰδίως τὸν Περικλῆ, διότι ἀντὶ νὰ σκέπτονται διαρκῶς τὸ μεγαλεῖον τῆς πατρίδος των, ἦσαν δημαγωγοὶ καὶ ἐπροσπάθουν νὰ γίνωνται δημοφιλεῖς λέγοντες εἰς τὸν λαὸν ὅχι τὰ πρέποντα, ἀλλ' ὅσα τὸν ἡυχαρίστουν καὶ ἐκολάκευον τὰς ἀδυναμίας των.

Τοῦλάχιστον ὅμως καὶ εἰς τὰς καταστροφὰς ἐδείχθη πόσον μεγάλην ἐπιδολὴν ἔχει τὸ πνεῦμα καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ὠφελήθησαν ἀπὸ τὴν παλαιάν των εὐκλειαν. Εἰς τὴν πανωλεθρίαν τῶν Συρακουσῶν μερικοὶ Ἀθηναῖοι ἐσώθησαν ψάλλοντες ποιήματα τοῦ Εὐριπίδου. Εἰς δὲ τὸ συμβούλιον τῶν συμμάχων τῆς Σπάρτης, κατὰ τὸ ὅποιον ἔμελλε ν' ἀποφασισθῇ ἡ τύχη τῶν Ἀθηναίων, πολλοὶ εἶπον νὰ κάμουν δούλους ὄλους τοὺς Ἀθηναίους, οἱ δὲ Θηβαῖοι νὰ καταστρέφουν ἐντελῶς τὴν πόλιν. Μετὰ τὸ συμβούλιον ἔγινε συμπόσιον, κατὰ τὸ ὅποιον εἰς αἰοδὸς ἐψάλε στίχος ἀπὸ ἓν δρᾶμα τοῦ Εὐριπίδου. Οἱ συνδαιτυμόνες συνεκινήθησαν τόσον πολὺ, ὥστε ἀνέκραξαν ὅτι θὰ ἦτο φοβερὸν νὰ καταστραφῇ μία πόλις τόσον περὶφημος καὶ ἡ ὁποία ἐγέννησε τόσον μεγάλους ἀνδρας. Καὶ τέλος ἡ ἀνωτέρα μὀρφωσις τῶν Ἀθηναίων καὶ ἡ ὑπερηφάνεια διὰ τὴν πόλιν των ἔδιδεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἀξιοθαύμαστον δύναμιν ν' ἀντέχουν εἰς τόσας καταστροφὰς καὶ νὰ μὴ ἀπελπίζωνται διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς μεγάλης πατρίδος των.

Ἡ ἡγεμονία τῆς Σπάρτης
καὶ τῶν Θηβῶν

404 — 360.

α.—Αἱ Ἀθῆναι καὶ ἡ Σπάρτη.

β.—Ὁ Ἐπαμεινώνδης καὶ Πελοπίδης.

α.—Αἱ Ἀθῆναι καὶ ἡ Σπάρτη.

Ἡ Σπάρτη μετὰ τὴν νίκην.—Ἡ ἡγεμονία τῆς Ἑλλάδος περιήλθεν ἤδη εἰς τὴν Σπάρτην. Οἱ Ἕλληνες εἶχον ἐλπίσει διὰ μετὰ τὴν πτώσιν τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηνῶν θὰ ἐξησφαλίζετο ἡ ἐλευθερία τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων. Ἀλλ' ἠπατήθησαν εἰς τὰς ἐλπίδας τῶν. Διότι οἱ Σπαρτιάται ἔβηλαν ἰδικᾶς τῶν φρουρὰς εἰς τὰς πόλεις καὶ ἓνα ἄρχοντα, ὁ ὅποιος ἐλέγετο *ἄρμοστής*, ὑπεστήριξαν δὲ τὸ ἀριστοκρατικὸν πολίτευμα καὶ ἐν γένει προσητέχθησαν εἰς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας ὡς τύραννοι. Δὲν παρήλθε πολὺς καιρὸς καὶ ἡ σκληρότης τῶν ἀρμοστῶν ἐπροκάλεσε δυσαρεσκείας καὶ ἔπειτα ἐπαναστάσεις.

Οἱ Τριάκοντα τύραννοι.—Τοιαύτῃ ἀριστοκρατικῇ διοίκησιν ἦσαν καὶ οἱ *Τριάκοντα τύραννοι* τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ διοίκησις τῶν ἀφῆκεν ἀπαισίαν μνήμην διὰ τὴν σκληρότητα καὶ τὴν περιφρόνησιν πρὸς πᾶν δίκαιον, ἰδίως δὲ τὴν φρίκην ἐπροξένει ὁ ἀρχηγὸς τῶν *Κριτίας*. Οἱ πολῖται ἐξωρίζοντο, αἱ περιουσίαι τῶν ἐδημεύοντο, οἱ νόμοι ἐπεριφρονεῦντο. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐξόριστοι εὐρισκὸν καταφύγιον εἰς τὰς Θήβας, αἱ ὁποῖαι μετὰ τὴν νίκην τῆς Σπάρτης ἔκλινον μὲ τὸ μέρος τῶν Ἀθηνῶν. Μεταξὺ τῶν ἐξορί-

στων ἦτο καὶ ὁ γενναῖος Θρασύβουλος, ὁ ὁποῖος ἀποφασίζει νὰ σώσῃ τὴν πατρίδα του. Μὲ μεγάλην τόλμην συγκεντρώνει μερικoὺς φίλους, καταλαμβάνει τὸν Πειραιᾶ, νικᾷ τὸν στρατὸν τῶν Τριάκοντα καὶ εἰσέρχεται εἰς τὰς Ἀθήνας.

Ὁ Κριτίας ἐφονεύθη καὶ οἱ τύραννοι ἐξεδιώχθησαν (403). Οἱ Ἀθηναῖοι, διὰ νὰ βάλουν τέλος εἰς τὰς ἐμφυλίους διαιρέσεις, ἀπεφάσισαν νὰ λησμονήσουν τὰς ἑχθρας των, ἡ λήθη δὲ αὕτη τῶν παρελθόντων ὠνομάσθη **ἀμνηστία**. Οὐδεὶς πολίτης, ἐκτὸς τῶν Τριάκοντα, θὰ κατεδιώκετο δι' ὅσα συνέβησαν, ἡ δὲ διοίκησις τοῦ Κράτους θὰ ἐδίδετο πάλιν εἰς τὸν λαόν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ δημοκρατία καὶ οἱ παλαιοὶ καὶ καλοὶ νόμοι ἀνεστηλώθησαν (μὲ μερικὰς ἀλλαγὰς, τὰς ὁποίας ἔκαμεν ὁ ἄρχων Εὐκλείδης). Ἀπὸ τότε πάλιν ἡ Ἀθηναϊκὴ δημοκρατία προώδευσε καὶ αἱ Ἀθηναὶ ἀνέλαβον δύναμιν.

Ἡ ἐκστρατεία τῶν Μυρτίων (401).— Κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον συνέβησαν σπουδαῖα γεγονότα, τὰ ὁποῖα ἔδειξαν τὴν ἀδυναμίαν τοῦ κράτους τοῦ Μεγάλου βασιλέως. Ἐδασίλευε τότε εἰς τὴν Περσίαν ὁ **Ἀρταξέρξης**, ἀλλ' ὁ μικρότερος ἀδελφός του **Κῦρος ὁ Νεώτερος**, ὁ ὁποῖος ἦτο διοικητὴς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐφιλοδόγησε νὰ καταλάβῃ τὸν θρόνον. Ὁ Κῦρος συνήθροισεν Ἕλληνας στρατιώτας ὡς μισθοφόρους, οὕτω δὲ ἀπετελέσθη ἐν ἰσχυρὸν σῶμα Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, εἰς τὸ ὁποῖον οἱ περισσότεροι ἦσαν Σπαρτιάται. Ἐπὶ κεφαλῇς ὄλων τῶν δυνάμεών του, καὶ τοῦ Ἀσιατικοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ, ὁ Κῦρος ἐξεστράτευσεν ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ του. Εἰς τὰ **Κούναξα**, πλησίον τῆς Βαβυλῶνος, συνεκροτήθη μάχη, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Κῦρος ἐφονεύθη, τὰ δὲ Περσικὰ στρατεύματα καθυπετάγησαν εἰς τὸν Ἀρταξέρξην (401). Οὕτως ὁ μικρὸς στρατὸς τῶν Ἑλλήνων ὁ ὁποῖος ἀπετελεῖτο ἀπὸ 10.000 περίπου πολεμιστὰς, ἔμεινεν ἐγκαταλελειμμένος εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀχανοῦς Περσικοῦ κράτους. Οἱ Πέρσαι ἐφόνευσαν μὲ δόλον τοὺς Ἕλληνας στρατηγούς ἐλπίζοντες ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς, μὴ ἔχων ἀρχηγούς, θὰ ἠναγκάζετο νὰ παραδοθῇ. Εἰς τὴν γενικὴν ἀπελπισίαν ἐνεφανίσθη εἰς τὸ μέσον ὁ Ἀθηναῖος Ξενοφῶν, ἔδωκε θάρρος εἰς ὅλους καὶ ἀνέλαβεν αὐτὸς νὰ ὁδηγήσῃ τὸν στρατὸν εἰς τὴν πατρίδα. Ἐπέρασαν ἐρήμους χώρας, ἀνέβησαν καὶ κατέβησαν μεγάλα ὄρη,

υπέφεραν ψυχος, ζέστην, καθ' ὅλον δὲ τὸ διάστημα διαρκῶς ἐπολέμουν ἐναντίον τῶν ἐγχωρίων, οἱ ὅποιοι ἦσαν ὀρεινοὶ καὶ φιλοπόλεμοι ἢ ἐναντίον τῶν Περσῶν οἱ ὅποιοι τοὺς ἠκολούθουν καὶ ἐπετίθεντο ἐναντίον των. Ἐφθασαν ἐπὶ τέλους διὰ τῆς Ἀρμενίας εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ὅταν δὲ εἶδον τὴν θάλασσαν ἀπὸ ἐν βρυγὸν ἐφώνωζαν «*θάλαττα, θάλαττα!*», ἀπὸ τῆν χαράν των δὲ ἐνηγκαλίζοντο καὶ ἡσπάζοντο ἀλλήλους. Ἀφοῦ δ' ἐφθασαν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν πόλιν Τραπεζοῦντα, ἠκολούθησαν τὰς ἀκτὰς καὶ διὰ τοῦ Βοσπόρου ἐπέστρεψαν εἰς τὴν πατρίδα. Ὁ Ἰδιος ὁ Ξενοφῶν ἐδόξασε τὴν γενναίαν αὐτὴν ἐπ' ἀνοδὸν τῶν Μυρίων εἰς τὸ γλαφυρὸν βιβλίον τοῦ *Κύρου Ἀνάβασις*.

Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Ἀγησιλάου. — Ἡ Σπάρτη εἶχεν ὑποχρέωσιν, ἀφοῦ ἔλαβε τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος, νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸ ἔργον τῶν Ἀθηνῶν, δηλαδὴ τὴν προστασίαν τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἀλλ' αἱ ἐπιτυχίαι ἤρχισαν νὰ διαφθείρουν τοὺς Σπαρτιάτας, οἱ ὅποιοι ζητοῦν τώρα τὸν πλουτισμὸν καὶ ἀφίνουν τὰ καλὰ παλαιὰ ἥθη αὐτῶν. Δὲν ἐκτελοῦν τὸ καθήκον παρὰ μόνον ἀπὸ ἐγωῖσμον καὶ δόσεις τοὺς συνέφερεν. Μετὰ τὴν ἐκστρατείαν τῶν Μυρίων οἱ Πέρσαι, διὰ νὰ ἐκδικηθοῦν, ἐπετίθησαν ἐναντίον τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων. Ἐκάλεσαν δὲ αὐταὶ τοὺς Σπαρτιάτας εἰς βοήθειαν, οἱ ὅποιοι ἐνθυμήθησαν ἐπὶ τέλους τὸ καθήκον των καὶ ἔστειλαν πρὸς προστασίαν αὐτῶν τὸν βασιλέα Ἀγησίλαον.

Ἦτο μικρὸς ὁ στρατός, τὸν ὅποιον ὠδήγει ὁ *Ἀγησίλαος*, μόλις 8.000, ἀλλ' ὁ ἀρχηγὸς του, ἂν καὶ ἦτο χωλός, εἶχε γενναίαν ψυχὴν καὶ ἀτρόμητον θάρρος. Ὁ Ἀγησίλαος ἐνίκησε παντοῦ τοὺς Πέρσας, ἰδίως εἰς τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Πακτωλοῦ. Εἶχε τὸ γενικὸν στρατηγεῖον του εἰς τὴν Ἐφεσον (396), καὶ ἀπ' ἐκεῖ παρεσκευάζετο νὰ ἐκτελέσῃ μέγα σχέδιον, νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὰ ἐνδότερα πρὸς κατάνκτησιν τοῦ Περσικοῦ κράτους, ὅπως ἔκαμεν ἀργότερα ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδών. Ὁ Ἀγησίλαος εἶχεν ὑψηλὰ αἰσθήματα καὶ ἐπροσπάθει νὰ ἐνώσῃ τοὺς Ἕλληνας εἰς κοινὴν ἐκστρατείαν ἐναντίον τῶν Περσῶν. Ἀλλ' οὗτοι, μὴ δυνάμενοι κατ' ἄλλον τρόπον νὰ νικήσουν τοὺς Ἕλληνας, ἔστειλαν χρῆμα πολὺ εἰς τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις, αἱ ὅποια

ἦσαν δυσαρεστημένοι διὰ τὸν δεσποτισμὸν τῆς, καὶ ἐξήγειραν αὐτὰς ἐναντίον τῆς Σπάρτης.

Ὁ πόλεμος ἐναντίον τῆς Σπάρτης.— Αἱ σπουδαιότεραι Ἑλληνικαὶ πόλεις, αἱ Θῆβαι, ἡ Κόρινθος καὶ τὸ Ἄργος συνηνώθησαν μὲ τὰς Ἀθήνας ἐναντίον τῆς μισητῆς Σπάρτης, καὶ ἐκίνησαν πόλεμον, ὁ ὁποῖος διήρκεσεν ὀκτὼ ἔτη (395-387) καὶ ὠνομάσθη **Βοιωτικός**, ἢ **Κορινθιακός**, διότι διεξήχθη κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν Βοιωτίαν, ἔπειτα περὶ τὴν Κόρινθον.

Ὁ Ἀγχιλαὸς ἔλαβεν εἰδησιν ἐν μέσῳ τῶν μεγάλων τοῦ σχεδίων νὰ ἐπιστρέψῃ διὰ νὰ ὑπερασπισθῇ τὴν Πελοπόννησον. Μεγάλῃν πικρίαν ἠσθάνθη, ἀλλ' ὁ γενναῖος στρατιώτης ὑπήκουσεν ἀμέσως εἰς τὴν διαταγὴν τῆς πατρίδος τοῦ καὶ ἔσπευσε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Ἀγχιλαὸς δὲν ἠδύνατο νὰ διέλθῃ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, διότι ἐκυριάρχουν πάλιν εἰς τὴν θάλασσαν οἱ Ἀθηναῖοι. Διὰ τοῦτο ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ διὰ ξηρᾶς, διήλθεν, ὅπως ὁ Εἰρξῆς, ἀπὸ τὴν Ἀσίαν εἰς τὴν Θράκην, ἔπειτα κατῆλθεν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θεσσαλίαν. Ὁ Ἀγχιλαὸς ἐνίκησε τοὺς συμμάχους παρὰ τὴν Κορώνειαν πλησίον τῆς Λαμίας, ἀλλ' ἡ νίκη τοῦ δὲν ὠφέλησε τοὺς Σπαρτιάτας, διότι ἔπαθον σοβαρὰν ἥτταν κατὰ θάλασσαν εἰς τὴν Κνίδον πρὸς τὰ ΝΔ. τῆς Ἀσίας (394).

Ἡ ἀνύψωσις τῶν Ἀθηναίων.— Ἡ σπουδαιότατη αὕτη νίκη τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν Κνίδον εἶχε σημαντικὰ ἀποτελέσματα, δηλαδὴ τὴν καταστροφὴν τῆς ὑπεροχῆς τῆς Σπάρτης εἰς τὰς Κυκλάδας καὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἔπειτα τὴν ἀνύψωσιν τῶν Ἀθηναίων. Ἐκαμε δὲ τὸ κατόρθωμα τοῦτο ὁ Ἀθηναῖος στρατηγὸς **Κόνων**, βοηθούμενος ἀπὸ τοὺς Πέρσας, ὁ ἴδιος Κόνων, ὁ ὁποῖος μὲ κόπον εἶχε διασωθῇ ἀπὸ τὴν καταστροφὴν τῶν Ἀθηναίων εἰς τοὺς Αἰγὸς ποταμοὺς καὶ εἶχε καταφύγει εἰς Κύπρον. Ὁ Κόνων, ἀφροῦ ἐγίνε κύριος τῆς θαλάσσης μὲ τὴν βοήθειαν τῶν Περσῶν, κατέπλευσεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀνήγειρεν τὰ Μακρὰ τεῖχη μόλις ἔνδεκα ἔτη μετὰ τὴν καταστροφὴν των τὸ 404 ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων.

Ἐκτὸς τοῦ Κόνωνος οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν καὶ ἄλλους σπουδαίους ἀνδρας, ἔκαμαν στρατηγοὺς εἰς

μὲν τὸν στόλον τὸν Θρασύδουλον, εἰς δὲ τὸν στρατὸν τὸν Ἴφικράτην. Ὁ πόλεμος τῶν συμμάχων ἐναντίον τῆς Σπάρτης ἐξηκολούθησεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, γύρω εἰς τὴν Κόρινθον, διότι οὔτοι ἐπεξήτουν νὰ κλείσουν τοὺς Λακεδαιμονίους εἰς τὴν Πελοπόννησον. Διεκρίθη δὲ τότε ὁ Ἀθηναῖος στρατηγὸς Ἴφικράτης, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀντάξιός τῶν παλαιῶν μεγάλων στρατηγῶν. Ὁ Ἴφικράτης εἰσήγαγε μίαν σπουδαίαν καινοτομίαν εἰς τὸν Ἀθηναϊκὸν στρατὸν, κατήρτισεν ἐλαφρὸν σῶμα πολεμιστῶν, οἱ ὅποιοι εἶχον μικρὰν ἐλαφρὰν ἀσπίδα (πέλτην) ἀντὶ τοῦ βρέως ὀπλισμοῦ τῶν ὀπλιτῶν, καὶ ὠνομάζοντο *πελτασταί*.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον κατώρθωσαν οἱ Ἀθηναῖοι διὰ τῆς καρτερίας καὶ τῆς φιλοπατρίας των νὰ κάμουν πάλιν μεγάλην τὴν πόλιν των. Δὲν ἔφθασαν βεβαίως εἰς τὴν μεγάλην ἀκμὴν τὴν ὁποίαν εἶχον ἄλλοτε, ἀλλ' ἔγιναν πάλιν ἡ πρώτη πόλις τῆς Ἑλλάδος καὶ μὲ τὸν ἐνθουσιώδη πατριωτισμὸν των ἐπανίδρυσαν, ἐν μέρει τοῦλάχιστον, τὸ παλαιὸν Ἀθηναϊκὸν κράτος. Ἐπέφεραν μερικὰς καλὰς μεταβολὰς εἰς τὴν δημοκρατίαν καὶ ἔβαλαν βαρεῖς φόρους διὰ νὰ δημιουργήσουν πάλιν μέγαν στόλον. Κατώρθωσαν δὲ καὶ ἕκαμαν νέαν *Συμμαχίαν*, εἰς τὴν ὁποίαν ἔλαβον μέρος 70 ναυτικαὶ πόλεις καὶ τῆς ὁποίας αἱ Ἀθηναὶ εἶχον πάλιν τὴν ἡγεμονίαν.

Ἡ Ἀνταλκίδειος εἰρήνη.—Ἡ Σπάρτη ἐφοδῆθη ἀπὸ τὰς προόδους τῶν Ἀθηναίων, καὶ τότε προσέφυγεν εἰς τὴν Περσίαν διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ κρατήσῃ τὴν ἡγεμονίαν. Ἔστειλεν εἰς τὸν Μέγαν βασιλέα ἕνα πανοῦργον Σπαρτιάτην, τὸν Ἀνταλκίδαν, ὁ ὁποῖος συνῆψε μετ' αὐτοῦ εἰρήνην γνωστὴν εἰς τὴν ἱστορίαν μὲ τὸ ὄνομά του *Ἀνταλκίδειος εἰρήνη* (387). Ἡ εἰρήνη αὕτη ἐθεωρήθη ἀπὸ τὴν ἱστορίαν ὡς αἰσχρὰ εἰρήνη, διότι ἡ Σπάρτη παρέδωκεν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Περσίας τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐπίσης ἐξησθένησε καὶ τὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος, διότι ἐκηρύσσοντο ὅλοι *αὐτόνομοι*, δηλαδὴ δὲν εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ συνάπτουν συμμαχίας, ὥστε νὰ εἶναι ἰσχυραί. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ Σπάρτη ἐκυριάρχησεν ἀκόμη εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ διὰ νὰ κατορθώσῃ τοῦτο ἔχασε τὴν τιμὴν τῆς (*Πλούταρχος*), διότι μὲ τὴν Ἀνταλκίδειον εἰρήνην κατεστράφησαν τὰ ἔνδοξα ἀποτελέσματα τῶν Περσικῶν πολέ-

μων. Ἡ τυραννία τῆς Σπάρτης ἔγινε τότε ἀνυπόφορος καὶ ἐπροκάλεσε τὴν ἀγανάκτησιν τῶν Ἑλλήνων, δὲν ἤργησε δὲ νὰ ἐπέλθῃ ἡ τιμωρία αὐτῆς.

β.—Ὁ Ἐπαμεινώνδας καὶ ὁ Πελοπίδας.

Αἱ Θῆβαι.—Εἶχε παρέλθει ἡ ἡγεμονία τῶν Ἀθηνῶν, τώρα παρέρχεται καὶ τῆς Σπάρτης. Μία ἄλλη Ἑλληνικὴ πόλις λαμβάνει τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος, αἱ **Θῆβαι**. Ἡ πόλις αὕτη τῆς Βοιωτίας εἶχε μείνει εἰς δευτέραν θέσιν, ἀλλὰ τώρα δύο σπουδαῖοι ἄνδρες τὴν ἐξυψώνουν εἰς μεγάλην δύναμιν.

Εἰς τὰς Θῆβας τὸ πολίτευμα ἦτο δημοκρατικόν, ὅπως καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἀλλ' οἱ Σπαρτιάται ἤθελον νὰ ἔχουν εἰς ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις τοὺς ἀριστοκρατικοὺς ὡς ἄρχοντας, διότι οὗτοι θὰ ἦσαν περισσότερον πιστοὶ εἰς αὐτοὺς. Μίαν ἡμέραν αἰφνιδίως κατέλαβον οἱ Σπαρτιάται μὲ προδοσίαν τὰς Θῆβας (383), ἔβαλαν ἀμέσως φρουρὰν εἰς τὴν ἀκρόπολιν, τὴν **Καδμείαν**, καὶ ἰδικοὺς τῶν ἄρχοντας εἰς τὴν πόλιν.

Ὁ Πελοπίδας.—Τριακόσιοι Θηβαῖοι ἐζήτησαν σωτηρίαν εἰς τὰς Ἀθήνας. Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ Πελοπίδας, νέος ἀπὸ εὐγενῆ οἰκογένειαν, ὁ ὁποῖος ἀπεφάσισε νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν πατρίδα του, ὅπως πρὸ ὀλίγου εἶχε κάμει ὁ Ἀθηναῖος **Θρασύβουλος**.

Μίαν σκοτεινὴν νύκτα, κατὰ τὴν ὁποίαν ἔρριπτε πολὺ χιόνι, ἦλθε μὲ μερικοὺς ἀφωσιωμένους φίλους καὶ κατῴρθησε νὰ εἰσέλθῃ κρυφὰ εἰς τὰς Θῆβας. Οἱ ἄρχοντες ἔτρωγον καὶ διεσκέδαζον. Κάποιος εἰδοποίησε μὲ γράμμα ἓνα ἐξ αὐτῶν, ἀλλ' ἐκεῖνος ἔκρυψε τὸ γράμμα καὶ εἶπεν: «εἰς αὖριον τὰ σπουδαῖα». Ὁ Πελοπίδας καὶ οἱ φίλοι του εἰσῆλθον ἐκεῖ, ὅπου διεσκέδαζον οἱ ἄρχοντες καὶ τοὺς ἐφόνευσαν, ἔπειτα ἐξῆλθον εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ ἐκήρυξαν τὴν ἐλευθερίαν τῆς πόλεως. Ἀμέσως ἔτρεξαν καὶ συνηνώθησαν μετ' αὐτῶν πολλοὶ γενναῖοι Θηβαῖοι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἐπαμεινώνδα, ὅλοι δὲ ἡνωμένοι ἐπολιόρχησαν τὴν Καδμείαν καὶ ἐξεδίωξαν τὴν φρουρὰν τῶν Σπαρτιατῶν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀπηλευθέρωσαν τὴν πατρίδα τῶν ἀπὸ τὴν τυραννίαν τῆς Σπάρτης (379).

‘Ο Ἐπαμεινώνδας.—Οἱ δύο μεγάλοι ἄνδρες, οἱ ὅποιοι ἐδόξασαν τὰς Θήβας, ἦσαν ὁ **Πελοπίδας** καὶ ὁ **Ἐπαμεινώνδας** στενωῶς συνδεδεμένοι πρὸς ἀλλήλους διὰ φιλίας. Εἶχον καὶ οἱ δύο μεγάλην μόρφωσιν καὶ γενναῖα αἰσθήματα, ἦσαν γεμᾶτοι ἀπὸ πατριωτικὸν ἐνθουσιασμόν. Ὁ Ἐπαμεινώνδας μάλιστα ὑπῆρξεν εἰς ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους ἄνδρας τῆς Ἑλλάδος.

Καὶ οἱ δύο κατήγοντο ἀπὸ εὐγενεῖς οἰκογενείας, εἶχον καὶ οἱ δύο εὐγενεῖς ἰδέας καὶ φλογερὰν φιλοπατρίαν. Ὁ Ἐπαμεινώνδας ἦτο πτωχός, ἀλλ’ εἶχε μεγάλην φιλοσοφικὴν μόρφωσιν καὶ ἔζη πολὺ αὐστηρὸν βίον. Ἐτρῶγεν ὀλίγον, ἐκοιμᾶτο εἰς ἓν σκληρὸν στρώμα καὶ δὲν εἶχε παρὰ ἓνα μόνον μανδύαν. Εἶχε γίνει στρατηγός, ἔπειτα, ὅταν ἐπέρασεν ὁ χρόνος τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ, ὑπῆρξεν ὡς ἀπλοῦς ὀπλίτης ὑπακούων εἰς τοὺς νόμους τῆς πατρίδος του.

Οἱ δύο φίλοι ὠνειρεύοντο νὰ κάμουν μεγάλην τὴν πατρίδα των, ἀλλὰ τοὺς ἐχρειάζετο στρατὸς διὰ νὰ νικήσουν τοὺς Σπαρτιάτας, εἰργάσθησαν λοιπὸν καὶ οἱ δύο μὲ μεγάλην δραστηριότητα καὶ ἐνθουσιασμόν, ἀνεδείχθησαν δὲ μεγάλοι στρατηγοί, καὶ πρῶτος ὁ Ἐπαμεινώνδας.

‘Ο στρατὸς τῶν Θηβαίων.—Ὁ Πελοπίδας καὶ ὁ Ἐπαμεινώνδας κατέβαλον ὅλας τὰς φροντίδας των διὰ νὰ διοργανώσουν ἰσχυρὸν στρατόν. Διήρεσαν αὐτὸν εἰς δύο σώματα, ἐπιθετικὸν καὶ ἀμυντικόν, ἔκαμαν δὲ ἰσχυρὸν τὸ ἱππικόν. Ὁ Πελοπίδας κατήρτησε τὸν **Ιερόν λόχον**, ὁ ὅποιος ἔγινε περίφημος εἰς τὴν ἱστορίαν. Τὸν ἀπετέλουν 300 νέοι ἀπὸ τὰς καλυτέρας οἰκογενείας τῶν Θηβῶν συνδεδεμένοι μὲ φιλίαν καὶ μὲ ὄρκον νὰ φρονεθοῦν ὅλοι εἰς τὴν θέσιν των, ἀλλὰ νὰ μὴ ὑποχωρήσουν ποτέ. Ὁ δὲ Ἐπαμεινώνδας ἐφευρε νέον τρόπον νὰ παραττάσῃ εἰς τὴν μάχην τὸν στρατόν. Ἀντὶ νὰ κάμνῃ τὴν παράταξιν μὲ τὸ ἴδιον βάθος καὶ ἰσοδύναμον καθ’ ὅλην τὴν ἑκτασιν, τὴν ἐπύκνωνε περὶ σσότερον εἰς τὴν μίαν πτέρυγα, τὸ κέντρον εἶχεν ὀλιγωτέρας γαμμῆς καὶ ἀκόμη ὀλιγωτέρας ἢ ἄλλη πτέρυξ. Τοιοῦτοτρόπως ἡ παράταξις ἐλάμβανε σχῆμα τριγώνου καὶ ἐλέγετο **λοξὴ φάλαγξ**. Ὁ σκοπὸς δὲ ἦτο νὰ νικήσῃ πρῶτον ἡ ἰσχυρὰ πτέρυξ τοὺς ἀπέναντι αὐτῆς ἐχθρούς καὶ ἔπειτα θὰ ἠδύνατο εὐκόλως νὰ νικήσῃ καὶ τὴν ἄλλην. Ἡ στρατηγικὴ αὕτη τοῦ Ἐπαμεινώνδα μὲ

τὴν λοξὴν φάλαγγα ἔκαμεν ἀκαταγωνίστους τοὺς Θηβαίους, ἔμεινε δὲ ἐπὶ αἰῶνας ὡς παράδειγμα (ἀκόμη καὶ ὁ Μέγας Ναπολέων τὴν μετεχειρίσθη).

Πρώτη περίοδος. Οἱ Σπαρτιᾶται εἰς τὴν Βοιωτίαν. Νίκη τῶν Θηβαίων εἰς τὰ Λεῦκτρα.—Ὅταν οἱ Σπαρτιᾶται ἔμαθον τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Θηδῶν, ἐκήρυξαν κατ' αὐτῶν πόλεμον. Κατ' ἀρχὰς ἐνόμισαν ὅτι δὲν ἦτο σπουδαία ἡ κίνησις τῶν Θηδῶν καὶ ἤλπιζαν ὅτι ταχέως θὰ ἐκυρίευσεν τὰς Θήβας καὶ τὴν Βοιωτίαν. Ὁ Σπαρτιατικὸς στρατὸς ἔκαμε πολλὰς ἐπιδρομὰς εἰς τὴν Βοιωτίαν. Τέλος συνηντήθη μὲ τοὺς Θηβαίους ὀλίγον μακρὰν ἀπὸ τὰς Θήβας εἰς τὴν μικρὰν πόλιν *Λεῦκτρα*, ὅπου συνήφθη πεισματώδης μάχη (371 π. Χ.). Ὁ βασιλεὺς τῶν Σπαρτιατῶν Κλεόμφορος ἐπάθε καταστροφὴν ἀπὸ τοὺς Θηβαίους. Ἡ ἀνδρεία τοῦ ἱεροῦ λόχου καὶ ἡ λοξὴ φάλαγξ τοῦ Ἐπαμεινώνδα ἔκαμαν θαύματα, οἱ Θηβαῖοι διέσπασαν τὰς ἐχθρικὰς τὰς ἐχθρικὰς τάξεις καὶ κατετρόπωσαν τοὺς Λακεδαιμονίους. Τὸ φοβερὸν ἦτο ὅτι ἐφονεύθησαν εἰς τὴν μάχην 400 πολῖται Σπαρτιᾶται ἀπὸ τοὺς 700 ἐλευθέρους πολίτας, τοὺς ὁποίους εἶχεν ἡ Σπάρτη, περισσότεροι ἀπὸ διπλάσιοι. Ὁ διασωθεὶς Σπαρτιατικὸς στρατὸς ἐγκατέλειπε τὴν Βοιωτίαν καὶ ἀπεσύρθη πέραν τοῦ Ἰσθοῦ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἡ Σπάρτη δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ σκεφθῇ νὰ κάμνῃ ἐπιχειρήσεις πρὸς Βορρᾶν τοῦ Ἰσθοῦ.

Τὴν στιγμὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐφθασεν εἰς τὴν Σπάρτην ἡ εἰδησις τῆς καταστροφῆς, ἐγίνετο ἑορτὴ, οἱ νέοι ἐχώρευον καὶ ἐτραγοῦδουν. Οἱ ἔφοροι διέταξαν νὰ μὴ διακοπῇ ἡ πανήγυρις. Ὅταν τὴν ἄλλην ἡμέραν ἐγιναν γνωστὰ τὰ ὀνόματα τῶν φονευθέντων, οἱ γονεῖς τῶν ἐθγῆκαν ἔξω εἰς τὴν πόλιν μὲ ἐνδύματα ἑορτῆς καὶ μὲ γελαστὸν πρόσωπον, οἱ δὲ γονεῖς ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἐσώθησαν, ἐκλείσθησαν εἰς τὰς οἰκίας των καὶ ἐθαλὼν πένθιμα.

Ἡ ἐκδίωξις τῶν Σπαρτιατῶν ἀπὸ τὰς Θήβας ὑπὸ τοῦ Πελοπίδα καὶ ἔπειτα ἡ ἡττα αὐτῶν εἰς τὰ Λεῦκτρα ἐπροξένησαν μεγάλην ἐντύπωσιν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Πρώτην φορὰν οἱ Σπαρτιᾶται ἐνίκηθησαν εἰς μάχην ἐκ παρατάξεως, ἀμέσως δὲ κατέπεσεν ἡ στρατιωτικὴ των αἴγλη. Αἱ Ἀθηναῖοι ἔλαβον μεγα-

λυτέραν δύναμιν, αἱ ἄλλαι πόλεις ἀπεσπάρσθησαν ἀπὸ τὴν συμμαχίαν τῆς Σπάρτης καὶ αἱ Θῆβαι ἔκαμαν ἰδικήν των Συμμαχίαν ἐναντίον τῆς πόλεως, ἡ ὁποία μὲ τόσον ἐγωϊσμόν εἶχε τυραννήσει τὴν Ἑλλάδα. Αἱ Θῆβαι ἐξέτειναν τὴν ἡγεμονίαν των σχεδὸν εἰς ὅλην τὴν κεντρικὴν Ἑλλάδα.

Δευτέρα περίοδος τοῦ πολέμου. — ‘Ο Ἐπαμεινώνδας εἰς τὴν Πελοπόννησον. — Μετὰ τὰ Λεωκτρα αἱ Θῆβαι ἀναλαμβάνουν ἐπιθετικὸν πόλεμον κατὰ τῆς Σπάρτης καὶ ὁ Ἐπαμεινώνδας εἰσελαύνει εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἡ Σπάρτη ἦτο συνηθισμένη νὰ φέρῃ αὐτὴ τὸν πόλεμον ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορά της, τώρα ἦτο ὑποχρεωμένη ν’ ἀντιτάξῃ ἄμυναν εἰς τὴν ἰδικήν της χώραν. Διὰ νὰ καταστρέψῃ δὲ ἐντελῶς ὁ Ἐπαμεινώνδας τὴν τυραννικὴν κυριαρχίαν τῆς Σπάρτης ἐσκέφθη ν’ ἀνασυστήσῃ καὶ νὰ ἐνισχύσῃ τὰ κράτη, τὰ ὁποῖα εἶχεν αὐτὴ κρατήσῃ συντετριμμένα εἰς ὑποταγὴν της. Ὁ Ἐπαμεινώνδας διήλθε τὴν Ἀρκადίαν καὶ πρῶτος αὐτὸς ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας στρατηγούς εἰσεχώρησεν εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Εὐρώτα καὶ ἐπλησίασεν εἰς τὴν Σπάρτην. Πρώτην φορὰν ξένος στρατὸς ἔφθανεν ἐμπρὸς εἰς τὴν ἀτείχιστον καὶ ὑπερήφανον πόλιν. Ἔως τότε ἔλεγον μὲ ὑπερηφάνειαν αἱ Σπαρτιάτιδες «ὅτι δὲν εἶχον ἶδει ποτὲ καπνὸν ἐχθρικοῦ στρατοπέδου». Ἔσωσε δὲ τὴν Σπάρτην ὁ Ἀγχιλλεὺς, ὁ ὁποῖος ἦτο τότε γέρων. Ὅταν εἶδεν ἀπὸ ἑν ὕψους νὰ πλησιάζουν οἱ Θῆβαιοι, ἀνέκραξε μὲ πικρίαν θαυμάζων τὸν Ἐπαμεινώνδαν: «ὦ ! τοῦ μεγαλοπράγμονος ἀνθρώπου» !

Ἄλλ’ ὁ Ἐπαμεινώνδας δὲν ἐπεχείρησε νὰ κυριεύσῃ τὴν Σπάρτην. Ἀφοῦ ἐλεηλάτησεν ὅλην τὴν χώραν, ἔβαλεν εἰς ἐνέργειαν τὸ σχέδιόν του. Συνήνωσε τοὺς Ἀρκάδας περὶ ἑν κέντρον καὶ ἔκτισε τὴν **Μεγαλόπολιν**, παρὰ τὴν Ἰθώμην δὲ τὴν πόλιν **Μεσσήνην**, ἀνεκήρυξε δὲ συγχρόνως τὴν ἐλευθερίαν τῶν εἰλωτῶν καὶ περιοίκων τῆς Μεσσηνίας. Οἱ ἀτυχεῖς φυγάδες Μεσσηνιοὶ, οἱ ὅποιοι ἀπὸ αἰῶνας ἐπλανῶντο ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἐκλήθησαν νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν πατρίδα των. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Ἐπαμεινώνδας ἔφερε μέγα πλῆγμα κατὰ τῆς ἰσχύος τῆς Σπάρτης, διότι οἱ Ἀρκάδες καὶ οἱ Μεσσηνιοὶ συνεχράτουν αὐτὴν εἰς κοιλάδα τοῦ Εὐρώτα, ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ βλάβῃ πλεόν τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν πόλεων. Ἄλλ’ αἱ περιστάσεις δὲν

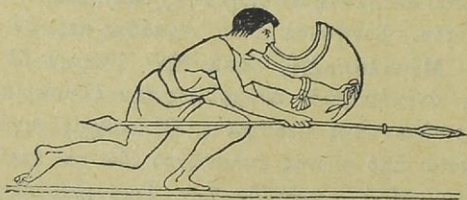
ἐπέτρεψαν εἰς τὸν μέγαν ἄνδρα τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν μεγάλων σχεδίων του.

Ἡ νίκη τῶν Θηβαίων περὶ τὴν Μαντίνειαν (362).—Ὁ Ἐπαμεινώνδας ἔκαμε τέσσαρας ἐκστρατείας εἰς τὴν Πελοπόννησον. Εἰς τὸ μεταξὺ οἱ Θηβῆται ἐξεστράτευσαν εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Μακεδονίαν, ἀπὸ δὲ τὰς ἐκστρατείας αὐτὰς ὁ Πελοπίδας ἔφερεν εἰς τὰς Θήβας ὡς ὁμηρον ἕνα νεαρὸν Μακεδόνα βασιλόπαιδα, τὸν Φίλιππον, ὁ ὁποῖος οὕτως ἔλαβεν Ἑλληνικὴν μόρφωσιν καὶ ἔμελλε νὰ συνενώσῃ τὴν Ἑλλάδα ἐναντίον τῶν Περσῶν.

Ἡ Σπάρτη ἔκαμε μεγάλην προσπάθειαν διὰ νὰ ἀνακτήσῃ τὰς δυνάμεις της, ἐκάλεσεν ὑπὸ τὰ ὅπλα καὶ αὐτοὺς τοὺς εἰλωτάς. Διὰ τοῦτο ὁ Ἐπαμεινώνδας ἀπεφάσισε νὰ εἰσελάσῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον τετάρτην φορὰν διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸ ἔργον του.

Κατὰ τὴν τετάρτην καὶ τελευταίαν ἐκστρατείαν του εἰς τὴν Πελοπόννησον ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐπροσπάθησε πάλιν νὰ κυριεύσῃ τὴν Σπάρτην, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἀπεκρούσθη ἀπὸ τὸν γηραιὸν Ἀγισίλαον. Τότε ἀπесύρθη εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ συνήντησε τοὺς Σπαρτιάτας παρὰ τὴν Μαντίνειαν. Οἱ Θηβῆται ἐνίκησαν καὶ πάλιν, ἀλλ' ἔπεσε πληγωμένος ὁ Ἐπαμεινώνδας. Ἀπέθανεν εὐχαριστημένος, ὅταν ἔμαθεν ὅτι ἡ πατρίς του εἶχεν νικήσει (362).

Πρὸ ὀλίγου χρόνου εἶχεν ἀποθάνει καὶ ὁ Πελοπίδας. Τὸ μέγαλεῖον τῶν Θηβῶν διήρκεσε μόνον ὅσον ἔζησεν ὁ μέγας Ἐπαμεινώνδας.

Πελοπιδῆς.—Ἐλκυστὴς ὀπλισμένος στρατιώτης.

ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

Η ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

500—360 π. Χ.

ΚΕΦ. ΕΚΤΟΝ. Οἱ Περσικοὶ πόλεμοι.— Οἱ Πέρσαι εἶχον καθυποτάξει τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς καὶ εἶχον ἰδρύσει ἐν ἀπέραντον κράτος. Οἱ σπουδαιότεροι βασιλεῖς των ἦσαν ὁ Κῦρος, ὁ ὁποῖος ἔκαμε μεγάλας κατακτήσεις εἰς ὅλην τὴν Ἀνατολήν, καὶ ὁ Δαρεῖος, ὁ ὁποῖος διωργάνωσε μὲ συνέσιν τὸ Περσικὸν κράτος. Τὸ κράτος τοῦ Δαρείου ἦτο τὸ μεγαλύτερον καὶ ἰσχυρότερον ἀπὸ ὅσα εἶχον ὑπάρξει εἰς τὸν κόσμον. Περιελάμβανεν ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς, καὶ τοὺς πολιτισμένους, τοὺς ὁποῖους γνωρίζομεν (Αἰγυπτίους, Ἀσσυρίους, Φοίνικας), καὶ πολλοὺς ἄλλους ἀπολιτίστους λαοὺς.

Οἱ Πέρσαι εἶχον καθυποτάξει τὸ μέγα *Λυδικὸν βασίλειον* εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἔπειτα κατέβησαν εἰς τὰ παράλια καὶ καθυπέταξαν καὶ τὰς πλουσίας Ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Οἱ Ἴωνες ἐπανεστάτησαν μὲ τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων, ἀλλὰ δὲν ἡδυνήθησαν ν' ἀνθέξουν εἰς τὴν μεγάλην δύναμιν τοῦ Δαρείου καὶ ἐνίκηθησαν, οἱ δὲ Πέρσαι ἔκαυσαν τότε τὴν μεγάλην πόλιν αὐτῶν Μίλητον (500 π. Χ.).

Κατόπιν οἱ Πέρσαι ἐπέλεσαν ἐνατίον τῆς μικρᾶς Ἑλλάδος διὰ νὰ ὑποδουλώσουν καὶ αὐτήν. Οἱ Ἕλληνες μὲ τὰς μικρὰς των δυνάμεις ἐνίκησαν τὰς ἀνεξαντλήτους δυνάμεις τῶν Περσῶν.

ΚΕΦ. ΕΒΔΟΜΟΝ. Αἱ ἐκστρατεῖαι τοῦ Δαρείου.— Ὁ μέγας βασιλεὺς ἐξῆτει ἐξδίκησιν κατὰ τῶν Ἀθηναίων, διότι εἶχον βοηθήσει τοὺς Ἴωνας. Οἱ Πέρσαι μὲ στρατὸν 100.000 ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὸν *Μαραθῶνα*. Ὀλίγοι Ἀθηναῖοι (10.000) ὀδηγούμενοι ἀπὸ τὸν *Μιλτιάδην* μὲ τὴν ὁρμὴν καὶ τὸν ἐνθουσιασμόν των κατετρόπωσαν αὐτοὺς (490). Ἡ νίκη τοῦ Μαραθῶνος ἔδωκε θάρρος καὶ ὑπερηφάνειαν εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ πρὸ πάντων εἰς τοὺς Ἀθηναίους.

Μετὰ τὴν νίκην οἱ σπουδαιότεροι ἄνδρες εἰς τὰς Ἀθήνας ἦσαν ὁ **Θεμιστοκλῆς** καὶ ὁ **Ἀριστείδης**. Ὁ Θεμιστοκλῆς προέβλεπεν, ὅτι οἱ Πέρσαι θὰ ἐπανερχόντο μὲ μεγαλυτέρας δυνάμεις διὰ νὰ ὑποδουλώσουν τὴν Ἑλλάδα. Διὰ τοῦτο ἔπεισε τοὺς Ἀθηναίους νὰ κατασκευάσουν ἰσχυρὸν στόλον. Ὁ Ἀριστείδης δὲν ᾔθελε νὰ γίνῃ ἡ πόλις ναυτική, διότι ἐφοβεῖτο μήπως διαφθαροῦν τὰ παλαιὰ ἤθη. Ἄλλ' ὁ λαὸς ἀπεφάσισε νὰ **ἐξοστρακίσῃ** τὸν Ἀριστείδην, καὶ οὕτως ἐπεκράτησεν ἡ πολιτικὴ τοῦ Θεμιστοκλέους. Ὁ μέγας οὗτος ἀνὴρ κατεσκεύασε τοὺς λιμένας τοῦ Πειραιῶς καὶ ἰσχυρὸν στόλον.

ΚΕΦ. ΟΓΔΟΟΝ. Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Ξέρξου.— Μετὰ δέκα ἔτη ὁ νέος βασιλεὺς τῶν Περσῶν Ξέρξης ὠδήγησεν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος φοβερὸν στρατὸν (2.500.000 ἄνδρας καὶ 1200 πλοῖα). Ὁ Ξέρξης ἐξήτει νὰ ὑποδουλώσῃ πρῶτον τὴν Ἑλλάδα, ἔπειτα νὰ κατακτήσῃ τὴν Εὐρώπην καὶ νὰ γίνῃ κύριος τοῦ κόσμου.

Ἡ ἔνωσις τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Ἀθηνῶν ἔσωσαν τὴν Ἑλλάδα. Ἡ πρώτη ἀντίστασις ἔγινεν εἰς τὰς **Θερμοπύλας**, ὅπου ἐφρονεύθησαν μαχόμενοι ἡρωϊκῶς ὁ Λεωνίδας καὶ οἱ 300 Σπαρτιάται. Τότε χωρὶς ἐμπόδιον ὁ Περσικὸς στρατὸς ἔφθασεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὰς ἔκασεν.

Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον καταφύγει εἰς τὴν **Σαλαμῖνα**. Εἰς τὸ στενὸν τῆς νήσου εἶχε συγκεντρωθῇ καὶ ὁ Ἑλληνικὸς στόλος, ἔφθασε δὲ καὶ πολυάριθμος στόλος τοῦ Ξέρξου. Ἐκεῖ συνήφθη μεγάλη ναυμαχία. Οἱ Ἕλληνες, οἱ Ἀθηναῖοι πρῶτοι, ἐπολέμησαν γενναυότατα καὶ κατέστρεψαν τὸν Περσικὸν στόλον (480 π. Χ.). Ἡ ἔνδοξος ναυμαχία τῆς Σαλαμῖνος ἐδόξασε τὰς Ἀθήνας καὶ ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα. Κατὰ τὸν ἴδιον χρόνον καὶ οἱ Ἕλληνες τῆς Δύσεως ἀπέκρουσαν τοὺς βαρβάρους. Οἱ Συρακούσιοι κατετρόπωσαν τοὺς Καρχηδονίους εἰς τὴν Ἰμέραν τῆς Σικελίας.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος οἱ Ἕλληνες κατετρόπωσαν καὶ τὸν Περσικὸν στρατὸν εἰς τὰς **Πλαταιὰς** (479). Συγχρόνως ὁ Ἀθηναϊκὸς στόλος κατέστρεψε τὸν Περσικὸν στόλον καὶ στρατὸν εἰς τὸ ἀκρωτήριο **Μυκᾶλη** πλησίον τῆς Σάμου. Ἀπὸ τότε οἱ Ἕλληνες τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας ἦσαν ἐντελῶς ἐλεύθεροι. Ὁ Μέγας βασιλεὺς εἶχε νικηθῇ καὶ ταπεινωθῇ. Ἡ νίκη τῆς Ἑλλάδος ἔσωσε τὴν Εὐρώπην καὶ τὸν πολιτισμὸν τῆς ἀνθρωπότητος.

ΚΕΦ. ΕΝΑΤΟΝ. Τὸ θαλάσσιον κράτος τῶν Ἀθηνῶν.— Ὁ πόλεμος ἐναντίον τῶν Περσῶν ἔπρεπε νὰ ἐξακολουθήσῃ διὰ νὰ εἶναι ἡσυχοὶ οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τοὺς Πέρσας. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἰδρύθη **Συμμαχία** τῶν ναυτικῶν Ἑλληνικῶν πόλεων ἐναντίον τῶν Περσῶν. Ὁ δίκαιος Ἀριστείδης ἐκανόνισε τὰ τῆς Συμμαχίας, κέντρον δὲ αὐτῆς ἦτο ἡ νῆσος Δῆλος, ὅπου ἦτο τὸ ταμεῖον τῶν Συμμάχων. Ὁ Ἀθηναῖος στρατηγὸς **Κίμων**, υἱὸς τοῦ Μιλτιάδου, κατετρόπωσε παντοῦ τοὺς Πέρ-

σας. Ἡ σπουδαιότερα νίκη του ἔγινεν εἰς τὸν ποταμὸν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας *Εὐρυμέδοντα* (466).

Αἱ Ἀθῆναι ἀπέκτησαν τότε πολὺ μεγάλην δύναμιν. Διότι ὅλαι αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις, αἱ ὁποῖαι εἶχον λάβει μέρος εἰς τὴν Συμμαχίαν, ἦσαν ὡς ὑπήκοοι, καὶ ἔδιδον χρήματα εἰς τοὺς Ἀθηναίους, τὰ ὁποῖα ἐλέγοντο *φόροι*, διὰ τὰς προφυλάτουν ἀπὸ τοὺς Πέρσας. Ἡ *ἡγεμονία* αὕτη τῶν Ἀθηνῶν περιελάμβανε ὁλόκληρον τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Τὸ Ἀθηναϊκὸν ἐμπόριον ἐμεγάλωσε πολὺ, πλοῦτος δὲ μέγας συνηθροίσθη εἰς τὰς Ἀθήνας. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον αἱ Ἀθῆναι ἵδρυσαν μέγα θαλάσσιον κράτος καὶ ἦσαν ἡ πρωτεύουσα αὐτοῦ.

ΚΕΦ. ΔΕΚΑΤΟΝ. Ὁ Ἀθηναϊκὸς πολιτισμός.— Ἀμέσως μετὰ τὰς νίκας ἐναντίον τῶν βαρβάρων ἀρχίζει ἡ λαμπροτέρα ἐποχὴ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας. Ὀνομάζεται *αἰὼν τοῦ Περικλέους* (γύρω εἰς τὸ 450 π. Χ.), διότι ὁ Περικλῆς ἦτο ὁ μέγας ἀνὴρ, ὁ ὁποῖος ἐκυβέρνησε τότε τὴν πρώτην πόλιν τῆς Ἑλλάδος, τὰς Ἀθήνας. Ὁ 5ος αἰὼν π. Χ. εἶναι ὁ σπουδαιότερος αἰὼν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς παγκοσμίου μάλιστα ἱστορίας. Ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ἐδημιουργήθη κυρίως εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ διὰ τοῦτο ἂν γνωρίσωμεν τὸν *Ἀθηναϊκὸν πολιτισμόν*, γνωρίζομεν ὅλον τὸν Ἑλληνικὸν εἰς τὴν ἀνυπέρβλητον τελειότητά του.

Αἱ Ἀθῆναι ἔγιναν τότε τὸ τελειότατον πρότυπον τῆς *δημοκρατίας*, δηλαδὴ τοῦ ἐλευθέρου πολιτεύματος, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ λαὸς ἐλάμβανε μέρος εἰς τὴν διοίκησιν.

Ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς δὲν ἦσαν *πολίται*, μόνον οἱ ἀπόγονοι τῶν παλαιῶν οἰκογενειῶν (περίπου 30.000). Εἰς τὰς Ἀθήνας ἔζων πολλοὶ ξένοι, οἱ ὁποῖοι ἐλέγοντο *μέτοικοι* (περὶ τὰς 50.000) καὶ πολυάριθμοι δοῦλοι (περὶ τὰς 400.000), οἱ ὁποῖοι ἔκαμνον τὰς βαρεῖας ἐργασίας. Ὁ Ἀθηναῖος πολίτης κατεγίνετο εἰς τὰ γράμματα, τὴν τέχνην, ἰδίως ὅμως ἡ κυρία ἐνασχόλησίς του ἦτο ἡ πολιτικὴ.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην οἱ Ἕλληνες, πρῶτοι οἱ Ἀθηναῖοι, ἐδημιούργησαν τὸν σπουδαιότατον πολιτισμὸν τῆς ἀνθρωπότητος. Τότε ἐγεννήθησαν τὰ μεγαλύτερα πνεύματα, τὰ ὁποῖα ἐφάνησαν εἰς τὸν κόσμον, μεγάλοι ποιηταί, συγγραφεῖς, καλλιτέχνη, φιλόσοφοι. Οἱ περισσότεροι ἤκμασαν εἰς τὰς Ἀθήνας, αἱ ὁποῖαι ἔγιναν ἡ ὥραιότερα καὶ σπουδαιότερα πόλις τοῦ κόσμου.

Ὁ Περικλῆς ἠθέλησε νὰ στολίῃ τὴν πόλιν του μὲ λαμπρὰ μνημεῖα ὡς ἀληθινὴν πρωτεύουσαν ἑνὸς μεγάλου κράτους. Ἰδίως ἡ Ἀκρόπολις ἔγινε τὸ θαυμασιώτερον μέρος τοῦ κόσμου μὲ τὰ περιλαμπρὰ μνημεῖα τέχνης, ἔγινεν εἰς ἱερὸς τόπος καὶ ἐγέμισε μὲ γαοὺς καὶ ἀγάλματα. Ὁ Περικλῆς ἔδωκε τὴν διεύθυνσιν τῶν ἐργασιῶν εἰς τὸν φίλον του καλλιτέχνην *Φειδίαν*, ὁ ὁποῖος ἀνεδείχθη ὁ μεγαλύτερος γλύπτης τοῦ κόσμου. Ὁ μεγαλαπρεπέστατος ναὸς εἶναι ὁ *Παρθενὼν*, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Φειδίας εἶχε κάμει ἐν θαυμάσιον χρυσελεφάντινον ἄγαλμα

τῆς Παρθένου Ἀθηνᾶς. Ἄλλο θαυμάσιον ἄγαλμα τοῦ Φειδίου ἦτο εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διός, ὁ μεγαλοπρεπέστατος Ζεὺς.

Εἰς τὴν λαμπρότητα τῶν Ἀθηνῶν συνετέλεσαν καὶ αἱ ὥραιαι ἐορταί, αἱ ὁποῖαι ἐγίνοντο εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἡ λαμπροτέρα ἦσαν τὰ *Παναθήναια*. Τότε ἀνεπτύχθη εἰς Ἀθήνας τὸ *δραῦμα*, δηλαδή ἡ παρὰ τὰς διαφόρων πράξεων εἰς τὸ θέατρον. Τότε ἤκμασαν οἱ μεγαλύντεροι τραγικοὶ καὶ κωμικοὶ ποιηταὶ τοῦ κόσμου, ὁ Αἰσχύλος, ὁ Σοφοκλῆς, ὁ Εὐριπίδης καὶ ὁ Ἀριστοφάνης. Αἱ Ἀθηναὶ ἐγίναν ἀπὸ τότε τὸ σχολεῖον τῆς Ἑλλάδος καὶ ὅλου τοῦ κόσμου.

Ἡ Ἑλλάς λοιπὸν ἐδημιούργησε τὴν τέχνην καὶ τὰς ἐπιστήμας, ἐγένεν ὁ διδάσκαλος τῆς ἀνθρωπότητος. Τὸ μεγαλεῖον δὲ τῆς Ἑλλάδος ὀφείλεται εἰς τὴν ἐλευθερίαν, ἡ ὁποία εἶναι ἡ μήτηρ πάσης εὐτυχίας καὶ προόδου.

ΚΕΦ. ΕΝΔΕΚΑΤΟΝ. **Ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος.** — Ἡ δόξα τῶν Ἀθηνῶν ἐκίνησε τὴν ἀντιζηλίαν τῆς Σπάρτης. Ἀποτέλεσμα δὲ ἦτο ὁ καταστρεπτικὸς *Πελοποννησιακὸς πόλεμος (431-404)* μεταξύ τῶν δύο μεγάλων πόλεων τῆς Ἑλλάδος. Εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον ἔλαβε μέρος σχεδὸν ὅλη ἡ Ἑλλάς, αἱ μὲν Δωρικαὶ πόλεις ὡς σύμμαχοι τῆς Σπάρτης, αἱ δὲ Ἰωνικαὶ ὡς σύμμαχοι τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ μακρὸς οὗτος πόλεμος διαιρεῖται εἰς τρεῖς περιόδους.

Κατὰ τὴν πρώτην περίοδον οἱ ἀντίπαλοι διετήρησαν σχεδὸν ἴσας τὰς δυνάμεις των. Ἀλλ' αἱ Ἀθηναὶ ἔπαθον τὴν συμφορὰν νὰ χάσουν κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τὸν μέγαν Περικλῆ ἀπὸ ἐνῆα καταστρεπτικὸν λοιμὸν.

Ἀργότερα οἱ Ἀθηναῖοι ἔκαμαν μίαν μεγάλην ἐκστρατείαν διὰ νὰ κυριεύσουν τὰς Συρακούσας καὶ κατακτήσουν τὴν Σικελίαν. Ἀλλ' οἱ Σπαρτιάται ἔστειλαν βοήθειαν εἰς τοὺς Συρακουσίους καὶ οὕτω κατεστράφη καὶ ὁ στόλος καὶ ὁ στρατὸς των. Μετὰ τὴν συμφορὰν τῆς Σικελίας οἱ Ἀθηναῖοι ἔχασαν τὴν δυνάμιν των.

Ἐν τούτοις ἔλαβον θάρρος καὶ ἐξηκολούθησαν τὸν ἀγῶνα, κατεσκεύασαν ἄλλον στόλον, ἐνίκησαν μάλιστα τοὺς Λακεδαιμονίους εἰς τὰς νήσους Ἀργινούσας. Ἀλλὰ καὶ οἱ Σπαρτιάται κατεσκεύασαν στόλον καὶ μὲ δόλον κατέστρεψαν τὸν Ἀθηναϊκὸν εἰς τοὺς Αἰγὸς Ποταμούς, ἔπλευσαν εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ ἐκυρίευσαν τὰς Ἀθήνας (404). Ἡ μεγάλη πόλις ἔπεσεν εἰς παρακμὴν καὶ μὲ τὴν παρακμὴν τῶν Ἀθηνῶν ἐπῆλθε καὶ ἡ κατὰπτωσις ὅλης τῆς Ἑλλάδος.

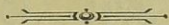
Ἡ Ἑλλάς κατηγάλωσε τὰς δυνάμεις τῆς εἰς τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον. Ἡ ἐνωσις τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους εἶχε φέρει τὴν νίκην, ἡ δὲ ἐλευθερία εἶχε φέρει τὸ μεγαλεῖον τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἀντιζηλία ὅμως καὶ ὁ πόλεμος μεταξύ των ἔφερε τὴν ἐξασθένησιν καὶ τὴν παρακμὴν.

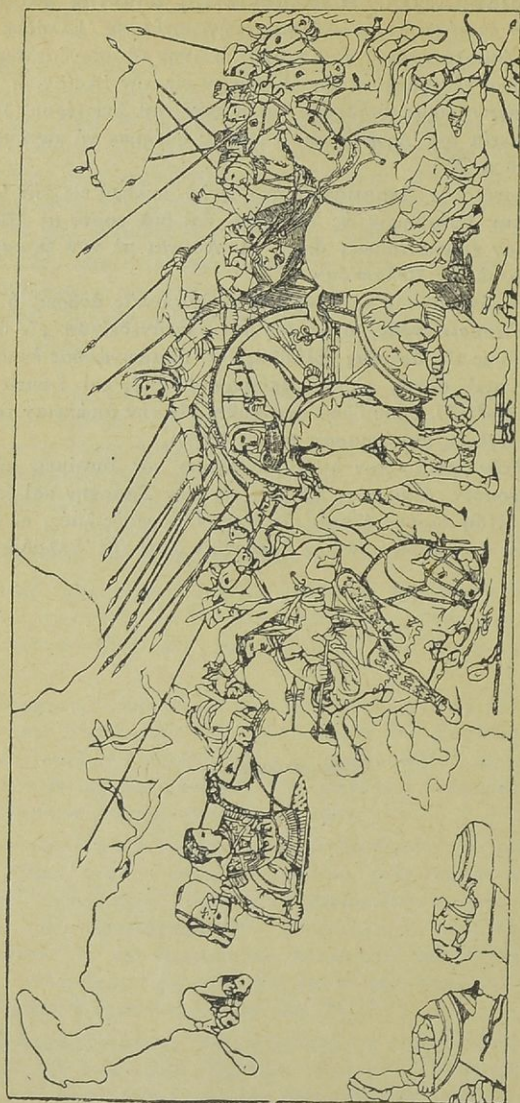
ΚΕΦ. ΔΩΔΕΚΑΤΟΝ. Ἡ ἡγεμονία τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Θηβῶν.—Ὅταν ἐνικήθησαν αἱ Ἀθῆναι, ἡ ἡγεμονία τῆς Ἑλλάδος περιῆλθεν εἰς τὴν Σπάρτην. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὰ σπουδαιότερα γεγονότα εἶναι δύο ἐκστρατεῖαι τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Ἀσίαν, ἡ ἐκστρατεία τῶν *Μυρίων* πρὸς βοήθειαν τοῦ Κύρου τοῦ Νεωτέρου (401 π.Χ.) καὶ ἡ ἐκστρατεία τοῦ Ἀγησιλάου, ὁ ὁποῖος ἠθέλησε νὰ κατακτήσῃ τὴν Περσίαν (396 π. Χ.)

Ἡ ἡγεμονία τῶν Σπαρτιατῶν ἦτο πολὺ σκληρὰ εἰς τὴν Ἑλλάδα, οἱ Σπαρτιάται ἐφέρθησαν ὡς τύραννοι, καὶ διὰ τοῦτο αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις ἔκαμαν ἐπαναστάσεις, ὅπως αἱ Ἀθῆναι μὲ τὸν *Θρασύβουλον* καὶ αἱ Θῆβαι μὲ τὸν *Πελοπίδαν*.

Τότε ἀνεφάνησαν εἰς τὰς Θήβας δύο ἐπιφανεῖς ἄνδρες, ὁ Πελοπίδας καὶ ὁ *Ἐπαμεινώνδας*, ὁ ὁποῖος μάλιστα ἀνεδείχθη εἰς ἀπὸ τοὺς μεγάλους ἄνδρας τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐνίκησε τοὺς Σπαρτιάτας κατ' ἀρχὰς εἰς τὰ *Λεῦκτρα* (371), καὶ ἔπειτα εἰς τὴν *Μαντινείαν* ((362), ὅπου ὁμως ἐφονεύθη. Μὲ τὴν ἀπώλειαν τοῦ μεγάλου ἐκείνου ἀνδρὸς παρήκμασαν καὶ αἱ Θῆβαι.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ Ἑλλὰς ἔχασε τὰς δυνάμεις αὐτῆς. Ἡ ἡγεμονία ἐπέρασεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας εἰς τὴν Σπάρτην καὶ ἔπειτα εἰς τὰς Θήβας. Ἦδη παρουσιάζεται εἰς νέος Ἑλληνικὸς λαός, οἱ *Μακεδόνες*, οἱ ὁποῖοι ἀναλαμβάνουν τὴν ἡγεμονίαν ὅλης τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ ἐν Ἰσσοῦ μάχη. — Περίφημον ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν ψηφιδωτόν, ἀνακαλυφθέν ἐν τῇ Πομπηΐᾳ. —
 Δεξιὰ εἶναι ὁ Λαρσός, ἀριστερὰ δ' Ἀλέξανδρος ἑαυτοῦ.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ

Η ΕΛΛΗΝΟΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΚΟΣΜΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ Ο ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ

α.—Ἡ παλαιὰ Ἑλλάς καὶ ἡ Μακεδονία.

β.—Ὁ Φίλιππος καὶ οἱ Ἀθηναῖοι.

Ἡ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸ 360 π.Χ.—Κατὰ τοὺς χρόνους, κατὰ τοὺς ὁποίους ἔγινε βασιλεὺς εἰς τὴν Μακεδονίαν ὁ Φίλιππος Β', κατὰ τὸ 360, αἱ ἑνδοξοὶ πόλεις τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος εὐρίσκοντο εἰς κατάπτωσιν. Ἡ λαμπρότης τῶν Ἀθηνῶν εἶχε σβύσει, ἀλλὰ καὶ ἡ Σπάρτη, κατόπιν δὲ καὶ αἱ Θῆβαι εἶχον καταπέσει.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἡ Ἑλλάς ἦτο διηρημένη εἰς τρία κράτη, σχεδὸν ἰσοδύναμα, τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Θηβῶν. Καὶ αἱ τρεῖς αὗται πόλεις εἶχον τὴν ἀξίωσιν νὰ κυριαρχήσουν, νὰ ἔχουν τὴν *ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος*. Καμμία ὅμως ἀπὸ αὐτὰς δὲν ἦτο ἀρκετὰ ἰσχυρά, ὥστε νὰ νικήσῃ τὰς δύο ἄλλας καὶ νὰ ἐνώσῃ εἰς ἓν κράτος τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλ' ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον οὔτε αἱ Ἀθῆναι, οὔτε ἡ Σπάρτη, κατώρθωσαν, ἔμελλε νὰ κατορθώσῃ μία ἄλλη Ἑλληνικὴ δύναμις ἀπὸ τὸν Βορρᾶν, ἡ *Μακεδονία*.

α. — Οἱ παλαιοὶ χρόνοι τῆς Μακεδονίας.

Τὸ Βόρειον μέρος τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου.
— Τὸ πρὸς Βορρὰν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ πρὸς Νότον τοῦ Δουνάβεως ἀπὸ τὴν Ἀδριατικὴν θάλασσαν ἕως τὸν Εὐξείνιον Πόντον πλατὺ μέρος τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου εἶναι τόπος πολὺ ὀρεινὸς καὶ τραχὺς. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες τὸν διήρουν εἰς τρεῖς χώρας, τὴν Ἰλλυρίαν πρὸς δυσμὰς, τὴν Θράκην πρὸς Ἀνατολάς, εἰς δὲ τὸ μέσον καὶ νοτιώτερον τὴν Μακεδονίαν.

Ἡ πρὸς Βορρὰν τῆς Ἡπείρου **Ἰλλυρία**, ἡ ὁποία εἶναι σκεπασμένη ἀπὸ ὄρη καὶ ἀγρονος χώρα (ταυτίζεται περίπου πρὸς τὴν σημερινὴν Ἀλβανίαν) δὲν ἀνέπτυξεν ἱστορικὸν βίον. Ἡ δὲ **Θράκη** ἔγινε τὸ κέντρον τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας κατὰ τοὺς Μεσαιωνικοὺς χρόνους μὲ τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἀπὸ τοὺς παλαιούς χρόνους ἦσαν ὀνομαστά τὰ Ἀνατολικά παράλια αὐτῆς, ὁ Εὐξείνιος Πόντος, ὁ Βόσπορος, ἡ Προποντίς, ὁ Ἑλλήσποντος. Κατὰ δὲ τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν κατεφείτο ἀπὸ βαρβάρους λαοὺς. Ἀλλ' ἡ Μακεδονία ἦτο ἡ χώρα ἡ πρωριωμένη διὰ μέγα μέλλον.

Ἡ Μακεδονία. — Πέραν τοῦ ὄρους Ὀλύμπου, πρὸς Β. τῆς Θεσσαλίας, ἐκτείνεται μία μεγάλη ὀρεινὴ χώρα. Πρὸς Α. ἔχει τὴν Θράκην, πρὸς Δ. φθάνει ἕως τὴν Ἡπείρον καὶ τὴν Ἀλβανίαν. Ἡ χώρα αὕτη εἶναι γεμάτη ἀπὸ ὑψηλὰ βουνά, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἄλλοτε σκεπασμένα μὲ πυκνότατα δάση. Τὰ ὄρη περικλείουν πολλὰς πεδιάδας, αἱ ὁποῖαι ἔχουν πολὺ μεγάλην εὐφορίαν.

Δύο μεγάλοι ποταμοί, ὁ Ἀξιὸς καὶ ὁ Στρυμών, διαρρέουν τὴν χώραν καὶ χύνονται ὁ μὲν εἰς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον, ὅπου εἶναι ἡ Θεσσαλονίκη, ὁ ἄλλος εἰς τὸν Στρυμονικὸν κόλπον. Πρὸς Α. τῶν ἐκβολῶν τοῦ Στρυμόνος εἶναι τὸ ὄρος **Παγαῖτον**, τὸ ὁποῖον ἄλλοτε εἶχε μεταλλεῖα χρυσοῦ. Μεταξὺ δὲ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἀξιοῦ καὶ τοῦ Στρυμόνος προχωρεῖ πρὸς τὴν θάλασσαν μία, χερσόνησος, ἡ ὁποία διαιρεῖται εἰς τρεῖς γλώσσας. Ἡ χερσόνησος αὕτη ὀνομάζεται **Χαλκιδική**, διότι ἐκεῖ εἶχον κτίσει πολλὰς ἀποικίας οἱ Χαλκιδεῖς. Εἰς τὴν μίαν ἐξ αὐτῶν, τὴν Ἀνατολικήν, ὑψώνεται τὸ ὄρος **Ἄθως**, τὸ περίφημον διὰ τὰ Βυζαντινὰ μοναστήρια **Ἄγιον Ὅρος**.

Αἱ πόλεις τῆς Μακεδονίας.— Ἀπὸ τὰς ἀρχαίας πόλεις τῆς Μακεδονίας σφίζονται ἕως σήμερον ἡ *Βέροια* καὶ ἡ *Ἔδεσσα*, (τὰ Βοδενά). Ἡ Ἔδεσσα ἦτο ἡ παλαιὰ πρωτεύουσα τῶν Μακεδόνων βασιλέων. Πλησίον εἶναι ἡ κατόπιν πρωτεύουσα ἡ *Πέλλα*, παρὰ τὰ σημερινὰ *Γιαννιτσά*, ὅπου ἔγινεν ἡ ἔνδοξος μάχη τοῦ 1913, κατόπιν τῆς ὁποίας ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς εἰσῆλθε καὶ ἀπηλευθέρωσε τὴν *Θεσσαλονίκην*. Ἡ μεγάλη δὲ αὕτη πόλις ἐκτίσθη ἀργότερα, ἔγινεν ἡ πρωτεύουσα πόλις τῆς Μακεδονίας καὶ ὑπῆρξεν ἐπὶ τῆς Βυζαντινῆς Αυτοκρατορίας μία ἀπὸ τὰς σπουδαιότερας Ἑλληνικὰς πόλεις.

Οἱ Μακεδόνες.— **Αἱ Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι.**— Οἱ Μακεδόνες ἦσαν ρωμαῖοι καὶ φιλοπόλεμοι, συγγενεῖς μὲ τοὺς Ἑλληνας, ἔγιναν δὲ τέλειοι Ἑλληνες, ὅταν ἤλθον εἰς στενωτέραν σχέσιν μὲ τοὺς κατοίκους τῆς κυρίως Ἑλλάδος. Εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Μακεδονίας ὑπῆρχον πολυάριθμοι ἀποικίαι τῶν Ἑλλήνων, ἰδίως τῶν Ἀθηναίων. Ἡ σπουδαιότερα ἦτο ἡ *Ἀμφίπολις*, πλησίον τῶν ἐκβολῶν τοῦ Στρυμόνος. Αἱ Ἑλληνικαὶ δὲ αὗται ἀποικίαι συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ διασώσουν τὸν πολιτισμὸν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ νὰ ἐξημερώσουν τοὺς κατοίκους, οἱ ὅποιοι πρωτύτερα ἦσαν ἀπολίτιστοι.

Ἡ παλαιότερα ἱστορία.— Κατ' ἀρχὰς οἱ Μακεδόνες ἦσαν διηρημένοι εἰς πολλὰς φυλάς, ἐκάστη τῶν ὁποίων εἶχε τὸν ἰδικὸν τῆς βασιλείας. Εἰς ἀπὸ τοὺς βασιλικοὺς οἴκους, ὁ ὁποῖος ἐκαυχᾶτο, ὅτι κατήγετο ἀπὸ τοὺς Ἡρακλεΐδας, κατῴρθωσε νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν κυριαρχίαν του εἰς ὅλην τὴν Μακεδονίαν.

Οἱ βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους ἔγιναν ὑποτελεῖς τοῦ Μεγάλου βασιλέως. Μόνον ὁ Ἀλέξανδρος, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ ὁποίου συνέβη ἡ μεγάλη ἐπιδρομὴ τοῦ Ξέρξου, εἶχε συνάψει φιλικὰς σχέσεις μὲ τὰς Ἀθήνας. Αὐτὸς ἐπῆγε τὴν παραμονὴν τῆς μάχης τῶν Πλαταιῶν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἑλλήνων, διὰ νὰ εἰδοποιήσῃ ὅτι οἱ Πέρσαι ἤτοι μάλιστα οὐκ ἐπιτεθοῦν ἐναντίον των. Διὰ ταῦτα στενὸς σύνδεσμός συνήνωσε τὸν Ἀλέξανδρον μὲ τοὺς Ἑλληνας καί, ὅταν αὐτὸς ἔστειλεν ἵππους ν' ἀγωνισθοῦν εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, ἔγιναν δεκτοὶ εἰς τὸ ἀγώνισμα. Τοῦσο ἐσήμενεν ὅτι ἐθεωρεῖτο ὡς Ἕλλην.

·Ο Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς εἰς τὴν Μακεδονίαν.—

Εἰς ἄλλος βασιλεὺς μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον, ὁ Ἀρχέλαος, εἰργάσθη δραστηρίως διὰ νὰ κάμῃ ἰσχυρὸν τὸ βασίλειόν του καὶ διὰ νὰ εἰσαγάγῃ τὸν πολιτισμὸν εἰς τὴν χώραν του.

Ὁ Ἀρχέλαος ὑπεστήριξε τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας. Εἰς τὴν αὐλήν του ἐπροσκάλεσε περιφίλους Ἑλληνας ποιητὰς καὶ καλλιτέχνας. Ὁ μέγας ποιητὴς *Εὐριπίδης* παρέμεινε πλησίον του, ὁ μέγας ζωγράφος *Ζεῦξις* διεκόσμησε τὸ παλάτιόν του καὶ τοὺς ναοὺς τῆς πρωτεύουσής του. Εἰς τὸν ἀπολίτιστον ἐκεῖνον τόπον εἰσήγαγεν ὁ Ἀρχέλαος τὰς ἀρχὰς τοῦ πολιτισμοῦ, ἥτοι τὴν τάξιν εἰς τὸν πολιτικὸν βίον, τὰ γράμματα καὶ τὴν τέχνην.

·Ο βίος τῶν Μακεδόνων.—Κατὰ τοὺς παλαιότερους χρόνους οἱ Μακεδόνες ἔζων σχεδὸν ὅπως οἱ Ἕλληνες τῶν Ὀμηρικῶν χρόνων. Καὶ τὸ πολίτευμά των ἦτο ὅμοιον μὲ τὰ πανάρχαια Ἑλληνικὰ πολιτεύματα τῆς Ἑλλάδος. Ὁ βασιλεὺς ἦτο ὁ στρατηγὸς τοῦ λαοῦ του, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ὁ ἀνώτατος ἱερεὺς καὶ ὁ ἀνώτατος δικαστής. Εἶχε περὶ ἑαυτὸν τοὺς εὐγενεῖς, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἰσχυροί, καὶ τοὺς ὁποίους ὤφειλε ν' ἀκούῃ. Ὁ λαὸς εἶχε μένει ἀμόρφωτος καὶ ἄξεστος. Ὁ βίος τῶν πόλεων εἶχεν ὀλίγον ἀνυπτυχθῇ, οἱ περισσότεροι ἔζων εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν καὶ ἐφύλαττον τὰ πρόβατα εἰς τὰ βουνά.

Οἱ δὲ εὐγενεῖς ἦσαν οἱ μεγάλοι κτηματῆαι, οἱ ὅποιοι ἐπερνοῦσαν τὸν καιρὸν των εἰς τὸ νὰ κυνηγοῦν καὶ νὰ κάμνουν πόλεμον κατὰ τῶν βαρβάρων. Πολὺ ηὐχαριστοῦντο νὰ κάθηνται εἰς τὰ συμπόσια καὶ νὰ πίνουν, πολλάκις δὲ ἤρχοντο εἰς ἐρίδας καὶ συνεπλέκοντο πρὸς ἀλλήλους. Τόσον δὲ πολεμικοὶ ἦσαν, ὥστε ἐκεῖνος, ὃς ὁποῖος δὲν εἶχε φονεύσει ἀκόμη ἓνα κάπρον, δὲν ἦτο δεκτὸς νὰ κάθηται εἰς τὰ συμπόσια. Ἐννοεῖται ὅτι σφοδροὶ ἐμφύλιοι ἀγῶνες ἐγίνοντο μεταξὺ τῶν βασιλείων καὶ τῶν εὐγενῶν.

Καὶ αὐτὴν τὴν βασιλείαν τοῦ Ἀρχελαοῦ, ἡ ὁποία ἦτο περισσότερον πολιτισμένη, ἠκολούθησαν ταραχαὶ καὶ φόνοι. Διότι ὁ βιαστικὸς ἐκεῖνος πολιτισμὸς ἦτο ἀκόμη ἐπίπλαστος καὶ περιωρίζετο εἰς τὴν αὐλήν, δὲν εἶχεν εἰσχωρήσει εἰς τὸν λαόν. Οὕτω κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 4ου αἰῶνος π. Χ. ἡ Μακεδονία διήλθε πολὺ ταραχώδη ἐποχὴν. Καθ' ὃν χρόνον πολλοὶ μνηστῆρες ἐμάχοντο διὰ τῶν ὅπλων καὶ τῆς βίας νὰ καταλάβουν τὸν θρόνον, οἱ γει-

τονικοί βάρβαροι λαοὶ τῆς Ἰλλυρίας καὶ τῆς Θράκης εἰσώρμησαν εἰς τὴν χώραν. Ἀπὸ τὴν ἐπικίνδυνον αὐτὴν θέσιν ἔσωσε τὴν Μακεδονίαν ἡ ἀνοδος εἰς τὸν θρόνον τοῦ Φιλίππου τοῦ Β'.

Ἡ ἀνατροφή καὶ ὁ χαρακτήρ τοῦ Φιλίππου.—

Κυρίως δὲ ἡ Μακεδονία ἐμεγάλωσεν ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Φιλίππου Β'. Ὅταν ἦτο νέος ὁ Φίλιππος, εἶχεν ὀδηγηθῇ, ὡς εἶδομεν, ὁμηρος εἰς τὰς Θήβας. Ἐκεῖ ἔμεινε τρία ἔτη καὶ ἀντεγράφη κατὰ τὸν Ἑλληνικὸν τρόπον. Ἡ διαμονὴ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐτελειοποίησε τὰ καλὰ προτερήματα αὐτοῦ. Εἰς τὰς Θήβας ὁ Φίλιππος ἔμαθε τὴν στρατιωτικὴν τέχνην μὲ ὅλους τοὺς χρησίμους νεωτερισμούς, τοὺς ὁποίους εἶχεν εἰσαγάγει ὁ Ἐπαμεινώνδας. Ἐκεῖ προσέτι ἔμαθε πῶς ὀφείλει εἰς ἀρχῶν νὰ φέρεται πρὸς τοὺς ὑπηκόους του καὶ πρὸς τοὺς ξένους λαοὺς, δηλαδὴ τὴν πολιτικὴν, ὅπως λέγομεν σήμερον. Ἐκτὸς τούτων ἐγνώρισε καὶ ποῖα ἦτο ἡ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Φίλιππος εἶχε τὴν ρώμην καὶ τὴν δραστηριότητα ἑνὸς χωρικοῦ, εἶχε δὲ ὡς Ἕλληνα μεθοδικὸν καὶ ἀνεπτυγμένον πνεῦμα. Εἰς τὸν πόλεμον εἶχεν ἀνδρείαν καὶ καρτερικότητα, εἰς δὲ τὸν καιρὸν τῆς εἰρήνης εἶχε καλοὺς τρόπους καὶ μεγάλην πολιτικὴν σύνεσιν. Πρὸ παντὸς δὲ ἐγνώριζε νὰ κρύπτῃ τὰ σχέδιά του καὶ νὰ περιμένῃ, νὰ μὴ βιάζεται εἰς τὸ νὰ ἐπιδιώκῃ τὴν πραγματοποίησίν των. Ἀνεδείχθη ὁ μεγαλύτερος πολιτικὸς τοῦ ἀρχαίου κόσμου.

Τὰ μεγάλα σχέδια τοῦ Φιλίππου.— Ὅλα, ὅσα ἐδιδάχθη ὁ Φίλιππος ἀπὸ τὴν διαμονὴν του εἰς Ἑλλάδα, τοῦ ἔχρησάμευσαν πολὺ διὰ τὸ μέλλον. Διότι ἦτο φιλόδοξος καὶ εἶχε μεγάλα σχέδια, τὰ ὅποια ἦσαν τὰ ἑξῆς :

1ον) Νὰ κάμῃ τὸ κράτος τοῦ κράτος Ἑλληνικόν, δηλαδὴ πολιτισμένον, τὸ ὅποσον νὰ φθάνῃ ἕως τὴν θάλασσαν.

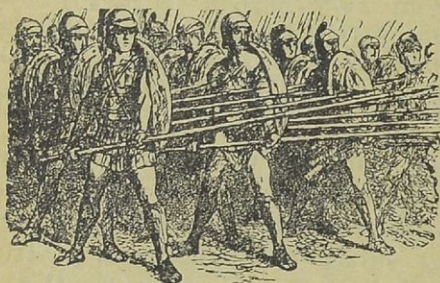
2ον) Νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν κυριαρχίαν ἐπὶ ὅλων τῶν βαρβάρων γειτονικῶν λαῶν, καὶ

3ον) Νὰ ἐπιβάλῃ τὴν κυριαρχίαν του εἰς ὅλους τοὺς Ἕλληνας, νὰ τοὺς ἐνώσῃ καὶ νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ εἰς κοινὴν ἐκστρατείαν ἐναντίον τῶν Περσῶν.

Ὁ Φίλιππος ἔβαλεν εἰς ἐνέργειαν τὴν ἐκτέλεσιν τῶν μεγάλων σχεδίων του μὲ ἀξιοθαύμαστον ἐπιμονὴν καὶ πολιτικὴν ἱκα-

νότητα. Τὰ πάντα μετεχειρίσθη πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ του, τὴν δύναμιν, τὴν πανουργίαν, τὸ χρῆμα Εἶχε δὲ ἡ Μακεδονία ἀφθόνους χρηματικούς πόρους καὶ ἰδίως ἀπὸ τὰ μεταλλεῖα χρυσοῦ, τὰ ὅποια ἤσαν εἰς τὸ ὄρος Παγγαῖον.

Ὁ Μακεδονικὸς στρατός.—Τὸ πρῶτον ἔργον τοῦ Φιλίππου ἦτο νὰ ἐτοιμάσῃ τὸ ὄργανον τῆς νίκης, δηλαδὴ τὸν στρα-

Ἡ Μακεδονικὴ φάλαγξ. — Μυκιδόνες ἐφορμῶντες. — Μακεδὼν ἐνοπλος.

τόν. Ὡς πρότυπον ἔλαβεν ὁ Φίλιππος τοὺς Ἑλληνικοὺς στρατοὺς, καὶ ἰδίως τοὺς ἀρίστους, τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Θηβῶν. Ἐκαμεν ὁμῶς μεγάλας τελειοποιήσεις εἰς τὸν ὅπλισμόν καὶ εἰς ὅλην τὴν διοργάνωσιν.

Ἡ σπουδαιοτέρα καινοτομία ἦτο ὅτι ἔκαμε τὸν στρατὸν μόνιμον, ἐνῷ οἱ Ἑλληνικοὶ στρατοί, ἐκτὸς τοῦ Σπαρτιατικοῦ, ἀπετελοῦντο ἀπὸ στρατιώτας οἱ ὅποιοι συνεκαλοῦντο μόνον ἐν καιρῷ πολέμου. Οἱ χωρικοὶ τῆς Μακεδονίας ἔγιναν ἐξαίρετοι στρατιῶται, οἱ δὲ φιλοπόλεμοι εὐγενεῖς ἔγιναν λαμπροὶ ἵππεις καὶ ἀξιωματικοί. Στρατιώτας καὶ εὐγενεῖς ἐξηνάγκασεν ὁ Φίλιππος εἰς

αυστηροτάτην πειθαρχίαν, εἰς τακτικά γυμνάσια, εἰς μεγάλας καὶ κοπιώδεις πορείας.

Ὁ πυρὴν τοῦ στρατοῦ, ὁ ὁποῖος ἦτο πάντοτε ἑτοιμος, ὑπῆρξεν ἡ **φάλαγξ**. Οἱ στρατιῶται ἦσαν ὀπλισμένοι μὲ περικεφαλαίαν, μικρὰν στρογγυλὴν ἀσπίδα, καὶ πολὺ μακρὰν λόγχην (6—7 μέτρων), ἡ ὁποία ἐλέγετο **σάρισσα**. Κατὰ τὴν ὥραν τῆς μάχης ἡ φάλαγξ εἶχε στενὸν μέτωπον καὶ μέγα βάθος τὸ ὁποῖον ἀπετελεῖτο ἀπὸ 16 σειρὰς πολεμιστῶν. Αἱ πρῶται ἕξ σειραὶ ἐκράτουν τὰς σαρίσσας προτεταμέναις πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐχθροῦ. Οὕτω κάθε στρατιώτης τῆς πρώτης σειρὰς ἦτο προφυλαγμένος ἀπὸ 5 σαρίσσας τῶν ὀπισθεν αὐτοῦ. Οἱ δὲ ἄνδρες τῶν τελευταίων τάξεων ὑπεετήριζον τοὺς συντρόφους των καὶ ἀντικαθίστανον τοὺς πληγωμένους τῶν πρώτων τάξεων. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ φάλαγξ ἐγίνετο ἐν ἀληθῆς κινητὸν φρούριον, τὸ ὁποῖον ὑπεετήριζον σειραὶ λογχῶν καὶ τὸ ὁποῖον ἐσάρωνεν ὅλα ἐμπρός, ὅταν ἐπροχώρει εἰς ὁμαλὸν ἔδαφος.

Εἰς τὰ πλάγια τῆς φάλαγγος ἦτο τὸ εὐκίνητον πεζικόν, οἱ ἐλαφροὶ πελτασταὶ μὲ τὴν μικρὰν τῶν ἀσπίδα, ἡ ὁποία ἐλέγετο **πέλιτη**, ὅμοιοι μὲ τοὺς Ἀθηναίους πελταστὰς. Ἦσαν δὲ οὗτοι κατάλληλοι διὰ τὰς ταχείας κινήσεις, διὰ ν' ἀναρριχῶνται λόφους, διὰ τὴν καταδίωξιν. Πολὺ δὲ ἰσχυρὸν ἦτο τὸ σῶμα τοῦ ἵππικοῦ. Οἱ ἵππεῖς ἦσαν σπεπκομένοι μὲ σιδηρᾶς πανοπλίας. Οἱ εὐγενεῖς ἵππεῖς ἐλέγοντο **εταῖροι** (φίλοι, σύντροφοι) καὶ ἔζων πλησίον τοῦ βασιλέως ὡς σωματοφύλακες αὐτοῦ.

Διὰ τὴν πολιορκίαν δὲ τῶν πόλεων κατεσκεύασεν ὁ Φίλιππος διαφόρους μηχανάς, ἄλλας διὰ νὰ ρίπτουν πέτρας, ἄλλας διὰ νὰ κτυποῦν τὰ τείχη, πύργους κινητοὺς διὰ νὰ φθάνουν οἱ στρατιῶται ἕως τὰ τείχη καὶ ἄλλα μηχανήματα.

β.—Ὁ Φίλιππος καὶ οἱ Ἀθηναῖοι.

Αἱ Ἀθῆναι.— Κατὰ τὴν ἐπιδίωξιν τῶν σκοπῶν τοῦ ὁ Φίλιππος ἦλθεν εἰς σύγκρουσιν μὲ τοὺς Ἀθηναίους. Τὸ πρῶτον σχέδιον τοῦ Φιλίππου ἦτο νὰ φθάσῃ εἰς τὴν θάλασσαν, ἀλλ' ἐκεῖ εἰς τὴν Χαλκιδικὴν ἡ παραλία ἦτο γεμάτη ἀπὸ πλουσίας ἀποικίας τῶν Ἀθηναίων. Ἦτο λοιπὸν ὁ φυσικὸς ἐχθρὸς τῶν Ἀθηναίων, οἱ ὁποῖοι εἶχον τὴν δύναμιν ν' ἀντισταθοῦν.

Αἱ Ἀθηναῖαι εἶχον ἀναλάβει μικρὸν κατὰ μικρὸν δυνάμεις μετὰ τὰς συμφορὰς τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ ἦσαν πάντοτε μεγάλη ἐμπορικὴ πόλις. Εἶχον προσέτι ἀναδημιουργήσει τὸν πολεμικὸν στόλον των καὶ ἐπροσπάθουν νὰ ἐπανακτήσουν τὴν παλαιὰν κυριαχίαν των. Ἡ μεγαλυτέρα δὲ προσοχὴ τῶν Ἀθηναίων ἦτο πάντοτε ἐστραμμένη πρὸς τὸν Ἑλλησπόντον καὶ τὴν Χαλκιδικήν. Διότι ἀπὸ μὲν τὸν Ἑλλησπόντον ἐλάμβανον τὸν σίτον, εἰς δὲ τὴν Χαλκιδικὴν εἶχον τὰς ἀποικίας των.

Πρὸς ἐπιδιώξιν ὅμως τῶν σχεδίων των οἱ Ἀθηναῖοι δὲν εἶχον πλέον ἱκανοὺς ἀρχηγούς, ὥπως κατὰ τὸν προηγούμενον αἰῶνα τὸν Πεισικλῆν. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο ὅτι ὁ λαός, ὁ ὅποιος εἶχε τὴν πραγματικὴν κυβέρνησιν, δὲν ἤξευρε νὰ κυβερνηθῇ μόνος του καὶ δὲν ἤξευρε καλὰ τί ἔπρεπε νὰ ζητῇ. Ἐκεῖνο, τὸ ὅποῖον ἀπεράσισε τὴν μίαν ἡμέραν, τὸ κατεδίκαζε τὴν ἄλλην εἰς τὴν συνέλευσιν. Ἐπειτα οἱ Ἀθηναῖοι δὲν εἶχον πλέον τοὺς στρατοὺς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἀπετελοῦντο ἀπὸ ἀνδρας ἐλευθέρους καὶ οἱ ὅποιοι εἶχον θριαμβεύσει εἰς τὸν Μαραθῶνα καὶ τὴν Σαλαμῖνα. Διότι ὁ στρατὸς των ἀπετελεῖτο ἀπὸ μισθοφόρους. Ἐχρειάζοντο δὲ πολλὰ χρήματα διὰ νὰ κινηθῇ ὁ στρατὸς καὶ ὁ στόλος, δὲν εἶχον δὲ τῶρα τοὺς πλουσίους φόρους τῶν συμμάχων καὶ τὰ χρήματα τὰ εὑρισκον δια φορολογίας τοῦ λαοῦ. Διὰ τοῦτο ὁ λαὸς ἐδίσταζε ν' ἀποφασίσῃ τὸν πόλεμον.

Ὁ Δημοσθένης καὶ ὁ Ἰσοκράτης.— Εἰς τὴν δύσκολον ἐκείνην περίστασιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἤρχιζε νὰ ἐπικρέμαται ἀπὸ τὸν Βορρᾶν ἡ δύναμις τῆς Μακεδονίας, οἱ Ἀθηναῖοι ἐταλαντεύοντο μεταξὺ δύο ἀποφάσεων. Ἄλλοι ἠθέλουν τὴν εἰρήνην μὲ τὸν Φίλιππον καὶ ἄλλοι τὸν πόλεμον. Ἐπειδὴ δὲ αἱ ἀποφάσεις περὶ τῶν ὑποθέσεων τοῦ Κράτους ἐλαμβάνοντο εἰς τὰς συνελεύσεις τοῦ λαοῦ, διὰ τοῦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἰδίως ἤχησαν οἱ **ρήτορες**.

Εἰς τὰς Ἀθήνας ἤχηζε τότε ὁ μεγαλύτερος ρήτωρ τῆς ἀρχαιότητος, ὁ **Δημοσθένης**, ὁ ὅποιος ἦτο ἀδιάλλακτος ἐχθρὸς τοῦ Φιλίππου. Ἄλλοι πάλιν Ἀθηναῖοι, ὥπως ὁ ρήτωρ **Αἰσχίνης**, ἰδίως ὁ ρητοροδιδάσκαλος **Ἰσοκράτης**, ὁ στρατηγὸς **Φωκίων**, ἦσαν μὲ τὸ μέρος τοῦ Φιλίππου. Ὁ Ἰσοκράτης ὠνειρεύετο τὴν συνένωσιν ὅλων τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τῶν Περσῶν, ὑπεστήριζε

δηλαδή μίαν *πανελλήνιον* πολιτικήν. Οἱ ἄλλοι πατριῶται δὲν κατεδέχοντο ποτὲ νὰ γίνῃ ἡ πατρίς των μία ἀπλῇ ἐπαρχία, ἔστω καὶ ἐνὸς μεγάλου Ἑλληνικοῦ κράτους. Ἡγάπων τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς πόλεώς των, ἡ ὁποία ἦτο τὸ ἰδικόν των κράτος. Ὁ πατριωτισμός των ἦτο πολὺ στενός, ἦτο ὅμως ὑπερήφανος, ἦτο ἄξιος σεβασμοῦ καὶ θαυμασμοῦ. Ἦθελον ν' ἀνακτήσῃ ἡ πόλις των τὴν παλαιάν τῆς δόξαν καὶ ν' ἀναλάβῃ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος. Τὸν ὑπερήφανον αὐτὸν πατριωτισμὸν ἀπηθανάτισεν ὁ Δημοσθένης.

Οἱ λόγοι τοῦ Δημοσθένους.—Μὲ ἄξιοθαύμαστον δραστηριότητα καὶ ἐπιμονὴν εἰργάσθη ὁ Δημοσθένης, διὰ νὰ κατορθώσῃ νὰ γίνῃ μέγας ρήτωρ καὶ ἔπειτα διὰ νὰ πολεμήσῃ διὰ τῶν φλογερῶν λόγων του τὸν Φίλιππον.

Ἡ ἀρχὴ τοῦ σταδίου του ὑπῆρξε πολὺ δύσκολος. Ἐμεινεν ὀρφανὸς ἀπὸ ἐνωρίς, ἔχασε τὴν περιουσίαν του, ἐδυσκολεύετο δὲ πολὺ εἰς τὴν ὁμιλίαν. Ὅταν ἐπαρουσιάσθη διὰ πρώτην φορὰν εἰς τὴν συνέλευσιν τοῦ λαοῦ, ὅλοι ἐγέλασαν, διότι ἦτο τραυλός. Μὲ τὴν ἰσχυρὰν ὅμως ἐπιμανήν του ὅχι μόνον τὸ ἐλάττωμα αὐτὸ διώρθωσε, ἀλλὰ καὶ κατώρθωσε ν' ἀποκτήσῃ τόσῃν δυνάμει λόγου, ὥστε νὰ συμπαρασύρῃ τὸν λαὸν (1).

Εἰς τὸν Φίλιππον ἔδλεπεν ὁ Δημοσθένης τὸν ἐχθρὸν τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων. Οὐτε μίαν στιγμὴν δὲν ἔπαυσε νὰ παρακινῇ τοὺς συμπολίτας του ν' ἀγωνισθοῦν ἐναντίον αὐτοῦ μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις των. Αὐτὸ τὸ θέμα ἔχουν δύο σειραὶ περιφήμων λόγων τοῦ Δημοσθένους, οἱ ὁποῖοι ἀνομάζονται *Φιλιππικοὶ* καὶ *Ὀλυνθιακοὶ* (ἀπὸ τὴν πόλιν Ὀλυνθον εἰς τὴν Χαλκιδικήν). Οἱ φλογεροὶ λόγοι καὶ ἡ ὀρμητικὴ εὐγλωττία τοῦ Δημοσθένους πολλὰς φορὰς ἐξύπνησαν τὸ θάρρος τῶν Ἀθηναίων καὶ ἔκαμαν τὸν Φίλιππον ν' ἀπελπισθῇ. Ὁ Δημοσθένης τοὺς ἐνθυμίζει τὴν παλαιάν δόξαν καὶ τοὺς ἐξορκίζει εἰς τὸ ὄνομα τῶν Μαραθωνομάχων. Εἶναι ἐν ἀπὸ τὰ ὠραιότερα διδάγματα τῆς ἱστορίας ὁ ἀγὼν τῶν δύο αὐτῶν ἀνθρώπων, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ εἰς ἦτο ὠπλισμένος μὲ τὴν δυνάμει τοῦ λόγου καὶ ὁ ἄλλος μὲν τὴν δυνάμει τοῦ ξίφους.

(1) Ὁ διδάσκαλος ἄς ἀναφέρῃ τὰ περὶ Δημοσθένους θρυλούμενα (ἀπὸ τὸν Πλούταρχον).

Ὁ Φίλιππος ἐκτείνει τὴν Μακεδονίαν ἕως τὴν θάλασσαν.—Εἵκοσι ἔτη ἐχρειάσθη ὁ Φίλιππος διὰ νὰ κατορθώσῃ τὰ σχέδιά του (358—338). Δὲν ἐτόλμησε νὰ συγκρουσθῇ κατὰ μέτωπον μὲ τοὺς Ἑλληνας, διότι ἐφοβεῖτο τὴν δύναμιν των, ἰδίως τῶν Ἀθηναίων. Ἀλλὰ μὲ θαυμασίαν ὑπομονὴν καὶ σύνεσιν ἐξεμεταλλεύθη κάθε εὐκαιρίαν, διὰ ν' ἀναμειγνύεται εἰς τὰς ὑποθέσεις των. Μετεχειρίζετο καλῶς ὅσας πόλεις ἐζήτουν τὴν βοήθειάν του καὶ ἐφρόντιζε νὰ εἶναι πάντοτε σύμμαχος μιᾶς πόλεως, ἢ ὅποια εὕρισκετο εἰς πόλεμον ἐναντίον μιᾶς ἄλλης. Οὕτω κατῴρθωνε μικρὸν κατὰ μικρὸν νὰ ἔχῃ φίλους εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ ἐκτείνειν τὸ κράτος του.

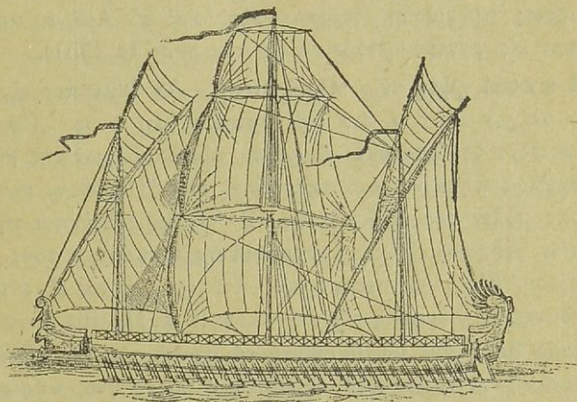
Ἀποῦ συνεπλήρῳσεν ὁ Φίλιππος τὸ ἔργον του εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἔκαμε τὸ βασιλείον του τὸ ἰσχυρότερον κράτος τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου, ἤρchiσε νὰ καταβαίῃ πρὸς τὴν θάλασσαν. Κατὰ πρῶτον τοῦ ἐκίνησαν τὴν ὄρεξιν νὰ μεταλλεῖα χρυσοῦ τοῦ Παγγαίου. Ἐπειτα εἶχεν ἀνάγκην ἀπὸ τὴν παραλιακὴν χώραν τοῦ Αἰγαίου πελάγους διὰ νὰ ἔχῃ διέξοδον πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ νὰ συγκοινωνῇ μὲ τὰς ἄλλας χώρας. Μίαν πρὸς μίαν ἤρchiσε νὰ κυριεύῃ τὰς Ἑλληνικὰς ἀποικίας τῆς παραλίας,

Ὁ ἱερὸς πόλεμος.—Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην οἱ Φωκεῖς ἔκαμαν τὴν ἱεροσυλίαν νὰ καλλιεργήσουν ἕνα ἱερὸν ἀγρόν, ὁ ὁποῖος ἀνήκεν εἰς τὸ Μαντεῖον τῶν Δελφῶν. Οἱ ἀμφικτίονες, οἱ ὁποῖοι εἶχον τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος ὑπὸ τὴν προστασίαν των, κατεδίκασαν τοὺς Φωκεῖς εἰς πρόστιμον. Οὗτοι ὅμως ἠρνήθησαν νὰ πληρώσουν. Ἀμέσως ὁ Φίλιππος εὗρεν εὐκαιρίαν νὰ δώσῃ τὴν βοήθειάν του εἰς τὸν θεὸν καὶ ἔτρεξε μὲ στρατόν. Οἱ στρατιῶται τοῦ Φιλίππου ἐδάδισαν εἰς τὴν μάχην ἔχοντες στέφανον δάφνης εἰς τὴν περικεφαλαίαν, διὰ νὰ δείξουν ὅτι μάχονται ὑπὲρ τοῦ Ἀπόλλωνος. Οἱ ἱερόσυλοι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ ἱερὸς οὗτος πόλεμος, ὅπως ὠνομάσθη, ἔδωκεν εἰς τὸν Φίλιππον τὴν εὐκαιρίαν νὰ εἰσέλθῃ διὰ πρώτην φοράν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Διότι οἱ Φωκεῖς ἐδιώχθησαν ἀπὸ τὸ Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον καὶ ἡ θέσις των ἐδόθη εἰς τὸν Φίλιππον.

Κατὰ τὴν περίστασιν αὐτὴν κατέλαβεν ὁ Φίλιππος τὴν Θεσσαλίαν, διὰ νὰ τὴν καθησυχάσῃ ὁλοκλήρως ἀπὸ ταραχάς. Ἐτρεξε καὶ εἰς τὰς Θεοδοπίδας διὰ νὰ κυριεύσῃ τὰς πόλεις αὐτὰς τῆς

Ἑλλάδος. Ἄλλ' αἱ Ἀθηναίαι εἶχον ὀπλισθῆ καὶ ὁ Φίλιππος φοβηθεὶς ἐσταμάτησε δι' ὀλίγον χρόνον (352).

Ἡ σύγκρουσις μετὰ τὰς Ἀθῆνας.—Δὲν ἦτο πλέον δυνατὸν ν' ἀπατηθῇ κανεὶς διὰ τὰ σχέδια τοῦ Φιλίππου. Ἦτο φανερόν, ὅτι ἐξήτει τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος. Αἱ μεγάλαι πόλεις, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἀγωνισθῆ διὰ νὰ τὴν λάβουν, θὰ τὸ ἐπέτρεπον ; Ἀπὸ τὴν Σπάρτην καὶ τὰς Θήβας δὲν εἶχε νὰ φοβηθῇ τίποτε, διότι αἱ Θῆβαι εἶχον πολὺ καταπέσει, ἡ δὲ Σπάρτη ἦτο

Ἀθηναϊκὴ τριῆρης κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Δημοσθένους.

πολὺ μακράν. Ἐμείναν αἱ Ἀθηναίαι, ὅπου ἦτο φλογερὸν τὸ πατριωτικὸν αἶσθημα. Ὁ Δημοσθένης κατώρθωσε νὰ κάμῃ τὴν πατρίδα του τὸ φρούριον τῆς «ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος». Κατὰ τὴν περίστασιν ἐκείνην ἐξεφώνησεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Δήμου τὸν πρῶτον Φιλιππικόν :

«Πότε λοιπόν, Ἀθηναῖοι, πότε θὰ πράξετε τὸ καθήκον σας ; ποῖον νέον γεγονὸς περιμένετε ; ὅταν, μὰ τὸν Δία, μᾶς βιάσῃ ἡ ἀνάγκη. Ἄλλ' ἐγὼ διὰ τοὺς ἐλευθέρους ἀνθρώπους νομίζω ὅτι μεγαλυτέρα ἀνάγκη εἶναι ἢ αἰσχύνη ἕνεκα τῶν πραγμάτων. Ἡ θέλετε, εἰπετέ μου, τριγυρίζοντες εἰς τὴν ἀγοράν, νὰ ἐρωτᾶτε οἱ μὲν τοὺς δέ. «Ἐ λοιπόν, τί νέα ἔχομεν,». Καὶ τί νεώτερον θέλετε ἀπὸ τοῦτο, ὅτι

Μακεδῶν ἀνὴρ καταπολεμεῖ τοὺς Ἀθηναίους καὶ διενθύνει τὰς ὑποθέσεις τῆς Ἑλλάδος; «Ἀπέθανεν ὁ Φίλιππος; — Ὅχι, μὰ τὸν Δία. — Ἄλλ' εἶναι ἀσθενής»; Καὶ τί σὰς ἐνδιαφέρει; Καὶ ἂν μάλιστα ἀπέθνησκεν, ταχέως σεῖς θὰ ἐκάμνατε ἄλλον Φίλιππον, ἂν τοιοῦτοτρόπως ἔχετε τὸν νοῦν σας εἰς τὰ πράγματα. Διότι οὗτος ἔχει γίνεи μέγας, ὅχι τόσο ἀπὸ τὴν ἰδικήν του δύναμιν, ὅσον ἀπὸ τὴν ἰδικήν μας ἀμέλειαν».

Ἡ ἐντύπωσις τοῦ λαοῦ ὑπῆρξε τόσο μεγάλη, ὥστε ἐψήφισεν ἀμέσως πολεμικὴν παρασκευήν, καὶ αἱ Ἀθηναὶ ἀπὸ τότε εὐρέθησαν εἰς φανερόν πόλεμον μὲ τὸν βασιλέα (351).

Ἡ κατάληψις τῆς Ὀλύνθου. — Ὁ Φίλιππος εἶχε σταματήσει ὀλίγον καιρόν, διὰ νὰ ἀποκαμήσῃ τοὺς Ἀθηναίους. Ἐπροσποιεῖτο ὅτι ἐπολέμει ἐναντίον τῶν βαρβάρων τῆς Θράκης, ὅτε αἰφνιδίως πηγαίνει καὶ πολιορκεῖ τὴν Ὀλυνθον, τὴν σπουδαιότεραν πόλιν τῆς Χαλκιδικῆς. Ἡ Ὀλυνθος ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηνῶν. Τότε ὁ Δημοσθένης ἐξεφώνησε τοὺς Ὀλυνθιακοὺς του. Εἰς τοὺς περιφήμους τούτους λόγους εἶχε τὸ θάρρος νὰ διακηρύξῃ ἐμπρὸς εἰς τὸν λαὸν τὰ σφάλματα αὐτοῦ.

«Τώρα δὲ διατὶ κατήντησαν τὰ πράγματα εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν; ... Διότι ἄλλοτε αὐτὸς ὁ λαὸς ἦτο κύριος τῶν πολιτευμένων καὶ ὅλων τῶν πραγμάτων, τώρα δέ, τὸ ἐναντίον, οἱ πολιτευόμενοι εἶναι κύριοι, καὶ σεῖς ὁ λαὸς ἔχετε χάσει καὶ τὰ χρήματα καὶ τοὺς συμμάχους σας καὶ εἴσθε ὡς ὑπηρέται, καὶ εἴσθε εὐχαριστημένοι ἂν σὰς παρέχουν δωρεὰν εἰσιτήρια διὰ τὰ θέατρα. Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχη τις μέγα φρόνημα, ἂν συνηθίσῃ νὰ κάμνῃ μικρὰ πράγματα».

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐνθουσιάζονται καὶ στέλλουν εἰς τὴν Ὀλυνθον στρατόν. Ἄλλ' ἦτο πολὺ ἄργά, καὶ ὁ Φίλιππος ἐκυρίευσεν τὴν ἰσχυρὰν πόλιν (348). Εἶχε κυριεύσει περὶ τὰς 30 παραλιακὰς πόλεις. Ἡ δὲ θαυμασία διπλωματία τοῦ Φιλίππου συνεπλήρωσε τὸ ἔργον του. Κατῳρώθη νὰ συνάψῃ εἰρήνην μὲ τοὺς Ἀθηναίους καὶ ὑπεσχέθη ὅτι δὲν θὰ τοὺς ἡγόχλει πλέον (346). Ἀφῆκε καὶ ἐπέρασαν ἑξ ἔτη, καὶ αἰφνιδίως ἐπιτίθεται κατὰ τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης. Ἦθελε νὰ κλείσῃ τὸν Ἑλλήσποντον, διὰ νὰ μὴ δύναν-

ται νὰ λαμβάνουν σίτον οἱ Ἀθηναῖοι. Τότε ὁ Δημοσθένης βροντᾷ μὲ τοὺς φλογεροὺς τοῦ λόγους, τρέχει ἀκούραστος παντοῦ, διὰ νὰ εὕρῃ ἐχθροὺς τοῦ Φιλίππου. Εἰς τοὺς στρατοὺς τοῦ βουι-
λέως τῆς Μακεδονίας ἀντιτάσσει ὁ Δημοσθένης τοὺς λόγους του. Διατρέχει τὴν Πελοπόννησον, ἔπειτα τρέχει εἰς τὴν Θράκην καὶ πηγαίνει εἰς τὸ **Βυζάντιον**. Οἱ Ἀθηναῖοι στέλλουν ἰσχυρὸν στόλον, εὐρίσκουν συμμάχους. Ὁ στρατὸς τοῦ Φιλίππου νικᾷται ἀπὸ τὸν παυριωτισμὸν τοῦ Δημοσθένους καὶ ὁ Φίλιππος ἀναγκάζεται ν' ἀποσυρθῇ. Αἱ πόλεις τῆς Θράκης, αἱ ὁποῖαι ἀπηλευθερώθησαν, ἔστειλαν εἰς τὰς Ἀθήνας χρυσοῦν στέφανον καὶ ἱδρυσαν ἕξ εὐγνωμοσύνης βωμοὺς εἰς τὸν Ἀθηναϊκὸν λαόν.

Πρόοδοι τοῦ Φιλίππου εἰς τὴν Ἑλλάδα. — Ἄλλ' αὕτη ὑπῆρξεν ἡ τελευταία νίκη τοῦ μεγάλου ρήτορος καὶ πατριώτου. Ὁ Φίλιππος παρεμόνευε τὴν περίστασιν νὰ ἐπιπέσῃ πάλιν κατὰ τῆς Ἑλλάδος, καὶ εὗρε τὴν εὐκαιρίαν. Μία νέα ἱεροσυλία, τὴν ὅποیان διέπραξαν αὐτὴν τὴν φορὰν οἱ Λοκροί, γείτονες καὶ αὐτοὶ τῶν Δελφῶν, ἐπροκάλεσεν ἄλλον ἱερὸν πόλεμον. Οἱ φίλοι, τοὺς ὁποίους εἶχεν ὁ Φίλιππος εἰς τὴν Ἑλλάδα, κατώρθωσαν ν' ἀνατεθῇ εἰς αὐτὸν ἡ τιμωρία τῶν Λοκρῶν.

Ὁ Φίλιππος κατέρχεται εἰς τὴν Θεσσαλίαν, διέρχεται τὰς Θερμοπύλας, ρίπτεται εἰς τὴν Βοιωτίαν, καὶ ἀντὶ νὰ βῇ κατὰ τῶν Λοκρῶν κυριεύει τὴν **Ἠλάτειαν**. Ἀπὸ ἐκεῖ κρατεῖ τὴν ὁδὸν εἰς τὰς Θήβας καὶ τὴν Ἀττικὴν.

Ἡ τρομακτικὴ εἰδησις ἔφθασε νύκτα εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἀμέσως οἱ ἄρχοντες διατάσσουν νὰ σαλπίσουν αἱ σάλπιγγες ἀνὰ τὰς ὁδοὺς, ν' ἀναρθῶν πυρὰ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν διὰ νὰ εἰδοποιηθῶν οἱ ἀγρόται. Ἡ πόλις εἶναι γεμάτη ἀπὸ θόρυβον. Οἱ κάτοικοι ἐξυπνοῦν, μένουν ἄγρυπνοι, καὶ τὰ ἐξημερώματα συναθροίζονται εἰς τὴν Πνύκα, ὅπου ἐγίνοντο αἱ συνελεύσεις τοῦ λαοῦ. Ὁ κήρυξ καλεῖ νὰ ὁμιλήσῃ ὅστις θέλει. Οὐδεὶς ἀναβαίνει εἰς τὸ βῆμα καὶ ὅλοι στρέφουν τοὺς ὀφθαλμούς των πρὸς τὸν Δημοσθένην. Ὁ μέγας πατριώτης ὁρμᾷ εἰς τὸ βῆμα καὶ ἐξεγείρει μὲ τὴν φλογερὰν εὐγλωττίαν του τὸν πατριωτισμὸν τῶν Ἀθηναίων λέγων εἰς αὐτοὺς τί ἐπιβάλλει ἡ τιμὴ των νὰ κάμουν. Ὁ πόλεμος ἐναντίον τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας ἀποφασίζεται καὶ συνά-

πτουν συμμαχίαν με τοὺς Θηβαίους «*να πολεμήσουν μαζί, διὰ νὰ ὑπερασπισθοῦν τὴν ἐλευθερίαν*».

Ἡ ἐν Χαιρωνείᾳ μάχη (338).—Οἱ σύμμαχοι στρατοί, 35.000 ἄνδρες, ἠνώθησαν εἰς τὴν Βοιωτίαν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῶν Ἀθηναίων στρατηγῶν. Ὁ Φίλιππος με ἰσόπαλον σχεδὸν δύναμιν συνήντησεν αὐτοὺς εἰς τὴν *Χαιρώνειαν*, πλησίον τῶν Θηβῶν. Ὁ Δημοσθένης, ἂν καὶ ἡλικιωμένος (σχεδὸν 50 ἔτων), ἐμάχετο καὶ αὐτὸς ὡς ἄπλοῦς ὁπλίτης.

Γενναίως ἐπολέμησαν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Θηβαῖοι ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας των. Ὁ ἴδιος ὁ βασιλεὺς ὁδηγεῖ τὸ σῶμα, τὸ ὅποσον ἦτο ἀπέναντι τῶν Ἀθηναίων, ὁ δὲ νεαρώτατος υἱὸς τοῦ Ἀλέξανδρος (μόλις 17 ἔτων) τὸ σῶμα ἐναντίον τῶν Θηβαίων. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶναι νικηταὶ με τὴν σφοδρότητα τῆς ἐπιθέσεώς των. Ἀλλ' ἡ πτέρυξ τοῦ Ἀλεξάνδρου τρέπει εἰς φυγὴν τοὺς Θηβαίους. Τότε ἡ Μακεδονικὴ φάλαγξ συντρίβει τὸν συμμαχικὸν στρατὸν. Ὁ ἱερὸς λόχος καταστρέφεται ὁλόκληρος εἰς τὴν θέσιν τοῦ.

Μὲ τὴν ἥτταν εἰς τὴν Χαιρώνειαν κατελύθη ὀριστικῶς ἡ πολιτικὴ ἐλευθερία τῶν Ἑλληνικῶν κρατῶν. Ἀλλ' ἡ ἥττα αὕτη ὑπῆρξε διὰ τοὺς ἡττημένους ὅχι ὀλιγώτερον ἔνδοξος παρὰ διὰ τοὺς νικητάς. «*Εἰς τὸν τάφον των* (λέγει ὁ Παυσανίας) *δὲν ἔχει γραφῇ ἐπιγραφὴ, διότι ἡ τύχη δὲν ἐφάνη εἰς αὐτοὺς ἀνταξία τῆς ἀνδρείας των, ἀλλ' ἐπάνω εἰς αὐτὸν ἔστησαν ἓνα λέοντα, ὁ ὁποῖος ἐνθυμίζει τὴν γενναιότητα τῶν ἀνδρῶν*». Ἐπὶ αἰῶνας πολλοὺς ὁ κολοσσιαῖος ἐκ μαρμάρων λέων τῆς Χαιρωνείας ἐδείκνυε εἰς τὰς μεταγενεστέρας γενεὰς τὴν θυσίαν τῶν φονευθέντων ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος των⁽¹⁾.

Ὁ Φίλιππος ἀρχιστράτηγος τῶν Ἑλλήνων.—Αἱ Ἀθῆναι ἐδείχθησαν μεγάλαι εἰς τὸ πένθος των. Ὅταν ἔμαθον τὴν καταστροφὴν, ὑψώθησαν εἰς τὸ ὕψος τοῦ κινδύνου. Λαμβάνουν βιαστικὰ μέτρα πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πόλεως. Ἀναθέτουν δὲ εἰς τὸν Δημοσθένην νὰ ἐκφωνήσῃ τὸν ἐπιτάφιον λόγον πρὸς τιμὴν τῶν φονευθέντων εἰς τὴν μάχην. Ὁ μέγας ρήτωρ εὗρίσκει καὶ πάλιν λόγους φλογεροὺς, διὰ νὰ ἐνισχύσῃ τοὺς ἡτ-

(1) Τὰ τεμάχια τοῦ κολοσσιαίου λέοντος ἐσφίζοντο σκορπισμένα καὶ ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία τὸν ἀνεστήλωσεν εἰς τὸ ἴδιον μέρος.

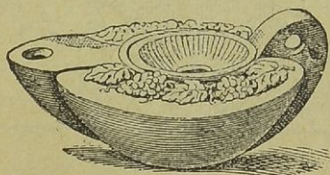
τημένους, λόγους, οἱ ὅποιοι μᾶς συγκινοῦν ἀκόμη καὶ σήμερον μετὰ δύο χιλιάδας ἔτη :

«*Ὅχι, Ἀθηναῖοι, ἀνέκραζεν, ὅχι δὲν ἐκάματε λάθος, ὅτι ἐτρέξατε ν' ἀποθάνετε διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος!*»
Ὅχι, ὀρκίζομαι εἰς τὰ ὁσῆα τῶν προγόνων σας, οἱ ὅποιοι ἔπесαν εἰς τὸν Μαραθῶνα, τὴν Σαλαμῖνα, τὰς Πλαταιάς».

Μετὰ τὴν μάχην ὁ Φίλιππος ἐδείχθη σκληρὸς εἰς τὰς Θήβας, ἀλλὰ προσηνέχθη μὲ τιμὴν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, εἴτε ἀπὸ θυμωσμον πρὸς αὐτοὺς, εἴτε ἀπὸ φόβον, διότι ὁ στόλος των ἦτο ἀκόμη ἀνέπαφος.

Ὁ Φίλιππος ἐπλησίαζε πλέον εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν μεγάλων του σχεδίων. Αἱ ἐπιτυχίαι του δὲν τὸν ἔκομαν νὰ λησμονήσῃ τὸ μέγα καὶ πανελλήνιον σχέδιον. Δὲν ἐζήτησε νὰ ἐκμεταλλευθῇ τὰς νίκας του διὰ νὰ συναθροίσῃ χρήματα ἢ νὰ κατακτήσῃ τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλ' ἐπανάλαβε τὰ σχέδια τοῦ Κίμωνος καὶ τοῦ Ἀγησιλάου, ἐζήτησε νὰ ἐνώσῃ ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἐναντίον τῶν Περσῶν καὶ νὰ τὴν ὀδηγήσῃ εἰς τὴν κατάκτησιν τοῦ κράτους τοῦ Μεγάλου βασιλέως.

Πρὸς τὸν μέγαν τοῦτον σκοπὸν ἐκάλεσεν εἰς τὴν Κόρινθον συνέδριον ὅλων τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων. Ἀντὶ νὰ φανῇ πρὸς τοὺς Ἑλληνας ὡς νικητῆς, ἐπικρουσιάζετο καὶ αὐτὸς καὶ οἱ Μακεδόνες ὡς μέλη τῆς Ἑλληνικῆς οἰκογενείας, μὴ ζητῶν ἄλλο τι παρὰ νὰ λάβῃ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος. Εἰς τοὺς συνηγμένους Ἑλληνας ἐξέθηκε τὸ σχέδιόν του καὶ ἐζήτησε τὴν τιμὴν νὰ ὀδηγήσῃ τὴν Ἑλλάδα ἐναντίον τῶν Περσῶν, οἱ ὅποιοι εἶχον καύσει τοὺς ναοὺς τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Φίλιππος ἀνεκηρύχθη ἀρχιστράτηγος καὶ ἐπέστρεφεν εἰς τὴν Μακεδονίαν διὰ νὰ παρασκευασθῇ, ὅτε αἰφνιδίως ἐδολοφονήθη (336).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Η ΚΑΤΑΚΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ

Ο ΜΕΓΑΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ

α.—Ο Ἀλέξανδρος καὶ οἱ Ἕλληνες.

β.—Ἡ κατάκτησις τῆς Περσίας.

γ.—Ἡ κατάκτησις τοῦ κόσμου.

α.—Ο Ἀλέξανδρος καὶ οἱ Ἕλληνες.

Τὸ μέγα Ἑλληνικὸν σχέδιον.—Ἡ μεγάλη ἐκστρατεία εἰς τὴν Ἀσίαν ἦτο παλαιὸν σχέδιον τῶν Ἑλλήνων, ὥς ἀντεκδικήσεως διὰ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Μεγάλων βασιλέων τῆς Περσίας καὶ τὴν πυρπόλησιν τῶν Ἑλληνικῶν ἱερῶν. Ἀμέσως μετὰ τὸν θρίαμβον ἐναντίον τῶν Περσῶν καὶ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος, ἐσκέφθησαν οἱ Ἕλληνες ν' ἀνεγείρουν τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν καὶ τοὺς ναοὺς, «τοὺς ὁποίους ἔκαυσαν καὶ κατέχωσαν οἱ βάρβαροι».

Αἱ Ἀθηναὶ πρῶται εἶχον σχεδιάσει ν' ἀναλάβουν τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ κάμουν τὴν μεγάλην ἐκστρατείαν. Ὁ Περικλῆς εἶχε συγκαλέσει εἰς συνέδριον ὅλως τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις, διὰ ν' ἀνεγείρουν τὰ πυρποληθέντα ἱερὰ καὶ νὰ ἐξακολούθῃσιν τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Περσῶν μὲ Ἀθηναίους ἀρχηγούς. Τὸν ἴδιον σκοπὸν ἐπεχείρησεν ὁ Κίμων, ἔπειτα ὁ Ἀγσιλάος κατὰ τὸν χρόνον, κατὰ τὸν ὅποιον εἶχεν ἡ Σπάρτη τὴν ἡγεμονίαν.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ ἰδέα τῆς ἀνεκδικήσεως διὰ τὰς ὕδρεις, ἔπειτα ἡ ἰδέα τῆς κατὰκτησεως τῆς Ἀσίας καὶ τῶν θησαυρῶν αὐτῆς, εἶχε γίνει δημοφιλὴς εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Φίλιππος καὶ ὁ

Ἀλέξανδρος ἐξεμεταλλεύθησαν ἐπιτηδείως τὴν ἰδέαν αὐτήν, διὰ νὰ ἐπιτύχουν τὴν φιλοδοξίαν των καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς Ἑλλάδος.

Ἐπειτα ἡ σιγμὴ ἦτο κατάλληλος. Ἡ ἐκστρατεία τῶν Μυρίων τοῦ Ξενοφῶντος, κατόπιν τοῦ Ἀγησιλάου, εἶχον δείξει τὴν ἄδου

Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος. — Προτομή ἀπὸ ἀρχαῖον ἄγαλμα.

ναμίαν τοῦ Περσικοῦ κράτους. Ὅλοι λοιπὸν οἱ Ἕλληνες ἀπὸ καιρὸν ἐπερίμεναν τὴν μεγάλην ἐκστρατείαν μὲ εὐχαρίστησιν.

Ὁ μέγας Ἀλέξανδρος. — Ὁ υἱὸς τοῦ Φιλίππου ὑπῆρξε τόσοσιν μέγας ἀνὴρ, ὥστε τὸ ἔργον τοῦ ἤνοιξε νέαν σπουδαίαν ἐποχὴν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος. Ἦτο ἀκόμῃ 20 ἐτῶν, ὅταν διεδέχθη τὸν πατέρα του, ὡς βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας. Ἦτο δὲ ὡραιότατος· οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ ἦσαν γλυκεῖς καὶ ζωηροί, τὸ δέρμα τοῦ λευκότατον, ἡ κόμη ξανθὴ καὶ σγουρή. Ὅπως δὲ εἰλοιοὶ νέοι εὐγενεῖς τῆς Μακεδονίας, ἔμαθε νὰ ἱππεύῃ καὶ ν' ἀγωνί-

ζεται. Ἰππευεν ἓνα ἵππον, τὸν ὅποιον ἔλεγον Βουκεράλαν, μόνος δὲ αὐτὸς εἶχε κατορθώσει νὰ τὸν δαμάσῃ.

Ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε προσέτι καὶ μεγάλα ἠθικὰ χαρίσματα. Ἦτο δρυστήριος, δὲν ἤξευρε τί εἶναι φόβος, δὲν τὸν ἐκούραζον οὔτε αἱ στερήσεις, οὔτε οἱ κίνδυνοι. Ἡ ψυχὴ του ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας ἐπέτα πρὸς ἡρωϊκὰς πράξεις, καὶ διὰ τοῦτο ἐθαύμαζε τὸν Ὅμηρον καὶ τοὺς ἥρωάς του, τὴν νύκτα μαζὶ μὲ τὸ ἐγχειρίδιον ἔδανε τὴν Ἰλιάδα εἰς τὸ προσκεφάλαιόν του. Ὁ ἀγαπητός του ἥρωας ἦτο ὁ Ἀχιλλεύς, τὸν ὅποιον ἐπέρασεν εἰς τὴν πραγματικότητα.

Ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ὁ Ἀριστοτέλης.— Εἶχε δὲ διδάσκαλον τὸν μέγαν φιλόσοφον Ἀριστοτέλην. Ὁ μεγαλύτερος κατακτητὴς τοῦ κόσμου ἐγεννήθη, ὅταν ἔζη ὁ μεγαλύτερος φιλόσοφος τοῦ Κόσμου. Ὅταν ἐγεννήθη ὁ Ἀλέξανδρος, ὁ Φίλιππος ἔγραψεν εἰς τὸν Ἀριστοτέλην: «Μάθε ὅτι ἐγεννήθη εἰς ἐμὲ υἱός. Δοξάζω τοὺς θεοὺς, διότι μοῦ ἔδωκαν τὸ παιδί αὐτό, ἀλλ' ἀκόμη περισσότερον τοὺς δοξάζω, ὅτι ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον τὸν καιρὸν ποῦ ζῆς καὶ σύ».

Ἡ διδασκαλία τοῦ Ἀριστοτέλους ἤνοιξεν εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀπεράντους ὀρίζοντας, ἠϋξῆσε τὴν δίψαν του πρὸς τὰς μεγάλας ἰδέας. Διὰ τοῦτο ἐγίνεν εἰς ὅλα μέγας, ὑπῆρξε μεγαλόψυχος καὶ μεγαλόδωρος, καὶ ἡ μεγάλη ψυχὴ του ἦτο ἐκείνη, ἡ ὅποια τὸν ἔφερεν εἰς τὴν κατάκτησιν τοῦ κόσμου.

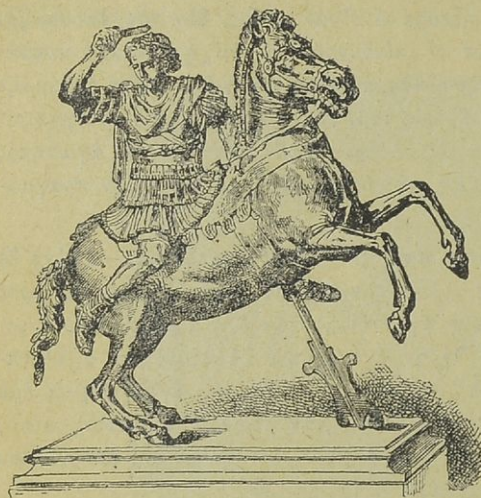
Εὐθὺς μόλις ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον νεαρῶτατος, ἔδειξεν ὁ Ἀλέξανδρος τὴν ψυχὴν του. Εἴκοσιν ἐτῶν ἦτο ὅτε παρέλαβε τὴν βασιλείαν (336) καὶ εὗρεν αὐτὴν «γεμάτην ἀπὸ μεγάλους φθόνους». Ἀλλ' ἔδειξεν ἀμέσως ὅτι πραγματικῶς ἦτο κύριος. Ὅλον τὸ οἰκοδόμημα τοῦ Φιλίππου ἐκλονίζετο καὶ εἰς τὰ ἐξωτερικὰ καὶ εἰς τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα. Ἡ πρώτη φροντίς ὑπῆρξε, μετὰ τὴν τιμωρίαν τῶν δολοφόνων τοῦ πατρός του, νὰ φέρῃ τὴν τάξιν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἀρχιστράτηγος τῶν Ἑλλήνων.— Μόλις ἐγνώσθη εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ θάνατος τοῦ Φιλίππου, ἐκήρυξεν ὁ Δημοσθένης τὴν ἐλευθερίαν καὶ ὅλοι οἱ Ἕλληνες ἐπανεστάτησαν. Ὁ Ἀλέξανδρος φθάνει αἰφνιδίως μὲ τὸν στρατὸν του καὶ ἀναγκάζει ὅλους τοὺς Ἕλληνας νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν κυρι-

αρχίαν του. Διευθύνεται άμέσως εἰς τὴν Κόρινθον, καὶ ἐκεῖ, ὅπως καὶ ὁ πατήρ του, καλεῖ γενικὴν συνέλευσιν καὶ ἀνακηρύσσεται

ἀρχιστράτηγος τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τῶν Περσῶν (336).

Ὅλον τὸ πλῆθος εἰς τὴν Κόρινθον ἔτρεχε νὰ ἴδῃ καὶ νὰ θαυμάσῃ τὸν Ἀλέξανδρον. Μόνον εἰς ἄνθρωπος δὲν ἐκινήθη καὶ ἐξέπληξε τὸν νεαρὸν κατακτητὴν. Ἦτο δὲ ὁ κυνικὸς φιλόσοφος Διογένης, ὁ ὁποῖος εἶχεν ὡς σῆκον ἓνα πῖθον καὶ ἔμεινεν ἐξηπλωμένος εἰς τὸν ἥλιον. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπῆγε νὰ τὸν ἴδῃ, ὁ Διογένης

Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος ἑφιππος
(ἀρχαῖον ἀγαλμα).

ἔμεινεν ἀτάραχος, καὶ εἰς τὴν ἐρώτησιν τοῦ βασιλέως τί χρειάζεται, τοῦ ἀπήντησε «Νὰ παραμερίσῃς ἀπὸ τὸν ἥλιον, βασιλεῦ!»

Μόλις ἐπέστρεψεν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἐδάδισεν ἐναντίον τῶν βαρβάρων λαῶν, οἱ ὅποιοι ἦσαν πρὸς Βορρᾶν. Μετὰ πορείαν δέκα ἡμερῶν φθάνει εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Αἷμου, ἔπειτα εἰς τὸν Δούναδιν, κατατροπώνει ὅλους τοὺς ἐχθρούς καὶ ἐπεκτείνει ἕως τὸν μέγαν ποταμὸν τὴν ἑξουσίαν του. Πρεσβεῖται διαφόρων βυρβάρων λαῶν ἔρχονται νὰ τοῦ δώσουν δαίγματα ὑποταγῆς.

Καθ' ὃν χρόνον εὗρίσκετο εἰς τὰς μικρινὰς ἐκείνας χώρας, μανθάνει ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐπανεστάτησαν πιστεύσαντες ὅτι εἶχε φονευθῇ. Τὸ κέντρον τῆς ἀποστασίας ἦσαν αἱ Θῆβαι. Εἰς ἑπτὰ ἡμέρας καταφθάνει ὡς κεραυνὸς ἀπὸ τὴν Θράκην μὲ ἰσχυρὸν στρατόν. Οἱ Θῆβαῖοι ἠγωνίσθησαν γενναίως, ἀλλὰ συνετρίβησαν.

Ἡ πόλις κατεστράφη δολόκληρος καὶ οἱ κάτοικοι ἐπωλήθησαν ὡς δούλοι. Μόνον οἱ νοοὶ καὶ ἡ οἰκία τοῦ μεγάλου ποιητοῦ Πινδάρου ἐσώθησαν. Αἱ δὲ Ἀθηναὶ ἐστείλαν πρεσβείαν νὰ συγχαρῇ τὸν φοβερὸν κατακτητὴν. Ἀφοῦ παρῆλθεν ἡ ὀργή, ὁ Ἀλέξανδρος ἐσυγχώρησε καὶ ἐσεδέσθη τὴν πόλιν τῶν γραμμάτων καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Οἱ Ἕλληνες εἶχον ὀριστικῶς δαμασθῇ. Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος ἀνεκηρύχθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Κόρινθον, ὅπως καὶ ὁ πατήρ του, ἀρχιστράτηγος αὐτῶν ἐναντίον τῶν Περσῶν.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπέστρεφεν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Τὰς παραμονὰς τῆς μεγάλης ἐκστρατείας τὰς διῆλθεν ἐν μέσῳ τοῦ στρατοῦ του καὶ λαμπρῶν συμποσίων καὶ πανηγύρεων διὰ τοὺς κόπους, τοὺς ὁποίους ὅλοι μαζὶ ἔμελλον νὰ συμμερισθοῦν. Ὅταν δ' ἐπρόκειτο ν' ἀναχωρήσῃ, ἐμοίρασεν εἰς τοὺς φίλους πλοῦτη καὶ πόλεις καὶ χώρας. Τὸν ἠρώτησαν: «τί ἀφίνεις διὰ τὸν ἑαυτὸν σου;» καὶ ἀπήντησε: «τὴν ἐλπίδα».

Αἱ δυνάμεις τοῦ Ἀλεξάνδρου.—Αἱ προπαρασκευαί, τὰς ὁποίας εἶχε κάμει ὁ Φίλιππος, διὰ τὴν ἐκστρατείαν ἐναντίον τῶν Περσῶν, ἐχρησίμευσαν πολὺ εἰς τὸν Ἀλέξανδρον, ὁ ὁποῖος συνεπλήρωσε καὶ ἔφερεν αὐτὰς εἰς πέρας.

Τὰ στρατευμὰτά του συνίσταντο κυρίως ἀπὸ Μακεδόνας, καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας ὡς συμμάχους, ἐκτὸς τῶν Λακεδαιμονίων, οἱ ὁποῖοι δὲν εἶχον λάβει μέρος ἀπὸ ὑπερηφάνειαν. Συνίσταντο ἀπὸ 35.000 πεζοὺς καὶ 5.000 ἵππους. Ὁ μικρὸς αὐτὸς στρατὸς ἦτο ψυχρὴ καὶ σώματι ἀρωσιωμένος εἰς τὸν στρατηγὸν του, στρατιῶται δὲ καὶ ἀρχηγοὶ ἦσαν ἀνατεθραμμένοι εἰς τὸν πόλεμον, ἀπληστοὶ διὰ δόξαν καὶ διὰ λάφυρα, ἐπήγαιναν νὰ νικήσουν ἢ ν' ἀποθάνουν. Ὁ στρατὸς αὐτὸς ἦτο πολὺ ἰσχυρὸς, ἡ φοβερὰ Μακεδονικὴ φάλαγξ εἶχε σιδηρὰν πειθαρχίαν καὶ ἀκαταδάμαστον θάρρος. Τὸ σπουδαιότερον δὲ εἶχεν ἀρχηγὸν τὸν Ἀλέξανδρον, τοῦ ὁποίου ἦτο ἀκράτητος ἡ ἀνδρεία καὶ ὁρμή, ἡ δὲ δημοτικότης καὶ ἡ στρατηγικὴ μεγαλοφυΐα ἐνέπνεεν εἰς τὸν στρατὸν τυφλὴν ἐμπιστοσύνην.

Τὸ Περσικὸν κράτος.—Ἡ ἀδυναμία τῶν Περσῶν. —Τὸ Περσικὸν κράτος ἦτο 50 φορὰς μεγαλύτερον ἀπὸ τὸ Βασιλεῖον τῆς Μακεδονίας καὶ 20 φορὰς πυκνότερα κατφυκνημένον. Ἀπέναντι τοῦ Ἑλληνομακεδονικοῦ στρατοῦ ὁ Μέγας βασιλεὺς

Δαρείος ὁ Κοδομανός, ἀπόγονος τοῦ Δαρείου ἐκείνου, ὁ ὁποῖος ἠθέλησε νὰ καθυποτάξῃ τὴν Ἑλλάδα, ἀντέταξε πολυάριθμον, ἀλλ' ἀδύνατον στρατόν. Διότι οἱ λαοί, οἱ ὁποῖοι ἀπετέλουν αὐτόν, δὲν ἦσαν ἐλεύθεροι. ὅπως οἱ Ἕλληνες, τοὺς ἐδύρουν ἡ τυραννία τῶν ἀρχηγῶν του. Οἱ δὲ σατράπαι κατεπίεζον τοὺς λαοὺς καὶ ἐζήτουν νὰ γίνουν ἀνεξάρτητοι ἀπὸ τὸν μέγαν βασιλεῖα.

Αἱ ἀτελείωτοι ὁμῶς ἐκτάσεις τοῦ μεγάλου κράτους ἐτρόμαζον τοὺς Ἕλληνας. Πῶς νὰ ῥιψοκινδυνεύσουν τόσον μακρὰν ἀπὸ τὸν τόπον των; Ἄλλ' ἡ ἀκαταδάμαστος ὁρμὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὁ ὁποῖος δὲν ἤξευρε τί θὰ εἴπῃ φόβος, καὶ πρό παντὸς ἡ ἀλύγιστος θέλησις καὶ ἡ ἐνθουσιώδης ὁρμητικότης αὐτοῦ ἐνίκησε τὰ πάντα. Δὲν πρέπει δὲ νὰ παραλείψωμεν ὅτι τὸν περιστοιχίζον λαμπροὶ στρατηγοί, ὅπως ὁ Περδίκκας, ὁ Ἀντίγονος, ὁ Πτολεμαῖος, ὁ Παρμενίων καὶ ἄλλοι. Πέριξ δὲ αὐτοῦ εἶχε διαρκῶς ἐπιλέκτους φίλους του, οἱ ὁποῖοι ἦσαν οἱ *σωματοφύλακες*, οἱ *ἐταῖροι*.

Ἡ καταπληκτικὴ ἐκστρατεία τοῦ Ἀλεξάνδρου περιλαμβάνει δύο περιόδους :

1ον) τὴν καταστροφὴν τοῦ Περσικοῦ κράτους ἕως τὸν θάνατον τοῦ Δαρείου. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ὁ Ἀλέξανδρος ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τῶν Περσῶν, ἦτο ὁ διάδοχος τοῦ Μιλτιάδου, τοῦ Θεμιστοκλέους, τοῦ Κίμωνος, τοῦ Ἀγησιλάου, ὁ τελευταῖος ἦρως τῶν Περσικῶν πολέμων.

2ον) τὴν κατὰκτησιν τῆς Ἀσίας ἕως τὸν Ἰνδὸν ποταμόν. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ὁ Ἀλέξανδρος εἶναι διάδοχος τῶν Μεγάλων βασιλέων καὶ μέγας κατακτητής. Τὰ κατορθώματά του εἶναι μυθώδη καὶ τὸ ἔργον του ὑπερβαίνει κατὰ πολὺ τὸ σχέδιον τοῦ πολέμου τῆς Ἑλλάδος ἐναντίον τῆς Περσίας.

β.—Ἡ κατὰκτησις τοῦ Περσικοῦ κράτους.

Ἡ ἐν Γρανικῷ μάχῃ (334).—Τὴν ἀνοῖξιν τοῦ 334 ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος ἐπέρασε τὸν Ἑλλησποντον καὶ ἦλθεν εἰς τὸ Ἰλίον, ὅπου εἶχον γίνεαι οἱ μεγάλοι ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Τρῶων, τοὺς ὁποῖους ἔψαλεν ὁ Ὅμηρος. Μόλις ἐπλησίασε τὸ πλοῖον, ὁ Ἀλέξανδρος ἔρριψε τὸ ἀκόντιόν του, τὸ ὁποῖον ἐνε-

πήχθη εἰς τὴν γῆν· ἦτο σημεῖον, ὅτι ἐλάμβανε τὴν κατοχὴν τῆς χώρας. Ἐπὶ δὴσεν ἀμέσως εἰς τὴν ξηράν, ἔκαμε θυσίαν εἰς τὴν Ἀθηναίαν καὶ εἰς τὸν ἀγαπητόν του ἥρωα Ἀχιλλέα, ἐστεφάνωσε τὸν τάφον του, ἔκαμεν ἀγῶνας μὲ τοὺς φίλους του καὶ τὸν ἐμακάρισεν, ὅτι εἶχε τὴν τύχην νὰ ἔχῃ ἓνα Ὅμηρον ὕμνητὴν τῆς δόξης του.

Οἱ στρατηγοὶ τοῦ Δαρείου εἶχον παρατάξει ἰσχυρὰς δυνάμεις εἰς τὸν Γρανικὸν ποταμὸν, μικρὸν ποταμὸν τῆς Τρωάδος. Οἱ Πέρσαι συνθηροῦσθαι ἐκεῖ, ὅπου ἦσαν αἱ πύλαι, δηλαδὴ ἡ εἰσόδος τῆς Ἀσίας διὰ ν' ἀγωνισθοῦν περὶ τῆς ἀρχῆς. Τὸ ἱππικὸν τῶν ἦτο παρατεταγμένον εἰς τὰς ὀχθὰς τοῦ ποταμοῦ, τὸ πεζικὸν ὀπισθεν, ἦτο δὲ μέγα «τοῦ ποταμοῦ τὸ βάθος καὶ ἡ ἀνωμαλία καὶ ἡ τραχύτης τῶν πέραν ὀχθῶν». Ὀρμητικὸς πίπτει εἰς τὸν ποταμὸν ὁ Ἀλέξανδρος μὲ μερικοὺς ἱππεῖς, τὰ βέλη τῶν ἐχθρῶν δὲν τοὺς σταματοῦν, οὔτε τὸ ὀρμητικὸν ῥεῦμα, οὔτε οἱ ἀπόκρημνοι τόποι. Μόλις μὲ μέγαν ἀγῶνα κατορθώνει νὰ κρατήσῃ τοὺς τόπους καὶ ἀμέσως συμπλέκεται μὲ τοὺς ἐχθροὺς πρὶν προφθάσῃ ἀκόμη νὰ λάβῃ ὁ στρατὸς του τάξιν μάχης. Εἰς τὸ μεταξὺ οἱ Μακεδόνες διήρχοντο καθ' ὁμάδας τὸν ποταμὸν, οἱ Πέρσαι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ὑποστοῦν τὴν ὀρμητικὴν προσβολὴν καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν.

Πολὺ ὀλίγοι Μακεδόνες ἐφρονεύθησαν, ἀλλ' ἔχασεν ὁ Ἀλέξανδρος εἰκοσιπέντε *εταίρους*, ἔκαμε δὲ πρὸς μνήμην αὐτῶν χαλκοὺς ἀνδριάντας. Μεγάλην φροντίδα ἔλαβε διὰ τοὺς πληγωμένους, ἀκόμη καὶ εἰς τοὺς φονευθέντας στρατηγοὺς τῶν Περσῶν ἔδωκε τὰς τελευταίας τιμὰς. Μὲ ὑπερηφάνειαν δὲ ἀνεκοίνωσεν ἀμέσως τὴν μεγάλην νίκην εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τοὺς Ἀθηναίους, εἰς τοὺς ὁποίους ἔστειλε 300 ἀσπίδας τῶν αἰχμαλώτων μὲ τὴν φιλοτιμοτάτην ἐπιγραφὴν: «Ἀλέξανδρος ὁ υἱὸς τοῦ Φιλίππου καὶ οἱ Ἕλληνες, ἐκτὸς τῶν Λακεδαιμονίων, ἀπὸ τοὺς βαρβάρους, οἱ ὅποιοι κατοικοῦν τὴν Ἀσίαν» (334).

Ἡ κατάκτησις τῶν παραλίων ἐπαρχιῶν.— Μετὰ τὴν μεγάλην εἰς τὸν Γρανικὸν ποταμὸν νίκην ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἠθέλησε νὰ ἀκολουθήσῃ τὸ πααάδειγμα τοῦ Κύρου τοῦ Νεωτέρου, ὁ ὁποῖος ἐπροχώρησε κατ' εὐθείαν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ Περσικοῦ κράτους· Σπουδαιότερον ἐνόμισε νὰ γίνῃ πρωτύτερα

κύριος τῶν παραλίων ἐπαρχιῶν. Διότι τότε θὰ ἐξησφάλιζε τὰς συγκοινωνίας του μὲ τὴν Μεσόγειον καὶ μὲ τὴν Ἑλλάδα, θὰ εἶχεν ἐξησφαλισμένα τὰ νῶτα, καὶ δὲν θὰ ἐφοβείτο ἐπανάσταστας ἐπισθεν αὐτοῦ.

Ἡ κατάκτησις αὕτη τῶν παραλίων χωρῶν διήρκεσεν τρία ἔτη (ἀπὸ τὸ ἔαρ τοῦ 334 ἕως τὸ ἔαρ τοῦ 331). Ἡ πρώτη μάχη εἰς τὸν Γρανικὸν ἔφερεν εὐθὺς ἀμέσως μεγάλην μεταβολὴν πραγμάτων ὑπὲρ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Αἱ Σάρδεις καὶ αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς παραλίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ὑπετάγησαν εἰς τὸν νικητὴν.

Ἀμέσως δ' Ἀλέξανδρος ἐξηκολούθησε τὴν πορείαν του πρὸς Βορρᾶν, εἰσεχώρησεν εἰς τὴν κεντρικὴν Μικρὰν Ἀσίαν, εἰς τὴν Φρυγίαν, καὶ συνήθροισε τὸν στρατὸν του εἰς τὴν πόλιν Γόρδιον τῆς Φρυγίας. Ἐκεῖ ὑπῆρχε μία ἄμαξα, ἡ ὅποια ἦτο δεμένη μὲ ἀναριθμήτους κόμβους. Ὑπῆρχε δὲ χρησμός, ὅτι ὅποιος κατῶρθωνε νὰ λύσῃ τὸν *Γόρδιον δεσμόν*, ὅπως ἐλέγετο, θὰ ἐγίνετο κύριος τῆς Ἀσίας. Ὁ Ἀλέξανδρος ἔκοψε διὰ τοῦ ξίφους του τὸν Γόρδιον δεσμόν καὶ οὕτως ἔδειξεν εἰς ὅλους, ὅτι εἰς αὐτὸν ἀνήκεν ἡ ἐξουσία τοῦ κόσμου.

Ἡ ἐν Ἰσσοῦ μάχη (333).—Ὁ Μέγας βασιλεὺς εἶχε συναθροίσει πολυάριθμον στρατὸν, διὰ νὰ ὑπερασπισθῇ τὴν Συρίαν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐβάδισεν ἐναντὶν του, καὶ τὸν συνήντησεν πρὸς Νότον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀπέναντι τῆς νήσου Κύπρου. Ἐκεῖ ἦτο μία πεδιάς, ἡ ὅποια ἐλέγετο *Ἰσσοὺς* καὶ διαρρέεται ἀπὸ τὸν ποταμὸν Ἰσσοῦν. Τὸ μέρος, ὅπου συνηντήθησαν, εἶναι σπουδαῖον στρατηγικὸν σημεῖον· εἶναι μία πολὺ στενὴ πεδιάς, μόλις 5 χιλιόμετρα πλατεῖα, περικλειομένη ἀπὸ τὸ ὄρος καὶ ἀπὸ τὸν Ἰσσικὸν κόλπον. Ἡ στενὴ αὕτη πεδιάς εἶναι ἡ ὁδός, ἡ ὅποια φέρει ἀπὸ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν διὰ τῶν στενῶν τοῦ ὄρους Ταύρου εἰς τὴν Συρίαν, ἐκεῖ δὲ καταλήγει ἡ ὁδός ἀπὸ τὸν Εὐφράτην διὰ μέσου τῶν στενῶν τοῦ Λιδάνου.

Εἰς τὴν στενὴν αὐτὴν πεδιάδα εἶχε συναθροίσει ὁ Δαρεῖος πολυάριθμον στρατὸν (400.000 πεζοὺς καὶ 100.000 ἵππεις). Ὁ Μέγας βασιλεὺς ἔταξε τὸ ἰσχυρότερον μέρος τοῦ στρατοῦ του εἰς συνεχῇ γραμμὴν ἀπὸ τὴν θάλασσαν ἕως τὸ ὄρος, οὕτως ὥστε αἱ δύο πτέρυγες νὰ ἔχουν τὴν θάλασσαν καὶ τὸ ὄρος ὡς στηρίγματα.

τὸ ἴδιον ἔκαμε καὶ ὁ Ἀλέξανδρος, ἐχώριζε δὲ ὁ ποταμὸς τοὺς δύο στρατοὺς. Ὅπισθεν τῆς παρατάξεως τῶν Περσῶν ἦτο τὸ μέγα πλῆθος τῶν πολεμιστῶν τοῦ Δαρείου. Ἡ φάλαγξ τοῦ Ἀλεξάνδρου ὁρμαῖ δρομαίως, διαβαίνει τὸν ποταμὸν καὶ συμπλέκεται μὲ τοὺς ἐχθρούς. Ὁ ἴδιος ὁ Ἀλέξανδρος ἐπιπίπτει ἐπὶ κεφαλῇς τῶν ἱππέων του. Ὁ Δαρεῖος τρέπεται πρῶτος εἰς φυγὴν καὶ τότε ὅλοι ἀρχίζουν νὰ φεύγουν, γενικὴ ἀταξία καὶ καταστροφὴ ἐπακολουθεῖ. Οἱ φυγάδες καταπατῶνται εἰς τὸν στενώτατον ἐκεῖνον χώρον ἀπὸ τὰ κατόπιν φεύγοντα πλήθη. Λέγεται ὅτι 100.000 Πέρσαι ἐσφάγησαν, ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἔχασε παρὰ μόνον 500 ἄνδρας.

Ἡ μεγαλοψυχία τοῦ Ἀλεξάνδρου.—Ὀλόκληρον τὸ στρατόπεδον τῶν Περσῶν ἔπесεν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ νικητοῦ μὲ ὅλα τὰ πλοῦτη καὶ σκεύη. Καὶ αὐτὴ ἡ οἰκογένεια τοῦ Δαρείου, ἡ βασίλισσα, ἡ μήτηρ τὰ τέκνα καὶ οἱ ἄλλοι συγγενεῖς. Ὁ Ἀλέξανδρος προσηνέχθη μὲ μεγαλοψυχίαν πρὸς τὴν αἰχμάλωτον βασιλικὴν οἰκογένειαν.

Εἰς ὅλην δὲ τὴν ἐκστρατεῖαν ἐδείκνυνεν ὁ Ἀλέξανδρος τὴν μεγάλην ψυχὴν του. Καθ' ὃν χρόνον κατέβαινε πρὸς τὴν Συρίαν, ἐλούσθη ἰδρωμένος εἰς τὸν ποταμὸν Κύδνον καὶ κατελήφθη ὑπὸ σφοδρὸν πυρετόν. Ὁ ἱατρός του Φίλιππος τοῦ ἔδωκε νὰ πῇ ἰσχυρὸν φάρμακον. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ὁ Ἀλέξανδρος ἔλαβεν ἐπιστολὴν φίλου του, ὁ ὅποιος τὸν εἰδοποιεῖ νὰ προσέχη τὸν ἱατρόν, διότι οὗτος ἦτο πληρωμένος ἀπὸ τὸν βασιλέα τῆς Περσίας. Ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἐπίστευσεν εἰς τὴν προδοσίαν, ἔδειξε δὲ τὴν ἐμπιστοσύνην πρὸς τὸν ἱατρόν του, διότι ἔπρε τὸ φάρμακον χωρὶς νὰ διστάσῃ καὶ συγχρόνως διὰ τῆς ἄλλης χειρὸς ἔδωκε τὴν ἐπιστολὴν εἰς τὸν ἱατρόν του.

Κατάκτησις τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Αἰγύπτου. Ἰδρύσεις τῆς Ἀλεξανδρείας.—Ἀντὶ νὰ ριφθῇ ὁ Ἀλέξανδρος εἰς καταδίωξιν τοῦ Δαρείου ἐπροτίμησε νὰ καθυποτάξῃ διὰ μεγαλυτέραν ἀσφάλειαν καὶ τὰς ἄλλας παραλίαις χώρας, τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν Αἰγύπτου. Ἐπροχώρησε κατὰ μῆκος τῆς παραλίας διὰ νὰ κυριεύσῃ τὴν Φοινίκην, τὴν παλαιὰν χώραν τῶν ἐμπόρων. Αἱ πόλεις ἤνοιγον τὰς πύλας ἐνώπιόν του. Μόνον ἡ ἰσχυρὰ Τύρος, ἡ ὁποία ἦτο κτισμένη ἐπάνω εἰς ἓνα βράχον πλησίον τῆς ἀκτῆς, ἀντέταξεν ἐπίμονον ἄμυναν. Ὁ Ἀλέξανδρος

ἔφερε καὶ στόλον, διὰ νὰ πολιορκήσῃ τὴν πόλιν. Ἐπὶ τέλους μετὰ 7 μῆνας οἱ Μακεδόνες ἐκυρίευσαν τὴν Τύρον.

Ἐπειτα ὁ Ἀλέξανδρος κατέλαβε καὶ ἄλλας πόλεις βυθίζων πρὸς Νότον. Ἡ Ἱερουσαλήμ τοῦ ἔκαμε καλὴν ὑποδοχὴν. Κατόπιν ἐδάδισε κατὰ τῆς Αἰγύπτου, ἦλθεν εἰς τὴν Μέμφιν, καὶ ἔπειτα κατῆλθε τὸν μέγαν ποταμὸν Νεῖλον ἕως τὴν παραλίαν. Ἐκεῖ ὑπάρχει μιὰ μικρὰ νῆσος **Φάρος**, ἣ ὁποία σχηματίζει μὲ τὴν ἀπέναντι ἀκτὴν λαμπρὸν λιμένα. Ἐκεῖ ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος ἔκτισε μίαν νέαν πόλιν, τὴν **Ἀλεξάνδρειαν**. Ὁ ἴδιος δὲ διέγραψε τὸ σχῆμα τῆς πόλεως σύμφωνα μὲ τὸν τόπον (Πλούταρχος).

Ὁ τόπος ἦτο ἐξαιρετικῶς κατάλληλος εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Νεῖλου, ὅπου ὁ μέγας ποταμὸς σχηματίζει τὸ Δέλτα (τὸ Δέλτα τοῦ Νεῖλου). Πολὺ γρήγορα ἡ Ἀλεξάνδρεια ἔμελλε νὰ γίνῃ ἡ μεγαλύτερα πόλις τοῦ κόσμου. Μακρὰν τῆς Ἀλεξανδρείας, μέσα εἰς τὴν ἔρημον, ὑπῆρχε τὸ Μαντεῖον τοῦ θεοῦ Ἀμμωνος, τὸ ὁποῖον ἐσέβοντο πολὺ ὄχι μόνον οἱ Αἰγύπτιοι, ἀλλὰ καὶ οἱ Ἑλληνες. Ὁ Ἀλέξανδρος, πρὶν ἀφήσῃ τὴν Αἰγύπτου, ἠθέλησε νὰ ἐπισκεφθῇ τὸ περίφημον ἱερόν, ὅπου ἐπῆγε διὰ μέσου τῆς ἄμμου τῆς ἐρήμου. Οἱ ἱερεῖς τὸν ἀπεκάλεσαν **υἱὸν τοῦ Ἀμμωνος**, ὅπως ὠνομάζοντο καὶ οἱ πηλαιοὶ βασιλεῖς τῆς Αἰγύπτου. Ἡ τιμὴ αὕτη ἤρρεσεν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον, ὁ ὁποῖος ἐσέβετο πολὺ τοὺς θεοὺς τῶν λαῶν, τοὺς ὁποίους κατέκτα.

Ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Περσίαν.—**Ἡ ἐν Γαυγαμήλοις μάχη (331).**—Μετὰ τὴν κατὰκτησιν τῶν παραλίων χωρῶν ὁ Ἀλέξανδρος ἠδύνατο, ἀποῦ ἤδη ἦτο ἐξησφαλισμένος, νὰ βαδίσῃ κατὰ τοῦ κέντρου τῆς Περσικῆς δυνάμεως.

Ὁ Δαρεῖος ἐτρόμαξε καὶ ἐζήτησε νὰ ἔλθῃ εἰς συνεννοήσεις πρὸς συνθηκολόγησιν. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος, θέλων νὰ εἶναι ὁ μόνος κύριος, ὅπως εἰς ἡλῖος μόνον φωτίζει τὸν κόσμον, δὲν ἐδέχθη νὰ μοιράσῃ τὴν Ἀσίαν μὲ τὸν Δαρεῖον. Διέρχεται πάλιν τὴν Συρίαν, φθάνει εἰς τὴν Μεσοποταμίαν καὶ διαβαίνει χωρὶς ἐμπόδιον τοὺς ποταμοὺς Τίγρητα καὶ Εὐφράτην. Ὁ μέγας βασιλεὺς εἶχε κάμει κολοσσιαίας παρασκευὰς καὶ εἶχε συναθροίσει τεράστιον στρατὸν ἀποτελούμενον ἀπὸ ἑν ἑκατομμύριον πεζοῦς καὶ 40.000 ἵππεις μὲ πολλὰ ἄρματα καὶ ἐλέφοντας. Ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε μόνον 40.000 πεζοὺς καὶ 7.000 ἵππεις. Ὁ στρατὸς τοῦ Δα-

ρείου συνεκεντρώθη εἰς τὴν πεδιάδα *Γαυγάμηλα*, παρὰ τὴν πόλιν Ἀρβηλα. Ὁ Ἀλέξανδρος ἦλθε καὶ ἐστρατοπέδευσε ἀπέναντι. «Ὁλόκληρος ἡ πεδιάς ἐφωτίζετο ἀπὸ τὰ πυρὰ τῶν βαρβάρων καὶ μέγας θόρυβος φωνῶν ἠκούετο, ὡς ἂν προήρχετο ἀπὸ ἀχανὲς πέλαγος» (Πλοῦταρχος). Ὁ Δαρεῖος ἠλπίζεν ὅτι θὰ ἡδύνατο νὰ περικυκλώσῃ τοὺς Ἕλληνας μὲ τὰ ἀμέτρητα πλῆθη του. Ἀλλ' ἡ ὁρμὴ καὶ ἡ πειθαρχία τῆς Μακεδονικῆς φάλαγγος ἐνίκησαν τὸ πλῆθος. Καὶ ἐδῶ, ὅπως καὶ εἰς τὸν Γρανικὸν καὶ εἰς τὴν Ἰσόν, ὁ Ἀλέξανδρος μὲ τοὺς ἐταίρους αὐτοῦ ἔφεραν τὴν νίκην. Οἱ Πέρσαι προσβαλλόμενοι κατὰ μέτωπον ἐτράπησαν εἰς φυγὴν καὶ συμπαρέσυραν τὸν Δαρεῖον μὲ τὰ καλύτερα στρατεύματά του. Ὁ Μέγας βασιλεὺς ἔφυγεν εἰς τὴν ὀρεινὴν χώραν τῆς Μηδίας.

Ὁ Ἀλέξανδρος κατακτᾷ τὰς Περσικὰς πρωτεύουσας.—Ἡ συνέπεια τῆς ἐν Γαυγαμήλοις μάχης ἦτο ἡ κατάληψις τῶν πρωτεύουσῶν τῶν Μεγάλων βασιλείων. Ὡς κυρίαρχος καὶ ἐν θριάμβῳ εἰσέρχεται ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Βαβυλῶνα, καὶ ἔπειτα καταλαμβάνει διαδοχικῶς καὶ τὰς ἄλλας πρωτεύουσας, τὰ Σοῦσα, τὴν Περσέπολιν, τὰς Πασαργάδας, τέλος τὰ Ἐκβάτανα.

Τότε ὥρμησεν εἰς καταδίωξιν τοῦ Δαρείου, ὁ ὁποῖος εἶχε φύγει πρὸς βορρᾶν. Εἰς ἑνδεκα ἡμέρας διέτρεξε 480 χιλιόμετρα. Φθάνει εἰς τὰς Κισπίας πύλας, ἐξακολουθεῖ μὲ δλίγους ἱππεῖς ἡμέραν καὶ νύκτα τὴν καταδίωξιν, τέλος κατορθώνει νὰ λάβῃ τὸ πτώμα του, διότι τὸν εἶχε φονεύσει εἰς σατράπης. Ὁ Ἀλέξανδρος τιμωρεῖ τὸν δολοφόνον καὶ στέλλει τὸ πτώμα τοῦ ἀτυχοῦς μονάρχου νὰ ταφῇ μεγαλοπρεπῶς εἰς τὴν Περσέπολιν. Ὅταν ὁ Δαρεῖος κατετέθη εἰς τοὺς τάφους τῶν Μεγάλων βασιλέων, τότε ὁ Μακεδὼν ἥρως ἐφάνη εἰς τὰ ὄμματα τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς ὡς ὁ μόνος κύριος τοῦ Περσικοῦ κράτους, ὡς ὁ μόνος κληρονόμος καὶ διάδοχος αὐτῶν.

Διὰ τοὺς Ἕλληνας ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο ὁ ἐκδικητὴς τῶν θεῶν καὶ τῶν ναῶν, τοὺς ὁποίους εἶχε καύσει ὁ Ξέρξης. Εἰς τὰς παλαιὰς πρωτεύουσας τῶν Μεγάλων βασιλείων ὁ Ἀλέξανδρος εὗρεν ἀπὸ αἰῶνας συσσωρευμένους ἀμυθήτους θησαυροὺς. Ἀπὸ τὰ Σοῦσα ἔστειλεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὰ Ἑλληνικὰ ἀγάλματα, τὰ

ὅποια εἶχεν ἀρπάσει ὁ Ξέρξης. Ἐπυρπόλησε δὲ τὴν Περσέπολιν, διὰ νὰ ἐκδικηθῇ τὸν ἐμπρησμόν τῶν Ἀθηναίων καὶ τὴν ὕβριν τῶν Περσῶν πρὸς τὰ Ἑλληνικὰ ἱερά. Οὕτως ἡ Ἑλλάς ἐλάμβανεν ἐκδίκησιν, καὶ ὁ Ἀλέξανδρος τὴν πραγματικὴν κατοχὴν τοῦ ἀπεράντου κράτους τῶν Ἀχαιμενιδῶν.

γ.—Ἡ κατάκτησις τῆς Ἀσίας (330 - 325).

Ἡ συνέχεια τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀλεξάνδρου ὁμοιάζει μὲ τὰ μυθικὰ κατορθώματα τῶν ἡρώων, μὲ τοὺς ὁποίους τὸν παρέβαλλον οἱ ἀρχαῖοι. Διότι τρέχει ὡς ἀστραπὴ εἰς τὰς ἀπεράντους ἐκτάσεις, χωρὶς νὰ γνωρίξῃ οὔτε κόπον, οὔτε ἐμπόδια. Εἶναι ἤδη ὁ διάδοχος τοῦ Κύρου καὶ τοῦ Δαρείου, οἱ ὅποιοι ἦσαν κατακτηταὶ καὶ ἀποφασίζει νὰ ἐξακολουθήσῃ τὰς μεγάλας κατακτήσεις τῶν. Ἀναλαμβάνει λοιπὸν νέαν σειρὰν ἐκστρατειῶν εἰς τὰς μακρινὰς χώρας τοῦ Βορρᾶ καὶ τῆς Ἀνατολῆς, αἱ ὅποια διήρκεσαν πέντε ἔτη (330—325).

Ἡ κατάκτησις τῆς κεντρικῆς Ἀσίας.—Τότε ἀρχίζει τὸ θαυμαρτότερον μέρος τῆς καταπληκτικῆς ἱστορίας του, αἱ κατακτήσεις εἰς τὰς ὀρεινὰς καὶ ἀξένους χώρας πρὸς Α. τῆς Κασπίας θαλάσσης. Εἰσεχώρησεν εἰς χώρας σχεδὸν ἀδιεβάτους, ὅπου θὰ ἐδυσκολεύοντο νὰ βαδίσουν καὶ οἱ σημερινοὶ στρατοὶ τόσον καλὰ διωργανωμένοι καὶ μὲ τόσα μηχανικὰ μέσα.

Ἐπροχώρησε πρὸς Ἀνατολὰς καὶ ἔφθασεν εἰς μίαν χώραν πολὺ ὀρεινὴν, ἣ ὅποια ἐλέγετο **Ἀραχωσία** (τὸ σημερινὸν Ἀφγανιστάν). Ἐκεῖ εἶναι τὸ μέγα ὀροπέδιον τοῦ **Ἰρὰν** καὶ ἡ χώρα ἢ λεγομένη **Ἀρία**, ἀπὸ τὴν ὁποίαν οἱ ἄνθρωποι τῆς Ἰνδοευρωπαϊκῆς φυλῆς ὠνομάσθησαν καὶ **Ἀριοὶ λαοί**.

Ἐπειτα ἤρχισε ν' ἀναβαίνει πρὸς Βορρᾶν. Μὲ πολὺν κόπον διήλθεν ὕψηλὰ ὄρη γεμάτα χιόνας (τὸν Ἰνδικὸν Καύκασον τῶν ἀρχαίων), καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν **Βακτριανήν**, ἔπειτα εἰς τὴν **Σογδιανήν**, (τὸ σημερινὸν Τουρκεστάν). Ἐκεῖ ἔφθασεν ἐμπρὸς εἰς τὸν μέγαν ποταμὸν **Ὠξον** καὶ ἀκόμη μᾶλλον εἰς τὸν **Ταξάριον**.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἐνόησε τὴν μεγάλην στρατηγικὴν σπουδαιότητα τῶν χωρῶν ἐκείνων, τὰς ὁποίας ἤθελε νὰ κάμῃ ἐνωτικὸν σημεῖον μεταξὺ τῆς ἐγγυς καὶ τῆς Ἀπω Ἀνατολῆς.

Ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Ἰνδικήν.— Ἀφοῦ ἐξησφάλισε τὴν κατάκτησιν ὅλης τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας, ἐστράφη πρὸς Ἀνατολὰς διὰ νὰ κατακτήσῃ τὰς *Ἰνδίας*. Ἡ μακρινὴ αὕτη χώρα τῆς Ἀνατολῆς ἦτο ἡ χώρα τῶν θρύλων, ἐκτάκτως πλουσία, γεμάτη ἀπὸ θαυμάσια πράγματα.

Μὲ στρατὸν 120.000 ἀνδρῶν, συγκείμενον ἀπὸ Ἑλλήνας καὶ Πέρσας, εἰσῆλθεν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν *Πενταποταμίαν*, τὴν ὁποίαν ποτίζει ὁ Ἰνδὸς ποταμὸς καὶ πολλοὶ παραπόταμοι αὐτοῦ (327). Εἰς γενναῖος Ἰνδὸς ἡγεμῶν, ὁ Πῶρος, τὸν ἐπερίμενεν ὀπισθεν ἑνὸς μεγάλου ποταμοῦ. Ἡ διάδοσις τοῦ ποταμοῦ ἐκείνου καὶ ἡ μάχη ἐναντίον τοῦ Πώρου εἶναι ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα πολεμικὰ κατορθώματα τῆς ἀρχαιότητος. Οἱ Ἰνδοὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, ὁ Πῶρος συνελήφθη αἰχμάλωτος, ἀλλ' ἐγίνε φίλος καὶ σύμμαχος τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Μὲ δυσκόλους πορείας ἐπροχώρησε πάλιν ὁ κατακτητὴς εἰς τὸν ἀνατολικώτερον ἀπὸ τοὺς ποταμοὺς ἐκείνους, τὸν Ἑφρασιν. Πέραν ἦτο ἡ κοιὰς τοῦ Γάγγου, νέαι χῶραι καὶ νέαι περιπέτειαι. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐφλέγετο ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας νὰ προχωρήσῃ. Ἀλλ' οἱ Μακεδόνες τοῦ δὲν ἠθέλησαν νὰ ὑπάγουν μακρότερα, εἶχον κουρασθῇ πλέον. Ὁκτῶ ἔτη ἐδάδιζον διαρκῶς ἐν μέσῳ μυρίων κινδύνων, τὰ ὅπλα των εἶχον σκουριάσει, τὰ ἐνδύματά των ἦσαν ράκη. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐξωργίσθη καὶ ἐχλείσθη εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ τρεῖς ἡμέρας, χωρὶς νὰ ἴδῃ καὶ χωρὶς νὰ ὁμιλήσῃ εἰς κανένα. Τέλος ἐν μέσῳ τῆς γενικῆς χαρᾶς τοῦ στρατοῦ διέταξε τὴν ἐπιστροφὴν πρὸς τὴν Δύσιν.

Ἡ ἐπιστροφή τοῦ Ἀλεξάνδρου (326).— Ὁ Ἀλέξανδρος κατῆλθε τὸν Ἰνδὸν μὲ στόλον 800 πλοίων. Εἰς τὰς ὄχθας καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη ἐδάδιζεν ὁ στρατὸς, οἱ δὲ ἐγγήριοι κάτοικοι γεμάτοι ἐκπληξιν καὶ θαυμασμὸν προσέτρεχον νὰ ἴδουν καὶ νὰ χαιρετίσουν τὸν θριαμβευτὴν. Οὕτως ἐφθασαν οἱ Ἕλληνες εἰς τὸ Δέλτα τοῦ Ἰνδοῦ, ὅπου ὁ Ἀλέξανδρος ἐχωρίσθη ἀπὸ τὸν στόλον. Ὁ στρατὸς διηυθύνθη πρὸς Δυσμὰς διὰ τῆς Γεδρωσίας (τοῦ σημερινοῦ Βελουτχιστάν). Διῆλθε διὰ μιᾶς φρικώδους ἐρημίας,

ἐθάδισεν 60 ἡμέρας ἐπάνω εἰς φλογερὰν ἄμμον, χωρὶς νὰ εὐρίσκη οὔτε τροφήν, οὔτε ὕδωρ. Οἱ ἡρωϊκοὶ στρατιῶται, οἱ ὁποῖοι τόσας φορὰς εἰς τὰς μάχας εἶχον περιφρονήσει τὸν θάνατον, τώρα κατεδλήθησαν ἀπὸ τὴν πείναν, τὴν δίψαν καὶ τὸ κλίμα. Μὲ μεγαλόψυχον καὶ εὐθυμον διάθεσιν συνεμερίσθη ὁ Ἀλέξανδρος ὅλας τὰς στερήσεις καὶ τοὺς κινδύνους μὲ τοὺς ὀλίγους στρατιώτας του, οἱ ὁποῖοι ἐσώθησαν.

Εἰς δὲ τὸν στόλον ὁ Ἀλέξανδρος ἔδωκεν ἐντολήν νὰ διαπλεύσῃ τὴν «μεγάλην θάλασσαν» ἀπὸ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἰνδοῦ ἕως τὸν Περσικὸν κόλπον, ἕως τὰς ἐκβολὰς τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Τίγρητος. Ἡ θαλασσία αὕτη πορεία ὑπῆρξε πολὺ δύσκολος καὶ ἐπικίνδυνος.

Εἰς τὴν Βαβυλῶνα ἐπερίμενον τὸν Ἀλέξανδρον πρέσβεις ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου, διὰ νὰ τὸν χαιρετίσουν. Ἀδιάκοποι δὲ ἑορταὶ καὶ πανηγύρεις ἐξεκοῦρασαν τὸν στρατὸν. Αἱ καταπληκτικαὶ ὁμῶς πορεῖαι, αἱ παντοειδεῖς στερήσεις καὶ οἱ φοβεροὶ κόποι, προσέτι δὲ ἡ ἀκοίμητος δραστηριότης τοῦ πνεύματός του ἔφθειραν τὴν ἰσχυρὰν φύσιν τοῦ Ἀλεξάνδρου. Αἰφνίδιος πυρετὸς κατέλαβεν αὐτὸν καὶ εἰς ὀλίγας ἡμέρας ἀπέθανεν, πρὶν φθάσῃ ἀκόμη τὰ 33 ἔτη (323).

Ἡ πολιτικὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου. — Ἀπὸ τὴν πρώτην θριαμβευτικὴν εἰσοδὸν του εἰς τὴν Βαβυλῶνα ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε βάλει εἰς ἐνέργειαν μέγα σχέδιον, τὸ ὅποιον καὶ τώρα ἐξηκολούθησεν. Ἦθελε νὰ καπορθώσῃ τὴν συμπερίλειπιν νικητῶν καὶ νικημένων καὶ τὴν συνένωσιν τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ἀσιατῶν εἰς ἓνα λαόν. Τὸ πρῶτον δὲ μέσον, τὸ ὅποιον μετεχειρίσθη πρὸς τοῦτο, ἦσαν οἱ γάμοι Ἑλλήνων μὲ γυναῖκας τοῦ τόπου. Ὁ Ἀλέξανδρος εἶχεν ἤδη νυμφευθῇ τὴν ὡραίαν Περσίδα Ῥωξάνην, τώρα νυμφεύεται καὶ μίαν κόρην τοῦ Δαρείου, πολλοὺς δὲ ἀξιωματικούς του ἐνύμφευσεν μὲ κόρας Περσῶν μεγιστάνων, παρεκλίνει δὲ καὶ τοὺς στρατιώτας του νὰ νυμφεύωνται Ἀσιάτιδας.

Κατόπιν ὁ Ἀλέξανδρος ἐζήτησε νὰ προσελκύσῃ πρὸς ἑαυτὸν τὴν Περσικὴν ἀριστοκρατίαν, δίδων εἰς τοὺς ἐπιφανεῖς Πέρσας λαμπρὰς θέσεις εἰς τὴν διοίκησιν καὶ εἰς τὸν στρατὸν. Ἐσχημάτισεν προσέτι ἐκλεκτὸν σῶμα στρατοῦ ἀπὸ 30.000 νεαρῶν Πέρσας. Διὰ ν' ἀναγνωρισθῇ δὲ ἀπὸ τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς ὡς

Μέγας Βασιλεὺς, ὡς *Βασιλεὺς τῶν βασιλείων*, παρεδέχθη τὰ Περσικὰ ἔθιμα, ἐεδύθη τὰ ἐνδύματα τῶν βασιλείων τῆς Περσίας καὶ ἐζήτει νὰ τὸν προσκυνοῦν.

Ἡ ἀντίδρασις.—Μὲ τοὺς τρόπους τούτους ὁ Ἀλέξανδρος ἐλύπησε πολὺ τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὅποιοι ἤθελον νὰ εἶναι οἱ νικηταὶ καὶ ἡγάπων τὴν ἐλευθερίαν εἰς τόσον βαθμὸν, ὥστε ἦτο ἀκατανόητον εἰς αὐτοὺς τὸ νὰ προσκυνῇ τις ζῶντα ἄνθρωπον, ὅσον μέγας καὶ ἂν εἶναι, δὲν ἠδύναντο δὲ νὰ ἐννοήσουν τοὺς πολιτικούς λόγους, οἱ ὅποιοι ἔκαμναν τὸν Ἀλέξανδρον νὰ περιποιηται τοὺς Πέρσας. Ἐδείκνουν ἐκπληξιν καὶ λύπην βλέποντες τὸν ἀγαπητὸν βασιλέα τῶν νὰ περιβάλλεται μὲ τὴν μεγαλοπρέπειαν ἐνὸς Ἀσιανοῦ μονάρχου. Καὶ πρότερον εἶχον ἀρχίσει δυσαρέσκαιαι, ἀκόμη καὶ συνωμοσίαι. Διὰ τοῦτο ὁ Ἀλέξανδρος ἠναγκάσθη νὰ φανῇ πολὺ αὐστηρὸς, νὰ τιμωρήσῃ καὶ νὰ θανατώσῃ μάλιστα παλαιοὺς φίλους καὶ πολεμιστάς.

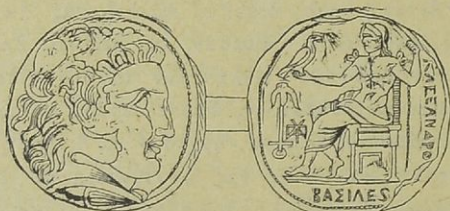
Τὰ σχέδια τοῦ Ἀλεξάνδρου.—Τὸ μέγα σχέδιον, τὸ ὁποῖον ἐπεδίωξεν ὁ Ἀλέξανδρος, ἦτο νὰ κάμῃ τὴν Περσίαν ἐνωτικὸν δεσμὸν μεταξὺ τῆς Εὐρώπης καὶ τῶν λαῶν τῆς Ἰνδίας καὶ τῆς Κίνας μὲ ἓνα κοινὸν πολιτισμὸν, τὸν Ἑλληνικόν. Ὁ στρατός του πηρηκολουθεῖτο ἀπὸ ἀρχιτέκτονας, οἱ ὅποιοι ἔκτιζον νέας πόλεις. Εἶναι ἐκπληκτικόν ὅτι ἡ τόσον ταχεῖα πορεία του ἀρῆκε τόσον διρκεῖ ἔχνη, διότι αἱ πόλεις, τὰς ὁποίας ἴδρυσεν ὁ κατκτητὴς, ἐπὶ αἰῶνας ἤκμασαν, καὶ μερικαὶ ἀκόμη καὶ σήμερον ἀκμάζουν. Διὰ τῶν Ἑλληνικῶν τούτων πόλεων καὶ τῶν ὁδῶν, τὰς ὁποίας κατεσκευάσεν, ἔδωκε τεραστίαν ὥθησιν εἰς τὸ ἐμπόριον. Πολυάριθμοι ἔμποροι ἤρχισαν νὰ διατρέχουν τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις, τὰ ἀπείρα πλοῦτη τῶν Μεγάλων βασιλείων, τὰ ὁποῖα ἐκυκλοφόρησαν, ἔφεραν κολοσσιαίαν οἰκονομικὴν καὶ ἐμπορικὴν ἀνθησιν.

Πρωτεύουσα τοῦ παγκοσμίου κράτους θὰ ἦτο ἡ Βαβυλὼν. Διὰ τοῦτο ἤρχισεν ὁ Ἀλέξανδρος νὰ ἐκτελῇ μεγάλα ἔργα πρὸς διαρρύθμισιν τῆς κοίτης τοῦ Εὐφράτου, διὰ νὰ κάμῃ κολοσσιαίαν ἐμπορικὴν ὁδόν, ἡ ὁποία νὰ θέτῃ εἰς συγκοινωνίαν τὴν Μεσόγειον μὲ τὸν Περσικὸν κόλπον καὶ ἐκείθεν μὲ τὴν Ἰνδίαν. Ἐσκέφθη ἐπίσης νὰ ἐξασφαλίσῃ ἀπ' εὐθείας συγκοινωνίας μεταξὺ

τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Νείλου, καὶ πρὸς τοῦτο παρεσκευάζεν ἐκστρατεῖαν εἰς τὴν Ἀραβίαν, ὅτε τὸν κατέλαβεν αἰφνιδίως ὁ θάνατος.

Τὸ ἔργον τοῦ Ἀλεξάνδρου. — Εἶχε δὲ καὶ ἄλλα μεγάλα σχέδια, τὰ ὅποια δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν ἀκριβῶς. Φαίνεται ὅτι ἐσχεδίαζε νὰ διέλθῃ καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην, εἴτε διὰ τοῦ Βορρᾶ (διὰ τῆς Ἀνατολικῆς θαλάσσης, τοῦ Εὐξείνου καὶ τοῦ Δουνάβεως), εἴτε διὰ τοῦ Νότου (διὰ τῆς παραλίας τῆς Λιβύης καὶ τῶν Ἑρκλείων στηλῶν). Τὸ ἔργον του ἔμεινεν ἀτελές, ἀλλὰ καὶ οὕτως εἶναι ἐκπληκτικόν, ἔσχεν ἀποτελέσματα μόνιμα καὶ ἤνοιξεν ἀπεράντους ὀρίζοντας εἰς τὸν Ἑλληνισμόν.

Ἡ κοσμοϊστορικὴ σημασία τοῦ ἔργου τοῦ Ἀλεξάνδρου ὑπῆρξεν αὕτη: ὅτι, ἐμψυχούμενος ἀπὸ τὸ μεγαλεῖον τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος, ἤνοιξε τὴν Ἀνατολὴν ἕως τὸν Ἰνδὸν ποταμὸν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν μόρφωσιν καὶ ἐπιστήμην καὶ ὅτι ἔκαμε παγκόσμιον τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ πολιτισμόν. Ὁ σημερινὸς Εὐρωπαϊκὸς πολιτισμὸς ἔχει τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ εἰς τὴν διάδοσιν ταύτην τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ.

Νόμισμα τοῦ Ἀλεξάνδρου. — Εἰς τὴν μίαν ὀψιν ἡ κεφαλὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Ο ΔΙΑΜΕΛΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΕΛΛΗΝΟΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

323 — 301 π. Χ.

Τὴν ἐπομένην τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξάνδρου συνήλθον οἱ εὐγενεῖς τῆς Μακεδονίας, διὰ νὰ σκεφθοῦν τί θὰ κάμουν. Ὁ κατακτητὴς ἀπέθνησκε χωρὶς διάδοχον, διότι ἀπὸ τὴν οἰκαγένειάν του δὲν ἦτο κανεὶς ἄξιος νὰ τὸν διαδεχθῇ καὶ τέκνον δὲν εἶχεν. Ἦτο δὲ ἀπέραντον τὸ Ἑλληνομακεδονικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἰδρῦσει. Ἐξετείνετο ἀπὸ τὴν Ἀδριατικὴν θάλασσαν ἕως τὸν Ἰνδόν, ἀπὸ τὸν Δούναβιν ἕως τὰς ἐρήμους τῆς Σαχάρας.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἀποθνήσκων εἶχε δώσει τὸν δακτύλιόν του, ὃ ὁποῖος ἐχρησίμευε καὶ ὡς σφραγίς, εἰς τὸν στρατηγὸν **Περδίκκαν**. Οὗτος δέ, στηριζόμενος εἰς τοῦτο, ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν ὡς ἐπίτροπος (ἐντιθασιλεύς) τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὃ ὁποῖος ἔμελλε νὰ γεννηθῇ. Τὴν δὲ διοίκησιν τῶν ἐπαρχιῶν ἀνέλαβον οἱ οἱ ἐπιφανέστεροι στρατηγοί. Ἀλλ' ὁ Περδίκκας δὲν κατῴρθησε νὰ ἐπιβληθῇ. Οἱ δοξασμένοι σύντροφοι τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὰς μάχας ἐζήτησαν ὃ καθεὶς διὰ τὸν ἑαυτὸν του ἐξουσίαν. Τὸν θάνατον λοιπὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐπηκολούθησαν ἀτελείωτοι ταραχαὶ καὶ πόλεμοι εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Οἱ πόλεμοι τῶν διαδόχων.— Οἱ στρατηγοὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου, οἱ ὁποῖοι διεμοιράσθησαν τὰς χώρας τοῦ ἀπεράντου κράτους, ὠνομάσθησαν εἰς τὴν ἱστορίαν **Διάδοχοι**, καὶ ἐπολέμησαν ἐναντίον ἀλλήλων ποῖος θὰ λάβῃ μόνος τὴν ἐξουσίαν. Οἱ πόλεμοι τῶν Διαδόχων διήρκεσαν πολλὰ ἔτη, καὶ ἐπροξένησαν μεγάλας καταστροφὰς εἰς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας, καὶ εἰς τὴν

Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Ἀνατολήν. Κατὰ τὴν διάρκειαν δὲ αὐτῶν ἐξωλοθρεύθησαν ὅλα τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐπίσης καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς στρατηγούς του.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περδίκκα ἔλαβε τὴν ἀντιβασιλείαν ὁ Ἀντίπατρος, τὸν ὅποτον εἶχεν ἀφίσει ὁ Ἀλέξανδρος ὡς διοικητὴν τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἑλλάδος, καθ' ὃν χρόνον ἔκκμηκε τὰς κατακτήσεις του εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἀλλ' ἡ ἐξουσία τοῦ Ἀντιπάτρου περιωρίζετο μόνον εἰς τὴν Εὐρώπην διότι εἰς τὴν Ἀσίαν οἱ Διάδοχοι ἤρχισαν πάλιν νὰ πολεμοῦν ἐναντίον ἀλλήλων.

Ὁ Ἀντίγονος.— Ἀπὸ τοὺς στρατηγούς, οἱ ὅποιοι ἔμειναν, ὁ ταλμηρότερος καὶ φιλοδοξότερος ἦτο ὁ Ἀντίγονος. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ ἀφοῦ ἐκέρδιζε πολλὰς σπουδαίας νίκας, ἔλαβε τὸν τίτλον βασιλεῦς. Μετὰ πολλοὺς ἀγῶνας ὁ Ἀντίγονος ἐγένεν ὁ ἰσχυρότερος, ἦτο κύριος ὅλης τῆς Ἀσίας ἀπὸ τὰς Ἰνδίας ἕως τὴν Μεσόγειον θάλασσαν, εἶχεν ἀπειρα πλούτη καὶ μέγαν στρατόν, ἂν καὶ πολὺ γέρων, ἦτο γεμᾶτος ζωῆν. Εἰς ἡλικίαν 80 ἐτῶν ὁ Ἀντίγονος ὠνειρεύετο νὰ ἐπανδρώσῃ τὸ κράτος τοῦ Ἀλεξάνδρου ὑπὸ τὴν ἰδικήν του κυριαρχίαν.

Ἀλλ' οἱ ἄλλοι στρατηγοί, οἱ ὅποιοι, καὶ αὐτοὶ μισούμενοι τὸν Ἀντίγονον, ἔλεγον ἐκυτοὺς βασιλεῖς, ἐνόησαν τοὺς σκοποὺς αὐτοῦ καὶ συνεμάχησαν ὅλοι ἐναντίον του. Εἰς τὴν Ἰψόν, πόλιν τῆς Φρυγίας, συνήψη μεγάλη μάχη, εἰς τὴν ὅποιαν ὁ Ἀντίγονος ἔχασε καὶ τὸ κράτος καὶ τὴν ζωὴν του (301 π. Χ.).

Ὁ διαμελισμὸς τοῦ κράτους.— Τότε τὸ Ἑλληνομακεδονικὸν κράτος τοῦ Ἀλεξάνδρου διμερίσθη ὀριστικῶς εἰς τέσσαρα μεγάλα βασίλεια. Οἱ νικηταὶ ἔμειναν ὡς βασιλεῖς : ὁ Πτολεμαῖος εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὁ Λυσίμαχος εἰς τὴν Θράκην, ὁ Σέλευκος εἰς τὴν Βαβυλωνίαν, καὶ ὁ Κάσσανδρος, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀντιπάτρου, εἰς τὴν Μακεδονίαν.

Ἀλλ' οἱ πόλεμοι ἐξηκολούθησαν πάλιν καὶ διήρκεσαν πολλὰ ἔτη ἀκόμη. Τέλος κατὰ τὸ 280 ἀπέμειναν ὀριστικῶς πλέον τρία μεγάλα βασίλεια, ἀργότερα δὲ ἐγέναν καὶ ἄλλα πολλὰ μικρότερα. Τὰ τρία μεγάλα Βασίλεια, εἰς τὰ ὅποια ἐδοσάλευσαν πολὺν χρόνον Ἑλληνεες βασιλεῖς, ἦσαν :

1. Τὸ Βασίλειον τῆς Μακεδονίας εἰς τὴν Εὐρώπην.
2. Τὸ Βασίλειον τῆς Αἰγύπτου.
3. Τὸ Βασίλειον τῆς Συρίας εἰς τὴν Ἀσίαν.

‘Ο Λαμιακὸς πόλεμος.— Μόλις ἔφθασεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ εἰδησις, ὅτι ἀπέθανεν ὁ Ἀλέξανδρος, οἱ Ἀθηναῖοι ὑπεκίνησαν ἐπανάστασιν ἐναντίον τῶν Μακεδόνων. Ὁ μέγας ρήτωρ Δημοσθένης ἦτο πάντοτε ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἐνθουσίαζεν ὅλους διὰ τὸν ἀγῶνα, ἦτο γέρων πλέον, ἀλλὰ τὸ θάρρος του ποτὲ δὲν τὸν εἶχεν ἐγκταλεῖψει. Οἱ Ἀθηναῖοι συνεμάχισαν μὲ ἄλλας Ἑλληνικὰς πόλεις καὶ ἐπετέθησαν ἐναντίον τῶν Μακεδόνων. Ὁ γενναῖος στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων Λεωσθένης ἐνίκησε τὸν διοικητὴν τῆς Μακεδονίας Ἀντίπατρον καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Λαμίαν, ὅπου τὸν ἐπολιορκήσῃ (διὰ τοῦτο ὁ πόλεμος ὠνομάσθη **Λαμιακός**, 323 π. Χ.). Ἀλλὰ κατὰ τὴν πολιορκίαν ἐφρονεῦθη ὁ Λεωσθένης καὶ ἡ Ἑλλὰς ἔχασε τὸν μόνον ἱκανὸν ἀρχηγόν της. Ὁ Ἀντίπατρος κατῴρθωσε νὰ καταστείλῃ τὴν ἐπανάστασιν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ δεχθοῦν βαρεῖς ὅρους, καὶ ἰδίως Μακεδονικὴν φρουρὰν εἰς τὴν πόλιν των.

Τὸ τέλος δύο μεγάλων Ἀθηναίων.— Μεταξὺ τῶν κηταδικασθέντων εἰς θάνατον ἦτο καὶ ὁ Δημοσθένης, ὁ ὁποῖος ἐπρόφθασε καὶ ἔφυγεν εἰς τὴν νῆσον Πόρον. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ κατεδιώχθη. Τὴν στιγμήν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπλησίαζον οἱ Μακεδόνες στρατιῶται, ἔπαι κῶνειον διὰ νὰ μὴ πᾶσῃ εἰς τὰς χεῖρας των (322). Τοιοῦτον τέλος εἶχεν ὁ μέγας ρήτωρ, τοῦ ὁποῖου ἡ μνήμη ἔμεινεν ἀθάνατος εἰς τοὺς ἀνθρώπους, διότι ποτὲ δὲν ἀπηλίπισθη διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος του.

Μετ’ ὀλίγα ἔτη ἀπέθανε καὶ εἰς ἄλλος μέγας πολίτης τῶν Ἀθηναίων, ὁ γέρων στρατηγὸς **Φωκίων**. Ἦτο ἐνδοξὸς στρατηγός, πρὸ παντὸς ἀνθρώπου ὀνομαστός διὰ τὴν χρηστότητά του. Ἐξῆσε μὲ μεγάλην πτωχείαν καὶ διῆγε βίον πολὺ σκληρόν, εἰς τὸν πόλεμον ἐβόδιζε πάντοτε πρῶτος, γυμνόπους καὶ χωρὶς ἱμάτιον, ὠνομάζετο δὲ «Φωκίων ὁ χρηστός». Τόσῃν δὲ τιμὴν εἶχον πρὸς αὐτὸν οἱ Ἀθηναῖοι, ὥστε τὸν ἐξέλεξαν 45 φορὰς στρατηγόν. Ἀλλ’ ὁ αἰσχυρὸς ἐκεῖνος λαός, διὰ νὰ εὐχάριστήσῃ τοὺς ἰσχύοντας Μακεδόνας, κατεδίκασε τὸν γέροντα πλέον Φωκίωνα εἰς θάνατον. Ὁ Φωκίων ἔπαι τὸ κῶνειον μὲ τὴν ἰδίαν γαλήνην,

μὲ τὴν ὁποίαν ὁ Σωκράτης, χωρὶς νὰ εἴπῃ οὐδὲν παράπονον ἐναντίον τῶν συμπολιτῶν του. Εἰς δὲ τὸν υἱόν του παρήγγειλεν ὥς τελευταίαν θέλησίν του «νὰ μὴ φυλάξῃ καμμίαν μνησικακίαν διὰ τὴν ἀδικίαν τῶν Ἀθηναίων». Οἱ Ἀθηναῖοι ταχέως μετεμελήθησαν διὰ τὴν ἀσεβῆ πρᾶξιν των καὶ ἀνήγειραν ἀργότερα ἄγαλμα εἰς τὸν ἐνάρτετον ἄνδρα καὶ ἐτίμησαν τὴν μνήμην του.

Μὲ τὰ θλιβερά αὐτὰ γεγονότα ἀρχίζει ἡ Ἑλλάς νὰ περιπίπτῃ εἰς μεγάλην παρακμὴν. Εἰς τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις ἀρχίζουν ἔριδες μεταξὺ τῶν πλουσίων καὶ τῶν πτωχῶν, καταπίπτει δὲ καὶ ἡ ἡθικὴ κατὰστασις τῶν Ἑλλήνων. Ἐν τούτοις, τόση μεγάλῃ ἦτο ἡ ζωτικότης τῆς Ἑλλάδος, ὥστε πάλιν οἱ Ἕλληνες ἔκαμαν ἀργότερα πολλὰς ἡρωϊκὰς προσπαθείας διὰ νὰ διατηρήσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των.

Σκύθης τοξότης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΚΤΟΝ

ΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΑΠΟΙΚΙΑΙ— ΑΙ ΣΥΡΑΚΟΥΣΑΙ

Κατὰ τοὺς χρόνους, κατὰ τοὺς ὁποίους ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος κατέκτα τὴν Ἀνατολήν, αἱ πολυάριθμοι Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι, ἰδίως τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, εἶχον φθάσει εἰς μεγάλην δύναμιν. Γνωρίζομεν, ὅτι καὶ αἱ ἀποικίαι συνετέλεσαν πολὺ εἰς τὴν δόξαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος, ἰδιαίτερώς πρέπει νὰ γνωρίσωμεν ἐν ἰσχυρὸν Ἑκκληνικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἰδρυθῇ εἰς τὴν Δύσιν, τὸ *Κράτος τῶν Συρακουσῶν*.

Αἱ Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι.—Ὅλαι ἐν γένει αἱ πόλεις, τὰς ὁποίας ἔκτισαν οἱ Ἕλληνες εἰς τὸν Εὐξείνιον Πόντον καὶ εἰς τὰ παράλια τῆς Μεσογείου θαλάσσης, ὅλαι ἤκμασαν. Πολὺ ἀκμαῖαι ἦσαν : ἡ *Κυρήνη* εἰς τὰ Βόρεια παράλια τῆς Ἀφρικῆς, ἡ ὁποία ἐγέννησε σπουδαίους ἀνδρας, καὶ ἡ *Μασσαλία* εἰς τὴν Γαλατίαν, ἡ ὁποία ἐφθασεν εἰς μέγαν πλοῦτον. Περισσότερον ἀπὸ ὅλας ἤκμασαν αἱ πολυαριθμόταται Ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς Σικελίας. Ὁ *Τάρας* ἔγινε πλουσιωτάτη ναυτικὴ πόλις. Ἡ *Κρότων* καὶ ἡ *Σύβαρις* ἠγωνίζοντο διὰ τὴν κυριαρχίαν τῆς Νοτίας Ἰταλίας. Οἱ Κροτωνιάται ἔγιναν ὀνομαστοὶ διὰ τὴν ῥώμην αὐτῶν καὶ διὰ τὴν κλίσιν πρὸς τὴν φιλοσοφίαν. Ἡ δὲ Σύβαρις εἶχεν ὑπὸ τὴν διοίκησίν της 25 πόλεις καὶ ἠδύνατο νὰ ἐξοπλίσῃ 300.000 ἀνδρας. Ἀλλὰ τὰ μεγάλα πλούτη διέφθειραν τοὺς κατοίκους αὐτῆς καὶ οἱ Συβαρίται ἔγιναν ὀνομαστοὶ διὰ τὴν μαλθακότητά των.

Ἡ δύναμις τῶν Συρακουσῶν.—Ἡ μεγαλυτέρα πόλις

ἔγιναν αἱ Συρακοῦσαι ἀπὸ τὴν ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐνίκησαν, ὡς εἶδομεν, τοὺς Καρχηδονίους εἰς τὴν Ἰμέραν. Καὶ αἱ Ἀθηναῖαι ἐπίσης ἔγιναν μεγάλαι μετὰ τὴν νίκην αὐτῶν ἐναντίον τῶν Περσῶν εἰς τὴν Σιλαμῖνα κατὰ τὸ ἴδιον ἔτος (480 π. Χ.). Ὅπως οἱ Ἕλληνες, οἱ κατοικοῦντες τὴν Ἑλλάδα, ἀπηλλάγησαν ἀπὸ τοὺς Πέρσας, ὁμοίως καὶ οἱ Ἕλληνες τῆς Δύσεως ἀπὸ τοὺς Καρχηδονίους, καὶ ἀπὸ τότε ἤρχισαν ν' ἀναπτύσσωνται ἐλευθέρως καὶ πολὺ ταχέως.

Τὴν μεγάλην ταύτην νίκην τῆς Ἰμέρας κατήγαγεν ὁ **Γέλων**, ὁ ὁποῖος κατῴρθωσε νὰ ἐπιβάλῃ τὴν ἐξουσίαν του εἰς τὰς Συρακοῦσας. Ὡς ἓνα ἐκ τῶν ὄρων τῆς εἰρήνης, τοὺς ὁποίους ἐπέβαλεν εἰς τοὺς Καρχηδονίους ἦτο νὰ καταργήσουν τὰς ἀνθρωπίνων θυσιῶν. Ὁ Γέλων ἔγινε τύραννος, δηλαδὴ βασιλεὺς, τῶν Συρακοῦσων καὶ ἐμεγάλωσε τὴν πόλιν. Ὁ δὲ ἀδελφὸς του **Ιέρων**, ὁ ὁποῖος τὸν διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον, ἡγάπα τὰ γράμματα. Ἐκάλεσεν εἰς τὴν αὐλήν του μεγάλους ποιητὰς ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ὅπως τὸν Πίνδαρον, τὸν Ἀίσχylum, καὶ ἄλλους.

Αἱ Συρακοῦσαι εἶχαν φθάσει εἰς τόσον μεγάλην δύναμιν, ὥστε ἀπέκρουσαν, ὡς εἶδομεν, τὴν μεγάλην ἐκστρατείαν τῶν Ἀθηναίων. Ἀπὸ τότε ἔγιναν ἡ μεγαλυτέρα πόλις τῆς Ἑλλάδος, ἦσαν ἡ πρωτεύουσα ἐνὸς ἰσχυροῦ Ἑλληνικοῦ κράτους εἰς τὴν Σικελίαν. Αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς Σικελίας, ὁλόκληρος σχεδὸν ἡ νῆσος, ἀπετέλουν τὸ κράτος τῶν Συρακοῦσων.

Οἱ νόμοι τῶν Συρακοσίων.— Ἀργότερα συνέδησαν ταραχαὶ μετὰ τῶν πολιτῶν. Διὰ τοῦτο παρεκάλεσαν ἓνα συμπολίτην των, τὸν Διοκλῆ, νὰ τοὺς κάμῃ νόμους. Δὲν γνωρίζομεν καλῶς τοὺς νόμους τοῦ Διοκλέους, ἀλλὰ πόσον θὰ ἦσαν ἐξαίρετοι νόμοι δεικνύει ὁ θάνατός του, ὁ ὁποῖος εἶναι πρὸς αἰώνιαν τιμὴν αὐτοῦ. Διὰ νὰ φέρῃ ἡσυχίαν εἰς τὴν πόλιν ὁ Διοκλῆς ἔκαμε καὶ ἓνα νόμον, ὁ ὁποῖος ἀπηγόρευεν εἰς τοὺς πολίτας ἐπὶ ποινῇ θανάτου νὰ πηγαίνουν εἰς τὴν ἀγορὰν μὲ ὅπλα. Μίαν φορὰν, ὅτε ἐγύριζεν ὁ Διοκλῆς ἀπὸ ἐκστρατείας, ἐγένετο στάσις εἰς τὴν ἀγορὰν, ἔτρεξε δὲ ἀμέσως νὰ τὴν καθησυχάσῃ, χωρὶς νὰ σκεφθῇ ὅτι ἦτο ὀπλισμένος. «Διοκλῆ, τοῦ φωνάζουν οἱ ἔχθροί σου, σὺ ὁ ἴδιος παραβαίνεις τοὺς νόμους σου.» Ὅχι, ἀπήντησε, τοὺς ἐπικυρώνω», ἐξήγαγε τὸ ξίφος καὶ διεπέρασε τὸ στή-

θος του. Οἱ Συρακούσιοι τὸν ἐτίμησαν ὡς ἥρωα, ἀνήγειραν πρὸς τιμὴν του ἡρώον, αἱ περισσότεραι δὲ Ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς Σικελίας παρεδέχθησαν τοὺς νόμους του.

Αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν Καρχηδονίων.—Οἱ Καρχηδόνιοι ἐζήτησαν πάντοτε νὰ κατακτήσουν τὴν μεγάλην καὶ εὐφορον νήσο. Ἔστειλαν πολλὰς φορὰς στρατὸν καὶ στόλον εἰς τὴν Σικελίαν. Ἀλλ' οἱ Συρακούσιοι ἐπολέμουν πάντοτε μὲ γενναιότητα ἐναντίον τῶν Καρχηδονίων καὶ ὑπερῃσίζοντο τὴν ἐλευθερίαν των. Ἡ σπουδαιότερα ἐπιδρομὴ τῶν Καρχηδονίων ἔγινε τὸ 410 ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀννίδα (τοῦ προσδευτέρου), ἐγγόνου τοῦ Ἀμίλκα, τὸν ὅποιον εἶχε νικήσει ὁ Γέλων εἰς τὴν Ἰμέραν. Ὁ Ἀννίδας ἐκυρίευσεν τὴν Ἐγεσταν, τὸν Σελινούντα, τὸν Ἀκράγαντα, κατέστρεψεν ἐκ θεμελίων τὰς πλουσίας αὐτὰς Ἑλληνικὰς πόλεις καὶ κατέσφαξε τοὺς κατοίκους. Ἡ καταστροφὴ ἰδίως τοῦ Ἀκράγαντος, ἡ ὁποία ἦτο μεγάλη πόλις, ἔρριψε τὸν τρόπον εἰς τὰς Συρακούσας. Συνεκλήθη συνέλευσις τοῦ λαοῦ καὶ κἀνείς δὲν ἐτόλμα νὰ ὁμιλήσῃ. Τότε ἐπαρουσιάσθη εἰς τὸ μέσον ὁ Διονύσιος, ὁ ὁποῖος ἦτο υἱὸς ἐνὸς ὀνηλάτου, καὶ ἠγόρευσε πρὸς τὸν λαόν μετ' ὅσον θάρρος, ὥστε τὸν ἐξέλεξαν ἀμέσως στρατηγόν. Οὕτως ἔλαβεν δύναμιν ὁ Διονύσιος καὶ ἔγινε τύραννος. Φεδοῦμενος ὅμως μήπως χάσῃ τὴν ἐξουσίαν, ἔλαβε πολλὰς προφυλάξεις καὶ κατεπίεξε τοὺς συμπατριώτας του ⁽¹⁾.

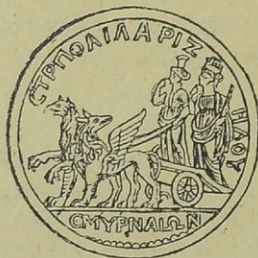
Ὁ Διονύσιος ἐλάμβανε μὲν ἔκτακτα μέτρα, διὰ νὰ προφυλαχθῇ ἀπὸ κάθε ἐπανάστασιν τοῦ λαοῦ ἐναντίον του, δὲν παρημέλει ὅμως τὸ καθήκον του, καὶ ἠγωνίσθη γενναίως διὰ νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Καρχηδονίους ἀπὸ τὴν Σικελίαν. Μία ναυτικὴ ἐκστρατεία των, κατὰ τὴν ὁποίαν ἤλθον μετ' ὃν στόλον των ἕως τὸν λιμένα τῶν Συρακουσῶν, ἀπεκρούσθη μετ' ἐλπίαν ἐξολόθρευσιν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου των (394).

(1) Περὶ φημον ἔγινεν εἰς τὴν ἀρχαιότητα ἐν ἀνέκδοτον, τὸ ὅποιον δεικνύει τοὺς φόβους του. Εἰς αὐλοκόλαξ, ὁ Ἀκμοκλῆς, τὸν ἐγκωμιάζει πάντοτε διὰ τὴν εὐτυχίαν του. Ὁ Διονύσιος τὸν ἐκάλεσεν εἰς ἐν πλούσιον γεῦμα. Αἰφνιδίως ὁ Ἀκμοκλῆς βλέπει νὰ κρέμαται ἀπὸ τὴν στέγην ἐπάνω εἰς τὴν κεφαλὴν του ἐν ἔϊφος ἐξηρητημένον διὰ μιᾶς κλωστῆς. Ἐχασεν ἀμέσως ὅλην τὴν ὄρεξιν καὶ τὴν χαρὰν του.

Ὁ υἱὸς τοῦ Διονύσιος ὁ Νεώτερος ὑπῆρξε σκληρὸς τύραννος καὶ ἐξεδιώχθη ὑπὸ τῶν Συρακούσιων ἀποστὰς εἰς Κόρινθον, ὅπου ἔζησε μὲ τοὺς θησαυροὺς τοῦ ὡς ἀπλοῦς ἰδιώτης (343).

Ὁ Τιμολέων.— Οἱ Συρακούσιοι δὲν ᾔθελον πλέον νὰ ἔχουν τυράννους, καὶ διὰ τοῦτο ἐκάλεσαν ἀπὸ τὴν Κόρινθον, ἣ ὅποια ἦτο μητρόπολις των, τὸν στρατηγὸν Τιμολέοντα, διὰ νὰ φέρῃ τὴν ἡσυχίαν εἰς τὴν πόλιν των. Ὁ Τιμολέων ἦτο ἀνὴρ πολὺ ἐνάρετος καὶ ἀφωσιωμένος εἰς τὴν ἐλευθερίαν, ἔφερε τὴν εἰρήνην καὶ τὴν εὐτυχίαν εἰς τὰς Συρακούσας. Κατόπιν εἰργάσθη νὰ φέρῃ τὴν τάξιν καὶ εἰς ὅλην τὴν Σικελίαν, ἐκέρδισε δὲ καὶ μίαν λαμπρὰν νίκην ἐναντίον τῶν Καρχηδονίων. Τότε ἐθεώρησεν, ὅτι τὸ ἔργον τοῦ ἐτελείωσε, παρητήθη ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὴν ἐξοχήν. Ὅλοι ὅμως οἱ Συρακούσιοι τὸν ἐσέβοντο ὡς πατέρα, δὲν ἐκαμναν τίποτε, χωρὶς νὰ τὸν ἐρωτήσουν. Ἦτο διὰ τοὺς Συρακούσιους τὸ κόσμημα τῆς πόλεως, ὅποιοι ξένος ἤρχετο, τὸν ὠδήγουν διὰ νὰ τὸν ἴδῃ, διότι τὸν ἐνόμιζον ὡς τὸ σπουδαιότερον πρᾶγμα, τὸ ὅποιον εἶχον νὰ τοῦ ἐπιδείξουν.

Ὁ πολιτισμὸς εἰς τὰς Συρακούσας.— Μὲ τὸ ἐμπόριόν των αἱ Συρακούσαι συνήθροισαν ἀναρίθμητα πλοῦτη, ἔγιναν δὲ πολυάνθρωπος πόλις, θὰ εἶχον περισσώτερους ἀπὸ 500 χιλ. κατοίκους. Ἡ δὲ πόλις ἦτο λαμπροτάτη, μὲ πολλὰ ὠραῖα μνημεῖα, μὲ μεγάλας πλατείας, μὲ ἰσχυρότατα τείχη καὶ δύο θαυμασίους λιμένας. Οἱ τύραννοι τῶν Συρακούσων ἠγάπων τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα. Ποιηταί, φιλόσοφοι καὶ καλλιτέχναι κατήγοντο ἀπὸ τὰς Συρακούσας, εἴτε ἔζησαν εἰς αὐτὰς καὶ ἐλάμπρυναν τὴν πόλιν.

Νόμισμα τῆς Σμύρνης

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ Ε' ΚΑΙ Δ' ΑΙΩΝΑ

Κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦ Περικλέους, τὸν 5ον αἰῶνα, ἤχμασαν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς τὴν ἅλλην Ἑλλάδα τὰ μεγαλύτερα πνεύματα. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα, μολονότι εὗρίσκετο ἡ Ἑλλάς εἰς πολιτικὴν παρακμὴν, δὲν ἔπαυσαν νὰ εὗρίσκωνται εἰς μεγάλην ἀκμὴν πολιτισμοῦ.

Ἡ φιλοσοφία.—Ἐνῶ κατὰ τὸν 5ον αἰῶνα καὶ πρωτότερα ἡ ποίησις εἶχε φθάσει εἰς τὴν ὑψίστην ἀκμὴν, κατόπιν, τὸν 4ον αἰῶνα, διεκρίθησαν οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ρητορικὴν. Αἱ Ἀθηναὶ ἦσαν πάντοτε ἡ ἀθάνατος πόλις τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν, ἰδίως τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ρητορικῆς. Ὅτε ἤχμαζεν εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ Περικλῆς, ἤρχοντο ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος σοφοὶ ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι ἐσπούδαζον τὴν φύσιν καὶ τὸν ἄνθρωπον. Ἀπὸ μετριοφροσύνης δὲ δὲν ἐλέγοντο σοφοί, ἀλλὰ φίλοι τῆς σοφίας, **φιλόσοφοι**. Ἀλλὰ καὶ ὅταν κατέπεσαν αἱ Ἀθηναὶ, ἔπειτα δὲ ἔχασαν ἐντελῶς τὴν ἐλευθερίαν των, ἐξηκολούθησαν ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας, ἕως τὴν ὀριστικὴν νίκην τοῦ Χριστιανισμοῦ (σχεδὸν ἐπὶ 10 αἰῶνας), νὰ εἶναι ἡ ἕδρα τῆς φιλοσοφίας. Εἶχον σχηματισθῇ ὠρισμένοι φιλοσοφικαὶ διδασκαλῆαι. Οὕτως ἀπετελέσθησαν αἱ περίφημοι **Φιλοσοφικαὶ Σχολαὶ** τῶν Ἀθηνῶν, αἱ ὅποιοι ἐφώτισαν τὴν ἀνθρωπότητα εἰς τὰ ὀψηλὰ ζητήματα τῆς φιλοσοφίας.

Εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς ἄλλας Ἑλληνικὰς πόλεις ἀνεφάνησαν φιλόσοφοι, οἱ ὅποιοι ἠσχολοῦντο νὰ εὗρουν τὸν καλύτερον

τρόπον διὰ τὰ ζῆ εὐτυχῆς ὁ ἄνθρωπος, κατεγίνοντο δηλαδὴ μὲ πρακτικὰ ζητήματα, ἰδίως μὲ τὴν *ἡθικὴν*, καὶ ἐλέγοντο *σοφισταί*. Κατὰ τὸν 5ον αἰῶνα οἱ σοφισταὶ ἦσαν σπουδαῖοι ἄνδρες, μὲ γνώσεις μεγάλας, ὅπως ὁ Γοργίας, ὁ Πρωταγόρας, δταν ὅμως ἤρχισαν νὰ κατὰπίπτουν αἱ Ἀθῆναι, οἱ σοφισταὶ διεφθάρησαν.

Ὁ Σωκράτης (περὶ τὸ 400).—Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Τριάκοντα τυράννων, δηλαδὴ εἰς ἐποχὴν παρακμῆς, ἔζη εἰς τὰς Ἀθῆνας εἰς ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους ἄνδρας τῆς ἀνθρωπότητος, ὁ *Σωκράτης*. Ὁ περίφημος διὰ τὴν ἀρετὴν του σοφὸς οὗτος ἔτρωγεν ὀλίγον, δὲν ἐφόρει οὔτε σανδάλια, οὔτε χιτῶνα, παρὰ ἓνα παλαιὸν μανδύαν. Πολλὰς φορὰς οἱ φίλοι του ἠθέλησαν νὰ τοῦ δώσουν χρήματα, ἀλλὰ ποτὲ δὲν ἐδέχθη ἀπὸ κανένα βοήθειαν.

Ὁ Σωκράτης ἦτο πολὺ ἄσχημος, ὁ βίος του ὅμως ἦτο τόσο ὠραῖος, ὥστε δίδει εἰς τὴν ἀνθρωπότητα τέλειον παράδειγμα ἑνὸς καλοῦ πολίτου καὶ χρηστοῦ ἀνθρώπου. Ὅλην τὴν ἡμέραν ἐγύριζεν εἰς τὴν ἀγορὰν, εἰς τὰς παλαιστράς, εἰς τοὺς δρόμους καὶ συνωμίλει μὲ τοὺς νέους, ἢ συζητήσας δὲ ἦτο μία εὐγενὴς διδασκαλία. Ἐδίδασκε πολλὰς εὐγενεῖς καὶ ὑψηλὰς ἰδέας, ἔλεγε δὲ πάντοτε τὸ ρητὸν «*γινῶθι σαυτόν*». Ἦθελε νὰ εἴπῃ, ὅτι πρῶτα πρέπει νὰ γνωρίζῃς καλὰ τὸν ἑαυτὸν σου καὶ ἔπειτα νὰ ζητῇς νὰ ἐννοήσῃς καὶ τοὺς ἄλλους. Κυρίως ἡ διδασκαλία του εἶχεν ὡς θέμα τὰ *ἡθικὰ* ζητήματα. Ὁ ἄνθρωπος, ἔλεγεν ὁ Σωκράτης, ὀφείλει νὰ γνωρίζῃ ποῖον εἶναι τὸ καλόν, τὸ δίκαιον, ἢ ἀλήθεια, διὰ νὰ πράττῃ τὸ καλὸν καὶ ν' ἀποφεύγῃ τὸ κακὸν καὶ νὰ ὀδηγῇται τοιοῦτοτρόπως εἰς τὸν ἐνάρτετον βίον. Ἐδίδασκε προσέτι ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι ἀθάνατος καὶ ὅτι ὑπεράνω ὅλων εἶναι μία θεὰ πρόνοια, ὥστε αἰῶνας πρὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ ὁ Σωκράτης συνησθάνθη ὅτι ὑπάρχει εἰς μόνος θεός.

Ὁ Σωκράτης εἶχεν ἀποκτήσει ἀφωσιωμένους μαθητὰς καὶ φίλους. Μερικοὶ ὅμως ἐνόμισαν, ὅτι διδάσκει τὴν ἀσέβειαν πρὸς τοὺς θεούς, τὸν κατήγγειλαν καὶ τὸ δικαστήριον τὸν κατεδίκασεν εἰς θάνατον. Εἰς φίλος του ἠθέλησε νὰ τὸν σώσῃ, ἀλλ' ἐκεῖνος δὲν ἐδέχθη, εἶπεν ὅτι ὁ πολίτης ὀφείλει νὰ ὑπακούῃ εἰς τοὺς νόμους τῆς πατρίδος του. Ἐμείνεν εἰς τὴν φυλακὴν καὶ ἔπινε τὸ κώνειον. Ἐως τὴν τελευταίαν του στιγμὴν ἐδίδασκεν

ἐν μέσῳ τῶν φίλων καὶ μαθητῶν του, ἀπέθανε δὲ μετὰ τὴν γαλήνην ἑνὸς μεγάλου καὶ ἐναρέτου ἀνδρός.

Ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης.—Οἱ μαθηταὶ τοῦ Σωκράτους πρῶτον εἰς ἡμᾶς τὴν διδασκαλίαν του, ὁ Εὐνοφῶν καὶ ὁ Πλάτων.

Ὁ Πλάτων ἐτελειοποίησε τὰ διδάγματα τοῦ διδασκάλου εἰς θαυμάσια ἔργα ὑπὸ τὴν μορφήν διαλόγου. Ἐδίδασκεν εἰς αὐτὰ ὅτι ἡ πραγματικότης δὲν εὐρίσκεται εἰς τὰ αἰσθητὰ πράγματα, ἀλλ' εἰς τὰς **ιδέας**, αἱ ὁποῖαι εἶναι αἰώνιοι τύποι αὐτῶν. Ἀπὸ τὰς ιδέας δὲ προέρχεται πᾶν ἀγαθόν, ἀληθές, καὶ ὡραῖον. Οἱ **διάλογοι**, εἰς τοὺς ὁποίους ἐκθέτει τὰ διδάγματά του, μᾶς πρέχουν καὶ σήμερον τὴν ὑψίστην ἠθικὴν διδασκαλίαν. Ὁ Πλάτων ἐδίδασκεν εἰς τὴν **Ἀκαδημίαν**, διὰ τοῦτο δὲ ἡ Σχολή, τὴν ὁποίαν ἱδρυσεν, ὠνομάσθη **Ἀκαδημία** (ἀπέθανε τὸ 348).

Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Πλάτωνα ὁ μαθητὴς του **Ἀριστοτέλης** (ἔζη περὶ τὸ 350) ἔλεγεν ὅτι ἡ πραγματικότης δὲν ὑπάρχει μόνον εἰς τὰς ιδέας, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὰ τὰ πράγματα, πρέπει δὲ νὰ μνησθῶμεν ταῦτα διὰ τῆς γνώσεως καὶ τῆς πείρας (διὰ τῆς **ἐμπειρίας**). Ἐσπούδασε λοιπὸν πᾶν εἶδος γνώσεως, καὶ αὐτὸς ἔδωκε τὰ θεμέλια σχεδὸν ὅλων τῶν ἐπιστημῶν. Ὁ Ἀριστοτέλης ὑπῆρξεν ὁ μεγαλύτερος σοφὸς τῆς ἀρχαιότητος, ἀπὸ τὰ διδάγματα του δὲ ἐτράφη κατόπιν ὁ κόσμος καθ' ὅλον τὸν Μεσαιῶνα ἕως τοὺς Νεωτέρους χρόνους (1).

Ἡ ἱστορία.—Τὰ μεγάλα γεγονότα τῶν Περσικῶν πολέμων καὶ τῶν ἔπειτα χρόνων προσείλκυσαν πολλοὺς ἐπιφανεῖς συγγραφεῖς εἰς τὸ ν' ἀφηγηθῶσιν αὐτά, καὶ οὕτω παρήχθησαν σπουδαῖοι ἱστορικοί, εἰς τοὺς ὁποίους ὀφείλομεν τὴν γνῶσιν τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας. Τὴν ἀρχὴν ἔκαμεν ὁ **Ἡρόδοτος**, ὁ ὁποῖος κατήγετο ἀπὸ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἔζησεν ὁμοῦ εἰς τὰς Ἀθήνας κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀκμῆς καὶ ἀνέγνωσε μάλιστα εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὰς ἱστορίας του. Ὁ Ἡρόδοτος ὠνομάσθη ὁ **πατὴρ**

(1) Ὁ Ἀριστοτέλης ἐδίδασκεν εἰς τὸ Λύκειον. Ἀπὸ τὴν **Ἀκαδημίαν**, ὅπου ἐδίδασκεν ὁ Πλάτων, καὶ ἀπὸ τὸ **Λύκειον** τοῦ Ἀριστοτέλους, ἔλαβον τὸ σημερινὸν ὄνομα τὰ ἀνώτερα ἐπιστημονικὰ καὶ ἐκπαιδευτικὰ ἱδρύματα.

τῆς *ιστορίας* καὶ ἀφηγήθη μὲ μεγάλην ἀφέλειαν καὶ χάριν τοὺς ἀγῶνας μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Περσῶν.

Κατὰ πολὺ ὁμοῦς ὑπερέβη τὸν Ἡρόδοτον ὁ Ἀθηναῖος *Θουκυδίδης*, ὁ ὁποῖος ἔγραψε τὴν ἱστορίαν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου μὲ ἀνυπέρολητον ἀλήθειαν καὶ ἀκρίβειαν εἰς τὰς περιγραφὰς καὶ τὰς κρίσεις αὐτοῦ. Ὁ Θουκυδίδης δὲ ἐπρόφθασε νὰ τελειώσῃ τὸ ἀθάνατον ἔργον του, ἔγραψε δὲ τὴν συνέχειαν ὁ Ἀθηναῖος πάλιν Ξενοφῶν εἰς τὰ *Ἑλληνικά* του. Ὁ Ξενοφῶν συνέγραψε καὶ ἄλλα ἔργα, τὰ ὅποια ἀναγινώσκονται μὲ πολλὴν εὐχαρίστησιν (τὴν *Ἀνάβασιν*, τὴν *Κύρου Παιδείαν* κ.λ.).

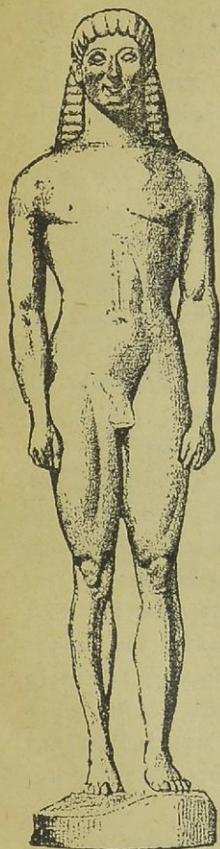
Οἱ ρήτορες.—Ἡ *ρητορικὴ τέχνη* εἰς τὰς Ἀθήνας ἐφθασεν εἰς τὸ ὑψιστον σημεῖον τῆς τελειότητος αὐτῆς. Διότι οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ ὅποιοι εἶχον λεπτὸν αἰσθημα, ἠγάπων πολὺ τοὺς ὠραίους λόγους, τὸ δὲ πολίτευμά των τοὺς ἔδιδε τὴν εὐκαιρίαν ν' ἀκούουν συχνὰ ρήτορας εἰς τὴν Ἀγοράν. Συχνὰ ἦντιναι ἀπὸ ὑψηλοῦς λόγους ἐνθουσιασμὸν καὶ ἔπραξαν μεγάλας πράξεις, κατῴρθωναν δὲ νὰ τοὺς ἐνθουσιάζουν ἰδίως ὁ Περικλῆς μὲ τὴν ἥρεμον καὶ αὐστηρὰν ὁμιλίαν του, καὶ ὁ Δημοσθένης μὲ τὴν φιλογερὰν φιλοπατρίαν του.

Ἀργότερα δὲ ἡ ρητορικὴ ἐφθασεν εἰς τόσῃν μεγάλην τελειότητα, ὥστε ἔγινε τέχνη μὲ κανόνες, ἡ ὁποία ἐδιδάσκετο ἀπὸ διδασκάλους, ἰδίως ἀπὸ τοῦ σοφιστῆς. Ἐχρησίμευε δὲ εἰς ὅλους τοὺς Ἀθηναίους ἔχι μόνον διὰ τὴν ἀγοράν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ δικαστήρια, διότι δὲν ὑπῆρχον τότε ἰδιαιτεροὶ δικηγόροι, ἀλλ' ὁ ἀπολογούμενος ὤφειλε νὰ εἴπῃ ὁ ἴδιος τὴν ἀπολογίαν του, τὴν ὁποίαν τοῦ ἔγραφον οἱ διδάσκαλοι τῆς ρητορικῆς, οἱ ρητοροδιδάσκαλοι.

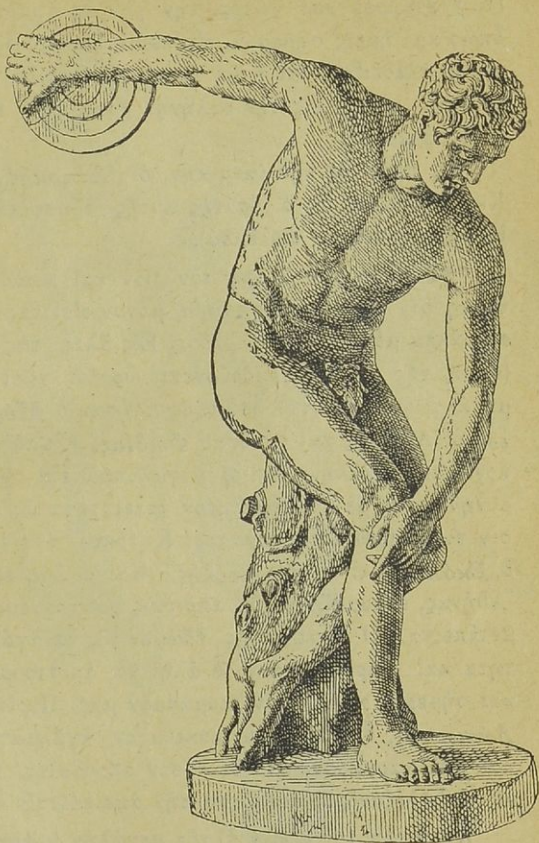
Οἱ ἀρχατοὶ ἐξύμνουν δέκα ὡς τοὺς μεγαλυτέρους ρήτορας, ἦσαν δὲ ὅλοι Ἀθηναῖοι. Οἱ ἐπιφανέστεροι εἶναι ὁ *Λυσίας*, ὁ *Αἰσχίνης*, ὁ *Ισοκράτης*, ὅλους δὲ ὑπερέβη ὁ μέγιστος ρήτωρ τοῦ κόσμου, ὁ *Δημοσθένης* (ἀπέθανε τὸ 322). Ἀπὸ τὰ πρότυπα τῶν ἀρχαίων ἐδιδάχθη καὶ ὁ περίφημος Ρωμαῖος ρήτωρ *Κικέρων* καὶ ὅλοι ὅσοι διεκρίθησαν κατόπιν ἕως τοὺς ἰδικούς μας χρόνους.

Αἱ ἐπιστῆμαι.—Οἱ παλαιότεροι σοφοί, ἰδίως ὁ Θαλῆς, ὁ Πυθαγόρας, ἔκαμαν σπουδαίας ἀνακαλύψεις εἰς τὰ μαθηματικά καὶ τὴν ἀστρονομίαν. Ὁ Θαλῆς προεῖπε μίαν ἔκλειψιν ἡλίου, ὁ

Πυθαγόρας ἐδίδαξεν ὅτι ἡ γῆ εἶναι στρογγύλη. Κατὰ τὸν 4ον δὲ

Ἐγὼ ἀρχαῖον (λέγεται Ἀπόλλων).—Ἡ τέχνη ἀκόμη δὲν εἶχε προδεῦσι. Τὰ ἀγάλματα ἦσαν ἄκορφα, τὸ σῶμα ξηρόν, αἱ χεῖρες καὶ οἱ πόδες δὲν ἦσαν ἐλεύθεροι.

Ἐγὼ τῆς καλῆς ἐποχῆς.—Ὁ δισκοβόλος τοῦ Μύρωνος. Οἱ καλλιτέχναι δίδουν ἐλευθερίαν εἰς τὰς κινήσεις τῶν ἀγαλμάτων αὐτῶν. Τὸ δὲ σῶμα ἔχει ὅλην τὴν συμμετρίαν τοῦ σώματος ἐνὸς ὁραίου ἀνδρός.

αἰῶνα ἀνεπτύχθησαν περισσότερον αἱ ἐπιστῆμαι, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης κατέταξεν αὐτὰς εἰς συστήματα.

Ἐπίσης προώδευσε καὶ ἡ γεωγραφία. Ὁ Εὐδοξος (κατὰ τὸ 360) ἐθεώρει καὶ αὐτὸς τὴν γῆν ὡς σφαῖραν καὶ τὴν διήρει, ὅπως καὶ ἡμεῖς σήμερον, εἰς πέντε ζώνας. Πρῶτος δὲ ὁ Ἀριστοτέλης ἀπέδειξεν ὅτι ἡ γῆ εἶναι σφαῖρα, διότι παρατήρησεν ὅτι ἡ σκιὰ αὐτῆς εἰς τὴν σελήνην κατὰ τὴν ἔκλειψιν εἶναι πάντοτε σφαιρική.

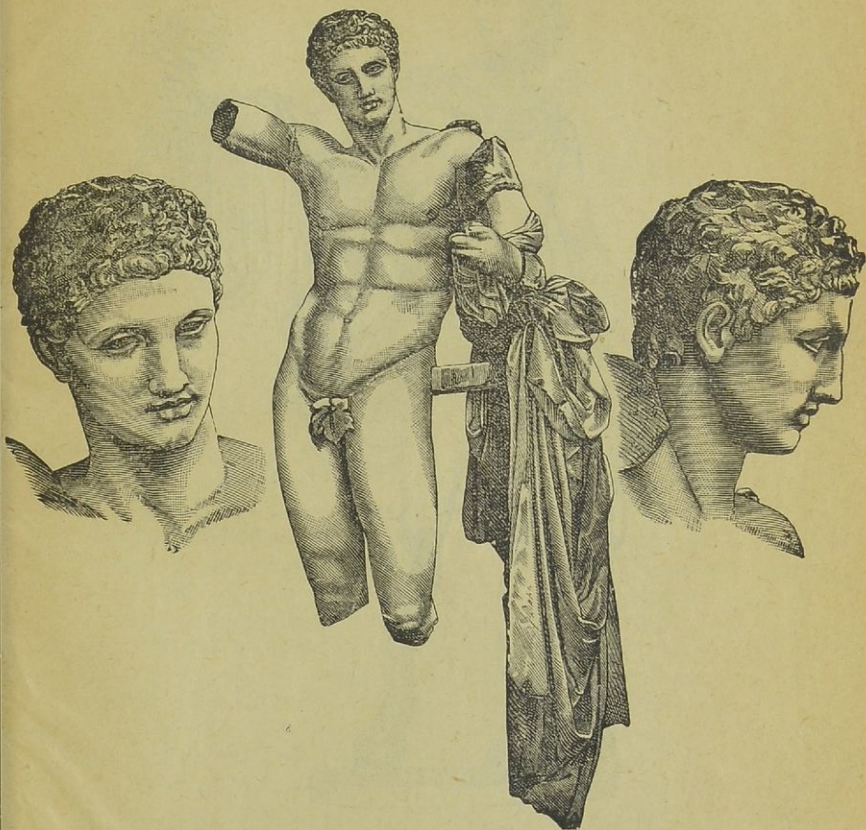
Ὡς πρὸς δὲ τὴν ἰατρικήν, ὁ Ἱπποκράτης ἀπὸ τὴν νῆσον Κῶν θεωρεῖται ὡς ὁ ἰδρυτὴς αὐτῆς (ἔζησε κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Πολοποννησιακοῦ πολέμου).

Ἡ τέχνη. — Κατὰ τὸν 5ον καὶ κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ἡ τέχνη δὲν εἶχε τελειοποιηθῇ μόνον εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος. Εἰς ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις (ἐκτὸς τῆς Σπάρτης) ἰδρύνονται ὠραῖοι ναοὶ καὶ ἀγάλματα. Οἱ μεγάλοι γλύπται τοῦ 5ου αἰῶνος ἦσαν ὁ Μύρων, ὁ Πολύκλειτος ὁ Ἀργεῖος καὶ ὁ μέγας Φειδίας. Εἰς τὰ ἀγάλματά των ἐξεκονίζετο ἡ γαλήνη καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τῶν Ὀλυμπίων θεῶν, συνηνωμένη μὲ ἀνυπερβλήτον τελειότητα ὡς πρὸς τὴν παράστασιν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος. Κατόπιν, τὸν 4ον αἰῶνα, ἤχημασεν ὁ Σκόπας καὶ ὁ Πραξιτέλης. Καὶ οἱ δύο εἰργάσθησαν εἰς τὰς Ἀθήνας, ἐθαυμάζοντο δὲ ἀπὸ τοὺς συγχρόνους των καὶ ἀπὸ τοὺς μετέπειτα. Ὁ Πραξιτέλης ἔδωκεν εἰς τὰ ἀγάλματά του κομψότητα καὶ χάριν, ἔκαμε δὲ ἀληθινὰ ἀριστουργήματα, τὰ ὅποια καὶ σήμερον κινοῦν τὸν θαυμασμόν μας. Περίφημος δὲ ἦτο καὶ ὁ Λύσιππος, ὁ ὁποῖος κατεσκεύαζεν ἀγάλματα καὶ ἀπὸ χαλκὸν καὶ ἀπὸ μάρμαρον, ἦτο δὲ τόσο σπουδαῖος, ὥστε εἰς αὐτὸν μόνον ὁ Ἀλέξανδρος ἐπέτρεπε τὴν ἀπεικόνισίν του.

Κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ἔλαβε μεγάλην ἀνάπτυξιν καὶ ἡ ζωγραφική, τὴν ὅποیان ὅμως δὲν δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν, διότι δὲν διεσώθη οὐδὲν ἔργον ἀρχαίου ζωγράφου ἕως σήμερον. Ἐννοοῦμεν ὅμως εἰς πόσῃ τελειότητι θὰ εἶχον φθάσει οἱ φημιζόμενοι ἀρχαῖοι ζωγράφοι, ὡς ὁ Ζεῦξις, ὁ Παροάσιος, ὁ Ἀπελλῆς, ἀπὸ ὅσα οἱ ἀρχαῖοι μὲ θαυμασμόν λέγουν περὶ τῶν ζωγραφικῶν των. Ὁ Ἀπελλῆς ἦτο ὁ εὐνοούμενος ζωγράφος τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅπως ὁ Λύσιππος ἦτο ὁ εὐνοούμενος γλύπτης αὐτοῦ.

Τοιαῦτα ἦσαν τὰ μεγάλα ἔργα τοῦ πνεύματος καὶ τῆς τέχνης, τὰ ὅποια παρήγαγεν ἡ Ἑλληνικὴ διάνοια κατὰ τὸν 5ον καὶ

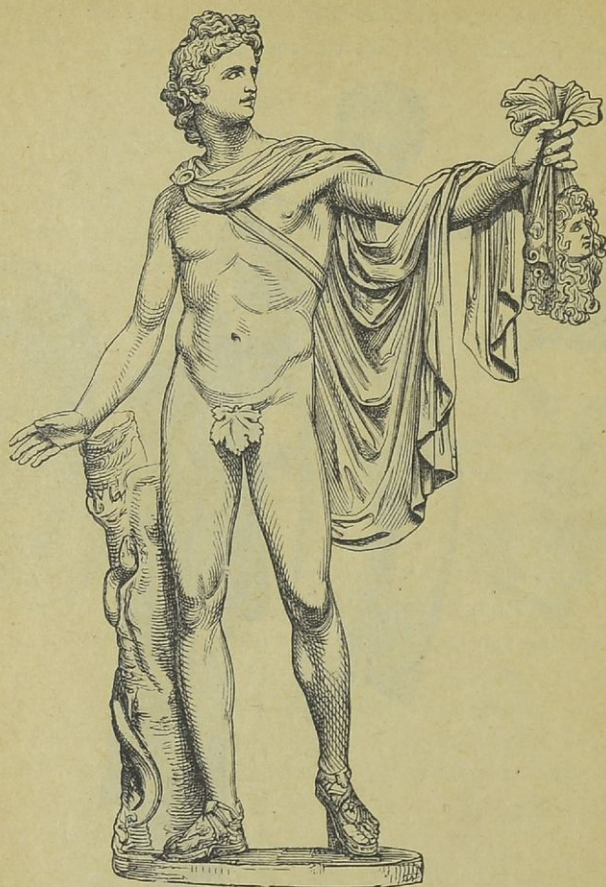
ἔπειτα τὸν 4ον αἰῶνα π. Χ. Μετὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ὁ Ἑλληνισμὸς ἔχει ἀπέραντον στάδιον δράσεως, ὅχι πλεον εἰς τὴν περιωρισμένην Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ εἰς τὴν Αἴγυ-

Ὁ περίφημος Ἑρμῆς τοῦ Πραξιτέλους.—Εἶναι ἀπὸ τὰ ὠραιότερα σφεζόμενα ἀγάλματα (σφῆξαι εἰς τὴν Ὀλυμπίαν)

πτον. Ὁ δὲ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς, ὁ ὁποῖος ἐδημιουργήθη καὶ ἔφθασεν εἰς τὸ ἀνυπέρβλητον σημεῖον τῆς ἀκμῆς αὐτοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸν 5ον καὶ 4ον αἰῶνα, τώρα, μετὰ τὰς νίκας τοῦ Ἀλεξάνδρου, διαδίδεται εἰς ὅλην τὴν Ἀνατολήν, ἔπειτα ἐκ τῆς Ἀνατολῆς εἰς τὴν Δύσιν καὶ γίνεται παγκόσμιος πολιτισμὸς.

Ὁ Περσεὺς κρατῶν τὴν κεφαλὴν τῆς Μεδούσης.

—Κάλλιστον ἄγαλμα τοῦ 4^{ου} αἰῶνος (συνήθως θεωρεῖται ὡς ὁ Ἀπόλλων, καὶ λέγεται Ἀπόλλων τοῦ Μπελβεδέρε).

ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ

Η ΕΛΛΗΝΟΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΚΟΣΜΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

ΚΕΦ. ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΡΙΤΟΝ. 'Ο Φίλιππος καὶ οἱ 'Αθηναῖοι.— 'Ο βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας *Φίλιππος Β'* ἔκαμε τὴν χώραν τοῦ μεγάλῃν, διωργάνωσεν αὐτήν, ἐδημιούργησεν ἰσχυρὸν στρατὸν καὶ ἤρχισε νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν κυριαρχίαν του. Αἱ πρόοδοι τοῦ Φιλίππου ἀνησύχησαν πολὺ τοὺς 'Αθηναίους, οἱ ὅποιοι, ἂν καὶ εἶχον καταπέσει, διετήρουν πάντοτε τὸ θάρρος καὶ τὴν δυνάμειν των. Μὲ τοὺς ἀγῶνάς των μάλιστα ἐναντίον τοῦ Φιλίππου ἐδοξάσθησαν καὶ πάλιν, διότι ὑπερησπίσθησαν μὲ γενναιότητα τὴν ἐλευθερίαν τῆς 'Ελλάδος. 'Ο μέγας ρήτωρ *Δημοσθένης* ἐνθουσίαζε τοὺς 'Αθηναίους μὲ τοὺς φλογεροὺς λόγους του.

Παρ' ὅλας ὁμως τὰς προσπάθειάς των, οἱ 'Αθηναῖοι μὲ τοὺς συμμάχους των Θηβαίους ἐνίκηθησαν εἰς τὴν *Χαιρώνειαν* (338). 'Ο Φίλιππος ἀνεκηρύχθη ἀρχιστρατήγος ὅλων τῶν 'Ελλήνων, φιλοδοξῶν νὰ ἐκτελέσῃ μέγα σχέδιον, νὰ ὁδηγήσῃ τοὺς 'Ελληνας ἐναντίον τῶν Περσῶν καὶ νὰ καταστρέψῃ τὸ Περσικὸν Κράτος.

ΚΕΦ. ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ. 'Ο Μέγας 'Αλέξανδρος.—Τὰ μέγала ὁμως σχέδια τοῦ Φιλίππου ἐξετέλεσε καὶ ὑπερέβη μάλιστα ὁ υἱὸς του *'Αλέξανδρος*. Μὲ στρατὸν 40.000 διέβη εἰς τὴν 'Ασίαν διὰ νὰ κατακτήσῃ τὸ Περσικὸν κράτος. 'Η Περσία ἦτο 50 φορὰς μεγαλυτέρα ἀπὸ τὴν 'Ελλάδα καὶ ὁ Μέγας βασιλεὺς εἶχε στρατὸν 20 φορὰς περισσότερον.

'Η ὁρμητικὴ προέλασις τοῦ 'Αλεξάνδρου ὑπῆρξε σειρὰ μεγάλων νικῶν μὲ ταχύτητα κεραυνοῦ. Οἱ Πέρσαι κατετροπώθησαν εἰς τὸν *Γρανικόν*, τὴν *'Ισδὸν* καὶ τὰ *Γαυγάμηλα*. Εἰς τὸ μεταξὺ ὁ 'Αλέξανδρος κατέκτησε τὴν Αἴγυπτον καὶ ἵδρυσεν τὴν *'Αλεξάνδρειαν*. Κοτόπιν ἐκυ-

ρίευσεν τὰς πρωτεύουσας των βασιλείων τῆς Περσίας καὶ ἔγινεν αὐτὸς Μέγας βασιλεὺς (331).

Ἀλλὰ δὲν ἠθέλησεν ἀκόμη νὰ σταματήσῃ τὰς κατακτήσεις του. Προχωρεῖ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἀσίας, πρὸς Α. τῆς Κασπίας θαλάσσης, εἰς τὴν Βακτριανήν, τὴν Σογδιανήν (τὸ Τουρκεστάν) ἕως τὸν ποταμὸν Ὠξον, ἀκόμη καὶ ἕως τὸν Ἰαξάρτην, παντοῦ πολεμεῖ διαρκῶς καὶ ἰδρύει Ἑλληνικὰς πόλεις. Ἐπειτα εἰσέρχεται εἰς τὰς Ἰνδίας, φθάνει εἰς τὸν Ἰνδὸν ποταμὸν, νικᾷ τὸν Ἰνδὸν ἡγεμόνα Πῶρον καὶ καθυποτάσσει ὁλόκληρον τὴν *Πενταποταμίαν* (327). Ἐκεῖ κατεσκεύασε μέγαν στόλον, καὶ ἐπιστρέφει εἰς τὴν Βαβυλῶνα, ὃ μὲν στόλος διὰ τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ, αὐτὸς δὲ διὰ ξηρᾶς. Εἰς τὴν Βαβυλῶνα διοργανώνει τὸ ἀπέραντον κράτος του καὶ σχεδιάζει μεγάλα ἔργα. Αἰφνιδίως ὅμως ἠσθένησεν ἀπὸ σφοδρὸν πυρετὸν καὶ ἀπέθανεν (323 π. Χ.).

Τὸ ἔργον τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔζησεν ἐπὶ αἰῶνας. Οἱ Ἕλληνες ἐσκορπίσθησαν εἰς ὅλην τὴν Ἀνατολήν, ὅπου διεδόθη ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ ὁ πολιτισμός.

ΚΕΦ. ΔΕΚΑΤΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ. Ὁ διαμελισμὸς τοῦ κράτους.—

Τὸ ἀέραντον Ἑλληνομακεδονικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον ἱδρύσεν ὁ Ἀλέξανδρος, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ κατακτητοῦ διειροδόσθη εἰς πολλὰ κράτη. Οἱ ἐπιφανεῖς στρατηγοὶ του ἐπολέμησαν ἐναντίον ἀλλήλων πολλὰ ἔτη, ἀλλὰ κανεὶς δὲν ἔμεινε μόνος κύριος. Ὁ σπουδαιότερος ἦτο ὁ Ἀντίγονος, ὃς ὁποῖος κατώρθωσε νὰ ἱδρῇ τὸ μεγαλύτερον κράτος εἰς ὅλην σχεδὸν τὴν Ἀσίαν. Ἀλλ' οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ συνηνώθησαν ἐναντίον του καὶ τὸν ἐνίκησαν εἰς μίαν μεγάλην μάχην εἰς τὴν *Ἰψόν* (301 π. Χ.), ὅπου ὁ Ἀντίγονος ἔχασε καὶ τὸ βασίλειον καὶ τὴν ζωὴν του. Ὅσοι στρατηγοὶ ἐσώθησαν διειροδόσθησαν τὸ ἀέραντον κράτος.

Τότε ἱδρῆθησαν τέσσαρα μεγάλα Ἑλληνικὰ βασίλεια. Ἀργότερα ἔγιναν καὶ ἄλλοι πόλεμοι, ἐπὶ τέλους δὲ τὸ μέγα Ἑλληνομακεδονικὸν κράτος διμελίσθη ὀριστικῶς εἰς πολλὰ μικρὰ καὶ τρία μεγάλα Ἑλληνικὰ βασίλεια : 1) τῆς *Μακεδονίας*, 2) τῆς *Αἰγύπτου* καὶ 3) τῆς *Συρίας*.

Ἡ δὲ παλαιὰ Ἑλλὰς ἔπεσεν εἰς μεγάλην κατάπτωσιν. Διότι οἱ ἰσχυροὶ τῆς Μακεδονίας ἐζήτουν πότε ὁ εἰς πότε ὁ ἄλλος νὰ λάβουν τὴν κυριαρχίαν αὐτῆς. Αἱ Ἑλληνικαὶ δὲ πόλεις ἔχασαν τὴν δύναμίν των.

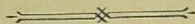
ΚΕΦ. ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΚΤΟΝ.—Τὸ κράτος τῶν Συρακουσῶν.—Κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους αἱ Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι εἰς τὴν Δύσιν εἶχον φθάσει εἰς μεγάλην δύναμιν. Ἡ σπουδαιότερα ἦσαν αἱ *Συρακοῦσαι*, αἱ ὁποῖαι ἔγιναν πρωτεύουσα ἐνὸς ἰσχυροῦ Ἑλληνικοῦ κράτους εἰς τὴν *Σικελίαν*. Οἱ Συρακούσιοι ὑπερησπίσθησαν γενναίως τὴν Σικελίαν ἐναντίον τῶν Καρχηδονίων. Πρῶτος ἐνίκησε τοὺς Καρχηδόνιους ὁ τύραννος, αὐτῶν Γέλων (380), αὐτὸς δὲ ἤρχισε νὰ κάμνῃ μεγάλας τὰς Συρακούσας. Ἐπίσης καὶ ὁ τύραννος *Διονύσιος* ὁ Πρεσβύτερος ἐνίκησε

τούς Καρχηδονίους (394). Κατόπιν ὅμως οἱ Συρακοῦσιοι ἠθέλησαν ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τούς τυράννους, ἔφερε δὲ τὴν εἰρήνην εἰς αὐτοὺς ὁ Κορίνθιος *Τιμολέων*. Αἱ Συρακοῦσαι ἔγιναν πολὺ μεγάλη πόλις καὶ ἔλαμψαν εἰς τὸν πολιτισμόν.

ΚΕΦ. ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ. Ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς τὸν 5ον καὶ 4ον αἰῶνα. — Ὁ 5ος π. Χ. αἰὼν εἶναι ὁ αἰὼν, κατὰ τὸν ὁποῖον αἱ Ἀθῆναι ἐλαμπρύνθησαν εἰς τὴν τέχνην καὶ εἰς τὴν ποίησιν. Ἀλλὰ καὶ κατόπιν, τὸν 4ον αἰῶνα, ἔλαμψαν εἰς τὰς Ἀθήνας ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ ρητορικὴ. Μετὰ τοὺς παλαιοὺς φιλοσόφους ἤκμασαν εἰς τὰς Ἀθήνας οἱ σοφισταί. Κατὰ τὴν ἐποχὴν δὲ τῶν Τριάκοντα τυράννων ἔζησεν εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ *Σωκράτης*, ὁ ὁποῖος ἔδωκε μὲ τὸν βίον καὶ τὸν θάνατόν του τὸ ὕψιστον παράδειγμα χρηστοῦ ἀνδρός καὶ πολίτου. Οἱ δύο δὲ μεγάλοι φιλόσοφοι, τῶν ὁποίων τὰ διδάγματα φωτίζουν καὶ σήμερον τὴν ἀνθρωπότητα, εἶναι ὁ *Πλάτων* καὶ ὁ *Ἀριστοτέλης*.

Ἐπίσης καὶ εἰς τὴν ρητορικὴν αἱ Ἀθῆναι ἔμειναν τὸ σχολεῖον τοῦ κόσμου. Οἱ ἀρχαῖοι ἠρίθμουν δέκα ἐπιφανεῖς ρήτορας, ὁ μέγιστος δὲ ἦτο ὁ *Δημοσθένης*.

Ἐξηκολούθησε δὲ καὶ ἡ τέχνη ν' ἀκμάζη εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐπιφανεῖς γλύπται τοῦ 4ου αἰῶνος ἦσαν ὁ *Πραξιτέλης* καὶ ὁ *Δύσιππος*, ζωγράφος δὲ ὁ *Ἀπελλῆς*. Αἱ Ἑλληνικαὶ δὲ πόλεις ἐκοσμοῦντο πάντοτε μὲ λαμπροὺς ναοὺς καὶ ἀγάλματα. Ἐπειτα, μετὰ τὰς κατακτῆσεις τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀπὸ τὸν 3ον αἰῶνα π. Χ. ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ἤκμασεν ἰδίως εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἀνατολήν, ὅπου ἐξηκολούθησεν ἡ ἔνδοξος Ἑλληνικὴ ἱστορία.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΑΡΙΘΜΗΣΙΣ—ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ—ΜΕΤΡΑ ΚΑΙ ΣΤΑΘΜΑ

Ἡ ἀρίθμησης.—Οἱ Ἕλληνες μετεχειρίζοντο ὡς ἀριθμοὺς τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου, παρεισάγοντες καὶ τρία ἰδιαίτερα σημεῖα, τὸ ς'=6, τὸ λ=90, τὸ ρ=900.

Τὰ ἐννέα πρῶτα γράμματα δεικνύουν τὰς μονάδας, τὰ ἐννέα ἐπόμενα τὰς δεκάδας κλπ. Τὸ γράμμα, τὸ ὁποῖον χρησιμεύει ὡς ἀριθμός, τονίζεται δεξιὰ. Τὰ ἴδια γράμματα χρησιμεύουν καὶ διὰ τὰς χιλιάδας, ἀλλὰ τότε τονίζονται ἀριστερὰ καὶ κάτωθεν. — Ἡ λέξις *μύριοι* σημαίνει 10.000, ὅταν δὲ τονίζεται *μυριοί*, σημαίνει ἄπειροι.

Ἡ χρονολογία.—Ἡ κοινὴ χρονολογία εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἦσαν αἱ *Ὀλυμπιάδες*, δηλαδὴ περίοδοι, αἱ ὁποῖαι περιλάμβανον 4 ἔτη. Ἐλεγον π. χ. τὸ α', τὸ β' ἔτος τῆς 5ης, τῆς 7ης Ὀλυμπιάδος. Ἦρχιζε δὲ ἡ τοιαύτη χρονολογία ἀπὸ τὸ ἔτος 776 π. Χ. διότι ἀπὸ τότε ἤρχισαν ν' ἀναγράφουν εἰς τὴν Ὀλυμπίαν τοὺς νικητὰς τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων, Ἀπὸ τότε ἀρχίζουν οἱ πραγματικοὶ ἱστορικοὶ χρόνοι τῆς Ἑλλάδος.

Τὸ ἔτος περιλαμβάνει 12 μῆνας. Ὁρίζετο δὲ τὸ ἔτος μὲ τὸ ὄνομα ἐνὸς ἄρχοντος ἢ ἱερέως, ὁ ὁποῖος ἐλέγετο διὰ τοῦτο *ἐπώνυμος*. Ὁ μέγας ἱστορικὸς Θουκυδίδης χρονολογεῖ τὸ πρῶτον ἔτος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου μὲ τὴν ἱερείαν τῆς Ἥρας εἰς τὸ Ἄρχος, τὸν Ἐφορον τῆς Σπάρτης καὶ τὸν Ἄρχοντα τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ συνηθέστερος ὀρισμὸς τοῦ ἔτους ἦτο τὸ ὄνομα τοῦ *Ἐπωνύμου ἀρχοντος* τῶν Ἀθηνῶν.

Μέτρα.—Τὸ κύριον ὁδοιπορικὸν μέτρον ἦτο τὸ *στάδιον* (περίπου 185 μέτρα). Προκειμένου δὲ περὶ μεγάλων ἀποστάσεων ἀνέφερον ἐνίοτε τὸν Περσικὸν *παρασάγγην*, ὁ ὁποῖος ἦτο 30 στάδια (6 χιλιόμετρα περίπου).

Τὸ στάδιον διηγεῖτο εἰς *πλέθρα*, καὶ τὸ πλῆθρον εἰς *πόδας* (ὁ πούς ἦτο περίπου τὸ $\frac{1}{3}$ τοῦ μέτρου).

Σταθμὰ καὶ νομίσματα.—Τὰ σταθμὰ καὶ τὰ νομίσματα εἶχον τὸ ἴδιον ὄνομα :

Τάλαντον, ὡς βάρος, περίπου 26.200 γραμμάρια, —ὡς νόμισμα. περίπου 6.000 δραχμᾶς.

Μνᾶ, τὸ 60ὸν τοῦ ταλάντου (περίπου 100 δραχμ.), —ὡς βάρος περίπου 436 γραμμάρια.

Δραχμή, τὸ 6.000ὸν τοῦ ταλάντου (περίπου 1 δραχμ.), —ὡς βάρος περίπου 4 γραμμάρια.

Ὀβολός, ὡς βάρος 72 γραμμάρια· ὡς νόμισμα 0,15 τῆς δραχμῆς (15 χρυσᾷ λεπτά).

Ἡ νομισματικὴ μονάς, ὡς λέγομεν, ἦτο ἡ *δραχμή*, ὡς καὶ σήμερον, ἢ ὅποια διηρεῖτο εἰς 6 *ὀβολούς*, ὃ καθείς εἶχε 15 χρυσᾷ λεπτά περίπου. Ἑκατὸν δραχμαὶ ἔκαμναν μίαν μνᾶν, ἕξ χιλιάδες δραχμαὶ ἔκαμναν ἓν τάλαντον.

Τὰ νομίσματα ἦσαν συνήθως ἀργυρᾶ. Ἐκόπτοντο δὲ εἰς ἐργαστήρια τοῦ Κράτους (ἀργυροκοπεῖα), καὶ οἱ κιβδηλοποιοὶ ἐτιμωροῦντο αὐστηρῶς. Ὡς χρυσοῦν δὲ νόμισμα ἐκυκλοφόρουν οἱ *Δαρεῖκοι* (μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Δαρείου, ἥξιζον 20 Ἀττικὰς δραχμᾶς). Τὸ Ἀθηναϊκὸν νόμισμα ἦτο τὸ μᾶλλον διαδεδομένον, ἦτο ὡς διεθνὲς νόμισμα, ἔφερε δὲ εἰς τὴν μίαν ὀψιν τὴν κεφαλὴν τῆς Ἀθηνᾶς εἰς δὲ τὴν ἄλλην γλαῦκα, ἢ ὅποια ἦτο σόμβολον τῆς Ἀθηνᾶς ὡς θεᾶς τῆς σοφίας. Ἔχουν σωθῇ πολλὰ ἀρχαῖα νομίσματα ἕως σήμερον καὶ θαμάζομεν τὴν καλλιτεχνικὴν τελειότητα τῶν παραστάσεών των. Μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον ἐκυκλοφόρουν εἰς τὸν κόσμον τὰ Ἑλληνικὰ νομίσματα, τὰ ὅποια ἦσαν καὶ χρυσᾶ. Ἦσαν πραγματικὸν διεθνὲς νόμισμα.

ΓΕΝΙΚΟΝ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Η ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Ἡ ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα εἶναι αὐτὴ ἡ ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ ἱστορία συγκεντρώνεται εἰς τρία μεγάλα γεγονότα. Εἶναι δὲ ταῦτα οἱ *Περσικοὶ πόλεμοι*, ὁ *Πελοποννησιακὸς πόλεμος* καὶ ἡ *Μακεδονικὴ κοσμοκρατορία*. Τὰ τρία μεγάλα αὐτὰ γεγονότα διεδέχθησαν ἀλλήλα εἰς πολὺ μικρὸν διάστημα χρόνου. Διότι ἀπὸ τοῦς Περσικοῦς πολέμους ἕως τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου δὲν ἐπέρασαν οὔτε δύο αἰῶνες (500 - 323 π. Χ.). Ἀλλ' οἱ δύο ἐκεῖνοι αἰῶνες ὑπολογίζονται εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος πολὺ περισσότερον παρὰ αἱ χιλιάδες ἐτῶν τῆς ἱστορίας τῶν Ἀνατολικῶν λαῶν.

Κατὰ τὸ μικρὸν ἐκεῖνο ἰδιόστημα παρήχθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀθάνατα ἔργα, τὰ ὅποια ἔμειναν ἕως σήμερον τέλεια παραδείγματα εἰς τὴν ἀνθρωπότητα. Εἰς τὰ γράμματα καὶ τὴν τέχνην ἔφθασαν οἱ Ἕλληνες εἰς ἀνυπέρβλητον τελειότητα, ἀκόμη καὶ εἰς τὰς ἐπιστήμας ἔγιναν οἱ ἀληθινοὶ διδάσκαλοι τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Μὲ ἓνα λόγον, εἰς τὴν Ἑλλάδα διεμορφώθησαν ὅλαι αἱ μεγάλαι ἰδέαι, αἱ ὅποια εἶναι βάσεις τοῦ σημερινοῦ πολιτισμοῦ μας. Πρῶτη ἡ Ἑλλὰς ἐδίδαξεν εἰς τὸν κόσμον τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν

πατρίδα καὶ τὴν ὑπακοήν εἰς τοὺς νόμους. Τὸ μεγαλύτερον κατώρθωμα τῶν Ἑλλήνων δὲν εἶναι μόνον ὅτι παρήγαγον μεγάλους συγγραφεῖς, μεγάλους καλλιτέχνας, μεγάλους ρήτορας, ἀλλ' ὅτι πρῶτοι αὐτοὶ εἰσήγαγον εἰς τὸν κόσμον, εἰς τὸν ὁποῖον ἕως τότε ἐβασίλευεν ἡ κτηνώδης δύναμις, τὰς μεγάλας ἀρχὰς τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἰσότητος ὅλων ἀπέναντι τῶν νόμων. Τοῦτο τὸ κατώρθωμα τῶν Ἑλλήνων καθιστάνει τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν ἀπαραίτητον διὰ γνῶσιν τοῦ βίου τῶν παρελθόντων χρόνων. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ θεωρῇται ὡς ἱστορία ὅχι μόνον τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἀλλ' ὡς κοινὴ ἱστορία ὅλων τῶν πολιτισμένων λαῶν.

ΑΙ ΜΕΓΑΛΑΙ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ

2000—1500	<i>Κρητομυκηναϊκός πολιτισμός.</i>
1500	<i>Ἀκμή τῶν Μυκηναῶν.</i> Μυκηναϊκός πολιτισμός.
1200—1000	Ἐπιδρομὴ τῶν Δωριέων. Ἐγκαταστάσεις εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν.
800	Ὁ Ὅμηρος.—Ὁ <i>Δυκοῦργος</i> εἰς τὴν Σπάρτην.
800— 600	Ἀποικισμός εἰς τὴν Μεσόγειον.
600	Ὁ <i>Σόλων</i> εἰς τὰς Ἀθήνας.
510	Πτώσις τῶν Πεισιστρατιδῶν.

Ε' ΑΙΩΝ

Οἱ Μηδικοὶ πόλεμοι.

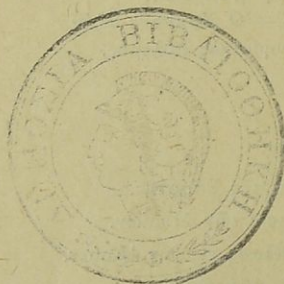
500	Καθυπόταξις τῶν Ἰώνων.
490	Μαραθῶν
480	Θερμοπύλαι καὶ Σαλαμίς.
480— 450	<i>Ἀθηναϊκὴ ἡγεμονία.</i>
450	Περικλῆς.—Ὁ <i>Χρυσσοῦς αἰών.</i>
431— 404	Πελοποννησιακὸς πόλεμος.

Δ' ΑΙΩΝ

404— 371	Ἡγεμονία τῆς Σπάρτης.
404	Ἡ ἀνάβασις τῶν Μυρίων.
396	Ὁ Ἀγησίλαος εἰς τὴν Ἀσίαν.
371— 362	Ἡγεμονία τῶν Θηβῶν.
371	Ἐπαμεινώνδας. Ἡ ἐν Λεύκτροις μάχη.
362	Ἐπαμεινώνδας. Ἡ ἐν Μαντινείᾳ μάχη.
359— 336	Ὁ Φίλιππος τῆς Μακεδονίας. Ὁ Δημοσθένης.

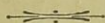
- 338 Ἡ ἐν Χαιρωνείᾳ μάχη.
 336— 323 Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας. Κατάκτησις τῆς Ἀσίας.
 334 Ἡ ἐν Γρανικῷ μάχη.
 333 Ἡ ἐν Ἴσσοι μάχη.
 331 Ἡ ἐν Γαυγαμήλοις μάχη.
 323 Θάνατος τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς Βαβυλῶνα.
 301 Ἡ ἐν Ἰψῷ μάχη. Διαμελισμὸς τοῦ Ἑλληνομακε-
 δονικοῦ κράτους τοῦ Ἀλεξάνδρου.

ΤΕΛΟΣ

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΚΕΦ. Α'.—Ἀρχαὶ τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ.	5
» Β'.—Ἡ χώρα καὶ οἱ κάτοικοι	11

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΡΩΤΗ—ΠΑΛΑΙΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

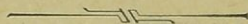
ΚΕΦ. Α'.—Οἱ πρῶτοι πολιτισμοί	23
» Β'.—Οἱ Ἀνατολικοὶ λαοί	49
» Γ'.—Ἡ θρησκεία. - Θεοὶ καὶ ἥρωες. - Ἀγῶνες.	71
» Δ'.—Ἡ διαμόρφωσις τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν. Ἡ Σπάρτη. - Αἱ Ἀθῆναι	95
» Ε'.—Ἡ ἐξάπλωσις τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ ἡ δημιουργία τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτι- σμοῦ	125
<i>Περίληψις</i>	141

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΔΕΥΤΕΡΑ—ΟΙ ΚΑΛΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

ΚΕΦ. Γ'.—Οἱ Πέρσαι καὶ οἱ Ἕλληνες	147
» Ζ'.—Αἱ ἐκστρατεῖαι τοῦ Δαρείου	159
» Η'.—Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Ξέρξου	169
» Θ'.—Τὸ θαλάσσιον κράτος τῶν Ἀθηνῶν	183
» Ι'.—Ὁ Ἀθηναϊκὸς πολιτισμός. - Ὁ αἰὼν τοῦ Περικλέους	189
» ΙΑ'.—Ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος	217
» ΙΒ'.—Ἡ ἡγεμονία τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Θηβῶν	227
<i>Περίληψις</i>	237

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ — Η ΜΑΚΕΔΟΝ. ΚΟΣΜΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

ΚΕΦ. ΙΓ'. — Ἡ Μακεδονία, ὁ Φίλιππος καὶ οἱ Ἕλληνες	243
» ΙΔ'. — Ἡ κατάκτησις τῆς Ἀνατολῆς. Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος	259
ΚΕΦ. ΙΕ'. — Ὁ διαμελισμὸς τοῦ παγκοσμίου κράτους τοῦ Ἀλεξάνδρου	275
» ΙΣ'. — Αἱ Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι. - Τὸ κράτος τῶν Συρακουσῶν	
» ΙΖ'. — Ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς τοῦ 5 ^{ου} καὶ τοῦ 4 ^{ου} αἰῶνος	283
<i>Περίληψις</i>	291
<i>Παράρτημα.</i> — Ἀρίθμησις. Χρονολογία. Μέτρα καὶ σταθμά	295
<i>Γενικὸν συμπέρασμα</i>	297
Αἱ μεγάλαι χρονολογίαι	299

ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

P. DECHARME

Καθηγητοῦ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Παρισίων.

*Ἔργον βραβευμένον ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας καὶ ὑπὸ
τῆς Ἑταιρείας πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν Ἑλληνικῶν σπουδῶν.*

*Κατὰ μετάφρασιν τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου ΑΔ. ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ
ἐκ τῆς βελτιωμένης νεωτάτης ἐκδόσεως.*

Τὸ ἔργον ἀποτελεῖται ἐξ 800 περίπου σελίδων εἰς σχῆμα
μέγα ἐπὶ ἀρίστου χάρτου, κοσμεῖται διὰ πλουσιωτάτης εἰκονο-
γραφήσεως καὶ πολλῶν καλλιτεχνικῶν ὁλοσελίδων καὶ ἐγχρώ-
μων εἰκόνων, ἀποτελεῖ δὲ κόσμημα διὰ πᾶσαν Βιβλιοθήκην,
βιβλίον χρησιμώτατον διὰ τοὺς καθηγητάς καὶ διὰ τὰς σχολικὰς
βιβλιοθήκας. Τὸ ἐκδοτικὸν ἥμῶν κατάστημα συνεπλήρωσεν ἤδη
τὴν καλλιτεχνικὴν καὶ μὲ πλουσίαν εἰκονογράφησιν ἔκδοσιν
τοῦ περιφήμου τούτου βιβλίου τῆς Γαλλικῆς ἐπιστήμης, τὸ
ὁποῖον ἀφῆκεν ἐποχὴν κατὰ τὴν ἔκδοσιν αὐτοῦ.
Τὸ ὅλον ἔργον εἰς ἓνα ὀγκώδη καὶ πολυτελέστατον τόμον.

ΤΙΜΗ ΤΟΥ ΟΛΟΥ ΕΡΓΟΥ

Ἀδετον.	Δρ. 175	Ταχ. τέλη Ἑσωτ. (ἀδέτου) Δρ. 12.50
Πανόδετον.	» 210	» » » (δεδεμένου) » 15.—
Χρυσόδετον (δέρμα πανί)		» « Ἑξωτ. (ἀδέτου) » 25.—
εἰς 1 τόμον	» 230	» » » (δεδεμένου) » 27.—

Πᾶσα παραγγελία ἐκτελεῖται ἀμέσως καὶ ἐπιμελῶς ἅμα τῇ λήψει
τῆς ἀξίας καὶ τῶν ταχ/κῶν τελῶν.

ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΤΡΙΚΟΥΠΗ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Μετὰ προλόγου Κ. ΠΑΛΑΜΑ

Μετ' ἐπιλόγου Κ. ΑΜΑΝΤΟΥ

ΕΙΣ ΤΕΣΣΑΡΑΣ ΤΟΜΟΥΣ ΕΚ 400 ΣΕΛΙΔΩΝ ΕΚΑΣΤΟΣ
ΚΑΤ' ΑΝΑΤΥΠΩΣΙΝ ΕΚ ΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΛΟΝΔΙΝΟΥ ΤΟΥ 1861

ΕΚΔΟΣΙΣ ΠΟΛΥΤΕΛΗΣ
ΠΛΟΥΤΙΣΜΕΝΗ ΔΙΑ ΠΛΗΘΟΥΣ ΕΙΚΟΝΩΝ
ΚΑΙ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΥ ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟΥ

Ἀπεικόνισις τῶν κυριωτέρων συμβάντων. - Ἔργα τέχνης ἐμπνευσθέντα ἐκ τῆς Ἐπαναστάσεως. - Σχεδιαγράμματα ἱστορικῶν τοπίων. Τοπογραφίαι, θαλασσογραφίαι, προσωπογραφίαι τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν τοῦ ἀγῶνος. - Αὐτόγραφα, πανομοιότυπα.

Σφραγίδες-ὄπλα. Ἐνδύματα-Κειμήλια.

Νομίζω πὺς τὴν βλέπω ἔμπρὸς μου τὴν μεγάλην δλοστρόγγυλην κεφαλὴν, τὴν στογγύλην καὶ θίλλουσαν μορφὴν τοῦ πρεσβύτου, μὲ τὸν λεπτῶς ψαλιδισμένον λευκάζοντα μύστακα καὶ τὸ πολὺν προέχον ἐκφραστικὸν χεῖλος, εἰκόνα ἐξευρωπαϊσμένου ἀνθρώπου φέροντος τὴν μαύρην ρεδιγκόταν.

Νομίζω πὺς τὸν ἔχω ἔμπρὸς μου τὸν ποιητὴν καὶ τὸν ῥήτορα, τὸν πολιτικὸν καὶ τὸν διπλωμάτην τῆς Ἐπαναστάσεως.

Τὸν ἀγαθὸν καὶ τὸν μελίσσουτον ἄνδρι, τὸν ΣΠΥΡΙΔΩΝΑ ΤΡΙΚΟΥΠΗΝ τὸν πατέρα τοῦ ἄλλου Τρικούπη.

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

ΤΙΜΗ ΤΟΥ ΟΛΟΥ ΕΡΓΟΥ

Ἀδετον εἰς 4 τόμους Δρ. 400	Ταχ. τέλη Ἑσωτ. (ἀδέτου) Δρ. 20
Πανόδετον εἰς 2 τόμους » 480	» » » (δεδεμέν.) » 25
Χρυσόδετον (δέγμα πανί)	» » Ἑξωτ. (ἀδέτου) » 40
εἰς 1 τόμον » 500	» » » (δεδεμέν.) » 45

Πᾶσα παραγγελία ἐκτελεῖται ἀμέσως καὶ ἐπιμελῶς ἅμα τῇ λήψει τῆς ἀξίας καὶ τῶν ταχ/κῶν τελῶν.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ

ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

Πρὸς τὸν κ. Ἀδ. Ι. Ἀδαμαντίου

Ἀνακοινοῦμεν ὑμῖν, ὅτι δι' ἡμετέρας πράξεως τῇ 9 τοῦ ἰσταμένου μηνὸς ἐκδοθείσης καὶ τῇ 18 τοῦ αὐτοῦ δημοσιευθείσης ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 38 φύλλῳ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως, ἐνεκρίθη τὸ βιβλίον ὑμῶν Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος διὰ τὴν Α' τάξιν τοῦ γυμνασίου, διὰ μίαν δεκαετίαν λογιζομένην ἀπὸ τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1927-28, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅπως συμμορφωθῇτε πρὸς τὰς ἐν ταῖς σχετικαῖς ἐκθέσεσιν ὑποδείξεις τῆς κριτικῆς ἐπιτροπείας.

Ἐντολῇ τοῦ Ὑπουργοῦ

Ὁ Διευθυντής

Ε. ΚΑΚΟΥΡΟΣ

Ἀκριβὲς ἀντιγραφὸν

αὐθημερόν

Ὁ Τμηματάρχης

Κ. ΚΑΜΗΕΡΗΣ

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ

- 1) ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ διὰ τὴν Α' τάξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου.
- 2) ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ (Ἑλληνιστικοὶ-Ρωμαῖκοὶ καὶ Βυζαντινοὶ χρόνοι) διὰ τὴν Β' τάξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ.
- 3) ΝΕΩΤΕΡΑ ΙΣΤΟΡΙΑ διὰ τὴν Γ' τάξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ.
- 4) ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ διὰ τὴν Α' τοῦ Γυμνασίου.
- 5) ΡΩΜΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ διὰ τὴν Β' τάξιν τοῦ Γυμνασίου.
- 6) ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ διὰ τὴν Γ' τάξιν τοῦ Γυμνασίου.

